This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Harvard College Library

GIFT OF

Archibald Cary Coolidge, Ph.D.
(Class of 1887)

PROFESSOR OF HISTORY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SBORNÍK

MUSEÁLNEJ SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI.

Rediguje:

A. SOKOLÍK,
tajomník.

Ročník IV.

TURČIANSKY SV. MARTIN.
Tlačou kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku. — Nákladom vlastným.
1899.

Digitized by Google

2005
16

BOUND SEP 4 1914

Digitized by Google

Príloha ku 3. číslu Časop. Mus. slov. spoločnosti z r. 1899.

Slav 8013.4

Roč. IV. Sv. I.

SBORNÍK
Múzea slovenskej spoločnosti.

TURČIANSKY SV. MARTIN. 1899
Tlačou Knihtlačiarskeho účastinárskeho spolku. — Nákladom vlastným.

Digitized by Google

OBSAH

Strana

Drievna mestská administrácia v Kremnici a v iných slobodných kráľovských mestách. Píše *Pavel Križko.* (Pokrač. z III. roč. »Sborníka«.) . 3

Miestopisné úryvky z Gemera. Veľká Revúca. Podáva *Julius Botto* . . . 27

Androdynamia u Zádušníka. (Glechoma hederacea L.) *A. Kmeť* 38

Floristické odrobinky. Podáva *Andrej Kmeť* 40

Dakoľko povier, liekov atď. zo Solčian. Dľa sdelenia *Jána Ondruša* podáva *Vršatský* 47

Ľudové zvyky a obyčaje. Podáva *Andrej Klimo.* Svadba v Liptovskom Jamníku 51

Miestne mená vo Spiši. *Štefan Mišík* 60

O ústrojnosti nápevu „Nitra milá, Nitra." Podáva *Ľud. Ad. Reuss* . . 69

Záhada dejepisná. Rozjíma *Fr. V. Sasinek* 78

Traja bratia. Povesť z okolia *Hrabušíc, Štiavnika* a *Viderníka.* Spišsko-slovenským nárečím podáva *Ján Kovalčík* 85

Katalog numismatickej sbierky Museálnej slovenskej spoločnosti v Turč. Sv. Martine. Dr. *J. P.* 92

Digitized by Google

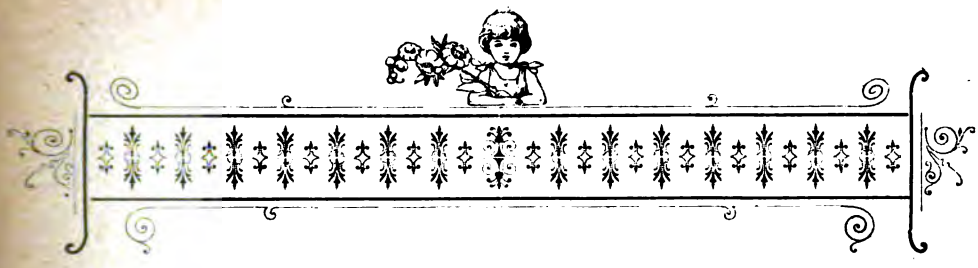

Drievna mestská administrácia v Kremnici a v iných slobodných kráľovských mestách. [1])

Píše: *Pavel Križko.*

Keď sa blížilo jedno rychtárstvo ku svojmu koncu, vtedy bol povinným skladať dosavádny rychtár účty zo šafárenia s mestským majetkom. On bol prvotne, spolu s mestským notárom, jediným mestským šafárom, pozdejšie však bolo i viac takých mužov, ktorým boly sverené jednotlivé odvetvia z mestského hospodárstva ku spravovaniu a ktorí tiež boli povinní skladať každoročne účty. Rychtár bol povinným dozerať na všetko a preto i zodpovedným nielen za seba, lež i za iných, účty skladať majúcich mestských úradníkov. Rychtárske účtovanie dialo sa vždy v druhej polovici z mesiaca januára a síce u prítomnosti mestskej rady a volenej obce, a len pozdejšie, totiž asi od druhej desatiny zo sedemnásteho storočia, povolávali ku preskúmaniu mestských účtov i meštianskych tribúnov, a od r. 1644 volievali ku tomu cieľu i zvláštne účty skúmajúce poverenníctva. Predčitovanie účtov, prvotne kroz notára, od r. 1592 však kroz mestského účtovníka a ich skúmanie trvalo obyčajne za viacej dní, a takú prácu začínali mestskí páni vždy hostinkami. [2]) Závierku tvorily hlavné

[1]) Pokračovanie z III. roč. »Sborníka«.

[2]) Výdavky na raniny pre účty skúmajúcu mestskú radu a volenú obec nachodíme zapísané v každom ročníku mestských účtov, sta riadnu položku. Sdeľujem takú položku z roku 1624, kde čítame v denníku dňa 27. januára (str. 33) toto: »Gemaine Auszgaben. Den 27 dito alsz man diese wochen am Rathaus die Algemeinen Particulars Raittungen abgeleszen vnnd aufgenomben, ist denen Herrn des Raths, vnnd der erwölten Gemain, in Zweien tagen ein fruestuckh geben worden Per speis aufgangen fl. 2: 50 Item 49 halben wein Zue 12 den. so beim Marthin Schwengler seint genomben vnnd an Wein Vngelt abgeschrieben worden fl. 5: 88.« Prítomní boli dňa kuriálnej zápisnice týmto raninám súčtom dvanásti ľudia.

Digitized by Google

mestské účty, pravda len od tých čias, ako bol ustanovený osobitný mestský účtovník, prv neznali tu žiadnych hlavných účtov, a za nimi už potom nasledovala veruže poriadna hostina na vrub mestskej pokladnice.[1]) Tak tomu bolo i v Štiavnici, i v Baňskej Bystrici, i v Krupine a istotne i vo všetkých iných slobodných kráľovských mestách.

Ustrojovať tieto a podobné hostiny dostalo sa pravda v úděl pani rychtárke a ona iste mala i okrem toho dosť starosti a práce, ak chcela udržať čistý a v poriadku svoj byt, lebo v starších časiech schádzavali sa i páni ku poradám a úradným výkonom, i stránky s rychtárom do činenia majúce výlučne iba do rychtárskeho domu a pozdejšie sa tiež len tam vybavovaly mnohé obecné i súkromné záležitosti. Rozumie sa samo sebou, že takýto verejný dom potreboval veľkú opateru a jeho gazdinkej že zapričinil veľa práce. No nahliadli to i mestskí páni, preto sa vďačievali p. rychtárke každoročne darom z 15 zlatých čiže dukátov záležajúcim.[2]) I rychtárove slúžky dostávaly pod tým titulom ročite po jednom dukáte.

Ku zastávaniu rychtárskej hodnosti nepožadovala sa až takmer do konca z minulého storočia zhola žiadna iná kvalifikácia, ako tá, aby bol patričný muž voskrz človekom statočným a bezúhonným a aby býval vo vnútornom meste a nie v daktorom predmestí. Len od jozefínskych časov začalo sa požadovať i to, aby bol mestský rychtár vyučeným právnikom. V štrnástom a v pätnástom storočí bývali v Kremnici mestskými rychtármi takmer výlučne bohatí majitelia tunajších zlatých báň, zamieňajúc za časov kráľa Ludvika Veľkého túto hodnosť vše i komorským hlavným grófstvom; potom však, keď sa pominul prvý zlatý vek kremnického baníctva, volievaní boli za rychtárov najviac náčelnejší razitelia peňazí, tvoriví až takmer do konca zo šestnásteho storočia kvet kremnického meštianstva; no okrem tých nachodíme v tomto storočí už i mäsiarov a iných remeselníkov, alebo kupcov v rade a v menoslove kremnických

---

[1]) Tamže, str. 38: »Dann alsz man nach Ableszung vnnd aufnehmung der Jarlichen Haubt Raittung, Ainem Ehrsamben Wollweisen Rath, neben ainer ganczen Erwölten Gemain Zuesambt der Herrn Vormünder welcher solcher Raittung beigewont vnnd Zue einem abenteszen nach alten brauch eingeladen seint bei solcher Mahl Zeit in allem bei Herrn Stattrichter Jacoben Maschgo Laut seines Büchl oder Liebell 285 halben Wein Zue 12 den. aufganngen fl. 34: 20.« Dľa tejže kuriálnej zápisnice, str. 145, dňa 3. febr. 1624 boli pri skúmaní hlavných účtov a tak i pri nasledovavšej večeri prítomní šiesti radní páni, počitujúc v to i rychtára, trinásti členovia volenej obce a traja meštianski tribúni, teda súčtom 22 mužov. Títo v ili 285 holieb vína; iste sa teda dokonále potúžili. A túto hostinu možno právom v. lit medzi stredné také pohulanky, lebo mestské účty svedčia, že bývavaly vše ite o veľa väčšie a nákladnejšie hostiny ustrojovávané po skúmaní hlavných mest- ch účtov.

[2]) Pokladničná kniha z r. 1554: »Der frauen Richterin verert fl. 15.« V ch takých knihách stojí zapísané: »Der Frauen Richterin Tranckgeldt fl. 15.«

Digitized by Google

rychtárov; počnúc od sedemnásteho storočia prestali byť komorskí príslušníci mestskými rychtármi, lebo vyšší úradníci takými byť nesmeli a razitelia peňazí alebo rytci v mincovni stávali sa čím ďalej tým nepatrnejšími ľuďmi, odkedy začala dolnorakúska komora zamieňať ručné razenie peňazí prácou strojmi, prvotne valcami, pozdejšie však takzvaným vretenom konanou, a mestskými rychtármi bývali od tých čias výlučne len mešťania s komorou v žiadnom svázku sa nenachodiaci, zlatníci, kupci, remenári, iní remeselníci a bohatší baníci. Občasne bola sverená táto hodnosť i mestským notárom; tak ju zastával na pr. r. 1492 Kašpar Steck, r. 1542, 1546 a 1550 Wolfgang Guglinger, r. 1574, 1577 a 1581 Leonhard Tielesch, a r. 1624 Eliaš Budner; ba jeden raz, totiž r. 1629 bol meštianstvom za mestského rychtára vyvolený i rektor tunajšej latinskej školy, magister Peter Leonhardi. Ale tieto a takéto voľby boly iba zriedkavosťmi a tvorily iba daktoré nečetné výnimky. Leonhardi a spomenutí notári navštívovali, každý z nich svojim časom, i vysoké školy, kde mali príležitosť, ba dľa onodobného školského poriadku museli počúvať i prednášky o práve, a tak teda boli ľuďmi i teoreticky k úradu sudcovskému pripravenými. Pre iných, ktorí boli tiež rychtármi, nemala táto podmienka moc zaväzujúcu; tí si osvojili potrebné právnické známosti iba prakticky, majúc príležitosť brávať, sťa členovia mestskej rady, účasť v prácach a pojednávaniach mestského súdu. No nevoľno zamlčať, že sa nachádzali obzvlášte od druhej štvrtiny zo šestnásteho storočia i medzi nenotármi a neučiteľmi početnejší takí mužovia, ktorí tiež boli poslucháčmi na vysokých školách, trebárs sa nepripravovali osobitne ku daktorému, takéto vzdelanie potrebujúcemu stavu. Že sa však ešte i na samom konci šestnásteho storočia stali rychtármi i v Kremnici i v Štiavnici a bezpochyby i v iných mestách, i ľudia čítať a písať neznajúci, akým bol vyššie spomenutý Leirer, o tom sme už prv boli hovorili.

Okrem osobnej statočnosti a bezúhonného života bolo neodbytnou požiadavkou, aby mestský rychtár nebýval von z vnútorného mesta, preto volievalo si meštianstvo svojich náčelníkov z radu tých mešťanov, ktorí mali domy alebo aspoň byty svoje na námestí. Tým boli ovšem mešťania v predmestiach bývajúci z rychtárstva vytvorení a rychtárska voľba bola v tomto ohľade obmedzenou. Jedinou príčinou ku tomuto bola tá okolnosť, že bolo vnútorné mesto v Kremnici už od nepamäti a síce najprv drevenou ohradou, potom však asi od r. 1428 na 12 metrov vysokými zďami z pevných látok obohnaté a ohradené i opevnené. I Kru-
a mala až do polovice zo šestnásteho storočia a Štiavnica, Baňská
strica, Zvolen práve až do sedemdesiatych rokov v tomže storočí také
vené hradby, ktoré potom všetky tieto mestá zamenily hradbami zde-
ni, aby sa mohly tým výdatnejšie brániť oproti Turkom. V krem-
kých hradbách nachodiace sa dve brány boly opatrené zdvíhajúcimi
nostmi, ktoré tieže brány úplne zatváraly a robily vnútorné mesto

Digitized by Google

neprístupným.[1]) Kľúč od zámok (lebo sa mosty zatváraly len jedným spoločným kľúčom) na padacích mostoch opatroval čez noc mestský rychtár a bez jeho vedomia a dovolenia nesmel sa vzdialiť nikto z vnútorného mesta alebo prísť do neho, preto bolo neobchodne potrebným, aby rychtár býval vždy vo vnútornom meste. Len jeden-jediný raz dovolilo si meštianstvo odstúpiť od tohoto nezvratného pravidla, vyvolivšie si r. 1595 mincového rytca Abrahama Eiskera za rychtára, vzdor tomu, že jeho dom neležal vo vnútornom meste, lež v dolnej ulici, teda v predmestí; ale odpomohlo hneď v zápätí tejto chybe tým spôsobom, že mu na mestské trovy u Jána Stöckla najalo byt vo vnútornom meste.[2]) Tiež mimoriadnym prípadom bolo, keď si meštianstvo r. 1634 vyvolilo za rychtára Juraja Röscha, dľa povolania kupca, ktorý potom rychtároval za štyri roky. Tento síce býval vo vnútornom meste, nemal však vlastného domu a tak ani nesmel kupčiť s vínom a s pivom, a mesto mu nemohlo odpustiť poplatky za dovoz a za odpredaj vína a piva, od ktorých poplatkov boli všetci rychtári, kým sťa takí úradovali, úplne oslobodení. V odmenu za to i za jeho vernosť a pilnosť dalo mu však meštianstvo na ten čas skutočne skvelý, lebo z 200 zlatých záležajúci dar, keď odstúpil inému rychtársky stolec.[3])

[1]) V kremnickom mestskom museume opatrujú sa až posiaľ dve ťažké zámky, zatváravšie od r. 1550 až do r. 1826 padacie mosty na mestských bránach. Tieto zámky dal zhotoviť spomenutý Guglinger, keď bol rychtárom, a trebárs ich opatrovali len strážnici na bránach, ktorí veru iste nezaobchodili s nimi po kresťansky, i vzdor tomu, že boly tieže zámky v ustavičnej upotrebe takmer za úplné tri storočia, predsa je ešte i dnes ich stroj tak dobrým a mocným, ako by boly tie zámky len dnes bývaly zhotovené. I ich sústava je mimoriadna a dnešného dňa nie viac obyčajná. Otvárajú sa totiž nie na vrchu, lež s boku a vzdor mocným svojim perám veľmi jednoducho a ľahko. Na oko nepatrné tieto dve veci sú jasným a výmluvným svedoctvom, že onodobní zámočníci boli nielen dľa mena, lež i skutočnými, opravdivými majstrami. Na jednej z bočných strán má každá z nich vyryté číslice 1550 a písmeny W: G:, totiž počiatočnice z Wolfovho Guglingerovho mena.

[2]) Osnovná kniha z r. 1590—1597 má na str. 350, pod číslom 337, dňa 6. febr. 1595 vystavenú listinu, ktorou prosí Jána Stöckla, aby prepustil mestu pre novozvoleného rychtára Abrahama Eiskera byt vo svojom, na námestí ležiacom dome; ponevádž »ein Stadtrichter hinnen in der Stadt sein residencz haben soll.«

[3]) Kur. záp. z r. 1636—1641, str. 169—170, dňa 7. febr. 1638: »Conrad Lorberer (vtedajší hlavný tribún) im nahmen der gsambten löbl. Burgerschafft vermeldet, wie dasz sich ein wolgeachte Erwölte Gemain Zuerindern wiszete, wie dasz sie vor einem Jahr Herrn Stattrichtern Georg Rösch bey antrettung seines einjährigen Richterambts, damit Er, wie vorhin beschehen, solcher ambts sorge treulich vnd embsig abwarte, eine ergeczligkheit versprochen hetten, wolten dahero einer Erwölten Gemain mainung gerne hierüber erfahren. Responditur. Weil die Burgerschafft vor einem Jahr dies begehrn gethan, solten sie sich resolviren. Petunt discessum. Decernitur ab omni populo Herrn Georg Rösch vor seine Gehabte vierjährige Mühewaltung, vnnd sich woluerdient gemacht, Zumahln Er auch kheine aigene behauszung nit gehabt, so dan trew vnnd fleiszig sich finden laszen, Gemeiner Statt nutzen bedacht, hergegen seines privat bruffs nit abgewartet, in seinem tragenden ambt mit einer

Digitized by Google

V časiech Röschovu dobu predchádzajúcich vyznačilo meštianstvo len jednoho rychtára podobným peňažným darom. Stalo sa to r. 1564 Egydovi Foytovi, ktorý bol dľa povolania mäsiarom a vládnul domom na námestí sa nachádzajúcim. On totiž tiež obdržal od mesta v dar 60 dukátov, trebárs bol za svojho rychtárovania oslobodeným od vínového a pivného poplatku a rychtároval iba za jeden rok.[1]) Za čo bol takto vyznačeným, to sa mi nepodarilo vypátrať, zdá sa však, že vykonal mestu mimoriadne služby a že ho za tie odmenili. Platu zaiste nemal ani on, ani jeho predchodcovia a ešte i početní nástupcovia zhola žiadneho, a mestskí rychtári dostávali v odmenu za svoje práce a starosti okrem slobodného dovozu a odpredaju vína a piva len to, čo na mestské trovy spolu s inými mestskými hodnostármi sjedli a vypili. Ani rychtári, ani radní páni zaiste neboli mestskými úradníkmi v dnešnom smysle, ale iba dôverníkmi a tak teda hodnostármi. Len od konca šestnásteho storočia začali dostávať mestskí rychtári v Kremnici riadny plat, obnášajúci ročne 156 zlatých[2]) a tým stali sa vskutku mestskými úradníkmi, ačpráve ich ešte i potom nepočitovali za takých, lež za hodnostárov.[3]) Že sa pozdejšie a menovite v osemnástom storočí zväčšil i rychtársky plat, to sa rozumie samo sebou.

Vzdor tomu však, že rychtárstvo donášalo jeho nosičovi začasto veľmo mnohé starosti, ale za to zhola nič nedonášalo pre kuchyňu, predsa som našiel iba jeden jediný prípad, kde sa novozvolený rychtár zdráhal prijať hodnosť rychtársku. To stalo sa r. 1533, keď si bolo meštianstvo vyvolilo za rychtára Pavla Schaydera, ktorý bol prv slúžil mestu sťa mestský notár. Tento sa nechcel dať nakloniť k tomu, aby prijal voľbu, ačpráve nikdy prv nezastával rychtársku hodnosť a bol za jeho neústupnosť meštianstvom citlive pokutovaný.[4]) Dľa pravidla, že hlas ľudu je

---

Kugel gefährlich an der Rechten hand verlezt worden, (bol ho totiž z nepozornosti postrelil jeden z mestských sluhov) Zue einem gratial 200 fl. Zuuerehren. Mit diesem vorbehalt, dasz khein consequens daraus gemacht werde.«

[1]) Pokladničná kniha z r. 1564, dňa 4. febr. »Dem herrn Richter sein verehrung fl. 60.«

[2]) Po prvý raz je riadny rychtársky plat zaznačený v pokladničnej knihe z roku 1594.

[3]) V mestských zápisnicach a pokladničných knihách sú označení tí úradníci, ktorí mali riadne platy, vždy slovom »Stadtdiener« alebo »Stadtofficierer«, o rychtárovi alebo o členoch mestskej rady nikdy sa nepoužilo toto slovo.

[4]) O tejto veci čítame v mestskej, z r. 1426 pochodiacej zápisnici na rok 1533 toto; »Hoc anno prima vice electus erat in iudicem dominus Paulus Schaider, qui iarias adducens causas et rationes judicatus officium nullo modo suscipere uoluit, quapropter tota ipsum punierat communitas, iuxta uetustissimam et pueris notam huius ciuitatis consuetudinem, coactus fuit auri puri marcam vnam dicte communiati integre deponere et ita quamuis cum magna difficultate a subeundo officio liberatus.« Ako vidať, Kremničania nežartovali, keď niekto opovrhnul ich dôverou.

Digitized by Google

hlas boží, nesmel sa nikto sprotiviť všeobecnej vôli beztrestne, čo by ho to priam bolo stálo i obete s jeho strany. Kto sa však predsa sprotivil, na toho čakal trest dľa starodávnej obyčaje, musel totiž složiť jednu marku zlata, čo by robilo za našich časov asi 400 zlatých r. č. A toto pravidlo bolo dľa notárovho udania i chlapcom vraj známe, z čoho možno zatvárať, že bolo i v iných mestách platným a udomácneným.

Mestský rychtár bol osobou nedotknuteľnou, kým trval jeho rychtársky rok a niet príkladu na to, že by bolo meštianstvo daktorého rychtára prv sosadilo a čoby ten bol porobil čokoľvek. Z toho však nenasledovalo ani najmenej, že by mohol beztrestne šafáriť s mestským majetkom na škodu mestu, alebo že by bol smel páchať bez strachu akékoľvek nepravosti v nádeji, že ho ochráni jeho hodnosť pred zaslúženým trestom. Kadenáhle sa zaiste minul jeho rok, hneď ho brali v každom ohľade na prísnu zodpovednosť a keď sa previnil, i trestali, ako si toho zaslúžil. Z početných poznámok, roztrúsených po rozličných knihách a listinách, možno si utvoriť o starodávnych súdoch nad bývalými rychtármi dosť jasný obraz. Dľa týchto poznámok vyzerały tieto súdy asi nasledovne: Kadenáhle oddalo meštianstvo mestskú ládu novému rychtárovi, hneď tiahlo zrovna do zámku, kde sa bola pred chvíľou odbývala voľba, a zasadlo pod predsedníctvom tribúnovým k súdu. Tribún nebol členom mestskej rady, ani nestál s ňou v inom pomere, ako ktorýkoľvek iný mešťan, preto bol úplne neodvislým. Tu potom bolo voľno povstať ktorémukoľvek obyvateľovi a predniesť celkom slobodne akúkoľvek žalobu na bývalého, od tejto doby až do konca rychtárskeho roku starým zvaného rychtára. Meštianstvo vypočúvalo žalobu a vynieslo súd, ako to robievajú za našich časov porotci. Stávalo sa ovšem, že boly v meštianstve zavše i rozličné mienky i ohľadom na vinu samú i ohľadom na trest určiť sa majúci. Tu potom nasledovalo hlasovanie a to dialo sa tajne a síce palicami, ktoré ukladali hlasujúci vo dvoch vedľa seba ležiacich chyžach, dľa toho, či hlasovali za urobený návrh a či proti nemu. Prísny dozor nad hlasovaním mal tribún spolu s orátorom, a meštianstvom vynesený súd stal sa bezodkladne platným, i nebolo možným odvolať sa k inému súdu bývalému rychtárovi. Prvotne sa to snáď i dialo, ponevráč si bol vymienil vo výsadách sám kráľ, že bude súdiť medzi meštianstvom a jeho rychtárom, ale pozdejšie zostala táto ustanovizeň iba na papieri a to tým viac, keďže meštianstvo nesúdilo nad skutočným, lež iba nad bývalým rychtárom. Takéto meštianske súdy bývaly súdmi prísnymi a boly nemalou úzdou a nemalým postrachom pre neverných alebo svoju moc nadužívajúcich rychtárov. Jasný dôkaz toho poskytnul nám Ján Krug, ktorý bol r. 152(po druhý raz kremnickým rychtárom a dopustil sa v tomto roku oproti mestu nevernosti. Vidiac, že jeho skutky sú i meštianstvu známymi i obávajúc sa zaslúženého trestu, nečakal, kým zasadnul meštiansky súd ale zutekal ešte prv, ako by sa bol stal starým rychtárom. Utratil z

Digitized by Google

pokutu celý svoj nepohnutný majetok [1]) a darmo prosil pozdejšie, aby mu dovolili vrátiť sa do Kremnice, ako tomu nasvedčujú početné listiny v kremnickom mestskom archíve.

Všeobecné meštianske súdy zanikly asi v polovici zo šestnásteho storočia. Od tých čias súdevala nad nevernými rychtármi len mestská rada spolu s volenou obcou. No i tieto telesá nežartovaly a nebraly na ľahko svoju úlohu, lebo meštianstvo i na ne dozeralo náležite. Tak na pr. rozpráva zápisnica siedmych baňských miest [2]) o Jánovi Krieserovi, ktorý bol r. 1580 kremnickým rychtárom, že nevedel složiť správne účty zo svojho šafárenia a zadržal u seba mestu patriace peniaze a preto že ho mestská rada a volená obec vytvorila z mestskej rady a tým samým i urobila nemožným, aby ešte dakedy rychtároval v Kremnici. Len po piatych rokoch, keď zaplatil mestu až na poslednú babku, čo mu právom patrilo, a keď prosily Kremnicu za neho úsilne i ostatné baňské mestá, len potom bol zase prijatým do mestskej rady, ale mu nikdy viac nesverili rychtársku hodnosť Asi v tom čase bol i baňsko-bystrický mestský rychtár spreneveril okolo 800 zlatých sirotských peňazí a i toho ťahali Bystričania na zodpovednosť, a koniec koncom zabrali mu majetok a jeho uvrhli do žalára. [3]) Začiatkom sedemnásteho veku odsúdili Kremničania celý rad bývalých rychtárov do väzenia, keď vyšlo na javo, že vystaviwší Tökölymu dlžný úpis na peniaze mestu požičané, zahrnuli do neho i svoje súkromné dlžoby. [4]) Pamiatka na túto ozaj radikálnu liečbu musela sa dlho udržať v Kremnici, lebo sa tu neudalo v celom sedemnástom a osemnástom storočí podobného pádu. O neverných rychtároch a na nich uvalených trestoch znajú rozprávať i štiavnické, krupinské a iste i iným mestám patriace mestské zápisnice. Boly zaiste časy, v nichžto sa vyskytovaly staby epidemične takéto mrzké zjavy.

Vo výsadných listinách, nimižto boly povýšené jednotlivé obce na slobodné kráľovské mestá, napospol čítame, že mestský rychtár má byť sudcom, rozopry a pravoty medzi mestskými obyvateľmi povstávajúce vyrovnávať a vybavovať majúcim, a bez pochyby boli prvotní rychtári iba sudcami; avšak praktický život a jeho potreby dosť skoro urobily z mestských sudcov i hlavných mestských hospodárov, i policajtov, ba v čas potreby i vojevodcov.

Zo zachovaných mestských zápisníc a iných písem vidno, že sudcovská činnosť rychtárova tvorila iba menšiu, začasto len nepatrnú čiastku

---

[1]) Jemu patril i námestný, teraz popisným číslom 20. opatrený dom v Kremnici, ktorý zaujala kráľovna Maria, manželka Ludvikova, a dala pozdejšie svojmu apčianskemu zámockému správcovi, Erazmovi Gutovi.

[2]) Protocollum septem montanarum civitatum, z rokov 1561—1596.

[3]) Tamže na str. 511. Tento dobrý vtáčik bol jedným z najmajetnejších baňsko-bystrických mešťanov a zval sa Ján Pruckner.

[4]) O týchto veciach často píšu a veľa kurialne zápisnice z rokov 1596—1609.

Digitized by Google

jeho starostí a práce. V menších záležitostiach a otázkach súdil krátkou cestou sám a trestal vinníkov dľa svojho náhľadu a dobrozdania; dôležitejšie pravoty však vybavoval spolu s mestskou radou. Kremnický rychtár a rada súdevali už od prvopočiatku i v hrdelných pravotách a i také dôležité veci pojednávali len ústne. Sťa sudca bdel mestský rychtár predovšetkým nad poriadkom a bezpečnosťou v meste, i vykonával všetky tie záležitosti, o ktoré sa stará za našich časov policia. A tieto veci mu dávaly viac prácé, ako samo súdnictvo. No pokračoval veľmi ostro a krátko. Priestupníkov verejného poriadku, rváčov, opilcov a podobnú čeľadku dal jednoducho kroz mestských sluhov lapať a za radom vsadzovať do žalára, bez toho, že by bol uvedomil mestskú radu predbežne o svojom úmysle, alebo že by táto bola videla v jeho pokračovaní dačo mimoriadneho alebo protizákonného. Len keď sám uznal za dobré, sdelil zavše i mestskej rade, čo urobil k vôli poriadku a bezpečnosti, alebo jej predložil daktoré ťažšie prípady k spoločnému riešeniu. — Že povinnosťou rychtárovou bolo opatrovať kľúče od mestských brán a že bez jeho vedomia a privolenia nesmel nikto prísť do vnútorného mesta alebo vyjsť z neho von, o tom sme už prv boli hovorili. To požadovala jemu sverená starosť o bezpečnosť mesta. Pre opateru mestských kľúčov udávaly sa zavše i potržky a srážky medzi mestskými rychtármi a vojenskými veliteľmi, keď totiž sa nachodila v daktorom meste kráľovská posádka a jej vodca so svojho stanoviska žiadal mať v rukách kľúče od mestských brán. Pre mestské kľúče mala menovite tuhé boje s veliteľmi kráľovských vojsk Krupina už na začiatku z druhej polovice šestnásteho storočia a v nasledujúcom storočí; tak ich mal Pukanec v šestnástom a v sedemnástom storočí, a tak ich zakúsila i Kremnica v časiech Bočkayovho povstania. V slobodných kráľovských mestách považovali vždy toho za pána nad mestom, kto mal v rukách kľúče od mestských brán, preto je i nie div, že sa mestá žalovaly i samému kráľovi na jeho vojevodcov, ktorí sa boli zmocnili lsťou alebo silou mestských kľúčov. V čas vojny, keď totiž alebo daktoré mesto s dajedným svojim súsedom válčilo, čo sa stávalo v trinástom, štrnástom a pätnástom storočí, alebo keď bolo treba bojovať s vonkajším nepriateľom a brániť mesto proti jeho nápadom a čatám, bol mestský rychtár najvyšším vojevodcom, a len od tých čias, ako sa začali tisknúť Turci do našej vlasti a bolo vídať, že nastanú s nimi kruté a dlhotrvanlivé boje, staraly sa mestá zadovážiť si pre vojenské diela osobitných vojevodcov čiže kapitáňov, ktorí však tiež neboli od mestských rychtárov neodvislými. Keď nebolo vojny, nebolo v mestách ani kapitáňov.

No mestský rychtár bol hlavne a nadovšetko zaneprázdnený mestským hospodárstvom. On bol v jednej osobe i hlavným dozorcom a správcom mestských majetkov i pokladníkom a výberčím nielen krajinskej dane, ale i ktorýchkoľvek iných poplatkov. V jeho dome sa sbieraly a

Digitized by Google

opatrovaly mestské peniaze, ta prichádzaly stránky a platily rychtárovi všetko, čo boly povinné platiť, a v jeho dome sa i vyplácaly mzdy sluhom, nádenníkom a iným ľuďom, ako i platy kňazom, učiteľom a mestským úradníkom, slovom všetko to dialo sa skrze rychtára a u rychtára, čo sa teraz deje v pokladničnom úrade skrze pokladníka a účtovníka. A to trvalo až do konca sedemnásteho storočia. Aby však rychtár nebol stále iba pokladničnými prácami zamestnaným, bolo už za starodávna obyčajou vyplácať platy a mzdy iba v isté, ku tomu cieľu určené dni. V Kremnici sa dialy výplaty až asi do polovice zo šesťnásteho storočia vždy iba v piatok a v sobotu, potom zrušili i piatočnú výplatu a zostali iba pri sobotnej, aby i tým uľavili prácu rychtárovi, a len koncom sedemnásteho veku zaujali rychtárovo miesto v pokladnici osobitní úradníci a začalo sa vyplácavať každodenne. Pravdaže už potom nebola mestskou pokladnicou rychtárova truhla, ale umiestili mestskú pokladnicu na mestskom dome. I pre prijímanie peňazí boly určené isté dni. Najviac práce pritom mal rychtár, keď bolo potrebné sohnať krajinské alebo mestské dane a poplatky. Krajinská daň bola vymeriavaná kráľom alebo jeho továrnikom vždy v jednom súhrne pre všetkých sedem baňských miest, ktorú si potom samy tieto mestá podelily vedľa istého pomeru a kľúča, ktorý bol obyčajne stálym za veľa rokov. Keď bol raz už známy súčet pre patričné mesto, potom svolal rychtár mestskú radu, volenú obec a daktorých poprednejších mešťanov, asi od tridsiatych rokov zo šesťnásteho storočia obyčajne tribúna a švrtníkov, a títo podelili ten obnos i určili, koľko má platiť jedenkaždý mešťan. Táto práca zvala sa porubom, ponevač rúbili, čiže vyrezávali určené obnosy na drevcia rubašmi — odtiaľ maďarské slovo róváš — zvané. Súčasne boly ustanovené i dni, kedy sa má vybrať táže daň a v také dni zasadli spolu s rychtárom v jeho dome daktorí členovia mestskej rady a v ich prítomnosti odberal rychtár daň od mešťanov. Snemom povolená a kráľom, poťažne továrnikom a jeho ľuďmi vyberaná daň, zvaná v mestách taxa, v dedinách dica, neplatievala sa však každoročne, len občasne, dakedy i za viac rokov raz mal s ňou rychtár prácu. Každého roku splácali obyvatelia v mestách iný druh dane, takzvaný losung, totiž daň od domov a iných nepohnutných majetkov, teda domovú a pozemkovú daň. Túto však oddávali zrovna veliteľom jednotlivých zámkov, pre ichžto udržiavanie bola pod názvom census regius (= kráľovský poplatok) určená už od starodávna. Splácala sa riadne vo dvoch čiastkach a síce v dňoch okolo Ďura a okolo Michala. I tú sberal rychtár s mestskou radou. Okrem toho mu bolo treba vyberať od predavačov vína a piva poplatky za dovoz a odpredaj týchže nápojov ako i mimoriadne poruby na mestské vojsko, na mestskú stráž a na iné potreby. Z tohoto si môže každý utvoriť dosť jasný obraz o starodávnom mestskom rychtárovi a o jeho činnosti. Bez jeho vedomia a spoluúčinkovania nestalo sa v meste zhola ničoho. Konečne mi treba

Digitized by Google

spomenúť ešte i to, že bol mestský rychtár, sťa popredný mestský pohlavár, i predstaviteľom mesta ako pred inými vrchnosťmi, tak i, a to obzvlášte vtedy, keď navštívil to-ktoré mesto dáky hosť, obzvlášte sám kráľ. Že taká reprezentácia nebola pre neho zábavou, lež práve jednou z najťažších a najnepríjemnejších povinností, to si možno snadno domysleť.

O vicerychtároch alebo rychtárových pomocníkoch a námestníkoch, ktorí by boli bývali vystrojení tiež rychtárskou mocou, v starých časiech nechyrovať; len jeden jediný prípad znám, že pôsobil povedľa rychtára i vicerychtár. To bolo v čas Rákócovskej vojny, totiž r. 1646, keď onodobný kremnický rychtár Ján Karas žiadal, aby mu vyvolili ku boku pomocníka a meštianstvo vyhovelo jeho žiadosti a vyvolilo Konráda Lorberera, ktorý potom účinkoval sťa judex secundarius za jeden rok.[1])

Z čiastky k vôli súdnictvu, z čiastky pre dozor a z čiastky i ku výpomoci stála rychtárovi po boku

2. Mestská rada.

V základných výsadných listinách spomínajú sa síce len v zriedkavých pádoch boženíci. Kto by ich mal voliť a akým spôsobom, o tom niet v nich ani zmienky; tiež kedy a kde boli volení prví radní páni, to sa sotva podarí dakedy dakomu vypátrať. No boženíkov nachodíme už v najstarších časiech nielen v mestách a v dedinách, ale i pri súdoch a pri iných podobných mravných telesách.

Kremnica sa stala len r. 1328 slobodným kráľovským mestom a už r. 1331 sú menovite známi jej boženíci čiže radní páni. Zvali ich vtedy: Geschworne Bürger (boženíci), Rathsherren (radní páni), senatores (senátori), consules (konsuli). Bolo ich v každom meste po 12, počitujúc v to i rychtára; menej iba vtedy, keď zomrel daktorý z pomedzi nich behom daktorého rychtárskeho roku. Viac však ich byť nesmelo; tak to požadovala všeobecná obyčaj.

Prvotne volievalo i radných pánov istotne celé meštianstvo; počnúc asi od polovice zo šestnásteho storočia však je zrejmým, že toto právo vykonávala mestská rada spolu s volenou obcou.

Učenosť alebo akákoľvek iná predbežná príprava okrem členovstva volenej obce nepožadovala sa od toho, ktorého volili za radného pána. Jedine na to prísne hľadeli, aby bol patričný kandidát prv býval členom volenej obce a človekom statočným a mravne bezúhonným. Iba jednu jedinú výnimku znám v celom skutočne predlhom tom rade rokov, že bol vyvolený za radného pána muž, ktorý nebol prv členom volenej obce. Tým mimoriadnym mužom bol nielen v samej Kremnici, ale i široko-ďaleko mimo nej obľúbený magister Peter Leonhardi, rektor kremnickej latinskej školy, ktorého vyvolila jednosvorne mestská rada a volená obec r. 1625 dňa 10. febr. za radného pána.

[1]) Kur. záp. z r. 1646 dňa 25 febr., str. 415.

Digitized by Google

Kto sa raz dostal do mestskej rady, ten bol potom doživotným jej členom a mohol stať sa i rychtárom, ak ho totiž meštianstvo za takého vyvolilo. No jeho doživotné členovstvo prestalo, kadenáhle sa dopustil patričný dákeho nečestného skutku, alebo povstalo proti nemu podozrenie, že stojí v spolku s ľuďmi nemravnými a poťažne s kmínmi a podobnými zločinci. I v tom páde utratil buďto dočasne, buďže i celkom miesto v mestskej rade, ak narobil dlhov a nebol viac v stave uspokojiť svojich veriteľov. Žalár za dlhy pozbavil radného pána cti a tak i miesta v mestskej rade. Takých pádov, kde boli z mestskej rady vytvorení jednotliví jej členovia, nachodí sa viacej zaznačených v kremnických mestských zápisnicach. Ba stalo sa i to, že dajedni bývalí radní páni, povedomí si svojej viny, ušli pred trestom im hroziacim; obávajúc sa nielen toho, lež i verejného posmechu a opovrženia.[1])

Bez akejkoľvek vlastnej viny bol prinútený r. 1596 Jur Freyseysen, opustiť svoje miesto v mestskej rade, poneváč to chceli tak mať dolnorakúskou komorou do Kremnice vyslaní poverenící.[2]) Jedinou jeho vinou bola, že bol komorským uradníkom, totiž správcom kráľovských báň a komora zakázala v tom čase svojim ľuďom súčastniť sa ktorejkoľvek mestskej hodnosti alebo služby, poneváč videla, že sa Kremnica začne

[1]) Tak urobil i Ján Krieser, o ktorom je zaznačené v mestskej zápisnici z roku 1426 na liste 168 k roku 1599 toto: »Siquidem die 1 mensis Septembris tristissimum incendium ex domo Joanis Criseri exortum est, in quo 40 domus extra macellum et officinas cerdonarias in inferiori platea consumptae sunt. Item aliquot personae videlicet mater cum duobus liberis, una senex matrona et puer, misere extinctae sunt, ideo idem Joannes Kriser sibi male conscius, metuensque e hac civitate secessit cum uxore. Nocte vero praecedente ultima scilicet Augusti, Nouisolii, in superiori platea, etiam totidem fere domus ignis voragine conflagratae sunt.« Že bol tento Krieser r. 1581 dočasne z mestskej rady vylúčeným, o tom sme už hovorili hore vyššie. — O vylúčení radných pánov za trest hovorí táže kniha na liste 134 r. 1595: »Mathias Winkler motus est ex senatu propter clandestinum absum sigilli, et convitia turpissima, que ipse in Leynerum, et vicissim Leynerus in ipsum effudit.« — List 182 na rok 1603: »Hanns Füessl sequentibus annis loco senatorio cessit propter quandam intentatam actionem cum Matthaeo Heusl scriba montanico, factum honoris concernentem et tandem ante finalem causae decisionem die 17 Septembris anni 1605 ex hac vita decessit.« — List 202 k roku 1609: »Ady den 16 Marty obstehunden Jahrs Ist h. Wolff Girtler, conflator minerarum, der Rathsstell bemüssigt von wegen eines ergangenen Sentencz bey dem Khay: Perggericht, darin er straffmessig befunden aus Vrsach, das er vmb des Augsts Khönigs Schmelzers Silberverschwerzung ein wisseschaft solle gehabt haben.« — List 204 na r. 1610: »Georg Kopp sartor, in mense Septembri loco senatorio privatus est, eo, quod contra antiquam libertatem civitatis educillum vini in suburbio instituere voluit.« — List 265 k roku 1641: »Johann Steiner cum ignominia ejectus ob dupplex admissum crimen cortationis nimirum et facti superinde perjurii calendarum Martii sequente anno 642.« — Týchto dakoľko doslovných svedoctiev bude snáď dosť na ukážku.

[2]) Tamže, list 135: »Georgius Freyseysen, praefectus fodinarum suae Maiestatis arcetur ab officiis civilibus edicto Caesareae Maiestatis hoc anno per commissarios, ominum a Rappach, caeterosque publicato.«

Digitized by Google

topiť vo veľkých dlhoch pre nehospodárlivosť jej onodobných správcov. Z iných a menovite z náboženských príčin započali vylučovať radných pánov z mestskej rady až r. 1674, keď rozkázal cisár Leopold, aby záležala pravá polovica mestskej rady z katolíckych členov,[1]) následkom čoho museli ustúpiť z nej štyria evanjelici. O tri roky pozdejšie naložil tenže cisár obsadiť všetky miesta v mestskej rade len katolíkmi,[2]) tento rozkaz bol však iba čiastočne v platnosť uvedený, nakoľko totiž dvaja evanjelici zostali i naďalej členmi mestskej rady a miesto štyroch boli z pomedzi jej členov iba dvaja nahradení katolíkmi. V časiech Tököliovského povstania boli síce poznovu uvedení do mestskej rady všetci tí jej bývalí členovia, ktorí boli padli v obeť spomenutým komorským a cisárskym rozkazom, lebo tak naručil hlavný komorský gróf Žigmund Jánoky Kremnici dňa 11. augusta 1683[3]) prípisom zo Štiavnice daným, avšak zostali jej členmi iba do tých čias, kým bolo Tököliho vojsko v tomto meste; kadenáhle ono odtiahlo, a to stalo sa dosť v krátkom čase, hneď zase museli postúpiť svoje miesta katolíckym členom. Toto je jediný prípad, že vojenské diela maly vplyv i na sostavenie mestskej rady. Ani v husitských, ani v Zápoľovo-Ferdinandových, ani v bočkayovských, bethlenovských, rákócovských nepokojoch nestalo sa dačo takého. Len rok 1848 môže sa vykázať podobnými premenami. Počnúc od roku 1688 začala prešporská komora slobodným kráľovským mestám silou posielať na krky volebných komisárov a od tej doby bývali volenými zväčša len takí ľudia za radných pánov alebo za členov volenej obce, ktorých pripustili k tomu títo komorskí komisári; kto nebol tým po vôli, na toho daromne hlasovalo meštianstvo, ačpráve títe komorskí povereníci každú voľbu vyhlasovali za slobodnú. Prvým takým komorským poverenikom pre baňské mestá bol v spomenutom roku Jur Erdődy. O jeho svevoli vydávajú nepekné svedoctvo četné listiny v kremnickom mestskom archíve. Pokračoval sťa opravdivý turecký baša, nedbajúc ani najmenej na vôľu a žiadosť meštianstva, a robil tak nielen v Kremnici, ale i v iných baňských mestách, ako vídať z početných žalôb týchže miest, ktoré posielaly i Kremnici i k náčelným krajinským úradom, ba až hen k samému kráľovi. No žaloby a sťažnosti im nič nespomáhaly; Erdődy sa opieral o vojsko, ktorým boly tieto mestá v tých časiech preplnené, a robil, čo len sám chcel. A tiež tak pokračoval i jeho nástupca Ján Bor-

[1]) Tamže, list 343: »Hoc anno mandavit sua majestas caesarea et regia, ut medius senatus cum judice catholicus constituatur.«

[2]) Tamže, list 344: »Anno 1677. Exquia sua majestas sacratissima demandavit, ut omnia officia civilia soli catholici administrent; Ideo loco Dominorum Samuelis Roth et Johannis Pinerii, ex Exteriori Senatu ad Interiorem per vota cooptati et accepti sunt domini Mathias Hell et Andreas Haan. Ad Electam vero Communitatem intrarunt domini Joannes Georgius Lanser, Samuel Goldberger, Joannes Hirschner et Joannes Paucker; loco eorundem totidem Evangelici sessionibus valedixerunt.«

[3]) Tamže, list 351.

Digitized by Google

čický. Len asi od r. 1720 staly sa voľby obecných predstavených v slobodných kráľovských mestách zase o niečo slobodnejšími, lebo sa hlavní komorskí, v baňských mestách a síce najviac v Štiavnici sídliaci grófi oproti týmto mestám priateľskejšie chovali. Netreba mi, tuším, ani osobitne spomínať, že nejeden člen mestskej rady a volenej obce padnul v obeť komisárskej ľubovôli, kým tieto biče panovaly v slobodných kráľovských mestách.

Dobrovoľné vystúpenie z kremnickej mestskej rady mi je len jedno jediné známo. To stalo sa roku 1576, keď Valentín Leyner vystúpil z mestskej rady, vidiac, že nemôže verne plniť s radným panstvom spojené povinnosti pre svoje stále zaneprázdnenie a úradné práce v mincovni.[1]) Meštianstvo sa zdráhalo prijať jeho zaďakovanie, lebo bol mužom všeobecne obľúbeným, a podržalo jeho miesto v rade neobsadené,[2]) ale on zostal nezvratno pri svojom úmysle a piate miesto v rade zostalo až do roku 1538 prázdnym.

Z Leynerovho prípadu vídať, no i okrem toho svedčia i menoslovy radných pánov ako i členov volenej obce, že bol za starodávna istý rozdiel a pevná stupnica v hodnosti i medzi radnými pánmi a členmi volenej obce, lebo mal každý z nich svoje určité miesto i v rade i v kostole, označujúce viditeľne, ktorým časovým poriadkom stal sa ten alebo onen muž členom mestskej rady alebo volenej obce. Len pre baňského majstra (tak zvali v dávnych časiech toho kráľovského úradníka, ktorý bol sudcom i technickým dozorcom a radcom v baňských dielach) bolo stále určené šieste miesto v mestskej rade. Prvé miesto v nej zaujímal vždy mestský rychtár, za ním nasledoval jeho bezprostredný predchodca a nasledujúce miesta jedenkaždý dľa časového poriadku, v ktorom sa stal radným pánom a poťažne členom volenej obce, v nejžto patrilo prvé miesto jej pohlavárovi, orátorovi; v pozdejších časiech však zaujímali druhé a tretie miesto jeho pomocníci a náhradníci, a len potom nasledovali iní členovia v časovom poriadku. Znám i také prípady, že mestská rada i vyvolená obec udelila novozvolenému členovi miesto vyššie, ako by mu bolo právne patrilo, chtiac ho tým vyznačiť, alebo jeho zásluhy o mesto a meštianstvo odmeniť, to však stávalo sa iba v zriedkavých pádoch.[3])

---

[1]) Tamže, list 90: »Valentinus Leyner, probator regius ..... residere in senatu recusauit.«

[2]) Tamže, list 92: »Locus quintus est domino Valentino Leyner reseruatus.«

[3]) Spomeniem tu aspoň jeden z nich. V mestskej zápisnici z rokov 1643—1645, a str. 5 je opísaná voľba nových členov volenej obce, prevedená dňa 23. februára 1643 a tam stojí doslovne toto: »In numerum electae communitatis recepti sunt Jeremias Tschech vnd Georg Othmayr, vndt ist dem herrn Tschech, mit einhelliger bewilligung der Erwöhlten Gemein die Zwölffte stell, von oben herab vnterm Paul Veisz vbertragen worden.« — Tento Jeremiaš Čech bol vtedy jedným z prednejších komorských úradníkov a nielen sťa taký, lež i sťa majetný človek preukázal mestu jeho peňažných tiesňach viaceré úsluhy, ktoré mu maly byť i týmto spôsobom

Digitized by Google

Teraz sa to pravda zdá nám byť detinstvom, že si zakladali naši predkovia i v tom, na ktorom mieste sedí niekto z nich v obecnom shromaždení alebo v kostole, čomu sa za našej doby tešia tu i tam iba školské deti, ale za dávnych čias bola táto maličkosť i zralým mužom vážnou vecou. Inu, tak sa časy menia, tak tento svet beží. Chceme-li sa dokonale obznámiť s minulosťou a s mravmi, obyčajmi a náhľadmi našich praotcov, musíme si všímať i takýchto maličkostí, lebo sú ony jednou z bariev, tvoriacich ten obraz, ktorý si žiadame vidieť, a patriacich k jeho celku. I v menoslovoch, ktoré bol, počnúc od roku 1490 povinným zapisovať mestský notár za zvláštnu odmenu prvotne do mestskej zápisničnej knihy z rokov 1490—1541, pozdejšie a síce od r. 1546 až do r. 1700 do takzvanej mestskej knihy (Stadtbuech) a konečne do celkom osobitnej knihy až do r. 1848, [1]) i v týchto menoslovoch prísne hľadeli na to, aby boly mená radných pánov a poťažne členov volenej obce riadnym poriadkom zapísané, a jestli urobil notár chybu pri vpisovaní a zaznačil daktoré meno na nepravom mieste, nuž nikdy nezabudnul pri takom menoslove udať, ktoré miesto patrí patričnému radnému pánovi. Keď bol dakto z mestskej rady vylúčený a pozdejšie zase do nej prijatý, ten musel potom zaujať posledné miesto. A na taký istý poriadok dbali i v kostole. Tam mali členovia mestskej rady osobitné a členovia volenej obce tiež svoje osobitné stolice a sedávali v nich tým istým poriadkom, ako boli ich mená zaznačené v menoslove. Iným ľuďom bolo zakázané pod prísnou pokutou zaujať daktoré z týchto miest a i žiaden radný pán alebo člen volenej obce nesmel si sadnúť na prednejšie, inému patriace miesto.

Najvýznamnejšia a najhlavnejšia povinnosť, ktorú mala plniť mestská rada, bolo súdnictvo. Na čele s rychtárom ona vyrovnávala všetky spory povstavšie medzi mestskými obyvateľmi, alebo i tie a také pravoty, s nimižto sa utiekli k nej mestu poddaní dedinčania. Ona súdila i vo všetkých trestných pravotách a v jej rukách stály i životy ľudí zločinných, lebo Kremnica mala už od nepamäti mečové právo. I v dedičných, kreditných a sirotských, ako vôbec vo všetkých takzvaných meštianskych záležitostiach bola mestská rada jediným forumom, od nehožto bolo možným odvolať sa len k baňskomestskému spoločnému súdu. Do jej súdnického pokračovania nesmela sa starať ani volená obec, ani samo meštianstvo. Jedine v disciplinárnych otázkach vyšetrovala a súdila spolu s ňou i

---

odmenené. On je praotcom rodiny Hellenbachov, ponevráč tento Jeremiáš dostal od kráľa Leopolda I. zemianstvo a prímenie Hellenbach, ktorá rodina bola pozdejšie v jeho synovi povýšená do barónskeho stavu a hrala obzvlášte v časiech tökölioviských a franko-rákóczovských nemalý zástoj.

[1]) Za túto prácu dostával notár, počnúc asi od tridsiatych rokov zo šestnásteho storočia sťa odmenu jeden dukát alebo zodpovedajúci súhrn čiže obnos v iných peňazoch, ako vídať z mestských pokladničných zápisníc.

Digitized by Google

velená obec, ponevač v slobodných kráľovských mestách spolu s mestskou radou i ona volila i radných pánov, i členov volenej obce, i mestských a cirkevných alebo školských úradníkov, hodnostárov a sluhov a spoločne s mestskou radou určovala a vykazovala im platy z mestskej pokladnice. V disciplinárnych otázkach platila zásada, že kto voľakoho volí a platí, ten má i právo ho trestať alebo pozbaviť hodnosti, úradu alebo služby.

Druhý úkol jej bola starosť o verejný poriadok a bezpečnosť v meste; teda činnosť policajná. I do tej sa jej nestarala volená obec. Do tohoto oboru patrila i bedlivá stráž nad remeselníckymi cechami, nad kupectvom, nad baňským a mincovným robotníctvom a vôbec nad každým, kto si zahľadával svoj chlieb ručnou prácou. Asi od polovice zo šestnásteho storočia však prestal dozor mestskej rady nad minciarmi a nad veľkou čiastkou baňského robotníctva, lebo sa dostala po smrti kráľovnej Mariinej veľká čiastka z kremnických báň jej bratovi, kráľovi Ferdinandovi, dedictvom, ktorý ich podriadil dolnorakúskej komore a tá utvorila i tu štát v štáte a podriadila minciarov výlučne moci komorského grófovej a baníkov baňského majstrovej. Ohľadom remesiel a obchodu starala sa mestská rada všemožne chrániť a podporovať ich záujmy, vediac dobre, že moc a sila samého mesta spočíva na blahobyte jeho meštianstva, ktoré pozostávalo z najväčšej čiastky z kupcov a z remeselníkov.

Tretia hlavná úloha mestskej rady bolo spravovanie mestských majetkov spolu s volenou obcou. Všetky hospodárske otázky vybavovaly tieto telesá v spoločných poradách. Ponevač však jednotlivé hospodárske odvetvia potrebovaly i osobitných stálych dozorcov a správcov, nuž volievaly mestská rada a volená obec za takých pojedinýchradných pánov alebo zavše i po jedinýchčlenov volenej obce. Takými boli v Kremnici dozorca nad dovozom a odpredajom vína a piva, ktorý vyberal pre mestskú pokladnicu poplatky od týchto vecí prichodiace; ďalej dozorca nad špitálom, dozorca nad pivovarom, dozorca nad mestskými baniami, a, počnúc od polovice zo šestnásteho storočia, i dozorca nad hájskym panstvom. Dozorcom nad horami bol za starodávnych čias baňský majster, pozdejšie, keď sa tento stal komorským úradníkom, mala Kremnica svojich stálych a riadne platených horárov v Kremnici a v Sklenom i na Hornej Štubni v Turci. Všetci tito správcovia a dozorcovia mali sťa taký v starších časiech ročite väčšie-menšie riadne odmeny, pozdejšie však riadne platy. Sťa radní páni, alebo sťa členovia volenej obce, nemali žiadnych platov; len v súdobných veciach stránkami zaplatené pokuty delievali si dľa onodobnej všeobecnej obyčaje radní páni medzi sebou a také peniaze alebo veci boly ich jedinou odmenou za ich verejné služby.

Konečne bola mestská rada i exekutívnou vrchnosťou, obstarávajúcou všetko to, čo uzavrelo buďto meštianstvo, buďže volená obec, alebo čo naložily vyššie vrchnosti, i zastupiteľom a predstaviteľom celého mesta

Digitized by Google

v oči cudzím vrchnosťam alebo tretím osobám, a všetky dopisy i v mene mesta vystavované listiny, zhotovovaly a vystavovaly sa jej menom.

Za svoje činy alebo premeškania boli radní páni i všetci vôbec sťa mestská rada i jedenkaždý z nich zodpovední, preto i skladávali každoročne pred volenou obcou a pred celým shromaždeným meštianstvom osobitnú prísahu. To dialo sa riadne v mesiaci máji alebo v júni a síce v obyčajnej poradnej dvorane. Prítomnosť celého meštianstva pri tomto slávnostnom výkone, ako i obzvláštna úcta oproti prísahe a živé povedomie, že sa takýto sľub deje pred tvárou božou a bázeň pred trestom za krivú prísahu, držaly potom každého radného pána na úzde a chránily ho pred zanedbávaním prevzatých povinností alebo pred nevernosťou oproti mestu. Krivú prísahu trestávali v tých časiech smrťou, čoho sa bál jedenkaždý; no ešte väčšmi sa bál trestu božieho, lebo viera v Boha a v jeho spravedlivosť bola u našich predkov o veľa mocnejšou, ako je u terajšieho pokolenia. I osobnú česť a dobré meno si vtedajší ľudia viac vážili a chránili, ako sa to, bohužiaľ, deje za našich dní.

Radnopanstvo začalo byť úradom len asi od tretej štvrtiny z pominulého storočia, prv bolo iba hodnosťou a sťa také nebolo spojené so žiadnym platom. Aby však radní páni svoj čas mestskej službe predsa celkom darmo neobetovali, vynahradzovali si odmenu za svoje ustávanie tým spôsobom, že sa po každej porade u rychtára vínom a zavše i jedlom potúžili. Pri takýchto príležitostiach strovené víno, zvané v krátkosti iba „Schenkwein"-om, vídať v mestských pokladničných knihách každého týždňa zapísané, z čoho patrne vysvitá, že spomenuté pijatiky tvorily riadnu doplňujúcu čiastku každej radnopanskej porady alebo inej práce. Občasne sa zúčastňovávali v takých hostinách i členovia volenej obce, ak totiž boli vtedy i oni prítomní [1]) a kým sa dialo také raňajkovanie v slušných medzach a mierne, neprotirečil nikto proti nemu. No ľudia sú len slabé tvory a ich slabosti a krehkosti treba pripísať, že zavše i prekročili v tej veci hranice a tým zavdali príčinu ku sťažnostiam. I závisť u tých, ktorým sa nedostala za podiel táto dobrota, iste tiež nemálo dopomáhala k tomu, že sa začal boj už u samého konca zo šestnásteho storočia. V tej dobe totiž bola Kremnica veľmi zadlžená Tökölymu a ten čiahal na jej turčianske panstvo a nútil svojím pokračovaním Kremničanov, aby sa lepšie starali o hospodárstvo i aby sa uskrovnili vo výdavkoch. Volená obec snažila sa teda predovšetkým obmedziť pijatiky u rychtára. [2]) Jej zakročenie a snaha v tomto ohľade

[1]) Tak čítame — abych spomnel aspoň jeden príklad z mnohých — v pokladničnej knihe z r. 1581 dňa 2. febr.: »Vmb Zway fruestuckh den herrn vnd der Gemain auffs Ratthausz fl. 3.«

[2]) Kur. záp. z r. 1594—1598, str. 203, dňa 4. febr. 1597: »Johann Pakhl nomine Electae Communitatis orauit Senatum et Judicem, ut quantum fieri potest wöchentlich in einem Vnd andern auszgaben etwas möcht eingestelt werden sonderlich auch vom Schenkhwein, dan fürkhümbt, das offt die diener etwas übrigs thun.«

Digitized by Google

nezostala cele bezvýslednou, lebo sa mestskí rychtári aspoň za čas vynasnažovali vyhoveť jej žiadosti a nehostili ľudí bez svolenia volenej obce, ako to patrne dokazujú i mestské zápisnice i pokladničné knihy z najbližších na to nasledovavších rokov.[1]) Mestskej rade sa však takáto sporivosť neveľmo ľúbila; ňou zaiste boli jej členovia o milý pôžitok pripravení alebo v ňom aspoň značnejšie obmedzení, s čím ovšem mnohí z nich neboli spokojní, preto sa mestská rada všemožne snažila udržať ten dľa jej mienky chvalitebný a starodávny zvyk a bránila ho, ako najlepšie vedela, nezabudnúc upozorniť i volenú obec, že však i jej členom sa z mestského vína zavše dačo ujde.[2]) Dôvody ktoré predniesla mestská rada, boly síce nielen makavé, ale i veľmi lákavé a to obzvlášte u tých členov volenej obce, ktorí sa radi poživili na všeobecné trovy, pri tom všetkom však neprestala ešte volená obec celkom vo svojej snahe, aby sa hospodárilo i s obecným vínom. Nútilo ju k tomu plané peňažné položenie, v ňomžto sa Kremnica v tých časiech stále nachodila, a i samo meštianstvo dotieralo i na ňu i na mestskú radu, aby lepšie hospodárili s mestským majetkom, keďže žiadajú od neho, aby ono platilo

[1]) Tak čítame v kur. záp. z roku 1601, na str. 52, dňa 26. marca v bode IV: »Her Richter Zeigt weiter an wegen desz schönkh weinsz vndt Teggelischen abgesandten, wie er sich halten soll. Deliberatum. Man soll die Personen ansehen,“ — a na str. 79. dňa 7. mája, bod VII: »Herr Richter auch wissen wollen, weil man den dorfrichtern vnd geschwornen von alters wan Sy Zum Jurament khomen eine Speiss vnt Trunkh geben, Ob man solches fort halten soll oder nicht. Soll bei dem Vorigen gebrauch verbleiben weil die arme leut so weit herein khomen Vnd Sie auch sonsten sich gegen ihren herrn dankhbar erzeigen.

[2]) Tamže, str. 280, dňa 16. nov. bod I.: »Sein herrn Mikhenaw Mengls Posten, darauf des Buechalters Bericht, vnd was die Erwölte Gemein sich entschlossen Vnd Verzeichnet hat, Verlesen worden, Nach diesem hat ein Ers. Rhatt auch davon geratschlagt, Vnd Ihr guetachten Vnd meinung darzue sezen vnd aufschreiben lassen, Soll ihnen auch fürgehalten werden, das Sie alles so genaw einstellen wollen, Vnd einem armen Richter vnd seinen Aidtsbrüedern, einen trunkh vnd bissen also beneüseln Vnd miszgönnen thuet, welches etliche aus der Gemein selbst Zue Zeiten helffen geniessen. Vnd wer sich khunfftig in den Amptern der gestalt wird gebrauchen lassen.« A na str. 281, dňa 20. nov. bod I.: »Hat herr Richter fürgebracht, das er die ihme fürgeschlagene Mengels Posten herrn Mikhenaw Vnd Ihr meinung einem Ers. Rhatt fürgetragen, vnd sich darin ersehen haben, Nun khombt ihnen Eim Ers. Rhatt sher schmerczlich und frembd für, das die Erw. Gemein etliche Posten ausgestelt, vnd sonderlich das man ihme den gewönlichen Trunkh wein einem armen Richter einstellen wollen, da doch er offtmals andern seinen Aidtsbrüedern wann Sie in gemeinen Stadtsachen erfordert werden vnd herzuekhomen, einen Ehrtrunkh geben soll, vnd sonsten ein Richter wenig ergöczligkheit für seine schwere mühe vnd sorg dauren hat, wie dan auch eine Erwelte Gemein Zu Zeiten dessen geniesset vnd aus ihnen auch die Ratthsstell erseczet mues werden, diese vnd dergleichen Versachen vnd notwendigkheit wolle eine Erw. Gemein bedenkhen Vnd dergleichen Vnuuermeidentlich auszgaben nicht einstellen. — Ist von der Erw. Gemein entlich nach beratschlagung gesagt worden, Es khünte wol nicht daran sein, Vnd das man einen Trunkh wein nicht Pasziren solte.«

Digitized by Google

dlhy nesprávnym a ľahkomyseľným hospodárením narobené a mestu úplnou zkazou hroziace. Volená obec neprestala i potom robiť svoje poznámky ohľadom hostín u rychtára, upozornivšia ho i na to, že však mu pred časom bola povolila týždenne po 3 zlaté na také výdavky,[1]) ale sa jej nepodarilo zamedziť otázny starodávny zvyk ani potom, ba práve opačne sa stalo, že totiž nielen radní páni a členovia volenej obce, lež i iní mešťania žiadali si tiež zapiť vína na mestský účet, a mestská i volená obec musely konečne povoliť tejto ich žiadosti.[2]) Keď o šesťnásť rokov pozdejšie žiadalo meštianstvo lepšie a prísnejšie hospodárenie s mestským majetkom, spomenúc pritom i obecné víno a s ním spojené nákladky, ktoré by boly mały byť dľa jeho náhľadu tiež usporené, vtedy mestská rada a volená obec neprijaly jeho návrh, ale určily, že sa má dávať víno i naďalej stránkam daň k rychtárovi donášajúcim.[3])

Svoje práce a porady započínala mestská rada, a keď tak vyžadovala potreba, spolu s ňou i volená obec, počiatočne vždy ráno o siedmej, počnúc od r. 1643 však riadne v lete o siedmej a v zime o ôsmej raňajšej hodine, totiž hneď zatým, akonáhle sa vrátili jej členovia z kostola, kam chodievali každodenne spoločne; ba keď mali mučiť daktorého zločina, chtiac vynútiť od neho pravdu takým hrozným spôsobom, vtedy sa dostavili do mučiarne už o piatej hodine ráno alebo o siedmej hodine večer. Tak tomu bývalo v Kremnici za dávnych čias, a keď sa pozdejšie jednotliví radní páni alebo členovia volenej obce začali pozdejšie zjavovať v zasadnutiach, nuž bývaval počiatok úradných prác i osobitnými uzavretiami občasne určovávaný.[4]) Pre tých radných pánov a členov volenej obce, ktorí sa

---

[1]) Kur. záp. z r. 1603, str. 41, dňa 16. febr. bod 1.: »Erstlich Khombt ihnen (totiž volenej obci) bedenkhlich für, das herr hanns Fieszl alter Richter so offt vnd fast alletag etliche halb wein eingestelt, da doch einem Richter destwegen die fl. 3 wochentlich bewilligt sein worden, wan irgent aus den herrn iemand oder ein guetter freindt Zue ihme khombt, Er nach seinem wolgefallen einen Trunkh bringen khan oder nicht, das stehet bey ihme allein.«

[2]) Kur. záp. z r. 1612, str. 148, dňa 25. dec., bod IV.: »Das denen burgerszleuten die ihr losungen (Losung bola v slobodných kráľovských mestách domová a pozemková daň, ktorú oddávaly baňské mestá sťa kráľovský poplatok [census] ku Zvolenskému zámku a síce každé z nich počnúc od tej doby, odkedy bolo povýšeným na slobodné kráľovské mesto.) bringen, ein trunkh wein geben werde auf der burgeschafft begeren, verwilligt worden.«

[3]) Kur. záp. z r. 1625—1630, str. 560, dňa 26. marca 1629, bod 13.: »Wegen desz Weins bey der Losung, beym 15. Puncten, ist es ein altes herkommen, daher es auch verbleiben solle, weil das gantze Jahr über, 10 fl. nicht aufgehen thuet.«

[4]) Také uzavretie je zaznačené v kur. záp. z r. 1594—1598 na str. 241: »Nach diesem ist ernstlich beschlossen das in der kirchen ein Jeder sein stell Occupire der solches nicht thut, soll D. 12 straff erlegen. Item. Ist beschlossen das hinfüro jederczeit, wan man Zusamen komen soll, Nach verrichten Ceremonien in der kirchen all daher erscheine vnd bisz vmb 7 vhr sein. Wer solches nicht thuet soll gleichsfals eben soviel verfallen sein.« — Podobne čítame v kur. záp. z r. 1601 a síce predne

Digitized by Google

nespravovali dľa týchto uzavretí, prichodiac buďto pozdejšie alebo práve zameškávajúc verejné shromaždenia bez dostatočnej príčiny, boly už koncom zo šesťnásteho storočia ustanovené peňazné pokuty, ktoré si delili medzi sebou zasadnutiam prítomní radní páni, a tieto tresty boly asi o sto rokov pozdejšie značne podvýšené. [1]) Častejšie obnovovanie uzavretí, vzťahujúcich sa na tieto veci, sú výrečným svedectvom, že i starodávni mestskí hodnostári neboli v tomto ohľade lepšími od terajších.

I radní páni i členovia volenej obce boli povinní prísne mlčať o tom,

---

na str. 27, dňa 26. febr.: »I. Hatt ein Ersamer Richter vndt Rath beschlossen das die Partheyn furkhomben sollen morgensz von 7 vhr bisz auff 10 Nach mittag aber von Vhr 2 biesz auf 4 Aber frembde Personen haben khein bestimte Zeit;« potom na str. 52, dňa 26. marca, bod V: »Ist gehandlet dasz man ein gewisse stundt bestimen soll, dasz man Zusamen khombe, vnd damit nicht einer heut, der ander morgen hereinkhome, vnd vber die Zeit hernach aufgehalten wurden. Deliberatum. Ist eine rechte stundt benendt Nemblich in puncto 7 vhr vndt sollen Rath sizen bisz auff vhr 10, was hinderstellig Zue tractiren sein wirdt, sol man verzeichnen auff ein ander Zeit; a konečne na str. 81, dňa 13. mája, v bode II: »Damit khunftig ein gewisse Stundt die Zuesamenkhunfft möge gehalten werden, Ist beschlossen das man allzeit Vmb Sieben Vhr frue Zuesamen khomen soll, Vnd damit das dest besser möge gehalten werden, Ist eine Straff geseczet alls nemblich das die Rattherrn Ein Ordts als D. 25. die Vier vnd Zvanziger aber D. 12½ allzeit einlegen solten. Welche aber ihr geschäfft Vnd arbeit halber nicht khönnen abkhomen, die wollen durch den Eszdras (— tento Ezdráš Nehemiaš Fabricius bol vtedy výberčím poplatkov od vína a piva a svolával na rychtárov rozkaz členov mestskej rady a volenej obce ku poradám —) solches bald anzeigen lassen, damit man auff dieselben nicht dürffte warten.« — To isté uzavretie bolo obnovené dňa 10. mája 1643 — kur. záp. z r. 1643–1645, str. 29, bod I: »Wegen khunfftiger erscheinung auffs Rathausz ist geschloszen worden, im Sommer vmb 7. vndt desz Wintersz vmb 8 vhr früeh sich ein Zu stellen.«

[1]) Kur. záp. z r. 1695, dňa 21. febr., str. 8: »Was vor Confusion biszher, wegen der Comparition auf das Rathausz des Innern vnd Eüser Rath (vngeacht schon vor vielen Jahren destwegen Statuta cum poenarum limitatione in denen actis einstehen, nichts geholfen) continuiret, die Tägliche Erfahrung hat es bezeuget, omnia tamen ordine et decenter ut fluant et fiant, hat man heutigen Tages, die vorhin gemachte Statuta confirmiret, vnd Statuiret auf Neues von dato an, die ienigen herrn desz Raths, so nicht in puncto 8 horae matutinae auf dasz Rathausz erscheinen, vnd ohne erhöblichen Vrsachen (vnd ohne anmeldung bei herrn Stadtrichtern) auszbleiben möchten, mit einem Reichstaller, ausz der Ehrwelten gemein mit 20 groschen, ausz dem auszschusz aber 10 groschen immediate vnd vnablöszlich Poenstraf belegt werden sollen.« — V nasledujúcom roku priostril tieto pokuty, obzvlášte pre členov volenej obce, v značnej miere i sám volebný komisár, Ján Borčický, ustanoviviši v 17-tom bode svojich nariadení práve až 12 zlatovú pokutu pre tých radných pánov a členov volenej obce, ktorí zameškajú bez dostatočnej príčiny zasadnutia alebo sa k nim pozdejšie dostavia. V tejže zápisnici je zaiste dňa 5. febr. zapísané toto: »Domini Senatores, ita etiam 24 viri, ad insinuationem Judicis praevie fiendam, sine legitima ratione a sessionibus se non absentent, verum sub mulcta 12 fl. irremissibiliter ex parte non comparentis desumenda hora statuta compareant, Birsagia vero Dominis Judici et Senatoribus cum Notariis Salva portione quoque Fisci Civitatis imposterum cedere debent, quae Birsagia expost inter se proportionaliter dividantur.«

Digitized by Google

čo sa v ich shromaždeniach a poradách hovorilo, a pre tých, ktorí nevedeli držať na úzde svoje jazyky, ustanovený bol veľmi citlivý trest, totiž vylúčenie z mestskej rady a poťažne z volenej obce. [1])

3. Volená obec.

V posavádnej rozprave sme sa častejšie stretali s týmto závažným a dôležitým faktorom mestskej administrácie; teraz si prehovoríme o ňom podrobnejšie.

Nemožno vyskúmať s úplnou určitosťou, v ktorých časiech vzala volená obec svoj počiatok; v starých listinách spomína sa už v trinástom a v štrnástom storočí zavše i slovo „obec, communitas, Gemein", ale či sa má týmto slovom rozumieť volená obec, ako ju nachodíme v šestnástom veku a v pozdejších dobách, alebo či je týmto výrazom označený súhrn celého obyvateľstva tej-ktorej obce v dnešnom smysle toho slova, to zostane spornou otázkou bezpochyby po všetky časy. V nemeckých listinách, pochodiacich zo štrnásteho a z pätnásteho storočia známi sú „Richter, geschworne purger, elteste", teda rychtár, prísažní čiže radní páni a starší, starešina [2]) a tu už možno riecť, s väčšou pravdepodobnosťou, že v tých časiech bola táto starešina tým istým, čo sa pozdejšie zvalo volenou obcou a zove sa dnes mestským zastupiteľským sborom alebo tu i tam mestským výborom.

Celkom určite stretáme sa s volenou obcou, vtedy v Kremnici už výslovne „die Erbelte Gemain" zvanou, po prvý raz len roku 1529 pri porube čiže vymeriavaní krajinskej dane, [3]) potom sa spomína r. 1572 [4]) a počnúc od r. 1580 sú jej členovia každoročne riadne a menovite zaznačení v menoslovoch.

Dľa spomenutej porubnej knihy alebo vlastne zápisnice z r. 1529 mala vtedy volená obec 32 členov; pozdejšie obnášal ich úplný počet vždy iba 24 mužov, a pre túto príčinu zvali týchto ľudí z krátka len štyriadvadsiatnikmi a ten názov upotrebovali i v úradných listinách a zápisniciach a to i vtedy, keď ním označovali nielen jednotlivcovcov, lež i celú volenú obec sťa takú. Členov volenej obce bolo teda práve o raz viac ako radných pánov a ten počet bol iba vtedy menším, keď alebo zomrel alebo utratil členovstvo daktorý zpomedzi štyriadvadsiatnikov;

[1]) Kur. záp. z r. 1643—1645, str. 21, dňa 27 apr. 1643, bod 1: Worbey auch per discursum gedacht worden, dasz Personen sein sollen, welche dasz jenige, so auf dem Rathhausz gehandelt wird wider ihr gethanes jurament, andern, ya wol auch denen die es angehet alsobaldt maleuole auszschwazen. Deliberatum, dasz ein solcher (yedoch nach genaw erkundigten vmbständen) soll seiner stell entsezet vnd remouirt werden ex unanimi assensu praesentium congregatorum.«

[2]) V Libušinom súde kmeti, leši a vladikovia, »cmete lesi i uladiky«.

[3]) Krem. mestský archív, lymbus: »Taxa Adi 15 Juli 1529.«

[4]) Tamže, lymbus porubná kniha so dňa 22. júna 1572.

Digitized by Google

no pri najbližšej voľbe bolo každé uprázdnené miesto novými členmi zase obsadené. Väčším nebol ten počet počnúc od spomenutého r. 1572, ani jeden jediný raz.

Kto volieval prvotne členov tohoto sboru, to tiež nemožno určite vyskúmať. Koncom zo šesťnásteho storočia vykonávala toto právo volená obec spolu s mestskou radou, a keď sa mestská rada raz pokúsila povolať do svojho lona jednoho radného pána bez toho, že by ho bola volila i volená obec, hneď sa táto mužne postavila oproti takému počínaniu a jej rečník ostro vystúpil i vymohol platnosť starodávnemu volebnému právu. [1])

Koho raz vyvolili za člena volenej obce, ten už potom bol ním cez celý svoj život, ak totiž nevzdal sa tohoto svojho práva dobrovoľne, ktorý prípad mi je však úplne neznámym, alebo ak toto jeho právo neprestalo buďto tým spôsobom, že vyvolili patričného za radného pána, alebo že zomrel, alebo že sa dopustil takého skutku, pre ktorý musel utiecť z Kremnice, alebo ho z volenej obce za trest vylúčili, alebo že bol na vyšší rozkaz prinúteným opustiť svoje miesto vo volenej obci.

Že mali výlučne členovia volenej obce právo na radné panstvo, o tom sme už vyššie hovorili. O úteku hovoria mestské zápisnice len jeden jediný raz a síce r. 1655. [2]) Členovstvo vo volenej obci platilo za veľkú česť, preto sa ho všetci meravo pridŕžali a neutekali z mesta, podrobujúc sa radšej čo ako prísnej kritike so strany mestského predstavenstva a dúfajúc, že sa im podarí prosbami obmäkčiť srdcia ich sudcov a podržať miesta vo volenej obci. Na vyšší rozkaz museli opustiť svoje miesta a vystúpiť z tohoto sboru v r. 1596 a 1597 viacerí komorskí úradníci [3]) a v r. 1677, 1683 a 1688 viacerí evanjelici na rozkaz kráľovský. [4]) Konečne utratili miesta vo volenej obci buďto dočasne, buďže i navždy i viacerí takí mužovia, ktorí sa buďto príliš zadĺžili a potom svoje dlhy zaplatiť nemohli, alebo ktorí sa dopustili dákeho nečestného skutku.

---

[1]) Kur. záp. z r. 1643—1645, str. 11, dňa 9. marca, bod 7: »Zum beschlues hat die Erwöhlte Gemein, durch ihren Obristen Vormundt solenniter anmelden laszen, dasz ins Kunfftig von dato an niemandt, weder in den Innern, weder auszern Raht (maszen es vor wenig wochen beschehen) ohne wahlstimmen solle eingenomen werden.«

[2]) Mestská kniha z r. 1426, list 285: »Paulus Weisz contractis debitis insalutato civili magistratu alio se contulit.«

[3]) Tamže, listy 134, 135 a 163: »Wolffgangus Leyner supremus auriprobator propter causam infra asscriptam (totiž menom cisárovým dolnorakúskou komorou vydaný rozkaz) abstinere jussus est loco senatorio.« »Jeronymus Schwahr (komorský účtovník) arcetur ab ofitiis publicis civitatis per edictum Sac. Caes. Maiestatis.« »Jeremias Stirbitz, obrister Knapp bei der Müncz vnd Vierundzwanziger, liberatur mandato suae Maiestatis ab hoc offitio.« »Philipp Nuntaller arcetur per edictum Caesareae Maiestatis.« »Hans Stirbitz Vierundzwanziger mandato camerae austriace sese hoc loco et offitio eliberavit, multum renitente senatu, sed frustra.«

[4]) O tom hovorí i spomenutá mestská kniha i kur. záp. z tých rokov, i iné početné listiny.

Digitized by Google

Neúhonné mravy požadovali naší predkovia prísne i od členov volenej obce i netrpeli spustlého človeka medzi sebou, a čo by bol býval medzi nimi najbohatším alebo ináče najmocnejším.

O tom, akým poriadkom sedávali i členovia volenej obce v rade a v kostole, i v ktorom sú zaznačené ich mená v menoslovoch, bola reč už na inom mieste, a i oni boli povinní nevyžvatlať, čo sa pojednávalo v ich shromaždeniach; i volená obec nechcela mať tlčhubov vo svojom lone.

Prvotne neboli viazaní členovia tohoto sboru žiadnym zvláštnym sľubom, že a ako majú a budú plniť svoje povinnosti; predpokladali o tých mužoch, ktorých povolali medzi seba, že ich sama ich osobná česť bude nútiť vynakladať svoje schopnosti a sily v prospech celému mestu; keď sa však časom dokázalo, že sú i členovia volenej obce ľudmi ľudským pokleskom podrobenými a sťa takým že je treba lepšie poviazať ruky, aby vernejšie plnili svoje povinnosti, potom pravda videli, že je potrebným, aby boli i členovia volebnej obce podrobení prísahe.

Ku tomuto náhľadu dospeli Kremničania až r. 1597, keď začal mesto náramne tlačiť veľký dlh, ktorý bolo povinným zaplatiť Tökölymu; tu sa ukázalo, že veru viacerí členovia volenej obce umožnili mestskej rade vovliecť Kremnicu do najvýš nebezpečného položenia. I vtehdajší hlavný správca bańsko-bystrických medených báň, Valentín Krüger, sťa vládny poverenik dotieral na to, aby i v Kremnici boli členovia volenej obce prísahou viazaní. V takých okolnostiach bola teda volená obec prinútená poddať sa, a od tej doby skladávali i jej členovia úradnú prísahu.[1]) Nebolo však ľahkou vecou priviesť volenú obec ku tomu, aby jej členovia tiež tak, ako radní páni skladavali prísahu, a mestskú radu stálo mnoho namáhania a práce, kým sa jej táto snaha podarila; no konečne sa volená obec predsa poddala, ale len potom, keď bola prvotne mestskou radou príliš prísne vypracovaná a navrhnutá vzorka pre prísahu zmiernená tak, ako to žiadala volená obec. Dľa tejto vzorky skladávali potom prísahu členovia volenej obce hromadne hneď za mestskou radou a to po mnohé roky bez zdráhania. Až r. 1637 napadlo volenej obci, že je vzorka pre jej prísahu priostrá a ona ju žiadala popraviť a uvoľniť svojím členom touto prísahou dľa jej mienky príliš tuho poviazané ruky. Avšak mestská[2])

[1]) Kur. záp. z r. 1594—1598, dňa 9. apríla 1597, bod I: »Primun ratione Juramenti deliberatum, dieweil die Erwelte gemein Zuuor nicht beeidigt ist worden, aber solches die euserste nott erfordern thuet, auch herr Verwalter solches anbefohlen: Wie demnach den sachen Zuethuen. Ist ihnen das Jurament abermahlen furgelesen worden. Respondet Electa communitas de juramento. Sie wären damit wol Zufrieden, vnd wunschen dasz einmahl die Stadt bedacht, vndt wieder Zuerecht gebracht werden möchte. Allein weil noch der Rathsstuel nicht ersezt, man volle die ersaczung befürdern, als dann seind sie vrbittig das Jurament Zuethuen.

[2]) Kur. záp. z r. 1636—1641, str. 109, dňa 26. apríla 1637; »Die Juramenta werden bies vber 8 tag den 3 May verschoben, weilen der euser Rath vber den

Digitized by Google

rada nechcela ani počuť, aby bola prísaha pre členov volenej obce akokoľvek premenená, [1]) a neupustila od toho ani vtedy, keď volená obec o päť rokov pozdejšie poznovu obnovila túto svoju žiadosť. [2]) Prísaha pre volenú obec zostala i nabudúce takou, ako bola osnovaná r. 1597.

Najprednejším členom a spolu i náčelníkom volenej obce bol takzvaný orátor, ktorého si spolu s mestskou radou volievala. On zaujímal v nej samé prvé miesto a síce nie tak ako mestský rychtár len za jeden rok, ale koho raz vyvolili za orátora, ten už potom zostal ním až do tých čias, kým nepostúpil na radného pána, alebo kým neutratil z dôležitých príčin túto hodnosť. Orátorom čiže rečníkom zvali ho preto, lebo on bol nielen oprávneným lež práve i povinným rečniť v obecných shromaždeniach menom volenej obce a prednášať jej náhľady, žiadosti a prípadne i úsudky a výroky v podajedných záležitostiach. Prvotne mala volená obec iba jednoho orátora; [3]) stávalo sa však zavše, že orátor nemohol byť prítomným v shromaždeniach buďto pre chorobu, buďže z iných dôležitých príčin, a tu potom cítila sa byť volená obec bez hlavy a jej činnosť bola ochromená. Táto okolnosť primala mestskú radu a volenú obec ku tomu, že už počiatkom sedemnásteho veku začali volievať i druhého a pozdejšie i tretieho orátora. A títo hlavného orátorovi pomocníci a námestníci zastupovali jeho miesto a konali jeho povinnosti, keď on sám nebol prítomným. V nemčine zvali orátora Vorredner-om, Vormund-om, čo znamená v slovenskej reči predrečník-om, poručník-om, a hlavný orátor mal názov v latine orator primarius a v nemčine Obervormund.

Volená obec radila sa a pracovala obyčajne spoločne s mestskou radou, no stávalo sa i to, že uznala za potrebné radiť sa i sama osobitne, obzvlášte v dôležitejších záležitostiach, keď mali jej členoia inú mienku, ako mestská rada. V takých pádoch bol orátor jej predsedníkom a on sám podával zprávy o uzavretiach volenej obce mestskej rade.

Aydt difficultirt, das er etwas Zue scharf vnndt ihnen praejudicirlich sey. Aliter deliberatum das man eher nit das jurament praestire, bies nit die Mengls posten erleutert vndt eines Ehr. Raths guetachten vernomben werde.«

[1]) Tamže, str. 116, dňa 13. mája 1637.; »Wegen der Erwöhlten Gemein, dasz sie bedenkhen tragen, dasz gewöhnliche jurament Zue praestirn, weillen es aber albereit Von vndenkhlichen Jahren beschehen, vndt niemals destwegen disputirt worden, alsz wirdt es dabey bewenden, dasz sie ie vndt allezeit geschworen haben, iedoch vnuerneuert«

[2]) Kur. záp. z r. 1643—1645, str. 23, dňa 27, apr. 1643, bod 12: »Ferner hat die Erwöhlte Gemein, durch ihren herrn Vormundt angemeldet, ihr jurament hinfüro, weil es Zimblich stricto modo verfaszet, dahero fast vnmöglich, demselben ohne gewiszensz verlezung, nachzugeleben, Zu limitiren, vndt in wasz anders aufzusezen.«

[3]) Najstarší orátor, ktorého spomínajú kremnické kuriálne zápisnice, bol Jodok Hör, a práve o tom zaznačily, že bol z volenej obce pre akúsi vinu vylúčený. V mestskej knihe z r. 1426 zaiste čítame na liste 128, r. 1590: »Hörl Jodocus, Vorreder der 24-ger. Jodocus iste anno hoc 1591 ex communitate est ejectus propter quosdam excessus senatui cognitos.«

Digitized by Google

Hlavným úkolom a povinnosťou volenej obce bol dozor nad spravovaním mestských dôchodkoch a majetkov. Jej bol teda povinným skladať účty mestský rychtár zo svojho hospodárenia a ona hľadela v prvom rade na to, abo sa nedialy s mestským majetkom žiadne nadužívania, klamstvá alebo akékoľvek nesprávnosti, lebo predovšetkým ju brávalo meštianstvo i v shromaždeniach i mimo nich na zodpovednosť. A tu mi prichodí vydať svedectvo pravde a riecť, že volená obec v najviac pádoch i verne plnila túto svoju povinnosť a zadržala nejednoho radného pána alebo iného úradníka svojou bedlivosťou od klamstva a spreneverenia. I radní páni síce, avšak najviac členovia volenej obce, bývavali volievaní za správcov a dozorcov nad špitálom, mestskými pivovármi, baniami, ba i nad celým kremnickým panstvom v Turci. Z dozorského práva nad mestským majetkom nasledovalo prirodzene i to, že volená obec volievala spolu s mestskou radou i všetko cirkevné, školské a mestské úradníctvo a osobníctvo a ustalovalo jeho platy a vykazovalo ich z mestskej pokladnice. A poneváč mala a skutočne vždy i vykonávala právo volebné, teda si netrúfala mestská rada ani odstrániť dakoho s úradu, alebo zo služby bez vedomia a privolenia volenej obce. Z toho nasledovalo, že patrily i všetky disciplinárne záležitosti do oboru volenej obce a mestskej rady. Podobne nekonala mestská rada nič bez volenej obce v záležitostiach daňových, baňských a vojenských, ba časom sa vyvinuly veci a dospely tak ďaleko, že mestská rada predkladala volenej obci ku riešeniu každú dôležitejšiu mimosúdnu záležitosť v spoločnom shromaždení. Tak stal sa tento sbor v mestskej administrácii veľmo vážným a dôležitým faktorom.

(Dokončenie.)

Digitized by Google

Miestopisné úryvky z Gemera.

I. Veľká Revúca.

Podáva *Julius Botto.*

Mesto Veľká Revúca leží na brehoch riek Muráňky a Zdychavky, z ktorých prvá od severozápadu na juhovýchod chotár takmer na rovné polovice, druhá ale severnú polovicu chotára na rovné čiastky delí.

Čo do podoby, predstavuje chotár takmer štvorhran, ktorý úži sa na juhovýchode. Ostredok chotára predstavuje dolinu, ktorá je najširšia práve tam, kde mesto leží; naproti tomu boky a strany sú hrbkovaté a hornaté.

Chotárna čiara je nasledujúca: Od západného uhla v *Doline, Za krížom* ležiaceho, beží dolu na východ hrebeňom hôr, a tu všade súsedí s chotárom filjarskym na počiatku niečo málo s chotárom dlho-lúckym. Na ceste presekuje ju chodník z Revúci cez „Kješkovú“ do Filjara vedúci. Odtiaľto postupuje na východ, prekročiac novú i starú rúdnu cestu, súsediac s dedinou Turčok. Bokom, starou rúdnou cestou, medzi chotárom mokro-lúckym a pri „Bartovej“, sostupuje do doliny. Prejdúc tu rieku Muráňku, krížom cez dolinu a hradskú cestu, postupuje šikmo niečo málo na sever, všade s Mokrou Lúkou súsediac, a zanechajúc dolinu, vystupuje na breh „Skalka“ menovaný. Tu presekuje hrebeň od Kohúta k Revúci postupujúci a ústi poznovu v úžlabine Zdychavky. Preseknúc koryto Zdychavky, vystupuje *Vyšnou dolinkou* na *Lichardovú* (po revúcky Léchärtovú), všade s Malou Revúčkou súsediac, až severný uhol dosiahne. Odtiaľto sostupuje bokom vrchov do doliny, presekujúc jak cestu, tak i rieku Muráňku, kým poznovu na vrchy nevystúpi a na *Kríži,* tam odkiaľ vyšla, neskončí sa, súsediac všade s chotárom dlho-lúckym.

Rovina, alebo dolina, na ktorej Revúca leží, je 1060′ nad hladinou mora zdvížená; poneváč ale mestečko Muráň nad hladinou mora 1243′ leží, obnáša spád z Muráňa do Revúci 183′, z Muráňa do Jelšavy 480′. Tomuto pripísať nutno, že pretekajúca Muráňka na doline Muráňskej husto rozložené hámre a maše hnať mohla. Výška vrchov a kopcov je rozmanitejšia: v revúckom chotáre najvyššie vrchy sú za *Krížom* rozložené:

Digitized by Google

Šmickär, Končková, Baňská, Michalová, Hjag menované. Výška *Lichardovej*, od ev. revúckej fary rátajúc, obnáša 235', *Hjag* a *Za Kríž* 380'.

V chotáre revúckom majú hony, polia, vrchy, doliny nasledujúce mená: na severovýchodnej strane Revúci vyčnieva malý vŕšok *Skalka* zvaný, výbežok to vrchov od Kohúta nadol sa ťahajúcich. Od Revúci vyzerá ako trojuholník, vybehujúci nahor do ostrého končiara. Skalka súsedí s jednej strany s *mokro-lúckou Dolinou*, s druhej strany s riekou Zdychavkou, robiac na sever ku Kohútu značné sedlo. Na ľavom uhle Skalky vyčnievajú kolmé, žúlové 10' vysoké, 30' široké skaliny; tieto vyjmúc, pozostáva vrch tento ináče z púhej planej hliny, následkom čoho je pôda vrchu dosť neúrodná; nachodia sa na ňom síce role a lúky, no väčšina je horou: bučinou, brezinou, hrabinou, lieštinou pokrytá.

Za riekou Zdychavou vyčnieva ostrý vrch *Zubová*, tri vrcholce predstavujúci a mnohé menšie, potôčkami ovlažené doliny obsahujúci. Stráň na úpätí Zubovej ležiaca, menuje sa *Pod Háj*, kde potrhané hlboké jarky, planú hlinu, mnohé role, niektoré sádky, miestami krovinu, a len ku vrcholcu lesnú húšťavu nachodíme.

Odtiaľto smerom ku severu nájdeme dolinku, ktora sa *Vyšnou dolinkou* menuje. Nie ďaleko odtiaľto sú hony: *Ďunárová, Papučková, Motúzová dolinka*. Za nimi nasleduje *Malá a Veľká Léchärtová;* proti revúckej vyšnej maši je *Mišová, Pod javor, Zubová dolina* a *Štengerauš*.

Údolie od Revúci smerom ku západu sa vinúce, predstavuje akýsi z viac dolinôk pozostávajúci kotál, ktorý celú zadnú časť chotára revúckeho v sebe obsahuje a v ktorom nachodí sa i revúcky kúpeľ. Hon tento menuje sa *Dolina*, avšak jeho vetve majú rozličné mená. Hneď od kúpeľa ku Dlhej Lúke vyniká krásny okrúhly kopec *Suché Stráne* menovaný; neďaleko od toho vyčnievajúci, niečo vyšší, menuje sa *Frčbrová;* ku vyšnej maši tiahnúci sa breh, menuje sa *Čertová*. Pásmo týchto hôr je rovnobežné s riekou Muráňkou. Od Čertovej tiahne pásmo hôr na západ, tvoriac viac dolín. Nad týmito vyčnievajú značnejšie vrcholce: *Tašnberg*, potom *Banská*, a konečne *Za kríž*. — Odtiaľto zase obracia sa hrebeň a sostupuje na *Šmickär* a *Končkovú*. Prejdúc odtiaľto *Trubačkou, Michlovou, Čúnesovým vrchom*, a odtiaľto zase severným smerom, *Kieškovým hrebeňom* končí sa svah hôr nad revúckym kúpeľom. Týmito vrchami je ohraničená revúcka *Dolina*, ktorú ináče bystrý a strmý, kedysi na pstruhy bohatý potok ovlažuje. Zaujímajúc, pofažne tvoriac, značnú čiastku chotára revúckeho, je ona takrečenou potravnou komorou Revúci, majúc bohaté lúky, lesy, znamenité ždiarne vody, a po stranách, ubočinác najviac ale na úpätí hôr, veľké záhrady, medzi ktorými vyniká záhrad nebohého Mateja Nandrássyho *Vyšehradom* pomenovaná.

Kieškovou zovie sa dolina medzi Čúnesovým lesom a Hjagom d Filjara vedúca. Na úpäti tejto nachodi sa revúcka maša, tiež Kieškovo menovaná. Dolina táto je strmá, bez bočných dolinôk, a tvorí značn

Digitized by Google

južnú čiastku chotára revúckeho. Krem mnohých sádkov a niektorých lúk pokrytá je bučinou.

Rúdne cesty, zovie sa dolina medzi Hjagom a panskou horou ležiaca, vypúšťajúca viac menších dolín. Spodok vrchu Hjagu menuje sa *Paulusovo báne.* Názov Rúdne cesty dostala dolina odtiaľ, že sa tu od nepamäti stará rúdna cesta nachodila, ktorou so Železníka rúdu vozili. Širokým ústim svojím splýva dolina táto s Muráňskou dolinou, na jejžto kraji založená je maša *Rúdna* zvaná. Západnym smerom úži sa dolina táto a rozvetvuje sa v mnohé dolinky. Tak s tejto strany Hjagu ležia doliny *Rajsová* a *Slovenská;* s protivnej strany *Kísová, Blatné dolinky a Hrbok.*

Strán cesty s Dl. Lúky do Revúci vedúcej ležiaca rovina menuje sa *Vyšná a Nižná Roveň.* Ale aj v týchto Rovniach majú niektoré čiastky osobitné pomenovania. Tak na príklad, jeden kus lúky pod horou ležiacej menuje sa *Pod skalu;* iný *Na močidlách,* tretí *Na Šendovom;* štvrtý *Pod kúpolno.* Tomuto oproti ležiaci hrbok menuje sa *Na mazaif.* Pole, neďaleko od ev. kostola ležiace, menuje sa *Na konopiskoch;* za mašou kieškovskou strmiaci briežok: *Šébišťok;* na ľavom boku cesty do kúpeľa vedúcej je *Kessel;* pri samom kúpeli, smerom ku juhozápadu, ležiace stráne menujú sa *Hliniská.* Takmer výbežkom týchto je stráň *Za vyšný žliabok* menovaná. Podobne blízko ku kúpeľu na sever ležiaca stráň, menuje sa *Na viničke.* Bola tu ak iste niekedy menšia vinica a hámor „Na viničke" zvaný. — Iný povyše ležiaci hámor menoval sa *Šramková.* Pod mašou kieškovskou na brehu rieky Muráňky ležiace lúky menujú sa *Za Hedeša.*

Na juhovýchod pod Revúcou ležiace zeme, ač sú na rovine, nemenujú sa už Rovňou, ale *Za nižnýma humny, Pod skalku, Za Hevedera, Ku žebráckej studničke, Hruškovo čelo, Postredný hon, Za Laca, Za Valentka, Pod váhami, Pri čiernej Hane, Sihliny, Hembríber.* Nad týmto posledným honom vyčnievajúca stráň menuje sa *Sústrová.*

Takto pomenované hony ležia na priestore 5761 jutár obnášajúcom. Že v obvode chotára tohoto len Slováci bývajú, i podotknúť je zbytočnou vecou. To čo úradná, pred dvadsiatimi rokmi napísaná štatistika hovorí, že v Revúci jesto niekoľko sto Maďarov, nezodpovedá pravde. V Revúci, až na niekoľko maďarských štátnych úradníkov a učiteľov na štátnej polgárke, bývajú čistí Slováci, náboženstva v troch štvrtinách evanjelickeho, v jednej štvrtine r. katolíckeho. Od niekoľkých rokov žije v Revúci 5 židovských rodín. Za starodávna, keď ešte banícky priemysel kvitol, mohly tu bývať niektoré nemecké banícke rodiny. Hovorí sa, že terajšie kvitnúce rodiny: Barto, Šramko, Šturman, Viest (Centloch) od nich pochodia, a prílišná horlivosť ešte aj rodinu „Zatroch" od nemeckého slova *Sautrog* odvodzuje, — ktoré baníckym priemyslom sbohatnúc, i materiálne i morálne začas prevladovaly, imponovaly, ba ešte aj mesto *Rauschenbachom* a hony nemeckými menami: *Kessel, Hembríber, Mazaif, Štengerauš, Šébišťok* pomenovaly. No nemohla ta sláva nemecká dlho trvať,

Digitized by Google

bo po Nemcoch už len natoľko stopa jest, nakoľko sa jedna rodina i teraz „do Nemcov“ volá.

Počet obyvateľstva obnáša asi 2200 duší, živiacich sa, odhliadnuc od takzvaných honoraciorov, remeslom, hospodárstvom a kupčením.

Zariadenie domu hospodára, berúc do ohľadu na počiatku tohoto storočia panovavší patriarchálny život, bolo a je i dnes zväčša nasledujúce: Každý gazda má chyžu a komoru, oddelené pitvorčekom; komora leží na pravej, izba na ľavej ruke vstupujúcemu. Pitvorček je obyčajne hlinou vymazaný; povyše izebných dvier je diera do pece. Rozumie sa, že izba tvorí štvorhran. Hneď pri dverach nachodí sa pec, takmer štvrtinu priestoru zaujímajúca. Vatra je na predku pod kochom, a pri väčšom kochu košok. Včas priadok horia tu sušené triesky miesto sviec. Jedlo chystá sa pod kochom. Iné, čo do očí padá, je v protivnom uhle postavený, starý, štvoruhlastý stôl, v ktorom nachodia sa chlieb a nože. Pri stole modlievajú sa a jedia. Okolo stola a vôbec okolo stien sú drevené lavice; podobne pri peci, hneď od dvier sú lavice, na nich vedrá, pod nimi šafle. Naproti peci priam od dvier je jedna posteľ, pri nej obyčajne polica, na ktorej vídať misky, hrnky, drevené lyžice a iné potrebné náradie. Nad stolom nachodí sa iná polica, s rozličným čistým, starým náradím: tu vidno krčahy, cínové taniere, poháre atď. Tu i tam vidno ešte aj teraz almariu trojuhlastú, v uhle na lavici postavenú. Hospodár tu chráni knihy, peniaze a všetko čo má vzácnejšieho. Nad posteľou visí na štyroch trákoch pripravená kolíska pre novonarodzené dietky určená. Dvere otvárajú sa motúzkom. Niekde kúreva sa do pece z pitvora, preto gazdina tu varí. V tom páde nachodia sa v izbe kachle, ináče pecou zvané. Vo väčších priestrannejších izbách nachodia sa i dve-tri postele. Keď je hospodár aj remeselníkom, vtedy je jedna čiastka pre remeslo usporiadaná: čižmár má pri obloku varštat, krajčír stolík.

Komora je obyčajne tmavá; svetielko padá totižto do nej malým štvorhraným okienkom. V nej gazdina chráni a opatruje zimošné šaty, ládu, slaninu, maslo; tiež drevené náradie ako: lopaty, vedrá, šafle a korytá. Niekedy nachodí sa tu i postelisko.

V lete vyzerá to v chyži troška pohodlnejšie. Sluha, alebo synovia, spávajú totižto okolo statku no šope, alebo v chlievoch. Dietky spávajú jak v lete tak v zime okolo matky na peci. Sú-li v dome dorastené dcéry, spávajú v komore. Gazda spáva v izbe alebo v komore. V zime je neoceniteľným pokladom pec; na nej celé ložiská dietok, neviest, dcér a synov. Malo to predtým ovšem tie následky, že spolubytie a spolu-spávanie celej početnej rodiny, nakazilo povetrie, následkom čoho týfus silnejšie zúril než cholera. Teraz stavajú a sriaďujú si hospodári priestrannejšie, zdravšie byty, následkom čoho i nemoce ubudly. Pravda, predtým bola i izba i komora hlinou vymazaná. Po stenách bolo niekoľko obrazov, predstavujúcich Janošíka so Surovcom, u katolíkov svätých;

Digitized by Google

inde jaro, leto, jeseň, zima v podobe panien; často 5 dielov sveta: Europu atď. Poval izby je obyčajne upevnená hradou, meškerendou, na ktorej nachodia sa rozličně nápisy, na príklad: Anno Domini 1789, a meno vystavitela vyrezané. Podobne tu drží gazda svoje náboženské knihy, evanjelik bibliu, Tranoscius, Funebral, Postily.

Mluva revúcka delí sa dosť značne od spisovnej reči slovenskej. Všetky spoluhlásky, ináče mäkké, ň, ď, ť, ľ, vyslovujú revúcki Slováci tvrdo, na príklad: *dite*, *divit* se, *težko*, *retez*, *nepit*, *znamenitý*, *pekne*, *vidím*. Na tvrdé vyslovovanie spoluhlások vplývala pravdepodobne nemčina baníkov nemeckých, ako toho príklad aj v B. Štiavnici vidno. Na miesto jemného č, užívajú pospolití Revúčania široké š, na príklad: *šlovek*, *poškaj*, *šva*, *naš*, *šešem*, *vešný*, *reš*, *dašva*; *a* miesto *o*: *kvan*, *stval*, *pajdem*, *kvaža*, *maj*, *mažem*; široké *a* miesto *e*, *je*, *i*: *šjarný*, *bjalý*, *vara*, *djavše*, *kljašte*; — *ä*, *ă*, miesto *í*, *ia*, *a*, na príklad: *jä*, *povedă*, *tupă*, *šälený*, *zkă*, *mesăr*; inštrumentál *ó*, na príklad: *s božó pomocó*, *domó*, *vodó*, *slinó*, *kostó*, *rybó*; v prvej osobe množného počtu časoslov užívajú *o*, na príklad: *budemo*, *sedímo*, *hledýmo*, *šítamo*; — krem týchto prichodia v mluve revúckej aj iné, inde snáď neužívané slová: *kotor*, *kotro*, miesto ktorý, *ktoré*; *pšola* miesto včela, *kot* miesto *keď*; *prnesem* = prinesiem, *tot* = ten, *hoc* = jestli aj; *šva*, *švaže*, miesto čo, *čože*; *hačúr*, *kvanše*, miesto žrebec; *prepelica* miesto *motýl*, *šlăg by ho zavăl*, miesto: aby ho porazilo.

V mluve užívajú pospolití Revúčania tieto z nemčiny prevzaté slová: hicovať, štúbrdăr, furman, koštovať, hámor, šlăg, špacirovať; z maďarčiny: fiam, šógor, bantovať, izé; z latinčiny: kommendovať, praktika, repetovať, študent, dišputovať, okuruje ho, dostál recidivu, dovolenčia, consipácia; vóto (hlas pri voľbách), pijatika. K dôkladnejšiemu objasneniu mluvy slovenskej revúckej, poslúža nasledujúce veršíky v revúckom dialekte napísané:

Kod jă pajdem na tú vojnu, vojnišku,
dajú mne tam dva pištole, šeblišku;
karabín, pištole,
uš su mi na stole,
a koníšok na dvore.
A kod mne tam na té vojne zabijú,
a mojú tvár šiarným súknom prikryjú,
djavšetá zpod Murán,
donesú majorán,
šva prikryjú mojú tvár.
Kdeby kelo majoránu nabraly;
švaby potom na mojú tvár nakládly;
nech by se starely,
kde by ho nabraly,
kod by me ráz zabili.
Kod jă budem na té vojne bojovat,
budú za mnó švarnia panne banovat;
nech plašú,

Digitized by Google

kelo chcú,
leš mne väc nemajú,
bo jä pajdem na vojnu.

Iná revúcka pieseňka je:

Ej pod hájom, pod hájom,
hrajú pekne kožárom;
súkenníkom nechcú hrat,
že do husial nechcú dat.
A čižmárom zahrajú,
že do husial groš dajú.

I táto tretia pieseňka znamenite charakterisuje mluvu revúcku:

Od Murána dížd ide,
uš maj milý nepríde.
Príde mi ho nepríde,
pre zlú cestu nemaže.
Ni je to tá cesta zlá,
jani je tak daleká:
ale ludskia jeziky,
to su mrcha praktiky.

Pravda, úradnou, diplomatičnou rečou od príchodu husitov na Muráňsku dolinu, bola čeština. Dokazuje to i z roku 1616. pochádzajúci, kroz grófa Jura Széchyho vlastnoručne písaný, v archíve revúckom opatrovaný list: Nos Georgius Seczy de Rima Szecz, Liber Baro in Balogh et Muran, Sacrae Roma: Regiæque Majest. Eques: Známost zdávame všeckým obkrajičným mestám i dedinám i kterýmkolvek tento list náš na prečítání predložen bude, že poddaním a prebyvatelom v muránském držení našem mestečku Revúcej jakž pred starodávnim časem jim od naších tu prebývajúcich Pánou Veľkomožných dovolený, slobodných trh v každú nedeli prepustení bývalo, tím obyčejem sme mi to (na jich prosbu) jim zase dovolili a jest jim tak dovoleno v nedelešní den zase jakokolvek se v inších obkrajičných naších a cizích mestích s centnárem, korcem, pfuntem z rukú do rukú dává a predává, obilja, sol, meso, loj, vosk i všelijakové jiné veci s funtem a centnárem jakokolvek mohú menovanje býti a s takovou vecou se hledati mohú, slobodny a odevrený trh každému poctivému človeku cuzimu a domášním jakokolvek v Jalšave a tím účinkem i zpusobem od nás na veky jím revúčenom prepuštený a velebený býti má. Na lepší svedectví a potvrzení tohoto našého listu sme jim na (uhorsky jazyk) prepsaný naše meno a pečet naň pritiskli, a pak s jích pečetóv tento slovenský list preložili. Datum in arce nostra Muran 15 die Februarii anno Salutis Dni nostri Jesu Xti 1616. Georgius Seczy de Rimasecz m. p. Sigillum S. Quirinus patronus Rauschenbach. Nápis na chrbte listiny je nasledujúci: praesentium literaruni contenta de foro Roezensi publicata sunt in frequenti mercatu forali Ratkovia ultima die Febr. Anno Dni 1616.

Digitized by Google

Roku 1647 takto písali v Revúci úradne po slovensky: „Anno 1647 11 Martij. Mi Richtár Revúckj Predmenovanj Ssuchar Andrass a k tomu Prísažnj Valintik Stefan Wlk Matej Palko Jamrich Jurko yakup Nagi Peter Antalík guirik W znamost uvozujeme jednimu každimu bi prislúchalo“ etcet. Niečo správnejšia je čeština v tej listine evanjelíkov v. revúckych, v ktorej zaväzujú sa pridržať sa augsburkského vyznania viery. — Zneje ona nasledovne: „My Farníci mestečka Revúcej a dediny Zdychava i Revúčky artikule títo, dústojného bratrstva Confessii Augustanskej, stolice gömörskej prijímáme, a vedle ních životy naše ríditi, až do našej smrti, slibujeme, ku potvrzení toho pečet naši prikladáme. Za pána Rychtára Martina Kopráša, kostelníkuv Jakuba Kováče, Ďurka Vargi. Actum v Revúckej fare die 26 Feb. anno 1653.“

Čo sa minulosti týče, nuž Dr. Gustav Reuss, dobrý znateľ starožitností gemersko-malohontských, myslí, že v dobe cyrillo-metodejskej prináležala Revúca a jej vidiek k ríši veľko-moravskej, po osadení sa Maďarov v Uhorsku, ku hradu „Gumur“, a že jej územie je tá „zem Martinova“ (terra Martini), o ktorej zmieňuje sa kráľ Béla IV. v listine Bubekovcom danej. Za časov Matúša Trenčianskeho mohla i ona byť „zemou Matúšovou“. Istotne známe, že v blízkych Kameňanoch, Ratkovej, Turčoku, Čakovci právom Matúša Trenčianskeho vládali. V dobe husitskej náležala Revúca pod právomoc Muráňského hradu; pozdejšie daroval vybojovaný, husítom vyrvaný Muráň Matej Korvín Zápoľovi. Zápoľov syn, pozdejšie kráľ a sok Ferdinanda I., daroval ho a s nimi i Revúcu Jakubovi Tornallyaimu, ktorá rodina vládla tu až do roku 1550. Zatým nastala búrlivá doba tureckého plenu. Pod panovaním Maximiliana plundrovali Turci z Jágra a Fiľakova celý horný Gemer: Plešivec, Rožňavu, Dobšinú, Jelšavu, Revúcu, mestečko Muráň, odvedúc do zajatia mnoho sto občanov. Roku 1612 prešiel hrad Muráň a s ním i Revúca kúpou do rúk Séčovcov, pozdejšie kráľovskou donáciou do majetku Kohárovcov. Na počiatku tohoto stoletia už nemal rod kohárovský mužského potomka: jediná dcéra Antonia vydala sa za nemeckého kňaza Ferdinanda Coburga, deda terajšieho bulharského kňaza Ferdinanda, prinesúc mu ako veno nesmierne panstvá, s nimi i Muráň, Revúcu a celé okolie. Avšak Revúca, bohatá zo železiarskej industrie, odkúpila sa roku 1855 za 80.000 zl. a tým stala sa sama zemepánom.

K historickým pamätnosťam mesta náleží z roku 1450 pochádzajúci, v gotickom slohu budovaný katolícky kostol a na jeho veži nachádzajúci sa, a ak iste z roku 1476 pochádzajúci, zvon „Quirín“ zvaný.

Ako vidno, nepreslávila sa Slovač revúcka a muráňského údolia skutkami válečnými, a dľa Šafárika opisuje historia radšej zovnútorné, dlučné krvavé činy a nie bohumilé úkazy vnútorného života národov, —

Digitized by Google

no tým viac stala sa slávnou založením železiarskeho priemyslu na Muráňskej doline.

Údolie muráňske patrí totižto k útvaru južnej žuly (Urgebirge), ktorá od juhu na západ nánesom a náplavom a to síce od hraníc novohradských až po Hrušovo obmedzená je. Iná, podobne južná čiara hraničí s vápnom. Severná, od západu na východ tiahnuca sa čiara vedie tisovským údolím Furmanca k Dielu, ačpráve je tu už severným vápnom pretrhnutá, bo tisovská Hradová, vrchy medzi Tisovcom a Pilou ležiace, sú rozhodne útvaru vápenného. Od Tisovca ide smerom hradskej cesty pres Dielik do Muráňa; odtiaľto cez Hutu, Červenú skalu a Telgart až do hnileckého údolia, skončiac tu na hranici Spiša.

Žula táto zaujíma horný kraj Gemera, súc na kovy mimoriadne bohatá, bo kovová žila preráža takmer celú pôdu okolia tohoto.

Strediskami tejto kovovej žily sú okolie Hnúšte, Železníka, Hrádku a Rožňavy. Ohľadom Revúcej najdôležitejšieho významu je pravda Železník, vrch od Revúci asi 2 hodiny ležiaci, ktorý takmer cele zo železnej a dobrej rúdy pozostáva. Kdekoľvek človek nohou hne, všade naraží na doly, na staré, nové, zastarané a preddejepisné. Severná čiastka jeho na vrcholu sa už poddala, istotne pre doly, ktorými skrz na skrz prerytý je. Istotne, že vrch tento poskytuje mnoho podivuhodného, zvlášte pre náramné bohatstvo rúdy, ktorou zaopatrovaly sa všetky okolité hámre a maše. Jedna slovenská povesť hovorí, že Železník bol mužom, ktorého iný muž sem tak silno zahodil, že sa na železo obrátil. Sám Železník je útvarom brunato-červeného železného kameňa, 40% železa obsahujúceho.

Pôvod, počiatok kopania kovov, zvlášte železnej rúdy, padá na týchto stranách do preddejepisných časov. Predkovia naši, zaoberajúci sa topením a kovaním železa, museli si také miesta voliť, kde rúdy, dreva a vody bola hojnosť. Takým miestom bol Železník, bo, ako sa niečo i dejepisne zachovalo, predkovia naši topili železo pri baniach, a to síce tak, že si hneď pri nich hutky vystavili. Do takejto hutky, ktorá pravdepodobne štvorhranná bola, kládli uhlie a mäkkú železnú rúdu. Možné je, že prvotne mechy nepotrebovali, buďto že ich neznali a tak nemali, alebo postaviac si hutky tam, kde prievan vetra silný bol, a uhlie silne rozduchované, rúdu snadnejšie topiť mohlo. Znaky, poťažne pozostatky týchto hutiek na Železníku vidieť podnes. Pozdejšie upotrebili predkovia naši mechy, ktorými na ktoromkoľvek mieste oheň roznecovať mohli. Podoba liatej suroviny bola bochničková, poťažne chlebová. Robotníci, zaoberavší sa liatim suroviny, menovali sa hutníci, odberatelia železných bochníkov kováči, ktorí zakúpenú alebo začarovanú surovinu vo svojich hámrikoch alebo vyhňach, v dolinách pri potokoch postavených, na čisté železo prerábali. Títo kováči hotovili pravdepodobne: pracky, klince, obruče, meče, mlatky, nože, kopije atď.

Však predkovia naši dosť skoro presvedčili sa, že prievan vetra

Digitized by Google

len v malej miere napomáha topenie železa, a že mechy výbornú službu preukazujú pri diele tak významnom. Z tej príčiny sišli so Železníka a vozili rúdu do dolín, kde ju o veľa pohodlnejšie a dokonalejšie v surovinu pretápäli. Tak povstaly takzvané slovenské pece, ktorých pôvod do preddejepisných časov padá a v ktorých na Muráňskej doline ešte roku 1846 pracovali. Na doline Muráňskej, Ratkovskej, v údolí rieky Turca, nachodí sa množstvo prastarých železných trosiek, a to na takých miestach, kde teraz ani znaku, ani stopy po slovenských peciach niet. Ponevádž tieto ešte vždy mnoho čiastok železa obsahujú, hľadá a zakupuje tieto trosky Rima-muráň-šalgo-tarjánska účast. spoločnosť. Podivuhodné je, že takéto prastaré trosky nachodia sa i v odľahlých dolinkách Malej Revúčky, kde ani stopy nieto, kto kedy tu rúdu topil.

V slovenských peciach pracovali predkovia naši až do roku 1846; výnimku tvorila slovenská pec pod Marvan-kameňom (teraz Heinclmanovská železodielňa na Chyžnej vode), ktorá až do roku 1856 pracovala. Majiteľa slovenskej pece volali majstrom, jeho robotníkov tovaryšmi. Tito majstrovia pracovali v slovenských peciach sami; pozdejšie menovali sa šteljarmi, ale už nepracovali sami, len dohliadali na priebeh práce, ktorá bola tovaryšom, teraz už hámorníci zvaným, sverená. Šteljari spolu menovali sa gverci a tvorili medzi sebou akúsi cechu hámornícku, alebo spolok železiarsky, v ktorom spolku ale každý svojou pecou samostatne vládol. Majiteľmi revúckych železodielní boly rodiny: Barto (pozdejšie Bartóffy), Šramko, Šturman a Petróczi. Roku 1808 rozišla sa cecha hámornícka, lebo pričinením kr. radcu Šturmana, ktorý v Malom Honte takzvanú koalíciu založil, povstala na Muráňskej doline železiarska spoločnosť zvaná „Unia“, ktorej najmohutnejším podporovateľom stal sa majiteľ muráňskeho panstva, knieža Koháry.

Po vzniknutí spoločnosti uniálskej prestali pracovať slovenské pece; ich miesta zaujaly maše a friše. Vo frišoch vyrábali kované železo; ponevádž ale surovina lepší úžitok donášala, upustilo sa od kovania železa a výrobok obmedzoval sa výlučne na surovinu. Pamätihodné a významné je, že až do roku 1848 bola manipulácia pri Unii čisto slovenská; všetky spisy, odpisy, počty a účty boly v slovenskej reči vedené.

V takzvaných slovenských peciach bola manipulácia nasledovná: Dovezená železná rúda bola najprv pri peci tak preparovaná, že k vytápaniu určené miesto *kvandlom,* to jest drobným uhlím, bolo posypané; zatým nasledovala vrstva dreva, nato rúda, kým viac vrstiev nepovstalo. Podpálené drevo vytopilo len istý percent rúdy; preto ostalo ešte vždy mnoho čiastok i so zemnými čiastkami rúdy v popole. Vrstvy menované boly roštámi. Takto preparovanú rúdu sypali do piec, na ňu zase uhlie, na to zase rúdu, kde keď pomocou mechov znova preliata bola, vyšla z pece v podobe veľkého chleba takým spôsobom, že do jej stredobodu železný kôl vbili. Surovinu túto menovali cangou. Za kolom

Digitized by Google

vytiahnutú cangu roztrepali na 3 alebo 4 kusy, ktoré pod hámrom na železo prekovali. Správu takejto železodielne viedol si sám majiteľ pomocou úradníka, šafárom zvaného, ktorý na hámorníkov dozeral; tí, čo rúdu do pece sypali, zvali sa hutníkmi; štúbrdär bol muž, ktorý hamorníkov obsluhoval, uhlie čistil a meral.

Gottlieb Heince, spisovateľ nemecký, vo svojom diele „Versuch über ältere Geschichte des fränkischen Kreises" píše nasledovne: Frühzeitig legten sich die Slaven auf den Bergbau. Die ergiebigen ungarischen Bergwerke wurden von ihnen erfunden, und weil die Slaven die ersten waren, welche sich mit dem Bergbau beschäftigten, sind noch so viele slavische Wörter im Bergwesen gebräuchlich." — Dr. Gustav Reuss považuje za takéto nasledujúce slová: rúda, meď, zlato, striebro, železo, síra, krč, krušec, kov, kováč, kuznec, kovať, grnilo (pec k topeniu kovov), solište, baňa, okno, pucka, váľov, čakan, balván, šátor, slatina, šachta, okno (Et salis fodinas, quae akane vocantur, eisdem contulimus. Fejér Cod. Dipl. ad 1222) štóla, šrámy, kruchy.

Že prastaré slovenské banícko-technické názvy, mená cele vyhynuly, toho príčina bude vari tá okolnosť, že do Gemera na kovy bohatého vtisli sa hrabiví Nemci zo Spiša, založiac silné nemecké kolonie v Rožňave, Štitníku, Jelšave a Revúci. Odtiaľto derivujú sa nielen názvy baňských predmetov, ale aj honov, vrchov, tak na príklad v Revúci: Kessel, Štengerauš, Tašenberg, Hembríber.

Aká miešanina a hatlanina z toho povstala, vidno z nasledujúcich, pri hámroch zvyčajných názvov: druckeisen, elsna, šaufla, rigel, bánhámor.

Za slovenskými peciami nasledovaly, poťažne cieľom dokonalejšej výroby železa pozakladané boly hámre. Ako slovenské, tak i nemecké názvy, vôkol hámru prichodiace, boly nasledujúce: *haf*, ináče i *flúdra, flútrn; jarok, koleso, bakyňa, kovadlo, mních* na prístave; *rukáv* bol žľab na koleso vedúci; *partou* menovalo sa železo na porisku bakyňe; *drukeisen* tiež to isté železo, len že na protivnom mieste; *porisko* bolo drevo, na ktorom bakyňa pripravená bola; *elzna* na prostriedku poriska krížom pripravené železo, aby porisko balansírovalo; *toky*, obyčajne železné, ktoré obostranne ‚elznu' udržovaly; *pavnice* boly jamy na tokoch, kde ‚elzna' bola pripevnená; *bánhámor* znamenal spolok bakyne, ktorý bil na kovadlo; *vrch hámru* bol vrch bakyne; *láda* bolo miesto, kde bolo zatvorené pripevnené kovadlo; *obruč pňová*, miesto, kde láda zaklincovaná stála; *obruč velová*, v ktorej palce na miesto drukeisna zaklincované boly; *velou* menované bolo porisko kolesa; *šaufle* sú krížom v obvode kolesa rozložené dosky, v ktorých sa voda sháňa a svojou tiažou koleso ženie *behrom* menuje sa ten prstenovitý okruh, do ktorého šaufle sú nasadené, *dnom* menuje sa spodok šaufle; *kríže* sú brvná, behrá krížovite spojujúce; *klinmi* bola pripevňovaná vela; *špicové mechy*, t. j. klinovitej po-

Digitized by Google

doby; *kasňové mechy,* podoby štvoruhlastej; *laby* pritlačovaly na vele *überšvenger; dísa* bola železná rúra, z mecha povetrie vydávajúca.

Obrovský pokrok železiarskej industrie udusil, zničil primitívne dielne na železo na Muráňskej doline a tak i v Revúci. Keď totižto Rima-muráňsku železiarsku spoločnosť Šalgo-tarjanská železiarska spoločnosť odkúpila, vystaviac drótovú železnicu so Železníka na Likiar, zakapaly revúcke maše cele. Pravda, budinky, obydlené pensionovanými officiermi, stoja ešte vždy; spády vody riek Muráňky a Zdychavky ale čakajú na inventiósneho, bystrého podujímateľa.

Digitized by Google

Androdynamia u Zádušníka.

(Glechoma hederacea L.)

V I. roč. „Sborníka“ Museálnej slovenskej spoločnosti (1896, str. 192.), pod nápisom „Androdynamia u Klinca pošvatého Reuss (Dianthus Carthusianorum L.)“ opísal som tú pozoruhodnú zvláštnosť, že všetky, akokoľvek početné kvety, na jednom koreni majú vyvinuté púhe čnelky bez prášnikov (varietas gynodynama), kdežto na inom koreni všetky kvietky majú vyvinuté aj prášniky (varietas androdynama). — Čo nevedel som vtedy, doložiť môžem teraz, že totiž semeno v obidvojich tobolkách došlo k úplnej zralosti a v rovnakej hojnosti.

Podivuhodnú zvláštnosť, ktorou kochal som sa u Klinčoka: k môjmu nemalému prekvapeniu spozoroval som roku 1897. u Zádušníka. Tejto pominulej jary tohoročnej (1898.) potvrdila sa táto zvláštnosť úplne a dokázala svoju stálosť. Idúc zase k nášmu velebnému Sitnu, ktorého nevyrovnanými krásami nasýtiť sa nemôžem, hore „Babím potokom“ 11. mája 1897,. napadly mi byľky Zádušníka so značne *väčšími* a *hladšími* kvetami. Vysbieral som ich do nohy, v tej domnenke, že takých viac nenajdem. Pozornosť moja však už bola vzbudená, i neprenechal som ani jednu postať, kde v zástupoch otváraly sa milé papuľky, modré ani *Žabie očko*. (Tak menujú na Senohradzi Nezábudku, Myosotis palustris L.) A čo som našiel? To isté, čo u Klinca: **Veľké** blado-modré kvety maly vyvinuté prášniky, ktoré ako dva *Ondrejovské kríže* (✕✕) krásne bielej alebo ružovej barvy s ďaleka odrážaly sa na modrých kvetoch; kdežto v iných kvietkoch nebolo ich vidno. Kvietky *bezprášnikaté* sú takmer o polovicu **menšie,** a značne *tmavšie*. Skúmajúc tieto bližšie, našiel som, že prášniky v nich zakrnely, ostávajúc vnútri trúbky takmer bez peľnice (anthera). Čnelky boly rovnako vyvinuté v obidvojich kvetoch. Zahrnúc povedané vo formulu, dostaneme nasledujúcu diagnósu: Prášnikaté veľké kvety: Glechoma hederacea L. varietas androdynama = grandiflora m.; bezprášnikaté malé kvety: Glechoma hederacea L. varietas gynodynama = parviflora m.

Je to zase asi taký druh heterostylie, akú našli sme u Klinčoka, že totiž peľom z prášnikatých kvetov boly zúrodnené i kvietky bezprášnikaté, lebo semeno vyvinuté a zralé nachodilo sa na malokvetých

Digitized by Google

byľkách tak, ako na veľkokvetých, keď aj kde-tu jedno zrnko ostalo mĺkve; to však našiel som aj na veľkokvetých tobolkách.

Prijduc s tohoto výletu domov, už neobával som sa, že inde tejto odchýľky nenajdem, lebo potkýňal som sa na ňu všade, kde rástol Zádušník. A kdeže by len nerástol?! Ďalšiemu pozorovaniu k vôli nemusel som chodiť ďaleko, majúc materiálu hojnosť okolo fary, okolo kostola, okolo farského poľa a všade. Zádušník dlho kvitne, lebo jeho byľka ako rastie, tak ustavične nové a nové kvietky pučí; potom vyháňa i dlhé poplazy, podobne kvetonosné; tieto často pustia korene do zeme, zakladajúc nové hniezda, ktoré ustavične kvitnú: ale *nenájdete na jednom koreni, alebo na tom istom poplaze, a čo by bol vyše metra dlhý, dvojaké kvety, totiž prášnikaté a bezprášnikaté, ale vždy len jednaké.* Čo viac, na jednej medzi alebo brázde v dĺžke niekoľko siah bují Zádušník, a najdete na jednom konci odchýľku veľkokvetú, na druhom malokvetú: ale postate takéto sú jednorodé, a inorodých medzi nimi zamiešaných niet!

Mená Var. grandiflora a parviflora nie sú nové, ani nie sú moje; mám už totiž v herbáre obe odchýľky dosť od dávna; Glech. hederacea var. grandiflora K. od r. 1891. z Elsaska, Gl. hed. r. parviflora (Baenitz?) od r. 1874. z Pruska. Avšak obe mená vzťahujú sa len na rozličnosť kvetu, a nie i na heterostyliu. Či heterostyliu kto predo mnou spozoroval, neviem; možno, že v oných krajoch ani neprichodí. Nie mi je známo ani to, či sú kde opísané odchýľky, a či je podaná ich diagnósa. Názvy týchto odchýliek p. p. (pro parte, zčiastky) budú synonynami starších mien. Koch. (Synopsis. 1857.) uvádza síce (vedľa γ. villosa) len β. major, o ktorej hovorí *omnibus partibus duplo major* (vo všetkých čiastkach dva razy tak veľká [1]), ale Nyman (Conspectus. 1879.) má i micrantha Bugh., i magna Merat., ani nepripomínajúc u Steudla (Nomenclator. 1841.) ešte i var. intermedia Schrad. Škoda, že novší autori neostali pri menách starých. Moja formula: Gl. heder. var. androdynama = grandiflora m. a Gl. hed. var. gynodynama = parviflora m. vzťahuje sa nielen na rozličnosť zrastu listu a kvetu, lež aj, a to zvlášte na hederostyliu, ktorú ani Koch nepripomína, ačpráve na príklad u Primuly, u ktorej už bola známa, nezameškal reflektovať na ňu. Jar je predo dvermi, a s ňou i Zádušník, ktorý odporúčam pozornosti a prosím o referádu.

A. Kmeť.

[1]) Dľa mojej zkúsenosti velikosť listu alebo zrastu nič nerozhoduje, lebo veľkokveté byľky sbieral som s listami malými a naopak. Rozhoduje snáď len kvet, ale vlastná príčina nebola dosiaľ vyskúmaná. *Pôv.*

Digitized by Google

Floristické odrobinky.

Podáva *Andrej Kmeť.*

I. Gloesporium Tiliae Oud. varietas petiolicola m.

Roku 1896. 25. mája upozornili ma moji domáci, že s líp pred farou „prší listie, ako dážď.“ Vyjdem von, a vidím vskutku nielen pršať listie, ako v jaseň, ale i zem pod lipami, ba aj obďaľač okolo líp, pokrytú čerstvým zeleným listím. Spytujem sa sám seba, čo je to? Listie ešte ani nie úplne vyvinuté, tým menej dozreté, a takto pršať! Chrobač nejaká seká ho dolu? Zdvihnem niekoľko lístkov a skúmam, i zpozorujem, že na rožkách nachodí sa nejaká škvrna bodkatá, podobná hube mikroskopickej, nosiacej názov Gloeosporium Tiliae Oud., ktorá zjavuje sa výlučne na listoch lipových, tvoriac na nich nepravidelné bľadé škvrny a na týchto škvrnách drobné bodky ryšavé, obsahujúce v sebe prášok (semeno). Dokázalo sa vskutku ňou. Ponevráč však prítomná hubka vystupuje výlučne na rožkách (a to potvrdilo sa i roku 1898), pomenoval som ju, akožto odchýľku, Gloeosporium Tiliae Oud. var. petiolicola mihi.

Na jar r. 1898. cestujúc cez Hronskú Brežnicu [1]) 25. mája, sbieral som pod lipami na stanici hojne opŕchnuté čerstvé zelené listy, ktoré podobne preto odpadly, že onou hubkou na rožkách poškodené boly. Taktiež na stanici železničnej v Jablonici 2. júna toho istého roku zdvihol som niekoľko listov. Z tohoto musím súdiť, že moja hubka je široko-ďaleko rozšírená, a vyzývam na ňu pozornosť priateľov botaniky. Napadlo mi aj to, že na stromoch, na ktorých opanovala odchýľka, skoro cele chýbala normálna podoba huby.

Rod húb Gloeosporium je veľmi hojný; Saccardo opisuje 110 druhov, a to nie sú ešte všetky, lebo medzi iným i s nášho Sitna publikoval Bäumler nový druh na listoch osikových, Gloeosporium dubium B. (Fungi Schemnitzienses I.) — Gloeosporium napáda prerozmanité stromy a byliny na pr. lipu, vŕbu, brezu, jaľšu, brečtan (Hedera Helix L.), révu (a síce zväčša bobule, len zriedka listy a halúzky), ribizle, fazuľu; a je to hubka

[1]) Vyslovujeme obyčajne *Breznica*; ale tohoto roku navštíviac nášho výtečného Ferka Šujanského, náhle vyslovím »Breznica«, on skočí mi do reči, zavolajúc svojím silným hlasom *Brežnica*! A má pravdu, lebo pochádza od slova *breh*

Digitized by Google

škodlivá, lebo na pr. úrodu na ribizlí veľmi môže umenšiť, keď opadne listie. [1])

Na lipe môžme porovnať aspoň škodlivosť normálneho druhu huby s jeho odchýľkou v. petiolicola; tamten totiž, ako už povedané, tvorí škvrny na listoch, ba i značné diery (keď totiž škvrna uschne a so zralou hubou vypadne), za to ale list ostáva ďalej na svojom mieste; kdežto odchýľka var. petiolicola, vysušiac kus nôžky, odsekne prítok miadzgy — živosti, načo lístok uvädne a odpadne. A práve pre túto jej nápadnú škodlivosť podržujem pomenovanie var. petiolicola, ačpráve nedelí sa odchýľka vnútorne ničím od normálnej podoby (Bäumler in litt.), ktoré pomenovanie má iste značenie biologické a oekonomické, keď i nie systematické. Pod tým menom rozdal som už hubku i priateľom.

II. **Phyllosticta cruenta (Fr.) Kx. var. fractigena m.**

Kto z láskavých čitateľov neznal by sĺzky (konvalinky, Convallaria majalis L.), jak podľa milého kvietku, tak podľa nevyrovnane prelúbeznej vône? — Takmer do toho istého rodu patrí Polygonatum officinale All. (ešte aj u Reussa: Convallaria Polygonatum L. — Kokorík.), ktoré trochu kvetom, viac vôňou nanáša sa na sĺzku. Na listoch Polygonatum officinale (i Polyg. multiflorum All.) cudzopasí výšmenovaná hubka, Phyllosticta cruenta (Fr.) Kx. Ale nezdá sa byť veľmi škodlivým tento cudzopasník, lebo byľka preň pravidelne kvitne, ba aj bobuľky zralé donáša. Listy dotrvajú na byľke až kým semeno dozrie, a hubka, akoby z povďačnosti za hospodu, preutešene ich ozdobuje veľkými podlhovastými škvrnami *krvavými*, odkiaľ i názov *cruenta*. Takáto pekná byľka kokorika nachodí sa i v sbierke húb (in natura) v našom museume. Že hubka nenie príliš škodlivá, dotvrdzuje i tá okolnosť, že na jednom mieste neďaleko Sitna („Medzi Skalky“) sbieral som v hojnosti kokorík, ozdobený Phyllostictou nielen na listoch, ale i na *bobuľkách*; a na bobuľkách ukazovaly škvrny tie isté vlastnosti, čo na listoch, totiž krvavý pás okolo škvrny dobre odráža sa od čierno-modrej barvy bobule; škvrna v prostriedku vybľadne práve ako na liste, a tak zjavujú sa počerné bodky (perithecium so spórami). Na túto odchýľku chcel som upozorniť, ponevádž v odborných dielach zmienky o nej nenachodím. Snáď mohla by právom byť označená ako varietas: *Phyllosticta cruenta (Fr.) v. fructigena m.*, a to tým viac, že medzi 652 (poťažne, s Depazeou medzi 686.) druhmi u Saccarda: Sylloge, nenachodí sa poznačený skoro ani jedon druh bývajúci na takýchto plodoch (vyjmúc raz na plodoch rajského jablka (Lycopersicum eculentum) a dva razy na strukoch), ale len na listoch. Odtiaľ pochádza i meno, Phyllon = list, stictos = bodkatý.

---

[1]) Tu je radno, keď začnú listy pred časom žltnúť a pršať, pooberať ich a spáliť, aby vzhľadom na budúcu úrodu zkaza umenšená bola.

Digitized by Google

Snáď nebude od veci, poznačiť na tomto mieste ešte jedno analogon, čiže podobnú zkúsenosť pri

III. **Aecidium penicillatum (Mûll.) Winter var. fructicola m.**

(Roestelia penicillata Fries.)

Keď prvé dve spomenuté hubky patria ku takrečeným Imperfectom, táto tretia prináleží k ridzám, Uredineae.

Ako videli sme už z tejto malej ukážky, že i medzi tými najnepatrnejšími hubkami, ktoré zahrnuté sú pod menom Imperfecti, nachodia sa i také, ktoré s hospodárskeho stanoviska zasluhujú povšímnutia, ku pr. tá ribizlom škodlivá (Vidz č. I., Gloeosporium Ribis (Lip.) Mont. et Dexm.): tak ridzovité sú z väčšej časti hospodárovi na škodu, práve tak ako i snetovité (Ustilagineae); preto mali by hospodári s nimi aspoň koľko-toľko byť oboznámení.

Trieda ridzovitých s vedeckého stanoviska prepamätná je medzi všetkými hubami svojim pleomorphismom (Aecidium, Uredo, Teleutosporae). Toto prepodobňovanie mohol by som prirovnať k húsenici, kukle a motýľu, ale s tým velikánskym rozdielom, že húsenica neplodí sa a nevydáva ani sebe rovné, tým menej od seba vyššie štadium, kdežto u ridzovitých húb prvé dve prechodné štadia či podoby, Aecidium a Uredo, plodia nielen sebe rovné podoby, ale aj od seba vyššie, totiž Teleutospory. — Na tejto podivuhodnej vlastnosti nenie ešte dosť. Pôvabnosti dodáva im ešte tá okolnosť, že u daktorých druhov jedno alebo dve prechodné štádia vystupujú na cele inej rastline, než tretie štádium. Botanikom-špecialistom široké pole bádania, že ktoré štádia k sebe patria.

Nejdem ani len príklady donášať, lebo by ma to priďaleko viedlo, bo veď len jeden druh mienim spomenúť, aj to len tomu k vôli, že novú zkúsenosť mám pri ňom. Je ona taká, ako pri Phyllosticta cruenta, že nielen na listoch, ale i na plodoch zjavila sa.

Huba, takzvaná Gymnosporangium clavariaeforme (Jacq.) Winter vyvinuje III. svoje štadium (Teleutosporae) na haluzach borievkových (jalovec, Juniperus communis L.), I. štádium (Aecidium), ale na listoch hlôha; avšak u botanikov nenie ešte riešené, či nie i na listoch jabloňových (mukyňových a brekyňových); ale teraz netýka sa to nás. Nám je nateraz dosť vedeť, že na listoch jabloňových prichodí Aecidium (i Spermogonie); *na listoch;* ja ale pozorujem ho (pravda, len v podobe Spermogonium) už od rokov i na plodoch, totiž na jablkách, menovite na končiarkach, a to nielen vo farskej záhrade, lež aj v iných záhradách na Prenčove.

Aecidium penicillatum každý ovocinár pozorovať môže na listoch jabloňových. (A nenie ono na osoh úrode!) Na líci zjavujú sa totiž početné škvrny pomarančovej barvy, ktoré na opaku husto pokryté sú belavými trúbkami obdlhlými; tieto trúbky roztrapkajú sa pozdejšie až skoro

Digitized by Google

ku spodku, a z nich vypráši sa semiačko (spóry). — Daktoré škvrny nevyvinujú tých trúbok, a z týchto vychodia takrečené spermogonie; takéto teda nachodia sa u nás (pravdepodobne aj inde) na končiarkach a bosmankách a iných, menovite okolo kvetu. Na žltej veľkej škvrne vidieť drobné tmavšie bodky; žltá barva však vniká až vyše pol centimetra do mäsa. Či vyvinú sa kedy aj pravidelné Aecidie ako na plodoch (nezrelých) hlôha (Gymnosporangium clavariaeforme (Jacq.) var. carpophila Bag.), neviem ešte, ale bude snáď oprávnené parallelne s týmto pomenovať odchýlku na jablku Aecidium penicillatum (Müll.) Kx. varietas fructicola m.

IV. **Fosforeskujúca huba.**

Ktože by z láskavých čitateľov nebol ešte videl *svieťacie* drevo hnilé?! Nejednomu snáď i strachu nahnalo, keď, idúc horou v tmavej noci, že chodník len nohami nahmatal, nenadále zazrel pred sebou svetlo bez plameňa, oheň bez práskania dreva! Len svieti, svieti, horí, nezhorí, ako kríkMojžišov, až začne mráz prechodiť človeka! Vyvalený uhnívajúci koreň, svojimi rárohami namaľuje v obrazotvornosti nejakú obludu so svieťacími sa očima, že div neskamenie človek od preľaknutia! Deťom nosia otcovia z hory kusy trúchleho dreva, aby sa vo tme bavily; vyrezávajú im z neho rozmanité podoby, ktoré po tme pekne svieťa, ani svätojanské mušky. Ako svätojanská muška, keď chce, skryje svetlo svoje, tak pozbúda aj trúchle drevo svojej svieťacej vlastnosti, keď uschne.

Ako živočíšstvo na suchu i vo vode má svojich „osvietených“ representantov, tak má ich i rastlinstvo. O fosforeskujúcich rastlinách čítal som dosť často, či už svietenie pochádza od atmosfäry občasne hromovinou preplnenej, alebo je prirodzené (ako u trevdavy či Diptamnu, Dictamnus albus L.), následkom čoho aj upravil som vlani dotazy na našincov tam okolo Modry, kde trevdava rastie i v záhradách i divo, aby z ich vlastnej zkúsenosti niečo o svetielkovaní sdelili, ale nedostal som odpovede žiadnej. Predsa však ešte z r. 1887 viem od jednoho bystroumného pozorovateľa prírody v Turci, že videl intensívne svietiť asi za polhodinu čerstvý koreň orlíčka (Aquilegia vulgaris L.), z vlhkej zeme vytrhnutý. (Ďalšie pozorovanie zjavu a bližší opis ponechávam svojim časom jemu.) Sám znal som svietenie len u trúchleho dreva. Tým viac bol som prekvapený, dostanúc v oktobri r. 1897 hubu [1]), Agaricus (Pleurotus) olearius [2]) Del. (= Agaricus Pleurotus) superbiens Schulz; teste Bresadola! Pravdepodobne aj = Agaricus (Clitocybe) zizyphinus Viv. Winter pg. 793., narastenú, v tomto prípade na pni slivkovom, keď

[1]) Na Prenčove »hríb« je Boletus (na príklad dubák, osikovec atď.), »huba«, »hubka« je Agaricus, ktorý má na klobúčku rezíky, lístočky.

[2]) Špecifičné meno »olearius« má odtiaľ, že najviac rastie na olive, Olea europea L. Stanovisko naše na *slive* je nové. Huba táto patrí ku známym *hlivám*, ačprávę podoba jej odchýlna je od podoby hlív.

Digitized by Google

táto v *tmavej izbe svietila*. Svietila celá, hlúbik, klobúčik, rezíky (lamellae). V podivení svojom povolal som domácich, aby aj oni videli. Huby dľa velikosti svietily do tretieho, ba až do štvrtého dňa, kým neuschly. Kým maly vlahy a trochu života v sebe, zatiaľ svietily. Musí to byť prekrásny pohľad, keď náhodou v tmavej noci prijde človek ku pňu, touto hubou husto obrastenému! Alebo, ako ja videl som ju, neznajúc ešte túto jej vlastnosť, na koreňoch, trčiacich z čerstvo podkopaného brehu; musí to v noci vyzerať ako rozostavené svetielka za dušičky.

Sdelil som túto zkúsenosť i priateľom svojim botanickým; a práve zamýšľal som ju opísať, keď mi došlo VI. číslo výborného časopisu prírodovedeckého *Natur und Offenbarung* roč. 1898, kde v článku o svetlových zjavoch v rastlinstve, medzi inými prípadmi potvrdenými i nepotvrdenými, pripomína sa i táto huba. *Potvrdzujem* teda i ja, vyzývajúc rodákov svojich, aby pozorovali nielen na zjav svetielkový, a prípadne referovali, ale aby pozorovali aj na krásnu túto hubu zlato-žltej, ba až červenej barvy. Lebo z uvedeného článku v Natur und Offenbarung vysvitá, akoby ďalej od Stredozemného mora, alebo z iných stromov mimo olivy, ani nebola známa.

Len mimochodom buď tuto podotknuté, že i svetielkovanie dreva trúchleho pochádza tiež od huby, a síce od tenulinkých vlákeniec, takrečeného myceliuma, ktoré, poťažne huby, možno prirovnať ku koreňom rastliny. Mycelium bují najprv v zemi alebo v hnilom dreve, a potom nasleduje huba. Dosiaľ dosvedčené je, že takrečená václavka [1]) Agaricus (Armillaria) melleus Fl. dan.) vyvinuje najsilnejšie mycelium, a síce to mycelium, ktoré v trúchlom dreve svieti. Ponevráč sú tieto vlákenká biele a jemnučké a nemožno ich holým okom vidieť, preto hovoríme, že *drevo* svieti, ač popravde huba svieti. Mimo tohto jemného myceliuma v trúchlom dreve, vyvinuje václavka iné mycelium na suchom, ešte zdravom dreve, ba niekdy i na čerstvom, *pod kôrou*, ktoré kdekoľvek najsť môžeme; sú to plaziace a rozosnované motúzy, vonku čierno-gaštanovej barvy, vnútri biele, dosť mocné, tak, že neraz i vyše siahy zdĺže dajú sa odtrhnúť. Na *dni*, ako sa po banícky hovorí, sú tie motúzy viac tľapkavé (známe pod starým botanickým menom Rhizomorpha subcorticalis Fr.), pod *zemou* v baniach ale okrúhle. (Rhizomorpha subterranea Fr. — Vidz *Tovaryšstvo* Osvaldovo II. Botanický výlet pod zem.) *Mladé rýchlo rastúce konce týchto rizomorphí majú tiež svietiť*. Tajomstvo tohoto svetielkovania vedecky ešte nenie rozlúštené.

---

[1]) Václavka je obľúbená huba jestná, rastúca pod jaseň na trúchline, menovite okolo hnilých pňov, nielen v hore, ale aj v sadoch. Slivkové pne ľúbi zvláštne. Meno slovenské má od sv. Václava = Venceslava (28. sept.), a slúži (trvá dobrá) za rok, za taký totiž, ako tá sprostá dievka vraj povedala, že vyslúžila celý rok, od Václavka do Michavka (sv. Michala, 29. sept.),

Digitized by Google

V. **Erechtites hieracifolia Raf.** (Senecio hieracifolius L.)

Jednu odrobinku botanickú i zpomedzi *javnosnubných*. V jaseň 6. sept. 1897. vyjdúc za ľudom do hory, keď mi drevo vozili, zočím rastlinu cele neznámu, ktorá prekvapila ma tým viac, že som na tom mieste často botanizúval; ale prekvapila ma i svojou dvojakou podobou; podľa ostenatého listu totiž zdala sa byť štrbákom (Cirsium), podľa kvetostanu lomihnátom (Lenecie). Ledva dôjdem domov, hľadám v knihách, ale márne, keď ani len vo všeobecnom sozname kvetny europejskej (Conspectus Florae Europaeae. Car. Ferd. Nyman. 1878—1882.) nenachodí sa rastlina, z tej jedinej príčiny, že je to pôvodne obyvateľka *americká*. Na šťastie vypomohol mi môj veliký herbár, kde našiel som ju medzi lomihnátami. Mám ju dva razy: ako Erechtites hieracifolia Raf. z Minnesoty v Amerike, a ako Senecio sonchoides Vuk. z rúbaníc pri Zagrabe, rozdávanú v Kernerovej „Flora exsiccata Austrohungarica" r. 1882. V tom istom roku (1881.), keď ju Vukotinovic (Rad Jugoslovanske akad. LVIII.) pomenoval akožto novú rastlinu Senecio sonchoides, Schlosser (Oesterr. bot. Zeitschrift XXXI.) pokrstil ju Senecio Vukotinovicii. V Kernerovej „Flora exsiccata Ahung." daná je priorita menu Vukotinovicovmu: S. sonchoides Vuk., a názov S. Vukotinovicii Schl. skvie sa len ako synonym. Podivné je veľmi, že zo starých a pravých mien rastliny nepripomína sa ani jedno; ba nastoluje sa obšírna diagnósa ako novučičkej novej rastliny! — V Amerike platí meno Erechtites hieracifolia Raf. Tomuto menu dáva prednosť aj Steudlov *Nomenclator botanicus* (1840.), kdežto názov Senecio hieracifolius L. uvodí ako synonym. Za vlasť udáva Ameriku severnú. Názov *sonchoides* nemohol by už ani zato obstáť, že už iný druh z Peru pomenovaný je takto. (Vidz Nomenclator botan. Senecio sonchoides H. B.).

Nad menom Vukotinovičovým nech rozhodnú povolanejší; nás zaujíma viac to, čo on hovorí o nálezení tejto rastliny. „Tento Senecio našiel som vraj, po prvýkrát r. 1876. v krčovanisku na medzi novozaloženého vínohradu pri Zagrabe. V nasledujúcom roku zmizol tam bez stopy. R. 1880. našiel som ho v čerstvej rúbanici lesa Maximir vo velikom množstve, a r. 1881. zas na temeni hory u sv. Jakuba, kde práve boli sofali bukový les." Pri takýchto istých okolnostiach vo vyrúbanisku objavil som i ja u nás túto americkú obyvateľku v *Bohojo vŕšku,* a v susednom nemčianskom *Havrane,* ale nielen r. 1897., lež aj vlani. Či bude ešte aj tohoto roku tam, alebo či prenesie sa inam, neviem, čo iináč pri množstve opápereného semena padne jej veľmi snadno. Sám Boh vie, či takto nepreveslovala z Ameriky ponad šíry oceán do Chorvatska a odtiaľ k nám.

Zaznačenie nálezu v mojom obvode tej pozoruhodnej rastliny je oprávnené; nie iináč i poznámky o názve oprávnené sú tým viac, že nemaly vystať v takom kritickom diele, ako je Kernerova *Flora exsiccata,* alebo

Digitized by Google

aspoň v referátoch po botanických časopisoch o nej. Názvy, pod akými rozdávaná je tu rastlina, sú len synonymy nové, ktoré mohly by takto byť sostavené: Erechtites hieracifolia Raf. (Synonyma: Senecio hieracifolius L; Senecio sonchoides Vuk; Senecio Vukotinovicii Schl.).

Naposledok ešte niečo. Jestli by kto dostal vôľu založiť si herbár a prípadne sbierať preň aj huby, zaujímať ho bude

VI. Otázka desinfikovania.

Desinfikovanie totiž, čili ochrana sbierok pred molmi a chrobačou, týka sa nielen húb, ale aj rastlín javnosnubných. Menovite veliká trieda okolikatých (Umbelliferae) a kvetostany či hlávky spoluložných (Compositae) sú veľmi vystavené rozmanitému kazisvetu, lebo už s poľa donesie človek tieto rastliny zväčša zanečistené vajičkami. Mám i v tomto ohľade vlastné zkúsenosti.

Zprvu desinfikoval som huby Mercuriusom corrosivusom, ale je nielen drahý a nebezpečný (otrávením pre človeka), a bez recepta lekárskeho (často ani s ním) nemožno ho dostať, ale ani nevedie vždy k cieľu. Spomenul som už bol kdesi, že z týchto príčin odhodlal som sa k natieraniu a napúšťaniu petriolom lacným a každému prístupným, a, čo je hlavné, *istým*. Ale čo zkúsil som i pri tomto v najnovšom čase! Ponevač obecný petriol terajší k svieteniu pre nevýslovne planú jakosť potrebovať nemožno: objednal som jemný, takrečený *cisársky petriol,* a upotrebil som ho i k desinfikovaniu, avšak bez prospechu! Keď vtedy petriol, i k svieteniu dobrý, okamžite usmrcoval nielen červíčky či mole, ale aj tvrdé brúky, ktorým Mercurius zhola nič neškodil: tento cisársky petriol nielen brúka s tvrdými krovkami nevládal usmrtiť, ale ani len toho červíčka, ktorému cez kožku vidieť všetky vnútornosti! I bol som prinútený na desinfikovanie hľadať najobecnejšiu jakosť; tento dokázal sa zase. Čo tomu za príčina? Myslím, že tým prílišným raffinovaním pozbavený je petriol svojich skameňujúcich súčiastok. Lebo mimochodom dokladám, že mäsité čiastky rastlín, ktoré zle schnú, súc potreté petriolom, trochu takrečeno skamenejú, a hneď sú suché! Držal som za potrebné, sdeliť i túto zkúsenosť svoju.

Poťažne mäsitých a veľmi tučných čiastok na javnosnubných rastlinách nadobudnul som si zkúsenosť kroz leknín teplovodný (Nymphaea thermalis, D. C.), ktorého obdržal som niekoľko prímerkov *čerstvých*. Keď mi totiž plody pri všetkej bedlivosti uschnúť nechcely, ba plesneť započaly, potrel som ich petriolom, následkom čoho na druhý deň boly suché, takmer poloskamenelé.

Digitized by Google

Dakoľko povier, liekov atď. zo Solčian.

Dľa sdelenia *Jána Ondruša* podáva *Vršatský.*

Povery.

Keď sa gazdinej ztratí hus, sliepka, kohút a pod., nasype do zámku maku, zámok zamkne, hodí do mažiara a mažiar dá pod stôl — „aš je to na žive, iste sa vráti domov."

Keď ťa jazyk bolí, iste ťa ohovárajú. „Aby aj tých boleu jazyk, čo ťa ohovárajú: napľuj ďevatrázi do ohňa."

„Keď ti voľachto zo zlosti špiní pod okná, vezni to a choc (= hoď) do horácej pece zpák ruky — oduje sa mu riť."

Keď ti voľačo ukradnú a chceš vedeť kmína, „zaraz ďevať šivačok (= ihiel) do mazu nad čeľusťami" — on hneď príde pre dačo do domu.

Keď chceš, aby susedov strom, ktorý tvojej zahrade škodí, vyschol, „na vánoce o pounoci vezni sekeru, a tri razy dotkni za s obuchom stroma" — do roka vyschne.

Kde vypukne oheň, tam obráťa stôl hore nohami — „vetor potom musí tam fúkať, ďe ufekau palač."

Keď je búrka, gazdiné vyhadzujú na smetisko „baburence", posvätené na kvetnú nedeľu, i ohrablá a lopaty. (Aby krúpy nepadaly?)

Keď krúpy padajú, „prvé díťa pozostalé (t. j. najstaršie na žive) zí jennu krúpu, aby vác ňepadalo."

Keď chceš vedeť, či z domu dakto do roka umre, koľko duší v dome, na štedrý večer vezmi toľko kúskov dreva — napíš na každé jedno meno — a opri o bránu. „Keď idiš z utírňe, kerého drevo je pohnuté, ten do roka umre."

Keď kmín nosí so sebou palicu, tú, čo hrobár meria mrtvého človeka (aby vedel, jak dlhú jamu má kopať), a opre ju o dom, kde chce krásť, „šetko zaspí jak mrtvé."

Ktorá dievka chce vedeť, ktorého mládenca dostane za muža, nech vezme na štedrý večer ten osúch, „čo idi prvý do pece — ale mosí it aj prvý z pece" — a keď na večer zvonia, nech ide jediačky na záhumnie — tam ho uvidí. Ak neuvidí, tedy je v cudzine.

Keď chceš do mátohy strieľať, namiešaj do brokov blata, čo máš na čižmách medzi podkovičkami, a to nasyp do flinty.

Digitized by Google

Keď zarazí klinec z umrlčej truhly do chlieva, všetky svine podochnú.

Keď chce mať dievka dlhé vlasy, musí sa myť „otokom“ z mrtvej žihľavy. (Odvar.)

Keď chceš, aby bol pes pri dome, pripoj svoju nohu k stolovej nohe, a psa nechaj okolo oboch nôh deväť ráz obehnúť — potom bude vždy v dome.

Keď chceš mať pekné husy, musíš ich hneď od mala len za hlavy chytať a tak do koša vykladať a z koša skladať.

Keď chceš, aby sa nový hrebeň nelámal — „prvý ráz mosíš mačku hore srsťou česať.“

Keď chceš, aby strom dobre rodil, zakop podeň zdochnutého psa.

Keď muž odíde do cudziny a zabudne na ženu, „nech vezňe z pozustalých gatí motúz a uváže na voznó kolo“ — iste sa skoro vráti.

Keď nechce kupec-žid vec kúpiť a odíde z domu, postav za dvere metlu tenkými prútami hore — on sa vráti tri razy.

Keď chceš mať zelinu, čo sa každý zámok ňou otvorí: zaštupluj ďatlom dieru na strome a blízko pod strom prestri červený ručník. Ďateľ donesie v zobáku takú zelinu, keď sa ňou štupla dotkne, diera sa otvorí a on hodí zelinu na ručník, mysliac, že je to oheň.

Keď chceš mať zelinu, čo všetko najde s ňou, na sv. Jána Krstiteľa choď ta, kde je zelina „Vlčé rebro“ (kapradina), tá o polnoci kvitne aj odkvitne. S tým kvetom — keď ho máš u sebá — všetko najdeš

Keď koscovi spadne kosa s kosiska pri kosení, tedy odťal tú zelinu, čo, keď sa ňou dotkne, „bársjaký zámok otvorí.“ Ak ju chce najsť medzi trávou, musí všetku tú trávu vziať a na vodu hádzať — „tá zelina idi hore vodou.“

Keď uvidíš do Ďura hada, odrež mu hlavu peniazom — ten peniaz keď komu dáš, vždy príde k tebe.

Keď sa dvere samy otvoria, príde hosť do domu.

Keď obraz spadne s klinca — dakto umre v dome.

Keď straka na dome „krakoce“ — gazdiné sa povadia.

Keď sliepka krákorí — zlá novina do domu.

Keď najdeš vtáčence, pri jedení nevyzrádzaj, lebo ich mravci zjedia.

Keď je veľký vietor, hovoria, že sa dakto obesil.

Keď vedú kúpenú lichvu do maštale, položia na zem do dverí reťaz, aby ju lichva prekročila — aby bola zdravá.

Sliepkam, aby skoro niesly, dávajú cesto žrať.

Aby sliepka vysedela kohútov, keď ju podsypú, na každé vajce vymaľujú kohúta.

Aby boly husy pekné, kŕmia ich ovsom.

Keď idú predávať svine, hyd atď., idúc cez most, hodia po nich zpak ruky prachu, — aby dobre predali.

Keď chceš mať veľké tekvice — „nadúvaj hubu, keď sadíš zrná tekvičné.“

Keď chceš mať moc uhoriek — nechoď obutý medzi ne.

Digitized by Google

Plienky od detí sobrať zvonku pred západom slnka — aby boly sny pohromade.

Aby dieťa dobre spalo, nemajú sa v hrncoch nechávať na noc lyžice. (Na moju otázku: „Prečo to?“ odpovedal mi môj „referent“: „Lebo keď mačka do nich potrafí, aj starí sa zobuďa.“ — A iste mal pravdu!)

Aby bola kútnica skôr zdravá, pije pálené, v ktorom sa močia bobky.

Zakiaľ nie je kútnica ovádzaná, nevychodí von z podstrešia, a nosí ona i dieťa pátričky na krku.

Keď perú, pozdravujú sa:

„Bílo vám, bílo!“

Odpoveď:

„Bodaj zdraví bolo!“

Keď mlatci žalujú gazdinej, že sa slíže bily, lebo že sa držaly jeden druhého — vie, že ich dobre neomastila.

Porekadlá.

„Kaka jako baka.“ = Čert ako diabol.

„Za groš lebo za dva prez jenného.“

„S kyjou lebo s palicou.“

„Ňebola zo psa slanina, ani z ňeporánnej divky dobrá gazdina.“

„Zdravá kočka, chto to dočká.“

„Komu čo súďeno, aj mu je súreno.“

„Jaký otic, taký syn; jaký kováč, taký klin; jaká matka, taká Katka.“

„Daj psovi nohu na stól, keď hu on dáva ždy pod stól.“ (Kto nechce počúvnuť dobrú radu.)

„So psom sa dráž, a palicu (v) hrsti drž!“ (Keď s „parádou“ príde zvada.)

„Sovy ho lížu.“ (Je mu zima.)

„Štáp“ = poleno, haluz, chabovec.

Lieky.

Od lúpania: a) Do poly flaše naliať páleného, zahrabať ju do veľkého mraveniska a paličky postavať na ňu tak, aby mravce mohly po paličkách hore laziť a do flaše „skákať“. (Ale len do Petra Pavla, lebo potom mravce nejdú hore, „lebo aj slnko idi dolu.“) Tým páleným mastiť údy.

b) Kadiť sa zlínenou kožou s hada a osími súšami.

Proti lúpaniu v hlave: uvariť bielej fazule, na hrnček položiť „trachtár“ rúrkou hore a uši vyparíť.

Malým deťom, keď ustavične plačú, naliať do uší teplého dreveného eja — „lebo iste majú (v) hlave lúpaní.“

Od *zimnice* pije sa odvar z višňového koreňa.

Od *zlátenice* nosí sa na krku zlatá reťaz a zlaté prstene.

Chrasty na tvári — *hompora.* Hrniec od masla k ohňu zďaleka priviť, tie peny holubím pierkom brať a chrasty mastiť.

Digitized by Google

Na *porúbaninu* „Psí jazýček“ (Plantago minor), na vrch Repíček.

Krv sa zastaví pavučinon z maštale.

Od *heftiky* (= suchotiny) pije sa odvar z „Veroniky“.

Na *vred* prilož suchú slivku, na *pľuzgier* pavúka.

Na *vrženi* (= viac vredov v hromade) prikladať cesto z ražnej múky, zarobené so ženským mliekom.

Keď *zub bolí,* vytrhni na cintori suchú zelinu, pichni ňou do zuba tri razy a zpakruky ju zahoď.

Od *krtíc na krku.* Krstný otec musí ešte do Ďura chytiť krta, — ale nie do holej ruky, krticovitý krk ním popohládzať, a pustiť.

Keď má mužský *povlaky na očiach,* nechá si od ženy, ktorá nadája prvé dieťa — chlapca — nadojiť mlieka do pohárka. Keď chytí sa na ňom smetana, dá sa na kastroli nad ohňom roztopiť a tým mastným mastia sa oči.

Od *sileňá* (behavky) mladého masla rozpustiť a teplého vypiť za hrnček — lebo je žalúdok slabý a zachladnutý.

Na *pehy* voda z „kršlačiny“ čo sa na listoch drží.

Na *dávenie* teplá slaná voda.

Na *sbieraninu* tekvičný kvet.

Keď má *lichva padúcu nemoc,* uväzujú ju čelom k západu slnka, tak sa jej to ztratí. (Ani na jarmak nejdú s takým kusom k východnej strane.)

Vypareninu deťom zasýpajú s „črvoďou“ (= červotočina).

Zemiaky na sadenie vyberajú sa len, „čo majú rapavú kožku.“ Tie s tou hladkou kožou sa volajú „samci“ — a „samci“ nerodia.

Jedlá.

Gerheň. Kukuričná múka na mise zaleje sa horúcim mliekom, posype cukrom, zamieša a dá sa na mastný plech upiecť.

Opantance. Pšeno sa dá variť a keď vrie, hádžu sa doň trhané halušky. Keď je to na husto zvarené, vysype sa na kastról, na ktorom je už cibuľka usmažená, a zamieša sa.

Frkacúre. Cesto sa zarobí ako na halušky, každý odtrhnutý kúštik pritlačí sa na brdo a hodí do vriacej vody. Každý kúštik pritlačí sa tak, aby sa zakrútil ako gombík, čo nosili kedysi pandúri. Vyberie sa z hrnca ako halušky, spraví sa riedka zásmažka, s tou sa to zamieša a jie.

Prehybáče. Koláčové cesto roztlačí sa rukami na široko, nasype sa naň oškvarkov a s troch strán prehne sa navrch, aby sa oškvarky zakryly, a dá sa do pece upiecť.

Digitized by Google

Ľudové zvyky a obyčaje.

Podáva *Andrej Klimo.*

Svadba v Liptovskom Jamníku.

Keď sa jamnický mládenec chce ženiť, pozve ku sebe rodinu a s touto sa radí, že koho si vziať? Po ustálení, s privolením mládenca a jeho rodičov, ide krstná mať a sestra mladého zaťa — v tom prípade akže nemá sestry, daktorá tetka — na vohľady. (Pýtačky.) Keď do patričného domu prijdú, po krátkom rozhovore povedia, že počuly, že majú šíp ružový, či by nedali jednu ružu zaštepiť do N. N-ovie záhrady. Ak rodičia pýtaného dievčaťa privolia, dajú pýtačkám chleba, praženice a hriatej — jestliže nie — nedajú im nič, lebo sa boja, že akby chleba dali, a dcéru by nechceli dať, nuž že by tie pýtačky potom ten chlieb za roh na pôjd položily a tak by porobily (čarily), aby to dievča nemalo viac šťastia, akby sa vydalo. Na znak toho, že dievča chce ísť za toho, za koho ju pýtaly, dajú pýtačkám šatky, ktoré s týmito odídu ku mladému zaťovi a s ním sa vráťa zase nazpäť. Od tých čias potom už každý deň chodí mladý zať ku mladuche a ustáľa si deň, v ktorý sa síde rodinka k bližšiemu poznaniu. (Venček, rukuvanie.) Ku venčeku si povolá mladý zať svoju najbližšiu rodinu a starejšieho; mladucha tiež svojich najbližších a oddavača. Keď sa sídu, povie starejší, počo prišli, ktorú reč vždy začne s týmto oslovením: Mnohovážni páni príteli! Na to mu odpovie oddavač, že vyrozumeli, počo prišli a že nechcú ich žiadosťam odoprieť. Pri tomto vždy užívajú oslovenie toto: Slovutný a opatrný príteli! Z vašej opatrnosti prednesených rečí sme vyrozumeli atď. Sídených potom usadia za stôl, zavrch stola mladého zaťa, mladuchu, starejšieho a oddavača a tak ostatných, hostiac ich za dlhší čas. Tu daruje mladý zať mladuche 2—3 zl. Na konci venčeka zaďakuje starejší domácim a žiada požehnanie, na čo mu zase oddavač odpovie. Po rukovaní — niekde i pred — idú písať ohlášky: mladý zať, mladucha a starejší, a kým tri ohlášky nevystoja, hotujú sa na svadbu, ktorá začína sa obyčajne hneď v prvý deň po tretej ohláške, a trvá za dva dni. Rodinu mladého zaťa povoláva starejší, mla-

Digitized by Google

duchinu oddavač. V deň sobáša volajú povolaných priateľov družbovia mladého zaťa. Keď sa títo sídu [1]), vyšlú družbovských ku mladuche, aby sa už hotuvala, — ktorí obyčajne do tretieho razu idú pozrieť či je už hotová. Keď odkážu od mladuchy, že môžu prísť pre ňu, vtedy mladý zať odpýta rodičov a všetci soberúc sa z domu mladého zaťa, idú s hudbou pre mladuchu. Keď prijdú pred dom, kde táto býva, sprievod ostane von a tancuje, len družbovia vôjdu dnu a starší družba pýta, aby mu vydali mladuchu, že im oni krajšiu, cnostnejšiu a ozdobnejšiu donesú. Nato mladuchu z komory dovedú do izby, kde ona kľačiac na bielej šatke, odpytuje od rodičov: „Moji milí páni rodičovia! Ja som si umienila dnešnieho dňa môj panenský vek premeniť a do stavu manželského kresťanským spôsobom vstúpiť. Jehožto Božská velebnosť ráčila mi preukázať tohoto poctivého mládenca, ktorému ja budem dnes v chráme Páne odevzdaná skrze kazateľa a učiteľa slova cirkevného. Nech mi Bôh popreje ten stav manželský šťastný a oddávam sa do jeho vrúcnej ochrany. Protož tedy teraz padám na kolená, rodičovia moji, mne viny odpustte a mňa s požehnaním k svatému sobášu prepustte.“ Pri tomto odpytovaní plačú všetci a oddavač povie pár slov. Zatým si vezme do ruky šatku, ktorou prikryje ruku mladuchinu a tak ju podá družbovi, ktorý ju tiež za šatkou prikrytú ruku chytí a tak vyvedie von. Odtiaľ idú všetci so sprievodom hudby a so spevom cez dedinu a výsluhu (chleba a nápoja) dávajú každému, s kým sa stretnú.

Spevy.

Ideme, ideme,
ej, k svatiemu sobášu,
ľudia sa nazdajú,
ej, že to len zo špásu.

Ideme, ideme,
ej, chodníčka nevieme,
dobrí ľudia vedia,
ej, azda nám povedia.

Veru si si, Janko,
ej, veru, si si vybral
z tých jamnických dievčat,
najmrzkejšú si si vzal.

Tá stará Jozefka,
ej, vyšla na ulicu,
kto by jej dievku vzal,
ej, že dá jalovicu.

Ja ti hu (ju) nevezmem,
ej, čo mi dáš aj voly, —
a to všetko preto,
ej, že nerada robí.

Hore háj, hore háj,
ej, hore hájom cesta:
Buď, mamičko, dobrá,
ej, bude i nevesta.

Družina so starejším idú ku sobášu, ostatní ale sa vráťa domov s hudbou. Kým sú tí preč, príde rušník od mladého zaťa ku mladuchiným rodičom pre rúcho s pár staršími ženami, ktoré spievajú a často zastaviac voz alebo vlačuhy (počas sanice), *mastia* vraj *kolesá* alebo *vlačuhy kolomažnicou*. (Kolomažnicou volajú hriatu pálenku, ktorú so sebou nesú.)

[1]) Na začiatku svadby povie starejší, aby šťastné a zdarné bolo to dielo, ktoré začínajú, že on to zo srdca žiada, na čo zahrá muzika nábožnú pieseň: »S Bohem ja chci začíti«.

Digitized by Google

Spev:

Ej, bola to mladucha,
ej, mala tá periny,
ej, štyri vozy tŕňa
a piaty chrachoviny.

Neplač, dievča, neplač,
ej, peria párajúc si,
dosť ti bude času,
ej, na ňom líhajúc si.

Keď prijdú na patričné miesto, vôjde rušník do izby *s bičom* a tam začne vravieť, že je on z Náchor mesta, že prišiel po veci pánu principálovi. Tam dlho pojednávajú s nim. Keď si pýta popruch (uterák, ktorý si okolo seba uviaže), dajú mu povrieslo a to mu uviažu; keď si pýta večeru, donesú mu na tanieri sňahu — to vraj cukru — a žufák na miesto koláča. Po týchto žartoch dajú mu naozaj jesť a piť, a uhľom kríže popíšu po stenách, že čo utrovil. On sa vyhovára, že to jeho principál zaplatí, keď prijde. Po tomto pýta veci, ktoré mu ale len vtedy vydajú, keď na každý rožtek na truhlu, aj do prostriedka, peniaze položí.

Keď toto urobí, vykladú truhly na voz a idú k mladému zaťovi, kde zas len tak složí rušňík truhly, ak mu nazad dajú tie peniaze, čo on predtým bol dal. Kým prevážajú rúcho, prijdú od sobáša nazad a spievajúc, s hudbou, ktorá im ide oproti, idú cez dedinu:

Ešte sme len boli,
ej, na vrchu na diele,
už nám u N. N—ov,
ej, otvárali dvere.

Ešte sme len boli,
ej, tam dolu na piesku,
už nám u N. N—ov,
ej, zažihali sviečku.

Ešte sme len boli,
ej, tam hore, horeká,
už nám u N. N—ovo,
ej, krájali jablká.

Prečo si plakala,
ej, keď ťa sobášili?
Keď som banuvala,
ej, ešte za inšími.

Bola to pálenka,
ej, bola to zo slivák,
ale nám ju vypil,
ej, starejší všivák.

Pán starejší nevie,
ej, čo družičkám treba,
pohárik pálenky,
ej, a okružtek chleba.

Bola to pálenka,
ej, samá čerešnica,
ale ju vypila,
ej, tá starejšia všica.

Ideme, ideme,
ej, ale nevieme, kam,
otvor, dievča dvere,
ej, najprú vôjdeme k vám.

Mladuchu zavedú domov; ostatní ale vôjdu do cudzieho domu stáť, ktorý vždy vyše mladuchinho bydla musí byť, aby mladucha nebola ponížená, ale povýšená. (Idú na hospodu.) Tu sa zabávajú za jedno štyri hodiny, a odtiaľto idú družbovia ku mladuche po koledák, ktorý pýtajú takto: „Mnohovážni páni a príteli! Keď Noe patriarcha po potope sveta chcel z korábu výnsť, tak vypustil holubicu, aby mu dáky znak priniesla. Tak my vašu slovutnú a opatrnú milosť prosíme a žiadame, aby ste nám veď dáky znak, poneváč to v okrúhlosti chleba vezdajšieho, anebožto koledák, dať ráčili.“ Na to im oddavač, ktorý je pri mladuche, oddá koledák, s ktorým idú ku starejšiemu a jemu ho oddajú s tymito slovami:

Digitized by Google

„Na znak toho, že nás naša novotná rodina chce vďačne do svojho príbytku prijať, aj reči, ktoré vy máte prevravet, rada chce preslyšať, prinášame tento malý dôkaz, tento koledák.“ S tým rozkáže starejší, aby ho chlapcom rozdali, a hneď sa berú ku mladuche. Keď sem prídu, zavrú pred nimi dvere a po krátkom čase pustia starejšieho dnu, ktorý ide ku stolu a tam pýta pre jeho družinu hospodu. Za tento čas ostatní v pitvore spievajú:

Pusťteže nás, pusťte,
ej, aspoň po čeľuste;
ak nás nepustíte,
ej, zvalíme čeľuste.

Otvárajte dvere,
ej, novotná rodina:
ideme zďaleka,
ej, veru nám je zima.

Starejšiemu odpovie oddavač, že ich vďačne majú a pustia tých, čo v pitvore stáli dnu, kde sa začne tancovanie a hostenie. Tu si pýta starejší dáky znak, že ich vďačne majú, na čo mu oddavač dá jeden koledák, v ktorom je biela šatka z bieleho plátna, na znak toho, že mladucha vie i okolo chleba vezdejšieho i okolo plátna pracovať že nebola záhaľčivá ale pracovitá. Toto si vezme starejší. Krem koledáka podajú starejšiemu ešte jeden malý venček s hodvabnou šatkou, pri ktorom povie oddavač, aby títo novomanželia tak žili v láske, svornosti a okrúhlosti, aký je ten venček. Tento si odloží mladucha. Potom už prišlých usadia za stôl a dajú im večeru okolo desiatej večer. Pred a po večeri sa modlí starejší, a po skončení tejto rozdáva mladý zať všetkej rodine mladuchinej dary.

Pri dávaní darov spievajú:

Ej, kdeže som ja bola,
ej, keď dary dávali:
ej, všetkým po mládenci,
ej, len mne vdovca dali.

Ej, kdeže som ja bola,
ej, keď dary dávali:
ej, všetkým po jabĺčku,
ej, len mne polovičku.

Starejšieho počas trvania svadby odprevádza domov a ráno ide zase preň: družina, mladý zať a mladucha s hudbou.

Hneď za týmto mladucha, ktorú ešte pred večerom vypýtal starejší, začne od rodičov odpytovať, taktiež aj mladý zať.

Odpytovanie mladuchy:

Vyslyšte ma, prosím,
rodičovia milí,
priatelia, súsedi,
všetci shromaždení.
Prišli ste na krátce,
k mému zarmúcení.
Ja som vždy prosila
Boha Hospodina,
by mi bola šťastná
v mém stave hodina.
Protož tedy i ja
klekám na kolená,

odpusťte mi všetky
moje previnenia;
odpusťte mi, prosím,
pre Kristove rany,
čo som provinila
až od narodzení.
Buh ríka, že dcéra
opustí svú matku,
otca, brata doma,
i rodinu všetku,
a že sa pripojí
k manželovi svému,

Digitized by Google

a má býti verná
a poslušná jemu.
I ja som tiež prišla
nyní k cílu tomu,
že ja už vychádzam
z otcovského domu.
Jako holubica
z korábu Noeho,
tak i ja vychádzam
z príbytku vašeho.
Ja som si prosila
od mojej mladosti,
by moji rodičia
dožili radosti.
Srdečne vás prosím,
vy, rodičia drahí,
by ste za mé štestí
bohu dekovali.
Ja sa poďakúvam
za vše Pánu Bohu,
že mne preukázal,
tak milosť premnohú,
skrz úprimnosť Božú,
ktorú Boh urídil,
že môj panenský vek
v manželský promenil.
Tak, milí rodičia,
požehnania dajte,
by vám bolo šťastnô
v celom svete díte.
Ponejprv ďakujem
milému otcovi,
že mňa vychovali
z jejich verné práci.
Tak i vám ďakujem,
moja drahá mamko,
že ste ma chovali
tak máličko, krátko;
i tebe, bratček, môj
mám predpoveď dati,
aby si si mohol
božskú bázeň brati.
I tebe, Janíčko (Mišianko)
zo srdca vinšujem:
nech Ti Bôh pomáha
vo všeliakem dobrem.
Mládencom a pannám
smutné vále dávam,
že sa ja už od nich
v stav manželský dávam.
Ešte naposledy
od všech odpytujem:
priateľov, súsedov
na Boha porúčam,
že sa ja už od nich
tak rýchle rozlúčam.

Iné:

Veľactení páni
moji rodičovia,
i všetci sídení
tu moji priatelia!
Preslyšte ma, prosím,
v tu nynejšiu dobu,
položte mi ruku
na tú moju hlavu.
A mňa s požehnaním
z domu vyprovaďte,
aby bolo šťastnô
v celom svete díte.
Buh ríka, že dcéra
opustí svú matku,
otca svojho v dome
i rodinu všetku,
a že sa pridŕža
k manželovi svému,
a má byti verná
a poslušná jemu.
Tak i ja odchádzim,
teraz z vášho domu,
chcem vám poďakovať
za moju výchovu.
Ponejprv ďakujem
mne milému otci,
za jeho starania
v mej detskej mladosti;
i vám tiež, mamičko,
zo srdca prajem,
by vám Bôh pomáhal
vo všelikem dobrem.
Teraz, keď odchádzim,
ešte vás raz prosím,
ráčte ma požehnať
i s manželom mojim.

Keď odpýta mladucha, odpýta i mladý zať a ďakuje, že mu vychovali ženu. Ako sa toto stane, soberú sa všetci a idú ku mladému zaťovi cestou spievajúc:

Digitized by Google

Ej, mládenci a panny,
ej, poďte sa čudovať;
ej, ako švárno dievča,
ej, ide odpytovať.

Keď od mladuchy k mladému zaťovi idú:

Poberaj sa, Zuzka, (Evka),
ej, zpoza toho stola:
nech u tých N—ov
ej, pre teba nestoja.

Ako by nestáli,
ej, veď ma vychovali,
veď mi na tisíce,
ej, do truhál nedali.

Ničoho mi nežiaľ,
ej, len mojej mamičky,
že im neodmením
ej, na starosť ručičky.

Hotuj si, Vĺčkuľa,
ej, hotuj si policu,
veru ti vedieme
ej, dobrú lakošnicu.

Môže vám, mamičko,
ej, môže vám ľúto byť:
vychovali ste ma,
ej, nebudem vám robiť.

Musíš ty, Janíčko,
ej, zavčas rána vstávať,
musíš ty Zuzanke,
ej, na sukňu zarábať.

Už ti je, Mišianko,
ej, ostatnia nedieľka,
už ty nebudeš mať,
ej, zelenieho pierka.

Už ti je, Evička,
ej, ostatnia nedieľka,
už ty nebudeš mať,
ej, zelenieho venka.

Tá stará Šedivka,
ej, rada je zaťovi;
veru mu je rada,
ej, hodnému chlapovi.

Čakala Trnkuľa,
ej, muziku s trúbami,
a tu ti dočkala
ej, zaťa s bajúzami.

Darmo mi je, darmo,
ej, už mi je raz darmo,
už mi obesili
ej, na hrdielko jarmo.

Mala som ťa, Evka,
ej, len jednu jedinú,
I to som ťa dala,
ej, na druhú dedinu.

Mala som ťa, Evka,
ej, ako jedno zrnko,
i to som ťa dala,
ej, kde najďalej frklo.

Horeže, len hore,
ej, ešte hore vyššie,
šiel by ku dievčaťu,
ej, keby bolo bližšie.

Tichože ma veďte,
ej, čez môjho otca dvor,
už som ostatný raz
ej, poctivou pannou v ňom.

Pozri si, Marienka,
ej, pozriže si hore,
či ti bude svedčiť,
ej, v Matúšovie dvore.

Už som si pozrela,
ej, veď mi nesvedčilo:
ten Matúšovie dvor
je len takô strašilo.

Neklaďte mi jarmo,
ej, ja ho neutiahnem,
vykopte mi jamu,
ej, radšej do nej ľahnem.

Vykopte mi jamu,
ej, z tej červenej hliny,
radšej do nej ľahnem,
ej, ako do periny.

Ľúto mi je, ľúto,
ej, i doma i tuto,
že s mojím frajerom,
shovára sa lecikto.

Digitized by Google

Mala som frajerov,
ej, sedemdesiatsedem,
pri mojom sobáši,
ej, nebol iba jeden.

Ej, tadeto, tadeto,
ej, chodieval Janíček,
ej, ale mu zarástol,
ej, s trninou chodníček.

Pozri si, dievčatko,
ej, hore do povaly,
aby tvoje deti:
ej, čierne oči maly.

Sivie oči, sivie,
to sa spravodlivie,
čierne oči panskie,
ej, ale sa cigánskie.

Bola by ja, bola,
ej, šuhajkovi k vôli,
ale sa nepáčim,
ej, tej jeho materi.

Tej jeho materi,
ej, a tej jeho sestre,
že som im nerekla:
ej, dobrý deň na ceste.

Keď do domu mladého zaťa prídu, mladuche dajú na lyžičku polievky, ktorú musí zjesť a potom ju zašikujú ku peci, aby privykla. Za týmto ju oddá družba domovému otcovi s tymito slovy: „Domový svadobný otče! Predchádzam pred vás, ako pred domového otca, aby som vám ukázal a odovzdal túto vašu mladú nevestu, ktorá vám bude vo vašich prácach a starostiach dopomáhať. Hospodin nech vám to dá, aby ona podľa žiadosti vašej nielen svojmu mužovi verná, ale i pri všetkých prácach ochotná a pilná byť mohla, — ona aj vás, ako otca svojho, ctiť a vážiť sa naučila, — k čomu aj vy, ako sa na rodičov prináleží, ju dobrými príklady napomínať, jej malô provinenia odpustiť máte. Hospodin, ktorý pobožným a statočným rodičom býva milostivou odplatou, on i vám udelí pri prácach vaších hojného požehnania.“ S tým domovýotec chytí mladuchu za ruku a posadí za stôl, taktiež všetkých prišlých, a začnú sa zabávať. O polnoci dajú hostom večeru, po ktorej očepčia mladuchu. Toto čepčenie sa deje nasledujúcim spôsobom: Družba: „Bohumilá a poctivá panenka! Vy teraz máte Pánu Bohu zaďakovať, že vám Pán Bôh dal dožiť a dočakať tento váš poctivý veniec. Keď som ja ale vyrozumel od môjho principála, aby som vám s hlavy veniec sňal, tak sa vás po prvýkrát spytujem: či dovoľujete s vašej poctivej hlavy veniec sniať? Ona povie: „Nie“. Družba: Tak sa vás po druhýkrát opytujem, či dovoľujete? Ona: „Nie“. Družba: „S dovolením na silu.“ S tým vezme jej ho dolu a zanesie pred starejšieho na vidličke stoknutý a oddá ho s týmito slovami: Mnohovážny pán starejší! Ponevâč ja nynejšieho času ve veľkom nebezpečenstve som bol, sotva že som z takého mohol ujsť, za šťastného se pokladám, že ma mocná ruka Božia vytrhla a posilnila, a že som ja tú korunu mohol obdržať, ktorú nášmu pánu starejšiemu predzvestujeme.“ Na to mu odpovie starejší, že sa raduje, že tak udatne bojoval atď. a s tým družba zapichne veniec do povali. Keď družba sníme veniec s hlavy mladuchinej, nuž starejšia jej pripraví čepiec. Prv, akoby očepčili mladuchu, starejšia si vezme medzi prsty tri sviece, chytí nevestu popod pazuchy a s družicami, ktoré po dve idú za nimi, v izbe chodia dookola spievajúc:

Digitized by Google

Parta moja, parta, zelený veniec,
už je tebe, dievča, ostatný koniec.

Parta moja, parta, parta zelená,
včera ešte moja, dnes už družbova.

Ztratila som partu, nemôžem ju najsť,
našiel mi ju družba, nechce mi ju dať.

A ja vás, pán družba, a ja vás prosím,
dajte mi tú partu, rada ju nosím.

Keby si ty partu rada nosila,
krajšie by si si ty družbu prosila.

Ale ty tú partu nerada nosíš,
Ani si ty družbu, pekne neprosíš.

Na peci palica, pod pecou korbáč,
teraz si, Anička, teraz si rozváž.

Na peci palica a pod pecou bič,
tým teba, Anička, bude Miško biť.

Po tomto ju posadia na stoličku a poznamenaným spôsobom ju očepčia. Po očepčení spievajú:

Keď som išla po vodičku briežkom,
pripadla mi moja hlávka sniežkom.

Aký je to snežik trvajúci,
nezkape ten na horúcom slnci.

Po čepčení dávajú mladuchskú pálenku a mladuchský koláč. Za týmto sa ešte zabávajú a nad ránom sa rozídu.

V druhý deň, pred obedom, zas svolá mladý zať svojich ku sebe, a mladuchini rodičia svoju rodinu tiež k sebe. Zabávajú sa, a po obede rozdáva mladucha dary. Medzitým prídu od mladuchiných rodičov s ratolesťou, ktorú zo šípa spravia, navešajúc naň všeličoho — k tomu si spravia ešte aj chlapa zo slamy, položia ho na sánky, priviažu mu tablicu alebo hrniec na miesto bubna, a tak idú vovedne s ratolesťou k mladému zaťovi. Tam spievajú pieseň nábožnú: Nádeje, nádeje, ratolesť milá atď. Tu sa trochu zabavia a vráťa sa nazad. Po krátkom čase vyšle mladý zať družbov pre tých, ktorí sú pri mladuchiných rodičoch. (Idú pre hostí.)

Pri povolávaní hostí povie starší družba: „Milí a mnohovážni priatelia! Poneváč my, ako ablegáti, sme vyslaní od nášho pána principála, žiadame a prosíme vás, aby ste si na maličké zabavenia prísť nesťažovali, by ste toto novotné priateľstvo jedno s druhým poznať mohli a pri peknom poriadku sa zabavili. Vy teda, aby ste mohli ten kmeň, tú ratolesť prísť obzrieť, ako ona rostne a kvitne, a aby ste sa mohli s ňou potešiť a pozabávať pri peknom poriadku, s úctou vás povolávame.“ Títo sa soberú a s družbami idú k mladému zaťovi, kde sa dlho zabávajú. Tu aj večerajú, pri

Digitized by Google

čom si každý rozkáže hrať, a okrem toho povie starejší, že týmto mladým do nového gazdovstva dáka podpora je potrebná, načo začnú pre nich sbierať. Nad ránom sa oddavač poďakuje v mene novotnej rodiny a starejší odvetiac mu, svadobníci sa rozídu. S týmto sa svadba skončí, ale ešte nie celkom, lebo aj v tretí deň pred obedom sa sídu a tancujú. Po malej zábavke, keď už muzikanti chcú domov ísť, všetci sa soberú a vyprevodia ich. V tedy spievajú čez dedinu:

Ej, ako je to pekne,
ej, ako je to rúče,
ej, keď mladá nevesta
ej, má za pásom kľúče.

Mladý zať nám sľúbil,
ej, že nám strojí hody,
a tu, ak si smädný,
ej, napi sa len vody.

Ničoho mi nežiaľ,
ej, kremä jednej veci:
vrkôčka žltieho,
ej, čo zakrýva pleci.

Mladý zať nám sľúbil,
ej, prechutnie koláče,
a tu máš na stole,
ej, len samie mrváče.

Mladý zať nám sľúbil,
ej, prechutnú pečenku,
a teraz nič nedbá,
ej, keď má mladú žienku.

Pán starejší pyšný,
ej, že má za groš čižmy,
koňa za päť groší,
ej, čo sa na ňom nosí.

Keď už dosť hodný kus cesty išli, muzikanti ešte na rozlučnú zahrajú, pri ktorej muzike ešte ostatný raz sa vykrúti mladý zať s mladuchou. Po niekoľko dňoch po svadbe, zavolá mladý zať najbližšiu rodinu na hostinu, ktorú zovú „prekladanie truhál“.

Poznamenanie. Na potravy a nápoj dáva pozor na svadbe takzvaný gazda, ktorého si rodičia mladého zata zaopatria zo svojej rodiny. Tento nosí kľúče do komory, kde sú kúchny a nápoj odložené, a keď dačo treba, to on vydá.

Digitized by Google

Miestne mená vo Spiši.

Pod týmto záhlavím uverejnený bol vo Sborníku Mus. slov. spoločnosti roč. II. str. 29—39 a 213—230. topografický príspevok p. Š. Mišíka, na ktorý od p. dr. Stanislava Eljasz-Radzikowského došly opravujúce poznámky, ktoré prítomne pod I. bez všetkej zmeny uvádzame. Keď súčasne podávame pod II. aj sem smerujúcu odpoveď p. Mišíkovu, robíme preto tak, aby osoh, plynúci z bezprostredného porovnania a uváženia mienok, bol tým väčší.

S našej strany ovšem nepriznávame oprávnenosť požiadavky pána dopisovateľovej, aby poľské miestne mená na Slovensku (nazwy miejscowości polskich na Spiszu) písané boly pre Slováka po poľsky, — má Slovák trochu dobrého práva robiť to pekne — rúče po slovensky; no teší nás, že p. dr. Eliasz-Radzikowski, znamenitý znalec Tatier, známy v kruhoch každoročne do lona hôr našich spešiaceho turistického obecenstva, venujúc pozornosť článku nášmu, spolu s pôvodcom tohoto, poponáhľal sa ukázať svetu, že v nebetyčných Tatrách býva a je doma živel slovanský.

I.

Szanowny Panie Redaktorze! Sborník musealnej slovenskej spoločnosti — w roczniku II. 1897. umieścił rozprawkę Š. Mišíka „Miestne mená vo Spiši."

W rozprawce tej znalazłem dosyć błędów, które tutoj zestawiam.

1. Nazvy miejscowości polskich na Spiszu należy pisać *po polsku,* bo inaczej wynikną dziwolągi, więc nie Cornogura ale Czarna góra.

I. Dvorec = Dworzec
Gniazdy = Gniazd*a*
Nedeca = Niedzica
Podolinec = Podoliniec
Ždiar = Żar lub Ždziar

II. Corno gura = Czarna góra
Dlugo gura = Długa góra itp. itd.
Lom = Łom
Lunky!! = Łąki
Mlačky = Młaczki
Mogila = Mogiła
Okruglica!! = Okrąglica
Pod bozom menkom!! = Pod bozą męką
Pod oblas**k**em!! = Pod obłazkiem (Obłaz = Umweg)
Pšo gura!! Psia góra
Za gl**ém**boke!! = Za głębokie idt. idt.

2. Wiele nazw padano w brzmieniu niemieckiem, chóć mają odpowiednie polskie lub słowackie, np.

Digitized by Google

Nie:	*Ale:*
I. Forberk	Folwarki
Hundsdorf	Huncowce, albo Huncovce
Landek	Lendak
Müllenbach	Miłbak
Rokus	Rakusy
Ružbachy	Druźbaki
Ružbašské kúpele	Druźbackie k.
Süssenfleck	Flaki
Wagendrüssel	Wondrysel
II. Alabasterhöhle	Alabastrowa albo Wapienna jaskinia; lud też zowie Lapisdurowa jaskinia
Blumengarten-Thurm	Ponad-ogród turnia
Buschberg	Gajny las lub wirch
Durlsberg	Kopa Bielska
Durander Berg	Twaroźniańska Góra
Eisernes Thor	Skalne Wrota (w Bielskich Tatrach) Żelazne Wrota (w Wysokich Tatrach)
Feuerstein	nie jest żaden „vrch“, ale kamień Koleba Zbójnicka
Fleischbank	Jatki
Gaffelsthurm	Kopa nad Jaworzynką (v Bielskich Tatrach)
Goldberg	Złota Góra
Granatwand	Granaty
Greiner	Płaczliwa Skała
Grünseespitze	Baranie Rogi
Hundsdorfer Spitze	Huncowski Szczyt
Königsnase	Królewski Nos
Kupferschächte	Koperszady nie „pohoria“ ale dolina; nie Kleine K. i Grosse K. ale Przednie i Zadnie K. (Vordere, Hintere)
Lomnitzer Berg	Łomnicka Góra
Matlaren	Matlary, nie „pahorok“ ale polany i osada
Meeraugspitze	Rysy
Mittelgrat	Pośredni Wirch
Ratzenberg	Rakuska Czuba
Rother Thurm	Mały Lodowy Szczyt
Rotheseespitze	Kołowy Szczyt
Salzberg	Solisko
Schlagendorfer Berg	Sławkowska Góra
Schlösschen	Zamczysko
Stirnberg	Bujaczy Wirch
Stösschen	Steźki
Warze	Staroleśnicki Szczyt
Weisseseespitze	Jagnięcy Szczyt
Weisse Wand	Biały Brzeg
II. Anna Wasser	Sławkowska Woda
Kohlbach	Zimna Woda
Löffelkrautsse	Varzęchowy Staw
Rothbach	Czerwony Potok
Steinbach	Łomnica
Steinbach See	Łomnicki Staw

Digitized by Google

Trichter See	Lejkowy Staw
Trümmer See	Zawalony Staw
Weisswasser	Biała Woda Kieżmarska, dawniej w aktach Bystrzyca.

3. Zupełnie źle podane nazwy: up.

Kotlín = Kotliny.

Vrbov = Wierzbów albo Verbov.

Rizy = Rysy = Meeraugspitze.

Rovinky = Równienki.

Tarajec!!! jest nazwa Tarajka (madi) = Kämmchen a to się nazywa *Siodelko*.

Ťažký vrch, Šoserca } nie ma takiego w cołych Tatrach!!

Veľká kolba!! = Lodowy Szczyt, mówiono też Kolbach, ale nigdy Kol**ba**, gen. femin!

Vidly, Greiner = Płaczliwa Skała, patrz Greiner.

Bjolka!!!! = Białka, czyli skrócone z Biała Woda.

Bjolo rżeka!! = Biała rzeka.

Dračie pleso = nazywa się u ludu Šarkani epleso albo Smoczy staw.

Hinckė pleso = Hinczowy Staw.

Kolbašské plesá = Staroleśnickie stawy lub plesa.

Ľadový staw = źle! tłomaczone czysto z niemieckiego, nazywa się Zmarzły Staw.

Lisbach!!!!?? niema w całych Tatrach, chyba może Eisbach = Zmarzły potok.

Žlčný staw = Żółty Staw.

4. strona 229. Listina Rudolfa II. z r. 1594. Nie Laszky ale Łaski.

Bardzo się cieszę, że powstały tak cenne pisma jak Sborník i Časopis MSS., w których wyniki prac słowackich narodowych literatów i uczonych będą ogłaszane.

Zasyłam życzenia „Szczęść Boże!“

D. Lwów, 5 grudnia 1898.

Dr. **Stanisław Eljasz-Radzikowszki.**
Lwów, klinika lekarska.

II.

Odpoveď p. dr. Stanislavovi Eliasz-Radzikowskému na poznámky o „miestnych menách vo Spiši.“

Pán dr. Stanislav Elias-Radzikowski vo Lvove povšimnul si môjho článku, uverejneného v Sborníku Museálnej slov. spoločnosti r. 1897 pod záhlavím „Miestne mená vo Spiši,“ a v dopise svojom zaslanom menovanej spoločnosti r. 1898, vytýka mi „bludy“, ktorých som sa vraj dopustil.

Digitized by Google

Mojou povinnosťou ako kňaza a národovca je: rozširovať pravdu a nie bludy. Preto dovoľujem si v záujme pravdy urobiť niektoré skromné poznámky na spomenutý dopis v nádeji, že zle vykladané nebudú.

Predne musím poznamenať, že otázny článok môj nie je rozpravou (dissertáciou) alebo *rozprawkou,* ako píše p. dr. S. Eliasz-Radzikowski, lež jednoduchým *príspevkom topografickým,* ako som ho i pomenoval. Je to vlastne len slabý počiatok k sosbieraniu miestnych mien vo Spiši, ako som výslovne poznamenal na str. 34 a 213, bez nárokov na úplnosť abo vedeckú dôkladnosť. Som teda povďačný každému, kto mi dá dobrú radu alebo poučenie i upozorní ma na chyby a nedostatky. Veď od toho, kto, ako ja, sbiera len surový materiál, nemožno ani žiadať, aby podával rýdze zlato bez piesku a blata.

Mnohé miestne mená počul som bezprostredne od ľudu, medzi ktorým už asi 26 rokov pôsobím, od roľníkov, horárov a polesných; iné — menovite za Magurou — sbierali mi spoľahliví žiaci v prázdninách, a iné zase našiel som na karte c. a k. generálneho štábu, v diecesánskych šematismoch alebo i v maďarskom spise J. Hradszkého „Szepes vármegye helységnevei.“ Ba niektoré vrchy v Tatrách, ako na pr. *Lomnický končiar,* pomenoval som tak jedine preto, že netrúfal som si písať *Lomnický štít,* keď spišskí Slováci poznajú *štít* len na strechách svojich domov a nie na vrchoch, ba ani u pospolitého ľudu poľského nepočul som o vrchoch *ščit,* poľažne *szczyt.* Najpravdepodobnejšie je, že spišskí Slováci hovoria *Lomňicka hura* a Poliaci svojím magurským nárečím *Lomňicko gura.* No nepočul som ani jedno ani druhé a tak neopovážil som sa písať dľa výslovnosti ľudu.

Mená obydlených miest podal som — až na niektoré výnimky — nie prísne dľa výslovnosti ľudu, ale, berúc do povahy praktický život, písal som ich spisovnou slovenčinou, teda na príklad *Spišské Podhradie,* a nie Podradz, *Teplica,* a nie Ceplica, *Vlachy,* a nie Vlahi, *Matejovce,* a nie Macejofce, *Smižany,* a nie Šmižani, ako spišskí Slováci vyslovujú. Veď každý Slovák vie, že je Ceplica totožná s *Teplicou,* Macejofce s *Matejovcami* atď.; no na uhorských poštách neúradujú samí Slováci a tam by často nerozumeli, keby niekto adressoval list abo časopis do *Ceplice,* lebo na poštovej karte stojí len Szepes-Teplicz.

Neobydlené miesta písal som síce dľa výslovnosti poľažného ľudu, avšak výlučne tie, o ktorých mal som bezprostrednú alebo aspoň prostrednú vedomosť, že sa tak a nie inak vyslovujú. Je isté, že mnohé nemecké miestne mená majú i slovenské abo poľské názvy; no, nemajúc o takých názvoch bližších zpráv, písal som len nemecké. Toto veru nie sú „błędy“, ale nedostatky, aké svojím časom odstránim sám abo i niektorý druhý sberateľ.

Že „nazwy miejscowości polskich na Spiszu należy pisać *po polsku,*“ milerád uznávam; ale to platí len takým spisovateľom, čo píšu pre Po-

Digitized by Google

liakov, a nie tým, čo píšu pre Slovákov. Slováci majú svoju vlastnú abecedu. A ako my Slováci nesmieme žiadať, aby si naši poľskí bratia za hranicou osvojili našu abecedu, tak iste ani títo nemôžu požadovať, aby na príklad všetci údovia Museálnej slovenskej spoločnosti poznali poľskú abecedu. Pravda, že poľština má i také hlásky, pre ktoré písmeny našej abecedy nedostačujú; no v týchto pádoch pomáhame si tak, že poľské hlásky aspoň približno vyjadrujeme, našimi písmenami, a na pr. *ę* píšeme *en* abo *em*, *ą* píšeme *om*, *on* abo niekedy len *u* [1]). Pre mäkké sykavky poľské *sz*, *cz* a pre *ł*, ovšem nemáme písmeny ani diakritické znaky a *ó* píšeme ako *u*. Toto všetko nemení podstatu veci a nie je dostatočnou príčinou, že by sme poľské miestne názvy na území Slovenska pre svoje obecenstvo po poľsky písať museli.

Teraz zmienim sa o jednotlivých miestnych menách, ktoré p. dr. S. Eliasz-Radzikowski za mýlne písané považuje.

Písal som *Cornogura* a nie Czarnagóra, lebo podal som to meno len slovenskými písmenami. V Magure a údolí dolného Popradu panuje podhalanské abo magursko-poľské nárečie. Tu znie *e* často ako *i*, *a* — menovite v nominatíve prídavných mien ženského rodu — ako hlboké maďarské *a* alebo asi tak ako *o*; ale i v koreňoch slov znie *a* často ako *o*, na pr. *słotki*, *zoł* = sladký, žiaľ. Okrem toho *o* znie často ako *u*, *y* asi ako *e*, *c* miesto *č* — na príklad *oci* = oči — *z* miesto *ž*. Tvrdé *l* znie tam ako v slovenčine, a poľské *ł* som u tamejšieho pospolitého ľudu vôbec ani nepočul. Ostatne otázku o *ł* v magurskom nárečí ponechávam riešiť odborným linguistom. Obyvatelia poľskí vo Spiši hovoria teda vlastne *corne* a nie czarny, *Cornogura* a nie Czarna góra, *Długo gura* a nie Długa góra. O tom presvedčí sa každý, kto ich hovoriť počuje. Tak na príklad hovoria *cirvone* abo *cirvune* = červený.

Ďalej písal som *Dvorec* a nie Dworzec, lebo dedina táto neleží na území spišskej poľštiny a spišskí Slováci nemajú hlásky *rz*. Táto hláska, ktorá Slovákovi znie asi tak, ako české *ř*, a ktorú zvyknul som — možno, že i nie celkom správne, no nie bez príčiny — písať ako *rž*, prestáva na rozhraní poľštiny a slovenčiny, ba nepočuť jej ani v Slovenskej Vsi, kde ešte panuje poľština.

Gniazdy a nie Gniazda, ako chce p. dr. S. Eliasz-Radzikowski. Iba v maďarčine je Gnézda. Poznám to mesto i okolitý kraj; veď bol som za poldruha roka kaplánom nie v Gniazde, ale v Gniazdach. Tamejší poľskí obyvatelia vo Forbasoch alebo Starej Ľubovni vždy hovoria: Gňazdi, do Gňazd, za Gňazdami, teda v množnom počte. Že som miesto Gňazdi písal *Gniazdy*, toho príčina je, že som ho — ako i druhé obydlené miesta — chcel podať bežným slovenským pravopisom. Pritom šetril som i tamejšiu výslovnosť, lebo *n* pred *i* znie v slovenčine mäkko.

[1]) Niekedy i *un* abo *um*.

Digitized by Google

Nedeca a nie Niedzica, lebo *n* pred *e* a *d* pred *e* je v slovenčine mäkké a dľa tamejšej výslovnosti je Ňedžeca a nie Ňedžica. Ako obydlené miesto písal som ho slovenským pravopisom.

To samé platí i o Podolinci. Slováci hovoria Podoliňec a píšu *Podolinec* a nie Podoliniec, lebo *n* pred *e* je v slovenčine mäkké, a keby som ho bol písal po poľsky, teda Podoliniec, boli by Slováci *i* po *n* čítali ako *j*.

Slovenským pravopisom písal som *Ždiar*, lebo veď ho Slováci spišskí menujú Ždjarom. Dľa miestnej výslovnosti nie je ani Žar ani Ździar, ako tvrdí p. dr. S. Eliasz-Radzikowski, ale *Zdzor*, ako svedčí tamejší farár, rodák z Magury. I na iných miestach Slovenska sú Žiare; či mená tieto sú totožné so *Ždiarom*, nechcem rozhodovať.

Dľa slovenského spôsobu písania udal som *Lom, Lunky, Mlačky, Mogila, Okruglica, Pod bozom menkom, Pod oblaskem, Pšo gura, Za glemboke;* lebo Slováci — ako už rečeno — nemajú v svojej abecede ani *ł*, ani *ą*, ani *ę*. Magursko-poľskí obyvatelia nehovoria dľa poľského pravopisu *Pod bożą męką*, ale dľa miestnej výslovnosti *Pod bozą męką*, teda písal som dľa abecedy slovenskej *Pod bozom menkom. Pod oblaskem* malo by vlastne byť *Pod oblazkem;* no *z* na konci slabiky alebo slova znie ako *s*, a tak som i písal. Či v magursko-poľskom nárečí hovorí sa *Pod oblaskem* alebo *Pod oblaskiem*, poťažne *Pod oblazkiem*, o tom sporiť nebudem, keď som názov tento dostal iba z druhej ruky. To platí i o názve *Za glemboke*, kde uznávam, že mäkké *l* nie je na mieste; má teda byť *Za glemboke*, poťažne *Za glembokie* alebo — dľa poľského pravopisu — *Za głębokie*.

Názov *Pšo gura* udaný je celkom správne dľa výslovnosti i slovenskej abecedy.

Že podal som mnoho názvov nemeckých, hoci majú zodpovedajúce poľské alebo slovenské, stalo sa preto, že som ich z úst ľudu nepočul a slovenské abo poľské skomoleniny nemeckých mien sbierať nemal ani vôle ani času.

Forberk u slov. ľudu nie je Folwarki ale Folvark. Vzdelanejšia trieda Slovákov obyčajne hovorí len o Forberku, a v listine z r. 1723 spomína sa Folvark i Forwerck.

Nemal som šťastie počuť, že by Slováci nemeckú dedinu *Hundsdorf* volali Huncovcami; počul som hovoriť len o Huncdorfe a Liptákov idúcich na jarmok do Kežmarku o Hunctrfe. Môže byť i meno Huncovce; veď v listine r. 1474 prichodí Hunczdorf.

Landek (Landok) znie u ľudu nie Lendak, ale Ľendak, ako som udal.

Dopustím, že nemecký *Müllenbach* je Slovákom abo Poliakom spišským Milbak; ale rozhodne zapieram, že by dnes dakto vo Spiši nazýval *užbachy* a *Ružbašské kúpele* Družbakami, poťažne Družbackými kúpemi. Býval som tam kedysi kazateľom i hosťom; no takých mien nepočul som. O osobnom mene *Družbacky* čítal som kedysi, a *Drusbak* spomína sa v listine r. 1774, ba i *Druschbach* a *Durlesbac* r. 1633.

Digitized by Google

V starších listinách r. 1286 a 1288 prichodí *Ruschenbach* a na počiatku 16. stoletia *Rusbacium*. Nový zakladateľ Podolinca, šoltýs Henrik obdržal r. 1288 od Kunigundy, dcéry kráľa Belu IV. a vdovy po Boleslavovi, územie medzi Gniazdami a Podolincom, aby tamejší les vyrúbal a nové obce založil. Tak vznikly Nižné a Vyšné Ružbachy.

Rokus (Roks) spomína sa v l. r. 1307 ako *Ruchus, Ruknok, Rukustum* a r. 1524 a 1723 prichodí pod menom *Rakucz, Rakusi, Rakusy*, Rakusz; ale že by ľud slovenský i dnes ešte užíval meno *Rakusy*, o tom nemal som žiadnej vedomosti, ako ani o tom, že *Süssenfleck* je v ústach tamejšieho ľudu *Flaky*.

Wagendrüssel, v súsedstve ktorého veľa rokov bývam, nie je u slov. ľudu *Wondrysel*, ale *Vondrišeľ* abo *Ondrišeľ*, ako som udal.

Veľmi povďačný som p. dr. S. Eliasz-Radzikowskému, že, ako znamenitý znalec Tatier, bol láskavý udať aspoň poľské názvy mnohých vrchov, jazier, potokov atď., ktoré mi boly úplne neznáme a ohľadom mien *Feuerstein, Kupferschächte* a *Matlaren* opraviť moje udania. Matlaren je vlastne Matlarenau.

Konečne poznamenám ešte dačo o názvoch, o ktorých p. dr. S. Eliasz-Radzikowski tvrdí, že sú úplne zle podané.

Kotlín má vraj byť *Kotliny*. Ja pod *Kotlínom* rozumiem mlyn vo Spiši. Avšak neďaleko od Belanskej jaskyne je i dolina i akási obydlená miestnosť — tuším horáreň — a tam je na mappe nápis *Kotlina*. Ktorej miestnosti patrí toto meno, neviem.

Vrbov. Slováci spišskí hovoria Verbov; no ako obydlené miesto podal som ho celkom správne. Veď každý Slovák vie, že Verbov je to samé, čo *Vrbov*, tak ako každý Slovák, keď počuje hovoriť Spišiakov: *verba, herba, zarno* atď. dobre vie, že rozumejú vŕbu, hŕbu, zrno.

Rizy, a nie Rysy, písal som, poneváč etymologia mena Rysy nie je jasná, a v takom páde je u nás pravidlom písať mená tak, ako sa vyslovujú. U Slovákov spišských niet žiadneho *y*. Možno, že meno toto povstalo z nemeckého slova *Riesen*, ktoré znamená prístroje užívané v lesníctve k doprave dreva s neprístupných strmín, aby toto vlastnou váhou prišlo na určené miesto. Snáď i tam niekde na blízku boly kedysi také prístroje, od ktorých u pracujúceho slovenského abo poľského ľudu dostal svoje meno spomenutý vrch. A poneváč v nemčine *s* medzi *i* a *e* znie ako *z*, písal som *Rizy*. I na karte gen. štábu je Ryzy a nie Rysy.

Rovinky je dolina medzi *Ťažkým vrchom* a *Skalou*. V spišskej slovenčine bolo by Rovenky, no na karte gen. štábu je *Rovinki* a, myslím, že meno toto v spišských Tatrách má aspoň také občianske právo, ako poľské *Równienki*; je to správny diminutív od *rovina*, pl. *roviny*. Okrem toho má slovenčina i *roveň*, pl. *rovne*, dim. *rovienky*.

Tarajec je to samé, čo na karte gen. štábu *Tarajka* = *Kämmchen*. Nevedel som, že vrch tento po poľsky zovie sa *Siodełko*. *Taraj* v sloven-

Digitized by Google

čine značí koliesko na ostrohe abo i hrebeň u kohúta. Tenže význam má, dľa Bernolákovko slovníka, aspoň čiastočne i *tarajka*, dim. *taraječka*; no v maďarčine *tarajka* znamená kokardu. V terajšej slovenčine užíva sa obyčajne *taraj* [1]), ktoré slovo upotrebil som v diminutíve *tarajec* k označeniu vrchu, a nie *tarajka*, ani *taraječka*. Ostatne nemám nič proti tomu, keď píše sa i *Tarajka*, lebo i to je slovenské.

O *Ťažkom vrchu* a *Šoserci* tvrdí p. dr. S. Eliasz-Radzikowski, že ich niet v celých Tatrách. Tu odkazujem menovaného pána na kartu gen. štábu (Zone 9. Col. XXII); tam najde *Težký vrch* i *Šosercu* (pofažne Schosserca), ktorej absolútna výška obnáša 1120 m.

Veľká i *Malá Kolba* spomína sa v Tatrách už dávno v diele Rudolfa Pokorného „Z potulek po Slovensku.“ Že *Kolbu* a či *Kolbach* menuje ľud poľský *Lodowy szczyt*, o tom nemal som žiadnej zprávy.

Greiner (Vidly). Tak stojí na karte gen. štábu, a poľský názov *Ptaczliwa Skała* nebol mi známy.

Bjolko miesto *Bjalka* je len chyba písma. Podobne i *Bjolo rżeka*; má byť *Bjalo rżeka* dľa tamejšej výslovnosti. Dľa poľského pravopisu bolo by jedno i druhé *Białka, Biała rzeka*.

Ľudové názvy, ako: *Šarkanie pleso* (Smoczy staw), *Hincowy staw, Staroleśnickie stawy* som nepočul a preto ani neudal. Ľud slovenský vypráva nielen o šarkanoch, ale i o drakoch. Význam týchto slov je totožný a preto rozumie každý Slovák, že *Dračie pleso* je to samé, čo *Šarkanie pleso*. Ohľadom *Hinckého plesa* musím podotknúť, že som na karte gen. štábu našiel *Hincki potok* a preto cítil som sa oprávneným písať i *Hincké pleso*.

Ľadový stav, o ktorom zmienil som sa na str. 224, nie je Eis-See, ale Gefrorener See, a *Zamrzlý stav*, spomenutý na str. 225 je Eis-See. No aké meno má vlastne Gefrorener See v ústach poľského ľudu, neviem.

Lisbach miesto *Eisbach* (Zmarzlý potok) písal som následkom mýlneho čítania na karte gen. štábu, kde písmena *E* nie je zreteľne vytlačená pre neozbrojené oko.

Žlěný staw miesto *Žltý stav*, n. Gelber See, je — lapsus calami. Chyba vkĺzla sa pri písaní; ale chyby písma abo tlače boly i budú. Tak na príklad písal som *Žakarovce*, a vyšly *Žukarovce*.

Dotyčne listiny Rudolfa II. z r. 1594 poznamenávam, že nečítal som pôvodinu, ale iba odtisk v maďarskom časopise „Szepesi Közlöny“ č. 38 r. 1895, a tam stojí Laszky a nie Laski.

Dodatok.

Po zaslaní „Odpovede na poznámky p. dr. Stanislava Eliasz-Radzikowského“ obrátil som sa ešte k niektorým známym, ktorí za Magurou

[1]) »Náhle zabrinká tarajom«, hovorí náš básnik Kuzmány.

Digitized by Google

za dlhší čas žili a tamejšie nárečie dôkladne poznajú [1]) aby mi náležite vysvetlili, či sa tam hovorí na pr. *bjaly* a či *bjole, lonky* či *lunky, okronglo* či *okrunglo, glembokie* či *glemboke* atď. Od spomenutých dostal som dobre zaručenú zprávu, že *a* v *bjaly* znie hlboko, asi ako *o;* podľa toho bolo teda správne dľa panujúcej výslovnosti: *Bjolka, Bjolo ržeka. Lonky* a *Okronglica* je síce správne, no len čiastočne, lebo veď *o* vyznieva tam akosi na *u* [2]).

O názve *Za glemboke* dozvedel som sa, že dľa miestnej výmluvy má byť *Za glembokie. Pod oblaskem* (= oblazkem) má byť *Pod oblaskiem* (= oblazkiem). Bez mäkčeňa na *l* maly sa písať i názvy *Glembok, Glembon. Lazy, Lazek* (na str. 35, 38) a *Glemboky potok* (na str. 224), na čo týmto upozorňujem [3]).

Mlyn *Kotlin* je asi pol hodiny vzdialený od Landeku. Viď o ňom „Schematismus dioec. scepus“ na r. 1898 str. 53.

Rokus je u slov. ľudu i dnes *Rakusy,* ako ma uisťuje smižanský farár J. K., rodák z Podolinca, ktorý bol 6 rokov kežmarským kaplánom a tak dobre pozná okolitý kraj. Podľa tohože *Hundsdorf* u Slovákov nebol nikdy *Huncovcami,* ale len *Huncdorfom; Kniesen* je *Gniazdy, Rauschenbach* len *Ružbachy* po celom Spiši.

Pri sbieraní miestnych mien robilo mi ťažkosti nielen to, že nemohol som byť všade sám *in facie loci* a odkázaný bol na zprávy druhých, ale i to, že som často nevedel, či ten abo druhý vrch mám pomenovať vrchom alebo len pahorkom, keď pospolitý ľud často nazýva vrchom i to, čo je iba pahorok. Rozdiel medzi vrchom a pahorkom je relatívny, a nik neurčil, kde prestáva vrch a začína sa pahorok. U spišského ľudu slovenského je pahorok: *brežek, harb, harbek, kopeňec;* vrch je: *verch, virch hura* abo niekedy i *groň.*

Štefan Mišík.

---

[1]) Menovite k bývalému učiteľovi lechnickému, p. N. Volajovi a jeho dcére Marii, ktorá za Magurou vyrástla a plynno hovorí tamejším nárečím.

[2]) Vôbec slovenský pozorovateľ magurského nárečia často prichádza do rozpakov, nevediac či počúva *o* alebo *u, on, om* alebo *un, um.* Hovorí sa na pr.: tom pirsom zone ľepsom mjol; ale znie to i tak: tum pirsum zune ľepsum mjol. Ostatne mal som príležitosť počuť v spomenutom nárečí nielen *ogronglo,* ale i *okreng,* a tam, kde *e* znie ako *i,* i *okringlo.*

[3]) I *Ruskinovce* na str. 33. sú n. Riesdorf a nie Reisdorf.

Digitized by Google

O ústrojnosti nápevu „Nitra milá, Nitra."

Podáva *Lud. Ad. Reuss.*

§ 1. **Objasnenie úlohy.**

1. Už v predošlom Sborníku Museálnej slov. spoločnosti [1]) podľa istej novej teorie sa pojednávalo o „Toninách a stupniciach slovenských spevov" a vedecké výskumy hotové sa predložily tak, ako to pri podobných štúdiach sa robí, bez ďalšieho vysvetľovania. Prednieslo sa totiž tam, že so slovenskými spevy nemožno podľa modernej teorie hudby nakladať, lebo ony sú ako slobodne vyvinuté, len prirodzeným pravidlám podrobené. Pri nich len čisté a nie temperované [2]) ladenie sa predpokladá, aké moderná teoria nemá. Ich toniny z rovnorodých tónov sa skladajú, rôzno-rodé elementy sa netrpia; každá tonina sama pre seba tvorí samostatný celok a organisovaná je tak, ako na príklad rastlina. [3]) Toto sú asi resultáty, ktoré i tu rozvedené a na jeden nápev applikované majú byť, a prítomné pojednanie bude teda len pokračovanie v tej istej teorii, ale tak, že zo všeobecných zásad a pochopov má sa sostúpiť do podrobnosti nápevu a tu všetko čo k veci prináleží, čo najprostorozumnejšie vysvetliť. Medzitým, aby predmet sa veľmi neobťažil, teda len o jednom hlase nápevu a nie o jeho harmonisácii rokovať sa bude [4]).

2. Pod ústrojnosťou nápevu rozumie sa jeho organismus z rozličných čiastok a údov složený, s ktorými i rozličné funkcie sú spojené. Každý

---

[1]) Sborník MSS. Roč. I. Sväz. II. str. 176.

[2]) Vidz § 8. 2). O temperovaní tónov.

[3]) Sborník str. 177. Istá analogia medzi nápevom a rastlinou záleží v tom, že už v samom semeni sa predpokladá formula budúcej rastliny, ktorá pri istých podmienkach i doslovne sa v organismus vyvinuje. Takúto jednoduchú formulu, semeno predstavujúcu, možno i tu postaviť, z ktorej podľa zákonov harmonických prirodzene vyvinuje sa i tonika, rady a v radoch akkordy. No, samé vyvinutie nápevu, ako zorba ducha a citu, sotva by sa dala číslami postihnúť.

[4]) Nápev viac hlasmi sprevádzaný širšie pole potrebuje, než jeden hlas horizontálne a pohybujúci. Tu už i rady a zodpovedajúca tonika a vertikálna harmonia akkordov do ohľadu by sa musely brať, aby všetky tóny i akkordy v súvislosti stály a v tonike a sústredňovaly. Ináče takáto harmonisácia z dobre utriedenej stupnice sama a prirodzene sa vyvinuje.

Digitized by Google

organismus môže byť zdravý ale i chorý, vyvinutý, normálny ale i zakrpelý a abnormálny. Takáto ústrojnosť býva obyčajne zahalená a zaobalená, ale, aby anatom mohol vniknúť do vnútra, odstraňuje pokožku a nepotrebné čiastky; práve v takomto spôsobe nalezajú sa i naše nápevy, totiž v nótových znakoch zaobalené, pod ktorými nevedomo, čo asi sa nachodí; [1]) táto povrchná obálka musí byť najsamprv akoby lancetou srezaná a odstránená už k tomu spôsobnými číslami, aby sám predmet jasno videný byť mohol.

3. Takýto rozbor čili pytva nápevu, tým zajímavejšia je, keď sa považi, že moderná teoria v tejto zahalenosti viacsto rokov udržovala hudbu; nenie ani divu, že sa ani pohýňať a vyvinovať nemohla. Medzitým len obdivovať musíme tak namáhavú prácu tisíc rúk a rozumov, že spôsobom empirickým mohly ku dosť skvelým resultátom — teda len pŕobami a zkúškami — prijsť. Na ceste vedeckej k istým resultátom o mnoho ľahšie sa dojde, ako pŕobami a zkúškami, lebo veď zememeráčovi pomáha trigonometria, námorníkovi astronomia, delostrelcovi silozpyt, chemikovi známosť prvkov, a pri tejto úlohe nám pomáha akustika a čísloveda. [2]) Skrze vedu často možno v niekoľko hodinách to dosiahnuť, čo by sa bez nej za 1000 rokov nedosiahlo.

4. Teorii musí zodpovedať skutočnosť; ona sa môže pohýňať slobodne a smelo, bez ohľadu na to, čo z toho vyjde; ale musí pritom pokračovať logične, s kroka na krok, lebo i len jedna nepravá závierka, nelogičná konklúsia, priviesť môže na nesmysel, a celá práca, akokoľvek vtipná, prijde na zmar. Touto teoretickou cestou pokračovať sa bude bezohľadne i tu, spoliehajúc sa na presnosť číslovú, o ktorej sa nesmie pochybovať, a na logične závierky; na konci ale práce má sa porovnať a kontrollovať so skutočnosťou, či ozaj čísla a ich pomery skutočne shodujú sa so zvukom tónov? A v tomto páde poukáže sa na fysický nástroj tým cieľom zhotovený, na monochord čili samostrun [3]) ako kriterium. Druhé a dostatočné

[1]) Ani sami hudobníci a spisovatelia teorii neznajú určiť, aký rozdiel je medzi ležiacimi *C* a *D* tónami: cis, cisis, deses a des, ponevráč nemajú stanoviska, s ktorého by to posúdiť mohly. A vôbec tieto tóny podľa prírodných zákonov či i môžu byť? S vedeckého stanoviska táto otázka veľmi snadno dá sa rozlúštiť, keď sa C = 2 a D = 9 položí. Medzi týmito dvoma číslami, podľa zákonov prírodných a človeku prístupných, len tieto dve otrasočísla môžu ležať a v tomto poriadku: 2C 135 35 9D, čo by sa mohlo pomenovať: C cis des D. Iné patóny sú výmysly teoretické. Medzi F a G ležia tri patóny: F21 175 45 189 G2, a medzi A a H len jeden: 27A 7 15 H a jeden pochopu ľudskému neprístupný: 225: atď.

[2]) Čísloveda, i arithmologia zvaná, je nová obšírna veda. Prvé a prísne prevedené počiatky sú podané vo spise: »Základné pravidlá súzvuku«, ktoré obsahujú: roztriedenie bežných čísel na skupeniny a rady, vynalezenie štyroch základných čísel, ich upotrebenie a prevedenie v harmonii; ďalej obsahujú nauku o pomeroch, o akkordoch a ich meraní modulom a prvé pokusy sostavenia tonín. Ináče o číslovede i v Sborníku I. str. 183 zmienka sa činí.

[3]) Vidz § 6. 1). Opis samostrunu.

Digitized by Google

kriterium pri každej práci ako i pri tejto je, že i druhými cestami a spôsoby k tomu istému výsledku sa musí prijsť.

§ 2. Básnická časť nápevu.

1. Ačpráve osnova čili text neprináleží do tohoto pojednania, predsa čo doplňujúca čiastka do povahy musí byť vzatá. Osnova totiž vyslovuje istú myšlienku rečou a nápev citom. I medzi týmito istá príbuznosť harmonická musí byť; dumná, žalostná myšlienka požaduje i toninu mäkkú a metrum z trochäov záležajúce. Básnik totiž rozpomína sa na oné blahé časy, v ktorých Nitra bola tých krajín hlava, v ktorých Morava, Dunaj i Visla tečie, keď bola sídlom kráľa Svätopluka a svätým mestom Methodovým.

2. Pôvodca textu je vraj bl. p. dr. J. M. Hurban,[3]) a vyslovil v ňom dve podstatné myšlienky: hrdú povedomosť národnú, ale i žiaľ nad zašlými časy, doslovne: „časy sa pominuly a sláva tvoja v tôni leží.“ Spev tento podarený, je vôbec rozšírený a v národe obľúbený; silne upomína na Žalm 137-my, spev to ľudu izraelského v zajatí babylonskom, kde doslovne stojí: „Pri riekach babylonských, tam sme sedávali a plakávali,

[3]) Pôvodca textu je neznámy a snáď zostane takým aj navždy. Že by dr. J. M. Hurban bol ním, to ťažko prijať. Hurban narodil sa 17. marca 1817 a r. 1834 už nachodíme pieseň túto v Kollárových »Národních Zpievankách«, kam poslali ju Ondrej Novota a Ondrej Bošáni, keď H. bol ešte len 17-ročný. Že by v tom veku mladík bol dosť povolaným býval spievať podobným slovom, je málo pravdepodobné, a to tým menej, že v tom čase mohol byť H. ešte len na ceste k národnému prebudeniu. Okrem toho tiež neni pravdepodobné, že by taký dedič mena i diela otcovho, aký je syn Svetozár Hurban-Vajanský, nebol dačo bližšieho počul vzhľadom na pôvod a vznik piesne »Nitra milá, Nitra,« keby pôvodcom jej bol býval otec Hurban. A nepočul. — Sám Ján Kollár považuje pieseň za hodne staršiu. Vo vysvetleniach ku piesňam historickým, na str. 437. »Zpievanok« svojich dielu prvého píše totiž: »... Wůbec v Nitranské a Trenčanské stolici, proto, že k taměgšjm Slovákům cuzinci nayméně pronikli, zachowaly se naystaršj a z historického ohledu naypamatněgšj národnj pjsně, ačpráwě se některé z nich zdagj býti plodem wzdělanosti ale už znárodnělým *k. p. Nitra*, Sobieský a Turek, Katarina, Jozef a Turek atd. Proto pozorné činjme milownjky literatury slowenské, aby tamnj knihowny zemanů, farářů, klášterů a škol (k p. w Nitře, Prjwizi, Fraštáku a g.) ano i wazby a obálky knih pilně prohledli. W 16 a 17 stoletj žili obzwláště w Nitranské a Trenčanské stolici mnozj znamenitj slovenské řeči wzděláwatelé a básnjři, k. p. w Prjwizi rektorowé škol *Wogtěch Husselius, Giřj Zábognjk, Jan a Daniel Kerman*; potom w Žilině: *Giřj Bánowský, Adam Plintowic*; we Fraštáku: *Pruno*; w Migawě: *Pawel Jakobei*, w Prešporku *Jan Chrastina* atd. O onom perwém pjše *Wawrinec Benedicti* z Nedožer we swé Mluwnici takto: Extiterunt quidam inter meos gentiles Slavos, qui in lingua slavica aliquid conati sunt: qualis vero imprimis fuit piae memoriae doctissimus vir *Albertus Husselius Prividiae*, qui suos discipulos et ad rectam orthographiam et ad ornatiorem cultioremque sermonem adsuefaciebat.« Welmi prawdě podobno, že mnohé z těchto našjch národnjch, mythologických, historických a panských, obzwláště těch we kterých něco obratněgšj a umělečtěgšj weršowánj wěge, tyto muže za skladatele magj.« *Red.*

Digitized by Google

rozpomínajúc sa na Sion (teda na slávu jeho, na chrám a archu, ktorá nás spojovala), ale Idumejští v deň súženia (pri dobývaní) riekli: „Rozborte, rozborte ho (Sion) až do základu v ňom.“ No pôvodca textu vyhrážku v 8-om verši mlčaním pominul.

3. Metrum oboch, nápevu i textu, záleží z troch trochäov: — ⏑ — ⏑ — ⏑, opakujú sa pak päťkrát, čo úplne tonine mäkkej adagio-tempu ale i žalospevu zodpovedá. Ináče p. Miloslav Francisci [1]) dal prednosť metrumu jambickému: ⏑ — ⏑ — ⏑ —, čo zvlášte v posledných taktoch nápevu nedobre sa vyníma.

§ 3. Všeobecné poznamy na nápev.

1. Nápev sa nachodí vo Spevoch Slovenských pod č. 123. Ponáša sa i motívom i metrumom na „Spievaj si dievčatko“ pod číslom 1-ým. [2]) V nápeve prichádzajú nasledujúce tóny:

podľa prirodzeného postupu: I II m3 IV V m6 VI VII,

a podľa kvintového postupu: m6 m3 — IV I V II VI — VII.

2. J. Kadavý umiestil tento nápev do C-moll, M. Francisci pak do D-moll. Moderná teoria nezná medzi týmito dvoma (poťažne dvanástymi) škálami rozdiel; privlastňuje sa síce každej škále takrečený kolorit (barvitosť), ale pochop tento je relatívny, nenie teda div, že jeden tak, druhý ináče pochopil význam nápevu.

3. Nápadné je, že nápev zná vykázať tri varianty, čo poukazuje na to, že behom času rozliční speváci, nemajúc istý pochop nápevu i rozlične ho poprekrucovali, alebo, možno, že mnohým užívaním sa ošuchal. Nápev tento, ako vidno, pod rôznymi dojmy, snáď i nátlakom moderných hudobných nástrojov, svoju pôvodnosť utratil a správnej harmonisácie neschopným sa stal. Je teda jeden zo zamotaných abnormálnych nápevov.

4. Abnormita záleží v tom, že kremä 8 tónov v moll-škále ešte i VI VII ba vo variante i III prichodí, naproti tomu m7 ako príznak moll-škály sa postráda!

5. Vôbec priechod s jednoho tónu na druhý nemalú ťažkosť hudcovi alebo spevákovi pôsobí, aby na príklad túto vetu: C Es D H C G korektne previedol a pravé tóny ulahodil. A podobne i poslednú vetu: C Es G A H C. [3]) A dopusťme, že i prevedie; aké kriterium toho má?

---

[1]) M. Francisci: Trávnice. 100 Slovenských národních piesní na klavír pristrojil. Č. 4.

[2]) Spievanka táto pod č. 1-ým v prvej čiastke sa končí V-ou, v druhej ale III-ou. Patrí rozhodne do tvrdej (dur) škály a predsa jej povaha je *mäkká* (moll). Vysvetľuje sa to tak, že podľa novej teorie, ináče aj tvrdá škála, keď do istých tonik sa preloží, na zovnútornosti síce nič nemení, ale jednotlivé tóny *jemnejši pomer* dostanú, a skrze to i mäkšie budú znieť. Voľno teda každému nápevu dať náter čili kolorit podľa ľúbosti tvrdší alebo mäkší.

[3]) Samý nápev v nótach § 5. č. 7), je vypísaný.

Digitized by Google

6. Zo všetkého dá sa následkovať, že nápev pôvodné tóny m7-u a m6 u zamenil VII. a VI. Miesto VII mala by teda všade m7 stáť, ale to prijatý nápev nedopustí; zmiernila by sa ale táto VII tak — čo často v spevoch našich sa pozoruje, — keďby sa jej patón pridal. Pod patónom však rozumie sa enharmonický tón, t. j. jemná úchylka od hlavného tónu.[1]) Pôvodne miesto C H C (v siedmom takte) mohlo stáť jednoducho C C C, ale, aby monotonii sa vyhlo, pridal sa strednému tónu patón a z toho povstal jemný až nepozorovaný triller, z čoho moderná teoria chromatický tón H utvorila a do nápevu vsadila. A vskutku pri harmonisácii nápevu v Trávniciach č. 4. táto anomalia veľmi vhodne a prirodzene tremolom je napodobnená. Čo sa týka VI, i táto patónom, poťažne trillerom, má byť opatrená. A tak pôvodná modernej hudby moll-škála by bola: I II m3 IV V $\overset{tr.}{m6}$ $\overset{tr.}{m7}$.

§ 4. Utriedenie a určenie stupnice.

1. Z prirodzenej teorie harmonie vyplýva to poučenie, že najjednoduchejšie škály (poťažne tóniny) sú tie, ktoré z nasledujúcich sedem diatonických čísel: 2, 3, 5, 9, 15, 21, 27 povstanú tak, keď postupne každé číslo za *prímu* (poťažne toniku) sa postaví, rozumie sa, že v tom páde ostatné čísla príme podriadené zostanú.[2]) Tu však len o mäkkej škále sa pojednáva, nasledovne mäkké škály sa vyvinú, keď za prímu číslo 9, číslo 27 a číslo 5 sa postaví, a tak bude:

Stupnica malotercová čili dorická: I = 9; = 21 2 3 9 27 5 15
m3 m7 IV I V II VI

Stupnica malosextová čili æolická: I = 27; = 21 2 3 9 27 5 15
m6 m3 m7 IV I V II

Stupnica malosekundová čili frygická: I = 5; = 21 2 3 9 27 5 15
m2 m6 m3 m7 IV I V

2. Porovná-li sa otázna stupnica:[3]) m6 m3 IV I V II | VI—VII
s malosextovou čili æolickou..... m6 m3 m7 IV I V II |
teda vyjmúc odchýlky, za túže považovaná byť môže.

3. Tak očíslená malosextová stupnica, ako tu hore stojí, naskrze sa nemôže potrebovať ku ďalšiemu pokračovaniu v určení stupnice, z tej zásady,[4]) že *tonika* 27, *len tie čísla oprávňuje* a za svoje uznáva, *ktoré k nej v jednoduchom* a oprávnenom *pomere*[5]) *stoja.*[6]) Nasledovne stupnice malosextovej čili æolickej čísla takto opravené a sostavené budú:

---

[1]) Taký patón má na príklad C—C' = 64, 63'; alebo E E' = 80, 81'. Vidz Základné pravidlá súzvuku, str. 28 29; ale i § 1 2)[2])

[2]) Celkom tak, ako sa toniny antické vyvinujú.

[3]) Tá samá pôvodná čo pod § 3. 1)

[4]) Sborník str. 178. Zákl. pravidlá súzvuku str. 31. 32.

[5]) Oprávnené pomery počtom 28. sú niže v § 5. 5, udané.

[6]) Veľmi dôležitá sada, lebo antické škály nemajú základ číslový a tak vyššej

Digitized by Google

m6	m3	(m7)	IV	I	V	II	VI—VII
21	63	3	9	27	81	15	45—405
		189				243	

4. Stupnica táto má výminečne tú povahu, že bez naštrbenia pomeru, po 3 delená byť môže:

$$\frac{21\ 63\ 3\ 9\ 27\ 81\ 15 \mid 45—405}{3} = 7\ 21\ 2\ 3\ 9\ 27\ 5 \mid 15—135$$

z čoho nasleduje, že prima 27 premenila sa na číslo 9, t. j. stupnica malosextová (æolická) bude ležať v tonike 9, a jej formula musí takto sa písať: v T. 9: I = 9 škála: malosextová. (Lebo ináče v T. 9: I = 9 znamená, že v tonike 9, leží stupnica malotercová čili dorická.).

5. Ponevač v nápeve všetky tóny tak ako sú podľa § 3. 1). napísané, podržané byť majú a pri nich žiadna oprava a premena nesmie sa previesť, preto i vyše v 3-om a 4-om bode sú VI. a VII. uvedené, ale čiarou oddelené.

§ 5. **Označenie nápevu číslami a pomerami.**

1. Všetky výš uvedené čísla označujúce tóny, nazývajú sa pôvodnými otrasočíslami, lebo sú ani nenásobené ani nedelené, lebo ležia vo svojej prirodzenej polohe. Jestliby ale sa malo vykázať, koľko otrasov ktorý tón za jednu sekundu učiní, to sa vypočtuje snadno, keď sa hore vezme, že podľa akustických zkúšok komorný tón $\overline{A}$ za sekundu 432 (vlastne 440 [1]) otrasov vykoná. Keď teda $\overline{A}$ vo violine ležiace učiní 432 otrasov, teda postupne i iné čísla po 4, 8, 16, 32, 64... násobiť sa majú (ako A = 27×16), aby patričnú výšku dosiahly.

Pôvodné čísla:	9	5	21	3	27	7	15	2	135
		81						63	
násobené:	9×32	5×64	21×16	3×128	27×16	7×64	15×32	2×256	135×4
		81×4						63×8	
ich otrasy: =	288	320	336	384	432	448	480	512	540
		324						514	

2. Takýmito vysokými číslami nápev označiť bolo by veľmi nepohodlné, a preto sa pri označení len čísla pôvodné užívajú, pod ktorými sa skutočné otrasy dajú myslieť. Otrasočísla sú teda hodnoty tónov, a ako sa v § 4. bode 4.) vykázalo, tak sa pod stupnicu podpíšu:

m6	m3	(m7)	IV	I	V	II	VI—VII
As	Es	B	F	C	G	D	A H
7	21	2	3	9	27	5	15—135
		63				81	

teorie nie sú schopné; a novosostavené škály, pre rozoznanie od antických: malotercovou, malosextovou... škálou sa menujú, ponevač týmito tónami — v kvintovom postupe sostavené škály — sa začínajú a spolu i príznak udávajú.

[1]) Pre obkročenie zlomkov za výhodnejšie držíme prijať 432 pre $\overline{A}$, čo pre predmet je vec ľahostajná.

Digitized by Google

Tým spôsobom prenesú sa i na nápev, či je nótami alebo písmenami písaný, na príklad: C Es D H C G [1])

9 21 5 135 9 27

81

3. Čo sa týka pomeru jednotlivých tónov, i tieto čo najjednoduchejšie sa musia predstaviť, aby sa ľahko dalo posúdiť, či sú oprávnené, a preto otrasočísla podľa potreby hneď sa musia alebo deliť alebo násobiť, do ohľadu berúc, či nasledujúci tón vystupuje či sostupuje, čo v nótach zretedlne sa ukazuje. Na príklad 9 C : 21 E deleno po 3 $\frac{9\ C : 21\ E}{3} =$ 3 C : 7 Es, ale C proti E tak nízko nestojí, ale len ako m3 a preto C sa musí povýšiť na 6 C a tak dostaneme pravý pomer 6 C : 7 Es. Podobne 21 Es : 81 D delí sa po 3 $\frac{21\ Es : 81\ D}{3} =$ 7 Es : 27 D ale i medzi týmito je len poltón rozdiel a pomer sostupujúci, teda Es sa musí povýšiť na 28 a tak pravý pomer bude: 28 Es : 27 D atď. Vynalezené pomery sa spolu složia a takto sa písať budú:

C Es D H C G

9 21 81 135 9 27 .. čísla pôvodné.

6 : 7 6 : 5 4 : 3 } .. pomery už pristrojené.

28 : 27 15 : 16 }

4. V týchto jednoduchých pomeroch vidno každý pohyb nápevu, ba i to pretvarovanie, ako sa to samé číslo ku predošlému a nasledujúcemu číslu ukazuje, na príklad: D ku H ukazuje číslo 6, naproti tomu, D k predošlému Es ukazuje číslo 27 atď. [2])

5. Často sa v tomto spise odvoláva na pomery oprávnené. [3]) Takýchto je počtom 28, ktoré smysel ľudský pojmúť, pochopiť a rozoznať zná. Ináče ich spolupatričnosť i istou sústavou dokázať sa dá. Ony sa píšu v priestore jednej oktávy, a delia sa na vystupujúce a sostupujúce. Vystupujúce pomery, ktoré i *opačne čítané,* ako sostupujúce sa považovať majú, sú nasledujúce: Pomer

oktávový = 1 : 2,

m2-ový = 14 : 15, 15 : 16, 20 : 21, 24 : 25, 27 : 28,

II-ový = 7 : 8, 8 : 9, 9 : 10,

m3-ový = 5 : 6, 6 : 7,

III-ový = 4 : 5, 7 : 9,

IV-ový = 3 : 4,

---

[1]) Vidz nižšie nóty 7).

[2]) Tieto duplované čísla jednoho a tohože tónu, ako: 7 6 5 4 / 28 27 15 16 musia čo v najjednoduchejšom pomere byť, aby spevák ľahko mohol akoby s nového stupňa nasledujúci tón ulahodiť. Na príklad z tónu 6 prejde na 7, tento tón 28 podrží a prejde na 27, s 27 prejde po stupni 6 na 5, s 5 po stupni 15 na 16 atď. Toto sa nazýva stupňovaním.

[3]) Sborník str. 180 o pomeroch.

Digitized by Google

m5-ový = 5 : 7, 7 : 10,
V-ový = 2 : 3,
m6-ový = 5 : 8, 9 : 14,
VI-ový = 3 : 5, 7 : 12,
m7-ový = 4 : 7, 9 : 16, 5 : 9,
VII-ový = 15 : 28, 8 : 15, 14 : 27.

V pomeroch týchto jedno-druhé číslo alebo i obe môžu byť po 2, 4, 8, 16, 32... delené i násobené bez toho, že by sa pomer narušil. Ináče *všetky iné* akékoľvek pomery, na príklad: 16 : 21, 20 : 27, 16 : 27... rozhodne sa zavrhujú a zakazujú.

6. Pri utriedovaní nápevu sú oprávnené pomery spoľahlivým kriteriumom, keď divé a zakázané pomery sa nezjavia, lebo jeden zakázaný pomer je dostatočný dôvod, že patričná stupnica v inej tonine musí ležať.[1]) Že nápev v tejto tonike: 9 leží a správne je prevedený, dôkazom je, že ani jeden jediný nesprávny pomer sa v ňom nenachodí. Patóny, počtom dva (81 a 63), ako vypomocné tóny nutno považovať.

7. Nápev: Nitra milá, Nitra.

V T. 9 : I = 9, stupnica malosextová (aeolická).

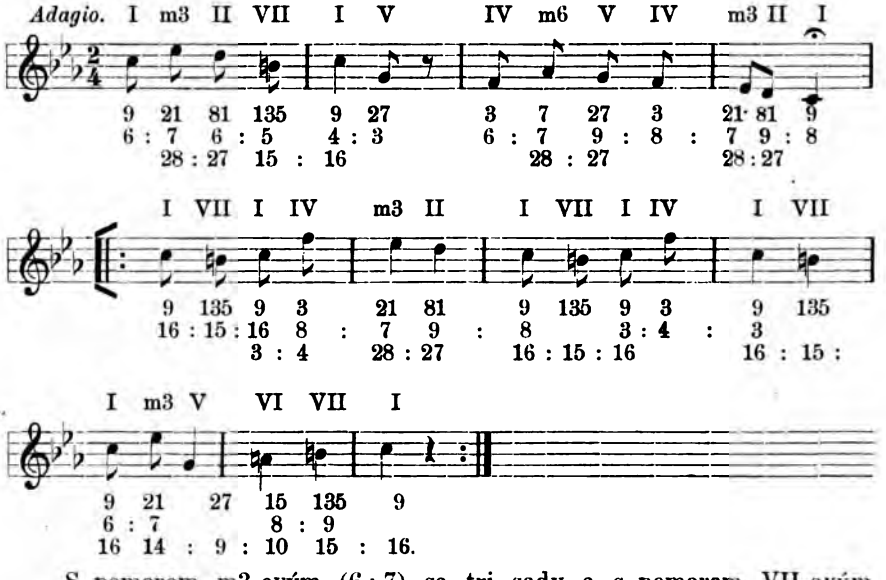

S pomerom m3-ovým (6 : 7) sa tri sady a s pomerom VII-ovým (16 : 15) dve sady sa začínajú.

V tomto nápeve nasledujúce oprávnené pomery prichádzajú:

---

[1]) Tak na príklad v otáznom nápeve s dobrým výsledkom mohlo by sa i 5 za primu poťažne toniku položiť, v ňom ale jediný pomer I : IV = 20 : 27 ako zakázaný prichodí. Že skrze toniku 5 i nápev druhý, nový kolorit obdrží, o tom sa zmienka činí v § 3. 1[2])

Digitized by Google

vystupujúce:	sostupujúce:
3 : 4 IV-ový,	14 : 9 III-ový,
6 : 7 m3-ový,	4 : 3 V-ový,
9 : 10 a 8 : 9 II-ový, [1])	6 : 5 VI-ový,
15 : 16 m2-ový,	16 : 15 VII-ový,
	9 : 8 a 8 : 7 m7-ový,
	28 : 27 m2-ový.

[1]) Tu sa dvojaký pomer II-ový ako 9 : 10 a 8 : 9 ale i dvojaký pomer m7-ový ako 8 : 7 a 9 : 8 rozoznáva, čo moderná hudba ani zďaleka do povahy neberie.

(Dokončenie.)

Digitized by Google

Záhada dejepisná.

Rozjíma *Fr. V. Sasinek.*

Herodot (444 pr. Kr.) píše o Thrákoch, že sú po Indoch najpočetnejším národom, a — keby neboli na rozličné kmeny tak rozdrobení — žiadna moc nebola by v stave im odolať. Bývali nielen na Balkánskom polostrove, ale pod menom Getov i nad Dunajom, tiahnuce sa i za Karpaty a Vislu nad Čiernym morom k Asii. Kam sa podel tento veľkánsky národ? Že — vraj — zmizol, a zostala po nich len hŕstka Arnautov v europskom Turecku. Veríte to? Ja nie. Nenachádzam v dejepise dôkazov, že by boli vyhynuli buď nejakou nákazlivou nemocou, alebo mečom.

Slovania v siedmom storočí boli rozšírení po celej temer strednej Europe a tiahli sa nad Čiernym morom až do Asie, od Rýnu a mora Adriatického až po Volgu a Ural: teda zaujímali asi to územie, kam Herodot a iní dejepisci kládli Thrákov. Že Slovania behom štvrtého, piateho a šiesteho storočia po Kristu vláčili sa na to územie a zaujali ho? Veríte tomu? Ja nie. Tak náramný počet nemohol bez hluku sa sťahovať tak, že by to dejepisci neboli zbadali a poznačili, ako to poznačili o iných národoch, skutočne sa sťahujúcich. A kam sa podeli tie národy, ktorých sídla Slovania zaujali? Dejepis hovorí o Slovanoch bývajúcich, nie ale o tom: kedy, odkiaľ, ako a kde sa osadili? Tu neplatí žiadna hypotésa, žiadne vymýšľanie. Historická skutočnosť musí sa dokázať historickými dôkazmi. Dejepis hovorí, ako Gréci, Rimania, Nemci a Turci podmaňovali si Slovanov; ale o tom: kedy, odkiaľ, ako a kde sa v Europe osadili? nenajdete v dejepise ani jota.

Nestor (r. 1113), Kosmas (1124), Dalimil (1314) a Pulkava (1375) pochod Slovanov kladú do doby pomatenia jazykov pri stavaní veže Babel (I. kn. Mojž. 11, 9). Prvý, ktorý to tvrdenie za smiešne pokladal, bol Aeneas Sylvius (1458). Stotožniv klassickú Germaniu s pozdejšou Teutoniou, a klassických Germanov s Teutonami, čili Germaniu s Nemeckom, a Germanov s Nemcami, tvrdil, že Nemci sú praobyvatelia Čiech, Česi ale prisťahovalcami medzi Nemcov; a vysmial sa spolu z tých českých dejepiscov, ktorí počiatok Slovanov kladú do doby pomatenia jazykov pri stavaní veže Babel. Nuž, či holým smiechom dá sa podvrátiť tvrdenie tamtých historikov? Či Slovania s neba popadali, alebo zo zeme vyrástli? I oni majú pôvod od potomkov Noëmových, a Migne,

Digitized by Google

vydavateľ veľkého a výborného, pred niekolko rokami vydaného, diela *Corpus sacrae Scripturae,* neváhal ho vydať i s tou poznámkou, že slovanský jazyk náleží k tým, ktoré pri zmatení jazykov pod Babelom povstaly. Keď je tak, museli byť už pod Babelom ľudia slovanského jazyka, čili Slovania. Nemusím sa teda hanbiť za to, keď držím s tými starými dejepiscami, ktorí pôvod Slovanov kladú už do doby synov Noëmových: Sema, Chama a Jafeta.

Hm, ako možno Slovanov klásť až do doby synov Noëmových, keď meno Slovanov čítať v dejepise až po Kristovom narodzení? Je pravda, že cisár Konstantín (r. 950) spomína Slovanov, praviac o nich, že r. 449. podvrátili mesto Epidaurus; Procopius Caesariensis a Jornandes až r. 552. naznačili meno Slovanov; pápež Ján X. však v liste r. 925. píše, že krajiny Slovanov už za doby sv. apoštolov, teda v prvom století po Kristu, prijali sv. evangelium. Nuž či pápeža, ktorý čo hlava cirkve už len znal, čo sa dialo v cirkvi Kristovej, budeme viniť, buď z nepravdy alebo z nevedomosti? Nech si to robí ktokoľvek, ja nie!

Ani cisár Konstantín, ani Procopius Caesariensis, ani Jornandes nehovorí, že Slovania až r. 449. a r. 550. pôvod vzali, ale berú ich za národ na Balkáne a s oboch strán Karpatov bývajúci. Boly-li krajiny Slovanov už za doby apoštolskej, teda prv, než prišlo do úžitku meno Slovanov, museli títo predtým nosiť meno iné. Tak je; cisár Konstantín pod Slovanmi, ktorí r. 449. na Balkánskom poloostrove podvrátili Epidaurus, rozumel Gothov (vlastne Getov); Procopius Caesariensis hovorí, že Slovania predtým nazvaní boli Sporoi; Jornandes ale praví, že predtým nosili meno Winidi, potom ale že Winidi dostali mená: *Venetae, Sclavini* a *Antae.* No z Jornandesa i to vyrozumievame, že len jedna časť tých Winidov nosila meno *Sclavini,* druhá a tretia časť ale meno *Venetae* a *Antae.*

Keď je tak, že Slovania pred r. 449. a 552. nosili iné mená, musíme ich dejepis hľadať pod inými menami. Nesmieme si do hlavy vziať, že pred r. 449. a r. 552. nebolo Slovanov v strednej Europe, a že nás nič nenie do dejepisu pred r. 449. a r. 552. Ktorí dejespytci tak činili, zatvorili si pred nosom dvere do historickej minulosti Slovanov. My nesmieme túto záhadu potlačiť ani vymyslením *sťahovania sa národov,* ani bezzákladnou hypotésou prisťahovania sa Slovanov do strednej Europy, po tamtom sťahovaní sa národov, ani dejepisnými dielami tých, ktorí sa na tú pieskovu hypotésu postavili. My musíme nastúpiť novú cestu stopovania minulosti Slovanov.

Čo je teda mojím tvrdením, alebo — keď sa ľúbi — mojou mienkou? To, že pod nekdajšími Herodotovými Thrákami rozumieť treba Slovanov.

Nekdajší Thrákovia zaujímali to územie, na ktorom potom nachádzame Slovanov. Keď Thrákovia — ako som na začiatku tohoto pojednania vyslovil — nezahynuli: teda zostali inaďalej na tom istom území. Slovania na to isté územie, kde znal dejepis Thrákov, nikdy sa neprisťahovali;

Digitized by Google

teda tamže bývali od pradoby. Z toho nasleduje, že obyvatelia toho istého územia predtým menovali sa Thrákami, potom ale Slovanmi.

Všetka česť Šafárikovi, ale nepodpisujem to, čo hovorí o Thrákoch pozostalých, píšuc: „Zůstatky tyto jsou tak nazvaní Albančané čili Arnautové, jenž ve svém jazyku sebe Škipy čili Škipetary jmenují. Počíta se jich asi $1^1/_5$ mill. A však i dnešní Valáchové v Pindu a ve Valachii, v Sedmohradsku, východních Uhřich atd. jsou míchanina z Dakův, Římanův a Slovanův.“ Tí, ktorých má za pozostatky Thrákov, sú však vlastne *nevyhynulí* Kelto-Gallovia čili Valasi, nesprávne nazvaní Rumuni, ktorí — ako píše Nestor — pozdejšie prisťahovali sa medzi Slovanov čili Thrákov. Keby Valasi (Rumuni) v národnej hrdosti nevydávali sa za potomkov Rimanov, našli by, že sú potomkami Kelto-Gallov čili Nestorových Valachov; a k tomu výsledku prišli by dejespytci vôbec, keby stopovali dejepis Kelto-Gallov.

Že sú Slovania totožní (identiční) s nekdajšími Thrákami, dokazuje to nasledujúce uvažovanie.

Jedna časť Thrákov nosila meno Getov, áno, mena Thrákov a Getov užívali sa i totožne. Bez pochyby byzantskí dejespisci Thrákov, nakoľko sa zaoberali s roľníctvom, nazvali Getami čili Roľníkami. S tým sa srovnáva i meno Sporoi čili Rozsievači; ktoré meno i Procopius Caesariensis dáva drievnym Slovanom.

Meno Getov je tak vážne, že ho právom nazvať môžeme kľúčom do brány prahistorie Slovanov. Theophylakt (629), ktorý písal svoj dejepis práve v tej dobe, keď do úžívania prichádzalo meno Slovanov *(Sclavini)*, zretedelne píše, že Slovania predtým menovali sa Getami. Škoda, preškoda, že Šafárik z jakéhosi predsudku, ktorý si nijak neviem vysvetliť, odmrštil to svedectvo Theophylaktovo a tým spôsobom odmrštil od seba i ten kľúč do brány prahistorie Slovanov; ačkoľvek mal byť v tom utvrdený aj iným vážnym i negatívnym i positívnym svedectvom. Ačkoľvek sv. Paulín v pochvale Niketa, biskupa Dardanie, ešte spomína Getov pod- a naddunajských, to meno umĺklo, akonáhle meno Slovanov do úžitku prišlo. Ďalej Nestor tých pod- a naddunajských Getov, ktorých bol spomínal Strabo (15) a sv. Paulín (396), menuje Slovanmi. Zaiste svedectvo Theophyloktovo a Nestorovo viac musí platiť v historii, než akékoľvek dômysly a hypotésy.

Kdekoľvek teda v historických prameňoch čítame Getov alebo Dakov, ako ich Rimania menovali, musíme pod nimi rozumeť Slovanov; a keď je tak, toto podáva nám bezpečný kľúč do brány prahistorie Slovanov.

* * *

Pred niekoľko rokami písal mi p. Pluskal, Moravan učený, ktorý podobne zaoberal sa s prahistoriou Slovanov, abych stopoval ju vo sv. Písme starého zákona; lebo nenie možné, aby tak veľký a starobylý národ bol docela zaznaný v knihách Starého zákona. Mal síce pravdu, ale ne-

Digitized by Google

snadno bolo mi odhodlať sa k tomu, nie preto ovšem, abych si neutržil nejaké Aeneaské posmechy, ale preto, že som vo sv. Písme starého zákona dlho hľadal pevnú pôdu historickú, na ktorú bych sa postavil. Našiel som tam ovšem Thrákov (II. Makk. 12, 35) a thráckych Makedonov (Esther 16, 10. I. Makk. 1, 1; 6, 2. II. Makk. 8, 20); ale ani toto, ani tamto meno neotvorilo mi cestu, po ktorej bych pohyboval sa. Našiel som i mesto Geth i Gethov obyvateľov; ale títo boli obyvateľmi sv. Zeme (Palestíny) a nemali nič spoločného so slovanskými Getami. Darmo som hľadal i Dákov, ako Rimania menovali Getov. Konečne zableskło sa mi svetielko vo slovách prvej knihy Makkabejských, ktorými sa ona započína: že Alexander, kráľ macedonský, vytiahol so svojej zeme *Cétim,* proti Dariovi, kráľovi parsko-medskému, a pobil ho.

Čože je to to *Cétim?* Je to polostrov Balkánsky, kde bývali Cétovia. Cétim je hebrejské *Kétim,* grécke *Kétes.* Dejepis nezná na poloostrove Ketov, ale Getov čili thráckych roľníkov, ktorí — ako Virgil o nich peje — obrábali pole až i v samom Grécku (Lib. 3. Aen.) a preto od Grékov *Gétes* čili roľníci nazvaní boli. K tomu mám nasledujúce poznamenanie:

a) Hebrej miesto *Gétim* písal *Kétim,* buď že dľa sluchu miesto *g* písal *k,* alebo chcel balkánskych Getov mať rozoznaných od palestínskych Getov. Zamieňanie litery *g* s literou *k* nenie zriedkavé; na príklad gbel a kbel, guľa a koule atď.

b) Latinák, nemajúc litery *k,* mohol ovšem písať Gétim, ale držiac sa hebrejského Kétim, nepoužil literu *g,* ale literu *c,* ktorá pred *a, o, u* vyslovuje sa ako *k.*

c) Alexander Veľký nebol ani Riman, poneváč Rimania ešte nerozšírili vládu svoju na Makedoniu —; ani Grék, ačkoľvek vláda jeho rozšírená bola i na Grécko; bol rodu a jazyka thráckeho, ktorý — ako známe z Ovidia — bol jedno, s jazykom gétskym. Že jeho mluva materská nebola grécka, dokazuje to vojanský súd, ktorý bol pozdvihol proti Filotovi. O tom podáva nám zprávu obšírnu Q. Curtius Rufus v knihe šiestej. Je to súd veľmi zajímavý. Súdený bol nie dľa gréckeho, ale dľa macedonského spôsobu, skrze valné shromaždenie. Jednalo-li sa o hlavných veciach v dobe pokoja, súdil ľud — v dobe války ale súdil zástup vojanský. Do valného shromaždenia prišlo asi 6000 vojakov. Alexander, postaviv Filota v putách pred vojsko, rečnil o jeho zrade; po ňom rečnil Amyntas, kráľovský súdca, a po ňom Coenus, švagor Filotov, a to s takým zápalom, že sa sohol i k zemi, zdvihol kameň a chcel ním praštiť Filota; ale Alexander zachytil mu ruku a riekol, že prv, než by bol súd vynesený nad Filotom, treba tomuto dať právo, aby sa ospravedlňoval.

„Macedonskí nad tebou súdiť budú: preto pýtam sa teba, či chceš k tomu použiť mluvy macedonskej?“ riekol Alexander.

„„Krem Macedončanov sú tu mnohí, ktorí snadnejšie ma porozumejú, keď použijem mluvy takej, akej si použil i ty, bez pochyby preto, aby tvoja reč mohla byť od viacerých porozumená,““ odvetil Filotas.

Digitized by Google

„Či z toho nebadáte, že Filotas nenávidí i vlasteneckú reč?“ zkríkol Alexander. „Hnusí sa mu rečniť v tej mluve. Nech však reční dľa srdca svojho, keď vy budete mať na mysli to, že štíti sa našej obyčaje a mluvy.“

Nato Filotas povedal svoju ospravedlňujúcu reč a po nej odvedený bol od tých, ktorí ho strážili. Po jeho odvedení rečnil k vojsku jeden z vojevodov, menom *Belon*, starý to vojak, ktorý z nevzdelaného stavu bol povýšený na ten stupeň hodnosti.

„Posmechy činil z *roľníckych* ľudí,“ riekol medziiným Belon. „Prezýval ich Frigami a Paflagonami. Ačkoľvek je rodom Macedončan, nehanbil sa skrze tlumača vyslýchať ľudí svojho jazyka.“

Rečou tou rozsrdení vojaci, boli by ihneď na kusy roztrhali Filota; Alexander však odročil vec na zajtra. V noci tí, ktorí boli v rodinnom spojení s Parmenionom a Filotom, rozutekali sa na vrchy a púšte, obávajúc sa, že by i oni dľa macedonskej obyčaje, totižto ukamenovaním, zavraždení byť mohli.

Nastáva nám teraz vážna otázka: čo to bol za vlastenecký macedonský jazyk, ktorý tak horlive zastával Alexander, a ten nevlastenecký nemacedonský jazyk, ktorý, čo nejaký odrodilec a renegát, obľuboval si Filotas? Na Balkánskom polostrove bol jazyk thráko-getský, v súsednom Grécku jazyk grécky, ktorý za doby Alexandra začal sa ťahať i na Balkánsky polostrov. Vojsko Alexandrovo bolo hlavne thráko-getské, čiastočne ale i grécke. Z toho nasleduje, že Alexander zastával jazyk thráko-getský, Filotas ale jazyk grécky; že vlastenecká, materská mluva Alexandrova bola thráko-getská, mluva Gétov (Kétim), mluva slovanská, nie ale grécka.

„Čože? Alexander mal byť Slovanom?“ snáď povie mnohý neslovanský, ba i slovanský človek. Ja však sa tážem: snáď sa má Slovan hanbiť za Alexandra a odriekať sa ho? Či jeho slovanskosť nevysvitá z dôvodov v tomto pojednaní podaných? Je pravda, že to smelá myšlienka, je to resultát, ku ktorému dosavádni dejepisci neprišli, a to len preto, že odmrštili od seba ten Theophylaktov a Nestorov kľúč, ktorým si mali otvoriť bránu do pradoby Slovanov.

K potvrdeniu toho, že makedonskí Gétovia (Kétim) boli Slovania, tuším prispieva i to, že ten posledný vojevoda-rečník mal meno úplne slovanské *Beloň*; ako i to, že Filotas prezýval thráko-getských Macedonov Frigami, ktorí boli z Balkánskeho polostrova do Malej Asie vysťahovalí Thráko-Getovia. Pri nich poznamenal Strabo, že „Phriges, Briges et *Breges* iidem sunt“, čili Frigovia, Brigovia a *Bregovia* (Brežania) sú jedno: boli teda pomenovaní od *bregu* rieky, vedľa ktorej pôvodne pod Balkánom prebývali. Snáď ešte má i to váhu, keď tenže Q. Curtius Rufus v knihe ôsmej hovorí, že Thráko-Getovia ozbrojení boli trochu nakrívenými mečíkami, na žrď asi pripravenými, ktorými v bitve ako kosami podrezávali nohy koňom nepriateľským. Ktorý Slovan pri tomto nepomyslel by na *kopije* poľských vojakov, a to tým viac, že Thrákovia nazývali takú zbraň podobne kopijami *(copidas)*? Mohol bych pripomenúť

Digitized by Google

ešte ten peniaz (obulus), ktorý pôverčiví Gréci dávali do úst mrtvému, čo prievozné pre Charonta, aby dušu jeho previezol prez jazero stygské na druhý svet. Nebol to peniaz grécky, ale — ako Meursius dokladá — barbarský, *danake* zvaný. Môj grécko-nemecký slovník síce hovorí, že to bol peniaz perský; ale mne sa pravdepodobnejším zdá, že to bol peniaz thráko-getský, akým Thráko-Getovia platili *danky* (tributum) Grékom, kde ich títo boli poplatnými učinili.

d) Cedrenus (o. r. 1057) menuje Serbov Triballami, podobne i Dukas a Laonicus Chalcondylas: mali teda slovanských Serbov za potomkov nekdajších Triballov, národa to thráko-getského. No, boli-li Triballi slovanským národom, boli ním i ostatné thráko-getské národy.

Poznamenať sluší i to, že — ačkoľvek pozdejšie pramene menujú Srbov aj *Rácami;* čo mohlo povstať len z okypteného mena *Th-Races;* a tak i v tomto páde slovanskí Serbi sú potomkami nekdajších slovanských Thráko-Getov.

* * *

Keď je tak, že nekdajší Getovia boli Slovanami, a hľadať sa majú vo sv. Písme starého zákona, buď pod hebrejským Kétim, buď pod gréckym Kétes alebo dľa latinskej Vulgaty pod Cétim: pokusme sa v tomže sv. Písme hľadať koliebku a deje starodávne Slovanov pod menom Cétim (Kétim. Gétes).

V prvej knihe Mojžišovej, 10. hlave, čítame, že Noë mal troch synov: Sema, Chám a Jafeta; tento mal syna Javana, tento ale Cetima čili Ketima. To isté má i Kronika čili Paralipomenon 1, 7. Nestor na základe knihy Georgia Hamartola, ktorá už za času Simeona, kráľa bulharského, preložená bola do slovančiny, medzi potomkov Jafeta počíta i Slovanov; ačkoľvek Georgius Hamartolus spomína len Sarmaciu, Illyrik, Lychniciu a Adryaciu, zeme to slovanské: teda Aeneas Sylvius nemal sa čo vysmievať Čechom, že pôvod Slovanov kladú do doby pomätenia jazykov pod Babelom, keď Cétim (Kétim) znamenalo Getov čili Slovanov.

Prorok Izaiáš (o. r. 728 pr. Kr.) predpovedajúc pád pyšného bohatého mesta Týru, vraví: „Revajte lode mora, lebo spustošený je dom, z ktorého boly vychádzaly; zo zeme Cétim bolo im to oznámeno“ (Is. 23, 1). Dľa hebrejskej osnovy: „Revajte, lode Tarsisa atď.“ Smysel je tento: „Lode tyrské, ktoré navracať sa budú z Tarsisa (Španie), dostanú zprávu zo zeme Cétim o spustošení Týru, a nariekať budú nad tým.“ Vyplnené bolo toto proroctvo o páde Týru r. 586. pr. Kr. Pod Cétim rozumie sa thráko-getský čili Balkánsky polostrov, odkiaľ mali týrski plavci dostať zprávu o páde Týru od námorníkov, činiacich plavbu z thráko-getského polostrova prez Egejské more do Stredozemského mora: teda Cétim (Kétim) neznamenalo len Macedoniu, ale celý Balkánsky polostrov, Thráko-Getami čili Slovanami obývaný.

Prorok Jeremiáš (629 pr. Kr.), činiac výčitky Israelským, že opustili Pána Boha svojho, vraví: „Choďte na ostrovy Cétim a vidzte; a pošlite do Cedaru a dobre skúmajte a vidzte: či sa stala podobná vec? či ktorý

Digitized by Google

národ premenil bohov svojich, ktorí zaiste nie sú bohami“ (Jer. 2, 10 a 11)? Smysel je: „Choďte na západ, kde sú ostrovy Cétim, alebo na východ, kde leží Cedar (Jer. 49, 28. Žalm 119, 5).“ No ostrovy, ktoré náležaly k Balkánskemu polostrovu, skutočne ležaly Palestíne na západ.

Z týchto uvedených miest vysvitá, že zem Cétim, nad ktorou panoval Alexander Veľký († 324 pr. Kr.), kráľ macedonský, neznamená len Macedoniu, ale Balkánsky polostrov, kde bývali Thráko-Getovia.

Štvrtá kniha Mojžišová, v hlave 24., verši 24. má dľa Vulgaty (latinského prekladu) toto proroctvo: „Na lodiach prijdú z Itálie, zvíťazia nad Assírami a spustošia židov; a konečne i sami zahynú.“ Ako prišlo do prekladu latinského meno Itálie? V hebrejskej osnove stojí *Kitim*, čo je jedno s Kétim, a malo byť tiež, ako inde, preložené byť skrze Cétim. Takto vziate proroctvo vyplnilo sa skutočne skrze kráľa Alexandra Veľkého, ktorý nepanoval nad Itáliou, ale nad zemou Getov (Kétim) čili nad thráko-getským polostrovom Balkánskym.

Podobný chybný preklad je i u Izaiáša proroka (66, 19), ako i u Ezechiela proroka, kde vraví Boh pyšnému mestu Týru: „Hotovili... príbytky tvoje z dreva itálskych ostrovov“ (Ez. 27, 6). Tu má hebrejský text, že slonovou kosťou vykladané loďné lavice sú z dreva s ostrovov Kitim: teda s hôr polostrova thráko-getského alebo s ostrovov thráko-getských. U Daniela proroka (Dan. 11, 30) nachádzajúci sa *Kétim* vo Vulgate zamenení sú s Rimanmi; ačkoľvek hrabiví Rimania až po dobe Daniela drali sa do Balkánskeho polostrova, aby tam Thráko-Getov (Kétim, Kitim) dostali pod svoje jho.

Že Latini meno Kétim a Kitim zamenili s Itáliou a Rimanami, nemohlo byť iné príčinou, než to, že meno Kétim a Kitim nahradili menom Rimanov, skrze ktorých tie proroctvá splnené boly. Dejepisci pozdejší totižto navykli tie zeme, ktoré boli Rimania podmanili, nazývať zemami Rimanov, nemajúc ohľad na nelatinské národy, ktoré ujarmili; áno i samy tie národy hrdé boly na to, mohly-li sa nazývať Rimanmi. Príklad toho máme i na samom sv. Pavlovi, ktorý bol Židom, predsa však vydával sa za Rimana (Sk. Ap. 22, 25—29). Tak sa potom stalo, že i meno Thráko-Getov umĺklo a s tým umĺkly aj ich dejiny. Až Getovia od Visly (Getae Visclavini, Sclavini), dorážajúce prez dolný Dunaj na Balkánsky polostrov a vysvobodzujúce svojich súkmenovcov (Thráko-Getov) zpod jarma byzantského a rimského, otvorili opäť bránu historii slovanskej.

Pozoruhodné je ešte, že sv. Písmo starého zákona, pod Kétim rozumie nielen Macedoniu a polostrov Balkánsky, ale vôbec západ strednej Europy, a to preto, že Kétim čili Thráko-Getovia ďaleko-široko tam bývali, až temer do Atlantického oceánu, vynímajúc Peloponés a Itáliu ako i strednú Galliu, kde pôvodne bývali Valaši (Kelto-Galli). Rozpísať sa však o tom nateraz nehodlám; lebo to požaduje obšírneho pojednania, dosavádnym dejepisom protivného.

Digitized by Google

Traja bratia.

Povesť z okolia *Hrabušíc, Štiavnika* a *Viderníka*. Spišsko-slovenským nárečím podáva *Ján Kovalčik*.

Bul ras jeden kraľ a ten mal troch sinoch. Ale co jak f bohactve pľival a šickeho mal hojnosc, preci ňebul spokojni a ňič ho na švece ňecešilo, preto že uš daskeľa roki horľavel. Veľa doktore probovali ho viľečic a predešle zdrave mu prinavracic, ale žadnemu še to ňepoščescilo. Tu prišol ras ku ňemu jeden staručki a pre svoju mudrosc široko-daleko roshlašeni muš, hteri mu dal totu radu, abi najšol človeka, hteri bi še na cestu vidal a hteri bi vihľedal taki zamek, f hterim je taki ptak, co mu s džubačka kref kapka, ket špiva. Jak tej kervi tri kapki vipije, že f tim okamženu ozdraveje.

Ket sinove ku kraľovi prišli, oznamil jim slova starcovo a spolu jim naložil, abi še o takehoto človeka postarali.

„Ej, preco bi zme to cudzemu človeku roskazovali, co každi z nas rat zrobi? Mi sami tebe teho ptaka priňešeme; daj nam peňeži, a mi še co najskorši na cestu vibereme; najmlači ňech zostaňe pri tebe.“

Kraľ sinoch svojich, pravda, ňerat puščil od sebe, preto že ňeznal, co še z ňima stac može; ale ket ňehceli inakši, na ostatku ľem privoľil. Po dakeľo dňoch odešli. Tervalo to dluhi čas, a o princoch ňebulo aňi hiru aňi slihu. Často kraľ o ňich z najmlačim princom še dohvaral, dze bi mohli tak dluho bic a či še dakedi ešči navraca. Ale najmlači ho fše ľem cešil, hoc aj sam bars pohiboval, že bi bratove ptaka priňešli. Na ostatku, ket vidzel, že še ocec ľem trapi a trapi, tak sebe zaumeňil, že rači sam do šveta po ňich pujdze. Povedzel to kraľovi, ale ten ňechcel o tom aňi slišec, bo ho najrači vidzel zo šickich a rači bi bul tich dvoch stracil, jak jeho. Princ preto otstupil ot svojeho precevžeca; ket ale čim daľej tim horši z ocom bulo, a bratove ľem fše ešči ňeprihadzali, ňedal še daľej zotrimac a pital tak dluho oca, aš tento na koncu privoľil.

S požehnaňim ocofskim f šercu a z daco peňežmi f kapse vibral še po svojej vlasnej žadosci samojedini na cestu. Dluho, dluho hodzil a aňi sam ňeznal, dze še ma obracic. Ľem tu ras prišol na jednu veľiku žeľenu luku, htera ľesom do okola zarosnuta bula. Opžiral še, dze bi dajaki hodňik bul, ale ňigdze, na žadnej straňe aňi šľaku. Prave sebe hcel

Digitized by Google

otpočnuc, tu vidzi na stret luki mertve celo. „O, moj Bože!“ mišli sebe, „teho ňeboraka vrani rozňesu; ket ho ňihto nezakope, zakopem ho ja.“ Jak povedzel, tak aj zrobil. Ket bul z robotu hotovi, lehnul sebe na novi hrop a usnul. Tu še mu zdalo, že pri ňim stoji veľiki staručki muš f dlubich šatoch a s paľcom na luku ukazuje a hvari: „Na podzekovaňe, že ši mojo celo do žemi zakopal, dovedze ce ta sarňička (= srnka) ku ciľu tvojej cesti. Kebi mi to buli tvojo bratove urobili, bul bi som jim cestu ukazal, ale oňi mňe ňehali ležec a preto ptaka ňenajšli.“

Nato staričeк zmiznul; ale sarňička tu zostala. Princ sebe viciral oči, bo sebe mišľel a še nazdaval, že še mu fše ešči šňiva; sarňička še aňi ňerušila, očičkami svojima tak privecivo na ňeho patrela, že še ošmeľil a ku ňej pristupil. Tu mila sarňička začala pred ňim poskakovac, jakbi prehvarec hcela, žebi šol za ňu; co on podľa jeho sna aj urobil. Ket prišli do lesa, tu znala sarňička tak dobre šicke cescički, že princ aňi konare othiľovac (= odchyľovať) ňemušel, žebi rovno hodzic mohol. Ale tu še uš začalo zocmivac (= zotmievať), a oňi šli lem fše ešči lesom. Pomišľel sebe princ: „Jak to lem budze v noci? — Ja ju ňeuvidzim a dagdze zabludzim.“ Ale sotva že sebe to pomišľel, tu vidzel švetelko pret sebu še bliščec. Ňeznal, co to še zo sarňičku stalo a z ňu išlo. Popatrel bližej, a tu vidzel, že še končiki jej roškoch tak švica. Šicek strach ho prešol, a šmelo kračal, dze ho te žive švetelka vedli. A zaisce sebe s tim dobre poradzil; bo prišol do jednej jaskiňi na noclik (= noclah), najšol tam z mohu (= machu) popravenú posceľ i mleka i ovoca do sitosci.

Rano šol zaš daľej za tu sarňičku, a tak daskeľa dňi jedno za druhim fše daľej išli a fše še sarňička o šicko postarala. Jedneho dňa prišli ku jednej hure (= hore), na hterej stal visoki zamek. Tu še mu naras sarňička stracila. Princ še ophľadal, ale ňigdze jej uš ňebulo; mišľel, že ozdaj ešči pridze, ale ona vecej ňeprišla. Bul ftedi uš isti, že ciľ svojej cesti uš našol, a z hucu (= s chuťou) še do zamku fpuščil. Ale ňihto ňevišol na jeho volaňe, žebi ho do zamku fpuščil, a ket hcel tam vejsc, mušel še o to sam postarac, jak bi sebe sam vrata otvoril. Ňedalo mu to žadnej roboti. Jak še vratoch dotknul, sami še otvorili.

Ket vejšol do zamku, ňevidzel aňi vo veľikim dzvore, aňi f hižoch (= chyžiach) živej dušički. Tak išol fše daľej a daľej. V jeho ocofskim zamku ňebulo to tješ bodaj jak; ale taka parada a skvosnosc tam preci ňebula. Jak vo dživiradle (= zrkadle) vidzel še f strebernich a zlatich scenoch (= stenách), htere drahimi kameňami vikladane buli. Bulo tam bars veľo fšeliňejakich krasnich a drahich vecoch, a to šicko stalo po hižoch v najkrajšim poratku. Ket prišol aš do najostatnejšej hiži, vidzel pri obloku f zlatej kletke hledaneho ptaka. Ten, jak zašpival, fše vipuščil s džubačka kapku kervi jako rubinek. Uš ho hcel vžac dolu, tu mu napadlo, žebi še po hiži rozhlednul. Od laku mu ruka upadla. Na červenim

Digitized by Google

aksamitovom kanapeju leži paňi krasna, jako bohiňa; zda še mu, že tvardo špi. Jednu ruku trime pri boku, druhu ma pot hlavu. Dluhe havrane kandžeraste vlasi viša jej pres bjeľučke pleca aš ku zlatim tresom s hterimi otpočivadlo do okola je obrubene. Bjele šati krili zľehka krasne celo a pod ňima lem noška do mekich zahlafkoch (= hlavníc) fcisnuta vikukovala. Princ ňeznal, či ju ma prebudzic abo ňe. — Aňi žilka še v ňej ňerušala, a preci ňebula mertva. „Kebi lem ras, jedinki ras oči otvorila; kebi lem jedno slovičko prehvarela!“ žadal sebe zaľubeni princ, hteri cale tri dňi pri ňej šedzel a jej prebudzeňe očekaval. Ale teho še ňedočkal. Na ostatek mu bulo pri nej uš cľivo; rospametal še i na oca a zaumeňil sebe, že hňet odejdze.

Jak ptaka s kľetku bral, prišlo mu na mišeľ, žebi sebe i od ňej daco na pamjatku vžal. I ophľada še, co bi tu takeho bulo, a spatrel na stoliku pri otpočivadľe meč, flašu z vinom a hľep. Na meču bulo napisano: „Tento meč ma taku moc, že hto z ňim tri razi f povetru mahňe a povje: *Šickim hlavi dolu!* f tim okamženu šickim hlavi zľeca.“ Na viňe stalo: „Hto še s teho vina napije, hoc jaku horosc ma, doras še vizdraveje, a vina ňigdi ňeubudňe.“ Na hľebe zaš: „Hocbi sto ľudzi z ňeho jedlo, ňigdi ňebudze menši.“

„To su znameňite veci“, pomišľel sebe princ. „Tota jich tu bez teho ňepotrebuje, a mňe budu ku dobrej pomoci. Ale žebi znala, hto u ňej bul, napišem jej mojo meno.“ I napisal na spodek stoľika, dze te veci stali, svojo meno, skadzi je a kedi f zamku bul. Potim poboškal paňu, htera spala, vžal ptaka, meč, vino a hľep a otbiral še zo zamku. F najbľišim mesce kupil sebe koňe a šol s tima darmi daľej.

Dluho, dluho hodzil, aš prišol do jedneho mesta, dze bul veľiki zmatek a behaňe ľudu. I pita še princ, čomu to, a sľiši, že cahňe ňepraceľ z veľikim vojskom proci mestu; kraľ že ňemože nahitro teľo ľudu zohnac, žebi še mu naproci postavil, a preto že je taki ňepokoj. I rospomňel še princ na svoj meč a hňet še u kráľa dal ohlašic. Kraľ ho z radoscu prijal, ale jakoška (= akosi) ňehcel veric, žebi mu princ samojedini spomosc mohol. Preci pozhaňal, dze lem keho mohol, a cahnul proci ňepraceľovi. Ket buli uš blisko ňeho, vicahnul princ svoj dzivotvorni meč, mahnul z ňim tri razi ponat hlavu f povetru a zvolal: „Šickim ňepraceľom hlavi dolu!“ — a, dziv dzivuci, f okamženu šicke ňepraceľske hlavi po žemi še kuľali. Zo strachom a počudovaňim patreli šicke na princa, a kraľ ho z veľiku uccivoscu (= úctivosťou) a vdzečnoscu vedol do svojeho zamku, dze še jemu ku cci (= cti) veľika hoscina trimala. Daskeľa dňi tam eščik pobul; potim ale bohato ot kraľa opdarovani zaš daľej še pobiral.

Ale ten meč ohabil (= zanechal) kraľovi na pamjatku.

Zaš išol daskeľo dňi, aš prišol do jedneho mesta, dze buli brani pozavirane. I ňevidzel aňi človeka a dluho kričel a klopal, aš ho vartaše

Digitized by Google

počuli. S počudovaňim še jich pital, co to znamena, a te mu povedzeli, že panuje v mesce ukrutna horosc, hteru každi, hto tam pridze, isce dostaňe; že to terva uš dluhi čas a ňet ufnosci ku ošľebodzeňu od tej horosci. Šicke obivateľe teho mesta, i sam kraľ s calu rodzinu, že su hore (= chorí), a preto že tam rači (= radšie) ňikeho ňepuščaju.

„Ľem mňe tam puscce, ja vam šickim spomožem," povedzel princ duverňe. A varta z radoscu urobila, jak žadal.

Išol rovno ku kraľovi a dal še ohlašic. Šicke vipatrali tak plano, že sotvaj nohi za sebu vlekli. Ket pret kraľa prišol, povedzel, že ma proci tej zlej horosci dobri prostredek, a že mu zaisce spomože. Kraľ ho dorazučka (= hneď a hneď) pekňe privital a veľo mu šľubil, ket ho f skutku uzdravi. Tu še mu dal princ vina napic, a ľem co ho kraľ okoštoval, hňet ozdravel. Prišla i kraľovna zo svojima dzecmi, aby tješ ozdravela. A na ostatku, ket to kraľ dal ohlašic, harnuli še ľudze hufom do zamku, a každi zdravi odejšol. Buli bi ho s peňežmi zasipali, kebi ňebul povedzel, že je sam princ kraľovski a že ňičeho ňepotrebuje. Ket ale stamac odejšol, mušel preci veľa drahich veci ot kraľa na pamjatku prijac, zaco mu tam potim to dzivotvorne vino zohabil.

Mal teras uš ľem ptaka a hľep. Tu prišol zaš do jedneho mesta, a ket sebe pital f hoscincu daco jesc, ňemali ňičeho, okrem kuščik ovoca a rip (= rýb), a hrožňe narikali, že tam ľudze ot hladu umiraju. Tu naš mili princ viňal s kapsi hľep, podal kraľovi i medzi vihladovane mesto podzeľil, a preci ho ňeubudlo. Zaš ho ščiro (= štedro) opdarovali; ale ket othadzal, ohabil tam ten hľep pre potrebu a bul rat, že ňič vecej ňema, ľem ptaka. Dumal f sebe, že vedz ozdaj uš ňebudze daľeko ot svojeho domu.

Tu prišol jedneho dňa k jakemuška mestečku a vidzel pred sebu vistavene roštovaňe (= lešenie). „Ej, kehože tu budu vešac?" pomišľel sebe princ a shvaľne vojšol do mestečka, žebi še to dozvedel. Na jeho otasku povedzeli mu, že tam das pret rokom prišli dvome princove, htere veľo peňeži mali, ale šicke jich tam prehrali a ešči i ot ľudzi sebe napožičali; na ostatku, ket veľo kriku a balamuti narobili, že hceli v noci stamac uceknuc, ale jich zlapali a teras že jich maju na vistrahu zmarňic. Princ, ket to šľišel, zľeknul še, bo bul isti, že su to jeho bratove. Pital tedi mescickich panoch, žebi ho ku tim otsudzenim dovedli, a tu vidzel, že še ňemiľil. Ale bratove ho nepoznali. Pital še panoch, či bi bulo možno s peňežmi to zaplacic, že jim da, keľo budu hcec. Panom na tim ňezaľeželo, ba ešči milši jim to bulo, ket peňeži dostanu; tak požadali veľiku sumu, hteru princ viplacil a tak s prepuščenima bratami odejšol. Ale jak še potim dozvedzeli, hto jich višľebodzil a jak ščešľivo še brat jich s cesti domu vraca, počalo jich to meržec, a ľem fše o tim mišľeli, jak bi ho zo šveta skantric mohli. Tu prišli do jedneho ľesa, o hterim dobre znali, že v ňim jest jedna halboka viľča jama. Falešne bratove ňeboraka

Digitized by Google

brata ku ňej privabili a skorej, neš bi še spozdival, ptaka mu z ruki viterhli a jeho do jami rucili. Nato išli domu a ocovi povedzeli, že oňi ptaka najšli. Kraľ še ňemalo naľekal, ket še ňič o svojim milovanim sinovi dozvedzec ňemohol. Sam ten dluho očekavani ptak ňemohol ho pocešic; bo cali dzeň aňi pišček ňeotvoril, tim meňej špival, a tak to šicko bulo darebne.

Zatim princ f tej viľčej jame ot hladu a ot žimi calkom na šmerc zmoreni, skoro že sebe ňezufal. Jak daco zašustlo, kričel, čo ľem ľarla mal; ale šicko nadarmo. Aš na treci dzeň išol okolo jeden šedlak a špival sebe veselu pjesňičku. Jak to princ usľišel, volal s calej moci na ňeho; a na ščesce šedlak krik jeho dopočul. Prikročil ku jame, a ket vidzel, že tam človek, počal sebe rozmišľac, jak bi mu stamac pomosc mohol. Naznašal paľice a porvazi, a ket jich pozvjazoval, spuščil jich dolu, a princ še po ňich hore vyškrabal.

„O Paňe Božičku moj! jakže sce še tam dostali?“

„Ňepitaj še, praceľu, ale me rači dahdze odvec, dze bi som še ohral a najedol, bo som uš cale tri dňi f tej džure šedzel.“

Z radoscu zavedol ho šedlak do svojeho domu, ľteri bul ňedaľeko ot tej jami, a tam ho zo šickim zaopatrel. Ľem potim, jak še najedol a vispal, porospravjal šedlakovi šicko o svojim ňeščescu.

„Ej, to su britke galgaňi te vašo bratove,“ povedzel dobri šedlak, ket še uš šicko podoznaval, a jak ľem vaš ľubi ocec za vami smucic budze a starac še, dze sce! Najlepši zrobice, jak ľem kus ku sebe pridzece, ket pujdzece do mesta.“

Naš princ tak aj zrobil, a šedlak išol z ňim. Ach, jaku tu mal ocec radosc, ket svojeho milačka spatrel! Virospravjal mu hňet, že mu sinove priňesli ptaka, ale že ňesce (= nechce) špivac. Princ ňepovedzel aňi slovo, co še z ňim stalo a co mu bratove zrobili. Ešči aj temu šedlakovi prikazal, abi ňikemu aňi zminku o ňim ňeurobil. Nato žadal si, žebi mu ptaka ukazali, a ket mu uš kľetku priňešli, zavolal na ptačka, ľteri, jak ten znami hlas počul, veselo a radosňe poľetoval i zašpival, čemu še šicke čudovali, jak vidzeli, že ptačkovi živa krev s piščka kapka. Princ uhicil kervave kapki do zlateko poharika a doňesol jich ocovi. Ten ľem co daskeľo kapek užil, bul doras o veľa zdrafši, aš na ostatek calkom ozdravel. Tu žehnali ľudze dobreho sina; ale tim druhim dvom ňihto nič dobreho ňepomišľel. Oňi sami mali dosc strahu, že še brat na ňich pomsci; ale on to ňeurobil. Aňi slovičkom še jim o ňičim ňezmiňil, hoc i mal pravo jich ostro potrestac. Ale ot teho času, jak domu prišol, fše bul smutnim. Najrači šedaval ľem vo svojej hiži a bavil še s ptačkom, abo hodzil na poľovku. Pritim ňemohol vonkoncom zapomnuc na svoju krasnu princeznu. Ćasto žadal ocec, žebi še ožeňil; ale on ňehcel, a na ostatek sebe zaumiňil, že še ňigdi ňeožeňi.

Krasna princezna, ket naš princ s ptakom odejšol, še doras pre-

Digitized by Google

budzila; bo s tim ptakom bula kľatba od nej vžata. Ale ňevedzela ňič o tim, co še z ňu stalo, aňi hto pri ňej bul. Z ňu prebudzili še f zamku i jej zakľate ľudze. Ket še poopžirala, bulo jej čudno, dze še te tri veci: meč, hľep a vino podzeli a hto ptaka het vžal. Ňeskorši še staf jej začal meňic, a ona ňeznala, co jej hibi. Stima mišlenkami a s tim dumaňim hitro ucekal jej čas, aš sina porodzila.

Bulo to jedno prekrasne dzjecatko a roslo jak z vodi konope. Co ňevidzec počalo behac a žvatlac, a matka mala z ňeho veľiku radosc. Ftedi ešči malo hto znal čitac a pisac. Ľem kraľove a veľike panove sebe trimali učenich mužoch, htere jich dzeci viučovali, a tak še i našej princezňe teho ščesca dostalo. A jak jej to teras dobre padlo! Mohla i sama svojeho sinačka viučovac, co aj z radoscu robila.

Uš znal šumňe slova vipovedac, ket ku šedzmemu roku dohadzal. Jedneho dňa šedzi z ňim matka na kanapeju pri tim samim stoliku a f tej istej hiži, dze pret šedzem rokami ľežela; hlapčik skoči dolu a po hiži potskakuje. Ket uš calu hiži pobehal, vcahnul še pot stol a kuka dohuri. Tu vidzi pot spotkom napisane slova.

„Ach, kukajže, mamičko, co to tu za slova!“

Matka še hitro shiľila a čitala meno princovo, kedi tam bul a poco. Teras uš znala, hto je ocom jej sina. Hňet sebe i zaumeňila, že ho vihľeda. Roskazala svojim ľudzom, žebi šicko na cestu prihotovili. F kratkim čaše bulo šicko pohotoveno, a ona odejšla i zo svojim sinom. Zamek zohabila svojim vernim sluhom, žebi ho doftedi verňe opatrovali, zakľa še ona nazat ňenavraci.

Perše mesto, dze prišla, bulo to, dze princ meč zohabil. Jak tam prišla, ta jej hňet o tim dzivotvornim meču rospravjali. A bula rada, že najšla šľak. Doras še dala u kraľa ohlašic a pitala ho, žebi jej vracil meč, co še jej zo zamku stracil. Ket to kraľ usľišel, dluho ňemeškal, ale hňet princezňe meč vracic roskazal. Pocešena (= potešená) odešla ďaľej. F druhim mesce, do htereho prišla, najšla vino a f trecim hľep; obidvojo jej nazat prinavracili tak, jak meč.

Na ostatku prišla aš do teho mesta, dze ten hľedani princ bival. Tu poslala hňet ku kraľovi a žadala, abi ku ňej poslal sina, hteri ptaka zo zakľateho zamku odňesol. Ona ňevedzela, že kraľ ma troch sinoch, a kraľ zaš ňevedzel, že ten najmladši ptaka odňesol. Tedi povedzel to tim dvom staršim. Tote sebe mišleli, že u princezňi milosc obšahnu, ba že sebe i jedneho z ňich za manžela vivoľi. Tak išli ku ňej bes meškaňa. Ale s tim sebe žľe poradzili. Jak ku princezňe prišli, začudovala še, že su dvome. Ale jak še počala o meču, o viňe a o hľebe spitovac, a oňi o ňičom neznali, ftedi poznala, že su huncuci, a trestom jim hrožila. Aš teras še vizradzili a jej še priznali, že ňe oňi ptaka priňesli, ale jich najmlači brat.

Princezna jich dala za ten čas svojim sluhom vartovac a poslala po

Digitized by Google

teho najmlačeho. Či rat či ňerat, ten jej uš bul na vuľu. Rat bul preto, že ju miloval, a ňerat preto, žebi oci caške (= ťažké) serco ňezrobil; bo ňeznal, či še budze princezňa na ňich pomscic, abo ňe. Mocňe mu serce tluklo, ket ku ňej vejšol a ona, ešči o veľa krajša, jak pretim (= predtým), i zo sinom svojim mu streti išla Potim kľeknul pret ňu a pital ju o prebačeňe. Povedzel jej, že pret šedzem rokami žadal sebe počuc od ňej hoľem (= hoclen) jedno slovičko, a teras še uš jej peršeho slova boji. Ale ňebula zla procifko ňemu; bo še princezňe krasni šuhaj zapačil, a bars bula rada, že ju aš doteras miluje a že jej vernim zostal. Prebačila mu šicko, a on jej uš teras šicko virospravjal, jak še z ňim aš doteras vodzilo. Tu ľem poznala oplanstvo jeho bratoch. Aňi slovo nepovedzela, ohabila princa i zo sinom f svojej hiži a vžala meč zo sebu i pošla k tim druhim princom. Jak tam vešla, tri razi mečom ponat hlavu mahnula, tri razi še jej usta pohnuli, a dva cela (= telá) bes hlavoch ľeželi jej pri nohoch. Sluhom roskazala, abi cela otpratali, a tak še vracila ku svojemu ženihovi, ale nič še mu o bratoch ňepriznala.

Nato išli obidvojo i zo sinom ku staremu kraľovi. Kraľ ňeznal, co še z jeho milim sinom povodzilo. Z veľiku radoscu prijal sina, ňevestu a vnuka. Ket mu princezna šicko porospravjala, scerpnul nat zloscu tich dvoch starších sinoch a bul pohnuti pre dobrotu najmlačeho; zo ščireho serca rat privoľil k jich manželskemu stavu a dal jim svojo požehnaňe. Co še s tima druhima sinami stalo, to še ňedoznal, bo mu princezna nič ňehvarela. O kratki čas slavili svadzbu vihirnu mlademu princovi a mladej princezňe. Ňebulo f calej krajiňe aňi ľem jedneho človeka, hteri by dobremu princovi a krasnej princezňe dluheho živobica a ščesca ňebul vinčoval. A tak žili ščešlivo a spokojno veľa a veľa roki a žiju aš dodňeška, jak ňepomreli.

Digitized by Google

Katalog numismatickej sbierky

Museálnej slovenskej spoločnosti v Turč. Sv. Martine.

Zkráteniny: Av. = líce; Rev. = vrub; P = priemer; V = váha.

Mince zemí rakúskych.

Sliezsko.

Ferdinand II. (1619—1637.)

705. Strieborný **krajciar** z r. 1626, veľmi zle zachovaný; na Av. na ľavo obrátené poprsie a na Rev. dvojhlavého orla, majúceho na prsiach čís. 1.

706. Strieborný **groš** z r. 1634, na vrchu prevŕtaný. Av. M[O]N · PRINC · ET · — STAT · EVANG : SIL. V prostriedku sliezska orlica, od bokov H—R. Na spodku v rámci 3. Rev. Šesťriadkový nápis: SI DEVS— PRO NOBIS — * QVIS * — CONTRA — NOS · — 1634.

Ferdinand III. (1637—1657)

707. Strieborný **krajciar** z r. 1647. Av. FERD · III · D · G · R · I · — S · A · G · H · B · R. V prostriedku poprsie, pod ním 1. Rev. MO · NO · AR · DV · TESH · 1647. Pod kniežacím klobúkom štít so sliezskou orlicou. Po bokoch H—L.

708. Strieborný **tešinský krajciar** z r. 1647, taký ako predošlý.

709. Strieborný **tešinský groš** z r. 1648. Av. FERD : III : D : GR : R : I — S : A : G : H : BO : REX · * V prostriedku panovníkovo, na ľavo obrátené poprsie. Na spodku v rámci 3. Rev. MO · NO · AR · DV · TESCH · 1 · 6 · 4 · 8. Korunovaný štít so sliezskou orlicou, po bokoch H—L.

Leopold I. (1657—1705.)

710. Strieborných **15-krajciarov** z r. 1662. Av. Kolopis medzi dvoma perlovými páskami: LEOPOLDUS · D · G · EL · R · — I · S · A · G · H · BOH · REX; vnútri poprsie s hlavou vavrínovým vencom ozdobenou, majúce na krku rád zlatého rúna. Na spodku v rámci XV. Rev. ARCHI · DUX

Digitized by Google

AUS [.....]. & SIL · 1662. V prostriedku korunovaný dvojhlavý orol, na prsiách štít s rakúsko-burgundskými znakmi. Popri chvoste C—H.

711. Podobný **15-krajciarnik** z r. 1694. Av. málo odchylný. Rev. ARCHID · AVS · — DVX · BVR · & SIL · 16—94. Známy dvojhlavý orol. Na spodku m. zn. (W).

712. Strieborný **šesť-krajciarnik** z r. 1665. Av. LEOPOLD · D · G · R · I · — S · A · G · H · BO · REX. V prostriedku na ľavo hľadiace poprsie, pod ním v rámci VI. Rev. ARCHI · DUX AUST · DUX BURG · & SIL · 1665. Dvojhlavý orol. Na spodku s bokov S—H.

713. 714. Tiež **šesť-krajciarnik** z r. 1673, druhého tvaru; Av. LEOPOLDUS · D · G · — R · I · S · A · G · H · B · R · V prostriedku hlavu vavrínom ovenčenú majúce poprsie. Na spodku v rámci VI. Rev. ARCHID · D · AV · — BVR · & · SIL : 16—73. Korunovaný, dvojhlavý orol. Na spodku (SHS). Tri kusy.

715. Tiež taký z r. 1676. (SHS.)

716. Tiež taký z r. 1677. (SHS.)

717. 718. Tiež taký z r. 1693. (M · M · W ·)

719. Strieborný **tri-krajciarnik** (groš) z r. 1661. Av. Kolopis: LEOPOLD · D · G · R · — I · S · A · G · H · B · REX. Cisárovo poprsie, pod ním v rámci 3. Rev. ARCHIDUX · A · DUX · BURG · & SI · 1661. Dvojhlavý orol, po bokoch G—H.

720. Tiež taký z r. 1665, na Av. v kolopise len LEOP. M. zn. S—H.

721. Tiež **tri-krajciarnik** z r. 1665, ale na Av. v kolopise LEOPOLD, m. zn. pod chvostom orla FBL. Letopočet rozdelený 16—65.

722. Tiež taký z r. 1666. M. zn. (SHS).

723. 724. Tiež taký z r. 1667, (SHS). Dva kusy.

725. 726. Tiež taký z r. 1668, (SHS). Dva kusy.

727. 728. Tiež taký z r. 1669, (SHS). Päť kusov.

729. Tiež taký z r. 1670, (SHS).

730. Tiež taký z r. 1695, (M · M · W ·)

731. 732. Tiež taký z r. 1696, deväť kusov; Av. LEOPOLDVS.. M. zn. C · B · Mincmajster Krištof Brettschneider.

733. Tiež taký z r. 1697, (C · B).

734. Tiež taký z r. 1699, m. zn. po bokoch orla F—N.

735. Tiež taký z r. 1699, (C · B).

735. a. Tiež taký z r. 1699, (F · N).

736. Tiež taký z r. 1701, (F · N).

737. Tiež taký z r. 1702, (F · N).

738. 739. Tiež taký z r. 1705, (F · N). štyri kusy.

740. Tiež také, nezreteľného roku, štyri kusy.

741. 742. Strieborný **krajciar** z r. 1671, (SHS). 5 kusov.

743. Tiež taký z r. 1672, (SHS).

744. Tiež krajciar z r. 1695.

Digitized by Google

745. 746. Strieborný **krajciar** z r. 1697. Av. Kolopis: LEOPOLDVS · D · G · R · I · S · A · G · H · B · REX. Poprsie. Rev. Kolopis: ARCHIDVX · AVS · DVX · BVR · SIL · 16—97. Známy dvojhlavý orol s čís. 1. na prsách. Dva kusy.

747. 748. Tiež taký z r. 1698, (M · M · W ·), osem kusov.

749. 750. Tiež taký z r. 1698, (C · B), osem kusov.

751. Tiež taký z r. 1698, len m. zn. nečitateľná.

752. 753. Tiež taký z r. 1699, (C · B), štyri kusy.

754. 755. Tiež taký z r. 1699, (M · M · W).

756. 757. Tiež taký z r. 1699, (F—N), sedem kusov; jeden z nich dar. K. Čermák.

758. 759. Tiež taký z r. 1700, (F•N), deväť kusov. Jeden dar. J. Blchov, a druhý K. Čermákov.

760. 761. Tiež taký z r. 1700, (C · B).

762. 763. Tiež taký z r. 1701, (C · B), dva kusy.

764. 765. Tiež taký z r. 1701, (F · N), dva kusy.

766. Tiež taký z r. 1702, (C · B).

767. Tiež krajciare s nečitateľným letopočtom, viac kusov.

767. a. Strieborný **krajciar** z r. 1670 v Brehu razený. Av. Korunované dva jedno popri druhom stojace štíty, v pravom sliezska orlica, v ľavom znaky horvatského herbu. Na spodku letopočet 1670. Rev. Sliezska orlica s rozpiatyma krýdlama, po jej bokoch C—H.

767. b. Tiež taký z r. 1677. Štítky odchodného druhu.

Jozef I. (1705—1711.)

768. 769. Strieborný **tri-krajciarnik** (groš) z r. 1705. Av. IOSEPHUS · D · G · R · I · S · — A · G · H · BO · REX. Poprsie, pod ním v rámci 3. Rev. ARCHID · AUS · — DUX · BUR · SIL · 17—05. Na spodku (F · N).

770. 771. Tiež taký, z r. 1705 (C · B) (Krištof Brettschneider).

772. 773. Tiež taký z r. 1706, (F · N), osem kusov.

774. 775. Tiež taký z r. 1706, (C · B), tri kusy.

776. 777. Tiež taký z r. 1707, (F · N), päť kusov.

778. 779. Tiež taký z r. 1707, (F · N), kolopis Av. ináč podelený.

780. 781. Tiež taký z r. 1708, (F · N), päť kusov.

782. 783. Tiež taký z r. 1709, (C · B).

784. 785. Tiež taký z r. 1709, (F · N). (Fr. Novák),

786. 787. Tiež taký z r. 1710, (F · N), štyri kusy.

788. 789. Tiež taký z r. 1710, (C · B).

790. 791. Tiež taký z r. 1711, (F · N), štyri kusy.

792. Tiež taký s obšuchaným letopočtom. M. zn. F · N. Dar. Ján Makovický.

Karol VI. (1711—1740.)

793. Strieborný **šesť-krajciarnik** z r. 1712. Av. CAROLVS VI · D · G · R · I · — S · A · G · HIS · H · & · B · REX. Poprsie, pod ním VI. Rev.

Digitized by Google

ARCHID · AUS · — D · BUR · & · SILE · 17—12. Dvojhlavý orol. M. zn. (F · N). Prevŕtaný.

794. Tiež taký s nečitateľným letopočtom. Rev. Kolopis: ARCHID · AVSTRI · DVX · BVR · & · SIL... Známy dvojhlavý orol, na prsiach v oválnom štítku sliezsku orlicu majúci.

794. a. Tiež taký z r. 1714.

794. b. Tiež **šesť-krajciarnik** z r. 1715. Av. CAROL' VI D G · — R · I · S · A · G · HI · H · B · R. Na ľavo obrátené poprsie. Rev. ARCHID · AVSTRIÆ · — DVX · BVR · & · SIL · 1715. Korunovaný dvojhlavý orol, na prsách v okrúhlom štítku sliezsku orlicu majúci. Pod orlom (VI). Dar. Alois Behúnek.

795. Strieborný **štyri-krajciarnik** z r. 1713, prevŕtaný na vrchu. Av. CAROL · VI · D · G · R · I · — S · A · G · HI · H · B · REX. Poprsie, pod ním v rámci IV. Rev. ARCHID · AVSTRI · DVX · BVR · & · SIL · 1713. Na prsách dvojhlavého orla, v štítku sliezska orlica.

796. Strieborný **tri-krajciarnik** (groš) z r. 1712. Av. CAROLUS · VI · D · G · R · I · S · A · — G · HIS · H · & · B · REX. Poprsie, na spodku v rámci čís. 3. Rev. ARCHID · AVS · — DUX · BUR · SIL · 17—12. Dvojhlavý orol na prsách s rak. burg. štítom. Na spodku (F · N.).

797. Tiež taký z r. 1716.

798. 799. Tiež **tri-krajciarnik** z r. 1719. Av. CAROL · VI · D · G · — R · I · S · A · G · HI · H · B · R · Poprsie. Rev. ARCHID · AVSTRIÆ — DVX · BVR · & · SIL · 1719. Korunovaný, dvojhlavý orol, na prsách sliezsku orlicu majúci. Na spodku v rámci 3.

800. Tiež taký z r. 1723.

801. 802. Tiež taký z r. 1726.

803. Strieborný **krajciar** s nečitateľným letopočtom, zväčša obšuchaný.

Kráľovstvo **Galícia.**

Maria Theresia. (1772—1780.)

804. Strieborný **15-krajciarnik** z r. 1776. Av. Kolopis: M · THERESIA · D · G · R · I · HU · BO · GA · LO · REG. Nad vavrínovou a palmovou ratolesťou kráľovnino poprsie. Pod čiarou: XCVI EX MARCA — PURA VIEN. Rev. Kolopis: ARCHID · AUS · DUX · OSW · ZAT · 1776. Vo výstrojnom, korunovanom štíte: 15 KR. Po bokoch C · — A. Na samom spodku palmová a vavrínová ratolesť.

805. Strieborný **30-krajciarnik** z r. 1775. Av. taký, ako na predošlom, len pod čiarou stojí: XXXXVIII EX etc. Rev. Tiež taký, ako na predošlom, len štít držia dva gryfy; na spodku 30 · KR. a nižšie IC—FA.

Digitized by Google

Slobodné mesto **Krakov.**

Ferdinand V. (1830—48.)

806. Strieborných **päť groší.** Av. Vo venci z dubového listia: 5— GROSZY—1835. Rev. Nad mestským korunovaný herbom: WOLNE MIASTO KRAKOW.

806. Tiež taký, len na spodku obštrbený.

Kráľovstvo **Dalmácia.**

Raguza, ako slobodná obec.

807. Strieborné **tri groše** z r. 1651. Na vrchu III, s jedného boku 16, s druhého 51. pod ním po jednom štíte. Potom nasleduje trojriadkový nápis: GROS · ARGE — TRIP · CIVI RAGV · Rev. Poprsie sv. Blasiusa. Kolopis: S · B[L]ASIVS · RAGVSII.

Slavonia.

Bela IV. (1235—1270.)

808. **Denár.** MONETA · REGIS · P · SCLAVONIA * Kuna, pod a nad ňou po jednej hviezde, v každej v prostriedku po jednom bode, na koncach lúčov prstienky. Rev. Dvojitý kríž. Z konca vrchného pravého ramena hviezda, z ľavého ale hore rožky obrátený polmesiac s bodom. Po koncoch spodných ramien, a po kútoch, a na vrchu kríža po jednom bode. Nad spodnými ramenami dve korunované hlavičky.

Štefan V. (1270—1272.)

809. **Denár.** Av. Medzi dvoma perlovcami: MONETA · REGIS · P (= pro) SCLAVONIA * V protriedku kuna, na spodku a na vrchu po jednej hviezde. Rev. V perlovci dvojitý kríž. Na vrchu pri vrchnom pravom ramene hviezda, pri ľavom polmesiac. Po pri koncoch spodných ramien $\overset{\frown}{S}$ — $\overset{\frown}{R}$. Pod ramenami po jednej korunovanej hlavičke.

Ladislaus II. (1272—1290.)

811. **Denár.** P = 1·6 cm. V = 0·75 gr. Av. MONETA REGIS P (= pro) SCLAVONIA. V perlovci medzi dvoma hviezdami kuna. Rev. V perlovci na podstavci apoštolský dvojitý kríž. Po bokoch na spodku dve proti sebe obrátené korunované hlavičky za chrbtom malý krúžik majúce. Nad pravou hlavou $\overset{\frown}{R}$, nad ľavou $\overset{\frown}{L}$ a na samom vrchu v pravo hviezda, v ľavo, hore obrátený pol mesiac. V kútoch spodných krížnych ramien po jednej lalii. Dar. Vl. Hurban ml.

812. Tiež taký s bodom v mesiaci. Dar. Vl. Hurban ml.

813. Tiež taký s krížikom v mesiaci. Dar. Vl. Hurban ml.

Digitized by Google

Doplnok

ku katalogu mincí zemí rakúskych.

Rakúsko.

Albert V. (1438—39.)

Č. 1. a. Strieb. jednostranný **halier**, ako predešlý. Dar. A. Kmeť.

Rudolf II. (1576—1612.)

11. a. Medený „**raitpfennig**“ (početný peniaz) z r. 1584. Dar. J. Lajda.

Leopold I. (1658—1705.)

45. a. Strieborný **15-krajciarnik** z r. 1661. Av. LEOPOLDUS · D : G · EL · R · I · — S · A · G · H · BOH · REX. Poprsie, pod ním XV prebodnuté. Rev. ARCHIDUX · AUST · DUX · BURG · & SIL · 1661. Korunovaný dvojhlavý orol na prsiach viac dielny štít majúci. Po bokoch G—H.

78. a. Strieborné **tri krajciare** (groš) z r. 1699. C · B. Dar. Mišík.

79. a. Tiež **groš** z r. 1700. C · B. Dar. A. Kmeť.

79. b. Tiež **groš** z r. 1705. F N s dierkou na vrchu.

Franc, manžel Marie Theresie. (1740—65.)

191. a. Med. $^1/_2$-**krajciar**. Av. FRANC · D · G · R · — I · S · A · GE · I · REX. Poprsie. Rev. V kartuschi $^1/_2$—K.

Maria Theresia. (1740—1780.)

192. a. Strieborný **jeton** z roku 1767 na pamiatku prinavrátenia zdravia cisárovnej. P = 2 cm. V = 2·10 gr. Av. M. THERES · D · G · R · — IMP · HU · BO · REG. V prostriedku jej na ľavo obrátené poprsie. Rev. V polkruhu kolopis: DEO CONSERVATORI AUGUSTAE. Na spodku OB REDDITAM PATRIÆ — MATREM 22 IVLII — 1767. V prostriedku pred oltárom kľačiaca ženská osoba s kadidlom. Dar. K. Babylon.

200. a. Strieb. **30-krajciarov** z r. 1769. MARIA — THERESIA atď. ako na nasledujúcom.

214. a. Strieb. **3-krajciarnik** (groš) z r. 1768, na boku prebitý. Av. M · THERES · D · G · — R · I · HU · BO · REG. Diademové na ľavo obrátené poprsie. Rev. ARCH · AUST · DUX · — BO · CO · TYR · 1768 · ✕ Korunovaný dvojhlavý orol, na prsiach 3 majúci. Po bokoch C—K.

224. a. Medený **krajciar** z r. 1762. K.

Digitized by Google

224. b. Medený **halier** z r. 1765. Av. Korunovaný okrúhly štít s rak. stuhou. Rev. 1—HEL—LER—1765.

224. c. Tiež taký z r. 1768.

224. d. Tiež **halier** z r. 1777. Av. ako na predešlom. Rev.: 1—HEL-LER—1777.

Jozef II. (1780—90.)

228. a. Strieb. **dvadsiatnik** z r. 1783. G.

233. a. Strieb. **desiatnik** z r. 1774. Na Av. pod poprsím A. Na Rev. po bokoch orla S · — C.

237. a. Medený **krajciar** z r. 1781. B.

246. b. Medený **krajciar** z r. 1774. S.

Leopold II. (1792—1792.)

249. a Malý **križliak** z r. 1792. A. Vo všetkom sa srovnáva s veľkým križliakom. Dar. J. Lajda.

Franc II. (1792—1835.)

260. a. Tiež **dvadsiatnik** z r. 1810. A.

261. aa. Tiež **dvadsiatnik** z r. 1823. E. Dar. A. Behanek.

267. a. Strieb. **sedmák** z r. 1802. G. Dar. A. Kmeť.

272. a. Strieborný **päták** z r. 1832 A., druhého druhu.

279. a. Strieborný **3-krajciarnik** s obšuchaným letopočtom.

281. a. Amalgamovaný $^1/_2$-**krajciar** z r. 1812. S. Dar. A. Kmeť.

Franc Jozef I. (1848—.)

Strieb. $^1/_4$-zlatník z r. 1868. A. Dar. J. Makovický.

Štýrsko.

Karol VI. (1711—1740.)

379. a. Strieb. **krajciar** z r. 1740. Dar. S. Jurenka.

Korutansko.

Tak zvané **denáre friesachy** z 12. stoletia.

422. a—d. **Denáre friesachské,** razené pod vladárom Bernhardom (v rokoch 1202—57.) Štyri kusy. Dár. B. Kadavý.

422. e. Bližšie neurčiteľný friesachský denár z 13. stoletia.

422. f—j. Tiež friesachské **denáre** druhého druhu. Dar. B. Kadavý.

422. k—o. Tiež **friesachy,** zase iného druhu. Dar. B. Kadavý.

Digitized by Google

Tyrolsko.

Leopold, syn arcikňaza Karola. (1623—32.)

425. a. Strieb. **krajciar** bez letopočtu. Av. LEOPOLDVS · D · G · ARC · DVX · A. Hlavu kniežacou korunou pokrytú majúce na ľavo obrátené poprsie. Rev. DVX · BVRGV · COMES · TIROLI. V osemramennom kríži štít s tyrolským orlom.

Česko.

Karol VI. (1711—1740.)

649. a. Strieb. **tri-krajciarnik** (groš) z r. 1720. Dar. K. Čermák.

Dr. *J. P.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Prosíme všetkých priateľov dedovizne slovenskej, i tých, ktorí už v *Sborníku* uverejnenými vzácnymi plodmi ducha svojho podnik národný a vlastenecký na spôsob uznaný, cenný, chtivo podopreli, i tých, ktorých s vďakou prijaté literárne príspevky pre úzkosť priestoru nemohly byť uverejnené až posiaľ, a ktorým všetkým za priazeň a vrelosť k veci dokázanú vyslovuje správa hlboké poďakovanie; no i všetkých tých, ktorí i vedia i majú o čom písať v obore účinkovania Museálnej slovenskej spoločnosti, všetkých prosíme, aby dielo naše či väčšími, či menšími článkami, dopisami, opisami, krátkymi zprávami atď. atď. láskave podopreť ráčili.

Redaktor.

Novým členom Museálnej slov. spoločnosti môžeme prepustiť šesť sošitov *Sborníka,* soš. I. a II. (r. 1896, 1897 a 1898) pri doplatku za každý sošit po 1 zl., v to počítajúc aj porto.

Správa.

Digitized by Google

Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti vychádza v neurčitých dobách, avšak každého roku aspoň v dvoch sväzkoch.

Členovia Museálnej slov. spoločnosti dostávajú ***Sborník*** zdarma, no pri doplatku 1 zl. za ročník, ktorý doplatok ku zásielke členovského príspevku pripojiť prosíme.

Poneváč vydávanie ***Sborníka*** so značným nákladkom je spojené, správa s povďačnosťou prijme všetky väčšie-menšie na vydávanie ***Sborníka*** znejúce obete a príspevky.

Všetky zásielky venované museálnym alebo knižničným sbierkam, ako i dopisy týkajúce sa správy ***Muscálnej slovenskej spoločnosti,*** prosíme na meno tejto, všetky články a dopisy týkajúce sa ***Sborníka,*** prosíme zase na meno redaktora ***A. Sokolík-a*** do Turč. Sv. Martina láskave posielať.

Pl. t. priaznivci museálnych sbierok našich prosia sa úctive, aby pri každom kúsku prípadnej zásielky nestažovali si poznamenať — nakoľko možno — kde ktorý predmet najdený bol, zkade pochodí, čím nález, potažne príspevok, získa na zajímavosti.

Výťah zo stanov.

Členovia Museálnej slovenskej spoločnosti.

Zakladajúcim členom môže byť, kto raz na vždy složí 25 zl. r. č., potažne 50 korún.

Riadnym členom stane sa, kto ročite najmenej 2 zl. r. č. alebo 4 koruny platiť sa zaviaže.

Činným členom je, kto ciele spoločnosti sbieraním a zasielaním predmet museálnych a kniževných sbierok tvoriacich vecí podporovať sa zaviaže a aj skutočne podporuje.

Kto chce stať sa zakladateľom, alebo riadnym a potažne činným členom, ten oznámi to predsedníctvu buďto bezprostredne, buď kroz daktorého člena.

S úctou prosia sa ct. členovia Museálnej slovenskej spoločnosti, aby, každý v svojom kruhu a podľa možnosti, hľadeli budiť záujem za národnovlastenecký tento ústav. Keby každý dosavádny člen behom roku získal aspoň jednoho nového člena, čo veru — aspoň po väčšine — nemožno pomenovať nemožnosťou, nielen že zdvojnásobnily by sa materiálne prostriedky spoločnosti, ale zmohutnela by táto aj o vec zaujímajúcimi sa členami a účinkovanie jej stávalo by sa ďalej a ďalej i širším i vnikavejším.

Cena 1 zl.

Digitized by Google

Príloha ku 6. číslu Časop. Mus. slov. spoločnosti z r. 1899.

Roč. IV. Sv. II.

ZBORNÍK
Múzejnej slovenskej spoločnosti

TURČIANSKY SV. MARTIN. 1899.
Tlačou Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku. — Nákladom vlastným.

Digitized by Google

OBSAH

Strana

Drievi a mestská administrácia v Kremnici a v iných slobodných kráľovských mestách. Píše *Pavel Križko.* (Dokončenie) 101

O ústrojnosti nápevu „Nitra milá, Nitra". Podáva *Lud. Ad. Reuss.* (Dokončenie) 121

Miestopisné úryvky z Gemera. Podáva *Julius Botto.* II. Jelšava 131

Obyčaje a povery z roľníckeho predmestia *Štálov* v Novej Bani. Podáva *Štefan Volf-Kňazolícky* 139

Záhadné dejepisné otázky. Slovanskí Gothovia. Napísal *Fr. V. Sasinek* . 146

Bronzový hromadný nález na Hrádku pri Istebnom v oravskej stolici. Dr. *J. P.* 155

Ešte raz „Miestne mená vo Spiši". I. Dr. *Stanisław Eljasz-Radzikowski.* — II. **Odpoveď** p. dr. **Eliasz-Radzikowskému na nové poznámky jeho o „miestnych menách vo Spiši".** *Štefan Mišík* 159

O pôvode mená „Ružbachy". *Štefan Mišík* 170

Katalog numismatickej sbierky, darovanej Museálnej slovenskej spoločnosti Ferdinandom Šándorfím. Sostavil dr. *Ján Petrikovich* 172

Digitized by Google

Drievna mestská administrácia v Kremnici a v iných slobodných kráľovských mestách.

Píše: *Pavel Križko.*

(Dokončenie.)

4. Meštianstvo.

Najdôležitejšie veci, ako menovite rychtárske voľby, povoľovanie dane a vojska, obrana samého mesta, a podobné záležitosti, vybavovalo meštianstvo vo svojich shromaždeniach, ktoré vydržiavalo buďto v spoločnosti s mestskou radou a volenou obcou, buďže i samotné a bez týchto sborov.

Jeho rečníkom v shromaždeniach, spolu s radou a s volenou obcou vydržiavaných, bol meštiansky tribún, ktorého si počiatočne samo meštianstvo volievalo, pozdejšie však, a síce asi od začiatku zo sedemnásteho storočia, mestskej rade a volenej obci ku vyvoleniu predostiaralo a odporúčalo. On bol súčasne i predsedníkom v meštianskych poradách a tvoril akúsi protiváhu rychtárovi. I tribúnovi pripojili v sedemnástom storočí ku boku najprv jednoho, a pozdejšie dvoch pomocníkov a náhradníkov. Tribúnovo slovo bývalo v meštianstve rozhodným, preto povolával mestský rychtár asi od druhej desatiny zo sedemnásteho storočia i tribúnov do porady, keď mala mestská rada a volená obec pokonávať a radiť sa o o vážnejších veciach. Ich prítomnosť a účasť v takých poradách bývala nemalou zárukou, že sa meštianstvo podrobí tomu, čo uzavre mestská rada a volená obec spoločne s tribúnmi. Lebo ačpráve mal i mestský rychtár sám o sebe veľkú moc v meste, i mestská rada sťa súdna vrchnosť, a volená obec, sťa dozorný sbor, vládly značnou mocou a vplyvom na meštianstvo, predsa sa toto nikdy úplne nezrieklo svojej moci a vedelo zjednať svojej vôli v príhodnom čase i potrebnú platnosť. Ono síce nesiahlo ani raz za surovou mocou a nepostavilo sa ozbrojenou rukou oproti svojej vrchnosti, ale ju prinútilo všímať si jeho žiadosti tým spôsobom, že jej zrovna uprelo platiť akúkoľvek daň. Tak stalo sa v Kremnici po viac ráz a to isté urobilo i meštianstvo v Baňskej Bystrici, v Štiavnici,

Digitized by Google

v Krupine a v iných mestách, keď si v oči vrchnosti nevedelo inak dať rady [1]).

Tomu k vôli, aby bolo možným čím výdatnejšie brániť mesto oproti nepriateľským nápadom, bolo rozdelené, počnúc od roku 1529, celé kremnické mesto na štyri štvrte a každá štvrť na viac desatín. Náčelníkom celej štvrte bol štvrtník a náčelníkmi desatín boli desiatnici. I týchto i tamtých volievala mestská rada spolu s volenou obcou a síce vždy doživotne; preto sa stávalo, že desiatnikmi a štvrtníkmi boli zavše i radní páni alebo i čelnejší členovia volenej obce. Každý obyvateľ bol povinný hneď, ako sa stal mešťanom, zadovážiť si potrebnú zbroj, a keď zavznely s veže vojenské bubny, musel svoju prácu nechať stáť, siahnuť za zbrojou a ponáhľať sa ku svojmu desiatnikovi a s desiatnikom ku štvrtníkovi i čakať tam na rozkazy zámockého veliteľa alebo pozdejšie mestského kapitána, bo ten bol vo vojenských dielach hlavným náčelníkom a veliteľom celého meštianstva.

Jednou z hlavných starostí mestskej rady a volenej obce bolo, aby vedel každý mešťan náležite zaobchádzať so zbrojou a tomu k vôli dalo mesto vystaviť a udržovalo vždy v dobrom stave strelnicu, kde boli povinní všetci mešťania cvičiť sa v strieľaní, v šermovaní a v iných vojenských výkonoch a síce pod dozorom a vodcovstvom osobitných strelcckých majstrov, ktorých volievala s času na čas mestská rada spolu s volenou obcou. Pre vynikajúcich strelcov určovalo a vykazovalo mesto i značnejšie odmeny v peňazoch alebo väčšiu hodnotu majúcich predmetoch, čoho obraz a doklady podávajú nielen kur. zápisnice, lež i pokladničné knihy v hojnosti.

Ponevráč však mesto potrebovalo pre svoju obranu ľudí spoľahlivých, teda neprijímali každého za mešťana, kto sa ním chcel stať. Od jednohokaždého, hlásiaceho sa o meštianske právo, požadovali predovšetkým rodný list, ktorým sa musel vykázať, že je manželským dieťaťom a človekom mravne zachovalým. V nemeckých mestách, a tak teda i v Kremnici a v mestách s ňou spojených, vyžadovali od každého mešťana i to, aby bol rodilým Nemcom. Kto týmto podmienkam nevyhovel, toho neprijali za mešťana, keď im však vyhovel, nuž sa musel stať najprv majstrom alebo úradníkom, potom sa musel oženiť a len potom sa mohol stať mešťanom. Ženbou a založením osobitnej rodiny bol patričný užšie a tesnejšie pripútaný ku mestu, jehožto sa stal mešťanom, a tak mu i muselo viac záležať na bezpečnosti a dobrobyte celého mesta, než človeku slobodnému, svoje bydlisko snadno a ľahkým spôsobom zameniť za druhé mohúcemu.

---

[1]) O takomto odpore, kde totiž sa osvedčilo meštianstvo, že nebude platiť daň, podávaju zprávy kur. záp. z r. 1594—1598 na str. 119, 220, 265, 457 a 477, z r. 1598—1599, na str. 191, 222, 277 a 287, z r. 1600, na str. 313, z r. 1602 na str. 110, 124. a 363, z r. 1608, na str. 114, z r. 1612, na str. 71, z r. 1620—1623, na str. 64, z r. 1623—1624, na str. 176 atď.

Digitized by Google

Prvotne skladávali noví mešťania iba jednoduchý sľub mestskej rade, pozdejšie a síce od druhej desatiny zo sedemnásteho storočia, bola v platnosť uvedená i pre nových mešťanov osobitná prísaha, a počnúc od r. 1631 i osobitný poplatok, zvaný meštianskou taksou, ktorú prvotne vymeriavala a ustáľovala s pádu na pád mestská rada, berúca ohľad na majetkové pomery toho-ktorého nového mešťana; pozdejšie však bola táto taksa pre jednoho-každého v rovnakom súhrne ustanovená. Mešťania v predmestiach bývajúci a nie rodení Kremničania, ako i majitelia takých na námestí ležiacich domov, ktoré nemaly právo merať víno alebo pivo, platili obyčajne 12 zlatých sťa meštiansku taksu, kdežto obnášal ten istý poplatok pre mešťanov tých, ktorí vládli domami na námestí ležiacimi a vínové i pivné právo majúcimi, počiatočne o raz viac a pozdejšie práve až 80 zlatých. Domorodí meštianski synovia platievali iba polovicu riadnej taksy, keď stávali za mešťanov, a práve toľko platili i tí, ktorí si vzali za ženy tunajšie vdovy alebo meštianske dcéry.

Meštianske právo trvalo u patričného až do jeho smrti, alebo ak sa vysťahoval inam, až do tých čias, kým neopustil Kremnicu; v tomto páde bol povinný oznámiť sa mestskej rade a odriecť sa kremnického meštianstva, čo zvali navrátením prísahy. Kto to neurobil, o tom poznačili v kur. zápisnici, že je nevďačnou kukučkou a vymazali jeho meno zpomedzi meštianstva.

Nadobudnutím meštianskeho práva prevzal síce patričný i viaceré značné a nie ľahké povinnosti na seba, ale spolu s nimi stal sa i účastným četných výhod a slobôd. Takého mešťana totiž nesmel nikto iný súdiť, ako jeho vlastný sudca, a stalo-li sa mu niečo v cudzom svete, tu hneď jalo sa ho brániť celé mesto i neustalo, kým mu úplne nepomohlo. Mešťan neplatil nikde mýto ani akékoľvek iné poplatky, a to značilo veľmi mnoho v tých dobách, lebo v každej takmer dedine alebo aspoň na každom panstve očakával a oberal mýtnik cestovateľa a obzvlášte za svojou živnosťou putujúceho kupca alebo remeselníka. O takýchto a podobných právach a výhodách sa pravda úbohému sedliakovi vtedy ani len nesnívalo; jeho tlačila celá ťarcha onodobných pre neho trudných a krušných pomerov a časov. Avšak mešťania netrpeli vo svojich mestách ani zemanské výsady, preto i nechceli mať medzi sebou zemanov a bránili sa proti nim i zubami i nechtami, kde ako len mohli, a keď sa pozdejšie predsa stal tu i tam i daktorí zeman mešťanom, ako na príklad Matúš Rakšiansky r. 1660 v Kremnici, teda sa musel prv slávnostne zriecť svojich zemanských výsad a sľúbiť, že sú mu v meste neplatnými, a len potom ho prijali za mešťana. O terajších mešťanoch a ich povinnostiach naproti mestu, ako i o ich až na posmech obstrihaných právach, možno právom riecť, že sú iba slabučkým tieňom starodávneho meštianstva.

Digitized by Google

5. Úradníci.

Za starodávna a vôbec v tých časiech, o nichžto sme až posiaľ hovorili, nebol ani mestský rychtár, ani žiaden pán alebo člen volenej obce, ani tribún, štvrtník, desiatnik, strelecký majster žiadnym úradníkom; to všetko boli iba mestský hodnostári, slúžiaci mestu bez stáleho a určitého platu. Jediným mestským úradníkom bol a síce od štrnásteho storočia

a) Mestský notár.

S notárom stretáme sa v Kremnici po prvý raz r. 1342, ktorým bol v tom čase istý Siegfried; no ja nepochybujem ani najmenej o tom, že Kremnica mala a i musela mať notára hneď vtedy, ako sa stala slobodným kráľovským mestom, lebo znalosť písma bola v onej dobe ešte veľmi zriedkavým umením, a mesto sa istotne nemohlo zaobísť bez človeka v tomto umení zbehlého. Jeho úlohou a povinnosťou bolo predčitovať mestskej rade od kráľa alebo z iných miest došlé listiny a vyhotovovať v mene tejžej kremnickej rady rozličné potrebné písemnosti.

V pätnástom storočí nachodíme notára po boku rychtárovom zaneprázdneného pri vyberaní poplatkov za víno a domovej i pozemkovej dane, ako i pri skladaní rychtárskych účtov. Rychtár odberá od stránok peniaze a notár ich zapisuje do takzvaného registra, čiže, ako teraz zoveme taký register, do pokladničnej knihy. A túto prácu koná notár a pozdejšie, asi od polovice zo šestnásteho storočia, jeho pomocník, až do r. 1592. Sťa rychtárova pravá ruka i on je prítomným pri piatkových a sobotňajších výplatách i všade tam, kde rychtár prijíma alebo vydáva mestu patriace peniaze; on teda zastupuje až do spomenutého roku i miesto terajšieho účtovníka v mestskej administrácii. Listín, ktoré treba notárovi písať, je v štrnástom storočí veľmi málo a i v pätnástom veku, ba i na počiatku šestnásteho storočia je takouto prácou ešte nie veľmi obťažený, má teda dosť času zastupovať i úrad účtovnícky.

Avšak počnúc asi od polovice z pätnásteho storočia, začína sa čím ďalej tým viac šíriť znalosť písma a ruka v ruke s ňou zjavujú sa povedľa listín už i dopisy a to i vrchnostenské i od súkromných osôb. To rozmnožuje notárovu prácu, a rozmnožilo na začiatku zo šestnásteho storočia už natoľko, že nepostačoval premôcť ju samojediný a Kremnica videla sa byť prinútenou dať mu ku boku pomocníka, vicenotára [1]). Pomaly prejíma tento účtovnícke práce a notár zabýva sa prácami do jeho notárskeho oboru patriacimi. O kuriálnych alebo iných podobných zápisniciac pravda niet v tom čase v Kremnici ešte ani reči, lebo len Leonhar Tielesch, najvýtečnejší zpomedzi kremnických notárov, začal spisovať najprv zápisnicu baňsko-mestských shromaždení, počnúc od r. 1564

[1]) Prvý taký vicenotár spomína sa r. 1503 a bol ním istý Ján.

Digitized by Google

potom založil a pilno písal, počnúc od r. 1570, pozemkovú knihu, a len jeho tretí nástupca Leonhard Staudenherz započal r. 1590 spisovať i kuriálne zápisnice, z nichžto sa vyvinuly časom terajšie magistratuálne a podobné protokolly. No školy, povstavšie hneď po reformácii, rozšírily znalosť písma v miere prv netušenej a toho prirodzeným následkom bolo veliké rozmnoženie i notárskej práce.

Okrem zhotovovania listín, dopisov a rozličných registrov, bolo dôležitou notárovou povinnosťou i zastupovanie mesta pred kráľom, palatínom a pred inými krajinskými vrchnosťmi a pohlavármi, ako i na krajinských snemoch. Už r. 1415 bol s kremnickým vyslanstvom i mestský notár pri cirkevnom sneme v Kostnici, a od tej doby ho nachodíme takmer stále buďto samotného, buďže kremnickým pánom po boku, keď chodia kremnické vyslanstvá v dôležitých záležitostiach do Budína alebo inam za kráľom a pozdejšie i do Viedne, do Prahy, do Regensburgu, ba i do ďalekého Aachenu, Kolína a do iných uhorských a mimouhorských miest. V takých poslanstvách a pozdejšie i pri vyšších súdnych stoliciach hral notár vždy prvú úlohu.

Rozumie sa samo sebou, že ku takým výkonom nemohlo mesto potrebovať človeka menej vzdelaného alebo práve nevzdelaného, preto požadovalo od každého svojho notára značnú kvalifikáciu a volievalo a povolávalo ku tomuto úradu len mužov vysoké školy odbavivších a menovite v právnych vedách úplne sbehlých. Medzi kremnickými notármi bolo viac takých, ktorí obsiahli na daktorej vysokej škole stupeň magisterský, teda nie malú akademickú hodnosť.

Notárov volili doživotne a tak teda každý z nich zastával tento úrad kým žil alebo kým sa nevzdialil z Kremnice. Zpomedzi všetkých mestských notárov pozbavili úradu len Zachariáša Müllera r. 1645 pre opilstvo, a Ignáca Herkala začiatkom osemnásteho storočia pre zderstvo; a zpomedzi vicenotárov utiekol r. 1581 magister Erazmus Stollberg pre nevernosť čiže defraudáciu, a r. 1604 Ján Messerschmied pre cudzoložstvo, a pre účasť v detskej vražde; okrem toho bol Daniel Frankfurter r. 1678 dočasne pozbavený úradu z náboženských príčin [1]).

Notár sťa taký nebol členom ani mestskej rady ani volenej obce, ale zaslúžilejších notárov predsa volievali zavše i za radných pánov, ba takých po istom čase práve i za rychtárov. Takto vyznačila Kremnica svojich notárov magistra Wolfganga Guglingera [2]), Leonharda Tielescha [3]) a Eliaša Budnera [4]).

Sťa riadny a stály úradník mal každý mestský notár a podnotár

---

[1]) O Stollbergovom úteku hovorí pokladničná zápisnica z r. 1581/2, o ostatných však patričné kur. zápisnice.

[2]) Úradoval v r. 1530—1551 a rychtároval v r. 1542, 1546 a 1550.

[3]) Úradoval v r. 1564—1582 a rychtároval v r. 1574, 1577 a 1581.

[4]) Úradoval v r. 1595—1632 a rychtároval r. 1624.

Digitized by Google

i riadny plat, ktorý bol v najstarších časiech, až asi do polovice zo šestnásteho storočia, práve tak veľký, ako plat hlavného mestského farára, totiž ročitých 52 zlatých čiže dukátov. Pozdejšie mu zvýšili plat na týždenné dva zlaté a konečne, počnúc od 5. sept. 1872, práve na tri zlaté. Okrem toho mu platili počnúc od r. 1491 i za vpisovanie radnopanského menoslovu do kuriálnej zápisnice, potom od r. 1546 až do r. 1700 do takzvanej mestskej knihy a konečne do osobitnej knihy ročite jeden dukát, a nad to mal pod názvom honoráru ešte i iné pobočné dôchodky, ako novoročné, kúpelné, slobodný byt a poťažne bytné, drevo a pivo a ešte občasné dary. Podnotár bral z mestskej pokladnice riadne polovicu toľkého platu a honoráre.

Keď sa písačka v druhej polovici zo šestnásteho storočia už natoľko bola rozmnožila, že ju notár a jeho pomocník nevládali sami zmôcť, založil Tielesch osnovné knihy a upotrebil ku odpisovaniu svojich konceptov osobitných mladíkov, ktorých nazval svojimi „amanuensesmi“ a najímal si i vydržiaval sám bez toho, aby títo jeho pisári boli mali z mestskej pokladnice akékoľvek platy alebo honoráre. Len na samom konci zo šestnásteho storočia nachodia sa v pokladničných knihách zaznačené menšie obnosy, ktoré dostali od mesta darom takí pisári, keď opúšťali svoje miesta u notára a odchádzali dakam na vysoké školy, aby tam svoje štúdia dokončili. Pre nich bola služba u notára prípravou a praksou pre ich budúce úrady a oni sú prvotinami a počiatkami pozdejších riadnych mestských pisárov, ktorých začalo mesto riadne sťa osobitných úradníkov volievať a platiť iba v druhej polovici z minulého storočia.

b) Kapitáň.

Už sme spomneli v odseku o meštianstve, že bola r. 1529 celá Kremnica rozdelená na štvrte a desatiny a meštianstvo že dostalo štvrtníkov a desiatnikov za náčelníkov. Vojna v tých časiech medzi kráľmi Ferdinandom I. a Jánom Zápoľským zúrivšia a ku tomu opravdu zbojnícke chúfky pojedinýchveľmožov, ktorí bažili za pokladmi v mestách sa nachádzajúcimi a preto napadli vše to a vše iné mesto alebo zajímali po kupectve alebo za inou živnosťou cestujúcich mešťanov, urobila potrebným premenenie miest vo vojenské tábory [1]). Ak však mala byť obrana úplne sriadená a čo najvýdatnejšia, videlo meštianstvo, že hlavné vodcovstvo neradno sveriť každoročne meniacim sa mestským rychtárom, ale že potrebuje sťa hlavného veliteľa a vodcu človeka takého, ktorý by sa inými mestskými záležitosťmi nezabýval, lež ktorý by sa zapodieval výlučne

[1]) Príklad Kremnice nasledovaly i Štiavnica, Baňská Bystrica a iné baňské a slobodné kráľovské mestá a štvrtníci i desiatnici sú v daktorých mestách ešte i dnes známi, trebárs už dávno prestalo vojenské sriadenie miest a oni konajú policajné služby. Pre toto zovú dnes v daktorých mestách starodávnych štvrtníkov komisármi.

Digitized by Google

iba vojenskými vecmi a pečoval jedine o náležitú obranu celého mesta a obyvateľstva. Od takého muža žiadali, aby bol sbehlým vo vojenských dielach i aby si nadobudnul stálym účinkovaním čo možno najlepšiu zručnosť a zkúsenosť v tých veciach. Tomu k vôli ustanovili v spomenutom roku nový úrad, akého v Kremnici prv nebývalo, totiž zámocké veliteľstvo, a podriadili mu všetkých štvrtníkov, desiatnikov i celé meštianstvo. Prvým takým zámockým kapitáňom bol Kašpar Schwab, ktorý sa bol stal r. 1527 radným pánom a zostal ním i sťa zámocký veliteľ až do svojej smrti.

Sotva že sa skončila vojna medzi Ferdinandom a Zápoľským, začali sa tisnúť Turci do Uhorska a robili ešte na konci prvej polovice zo šestnásteho storočia lúpežné nábehy i na naše horné strany; potreba na obranu teda neprestala a následkom toho bolo i zámocké veliteľstvo stálym úradom. Len v r. 1579 a 1580, totiž keď bol umrel vtehdajší kremnický zámocký veliteľ Ján Nuntaller, nebolo v Kremnici kapitáňa. No potom zase obsadili toto uprázdnené miesto a bolo zaplnené až do r. 1594. V tých časiech sa podarilo Mikulášovi Pálffymu, preddunajskému hlavnému veliteľovi, zlomiť tureckú moc a odtisnúť sverepé turecké vojská s horných strán až na dolnozemské roviny. Nebezpečenstvo od Turkov prestalo a s ním prestalo na dlhší čas i zámocké veliteľstvo v Kremnici. Vzkriesili ho na krátky čas iba r. 1602 a na voľačo dlhšiu dobu v čas Betlenovských vojen; tento raz trvalo od r. 1621 až do r. 1639. Posledným zámockým veliteľom v Kremnici bol Juraj Rösch, no jeho veliteľstvo trvalo iba asi za jeden rok v čase Jura Rakócziho vojny, totiž v r. 1644—1645; potom zanikla úplne táto ustanovizeň.

Zámocký veliteľ sťa stály mestský úradník mal riadny plat z mestskej pokladnice, obnášajúci prvotne týždenne po 1 zl. i 5 denároch, pozdejšie však bol tento plat povýšený o jeden zlatý.

c) Účtovník.

V predposlednej desatine zo šestnásteho storočia mala Kremnica súčasne s Baňskou Bystricou takých mestských rychtárov, o ktorých sa povrávalo, že nie celkom verne spravujú mestské majetky a ich dôchodky, a viacerých z nich brávalo meštianstvo na zodpovednosť. Tu potom nebolo škriepkam ani konca ani kraja. Táto okolnosť prinútila meštianstvo pomýšľať na odpomoc a na prostriedky, ktoré by urobily nemožným alebo aspoň obťažily by mestským rychtárom neverné šafárenie s mestskými dôchodkami. No nemálo prispelo ku tomu aj to, že vtedy už i mestský notár i jeho pomocník mali plné ruky vlastných prác notárskych. Nezbytná potreba prinútila teda meštianstvo utvoriť úrad účtovnícky a ono vyvolilo r. 1592 mladšieho Petra Rosenauera za svojho prvého účtovníka.

Až do tejto doby spisovali, ako už bolo spomenuté, mestskí notári a poťažne ich potomci všetky účetné a pokladničné knihy a robili to tak,

Digitized by Google

že vpisovali do nich týždenne iba také peniaze, ktoré sa skutočne prijaly alebo vydaly. Z týchto kníh nebolo vídať, koľko sa malo od dakoho prijať alebo dakomu vyplatiť, lebo ich knihy nemožno nazvať v dnešnom smysle slova hlavnými knihami, ako nezodpovedaly ani úkolu a ústrojstvu dnešných denníkov. Boly to vlastne týždenníky, a nakoľko sa do nich zapisovaly i príjmy i výdavky dľa jednotlivých hospodárskych odvetví, natoľko sa podobaly i dnešným hlavným knihám. Rosenauer upustil hneď, ako nastúpil účtovnícky úrad, od tohoto starodávneho spôsobu a založil také hlavné knihy, že ešte i dnes svedčia, že bol dokonale zbehlý v účtovníctve. V takzvanom „Schuldenbuchu", na ktorý kládol obzvláštnu váhu Rosenauerov bezprostredný nástupca Michal Purzpichler, má už každá strana svoje „soll" a „haben", čiže nasské „vzal, dal", a tam vídať jasno, či bola patričná požiadavka úplne vyrovnaná a či snáď zostala buďže celá alebo len istá jej čiastka závislou.

Tieto a takéto knihy viesť a okrem toho skúmať účty správcami jednotlivých mestských hospodárskych odvetví zhotovené i pilno dozerať na ich šafárenie, bolo povinnosťou účtovníkovou. On bol vždy rychtárovi po boku, kedykoľvek tento vyberal daň alebo iné poplatky od obyvateľstva; on sedával s ním, keď sa dialy týždenné a iné výplaty, on sostavoval výročné účty a obraňoval ich i vysvetľoval, keď robila na ne svoje poznámky volená obec alebo meštianstvo; on predkladával meštianstvu každoročne takzvané summária a staral sa vôbec o všetky s účtovníctvom spojené práce. Okrem toho vykonával účtovník i pokladnícke povinnosti pri mestských baniach a bol stálym spolusprávcom pri mestskom pivováre v Kremnici. Mal teda iste značné množstvo práce a povinností a nejeden raz vyhrmel účtovník za rychtárove poklesky.

Sťa riadny a doživotne volievaný mestský úradník mal i účtovník stály plat, ktorý bol rovný platu notárovmu. Zo svojho platu si však bol povinným udržiavať a platiť svojho pomocníka, keď nevládal sám zmôcť všetky účtovnícke práce, a toho si i sám volil.

d) Biertaxschreiber.

Čiastočne bol účtovníkovi podriadeným a zavše mu i pomáhaval v účtovníckych prácach takzvaný „Biertaxschreiber", čiže dozorca nad pivným poplatkom a nad dovozom vína do Kremnice i nad jeho odpredajom.

V štrnástom, pätnástom a v šestnástom storočí boly tieto pivné a vínové poplatky jedným z hlavných mestských dôchodkov a vtedy ich vyberával sám rychtár a značievali notári. Pozdejšie však ustanovili ku tomu cieľu osobitného úradníka, lebo sa dokázalo byť potrebným čo najprísnejšie dozerať na stránky, zabývajúce sa odpredajom týchto nápojov, aby neklamaly a neukracovaly mesto v týchto jeho príjmoch. Hlavnou povinnosťou pivového a vínového dozorcovou bolo teda bdieť nad do-

Digitized by Google

vozom piva a vína do Kremnice a poťažne nad jeho odpredajom a vyberať od patričných stránok za to prichodiace poplatky. Taká práca pravda nebola každodennou i umožňovala pivnému dozorcovi i iné zaneprázdnenie. Pravda bol i jeho plat dľa toho vymeraným a obnášal v sedemnástom storočí iba týždenných 150 den., v šestnástom storočí dostával iba malú čiastku z toho, čo povyberal v poplatkoch od jednotlivých stránok.

Dozorcovia nad dovozom a odpredajom piva a vína jestvovali prv, ako účtovníci. Už r. 1572 je istý Jur König, ktorý bol súčasne i radným pánom a dľa svojho povolania mäsiarom, takým dozorcom, a od tej doby nebolo toto miesto ani raz za dlhší čas neobsadeným. Zaniklo úplne len nedávno, keď prešly regálne práva do štátnych rúk.

Pivný a vínový dozorca bol vždy len podriadeným, nepatrnejším mestským úradníkom, preto ho za istý čas a menovite v sedemnástom storočí upotrebovali mestský rychtár a mestská rada zavše i ku takým službám, ktoré teraz vykonávajú obecní sluhovia, totiž sťa jednoduchého zvestúňa a posla alebo ku svolávaniu radných pánov a členov volenej obce do shromaždení.

e) Pokladníci.

Za starodávnych čias niet v slobodných kráľovských mestách ani najmenšieho šľaku po takých pokladníkoch, akých známe za našej doby; naši predkovia takéhoto osobitného úradu neznali, i vysvitá patrne už z toho, o čom sme až posiaľ hovorili, že mestské pokladnice spravovali vtedy sami mestskí rychtári. Tak tomu bolo i v Kremnici po celé dlhé veky. Dosť podrobnú zprávu o spravovaní mestskej pokladnice podala kremnická mestská rada r. 1550 kráľovským povereníkom, ktorí mali vyšetriť žaloby baňských miest na ich stálu peňažnú tieseň, a z tej zprávy vídať, že bol v slobodných kráľovských mestách v tie časy starodávny zvyk ešte vždy v úplnom kvete. V spomenutej zpráve[1]) sú udané hlavné mestské dôchodky a hovorí sa, že takzvaný losung, v starších

[1]) Uložená je v krem. mestskom archíve pod I, 32, 4, 23 a doslovne znie nasledovne: »An khu. M. vnsers aller genedigisten herrn Rat vnd Commissarij. — Wolgeborne gestreng Edl vest vnd genedig herrn, was die einkummen diser armen Stat belangen Zeigen wir E. g. an, das die selbigen klain szein, vnd wier khainen kasten darzw durffen, dann, ee sie gefallen, szein wol ein Zehen hendt da, die sie haben wollen, szein auch desz traidts vnd wains wolffel vnd teurung noch vnstät. Vnd ist erstlich die losung, die tzwen geschworne vnd czwen aus der gemein einemmen, die lassens den vntherschraiber einen Jeden wirt was Er gibt in ein Register aufczaichnen, Es gibt aber einer Von einem haus in der Stat gelegen ein fl., eczlich 2 eczlich 3 etzlich 4 khainer aber Iber fl. 6, die vorsteter einen fl., ezlich d. 50 ezlich 40 ezlich d. 20 auch Ihr viel Zw d. 12, So schraiben sij die gantz Sume auch ein, vnd das gelt entphahet der Richter vnd lest die Suma in das Stat Register schraiben. Zw dem einkummen des biers ist ein geschworner vnd einer aus der gemain haben ihre Register vnd Rabusche, vnd wasz sij Zw der Stat dem Richter geben, schraiben

Digitized by Google

časiech „census regius“, čiže daň od domov a pozemkov, určenú a platievanú už od nepamätných čias ku udržiavaniu Zvolenského zámku, vyberali od kremnického obyvateľstva dvaja radní páni a dvaja členovia volenej obce a odovzdávali nasbierané peniaze mestskému rychtárovi; dôchodky z piva prijímali spoločne jeden radný pán a jeden člen volenej obce, ktorí mali ku tomu cieľu tiež svoje pokladničné zápisnice a okrem tých i — teraz už málokomu známe — rováše, a sobraté peniaze tiež oddávali rychtárovi. Poplatok za víno, do Kremnice ku rozpredaju dovezené, vyberal sám rychtár na základe rovášov, ktoré boli povinnými vyrezávať robotníci so spúšťaním vinných sudov do pivníc sa zaoberajúci. Len baňský majster bol oprávneným vyberať a vydávať rozličné baňské poplatky a účtoval z nich osobitne; všetky ostatné mestské peniaze prijímal i vydával sám mestský rychtár.

Osobitní mestskí pokladníci spomínajú sa iba na samom konci zo šestnásteho storočia a síce po prvý raz až r. 1591 [1]). V rok na to uzavrelo meštianstvo sriadiť mestskú pokladnicu a mestský rychtár žiadal, aby vyvolilo ono mestských pokladníkov [2]). Toto sú začiatky pokladníckeho úradu v Kremnici.

No nesmieme si myslieť, že by boli mali v tých časiech kremnickým meštianstvom vyvolení pokladníci tie isté alebo aspoň podobné práce, práva a povinnosti, aké majú za našich dní; nie, ich jedinou prácou a povinnosťou bolo ustanoviť sa každý piatok ku rychtárovi a byť prítomnými pri výplate mestského úradníckeho, cirkevného, školského a služobného osobníctva alebo robotníctva. I zatým ešte vždy a takmer ešte za

---

sij in Ihre register vnd entkegen der Richter last es in das statregister einschraiben, — Das vngelt nimbt mann am lontag als freytag ein, vnd auff einemung desz vngelst helt der Richter ein szonders Register vnd die schroter szo die wain ablegen, schnaiden die Zal der kueffen auff Rabusch szo viel man das ganncz Jar ablegt Baij dem auszgeben vnd lon ist der Richter der Alt Richter der hauptman statschreiber vnd vntherschraiber Da schraibt mann in das Statregister einen Jeden halbling wue er hinkumbt So hat der Bergmaister auff szein auszgab vnd einemung auch szein szonders Register die halt der vntherschraiber Nach endung des Jars gibt der Richter szambt denen szo mit den einkummen Zwthuen gehabt einem Ersamen Rat vnd Ihnen von der gemein erwelten 24 personen ein klare geschribne raittung die mann Ibersicht, vnd wue sij bestehet helt man die Rait bucher beij der Stat, wue nit vnd ein abgang ist, muesz der Richter vnd die szo darmit Zwthuen gehabt den abgang erstatten Dise ordnung halt mann hie mit dem einkumen vnd auszgeben.« Na vonkajšej strane tejto listiny čítame: »Adj 28 August Anno 50 Copay der Stat Cremniz Einkhummen betreffent.«

[1]) Kur. záp. z r. 1590—1593, str. 76, dňa 25 febr., bod 9: »Cassierer Praefecti fisci publici. D. Pangr. Judex, M. Winckhler et Hieronym Schwahr.«

[2]) Tamže, str. 115, dňa 5. februára 1592: »Siquidem Uniuersi populi et Senatus consensus est ut obulus is exigatur aliquando potencia, utque Cassa seu publicus fiscus erigatur. Petit D. Judex, ut Praefecti Cassae constituantur et nominentur. Suppremus Cassae Praefectus Dominus Judex, Sexundarius Pangracius Rheinmann: Tertius Mathias Winckhler. Petrus Rosenauer Junior Contrascriba Cassae.

Digitized by Google

úplných sto rokov prijímal a vydával mestské peniaze len sám rychtár a v niektorých pádoch mestský účtovník. Pre túto príčinu ani nemali mestskí pokladníci až takmer do konca zo sedemnásteho veku zhola žiadneho platu alebo inakšej odmeny. Jedine v tom, čo sa počas výplaty alebo po nej na mestské trovy vypilo alebo vôbec strovilo, mali i oni svoj podiel.

Časom sa pravda takéto postavenie mestským pokladníkom znevidelo i žiadali väčší a určitejší obor pre svoju činnosť; ale mestská rada a volená obec pridržaly sa meravo starodávneho zvyku a pokladníci sa museli uspokojiť s úlohou im prvotne pridelenou [1]). Aby pokladníci nereptali, urobila ich volená obec spolu s mestskou radou dozorcami nad mestským pivovárom a dala každému z nich po 80 denárov týždenného platu, a to ich uspokojilo.

Avšak toto zamestnanie a s ním spojený plat boly len dočasnými vecmi; na zbytočné výdavky nemala kremnická pokladnica potrebných peňazí a preto dosť skoro prestali voliť pokladníkov i ušetrili tým trovy. Pivovár zaiste mal okrem toho vždy svojich osobitných správcov a poťažne dozorcov, ktorí veru neslúžili zadarmo.

Až r. 1643 žiadal zase onodobný rychtár Ján Karas, aby mu dali ku boku pokladníkov, ktorí by boli očitými svedkami pri týždenných výplatách, a tak boli vyvolení za pokladníkov pán Ján Ertl a mestský účtovník Christian Purzpichler [2]). Platu nedostali.

V nasledujúcom roku žiadal tenže rychtár Ján Karas, aby mu pokladnicu celkom odobrali, ponevač sa snažil vyhnúť každému možnému upodozrievaniu a bol i ináče prácami veľmi obťažený; ale mestská rada a volená obec nepovolily jeho žiadosti, lež uzavrely, aby mestský rychtár i naďalej opatroval mestskú pokladnicu i aby sa staral, odkiaľ ju naplniť, keď bola prázdnou [3]). Nepodarilo sa teda ani pokladníkom r. 1622, ani Karasovi r. 1644, oslobodiť mestského rychtára od pokladníckych povinností; to stalo sa až hodne pozdejšie.

---

[1]) Kur. záp. z r. 1622—1623, dňa 16. febr. 1622, bod III: »Die Cassirer beschwarn sie hoch, das sie niemaln die Zeit hero ihr Ambt haben verrichten können, weil sie nichts in gewalt haben gehabt. destwegen sie ihr Cassirer ambt resignirt. doch gleichwol darzu erbetten worden. vnnd die Cassa soll beim herrn Stadtrichter sein. so wol auch der Lohn daselbst Zuehalten. vnnd solche Cassirer sollen auch die verwaltung des Preyhaus gegen 80 Den. besoltung haben.

[2]) Kur. záp. z r. 1643—1646, str. 6, dňa 2. marca 1643, bod 3.: »Herr Stadtrichter hat beweglich angehalten, ihme Cassirer Zu adjungiren, welche ohne besoltung hiemit deputirt werden, Nemblich herr Hansz Örtl vndt der Stadtbuchhalter.

[3]) Tamže, str. 112, dňa 22. febr. 1644, bod 2.: »Her Stadtrichter begehrt die Casza von ihm Zunehmen ex ratione das pluribus intentus minor est ad singula sensus, habe mit Gerichts: vnd andern Ambtsz sachen genüglich Zu thuen, vndt auch allem verdacht vorzukommen, consideratis hisce, werden herr Conrad Lorberer, herr Stadtbuchhalter, vndt herr Israel Lasitiusz Zu Caszirern deputirt, die Casza verbleibt bey herrn Stadtrichter, vnd wolle h. Stadtrichter, darumben er gebeten wirdt, vmb geldts mittel Zu bewerben sich nicht auszern.«

Digitized by Google

f) Registrátor.

Kremnica mala už v pätnástom storočí dosť značné množstvo výsadných a iných listín a to sa rozmnožilo v nemalej miere v nasledujúcom veku, v ktorom si nadobudla panstvo hájske a mutnianske v turčianskej stolici. I boje medzi Ferdinandom I. a Jánom Zápoľským, potom reformačné pohyby a turecké vojny prispely nemálo ku rozmnoženiu listinnej sbierky. Nadto sovšeobecnela kamdiaľ tým viac i znalosť písma, a i celé mravné telesá, obce, súdy a vôbec vrchnosti, ktoré boly prv vybavovaly mnohé veci len ústne kroz povereníkov a poslov, začaly si kamdiaľ tým častejšie dopisovať a vybavovať svoje záležitosti písomnou cestou: toto všetko pôsobilo, že listinné sbierky začaly vzrastať v miere prv netušenej a Kremnica vládla už v druhej polovici zo šestnásteho storočia značným archívom, ktorý jej síce poskytoval mnohé výhody, ale v nesriadenom stave bol nebárs upotrebiteľným. Povstavšie v šesťdesiatych rokoch tohože storočia medzi ňou a Michalom Čepelom pravoty o Čremošno, potom medzi ňou a potomkami bývalých mutnianskych pánov o dakedajšiu Veľkú Mutnú, s Dóczovcí o hájske panstvo a konečne s Révayovci o chotáre, ktoré pravoty napospol hrozily Kremnici veľkými ztratami, dokázaly jej jasno, akou veľkou biedou je nesriadený archív, lebo potrebné kúpne smluvy a iné listiny nebolo snadno najsť vo veľkom množstve tých najrozličnejších písomností, ba už ani sami Kremničania neznali, čo sa všetko nachodí v ich archíve.

Tejto biede snažil sa odpomôcť onodobný kremnický notár, neunavný Leonhard Tielesch tým spôsobom, že ponapisoval na zvonkajších stranách dôležitejšími sa mu byť zdajúcich listín ich obsah v krátkosti, ako to boli už daktorí jeho predkovia v štrnástom a v pätnástom storočí urobili. A toto boli prvé počiatky registrátorskej práce v kremnickom archíve.

Ale listiny sa v ňom vždy viac a viac množily a Kremnica mala i pozdejšie dôležité pravoty a tak i potrebu, aby znala, čo všetko sa nachodí v jej archíve i aby to mohla upotrebiť v čas príhodný, a to konečne primalo mestskú radu a volenú obec, že r. 1620 vyvolili osobitného úradníka pre archiv, takzvaného registrátora [1]). Ku tomuto kroku pohla mestskú radu a volenú obec i tá okolnosť, že boly archívne listiny roztratené, zčiastky nad sakristiou v zámockom kostole, zčiastky na povale v prenajatom dome uložené a zčiastky sa povalovaly u notárov a bývalých mestských rychtárov, z nichžto na povale nachodiace sa listiny z veľkej čiastky shnily a mnohé z nich staly sa úplne neupotrebiteľnými.

Z registratúrnych prác nezostalo po prvých troch registrátoroch ani

---

[1]) Prvým kremnickým registrátom bol Martin Mellius, ktorý však úradoval iba od 23. marca až do 7. sept. 1620. Za ním nasledoval Jakub Kampmacher, počnúc od 19. nov. 1621 a potom Gabriel Haas, od 6. apr. 1624 až do 20. sept. 1629, potom sa stal štiavnickým mestským notárom.

Digitized by Google

stopy i zdá sa, že sa iba o to starali, aby poshľadávali a posnášali roztratené listiny na jedno miesto. No nemali ani veľa času ku registratúrnym prácam, lebo ich upotrebovala mestská rada a volená obec začasto ku iným účeľom; nachodíme ich totiž, a obzvlášte Haasa, zhusta sťa mestských vyslancov, pokonávajúcich rozličné mestské záležitosti von z Kremnice.

Po Haasovom odchode do Štiavnice zostalo registrátorské miesto za úplných osem rokov neobsadeným a i potom nevyvolili osobitného registrátora, leď poverili registrátorskou prácou mestského podnotára Andreja Festnera, ktorý mal dosť vlastnej notárskej práce, a sľúbili mu za registrátorstvo dostatočnú odmenu. Archív zostal v takom položení i naďalej iba biednym pastorčatom.

Po Festnerovej smrti [1]) zase nebolo registrátora až do r. 1657, v ktorom vyvolili za takého Krištofa Christiana Freyseysena. Jeho úradovanie môžno stopovať iba za dva roky, a z toho času už máme i osobitný neveľký registratúrny sväzoček.

Najbližším jeho nástupcom sa stal r. 1692 Ferdinand Freyseysen, ktorý pokračoval v práci jeho predchodcom započatej, ale tiež nevykonal mnoho.

Len v druhej polovici z minulého storočia bola Kremnica námestnou radou prinútená vyvoliť si stáleho archivára a zaneprázdňovať ho výlučne iba registratúrnymi prácami a tým samým i dať konečne sriadiť svoj archív. Bezprostrednú príčinu ku tomu zavdala takzvaná Vladárovská pravota, v nejžto bola Kremnica bývalú Veľkú Mutnú, totiž dediny Horný a Dolný Turček, Sklené a polovicu z Hornej Štubne, nadto však i značnú čiastku z dolno-štubnianskeho chotára súdnym výrokom utratila. Od tej doby má a mal kremnický mestský archív takmer stále svojho osobitného úradníka.

6. Pomocné osobníctvo a sluhovia.

Ak chceme mať úplný obraz a jasný pochop o starodávnej mestskej správe, nesmieme pominúť mlčaním ani podriadených rychtárovi a rade nižších mestských úradníkov a poťažne sluhov.

V najstaršej kremnickej mestskej pokladničnej účetnici z r. 1423—1425 niet osobitného menoslovu o takom osobníctve, z toho však nemožno právom zatvárať, že by Kremnica bola mohla zaobísť sa bez neho. V účetnici z r. 1463—1466 [2]) už majú stále platy „vigiles ciuitatis“ (kirchn wechter, Stat czirkler, po slovensky: zámocki strážcovia a strážnici na mestských bránach a hradbách), „bombardista“ (Jan puschkar, puxenmaster, puxmagister, po slov. dozorca nad delami), „vigil in turri“

[1]) Zomrel dňa 22. mája 1646.

[2]) Kremn. mestský archív: Registrum angariae, vzťahujúce sa na dobu od 28. júna 1463 až do 7. júna 1466.

Digitized by Google

(turen wachter, po slov. strážca na veži), „custos silue“ (wold hutter, horár), „bedellus“ (Stat potte, pozdejšie Büttel dľa latinského pedell-us, žalárnik), „tubicina“ (trumeter, trubač), „custos mensurarum“ (Morktrichter, pozdejšie Maszenaufseher, dozorca nad trhmi a nad mierami), „tortor“ (pozdejšie Meister Hamerle, Züchtiger, Scharfrichter a ináč zvaný, totiž kat), dvaja „equites“ (Statreiter, mestskí jazdci), „pedites“ (Fuszknecht, trabanten, pešiaci), „explorator“ (Kundschafter, zved). Koncom z pätnásteho a začiatkom šestnásteho storočia sú stále v mestskej službe i „Statzimerman“ (mestský tesár), „Weger“ (cestár) a v sedemnástom storočí i „Vhrenrichter, Vhrwerter“ (dozorca nad vežovými hodinami, ktoré prv boli spravovali obyčajne kostolníci a dostávali za to občasne istú neurčitú odmenu).

Zámocká strážnici, ako i strážnici na mestských bránach a hradbách, patria pravdepodobne medzi najstarších mestských sluhov; oni sú v pokladničných knihách vždy, až hlboko do šestnásteho storočia na prvom mieste zapísaní, čo tiež, tuším, poukazuje na to, že považovalo meštianstvo ich úlohu za veľmi dôležitú. Ich počet je nie známy, ale ich muselo vždy byť viac mužov, lebo sú obnosy na ich týždenné platy stále dosť značnými a súdiac dľa týchto, bolo vždy asi toľko strážneho mužstva v zámku, ako v samom meste.

Od toho času, ako sa bolo sriadilo celé meštianstvo po vojensky a celá Kremnica sa premenila vo vojenský tábor, totiž od r. 1529, prestali držať tak četnú stráž v zámku a na mestských hradbách, len strážcov mestských brán podržali i naďalej a obsadzovali tieto miesta obyčajne chudobnými, avšak spoľahlivými mešťanmi až takmer do konca sedemnásteho storočia, pridávavší im v búrlivých časoch i viac-menej drábov ku pomoci. V samom zámku zostal po spomenutom roku iba hradný dozorca a štyria strážcovia na zámockej veži, ktorí museli vedieť zaobchodiť i s trúbami. Z týchto vežových strážcov utvorilo mesto časom svoj vlastný hudobný sbor a ku tomu cieľu mali i svojich učňov, tovaryšov a majstrov tak, ako onodobní remeselníci. Zvali ich pozdejšie v krátkosti turnermi a sťa takí jestvovali v Kremnici až do r. 1890.

Dozorca nad delami, zved a trubač boli stálymi mestskými sluhami len asi do konca pätnásteho storočia, potom najímali takých ľudí iba vtedy, keď bola toho potreba, totiž keď zúrila vojna, a v sedemnástom storočí býval poverený dozorom nad delami a bol súčasne i veliteľom nad mužstvom delá obsluhujúcim vždy daktorý významnejší člen volenej obce i slúžil dočasne za istú vopred určenú odmenu. Najstaršieho známeho dozorcu nad delami zovú stále Jánom, z čoho patrne vídať, že nebol Nemcom [1]). Zvedov vydržiavala Kremnica sama o sebe posledný raz v čas

[1]) V Kremnici začali liať delá zo zvonoviny a potážne kovať zo železa už roku 1441, ako tomu nasvedčujú pokladničné zápisky z toho roku, a hotovenie takých diel možno stopovať tu potom asi za dvadsať rokov. Vtedy tu pilne kovali i železné konce na strely a hotovili strely čiže šípy, opatrené drevenými krýdlami, v značnom

Digitized by Google

vojny medzi Ferdinandom I. a Jánom Zápoľským, potom, a to obzvlášte v časoch tureckých vojen, vydržiavali takých ľudí všetky baňské mestá spoločne a najímavala ich obyčajne Štiavnica.

I kata mala Kremnica len asi do konca pätnásteho storočia, potom ho najímalo a platilo spoločne všetkých 7 baňských miest a jeho stálym sídlom bola Baňská Bystrica až do tohoto storočia [1]).

Povinnosťou mestského tesárovou bolo: s jednej strany dozerať na mestské staviská a tieže opatrovať a s druhej strany i opatrovať mestské vodovody; cestár naproti tomu udržiaval cesty a staral sa o to, aby vždy boly v dobrom poriadku. Podobnú starosť mal i dozorca nad mestskými čiže vežovými hodinami, počiatočne kostolník, počnúc od sedemnásteho storočia však osobitný, stále platený iný muž [2]).

Ustanovizeň stálych tržných dozorcov zanikla už v druhej polovici z pätnásteho storočia. Pozdejšie volievali takých ľudí na kratšiu alebo dlhšiu dobu iba vtedy, keď sa meštianstvo zhusta počalo žalovať na nepravé miery alebo na tržných priekupcov, totiž na takých ľudí, ktorý skupovali na trhoch potravné články preto, aby ich mohli predávať sami za drahšie peniaze. Slovenský ľud ich zval a zovie až podnes prelievačmi.

Stálymi sluhmi boli iba horár, ktorý mal stráž nad horami a bol ich povinný brániť pred záškodníkmi, potom žalárnik, totiž strážca nad väzňami, ktorého upotrebovali zavše i namiesto kata pri daktorých menších katanských výkonoch i sťa pešieho posla s mestskými listami, prečo ho zvali i jednoducho mestským poslom; a konečne dvaja mestskí jazdci, ktorí konali od najstarších čias až do konca sedemnásteho veku poštársku službu. Títo jazdci boli mestu neobchodne potrební, lebo len v druhej polovici zo šestnásteho storočia začínajú sa zjavovať prvé poštové úrady v Horných Uhrách, a tie sú až príliš vzdialené jeden od druhého. Najbližšia pošta ku baňským mestám bola v Prievidzi s jednej a v Košiciach s druhej strany, až hodne v sedemnástom veku povstala

množstve. A práve v tej dobe, totiž od r. 1441 až do r. 1453, bola Kremnica podriadená Jánovi Jiskrovi sťa hlavnému veliteľovi Zvolenského zámku, a v r. 1440—1441 jeho predchodcovi, Haškovi Schellendorfovi. Následkom toho sa mi zdá byť veľmi pravdepodobným, že s Jiskrom došlí Česi naučili Kremničanov hotoviť delá a zaobchodiť s touto zbrojou, ktorá bola vtedy ešte dosť zriedkavou.

[1]) Dľa jeho bytu bola nazvaná ulička, z dolných lúk ku evanjelickému kostolu vedúca, katovňou a jeho obydlie bolo pozdejšie premenené na mestskú nemocnicu. Teraz sa hovorí o Baňskej Bystrici, že »Za živa v Bystrici a po smrti v nebi«; ale pred dvoma storočiami naznačil kremnický hlavný notár Tobiaš Karas onodobné porekadlo takto: »Koho v Štiavnici neuväznia, koho v Bystrici neobesia, koho v Kremnici neoženia, ten môže hovoriť o velikom šťastí«; dľa tohoto porekadla teda nebolo pre zlých ľudí výhodným, že býval kat v tom meste.

[2]) Mimochodom buď spomenuto, že mala Kremnica až do polovice pätnásteho veku sťa verejné hodiny takzvané klepsídry, čiže pieskové hodiny, akých teraz už vídať len veľmi zriedka, od tych čias však boly na veži umiestnené i strojové hodiny, čo bolo v tých dobách ešte i v samom Nemecku nemalou zriedkavosťou.

Digitized by Google

pošta i v Rúdnom v Turci; ak teda chcelo daktoré mesto odoslať listy inému, nemohlo urobiť ináče, ako vystrojiť s ním osobitného posla a k vôli rýchlosti jazdca.

7. Radnica.

Za starodávna úradovalo sa i v slobodných kráľovských mestách tak, ako to po dedinách ešte i dnes vidíme, len u rychtára; tam sa obyčajne schádzavala i mestská rada a volená obec, a len meštianske shromaždenia odbavovali v iných miestnostiach, obyčajne v zámku, poneváč pre toľkých ľudí nebolo v rychtárskom dome dostatočného miesta. I notári a úradníci pracovávali len doma alebo v rychtárovom byte, čo ovšem bývalo zavše spojené s rozličnými ťažkosťami. Až v poslednej štvrtine zo šestnásteho storočia dospely veci tak ďaleko, že si započaly mestá najímať osobitné domy pre všeobecné mestské potreby, ačpráve tým ešte vždy neprestaly úradovanie a schôdzky u rychtárov, a trvaly i potom asi za jedno storočie a miestami i o veľa dlhšie. Kremnica si najala ku takému cieľu na začiatku sedemdesiatych rokov zo šestnásteho storočia od ostrihomskej kapitule dom na námestí ležiaci a voľakedy sväto-beňadickému opátovi patrivší, a upotrebovala ho sťa mestský dom až do roku 1641. V tomto roku sa rozkmotrila s majiteľkou toho domu pre jeho opravy i pre bytné, ktoré chcela ostrihomská kapitula podvýšiť, a mesto bolo prinútené presídliť sa do súsedného Maškovho domu. Do tých čias sa však už bolo nasbieralo také množstvo kníh a listín, že sa presídlenie dialo s ťažkosťmi veľmi veľkými. To konečne primalo Kremnicu vystaviť si svoju vlastnú radnicu v zámku [1]), a asi o sto rokov pozdejšie, totiž r. 1738, kúpiť osobitný dom na námestí, ktorý slúži ešte i dnes mestu za radný dom. Nakoľko mi je známo, má na týchto stranách najstarší mestský dom Krupina, ktorý vystavila už r. 1591, za tým nasleduje baňsko-bystrický, vystavený tuším r. 1637, a len potom vykonala to isté i Kremnica.

Kadenáhle skrsla myšlienka prenajať osobitný dom pre mesto k úradným potrebám, hneď zbadali i to, že tenže dom môže slúžiť nielen pre porady a shromaždenia, ale i za stály byt pre mestu patriace knihy, listiny a podobné veci i že sa môžu v ňom vykonávať i tie a také úradné práce, ktoré a aké sa až do tých čias vykonávaly v súkromnom byte rychtárskom alebo notárskom. Kremnicu a podobne i všetky iné mestá nútily ku tomu mnohé dôležité potreby a okolnosti, preto si zariadila r. 1592 v prenajatom dome osobitnú stálu pisáreň a umiestila prvotne

[1]) O jej otvorení hovorí kur. záp. z r. 1641 - 1643, na str. 132, dňa 29. mája 1642 toto: »War Christi Himmelfahrt, finita concione auf der Schloszkirchen, seindt in der neuerbauten Rathstuben daselbst neben Herrn Georg Rösch Stadtrichtern beysammen gewesen. Herr Jakob Maschko, herr Balthasar Lilge, herr Jonasz Kolb, herr Hansz Geiszlizer, herr Hannsz Örtl, herr Zacharias Müller vnd herr Zacharias Hellvig. Vnndt ein wolgeachte erwölte Gemein so in Zimblicher frequenz erschienen «

Digitized by Google

v nej i mestskú pokladnicu [1]). Avšak uzavretie ohľadom pokladnice bolo dosť skoro zabudnuté; mestskí rychtári vzali ju k vôli pohodlnosti zase len do svojho domu, kde i potom ešte za dlhé časy najviac úradovávali, a notári nepracovávali len v samej pisárni, lež i u rychtára a doma.

Po roku 1688.

Slová „liberalismus, samospráva“ a podobné spomínajú sa za našich čias veľmi zhusta; novšia doba rozhadzuje sa s nimi až do zunovania a ich pomocou mece ľahkoverným ľuďom piesok do očí. V tých dobách, v nichžto sa až posiaľ pohybovala naša rozprava, nesišiel som sa ani raz s podobnými výrazmi, a najmnožší ľudia sa domnievajú, že boli naši predkovia sám milý Pán Boh vie ako ujarmení a ľutujú ich pre ich udajnú porobu, zovúc dobu, v ktorej žili, časmi barbarskými. V onej dobe spomínalo sa častejšie slovo „politika“, neznamenalo však umenie, ako možno a ako treba prekabátiť iného, lež označovala sa ním jedine verejná občianska správa, a to vždy len v statočnom spôsobe, spočívajúca na mravných základoch. Iné vtedy často spomínané slovo bolo „res publica“ a ním tiež nerozumeli a neoznačovali dačo takého, na čo potrebujeme dnes tento výraz, ale iba vôbec verejné a všetkým v jednom meste bývajúcim mešťanom spoločné záležitosti, ktoré bolo potrebným a bol jedenkaždý mešťan povinný všemožne podporovať, obhajovať a v páde potreby i zo všetkých síl brániť. Nerovnosti nebolo medzi mešťanmi, leda že bol jeden bohatší a druhý chudobnejší, no každý z nich požíval v meste úplne rovné práva a vykonával i rovnaké povinnosti. Prirodzeným následkom toho bolo, že všetci spoločne spravovali svoje obecné záležitosti a pri takej správe maly sa mestá dobre a dočiahly prv netušeného rozkvetu. Tak to trvalo od najstarších čias až do konca tretej štvrtiny zo sedemnásteho storočia.

No v sedemdesiatich rokoch toho veku zaplavily cisárske vojská slobodné kráľovské a obzvlášte baňské mestá pod zámienkou, že vraj maly i tieto mestá účasť v takzvanom Vesselényiovskom sprisahaní, a podporovaná vojenskou mocou dolno-rakúska a prešporská komora začaly všemožne pracovať na ujarmení slobodných kráľovských miest a obstrihávať ich starodávne slobody a práva v každom smere. Ony chcely mať predovšetkým povoľné nástroje v mestských rychtároch a v mestských radách,

[1]) V kur. záp. z r. 1590—1594 čítame dňa 9. marca 1592 naznačené toto: »Es oll ein Cancellaj auffgericht Vnndt gemacht werden Darinnen soll die Cassa, Vnndt lle schraiberay gehalten werden, Vnndt niemandt nichts mit sich Zu hausz tragen:) utinam hoc statim fieret: ad deuitandas horrendas Confusiones quae hactenus in gociis Reipublicae irrepserunt.« — Ako vidať, tešil sa tomu najviac onodobný estský notár, Izák Abrahamides, pozdejší to nitriansko-prešporský superintendent, bo on dopísal vlastnoručne udanú poznámku ku uzavretiu mestskej rady a volej obce.

Digitized by Google

a poneváč meštianstvo nechcelo voliť ľudí viac komore ako mestu oddaných, nuž si pomohla komora tak, že vysielavala s času na čas svojich ľudí ku mestským voľbám, ktorí potom o vojsko opretí robili to, čo sami chceli. Nie ten stal sa rychtárom, koho si žiadalo mať meštianstvo, ale ten, koho mu nanútil komorský povereník, ktorý bol vystrojený takrečeno všemohúcou mocou. O svevoľnom pokračovaní týchto komorských povereníkov bolo by možno napísať celé knihy, a mestá sa na nich darmo a márne žalovaly; zlo zostalo zlom a počnúc od povereníka Erdődyho až do r. 1711, teda asi za tridsať rokov upela Kremnica a iné baňské i vôbec slobodné kráľovské mestá pod železnou rukou komorských volebných povereníkov. Za ten čas dorástlo iné pokolenie, ktoré znalo predošlé meštianske slobody iba z rozprávok a to bolo v oči komore už o veľa povolnejším a poslušnejším, preto prestala prešporská komora posielať zo svojho stredu volebných povereníkov a vymenovala komorského hlavného grófa za stáleho svojho zástupcu pri mestách. Tým bolo mestám aspoň natoľko obľahčené, že komorskí hlavní grófi, sídliaci stále v Štiavnici a okrúžení meštianskym živlom, nenakladali s nimi tak bezohľadne a tvrdo, ako to robievali z Prešporku dochádzavší komorskí úradníci alebo rozličtí tridsiatnici. Avšak úplne slobodnej voľby nebolo od tých čias počnúc až do r. 1848 viac ani jednej. I keď sa neustanovil osobne komorský gróf ku daktorej voľbe, to mu vždy boli povinní podať podrobnú zprávu a v jeho rukách bola moc potvrdiť alebo odmietnuť meštianstvom vyvolených úradníkov. Za panovania Márie Terézie dostávaly mestá vždy osobitné nariadenia od nej i od prešporskej komory, ktorými sa im nakladalo previesť mestské voľby a predpisovaly sa im i pravidlá a podmienky, dľa nichžto sa maly diať tieže voľby, po voľbách však musely mestá podávať podrobné zprávy i kráľovnej, i komore, i hlavnému komorskému grófovi i o tom, kedy, ako a koho volily, i o iných meštianstva a mesta týkajúcich sa veciach. Bez kráľovského nariadenia nesmely sa pustiť do voľby a zprávu o nej nesmely vynechať nikdy. Dozorstvo nad nimi bolo prísne a zabiehalo často až do smiešnosti; o slobode teda nebolo viac ani slýchu.

Rychtárske a iné voľby odbývaly sa riadne každoročne a s nepatrnými výnimkami vždy i v čase od starodávna obyčajnom až do roku 1772. Potom nebolo v Kremnici za viac rokov žiadnej rychtárskej voľby[1]). Meštianske volebné právo urval vtehdajší komorský hlavný gróf barón Karol Mitrovský a vymenoval dľa svojej vôle dvoch radných pánov na miesto iných dvoch odomrevších[2]). A kremnické meštianstvo ani sa len

[1]) V knihe »Protocoll nomina senatorum et Electae Communitatis Membrorum ab anno 1701 continens« zaznačil mestský notár Haraszlem: »Anno 1774 nulla fuit Restauracio, prouti neque 1773. neque 1775, neqne 1776.«

[2]) Tamže: »Anno 1775 Dominns Johannes Schultz, et Dominus Stephanus Székely per Illustrissimum Dominum Carolum Liberum Baronem a Mitrovszky, suppremum Camer Graffium, et Perpetuum 7b Montanarum, hujusque Ciuitatis Ac-

Digitized by Google

nepokúsilo protirečiť takémuto zjavnému šliapaniu jeho základných, počnúc od kráľa Karola Roberta až po Leopolda I. všetkými kráľmi potvrdených a v úcte držaných práv, ba — ako vídať z notárovej poznámky — ešte sa tešilo, že mu cudzí človek aspoň konečne vymenoval chybujúcich dvoch radných pánov. Tak hlboko kleslo, taký otrocký duch ho vtedy už držal vo svojej moci.

V týchto smutných okolnostiach bolo pravda už ľahko narábať komore s mestami, ako len sama chcela, a meniť dľa svojej vôle meštianske, po mnohé storočia trvavšie a dobrými i praktickými sa dokázavšie ustanovizne.

R. 1785 padla komorskej ľubovôli v obeť i volená obec, ktorú jednoducho zrušila, ponechavšia meštianstvu vedľa mestskej rady iba meštiansky, zo 100 členov záležiaci výbor [1]). I tento bol r. 1829 prešporskou komorou natoľko preinačený, že zmenšila počet jeho členov na 60 [2]).

O dva roky po zrušení volenej obce, totiž r. 1787. dostalo mesto rozkaz, aby budúcne celá mestská rada nesúdevala v pravotných záležitostiach, akò tomu bolo od starodávnych čias až do tej doby, ale boli určite vyznačení len šiesti jej členovia, ktorí mali spolu s mestským rychtárom tvoriť mestský súd. Tým činom stal sa zo starodávneho mestského náčelníka a skutočného mohutného pána jednoduchý sudca a nič iného, ako lepšie platený mestský úradník. V menoslovoch a v podobných malichernostiach ponechali síce rychtárovi prvé miesto až do roku 1848, ale v mestských záležitostiach bol jeho vplyv takmer úplne zničený. Po roku 1848 zaujímal mestský rychtár v rade iných mestských úradníkov druhé miesto, a keď boly r. 1871 zákonom zrušené mestské súdy, prestala vonkoncom a úplne zanikla táto starodávna hodnosť v slobodných kráľovských mestách.

Pre správu mestských majetkov a všetkých hospodárskych záležitostí bol r. 1787 ustanovený osobitný úradník, mešťanosta, ktorá hodnosť bola v Nemecku už v pätnástom storočí známou, ale do baňských miest dostala sa iba v spomenutom roku. Prvotne bol obor mešťanostovej činnosti dosť skromným a jeho slovo neznačilo veľa; časom však zrástol jeho vplyv natoľko, že sa r. 1848 stal už on meštianskym pohlavárom a spravuje až posiaľ, sťa prvý mestský úradník, on mestské záležitosti.

---

tualem Commissarium Regium ad officia Senatus Interioris Nomine suppremi collocati et installati sunt, Die 8-va Novembris Praesentibus Exteriore et Interore Senatu, Electaque Communitate, singulo Eeorum 600 florenorum annuo ad dies vitae Benigne resoluto Salario, et aliquot Millium florenorum sarcitionis domorum, et carentiae Salarialis. Vivant. Post nubila Phoebus.

[1]) O tejto veci zaznačil v tejže knihe Haraszlem: »Pro memoria hocce loco praenotatur: Vigintiquatuor Viratum sub ista Restauratione postrema cessasse, et Oratorum ac Tribunorum pluralitatem peraeque sublatam esse, unico duntaxat Tribuno in posterum eligendo, cum corpore Electae Civium Communitatis.«

[2]) Kremn. mestský archív, listina pod číslom 442 z r. 1830.

Digitized by Google

Prv však, ako povstal úrad mešťanostský, odobral mestskému rychtárovi nemalú čiastku z jeho práce mestský kapitáň. Tento úrad povstal na začiatku druhej polovice z minulého storočia a síce prvotne tak, že pridelili jednemu z radných pánov starosť o poriadok a o bezpečnosť v meste, za čo nedostával žiadneho platu. Až r. 1760 určila prešporská komora, že kapitáň má dostávať za svoju prácu okrem radnopanského platu i ročitú 50 zlatovú odmenu. Nebol to však viac taký kapitáň, o akých sme boli vyššie hovorili, lebo Kremnica už nemala viac žiadneho vojska, ale jeho činnosť bola obmedzená iba na udržiavanie poriadku a pokoja na verejných miestach a na dozor nad kominármi. Občasne pridelovali kapitáňovi iné a iné práce a povinnosti a tie urobily nutným oddeliť radnopanstvo od kapitanátu, i vyvinul sa z novovekého mestského kapitáňa terajší hlavný policajný úradník. Ponevádž považovali jeho úradnú činnosť za nemálo dôležitú, dali mu v rade mestských úradníkov tretie miesto a obyčajne i mešťanostovmu rovný plat.

* * *

Snažil som sa v prítomnej rozprave nastíniť v stručnosti obraz starodávnej meštianskej správy ku tomu cieľu, aby som i touto prácou osvietil jednu stránku spoločenského života v tých časiech, na ktoré tak hľadievame s vysoka a tak radi ich zoveme časmi barbarskými. Súď teraz už sám, milý čitateľu, a porovnaj starodávny barbarismus s terajším liberálismom. Istý som, že i ty uznáš, že boly predsa len lepšie tie starodávne barbarské časy i ohľadom slobody a verejnej správy, ako sú časy, v nichžto žijeme.

Digitized by Google

O ústrojnosti nápevu „Nitra milá, Nitra“.

Podáva *Lud. Ad. Reuss.*

(Dokončenie.)

8. Jasný prehľad nápevu tohoto obdrží sa tak, keď sa na vety (tu päť) rozloží a pôvodné otrasočísla sa vypíšu:

a-veta:	9	21	81	135	9	27
b-veta:	3	7	27	3	21—81	9
c-veta:	9	135	9	3	21	81
d-veta:	9	135	9	3	9	135
e-veta:	9	21	27	15	135	9

Na prvý pohľad v tomto prehľade dá sa spozorovať, že a, c, d, e-vety môžu byť jednoduchejšie písané, keď sa po 3 budú deliť, a napíšu sa poznove a týmto spôsobom:

a-veta:	3 (3	7	27	45	3	9)
b-veta:	3	7	27	3	21—81	9
c-veta:	3 (3	45	3	2	7	27)
d-veta:	3 (3	45	3	2	3	45)
e-veta:	3 (3	7	9	5	45	3)

V b-vete teda číslo 7 je príčinou, že sa po 3 nedá deliť. Nasledovne a, c, d, e-vety tvoria istú príbuznosť čiže spolupatričnosť, naproti tomu b-veta sama pre seba stojí. Pomer týchto viet veľmi jasne vysvetlí sa tak, keď sa b-veta a jej patričné otrasočísla za *prímu* položia, teda a, c, d, e-vety (i s patričnými číslami) musia sa ako *kvinty* považovať. Alebo i opáčne, keď a, c, d, e-vety za *prímu* sa položia, b-veta bude *kvartu* predstavovať, čo názorne vysvetlí sa takto: 3(3)C : 3F = I : IV, ako to i otrasočísla každej vety napredku postavené ukazujú.

Poznam. Toto je istá modulácia, ako ju hudboumelci nazývajú, ktorá sa i pri architektonických antických výtvaroch pomocou analysy dosvedčuje, a upotrebuje sa tým cieľom, aby sa *monotonii* predišlo. Keď totiž architekt grécky tieto čísla: 3, 3.7, 3.5, 3.27, 3.45, 3.9... ako homogenné pri spracovaní jednotlivých čiastok upotrebil, zamieňa ich inými homogennými pri nasledujúcej čiastke (detaile), aby monotonii vyhnul, na príklad: 3, 7, 9, 2, 27, 45, 135..., t. j. z prímovej stupnice

Digitized by Google

prechádza do kvintovej, tak ako to analogične i hudboumelci zvykli robiť, a opäť z kvintovej vráti sa do prímovej, alebo i jej príbuznej stupnice, a v tom záleží tá dosaváď nepostihnutá krása gréckeho staviteľstva.

9. Už predbežne (§ 5., 4.) bola urobená zmienka, že jeden a tenže tón nápevu má dvojnásobné čísla. Vyšné totiž číslo patrí k pomeru predošlého, nižné ale k pomeru nasledujúceho tónu, na príklad 6 : 7

28 : 29;

tu teda 7 a 28 označujú ten istý tón.

Príčina toho vysvetľuje sa tak, keď písmenami nápevu tóny sa napíšu:

a — b — c — d — e — f

ich pomer bude: a : b

b' : c

c' : d

d' : e

e' : f

Keď teda tón b má prejsť na tón c, nemôže to bezprostredne urobiť, ale musí si *stupeň* pripraviť, čiže sa nasledujúcemu tónu akkomodovať, a v tomto príklade sú takéto stupne: b', c', d', e'... označené.

Tu teda povstane otázka: *v akom pomere* stoja pravé tóny (b, c, d, e) ku svojim stupňovým (b', c', d', e') tónom? Pomery totiž takéto sú ukryté a len myseľ ľudská si ich tvorí a predstavuje. Úloha táto podľa tejto theorie snadno a jasne sa rozlúšti, keď na príklad z nápevu prvej vety otrasočísla nasledovne sa vypíšu a takéto čísla hneď i pomerom (ako v § 5., 7.) označia:

otrasočísla: 9 21 81 135 9 27

ich pomer: 6 : 7 | 28 : 27 | 6 : 5 | 15 : 16 | 4 : 3

Z tohoto jasne vyplýva, že:

tónový pomer 7 ku stupňovému tónu 28 stojí ako 1 : 4

„ „ 27 „ „ „ 6 „ „ 9 : 2

„ „ 5 „ „ „ 15 „ „ 1 : 5

„ „ 16 „ „ „ 4 „ „ 4 : 1

Pomery takéto sú len vymyslené, nepíšu sa v nótach, ale sa predpokladajú.

Poznam. Istá analogia dá sa i v reči slovenskej pri spoluhláskach preukázať. Spoluhlásky totiž delia sa na [1])

Jasné: b, d, ď, dz, dž, g, h, v, z, ž, ktorým zodpovedajú:

Temné: p, t, ť, c, č, k, ch, f, s, š, a

Plynné: l, m, n, ň, r.

---

[1]) Fr. Mráz: Slov. mluvnica, §. 175.

Digitized by Google

Má-li sa vysloviť nejaká *temná* spoluhláska pred jasnou, temná vyslovuje sa ako *jej zodpovedajúca jasná*; na pr. prosba = prozba, päť domov = päď domov.

Má-li sa vysloviť *jasná* pred temnou, vyslovuje sa *ako jej zodpovedajúca temná*; na pr. zahradka = zahratka, slivka = slifka, dub pekný = dup pekný.

Každá *jasná* samohláska na konci slova znie *ako jej zodpovedajúca temná*; na pr. Boh = Boch, kňaz = kňas, mosadz = mosac.

Nosovka pristrojuje sa perným, zubným a hrdelným spoluhláskam, tak na príklad:

(n, m) pred b, p, v, f zneje ako *m*; na pr. hanba = hamba;
„ „ „ d, t zneje ako tvrdé n; na pr. môžem dať = môžen dať;
„ „ „ ď, ť zneje ako mäkké ň; na pr. chrám ďaleko = chráň ďaleko;
„ „ „ g, h, ch, k zneje ako poľské ę, ą; na pr. neklam ho = neklą ho; dám koláč = dą koláč. Samohlásky a plynné spoluhlásky: *r* a *l* zadržujú svoj pôvodný hlas vždycky. — V Sanskrite táto assimilácia prísne sa zachováva a podľa toho dôsledne sa i píše.

Po tomto predbežnom vysvetlení presúvania sa spoluhlások zreteľne vidno, že i reč práve tak analogične pokračuje, ako to hore vyššie pri tónoch nápevu preukázané, čo táto nasledujúca veta na pr. dostatočne objasňuje.

Znáš dosť už, tak buď s Bohom!
Znáž dosť
dosť už
uš tak
tag buď
buť s
z Bohom!

Týmto spôsobom stáva sa reč mäkkou, plynnou a blahozvučnou.

§ 6. **Prenesenie otrasočísel na dĺžku struny a jej ladenie.**

1. Jednoduchý nástroj, na ktorom sa zákony trasavej struny zkúšajú, plné a čisté tóny dáva a dĺžka struny prísne a pohodlne sa meria, je z akustiky pod menom *samostrun* čiže monochord známy. On záleží z rovnohrannej latky asi 8 cm. širokej, 3 cm. hrubej, a 80—100 cm. dlhej. Povrch latky sa papierom bielym oblepí a na ňom pozdĺž niekoľko rovnobežných čiar vytiahne, ktoré podelia sa na desať rovnakých čiastok a jedna čiastka opäť na desať atď., ako to na metre vidíme. Na koncoch latky pripevní sa oceľová struna asi č. 11—12 a ako pri klavíre vidíme, silne sa natiahne, aby aspoň C-tón hlásila. Keď teda chceme na príklad dĺžku struny $^2/_3$ (= G) vyznačiť, teda obecný zlomok $^2/_3$ na desatinný

Digitized by Google

sa premení: $^2/_3 = 0{\cdot}6666$, čo udáva (keď struna na 100 cm. je dlhá), že dĺžka struny musí 66 cm., 6 mm. a $^6/_{10}$ mm. byť dlhá, aby tón G dala. Na vymeranom a poznačenom bode podloží sa tenká bliaška pod strunu a zľahka uderí sa struna klopačkou i vylúdime hľadaný tón G. Aby ale na samostrune celé nápevy pohodlne hrané byť mohly, tým cieľom asi 10—12 pohyblivých klávesov má sa pripraviť, ktoré by sa ľahko na vyznačené body daly popotískať a pritisnutím bliašky pod strunu podstrknúť.

2. Vyššie udaných otrasočísel (§ 5., 2)) dĺžka struny sa najde, keď v tomto páde dĺžku samostruna s $^9/_9$ označíme [1]) a všetkým číslam čitateľa 9 pripíšeme [2]):

$$^9/_9 \quad ^9/_5 \quad ^9/_{81} \quad ^9/_{21} \quad ^9/_3 \quad ^9/_{27} \quad ^9/_7 \quad ^9/_{15} \quad ^9/_2 \quad ^9/_{63} \quad ^9/_{135},$$

ponevráč ale zlomky do vyšších a nižších oktáv siahajú, na jednu oktávu takto prevedené a na desatinné zlomky obrátené budú:

I	II		m3	IV	V	m6	VI	m7		VII
$^9/_9$	$^9/_{10}$	$^{72}/_{81}$	$^{18}/_{21}$	$^9/_{12}$	$^{18}/_{27}$	$^9/_{14}$	$^9/_{15}$	$^9/_{16}$	$^{36}/_{63}$	$^{72}/_{135}$
1·0000	0·9000	0·8888	0·8571	0·7500	0·6666	0·6428	0·6000	0·5625	0·5714	0·5333

3. Keď tieto dĺžky tak prísne sa na samostrune vymerajú, ako prísne sú vyrátané, dosiahne sa tá najväčšia precísnosť a čistota tónov, ktorá sa len myslieť dá. Všetky tóny totiž dostanú istý kolorit čili barvitosť, lebo veď sú rovnorodé, akoby z jednoho hniezda, a v tonike 9 sústredné, ako by boly jednej matky. Nie jeden priechod do druhého tónu tak bude prekvapujúci a nový pre pozorovateľa, ako by ho ešte nikdy nebol počul. Samé čísla hlásajú, že sotva jest tak dokonalého umelca, že by s istotou tieto tóny reprodukovať znal, a keď by sa mu to pošťastilo vyviesť [3]), báječný effekt a moc tónov by vylúdil, ktoré za našich časov nepoznáme a len starodávne báje grécke i slovanské nám o tom bájky rozprávajú. Táto moc čistých tónov je medzitým niečo prirodzeného, lebo tie zákony harmonické otriasajúcej struny otriasajú mohutne sympaticky i cit človeka. Nie bez príčiny tóny nazývajú sa i zvuky nebeskými a zlatým hlasom, ktoré mimovoľne obodrujú, chlácholia, ba okúzľujú srdce, rozum i vôľu poslucháča.

---

[1]) To jest celú dĺžku struny za jednosť položíme, ale túto jednosť takto $^9/_9$ označíme.

[2]) Nalezeným otrasočíslom: 9 5 21 3 27 7 . . . keď sa istý menovateľ podpíše, ten spolu i I-mu predstavovať bude a čísla rovnorodé budú, a to sa stane, keď sa tu všeobecný menovateľ 9 podpíše: $\frac{9\ 5\ 21\ 3\ 27\ 7\ \ldots}{9}$ Takéto však *otrasočísla* ***na dĺžky struny*** (podľa akustiky) ***premenené budú, keď sa jednoducho prevráteno napíšu***: $^9/_9$ $^9/_5$ $^9/_{21}$ $^9/_3$ $^9/_{27}$ $^9/_7$ . . . Srovn. Základné pravidlá súzvuku, str. 9, č. 1.

[3]) Prečo nie, keď by nástroj hudobný podľa čísel samostruna ladil alebo podľa samostruna i sám sa cvičil predpísané tóny nasledovať.

Digitized by Google

§ 7. Báječná moc a účinok hudobných tónov.

1. Mnohé a krásne báje z dávnovekosti sa nám zachovaly, v ktorých nadprirodzená moc hudby a jej účinok sa opisuje, ako na rozumné i nerozumné tvory pôsobila. Sú to síce len mythy a báje, spôsobom hyperbolickým vypravované, ale zaslúžia, aby boly reprodukované už i z toho ohľadu, že pri drievnych národoch nadprirodzená moc hudby bola snáď lepšie známa a cenená, nežli za našich časov.

2. Drievni Gréci si bájili, že *Orpheus,* syn Apollov, na lýre hrával, že sa stromy a kamene pohýňaly, potoky sa pozastavovaly a divá zver v húfoch okolo neho sa posháňala, aby jeho hru slyšaly. Keď ale jeho manželka Eurydika následkom uštipnutia hadom zomrela, šiel za ňou do pekla. Pluto, Proserpina a ostatní predstavení pekla tak boli hudbou jeho dojatí, že mu Eurydiku vydali, pod tou výminkou, že sa dotedy na ňu neobzre, pokiaľ z pekla nevyjde. Orpheus sa ale zdržať nemohol, obzrel sa, a Eurydika mu na večné veky zmizla.

3. Gréci zvlášte váhu kládli na hudbu [1]) a toto umelectvo natoľko pestovali, že znali ľudí do zúrenia priviesť; hudbou vojsko popudzovali do boja, alebo ho miernili a tíšili, mládeži pak zakázaná bola jedna mäkká tonina, aby sa nerozmaznala atď.

4. Že Slováci obdarení sú smyslom pre hudbu a spev, toho dôkazom sú rozličné hudobné nástroje, zvlášte ale bohatá sbierka slovenských spevov, ako aj mnohé gréckym podobné báje o divotvornom účinku hudby. Na dôkaz toho mienime tu uviesť len niekoľko príkladov. Veď sú naše.

5. Bol jeden pastier, volal sa *Blaho,* a znal na píšťale utešene hrať. Mal v stáde štyri kozičky, ale keď začal na píšťale preberať, nuž mu všetky štyri na zadných nohách začaly skákať, zvŕtať sa a strečkovať. Kráľova dcéra veľmi rada prizerala sa na to a obdivovala i švárneho šuhaja, no i Blažko s úľubou jej hrával a z vďačnosti daroval jej i divotvornú píšťaľu. Kráľovi dar pastierov nebol po vôli, a keď raz slyšal píšťaľku, tak sa napajedil, že dcéru dal zavrieť do žalára, aby *Žiaľka* viac neschádzala sa s pastierom. Ale i Blaho otrúchlel, stádo sa mu nepáslo, kozičky viac nestrečkovaly. — Čo mal robiť, nechal všetko a išiel na výboj a nadobudol si od troch drakov zlatú hviezdu, zlatý mesiac a zlaté slnko (odznaky kráľovské: hviezda, berla a koruna). Ale i hôrnym pannám (Vílam), keď spaly v chládku, zavesenú na strane *musiku* (ná-

[1]) Plinius v Barthelmyho Anacharsis Reise, str. 139, píše: »Už z toho sa dá Grékov úľuba v hudbe posúdiť, že oni tomuto slovu mnohonásobný význam dávali, oni ho užívali bez rozdielu pre nápev, takt, básnictvo, tanec, posunkovanie, a držali ho za spojidlo všetkých vied a za známosť všetkého umelectva. Ale nie dosť na tom, ten duch spojovací, ktorý medzi nimi povstal, ich pobádal všade podobnosť hľadať; týmto zákonom harmonickým práve i pohyb nebeských telies a pohyb ducha ľudského podrobiť chceli.«

Digitized by Google

stroj hudobný) podvodne odňal. Doma zlatú hviezdu nosil, Žiaľku si za ženu pojal a obom zlatá musika hrala [1]). V tomto peknom báji základná myšlienka snuje sa okolo hudby. Blaho okuzľoval čriedu, kráľova dcéra do výtržnosti doviedla otca, v lútosti bavila sa hudbou, Blaho z lútosti šiel na výboj, aby si majetok, hodnosť, ale i najvzácnejšiu vec, totiž hudbu, nadobudnul.

6. *Osiralec*, nemajúc viac nikoho na svete, len statočnosť, vybral sa do sveta šťastie hľadať, a prišiel (do skleneného zámku) ku trom vážnym starcom; jeden bol záhradník [2]), druhý vojak [3]) a tretí hudec [4]). Tu stal do služby a keď statočne vyslúžil, obdarovali ho starcovia (bohovia), a síce záhradník (Podzemný kráľ) dal mu živototvorný *prík*, ktorý kde zasadil, všetko rástlo, vojak (Radhosť) *meč*, ktorý na rozkaz všetko srúbal, a tretí, hudec, daroval mu *husle*, na ktorých keď hral, zver polná sa zastavovala, počúvala ho, alebo od radosti podskakovala [5]).

7. Bezdetným rodičom Pán Boh dal syna *(Bohdana)*. I bolo mu naloženo, keď odrástol, aby Morského kráľa dcéru na zlatom člnku s družičkami na morských vlnách sa kolimbajúcu (*Ondinu*) doniesol. Šuhaj šiel a na morskom brehu tak prenikavo hral a hral, až ju hudbou k sebe privábil a preč uniesol [6]). — Rozumie sa, že nikto a žiadnou mocou nemohol Morského kráľa dcéru dostať, to za vec nemožnú sa považovalo.

8. *Kralevič* bol najvýtečnejším hráčom na píšťale; a keď strom zlaté ovocie rodiaci išiel strážiť, ktoré tajne niekto každú noc pooberal, a jeho bratia pre veľkú búrku a príval nikdy nikoho nemohli dostihnúť — svojou okuzľujúcou hrou *búrku* a *hromobitie* zažehnal a videl, ako 12 bielych holubov o polnoci sletelo, na panny sa obrátilo a zlaté ovocie oberalo. Najkrajšia ale z nich bola *Berona* z Čierneho mesta [7]).

9. *Dražko*, keď na troch píšťaľkách zapískal, tri divé zvery mu na pomoc prispeli [8]).

10. *Radovid* pak, keď na čarodejnej trúbe do tretice zatrúbil, *zlatý hlas* z nej vyletel, sprašťalo akoby hrom udrel a zápoľa sa od samého

---

[1]) Slovenské povesti A. H. Škultéty a P. Dobšinský, 1858, str. 557—564.

[2]) Tu sa naráža na báječného *Podzemského kráľa*, ktorý (bôh) úrody zemské a zbožia dáva i odberá (srovn. Škult. a Dobš. Povesti slovenské, str. 271); alebo *Budiča*, buditeľa prírody; alebo *Vodana*, ktorého pobaltickí Slovania ako zúrodňovateľa zeme ctili (Ceres?).

[3]) Či nie *Radhosť*, ktorý bol ctený ako vojak a víťaz vo vojne (Mars)?

[4]) Asnád *Veles*. Tento opisuje sa v bájesloví ako pastier a bôh hudby milovný (asi to, čo Satyr alebo Pan).

[5]) Škult. a Dobš. Slovenské povesti, str. 376. Hudba teda ako umelectvo nadzemských bytností sa považuje, ktoré Blaho si od spiacich Víl obratnosťou (strieľaním) a chytrosťou (útekom) nadobýva, Osiralec ale ako odmenu vytrvalosti od Velesa darom dostáva.

[6]) Božena Němcová: Nár. pověsti, str. 619.

[7]) Škult. a Dobš. Slov. povesti, str. 224.

[8]) Tamže, str. 480.

Digitized by Google

spodku striasla a na kríž rozpukla. Pritom sa ale čarodejník na kolomaž rozlial a zakliata panna ožila [1]). Ináče veľmi početné sú báje u ľudu slovenského, v ktorých zvuku, hlasu, pískaniu a spevu nadprirodzené vlastnosti sa pripisujú, o ktorých sa rozpísať nemienime, ponevač ony do iného odboru patria.

11. Mnohých výtečníkov v divotvornej hudbe a speve zná vykázať i české bájeslovie, na príklad: *Lumír* ako báječný pevec pripomína sa v Královdvorskom rukopise: „Aj ty, *Záboju*, pěješ jako Lumír, ký slovy i pieniem bieše pohýbal Vyšehrad, vše vlasti.“ — Druhý bol *Dalibor* z Kozojed, stavu rytierskeho, keď uvrhnutý bol do väzenia, tam v kúte na najdených husliach natoľko sa cvičením zdokonálil, že okoloidúci zastavovali sa a s úľubou hudbu naslúchali. Jeho žalár i podnes nazýva sa Daliborkou. Bol statý [2]). Tretí hudec bol *Švanda* Dudák; o tomto veselé legendy v národe kolujú, že i čerti museli pri jeho hudbe tancovať.

12. Ináče, čo sa tohoto umelectva týka, v najväčších rozmeroch vyvinulo sa u Čechov, ako nikde inde, ktorým neschádza ani na talente, ani na prostriedkoch, len malé pobídnutie, aby v tomto umelectve im patričnú missiu i prejali i previedli. My naproti tomu v primitívnosti živoríme, ako to ináče ani v našich okolnostiach nemôže byť, keď každý slobodnejší duch sa paralysuje a utlumuje. U nás za vzor hudby sa považuje Cigáň a jeho umelectvu sa výlučne holduje [3]).

§ 8. **Temperovaného ladenia tóny.**

1. Že hudba ak v účinku čili effekte, tak i vo vývine theorie zasekla, na to sa všeobecne ponosuje. Vmyslime sa len do ďalekej budúcnosti, tu veru o našich časoch nebude sa tak báji ako o Lumírovcoch, Blahovcoch atď., ačpráve na geniálnych tvorbách nedostatok nemáme; a tejto zaostalosti príčina je len v zastaralej a na falošnom základe postavenej theorie, ktorá moderným požiadavkom a nárokom, ale ani vyšším talentom viac už nezodpovedá. Aby toto tvrdenie ale i očividno bolo dokázano, poukážeme na tie nedostatky a závady, ktoré z temperovaného ladenia vyplývajú.

2. Moderná hudba nemá čisto ladené tóny, ponevač oná differencia z ladenia čistých tónov pochádzajúca (ako 128 : 129·98) a Pythagorovým Commom zvaná, na všetky tóny jednej oktávy sa rozvrhuje, čo sa nazýva *temperovaným* ladením. Toto závadné Pythagorove Comma, aby bolo odstránené, mnohé lámanie hlavy spôsobilo. Mathematici odporúčali takrečené stejno-chvejúce temperovanie (gleichschwebende Temperatur),

[1]) J. Rimavského Slov. povesti, str. 78.

[2]) Slovník Naučný.

[3]) V hudbe cigáňskej darmo sa hľadá nejaké vyššie vzdelanie. Oni sú prostí samoukovia, nástroje *čisto ladené* obľubujú (teda výlučne všetkých druhov husle) a jedine tým znajú i účinok pri poslucháčoch vylúdiť. O ich aesthetike a vkusu ani reči nemôže byť.

Digitized by Google

t. j. proporcionálne rozvrženie differencie na všetkých 12 chromotických tónov, čo praktiční umelci rozhodne zavrhli. Boli i takí, čo tvrdili, že sa príroda chyby dopustila. Novší akustici pak toto Comma, ako predmet neprekonateľný, viac ani do povahy neberú. Novšia theoria ale učí, že chromatická škála je vlastne zo štyroch číslových skupenín složená, a síce: 2 3 9 27 — 5 15 45 135 — 25 75 — 7 21, v ktorých síce 4 differencie prichádzajú, ale v čistom ladení najmenší zmätok nezapríčiňujú. Pri temperovanom ladení teda každá kvinta musí o niečo nižšie chveť a čisté ladenie je nemožné, a tak rozdiel medzi čistým a temperovaným ladením je zrejmý a citeľný [1]), čo sa i číslami tak dokáže, keď popredku sa presvedčíme, nakoľko sluch ľudský je schopný tónové úchylky čili differencie rozoznať.

3. Keď istý tón 324 [2]) otrasov za sekundu učiní, jeho dĺžka struny bude (na strune 1 m. dlhej) = 88.88 cm. Keď sa ale tónu 324 jeden otras pridá, teda 325, dĺžka struny bude [3]) 88.61 cm. Differencia teda jednoho otrasu, v dĺžke struny vyložená, učiní: 0.27 cm. Následovne pri 300—600 otrasoch *jeden otras,* čo učiní asi *2 mm.* na strune, sluch stredne vycvičený ako dissonanciu spozoruje. Zkúšky ale akustické preukazujú, že sluch vycvičený pri 1000 otrasoch 1 otras už rozoznáva.

4. Dĺžka strún temperovaného ladenia podľa každého spisovateľa je iná, ani len u akustikov shoda sa nenachodí, ale nie div, lebo nemajú čo za pravidlo čili normu vziať. Porovnáme-li ale dĺžky struny ako najspoľahlivejšie skrze Kirnbergera udané s dĺžkami prítomnej theorie podľa § 6., 2), snadno si differencie vypočítame, a síce:

Dĺžka struny tónov čistých:	Dĺžka struny tónov temperovaných podľa Kirnbergera.	Differencia v millimetroch:
I $^{9}/_{9} = 1{\cdot}0000$	1·0000	0
II $^{9}/_{10} = 0{\cdot}9000$	0·8888	— 11 mm.
II $^{72}/_{81} = 0{\cdot}8888$	0·8888	0
m3 $^{18}/_{21} = 0{\cdot}8571$	0·8437	— 13 mm.
IV $^{9}/_{12} = 0{\cdot}7500$	0·7500	0
V $^{18}/_{27} = 0{\cdot}6666$	0·6666	0
m6 $^{9}/_{14} = 0{\cdot}6428$	0·6328	— 10 mm.
VI $^{9}/_{15} = 0{\cdot}6000$	0·5963	— 4 mm.
m7 $^{9}/_{16} = 0.5625$	0·5625	0
m7 $^{36}/_{63} = 0{\cdot}5714$		+ 8·9 mm.
VII $^{72}/_{135} = 0{\cdot}5333$	0·5333	0

[1]) O tomto R. Radaua slová sa uvádzajú v Sborníku I., str. 185, [2]) a G. Engelove zkúšky, tamže, str. 187, [2]).

[2]) O vyrátaní tónových otrasov sa už pojednávalo v § 5., [1]).

[3]) Otrasový zlomok $^{325}/_{288}$ sa prevráteno napíše a delí, o čom už v § 6., 2., [2]) zmienka stojí.

Digitized by Google

5. Differencia teda až na 13 mm. vystupuje, kdežto sluch ako pod č. 3. už 1 mm. ako dissonanciu pozoruje. Táto nesprávnosť tým viacej do očí padá, keď sa v nápeve na pomer tónov vztiahne:

Podľa čistého ladenia:

C	Es	D	H	C	G	F	As	G	F	Es	D	C
6 : 7		6 : 5		4 : 3		6 : 7		9 : 8		28 : 27		
	28 : 27		15 : 16				28 : 27		8 : 7		9 : 8	

Podľa temperovaného ladenia:

27 : 32		6 : 5		4 : 3		27 : 32		9 : 8		256 : 243		
	256 : 243		15 : 16				256 : 243		9 : 8		9 : 8	

Akkord: I m3 V podľa čistého ladenia bude znieť: 6—7—9, podľa temperovaného ale: 54—64—81. Názorne sa to predstaví tak, keď si dve rozličné šírky [1]) akkordov predstavíme, ako sa to v Základnych pravidlách súzvuku, str. 42, vyobrazuje. V jednej šírke budú: 6C — 7Es— 9G, v druhej ale deväť ráz väčšie: 54C — 64Es — 81G otrasy tónov ležať. Priaznivá ale poloha akkordu záleží v tom, že do bassu nedopustí viac otrasov, nežli 15 položiť.

6. Vycvičený sluch sotva už pochopuje tieto oprávnené pomery 15 : 28, 24 : 25 (§ 5., 5.), čo sa zkúškami dá dokázať, pomery pak 27 : 32, 256 : 243 atď. doprosta zostanú nepochopiteľné, a takýmito moderná hudba je preplnená [2]). Differencie takéto držia sa podľa mylného náhľadu za maličkosti a štiepanie vlasov, no každá veda na takýchto jemných veciach sa zakladá a tvorí na nich stavbu rozsiahlych rozmerov. Lučbár na príklad stopuje molekule, ba i atomy prvkov, a ani to sa mu dostatočné nevidí, ale hypothetične predstavuje si billionové otrasy. U astronoma je i sekunda gradu často veľmi rozhodná veličina, a o jednu sekundu času keby sa totiž naša zemeguľa pod jedným rokom v obehu okolo slnka opozdila alebo priskorila, už by astronom znal vypočtovať konec sveta.

7. O *výhodách* čistého ladenia vyslovuje sa naslovovzatý spisovateľ Akustiky, Helmholz, str. 500, nasledovne: „Čo sa účinku hudobného, čistého ladenia týka, tak je medzi týmto a temperovaním značný rozdiel. Čisté akkordy, menovite tvrdé a v priaznivej polohe, majú plný a spolu jadrný súzvuk, ony tečú v plnom prúde celkom pokojne, bez trasenia a chvenia. Pak-li sa ale k nim prirovnajú temperované alebo Pythagorove akkordy, tak sa tieto ukážu ako drsnaté, zmútené, trasavé a nepokojné. Rozdiel ten je ale tak veľký, že ho každý i nevzdelaný hneď pozná.“ O *škodných následkoch* nečistého ladenia píše tenže spisovateľ na strane 510

[1]) Šírka akkordov sa *modulom* meria. Jedna vlna C tónu predstavuje 1 modul. Prvý akkord teda bude 6, druhý ale 54 modulov široký a preto tento posledný bude i temný, nejasný a zmatený.

[2]) Pri týchto divých pomeroch ani takrečené stupňovanie, vyššie v § 5, 4., [1]) opísané sa nešetrí. Lebo na pr. z 243. ako prejde na stupeň 6., keď v jednoduchom pomere nestojí?

Digitized by Google

takto: „Nedá sa tajiť, že na tento čas práve pri našich operových spevákoch málo sú v stave jednu maličkú sadu, ktorá nemá sprievod, alebo len skromne sa akkordami sprevádza, ako na pr. v maškarnom tercettu v Mozartovom „Don Giovano“ tak spievať, aby poslucháč mohol mať úplnú radosť na čistom zvuku. Ale kde by sa i mohli naši speváci naučiť čisto spievať a svoj sluch pre cítenie čistých akkordov vycvičiť, keď sa oni od začiatku pri temperovanom klavíre učia spievať. A keď sa im dá sprievodný akkord dur, tak sa neznajú ani so základným tónom, ani s kvintou, ani s terciou do súzvuku položiť. Zostáva im teda medzera asi $^1/_5$ poltónová, v ktorej ich hlas sem a tam blúdiť môže. Taký spevák, ktorý sa pri temperovanom nástroji vycvičil, nemá pražiadnej zásady, podľa ktorej by vysokosť svojho hlasu mohol spravovať.“

8. Iná a ešte väčšia vada temperovaného ladenia záleží v tom, že pokiaľ sa ona neodstráni, samá theoria súzvuku vyvinovať sa nemôže, a len ako remeslo bude sa pilnovať na ujmu iných vied, lebo veda vedy podporovať má. Iné sa vyvinujú, s časom a duchom pokračujú, len základ všetkých vied a krásnych umení, totiž theoria súzvuku, ladom leží.

Digitized by Google

Miestopisné úryvky z Gemera.

Podáva *Julius Botto.*

II. Jelšava.

Ponáhľajme sa zachovať starodávne slovenské mená krajov, honov, vrchov, riek, potôčkov, studienok v krajoch Slovákmi obydlených, bo ideme pomaly utrácať i tieto. Stalo sa totižto ako inde, tak aj v Štitníku, mestečku slovenskom, v gemerskej stolici ležiacom, že keď roku 1857 takzvaní krokomerci pozemkové knihy robili, do nemecky popísaných pozemkových hárkov dľa reči kraja vnášali mená honov a hôr v reči ľudu, v Štitníku tedy slovensky. V tom istom mestečku bola pozdejšie komassácia, pri ktorej maďarskí inžinieri už netrpeli a tak povyhadzovali prastaré slovenské názvy honov. *Suchá stráň* dostala meno: Száraz hegy, *Drienok:* Somosalja, *Teplá úboč:* Meleg hegy. A týmto podobné. Tak dostaly v Štitníku hony nové úradné, maďarské názvy, ktoré v ľudu neujaly sa síce, no, zato nepriaznivci tým urputnejšie držia sa ich. Konečne napadne nejakému premrštencovi o niekoľko rokov tvrdiť, že Štitník bol kedysi maďarským mestečkom; dokazujú to vraj maďarské názvy honov, len vraj z vidieku vlúdivší sa Slováci poslovenčili ho, treba ho tedy maďarstvu nazpät vydobyť. Príklad na to poskytuje nám Ďuro Volf vo svojom Pavlom Križkom výtečne posúdenom diele: *Az egyházi szláv nyelv hazája.* Na šťastie môžeme sa odvolať krem mnohých iných dôkazov i na dielo Lad. Bartholomaeidesa: *Memorabilia provinciae Csetnek,* v ktorom tento tvrdí: „hodierni incolae omnes Slavi sunt". Ale Bartholomaeides neopísal každý bod Slovenska, nemožno ho všade za svedka volať, preto je potrebné, a to súrne potrebné, miestopisné názvy z celého Slovenska posbierať a tým nielen rečový poklad, ale i dôkaz prvobytnosti slovenského národa zachrániť.

Úradná práca viedla pisateľa týchto riadkov v lete tohoto roku do, teraz rýdzo maďarskej, dľa náboženstva kalvínskej, osady Silíc, maďarsky: *Szilicze* zvanej, ležiacej na vysočine východného kraja stolice gemerskej, asi na hodinu vzdialenosti od mestečka Plešivca a takmer v súsedstsvę

Digitized by Google

dediny Agtelek, chýrečnej po veľkolepej jaskyni. — Medzi pamätnosti tejto dedinky patria na západnej hranici chotára v chrastine sem-tam v čarovnom neporiadku, no veľkolepe a romantične rozmetané dosť vysoké vápencové bralá skál, v ktorých lone, ako pisateľovi hovorili, *ľadová jaskyňa* sa nachodí. Pisateľ nesťažoval si jaskyňu pozrieť, no nebol veľkoleposťou, ako radšej tým prekvapený, že ľud maďarský silický túto jaskyňu i po maďarsky *lednicou* volá. Pisateľa totižto tázal sa jeden tamejší maďarský sedliak: „Lednicében volt az úr?“ (Boli ste, pane, v lednici?). Vidno z tohoto, že aj v kraji tomto za starodávna bývali Slováci, ako že ešte aj teraz v súsedných dedinách, *v Plešivskom Ardove* (Pelsücz Ardó), *Hosúsove* (Hosszúszó), *Kečove* (Kecső) a na ďalšom, až do boršodskej stolice siahajúcom priestranstve tejto vysočiny, v boršadských osadách *Kľačany* (Kelecsény), *Koryťany* (Korityán), pravda už silno pomaďarčení, ale medzi sebou ešte vždy slovensky hovoriaci Slováci bývajú. Ostala nám tedy aj tu už len trpká pamiatka dávnovekej prvobytnosti.

A čo premieňaním, maďarčením, chotárnych honov stalo sa v Štitníku, to isté deje sa po tieto dni v slovenskom meste gemerskom v Jelšave. I tu komassovali, vlastne regulovali chotár. Pri autentikácii komassačných prác prítomný pisateľ týchto riadkov počul s nemalým ustrnutím pomenovať hon *Malá vieska* maďarským názvom: „Kövi patak“, preto tak, že rozprestierajú sa na brehoch potoka Kameňanským zvaného. Takto pokrstili, ako dolu nižšie bude poznamenané, všetky hony maďarskými menami; a poneváč pri ostatnom krajinskom úradnom popise ľudu v Jelšave, úradne, no cele falošne, nepravdive, asi 1300 jelšavských Slovákov, každého čo trocha maďarsky vedel, za Maďarov zapísali, bude o niekoľko rokov dáky Ďuro Volf opätne tvrdiť, že Jelšava bola od jakživa maďarským mestom, ako to vraj aj názvy honov dokazujú.

Preto je i tejto prácičky cieľom: zachrániť starobylé, miestopisné slovenské názvy slovenského mesta Jelšavy.

* * *

Takmer v prostriedku doliny Muráňskej, na svahu vršku „Hradovisko“, leží starožitné slovenské výsadné baňské mestečko *Jelšava*, maďarsky: Jolsva, nemecky Eltsch, latinsky Alnovia zvané, sídlo verejno-správneho okresu v.-revúckeho, — majúc za súsedov na východe: *Jelšavskú-Teplicu, Rozložnú, Gočaltovo, Ochtiná;* na severe: *Chyžné, Ľubeník;* na západe: *Turčok*, na juhu: *Kameňany* a *Priehradzany.*

Na západe chotára ležiace mestské hory majú tieto mená: *Šmolcovo, Malia* a *Velkia Suchia, Krajná Dolina, Brádlo, Starý Hrad, Pod Slivó, Nandražský kút, Nad Šmídovým Košárom, Tri Penážky, Skalnitá, Skalka, Nad Smolárové Dolinkó, Nad Sivó, Kämenän potok.* Tieto, takéto názvy majúce hory venčia mesto od severo-západu na juh.

Digitized by Google

Od Jelšavskej Teplice, tedy od východu na sever ťahajúce sa pásmo hôr pozostáva z týchto čiastok: *Konšistý vrch,* vyčnieva na medzi chotára teplického a jelšavského. Za ním v rade nasledujú tieto hory: *Pisárka, Cíger, Orlová, Slovenská skala, Kobulá jama, Tri chotáre, Filová, Čepková, Hlaviná, Hrádok, Nad ochtinskó cestó, Hekel, Nad Žlăbkom, Spariny, Tatáršice, Magura, Jedlovec, Madáčka, Miková* a *Dúbrava.*

Od chotára chyžňansko-lubenického počnúc, rozprestiera sa a siaha až po chotár jelšavsko-teplický dosť rovnomerná z lúčin a oráčiny pozostávajúca rovina, vlažená riekou Muráňkou, záležajúca z nasledujúcich honov: *Pod Marvanom, Vyšiky, Pred hájom, Pijavice, Za vodó, Nandražsky kút, Pod knezovým briažkom, Pod mlynskó hvaró, Ševenice, Okruhlá, Malá Viaska* a *Sivá.*

Odtiaľto pozdĺž chotára kameňanského a priehradzanského rozprestierajú sa smerom k Jelšavskej Teplici nasledujúce hony: *Kemenăn potok, Cez kemenănskú cestu, Kosovitia, Dlhia hony, Huta, V krátkych.* Niže mesta: *Pri starom mlyne, Medzi vodami, Pri úle, Pod šibenicami, Pod Cígerom.* — Východná kotlina *v kúte rozložňanskom* ležiaca má tieto názvy: *Pod Kozárovým, Trosky, Madarásky, Flăsky, Pred Filovó, Pod a nad ochtinskó cestó, V Lovnišnom potoku.* Konečne severný kraj chotára pozostáva z týchto honov: *Za Žlăbkom, Ždăr, Pred Jedlovcom, Veľkia a Malia vráta, Na širokých, Mazanec, Pod Dráhami, Nad Dráhami, Hradovisko, Medzi Jărky, Pod Kohútikom, Pod Lipovó, Pod mlynšenským chodníkom, Pri brúse, Brenky, Medzi lúkami* a *Medzník.*

Ako a kedy Jelšava povstala, kroz koho a kedy založená bola, ostane hádam navždy neriešenou otázkou. Mená rodinné v Jelšave dávne a starobylé, ako sú: Štitnícky, Vernarský, Polomský, Záhronský, Revúcsky, Gvačovský, Gočaltovský, Muráňsky, Žufovský, Lehotský, poukazujú na to, že sa mnohé rodiny do Jelšavy zo Štitníka, Vernára, Polomy, zo Záhronia, Revúcej, Gvačova, Gočaltova, Muráňa, Žufova a z Lehoty sem prisťahovaly. Táto okolnosť by mienku p. Jozefa Maliaka, vyslovenú v článku „Jelšava“, uverejnenom v 9. sošite Slov. Pohľadov z roku 1895, že ztadiaľto bola zaľudnatená celá Muráňska dolina, nepodoprela. No nie je vytvorená možnosť, že pripomenuté rodiny pozdejšie osadily sa v Jelšave, bo aj to počul som pripomínať, že po katastrofe belohorskej z Čiech viac rodín evanjelicko-českých prišlo do Uhorska, z ktorých niektoré, menovite súkenníci, medzi inými rodina Roháč, v Jelšave osadily sa, položiac základ kvitnuvšiemu súkenníckemu priemyslu. Dľa mienky dr. Gustava Reussa, i územie mesta Jelšavy prináležalo do obvodu, v listine kroz kráľa Bélu IV. Bebekovcom vystavenej, pripomenutej „terra Martini“, zeme Martinovej. No, kto a čím bol tento Martin, ostane podobne nevysvetlenou otázkou. Bratia Tomášikovci, Samuel a Pavel, myslia, že stará Jelšava pred tatárskym plenom rozkladala sa na pravom brehu rieky Muráňky pod *Starým hradom,* majúc meno *Stará Ves,* že obyvatelia Starej Vsi

Digitized by Google

zaľudnatili Malú Viesku a Rúdne, dedinky vraj poniže terajšej Jelšavy ležavšie. No dnes podanie ľudu v Jelšave o Starej Vsi a Rúdnom sotva zná niečo; názvy *Starý hrad* a *Malá Vieska* sú v Jelšave aj dnes dobre známe, keďže jeden hon v chotáre jelšavskom i dnes *Malou Vieskou* sa menuje.

O „Starom hrade" jelšavskom, ktorý na kopci na pravom brehu rieky Muráňky postavený bol, hovorí listina kráľa Ondreja III. z roku 1299, že už vtedy nachodil sa v ssutinách; „Ilsva, cum castro desolato, existenti in deserto". Ako 9-ročný chlapec poobzeral som viackrát tento „Starý hrad", ktorý, dľa rozmerov súdiac, musel byť veľmi nepatrnou pevnôstkou, a bol dľa vyčnievajúcej, podobu komína majúcej vežičky, kroz ľud i *kochom* zvaný. Väčších rozmerov mohol byť hrad na kopci teraz *Hradovisko* zvanom postavený, ktorý za starodávna pozemnými jarkami a násypmi a medzi tieto položenými balvanmi skál opevnený, mohol byť župným hradom. Podanie ľudu jelšavského hovorí o akomsi remennom moste, ktorým Starý hrad s Hradoviskom spojený bol. Týmto mostom prechodila pani týchto hradov, zvaná: *pani Pú,* strážiac i na jednom i na druhom množstvo pokladov, ktorú úlohu na Starom hrade teraz vraj veľký čierny had koná. No tohoto hada dosiaľ nevidel nikto.

Najstarších obyvateľov, poťažne vládateľov jelšavského panstva, poznáme z dejín len dľa krstných mien. Sú to *Egruch* a *Eliaš,* ktorí tu okolo roku 1243 vládli. Pozdejšie hovorí historia o akýchsi Ilosvayovcoch, potomkoch normanského vraj Ratolda, ktorý pod panovaním kráľa Kolomana do Uhorska prišiel. Z tohoto rodu pochádzali Oliver a Roland; posledného potomci pomaďarčili sa na Lorándfiovcov a vládli v Gemeri dedinami *Žirkovce* (maďarsky Serke) a *Feled.* Synovia Olivera obdržali Jelšavu a s ňou i meno Ilosvay.

Dľa Samuela Tomášika bol Sarý hrad hlavou rozsiahleho, širokoďaleko rozloženého panstva, z ktorého východnú čiastku, akiste Rozložnú — teraz už: Hámosfalva — Gočaltovo a Kunovú-Teplicu, kráľ Béla IV-tý Bebekovcom daroval.

Posledný Ilosvay — Georgius de Ilsva — bol roku 1520 hlavným županom stolice gemerskej, zomrel bez potomkov.

Pavel Valaský, bývalý ev. farár jelšavský, v dielci: Historia eclesiae ev. Alnoviensis, vyslovil tú mienku, že zakladateľmi Jelšavy boli Nemci, baníci, ktorí vraj od Dobšinej sem prišli. Nie slabší znateľ gemerských starožitností Ladislav Bartholomaeides vo svojom cennom diele: *Notitia inclyti comitatus Gömör* tvrdí len toľko, že zakladateľmi mesta boli akiste baníci, či títo ale boli slovenskej, a či nemeckej národnosti, nie je rovnak isté. Že v Jelšave poriedku aj Nemci bývali, to vidno aj z mestských protokollov. No dnes bývajú v Jelšave už len 3 rodiny nemeckého pôvodu: Kirchmajer, Leibitzer a Teichengräber, z ktorých posledná premenila si meno na Tavasi, slovenského pôvodu rodiny ale: Sýkora —

Digitized by Google

na Cikornai, Cirbes na Ceglédi. No Pavel Tomášik, ktorý tieto mestské zápisnice dôkladne poprezeral, tvrdí, že v protokolle mestskom nachodia sa i nemecky napísané pamätnosti, ačpráve len veľmi málo, aj to len v rokoch 1574 a 1575. Staré cechovné artikule, všetky slovensky písané, nachodia sa nateraz v peštianskom krajinskom museume. Pravdepodobné je, že do Jelšavy a Revúcej prišlo cieľom hľadania kovov viac rodín, ktoré z baníctva zbohatly, a poneváč bohatstvo i vplyv a moc dáva, za istý čas mohly tieto rodiny byť i smerodajným živlom. Meno mesta „Jelšava“ od jelchy, jelši, poukazuje presvedčive na slovenských zakladateľov.

Že s baníckym priemyslom nezaoberali sa len Nemci, vidno aj z výpovede Nemca Gottfrieda Heince, ktorý tvrdí: „Frühzeitig legten sich die Slaven an den Bergbau.“ Dnešné pomery ale nás poučujú, že sa v Gemeri v dedinách: Kobeliarove, Rožňavskom Bystrom, Ochtinej, Rákoši a zvlášte na Železníku, mnoho sto Slovákov baníckym priemyslom zaoberá. Poneváč títo majú aj hospodárstva, v čas súrnych letných hospodárskych prác, zamieňajú ich nemeckí baníci z Dobšinej a Wagendrüsslu. Z tejto okolnosti tedy zatvárať na pôvod nemecký, je viac než slabosťou, je alebo malícia, alebo nedostatok dejepisných známostí. Isté je, že boli Nemci v Štitníku, v Jelšave a v Revúci; no zakladateľmi týchto miest boli Slováci, dajúc mená slovenské mestám nimi založeným. Mesto Jelšava stalo sa: *oppidum privilegiatum montanum* pravdepodobne okolo roku 1328, teda vtedy, keď aj Plešivec, Štitník a Dobšina. Akej ceny je tvrdenie P. Valaského, že Nemci založili Jelšavu, vidno aj z toho, že ich zmiznutie pripisuje zčiastky moru, zčiastky škrteniu husitov, konečne nájezdom Turkov. Však ale mor a Turci neušetrili ani Slovákov, no a husiti nemohli v nich veľku škodu urobiť, keďže všetkých Nemcov dohromady bolo veľmi málo.

Roku 1540 vyplundroval Jelšavu ani nie Turek, ani nie Čech, ale tehdajší hlavný župan stolice gemerskej, František Bebek de Plešivec, zčiastky preto, že Jelšava s bašom, Tornalyaiovci, tedy Zápoľovými ľuďmi držala, zčiastky a najhlavnejšie preto, že sa celá stala evanjelickou a. v. Ten istý osud potkal Štitník a Kameňany; zvlášte na zvony mal tento pán namereno, z ktorých pre svoj zámok *Krásna Horka* delá s hrdým nápisom: *Franciscus Bebek de Plešivec jussit me fieri* liať prikázal.

Poneváč Bebek všetko akiste neodniesol a Jelšavanom voľačo nechal, prišiel roku 1556 za ním Turek. Štitnícka slovenská kronika píše o udalosti tejto: „Roku 1556 v ten deň pred Obrezaním P. J. Krista Jelšava od Turkov ukrutne zrabovaná a vypálená jest, kdežto odvedeno jest lidu na 400. — R. P. 1562 v nedeli Laetare dedina pod Zámkom Muránem z gruntu všecka zrabovaná a vypálená jest.“

Keď sa Jelšava roku 1612 Séchyovcom do moci dostala, nastaly pre ňu veselšie a slávnostnejšie dni, ktoré do Széchyovského rodu priženený

Digitized by Google

palatín František Veselényi de Hadad v značnej miere rozmnožil tým, že s Máriou Széchy sa tu sobášiť dal, ba ako palatín aj menšie parcialné snemíky niekoľkých horno-uhorských stolíc tu vydržiaval.

Asi okolo roku 1711 dostala sa Jelšava zčiastky kúpou, zčiastky kráľovskou donáciou Kohárіovskému rodu do moci, ktorý tu na svahu briežku Hradovisko zvaného, ako Samo Tomášik myslí, zo skál zámku Hradoviska veľkolepých rozmerov kaštieľ postavil, vlastne k bývalému kláštoru mníchov pavlínskych pribudoval. Súsedné slovenské dedinky Mnišany a Kopráš boly vraj majetkom týchto mníchov pavlínskych.

Na počiatku tohoto storočia mohla byť Jelšava veľmi priemyselným mestom. Počitujúc 3600 obyvateľov, bolo medzi tymito 105 čižmárov, 35 kožiarov, 45 ševcov, 13 mäsiarov, 40 hrnčiarov, 17 zvonkárov, 20 tkáčov, 25 hrubých krajcov, 17 krajčírov, 11 hrebenárov, 6 klobučníkov, 6 sitárov, 33 údov sedliackeho poriadku, 40 údov poriadku Oršiak menovaného, ktorý so železom na Dolnej zemi kupčil, 10 tesárov, 4 kováči, 23 kušnierov, 60 súkenníkov, 1 zlatník a 3 hodinári.

No nadnes sú pomery priemyselné neutešené. Počet obyvateľov obnáša 2419; všetkých priemyselníkov jesto dohromady 203, a síce 95 čižmárov, 8 tenkí, 4 hrubí krajčíri, 6 obuvníkov, 30 kožiarov, 20 ševcov, 15 gubášov, 6 súkenníkov, 5 zvonkárov, 6 hrnčiarov, 5 stolárov, 2 kachliari, 3 povrazníci a jeden pernikár. Priemysel tedy značne klesnul i počet obyvateľov. No, dnes silní, mladí, práceschopní mužovia sťahujú sa do Ameriky.

Polno-hospodárske pomery sú nadnes tiež veľmi nepriaznivé. Mesto Jelšava má síce 5000 kat. jutár mestskej hory, 1780 kat. jutár oráčiny, 1067 jutár lúk, — oráčina a lúčiny náležia jednotlivcom, — no nedostatok hospodárskej intelligentnosti, rozhľadu a náhľadu, robí hospodárstvo viac obťažným, než užitočným, tak, že kto len môže, dáva pole do árendy. Najnovšie počalo sa pracovať na oživení fabričného priemyslu. V Jelšave a v súsedných obciach nachodí sa totižto vo väčšom množstve skala „magnesit“ zvaná, z ktorej tehlu, do Bessemerovských piec potrebnú, pália, ba ako miešaninu i k vyrábaniu oceľových šín upotrebujú. Tak povstaly najnovšie dve pece, jedna peštianskej firme Mansfeld, a druhá peštianskej účastinárskej spoločnosti prináležajúca. Keď tedy netečie, aspoň kvapne: i tieto fabričné závody menších rozmerov napomáhajú fluktuáciu peňazí i v Jelšave, i na vidieku.

Za potrebné držím poznamenať ešte, že v mestských meštianskych knihách nachodia sa nasledujúce rodinné mená, a síce od roku 1567 až do roku 1760: Ďurík, Samo, Štregner, Ďuro, Šútor, Benuš, Korytár, Waller, Malý, Čipka, Zabo, Orbani, Ovseník, Šindler, Lang, Cirbes, Gertler, Cipkoš, Orbaník, Kromer, Lipták, Derda, Levarti, Benker, Sabó, Urbánik, Mazuch, Madarász, Bazilides, Ferencík, Šmit, Gregor, Porubský, Komatský, Dopka, Chlebuš, Balcer, Remenár, Šturman, Bako, Poljak a Šándorík.

Digitized by Google

Na pamiatku millenarných slávností popremieňali predstavení mesta slovenské názvy honov za nasledujúce maďarské, ktoré sa i do nových kamassacionálnych máp povnášať majú: Čerešníky = Cseresnyések, Prielohy = Cseresnyés alja; Nad ochtinskou cestou = Cseres oldal: Pod ochtinskou cestou = Ochtinai út alja; Trosky madarásky = Taraczkos; Pod brezinou = Nyirjes alja; Rozloženský kút = Rozlozsnyai szög; Pod kozárovým = Kazár; Gombjarka — Gombos; Pod Cígerom = Kecskés alja; Pod šibeniciami = Akasztó domb; Niže mesta v Lovnici a Medzi vodami = Alsó rétek; Pri úle = Büdös kút; Dluhé hony, Kosovité, Huta, Štokbron = Alsó mező; Kameňanský potok, Malá vieska = Kövi patak; Červenice = Vörös; Starý hrad = Óvár; Krajná dolina = Óvár völgy; Suchie = Száraz völgy; Nandražský kút = Nandrázsi szög; Pod mlynskou horou = Bástya alja; Za kapusniciami, Pijavice = Luczernás; Kapusnice = Káposztás, Výšiky = Savanyú rétek; Pred Marvanom = Márvány alja; Vyše mlyna, Vyše mesta, Medzi vodami = Felső rétek; Brenky = Agyagos; Medzník = Határ földek; Vyše teplej vody rybník = Melegvíz völgy; Kohútik a Lipová = Kis Kakas; Hrčiansky jarok a Za hradoviskom = Várhegy oldal; Za koncom, Pod Jekovó, Jedlovec = Felvig oldal; Ždiar a Pod Ždiarom = Csurgó oldal; Spariny = Semlyék; Tatársko = Tatár domb; Štitnícke = Csetnek völgy; Šepková = Medvés; Mlynská hora = Bástya oldal; Skalka = Bástya csúcsa; Starý hrad = Óvár; Miková = Mikóhegy; Magura = Fenyves; Dúbrava = Bánya oldal; Bukvina = Bükkös; Breziny = Nyirjes; Slovenská skala orlová = Sashegy; Cíger = Kecskés; Tri peniažky = Hármas csúcs; Končistý vrch = Cseppkő tető.

* * *

V Jelšave hovoria slovensky nasledovne:

Zrekli se tí trä, že pajdú do vrchó tam po salašoch a dedinách medzi sprostima ludmi štestia hledat.

Kot išli, sviatilo slnco a hrälo, že to lístia od horušosti vädlo a lem tak se jím s kešky kúrilo a smed mali velikí.

I radi todi buli, kot dvajšli g jedné studniške, s kotré frišná voda klokotom viviarala. Tam si v chládku pot strom posedali a díchali pri speve ptáškó.

Chiba kot ti zpoza medzi viskoší s krdlom oviac juhás a tot kot zazrel pocesních skríknúl na ních: ta že skoré, volal, utekajte a nemeškajte, bo vás hnet búrka zachití.

Na nebu, tam medzi vrchamí, len na úzko ponad hlavó otvorenom, nebulo vídat ani mráška.

Tebe je azdaj v hlave mrašno, alebo se ti azdaj rozum šistí. Kde, šva? Vet nito ani obláška, ani márniho znaku na dížd, posmiaval se juhásovi hvezdár, kukajúc záklim cez dákú cjavku na šicki strani do neba.

Ba bistu bohu verte mi, kot vám aha hledteže tot cap tak bleší a

Digitized by Google

s chvostom nespokojne mrtká, to vám je istí znak, že se hrmavica bliží, riakol a š-šš s krikom het uhánel.

Vismiavali se z neho, sprostiho blázna, ale nestašili prést pár krokó, tu ti hrom udre, víchor zahuší, zotmeje se a f tom pošnú padat kvapki takja, ani želude. Napokon spustil se díždˇ, len se tak lälo z oblakó.

Do niti zmoknutí a f té súrke od chvadzi ustátí z horkó biadó dodräpali se do najbližího stavenja.

Chudobní obivatele vdešne prímúli a privítali hostó, lutovali jích neborákó, dali se jim usušit a šva mali, s tim jích ponúkli, s chlebem a s mljakom.

Ale s toho, šva na ceste vistáli f té súrke, zle jím prišlo, aj hvezdárovi, aj hodinárovi, prvimu težoba, druhimu ščípania v želúdku.

Dobre že som jä tu, ohlásil se doktor a dával chorím kvapki a ešče daš inšia užívat, ale to šicko ništ nestálo, a todi švaže robit, museli zavolat babu, tak tá z boskó pomocó obidvom spomohla.

Bulo uš dost pozde v noci i spitovali se, kot k sebe prišól, hodinára, kelo je hodín. Ale f tom díždu presäkli mu hodinki a zastáli, tak nevedel hodinár, kelo je hodín.

A f tom kohút na pajde zaspiaval.

Prví ráz kikiríká kohút, je jedná hodina po pól noci, ozve se domácí hlas.

Po šese (čase) zas kikiríkal kohút.

Druhá hodina, zas se ozval domácí hlas.

Na tretja kikiríkania kohúta domácí uš stávali.

No, páni, prereknúl jedon s tích troch, uš viamo, kelo bilo. Daromná tu našä hodina. Tu s nás, kde je cap hvezdárom, baba doktorom a kohút hodinárom, tu s nás ništ.

I vrátili se, s kä prišli, do mesta.

Digitized by Google

Obyčaje a povery

z roľníckeho predmestia *Štálov* v Novej Bani.

Podáva *Štefan Volf-Kňazolúcky.*

Jestli na Nový rok prijde prvá do domu žena, vtedy sa bijú misky, a keď chlap, vtedy hrnce. — Keď prijde chlap, vtedy sa liahnu barance, a keď žena, jahničky.

Keď deti bijú na Nový rok, tak ich bijú celý rok. — Čo sa začína na Nový rok, to sa plní celý rok.

Večer pred Troma kráľmi kladie sa na stôl od Vianoc pozostalý koláč. Jestli Traja králi nenajdú v noci na stole koláč, tak soberú z domu požehnanie.

Na sv. Agatu posvätený chlieb pchajú za roh (krokvu) na streche, aby v tom dome nestrhol sa oheň.

Kto na fašiangy šije, tomu sa sbierajú prsty v čas žatvy, — a kto na fašiangy netancuje, tomu narastú malé konope. — Na fašiangy je zle voly zapriahať.

V Smrtnú (škaredú) stredu kto seje, tomu narastú smeti na poli.

V Zelený štvrtok zavčas rána idú sa dievky česať pod zelenú vŕbu, aby im narástly dlhé vlasy. — V zelený štvrtok sejú mak, — že je taký dobrý.

Vo Veľký piatok zavčas rána modlia sa na holých kolenách, aby nemali zimnicu, a chodia sa umývať na brod, aby neboli chrastaví. — Vo Veľký piatok varia šunku cez pašie, a koštiale pchajú do krtín, aby krtice nerýpaly. — Na Veľký piatok zavčas rána hľadajú zelinu *Lastovičí koreň,* ktorá osoží pri chorobe dobytka.

V Bielu sobotu sbierajú pri kostole napálené uhlie a pchajú do krtín, aby krtice nerýpaly.

Vo Veľkonočnú nedeľu večer chodia mládenci voňavým olejčekom polievať dievky, začo ich tie pohostia. Ktorá nemá polievača, to jej je za hanbu.

Vo Veľkonočný pondelok chodia malí chlapci oblievať dievčatá za krajciare a koláč.

Digitized by Google

Vo veľkonočný utorok dievky korbáčom šibú každého chlapa, ktorého stretnú.

V Bielu nedeľu chodia poklady striehnuť a kopať.

Pred sv. Ďurom dávajú gazdovia zelinu (?) ovciam, aby im nepoškodilo a aby dobre dojily. — Pred Ďurom dávajú si slepému jašterovi cez ruku prejsť; tou rukou že je dobre zdutý statok hladiť.

Na Božie telo sbierajú pri oltárikoch zelinu, aby im nepoškodilo.

Keď na Medarda ide dážď, bude pršať za štyridsať dní.

Pri senobraní keď sa posledné z kopy na voz hodí, vtedy sa voz iste prehodí.

Pri skladaní snopov do štálu prvý dávajú ričavou, aby myši zrno nežraly.

Len pred Jánom (Krstiteľom) nasbieraný kvet lipový osoží, po Jáne nasbieraný nie.

Keď na Jakuba prší, vtedy opadajú slivky a aj žaluda nebude.

Keď na Navštívenie Panny Marie prší, vtedy hrste vyrastajú.

Na 12 apoštolov s istotou očakávajú hrmavicu.

Na Abdona keď strom obuchom sekery pobúchaš, ten istotne vyschne. — Vtedy je dobre tŕne kolčuvať, lebo znovu nevyženú.

V čas kantrový kto tancuje, tomu slúky (slivky) vyschnú.

Na Bartolema múťa maslo, ktoré je liečivé na trhanie uší, a aj na iné choroby.

Ktorý strom nerodí, tomu zatlč peniaz do hrubiny a hovor: „Keď ty mňa nechceš vyplatiť, tak ja teba vyplatím,“ — a potom že rodí.

Na Katarienu a na Ondreja chlapci prúty brezové namáčajú, aby sa rozpustily a na Mláďatká chodia nimi šibať dievčence.

Od Lucie robia stolček, na ktorý si pod utierňou stanú a čítajú strigy v kostole; aby ho ale neroztrhaly, ten, kto ich číta, musí odísť od pol omše. — Od Lucie pozorujú na dni, ako slúža s časom, a podľa nich predpovedajú mesiace. — Na Luciu večer jedia cesnak, aj kríž robia ním na dverách stajní, aby strigy neškodily.

Pred Vianocmi na Tomáša múťa maslo — či lepšie smetánku, — ktoré slúži na rany. — Tiež i dievky upradú niť na jeden dych, ktorou sa uviažu po utierni o stôl, isté, že každú prijde ten odviazať, čo ju má vziať za ženu.

V Štedrý deň postia sa dievky za dobrého muža a mládenci za dobrú ženu.

Na Štedrý deň večer dávajú statku koláč, cesnak a opekanec. — Gazda berie do izby pod stôl viazaničku sena, ktoré dáva na Božie narodzenie statku. — Tiež donáša pod stôl reťaze, lemeš a slamu, s ktorou na Jána obväzuje stromy, aby dobre rodily. Keď pečú opekance (pupáky) a daktorý spadne s lopára, v tom roku padne gazdovi dačo z lichvy. —

Digitized by Google

Tiež tomu, kto jie mäso na Božie narodzenie a vo Veľkonočnú nedeľu. — Na Štedrý deň gazda poschováva vidly, aby sa neklaly statky.

Na Štedrý večer kladie gazdina pod stôl v mažiariku ovos, ktorý ráno na Božie narodzenie chlap pomedzi svoje nohy hádže sliepkam, pri ňom volá: „Cipa s vajcí, aj ja...!“ potom vraj dobre nesú.

Na koho z tých, čo pri stole sedia, sa na Štedrý večer knôt zo sviece nakloní, ten do roka zomre. Podobne i ten, kto fľašu srúti.

Kto na Vianoce jie makové opekance, toho blchy hrýzť budú.

V Štedrý večer nakladú na uhol stola jeden na druhý celú vežu koláčov, aby veľké bolo požehnanie. — Keď jablká jedia, podávajú si jeden druhému, aby žiaden v hore nezablúdil. Kto poblúdil, nech si pomyslí s kým jedol vianočné jabĺčko a hneď trafí na cestu. — Medom si potierajú čelo, aby boli každému sladkí. — Dievky chodia počúvať pod súsedovie oblok, či hovoria viac *áno* alebo *nie*. Ak hovoria viac áno, vtedy sa vydá, ak viac nie, vtedy nie! — Dievka po večeri zametie izbu, zanesie smeti na smetisko, stane si na ne a počúva, kde pes breše? Kade zabreše, v tú stranu sa vydá. — Keď idú na utiereň, púšťajú dievky opekance do svätenčky; keď pri východe z kostola opekance už nie sú tam, vtedy sa vydajú.

Kto medzi sviatky na Tomáša zabíja, nech odloží sadlo, to je dobré na boľačky.

Na Jána svätia jablká, z ktorých bielky (šupy?) sú dobré na kadenie boľavých zubov.

Do mesiaca je zle hľadeť, lebo keď sa tam hrajúcemu Dávidovi struna roztrhne, vtedy tomu, čo sa díva, oko vypadne.

Hromovou streľou statok potierajú, keď je zdutý, aby ozdravel.

Komu sa kýchne dva razy, o tom hovoria, že je spravedlivé dieťa, komu len raz, že je pankhart.

Komu sa ráno kýchne, ten dostane dar.

Komu sa štikutne (začká), tomu sa hovorí, že ho spomínajú, na čo odpovie: „Pán Boh ti zaplac!“

Keď prvý raz hrmí, hovoria: Hora, hora zelená, nebojí sa hrmenia. Kto tak povie, ten sa celý rok nebojí hrmenia.

Keď prvý raz hrmí, trasú ploty na zahradkách, aby dobre kôpor rástol, pri čom volajú: Kôpor, kôpor, kôpor!“

Keď sa má otelit jalovica, idú zo zvona kúšťok odmrvit a dajú jej do roha, aby jej strigy neuškodily.

Keď sa otelí jalovica, dajú prvé maslo žobrákom, aby dobre dojila.

Keď kúpia kravu a dovedú ju na dvor, kladú na ňu vankúš, aby bola tučná.

Keď idú statok predávať, hádžu ženy za ním smeti, aby bolo toľko kupcov, koľko smetí.

Vlasy strihajú, keď ide dolu mesiac, aby nerástly.

Digitized by Google

Keď idúceho na jarmok alebo na cestu s prázdnym (nádobou) prejdú, to tak účinkuje naňho, ako by bol ztratil desať zlatých.

Tekvice a uhorky sadia na splne mesiaca, aby boly veľké.

Tiež dieťa odlučujú na splne, aby bolo tučné. — Podobne i telce.

V piatok je zlý začiatok, vtedy sa nič nezačína. — V piatok sa neumývať, aby sa hostec nepohol.

Kto sa češe a vypadne mu z ruky na zem hrebeň, ten sa poprdí v tanci.

Na vypýtaní (pri oddávkach) keď si mladoženíši ruky podávajú, ona podáva svoju cez fiertuch, aby vládla v dome.

V kostole pri sobáši pýta nevesta od mladého zaťa krajciar na offeru, aby vládla grošom v dome.

Keď prídu so sobášu, vedú mladú nevestu do pitvora do kochu pozrieť, aby skoro privykla v mladého zaťovom dome.

Kto z mladoženíchov skorej zaspí, ten skôr umre.

Ak mladá nevesta stála s dakým iným v lúbosti a ten sa chce pomstiť, pritre sa na svadbe ku mladej neveste, a hľadí jej odtrhnúť kúsok z rozmajrínu, ktorý vstrčí do okalu (výkalu), aby smrdela mužovi, ako okal.

Jestli manželia chcú mať chlapca, kladú pod posteľ kiahnicu, — jestli dievča, tak sekeru.

Kto ochorie v kostole, ten nevyjde z tej choroby.

Pri vynášaní umrčej truhly z izby, búchajú ňou o prah, aby mrtvý nechodil domov.

Keď mrtvý chodí domov a chcejú dostať od neho odpoveď, to musejú sa ho opýtať: „Čo chcem?“ nie: „Čo chceš?“ lebo ináč nedá odpovedi.

Kto chce mátohu biť palicou, musí to robiť hneď jedným, hneď druhým koncom palice, lebo ináč ho roztrhá.

Kto počuje nekrstené dieťa už zomrelé a zakopané plakať, musí zavolať: „Ja teba krstím Adam, Eva!“ (aby mu trafil na pohlavie) a nebude viac plakávať.

Na nekrstené dieťa kladie matka náboženské predmety, aby ho bosorstvo neprečaralo, alebo mu ináč nepoškodilo.

Jednoho raka (nepár) nenosia do domu, lebo by zo statku dačo odpadlo.

Keď mucha sadne na raka a s raka dakomu na nos, tomu sa chytí rak na nose.

Kto vidí ropuchu, ústa zatvára, aby mu nesčítala zuby.

Valasy (pastieri) aby sa chytro naučili hvízdať na prste, zedia tri ovčačínce (trus).

Keď pastier ženie prvý raz na pašu, uvaria mu vajce, aby sa mu statky v hŕbe držaly.

Zvonárovi pilne nakladajú, aby keď vidí blížiť sa hrmavicu, zvonil,

Digitized by Google

pokým je ešte nie v chotáre, lebo ju potom nerozoženie; a keď to urobiť zameškáš, potom ho pri vyberaní obilia čo najväčšmi hrešia a niekde mu ani obilia nedajú.

Na hríby (huby) je len ten šťastlivý, kto jedával ako dieťa okal.

Ktoré dieťa sa zle berie vravieť, to berú do kostola na prvé pašie v Kvetnú nedeľu, aby sa naučilo skorej vravieť.

Keď chcejú mať kurence kocholnaté, vtedy kladú vajcia do čiapky a ztadiaľ pod sliepku.

Aby gazdinej jastrab nebral kurence, ide z izby ricky (chrbtom) žmúriaca.

Keď idú do nového domu bývať, odtínajú na prahu sliepke krk (spravia smrť), ináč by v tom dome dakto do roka zomrel.

Kto sa naučí ricky (od zadku) modliť Otče náš, ten vystrídži od zmoka veľa peňazí.

Deťom hovoria: Neiď ricky, lebo ti otec umre.

V ktorý rok zahrmí na holú horu, ten rok bude veľmi neúrodný.

Kde vídavať permónikov, tam je dakde poklad, alebo zlato.

Keď berú do voza ovocie na predaj, vtedy nekážu vziať ani jedno z voza, lebo že im potom pri predaji kradnú.

Keď vsádzajú kotál na pálené do piecky, vtedy okrúcajú okolo neho tŕň, aby pálené bolo ostrejšie.

Keď perú po západe slnka, pokiaľ ten hlas ide, tadiaľ besný pes chodieva.

Kde kydávajú stajňu (vlastne hnoj) po západe slnka, do toho dvora príde besný pes.

Keď zabíjajú sviňu, kážu sa deťom smiať pri rozkrajovaní chrbta, aby bola hrubá slanina.

Ktorým rodičom umrelo dieťa, takým je zle jesť čerešne a jahody, lebo ktorí jedia, tých deťom nedajú v nebi čerešieň a jahôd.

Keď dakto zomre a hľadí (má zle zatlačené oči), ten vyhľadí dakoho a z toho domu dakto do roka zomre.

Kde príde do domu cigánka alebo kochniar keď zvárajú, tam majú čierne háby alebo pradená.

Keď deti sedia na lavici a opálajú nohami, vtedy ich hrešia, lebo že im rodičia zomrú.

Keď má dieťa mať sypanice, vopchajú ho do vreca a pichajú doň šivačkou; koľko ráz pichnú, toľko má sypaníc.

Dievka, keď ide na tanec, berie so sebou vecheť do vačku, aby ju brali do tanca.

Ktorí tancujú a sa poprdia, tí sa nechybia — soberú sa.

Keď sa suka okotí, prevliekajú štence deväť ráz dierou cez kolesovú hlavu, aby sa nezbesnely.

Keď gazdina od otelenej jalovice prvý raz varí kuráslu (z mleziva

Digitized by Google

varením na syrene seknutú polievku R.), obleje tých, čo jedia, aby kravička dobre dojila. (V Gemeri polievajú ich cez riečicu. R.)

Keď besný pes uteká, dobre je na ľavý bok ustúpiť, lebo že na ľavé oko nevidí.

Keď na krštení prví začnú spievať chlapi, tak najbližšie dieťa bude chlapec, keď začnú ženy, bude dievča.

Keď na krštení kmotrovia rozlejú pálené na stole, zanedlho budú zase dakde na krštení.

Kto chce mať celoročné šťastie, musí najsť štvorku — ďatelinu a zašitú nosiť v šatách.

Kto jie chlieb od myší načatý, toho zuby nebolia.

Keď dievka veľmi dvermi búcha, hovoria, že sa chce vydať.

Keď kto prvého hada v roku vidí živého, v ten rok bude veselý, a keď zdochnutého, po celý rok bude smutný.

Keď na strelca zavolá: „Soli, soli na zajace!“ vtedy nič nezastrelí.

Keď kravy badzgujú (strečkujú?), vtedy pastier chytí ovada na krave a zakope ho pred prah stajne, i prestanú badzgovať.

Plat od bujaka hádžu na zem, a ten kto kravu hnal ku bujakovi, palicu alebo prút zahodí na zem a tam ho necháva, aby sa krava nenavracala.

Pastieri šmerujú (natierajú) biče brezovým listom, aby sa ovce nekrútily.

Zpoza stola ztadiaľ vyjď, zkiaď si vnišiel; keď pojdeš dookola, budú sa ovce krútiť.

Keď sadiačky (ženy ktoré sadia) ostatné krumple posadia, pokrbálajú sa po nich, aby také veľké narástly, ako sú ony ženy.

Kto mak seje, mlčí, aby ho sýkorky nežraly.

Keď čep vozný mastia a zvrtnú koleso nazad, ide šťastie nazad, a keď ho zvrtnú napred, ide napred.

Kto v hore drevo berie (siahovicu) a vezme ten kôl, čo pri ňom stojí, tomu sa voz prehodí.

Keď statok na jarmok uteká, vtedy sa nepredá, ale keď ho musí ťahať, vtedy áno.

Kto idúc do kôstola jie, toho ohovárajú.

Komu sa púčok vyhodí na jazyku, toho chceli ohovárať a s tým sa mu vynahradilo; ale keď tento pľuje do ohňa, potom toho ohovárajú, čo jeho chcel.

Keď dakoho dlávi, vtedy kľučku na dverách nožom režú, čím tomu čo chodí dláviť, nos režú a potom ho poznajú.

Keď má kto fliador (výsyp), fliadrovou lyžicou vodu pije, aby m skapal.

Keď má kto suchoty, kupujú nevážené mäso, a to varia pre ne mocného, aby vyzdravel.

Digitized by Google

Statok je zle biť metlou, lebo bude chudý; podobne i deti.

Na železe neštrkať, lebo sa tým psota volá do domu.

Koho svrbia dlane, ten že dostane peniaze; a koho zadok, toho že budú biť.

Komu kvitnú nechty, ten dostane dar.

Ktorej dievke sa krčí vrkôč, tá že sa už nevydá.

Keď pes zavíja pri dome, vtedy v tom dome niekto zomre; podobne i keď kuvik vreští na dome.

Keď sliepka spieva, to veští oheň.

Keď sa mačka oblizuje, vtedy na koho sa obzre, toho budú biť.

Na kantri je zle hnoj voziť, lebo nebude žiadna úroda; aj voly je zle zapriahať.

Keď dievča po prvý raz miesi na chlieb, natrie chlapcovi popod nos, aby mu bajúzy rástly.

Keď sa chlapec poštieva, vtedy ho tým omelom, čo pec pekácu vymetajú, bijú.

Klobúk na stôl klásť je zle, lebo potom krtice rýpu.

Chlieb nakrojenou stranou ku dverom obrátiť je zle, lebo uteká von z domu.

Keď nožom pichá do chleba, vtedy tečie kravám krv z cecków.

Keď biela makovica prvá zakvitne, vtedy sa v tom dome dievka vydá.

Keď hrabačka hrable hore zubami položí, vtedy príde dážď.

Kto si oblečie košeľu naopak, tomu nepríde z očí.

Ktorému mládencovi zarastajú ruky a nohy, ten dostane bohatú ženu, a keď dievke, tá zas bohatého muža. — Kto má byť bohatý, ostane chlpatý.

Digitized by Google

Záhadné dejepisné otázky.

Slovanskí Gothovia.

Napísal *Fr. V. Sasinek.*

Jornandes kladie sa od kritických dejezpytcov medzi nespoľahlivých dejespiscov. Týče sa to hlavne Gothov nad Vislou a Dunajom, ktorých ľubovoľne a chybne stotožnil s Gothami škandinavskými. Čítal on vo svojom Orosiusovi [1]), že Getov menujú i Gothami [2]), a svojou fantásiou primyslel si bájku o prisťahovaní sa nemeckých Ost- a West-Gothov zo Škandinávie nad Vislu, stredný Dunaj (Slovensko) a pod Dunaj, a to stoletiami a stoletiami pred Kristom. O tom nielen dávnejšie pramene historické mlčia, ale i protivia sa výmyslom Jornandesovým.

Gothovia nad Vislou, stredným Dunajom a pod Dunajom nemajú nič spoločného s nemeckými Gothami Škandinávie, ale boli Slovanami; čo jasne vysvitne z nasledujúceho.

1. Sám balamuta Jornandes na to isté jedno územie za Vislou a stredným Dunajom kladie Sarmatov, Scythov, Gothov a Sclavinov: teda všetci títo boli Slovanami, len rozličnými menami nazývanými. Sarmatovia, Scythovia a Gothovia boli totožní so Sclavinami.

2. Sv. Hieronym o Gothoch nad Vislou a stredným Dunajom, ktorí za jeho doby otriasali východnou a západnou državou rímskou, hovorí, že starý vek znal ich čo Getov, nie ale čo Gothov [3]); Getovia ale boli Slovanami [4]).

---

[1]) Majores nostri, ut refert Orosius. Diversarum gentium Historiae antiquae. Hamhurgi, 1611, pag. 79.

[2]) Modo (r. 416) autem Getae illi, qui et *nunc* Gothi, quos Alexander avitandos pronunciavit, Pyrrhus exhorruit, Caesar etiam declinavit. Orosius ap. Migne. XXXI, pag. 728.

[3]) Orosius ap. Migne l. c. in nota.

[4]) Getae vero, sive Slavi. Theophyliactus (629) in Mauritio lib. III, c. 4. lib. VII. c. 2. ap. Stritter. II, 63. Katančič de Istro c. 6. pag. 117.

Digitized by Google

3. Cisár Konstantín (r. 949) píše, že pred r. (949—500 =) 449. Slovania podvrátili Epidaurus a prinútili tamejších mešťanov k vysťahovaniu sa a k založeniu Ragusy (Dubrovníka) nad morom Adriatickým [1]). Čo to boli za Slovania? Boli to Gothovia [2]): teda Slovanov nazývali Gothami, miesto toho, aby ich boli nazývali ich starožitným menom, Getami.

4. Boleslav Chrabrý († 1025) menuje sa na náhrobníku kráľom Gothov čili Poliakov [3]): teda pod Gothami rozumeli slovanských Poliakov čili Slovanov. Podobne Gothov stotožňuje so Slovanami, menovite s Poliakami, Tomáš, archidiakon splitský, a Presbyter Diocleas, ktorí zúmyselne jednali o Gothoch [4]).

5. Pre poznanie národnosti Gothov a povahy takrečenej gothskej liturgie veľmi významné je, čo Tomáš, archidiakon splitský, vypráva o nich a o nej. Za doby pápeža Alexandra II. (r. 1061—1072) jednala synoda biskupov Dalmácie a Horvácie o potlačení gothskej, vlastne slovansko-glagolskej bohoslužby [5]): teda bol-li gothský obrad vlastne obradom slovanským, museli byť i nadvislanskí, naddunajskí a podduňajskí Gothovia, ktorí s koncom 4. stoletia otriasali Balkánsky poloostrov, vlastne Slovanmi.

6. Tenže Tomáš, archidiakon splitský, kladie do úst pápeža Alexandra II. tieto, k dalmatským vyslancom povedané, slová o gothskej čili slovansko-glagolskej liturgii: „Vedzte, synovia, že sa pamätám, že o tom, čo Gothovia snažia sa vyprosiť, viackrát som slyšal, ale pre arianských vynálezcov takej literatúry, ako moji predchodcovia, tak ani ja neopovažujem sa nijak dať slobodu, aby konali bohoslužbu vo svojej mluve“ [6]). I tu berie sa slovansko-glagolská bohoslužba za gothskú; i tu Slovania dalmatskí menujú sa Gothami.

7. Tenže pápež Alexander II. menuje pôvodcov slovansko-glagolskej liturgie a literatúry Arianmi. Tým naráža na Ulfilasa, biskupa arianského nad Balkánom, ktorému obyčajne pripisujú sostavenie nemecko-gothského písma a nemecko-gothskej biblie; ale docela pochybene, lebo:

---

[1]) Rausaei olim tenuerunt urbem Epidaurum nuncupatam; at postea, cum reliquae urbes expugnatae essent a Sclavis, qui in hoc themate sunt, haec etiam urbs ab ipsis capta fuit... Ex quo autem cives Salonitani Rausium demigrarunt anni sunt D in hunc usque diem. Const. Porph. ap. Migne CXIII, 264.

[2]) Devastato a Gothis atque fere a fundamentis everso circa annum nostrae salutis 404. Epidauro, nobilissima Dalmaciae urbe. Ib. pag. 303. n. 58.

[3]) Tu possedisti – velut verus athleta Christi Regnum Sclavorum — Gothorum ive Polonorum. Bielowski: Mon. Pol. Hist. I, 320.

[4]) Schwandtner. III, 537, 540—544, 546, 563.

[5]) Geschichte der slawischen Sprache und Literatur. Schaffarik. Ofen, 1826. I. 238 u. s. w.

[6]) Thomas archid. ap. Schwandtner: SS. rerum Hung. III, 554.

Digitized by Google

a) Ulfilas bol arianským biskupom nad Balkánom, nie ale vo Škandinávii, kde sa našlo (v Upsale) nemecko-gothské sv. Písmo.

b) Ulfilasové sv. Písmo bolo z gréčiny preložené v duchu arianskom; tamto nemecko-gothské sv. Písmo je ale katolíckym, nemajúcim ani stopy ducha arianského.

c) Prastarý rukopis, ktorý nemal ešte známosti o písme kyrillskom, hovorí, že Ulfilas vynašiel posledné písmo, písmo getické [1]).

d) Ulfilas nebol biskupom škandinavsko-nemeckých Gothov, ale nadbalkánsko-slovanských Getov, ktorých byzantskí dejepisci v 2. století kresťanskom začali ľubovoľne a chybne menovať Gotami a Gothami.

e) Ariansko-gothské (glagolsko-slovanské) bohoslužebné knihy boly (r. 588) všade spálené a nezachovaly sa [2]); katolícko-gothské (nemecké) kodexy našly sa ale v Škandinávii.

Z toho nasleduje, že Ulfilas nemá nič spoločného s pôvodcom nemecko-gothského sv. Písma; že slovansko-getské, slovansko-gothské, slovansko-glagolské bohoslužebné knihy nemajú nič spoločného so škandinavsko-nemecko-gothskými kodexami; že nadvislanskí, naddunajskí a poddunajskí Gothovia, vlastne Getovia čili Slovania, nemajú nič spoločného so škandinavskými nemeckými Gothami.

8. Do akého nesmyslu zaplietli sa tí, ktorí slovanských nadvislanských, naddunajských a poddunajských Gothov, vlastne Getov, pomiešali so škandinavskými nemeckými Gothami, svedkom je Walafridus Strabo († 849), ktorý hovorí, že Gothovia, ktorí sa i Getami nazývajú a v gréckych provinciach bývajú, mali jazyk nemecký a bohoslužebné knihy nemecké, ktoré u mnohých až do jeho doby sa zachovaly. Podobne že aj niektoré scythické národy, menovite Tomitania, ešte za jeho doby po nemecky konajú bohoslužbu, ako niektorí vyprávajú [3]). No, kto len trochu oblizol dejiny balkánskych národov, badá, v akom omyle bol Walafrid, opát z Rychnavy (Reichenau), keď to položil na papier. Miesto toho, aby sa bol čo očitý svedok presvedčil o veci, čerpal svoju mienku z pokalených prameňov (Jornandesa)

---

[1]) Gulfila promsit Getarum, quas videmus, ultimas (literas). Diversarum gentium Historiae antiquae. Hamburgi, 1611. pag. 156.

[2]) Gregorius Turonensis ap. Migne LXXI, 63. Podotknúť tu musím, že sv. Hieroným podržal písmo Ulfilasovo; ale slovansko-glagolské sv. Písmo i slovansko-glagolskú bohoslužbu od arianismu očistil a uviedol do ducha katolíckeho. Z tej príčiny pokladali ho Juho-Slovania za pôvodcu (katolíckeho) slovansko-glagolskej bohoslužby a písemnosti.

[3]) Gothi, qui et Getae, eo tempore, quo ad fidem Christi perducti sunt, in Graecorum provinciis commorantes, nostrum, id est theodiscum sermonem habuerunt, et, ut historiae testantur, postmodum studiosi illius gentis divinos libros in suae locutionis proprietatem transtulerunt; quorum adhuc monumenta apud nonnulos habentur. Et fidelium fratrum relatione didicimus, apud quasdam Scytharum gentes maxime Tomitanos, eadem locutione divina hactenus recitari officia. Walafridus Strabo de reb. eccl. 7.

Digitized by Google

a z povedačiek ľudí, ktorí podobne nepoznali balkánske národy. Upozorňujem len na nasledujúce okolnosti:

a) Walafrid tie slová Orosiusove: „*Getae, qui et* ***nunc*** (an. 417) *Gothi*“ pretvoril na slová: „*Gothi, qui et Getae*“. Jemu Gothovia menovaní boli i Getami, kdežto Orosius chce povedať, že ten národ, ktorý za dávneho veku nosil meno Getov, pozdejšie (chybne a ľubovoľne od Byzantincov) dostal meno Gothov.

b) Ulfilas bol biskupom poddunajských Getov a neobrátil ich s pohanstva na kresťanstvo, ale s katolíctva na arianstvo.

c) Ulfilas — ako sme videli — nesostavil nemecko-gothské, ale slovansko-getské písmo.

d) Keď Ulfilasove arianské biblie a bohoslužebné knihy boly spálené, nemohly ony byť v rukách Getov balkánskych za doby Walafrida; neboly to biblie a bohoslužebné knihy nemecko-gothské, ale slovansko-getské čili slovansko-glagolské.

e) Nemeckej liturgie nikdy nebolo: teda tie scythické národy, pod ktorými Walafrid len Slovanov poddunajských rozumieť mohol, v IX. storočí nekonali veru bohoslužbu po nemecky, ale po slovansko-glagolsky. Ktože, prosím, za 9. storočia zná Nemcov na Balkánskom poloostrove? Komuže sa môže snívať, že Slovania Balkánskeho poloostrova mali nemeckú liturgiu?

9. Walafridus hovorí, že hlavne Tomitania konali bohoslužbu po nemecky. Tomis a jeho okolie pri vtoku Dunaja do Čierneho Mora je známe z Ovidia, ktorý tam bol vo vyhnanstve. Pamiatku jeho zachovalo i „Ovidiove jazero“ [1]). Akí tam a v okolí boli obyvatelia, svedčí o tom sám Ovidius, keď píše:

Ipse mihi videor iam dedidicisse latine,
Iam didici getice sarmaticeque loqui.
Vulgus adest scythicum, braccataque turba Getarum
Sic mihi, quae video non videoque, nocent.
Threicio scythicoque fere circumsonor ore,
Et videor geticis scribere posse modis.

To isté obyvateľstvo bolo pod Dunajom i o. r. 396., ako o tom svedčí Paulin, keď o biskupovi Niketasovi peje:

Et Getae currunt et uterque Dacus,
Qui colit terrae media, vel ille
Divitis multo bove pelleatus
Accola ripae.

Je pravda, že medzi Dunajom a Kamenicou čili Balkánom bola Mysia superior a inferior; ale Zonaras hovorí, že obyvatelia Mysie menovali sa Getami [2]): teda boli Slovanami ale nie nejakými nemeckými Gothami.

[1]) Lexicon geographicum. Auctore Fr. Philippo Ferrario. Mediolani, 1627, p. 787.

[2]) Eae gentes olim Mysi et Getae vocabantur, omnem eis tractum qui intra Haemum et Istrum est, incolentes. Zonaras tom. I. lib. 10 p. 32.

Digitized by Google

10. Nemci, ktorí všade po starej Europe vidia Nemcov, poukazujú na slovo Ammiana Marcellina, ktorý píše, že Athanarik, kráľ Gothov naddunajských, nedostav dovolenie presťahovať sa za dolný Dunaj, utiahol sa do „Kaukalandenského miesta“ [1]). Nemci v tom vidia *Kauka-Land*. Áno, áno *Land* (zem) je ovšem nemecké slovo: ale kde je v nemčine to *Kauka?* Poneváč Ammianus Marcellinus vo svojej latine užíva i výrazov gréckych, za to mám, že objasnenie slov „*Caucalandensis locus*“, najde sa v gréčtine. Grécke, botanikom (zelinkárom) dobre známe *Kaukalis* znamená *okolok* čili *ohradu; landeo* ale *ukrývať sa:* teda „*Caucalandensis locus*“ je toľko, čo *ohradené miesto úkrytu* (ein umgezaunter Versteckort). Toto miesto, kam sa Athanarik s ľudom svojím utiahol, bola tehdajšia Gepidia čili terajšie Sedmohradsko. I skutočne toto je so všetkých strán horami ohradené miesto [2]).

11. Že — vraj — tí nemeckí Gothi r. 184 sťahovali sa zo Škandinávie [3]), a že s nimi nad Dunajom prvý bojoval cisár Caracalla r. 215. Čo na to hovorí Orosius? To, že tí Getovia, proti ktorým už dávno pred Kristom bojoval Alexander, Pyrrhus a Julius Caesar, za doby Orosiusovej (r. 417) menovaní boli Gothami: teda starobylí slovanskí Getovia nevyhynuli, ale len ľubovoľne a chybne menovaní boli Gothami [4]).

Z toho jasne vysvitá, že i nad stredným Dunajom čili na Slovensku nebolo žiadnych škandinávsko-nemeckých Gothov.

Marchia Vngariae.

Medzi spisovateľmi, nielen maďarskými, ale i nemaďarskými, áno i slovanskými, panuje tá mienka, že meno *Ungarus* prinesené bolo až s Árpádom († 907) na územie stredného Dunaja. Dľa tejto mienky meno Magyar je domáce národnie meno Maďarov, Ungarus ale od nemaďarských národov dávané Maďarom [5]). Nikde sa toto chybné zamieňanie mena Magyar a Unger nedeje a neopätuje hustejšie, ako v monumentálnom diele „Die oesterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild.“ Ešte i nekdajšia cesta „*via Ungarorum*“ pri Istrii odvodzuje sa od Maďarov a nazýva sa „Strada Ungarorum“ [6]). Tej mienky bol aj Štefan Horvát, keď písal svoje,

---

[1]) Ad Caucalandensem locum, altitudine silvarum inaccessum et montium, cum suis omnibus declinavit.

[2]) Tak ho opisuje nielen Ammianus, ale i Jornandes l. c. pag. 93.

[3]) Joannis Severini Pannonia. Lipsiae, 1770. pag. 256.

[4]) Kto sa chce ešte dôkladnejšie presvedčiť, že slovanskí Gothovia čili vlastne Getovia (Slovania) nad Vislou, nad stredným Dunajom a pod Dunajom nemajú ni spoločného s nemeckými Gothami vo Škandinávii, nech číta moje pojednanie v Parlamentär. Wien. 1889. S. 3 u. s. w. 1890 S 23 u. s. w.

[5]) Der nationale Kampf von Jos. Lad. Píč. Leipzig, 1882. S. 7. N. 3.

[6]) Die oesterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Wien, 1888. Ungarn. I, 48.

Digitized by Google

Slovanov hanobiace dielce: „Slavinen, das heisst Prahler“ (r. 1844). Na strane 76. a nasledujúcich „strata Ungarorum“ je mu cestou Maďarov. Do toho omylu upadol preto, že „stratam Ungarorum“ čítal až v diplome cisára Ottona z r. 967. Keby bol mal staršie pramene historické, nebol by upadol do toho protihistorického poklesku; bol by našiel, že dávno pred Árpádom bola tá „via Ungarorum“, áno i „Marchia Ungariae“, ktorá nemá nič spoločného s naším poddunajským Uhorskom.

Jestli pod Uhrami, ktorí podvrátili Aemonu a prinútili tamejšieho biskupa presídliť sa do Nového mesta (Citta Nuova), rozumeť našich Uhrov [1]), nerozumejú sa títo pod tými Uhrami, ktorých cesta ležala r. 762. medzi riekami Tagliamento a Liquenciou (Livenca), ktoré tečú do mora Adriatického, a náležali pod patriarchát voglejský i kláštoru Sexta [2]). Tak ani cisár Otto, keď r. 967 potvrdzuje tomuž patriarchovi tože územie [3]), nerozumel — ako sa domnieva Horvát — našich Uhrov, ale u hôr Julských bývajúcich Goričanov. Podobná poznámka platí i o diplome cisára Konráda, ktorý r. 1028 tože územie potvrdzuje Popponovi, patriarchovi voglejskému [4]). To isté územie pripomína Leopold, markgróf štajerský, v diplome r. 1129., pápež Alexander III. r. 1176., a cisár Fridrik r. 1177. kladie ho na bok Karsu až k dedine Hage [5]), ktorá náležala Levkarde, grófke z Bogen [6]).

Územie, o ktorom som tu hovoril, nosilo meno „Marchia Vngariae“, nemajúc nič spoločného s naším Uhorskom; ako to vysvitá zo zprávy

---

[1]) Patricius, episcopus Aemoniensis. Civitas ab Ungaris destructa. Sedes translata ad Citta Nova. Monumenta Hist. SS. rerum Longob. et Ital. sec. VI—IX. Hannoviae, 1878. pag. 107. n. 10. an. 590. — Lexicon Ferrarii. Mediolani, 1627, pag. 14. — S. Paulinus Aquileisensis ap. Migne XCIX, 540.

[2]) Curtem de Medeja et quidquid habere videtur nostri juris inter aquas defluentes, hoc est inter Tiliamentum et Liquentiam, et sicut via Ungarorum cernitur, et paludes maris. Dipl. an. 762. S. Paulinus Aquileiensis ap. Migne XCIX, 632. n. a.

[3]) Et quidquid inter flumen Liquentiam inter duas Sorores (Sanones, Sontias, Isonco?) et viam puplicam, quam stratam Ungarorum vocant, interjacet. usque ad littus Maris.

[4]) Damus Popponi, patriarchae, et Aquileiensi Ecclesiae quamdam sylvam (Goricu?) in pago Foro-Julii, in comitatu Varienti comitis, incipiendo a flumine Sontii usque ad Mare, et sic subtus *stratam*, quae vulgo dicitur *Ungarorum*, usque in illum locum, ubi fluvius Flumen (Fiume, Rieka) nascitur, et ita deorsum per Flumen usque usque ad terminum, qui est inter praedium Ovini Hospitis, quod vocatur Cortis Naon, et inter praedium sancti *Sexti* Albanae, et usque flumen Medunae, secus ejus decursum, usque ad flumen Liquentiae, et usque Liquentiae introitum in Mare.

[5]) Tradidi praedium quoddam in Hartperch Bavaricae metae, decem videlicet et octo mansus sursum versus stratam Hungaricam, a rivo Saven (Sana) dicto per Lungwiz alterum rivum, ad tertium rivum Lavenze. Dipl. 1129. — A monte qui dicitur Cars, usque ad stratam Ungarorum et usque ad villam Algo. Dip. 1176. — A monte, qui dicitur Grast, usque ad stratam Ungarorum et usque ad villam, quae dicitur Hago. Dipl. 1177.

[6]) Fr. Schumi: Archiv für Heimatskunde. Laibach, 1882 3. S. 229.

Digitized by Google

r. 1161., ktorá rozoznáva dve uhorské marchie, rozdielne od nášho Uhorska. Burchard, notár cisára Fridrika I., totižto pokonav cestu z Kremony cez Benátky do Vogleje, odtiaľ cez Istriu, *dve uhorské marchie,* a Štajersko (?), šiel do nášho Uhorska [1]). Boly teda nad Istriou dve uhorské marchie: dolnia a hornia; a síce:

a) Dolnia „marchia Vngariae" súsedila s dolním Štajerskom. Znala ju i bulla pápeža Urbana III. z r. 1186., kladúc Peilstein „in marchia Vngariae" [2]). Pánom v Peilsteine bol r. 1161 Ernestus de Pilstain [3]), r. 1189 i jeho zať Sigemarus [4]) Táto „marchia Vngariae" [5]) ležala na rieke Gurke [6]) a ťahala sa k rieke Sáve, áno za nejakej doby i nad Sávu k Peilsteinu v dolňom Štajersku na hranici horvátskej.

b) Dať sa do určenia hornej marchie uhorskej, je obtížnejšie, poneváč niet k tomu tak zretedelných prameňov historických. Netrpí však pochybnosti, že ležala medzi Karsom a riekou Tagliamentom, kde tiahla „via Ungarorum", o ktorej som vyššie hovoril; lebo tak mohla byť pomenovaná len preto, že viedla cez územie čili cez marchiu Ugorov, Ugrov.

Častokrát v diplomoch spomína sa „Carniola et Marchia" [7]), a pod touto Marchiou rozumie sa to územie u rieky Tagliamento, ktoré cisár Otto r. 1001 daroval patriarchátu voglejskému [8]); je to územie terajšej

---

[1]) Pertransiens Karinthiam, Carniolam, Istriam, *duas marchias*, alias partes Sclaveniae usque in Vngariam, predicans mandatum expeditionis, militiam, simulque pecuniae praesidium domino imperatori collegi. Inimicis etiam imperii, pseudocardinalibus, per *marchias Vngariae* frequenter transeuntibus insidias et captionem ordinavi, sicque ad archiepiscopum Salzburgensem properans, litteras expedicionis ipsi presentavi. Urkunden = und Regesterbuch des Herzogtums Krain. Fr. Schumi. Laibach, 1882/3. S. 148. nr. 170.

[2]) Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtskunde. X. Jahrg. Graz, 1873. S. 114. n. 396.

[3]) Urkunden = und Regesterbuch. Fr. Schumi. Laibach, 1882/3. S. 118.

[4]) Ib. pag. 134. Cnf. dipl. an. 1190. pag. 137.

[5]) Comes E rnestus), ut terram sibi restituamus... terminum eidem comiti super hoc negocio apud Veldkirchen in Carinthia, eo quod ad terminum, quem sibi in Marchia Hungariae locaveramus, ... venire non potuimus, proxima sexta feria ante Conversionem sancti Pauli... praefiximus. Ib. pag. 148—149. an. 1162—1164.

[6]) Comes Maynardus de Histria totum praedium, quod apud Caltenveld habere et possidere visus est, nec non et duas villas in Marchia Ungarica juxta Gurch fluvium sitas, quarum una Drasizdorf, altera vero Globochdorf etc. pag. 150. an. 1177. pag. 29. an. 1331.

[7]) Dominus noster est verus dominus proprietarius ipsius Marchie... decima Carniole et Marchie ipsa Marchia sit (Aquilejensis) ecclesie. Zahn: Austro-Friulana pag. 337.

[8]) Omnium rerum, quas in illis praedictis locis, Sillignano atque *Goriza*, vel in finibus locorum, quae sunt inter Lisontium (Isontium) Vipacum et Ortona atque juga alpium... predicte Aquilegiensi ecclesie... damus... Sed etiam concedimus... omnes villas, quas iam dictus patriarcha vel eius antecessores habent edificatas in comitatu Forojulensi post *Ungarorum* nefandam devastationem, tam de terra de patriarchatu, quam de terra de Concordiensi episcopatu et *Sextensi* abbatia. Ib. pag. 17.

Digitized by Google

Gorice (Görtz). Spojí-li sa „via Ungarorum“ a „Marchia“ v jedno, z toho patrné je, že tá hornia „Marchia Ungariae“ bolo územie terajšej Gorice.

Práve preto, že boly dve „Marchiae Ungaricae“ rozdielne od nášho Uhorska, treba k tomu veľkej opatrnosti, aby sa rozoznalo: či pod Ungari (Ουγγροι) rozumeť sluší nenašich alebo našich Uhrov v prameňoch historických [1]).

Nenie môj úmysel, stopovať ďalej dejiny tých dvoch uhorských marchií. Dosť mi, keď som dokázal, že Ungari v starých dejepisných prameňoch nie vždycky znamenajú našich Uhrov a tým menej Maďarov.

---

[1]) Srov. predošlú poznámku. — Monasterium Fontis sancte Marie in Landestrost ordinis Cisterciensis, nostre (Aquilegiensis) diocesis in partibus Ungariae positum ... propter Ungarorum incursionem, quibus subjacet, et exspoliationem quasi continuam. Ib. pag. 29. Je tu bez pochyby rozdiel medzi územím na rieke Gurke (Marchia Vngariae, partibus Ungariae) a našími Uhrami, ktorí to územie opanovali a r. 1331. v moci držali; lebo nemožno myslieť: a) že voglejský patriarcha mal v našom Uhorsku diecesu; b) že naši Uhri olupovali a napádali svoje Uhorsko.

Digitized by Google

Bronzový hromadný nález

na Hrádku pri Istebnom v oravskej stolici, majetok Jána Hroboňa z Istebného, do opatery daný Mus. slov. spoločnosti.

Roku 1898 pri kopaní priesmyku na oravskej železnici, cez Hrádok vedúceho, vykopali talianski robotníci viacej kovových predmetov, z ktorých 26 kusov p. farárovi J. Hroboňovi sa dostalo a tie teraz ozdobujú naše museum. Sú to všetko bronzové predmety, kedysi väčším dielom za ozdobu slúživšie.

Hrádok v Orave po pretatí priesmyku.
Dľa fotografie P Sochána.

Namiesto podrobného popisu podávam tieže v ich vyobrazeniach ako nasledujú:

Digitized by Google

1. *Valcovitá krutka* (hrivňa) = magy. tekercs; česky = kotouč (?) z hrubého drótu, na jednom konci plocho-slimákovito zatočená; druhý koniec je odlomený. Váži 1 kg. 192 g. Obr. 1. Tab. I.

2. Tiež *valcovitá krutka,* váži 1 kg. 175 g. Obr. 2. Tab. I.

3. *Valcovitá krutka* zo stužkovatého drótu a slimákovito-plochou zátočkou (česky = závitka) na koncoch. Váži 18 dkg. Obr. 3. Tab. I.

Tab. I.

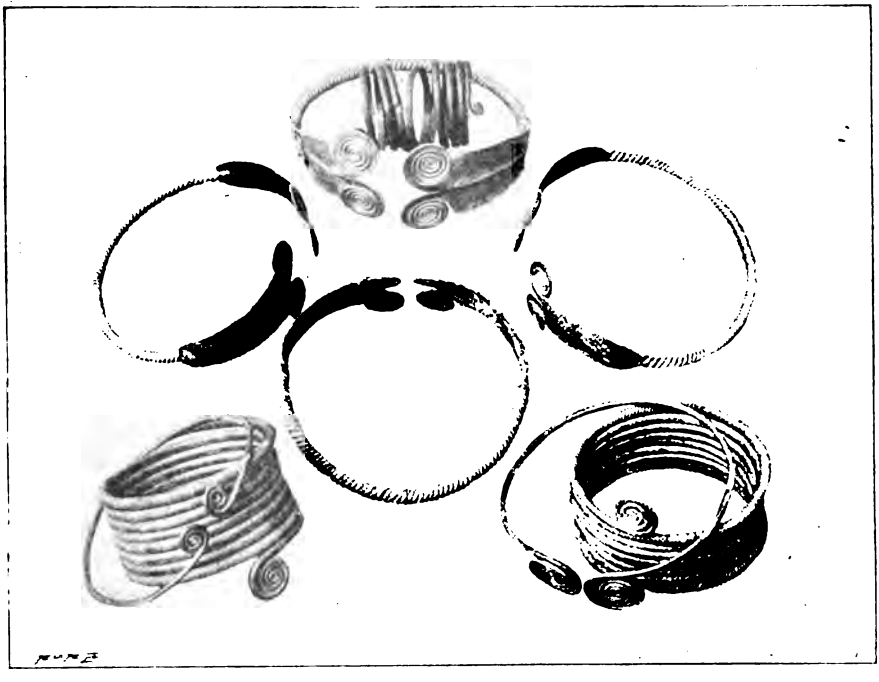

3

13

13 a)

12

1

13 c)

13 b)

12

2

4. *Náramnica* s vlnito-hrbolovitým povrchom, váži 28 dkg. Obr. 4. Tab. II.

5. Tiež *náramnica* so zúbkovato-hrbolovatým povrchom; váži 4 dkg. Obr. 5. Tab. II.

6. *Náramnica* s vrúbkovatým povrchom; váži 4 dkg. 5 g. Obr. 6. Tab. II.

7. *Náramnica* s hranato-hrbolovatým povrchom; váži 8 dkg. 5 g. Dva kusy. Druhá 6 dg. 5 g. (Asnáď z Hallstattskej doby?). Obr. 7. Tab. II.

8. *Sponka* kružková; váži 7 dkg. 5 g. Obr. 8. Tab. II.

9. Polovica obdlžnej *sponky;* váži 4 dkg. Obr. 9. Tab. II.

Digitized by Google

10. Ohnutá *ihlica* s plocho-slimákovito zatočeným vrchným koncom, jejž ľavá zátočka je odlomená; 40 cm. dlhá a 8 dkg. ťažká. Obr. 10. Tab. II.

Tab. II.

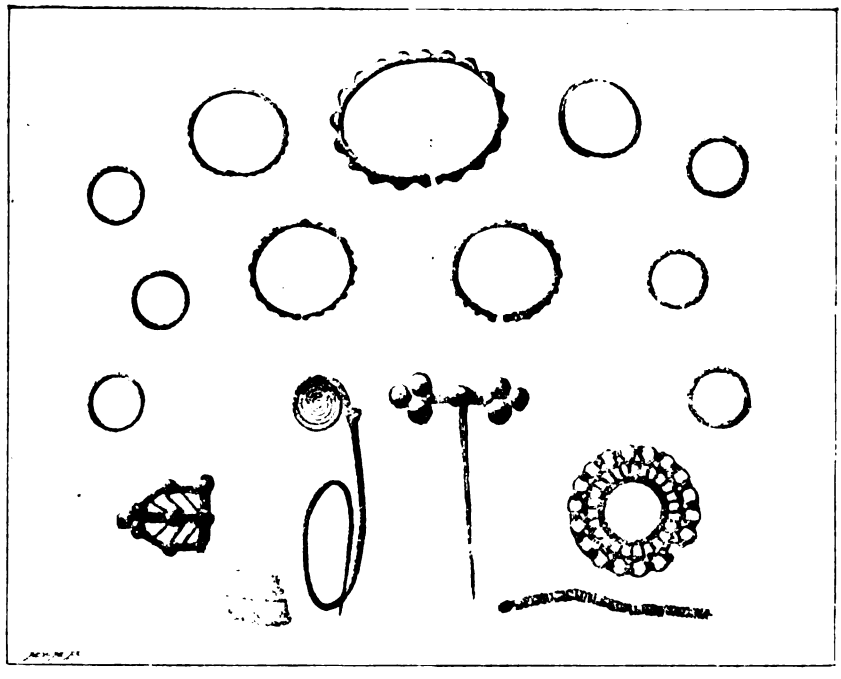

5 4 6

15 7 7 15

9 10 11 8

16 14

Tab. III.

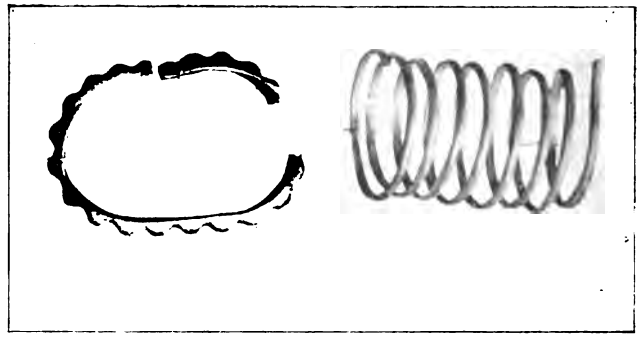

17 18

Digitized by Google

11. Krížová *ihlica*, 15 cm. dlhá a 5 dkg. ťažká. Obr. 11. Tab. II.

12. *Nákrčná obruč* z hrubého drótu so slimákovito-plocho zatočenými koncí; 12 dkg. ťažká a 49 cm. v objeme. Dva kusy. Druhá 9 dkg. ťažká. Obr. 12. Tab. I.

13. *Diadém* na hlavu v podobe otvorenej obruče z hrubého vrteného drótu s lopatovými konci, ktoré sa vo dve strany slimákovito-plochými zátočkami zavierajú. Objem 57 cm., váha 31 dkg. Obr. 13. Tab. I.

13. a) Tiež taký *diadém* 36 dkg. ťažký. Obr. 13) a. Tab. I.

13. b) Tiež taký 27 dkg. ťažký *diadém*. Obr. 13) b. Tab. I.

13. c) Tiež taký 58 cm. objemu a 50 dkg. 5. g. váhy majúci *diadém* s prinitovanou jednou lopatou. Obr. 13. c) Tab. I.

14. Z 5 kúskov (fragmentov) složená tenko-drótená valcovitá *krutka*, ktorej prostriedkom nejaká organická látka je pretiahnutá. Dĺžka 14 cm. Obr. 14. Tab. II.

15. Šesť kusov obrúčok (karík), vážiacich po 1 dkg. Obr. 15. Tab. II.

16. Kus črepa z hrnčenej nádoby (urny?). Obr. 16. Tab. II.

Ku tomuto nálezu prináležia ešte dva predmety p. Ign. Radlinským tiež Mus. slov. spoločnosti do opatery dané, a síce:

17. Rozlomený *náramok* s vlnito-hrbolovitým povrchom, podobajúci sa pod čís. 4 uvedenému, lenže z neho kúsok chybí. Ob. 17. Tab. III.

18. Valcovitá *krutka* zo stužkovatého drótu, ako pod č. 3. Obr. 18. Tab. III.

Všetky tieto predmety nosia na sebe krásnu tmavo-zelenú patinu a sú z najkrajšej, ale z novšej bronzovej periody. Na dvoch predmetoch (obr. 7. a obr. 15.) nachodíme zrejmé stopy železnej hrdze. Tak sa myslí, že všetky tieto predmety boly do jedného miesta uložené. Väčším dielom boly ony ornamenty, až na 4 kusy (obr. 1. 2. 3. a 18.). Niektorí archäologovia považujú ich za materiál bronzový, ešte neupravený: veliké obruče z hladkého vrteného drótu, z ktorých vykované sú tiež i diadémy naše. (obr. 13, 13 a, b, c.). Tvary týchto starožitností hneď na prvý pohľad prezradzujú charakter uhorského typu (rázu), t. j. tvary so slimákovito-plochými zatočenými konci = ploché zátočky, po maďarsky: korongos tekercs, dľa Joz. Hampla v III. sväzku pod lit. c) svojho: „A bronzkor emlékei Magyarhonban“.

Tieto tvary sa tak často opätujú pri hromadných nálezoch v Uhorsku, že ich právom pomenovali typami uhorskými, aspoň tvary týchto starožitností značne sa líšia od artefactov obyčajne hromadne na Morave a Česku sa vyskytujúcich. Kruhy (náramnice) s hrbolovitým povrchom (obr. 4. 5. 6.) prichádzajú v rimských a laténských hroboch [1]). Pamiatok

[1]) Ellipsovitý kruh s vlnitými hrboly našiel tiež Jaroslav Palliardi v hrobe s kostrou blízko pri Hlubokých Mašuvkách na Morave, ktoré popisuje v Časopise vlasteneckého musejního spolku v Olomouci, v čís. 61, na str. 11—14. Tab. II., obr. VII.

Digitized by Google

z Hallstattskej doby (obr. 7.) jest v hornom Uhorsku mnoho. (K. Čermák. Matice lidu. Roč. XXXII. Čís. 4. Starožitnosti dob kovů v Europě.)

Predmety nášho nálezu, čo do formy a ornamentiky, najbližšie stoja ku predmetom takzvaného blatnického (v Turci) a krásnohorského pokladu (v Orave); potom niektoré ku rimavsko-sobotskému a polno-birinčožskému pokladu. (Porovnaj Hampel József: A bronzkor emlékei Magyarhonban, I—III rész.) Za najcennejšie predmety považujeme diadémy na hlavu (obr. 13. 13 a, b, c), ktoré s náramnicou, pod čís. 7. opísanou, kladieme asi do Hallstattského obdobia; ostatné sú mladšie. Diadém toho druhu v jednom exemplári nachodí sa samojediný ešte len v budapeštianskom národnom museume čo unicum. Za najkrajší predmet nášho nálezu držíme ihlicu (obr. 11.) krížovú, tak čo do ornamentiky i čo do krásnej zachovalosti.

Dr. *J. P.*

Digitized by Google

Ešte raz „Miestne mená vo Spiši“.

I.

Redakcya Sborníka MSS. (Roč. IV. str. 60 i n.) umieściła obok moich poprawek spisu nazw miejscowych spiskich odpowiedź autora księdza Š. Mišíka, na którą ja znów muszę odpowiedzieć.

Odpowiadam zaś nietylko z przyczyn osobistych, ale głównie dla dobra sprawy samej, czem powodowany przesłałem poprzednie moje uwagi.

Przedewszystkiem zaznaczam, że pisząc moje uwagi, nie wiedziałem nic zgoła o tem, że autor p. Š. Mišík jest księdzem, co, jak mi się zdaje, wcale do rzeczy nienależy. Dziwię się więc, zkąd mógł się czuć dotkniętym p. Š. Mišík w tym rozględzie, kiedy zaczyna od słów: „Mojou povinnosťou ako kňaza a národovca je: rozširovať pravdu a nie bludy“ (!). — Nie jestem frazeologiem i nie widzę żadnej różnicy pomiędzy wyrażeniem: *błąd*, a *chyba*. Ksiądz Mišík bowiem oburza się na to, że wytykam mu *błędy*, kiedy on przyznaje się tylko do *chyb!*

Niech daruje ksiądz Mišík, lecz zgoła nie pojmuję jego wygórowanej drażliwości. Przecież ja nie pisałem o błędach w wierze, czemby słusznie ksiądz Mišík jako duchowny mógł sie czuć dotkniętym. Nie chodziło mi o nic, jak tylko o wskazanie błędów w jego spisie nazw, a przecież na tem powinno zależieć naweł samemu autorowi.

Z odpowiedzi księdza Mišíka po pierwsze wynika, że rzeczywiście w większej cześci miałem słuszność, że on istotnie z braku wiadomości poczynił wiele myłek i stara się uniewinnić. Ja jednak księdzu Mišíkowi żadnych zarzutów nie czyniłem, chciałem tylko sprostować jego omyłki niektóre.

Ponieważ jednak ksiądz Mišík co do niektórych moich uwag zachowuje się odpornie, a nawet stara się dowieść, że ja nie mam słuszności, jestem zmuszony szczegółowo odpowiedzieć.

Nasamprzód muszę zwrócić uwagę księdzu Mišíkowi, że moje wiadomości nie sa czerpane z map c. i k. sztabu generalnego, tylko na miejscu pomiędzy ludem od lat wielu w osobnych wyprawach naukowych. Przykro mi, że ksiądz Mišík nie zadał sobie trudu, i nie sięgnął do biblioteki

Digitized by Google

narodowej w Turč. Sv. Martinie, bo tamby znalazł pracę moją pod nadpisem: „Tatry Bielskie. Szczegółowy opis geograficzny skreślił Dr. Stanisław Eljasz-Radzikowski (z mapą i widokiem). W Krakowie 1894.“ — którą w swoim czasie do biblioteki posłałem (patrz wtedy Narodnie Nowiny, gdie jest krótka wzmianka o pracy). Z pracy tej wieleby mógł wyciągnąć materyału do swojego spisu nazw spiskich ksiądz Mišík i nie byłby się błąkał w niepewności.

Oprócz tego posiada też biblioteka w Turč. Sv. Martinie mój: „Pogląd na Tatry, wydanie drugie przerobione i rozszerzone. W Krakowie 1896.“, gdzie również znalazł by ksiądz Mišík wiele nazw słowiańskich szczególniej z Tatr.

Powoływanie się na mapy sztabu generalnego wykonywane przez cudzoziemców nie wytrzymuje żadnej krytyki. Mapy te bowiem co do nazw są przepełnione błędami, więcz niech ksiądz Mišík na przyszłok będzie trochę ostrożniejszy w tym względzie!

Jeszcze raz z naciskiem podnoszę, że *nazwy polskie należy pisać po polsku*. Np. „Pod *oblaskem*“ nie zrozumie żaden Polak, ani żaden Słowak! Można tylko napisać: *pod obłazkiem*. Tak samo co to jest: „Lunky“?, ani po polsku, ani po słowacku to chyba nie jest. Po słow. brzmiałoby: Luky, a po pol. Łąki. Jak kogo zapytam z Polaków, co to jest „lunky“, powie, że nie rozumie. Tak samo powie Słowak. Więc coż to jest? Gra w ciuciubabkę?

Po prostu dlatego nie można pisać nazw polskich pisownią słowacką, ponieważ pisownia słovacka nie potrafi oddać dźwięków polskich w żaden sposób. Jak można oddać np. miękkie *ś* lub *ć*, przecież *š* = polskie *sz*, a *č* = polskie *cz* jest zupełnie co innego! Tak samo nie można pomijać *ł*, które istnieje nietylko w języku polskim, ale też w wielu narzeczach słowaczkich (jak na Spiszu, na Liptowie, i Orawie). I tak np. redakcya Českého Lidu ogłaszając mój opis Gierłachowa na Spiszu na wyraźne moje żądanie zachowała wszędzie *ł*. (patrz: Č. L., ročník VIII., č. 1. 1898., str. 46), Mógłby to, a nawet powinien robić uczony słowacki, jeżeli czyni to czasopismo czeskie!

Również podobnie ma się rzecz z brzmieniami nosowemi *ą* i *ę*; — oddawać ich przez *om* i *on* nie można. Już choćby z tego powodu nie godzi się, że ą i ę sa to *dźwięki prastare pierwotnego języka słowiańskiego*, — a to już powinno wystarczyć, aby te brzmienia w **nazwach** pisać osobnymi znakami. **Znaki te zresztą przyjęli wszyczy językoznawczy słowiańscy i obcy.** *Jeżeli zachowuje się w nazwach geograficznych pisownię i znaki obce np. w nazwach francuskich ç (jak: Besançon, Brabançon), dlaczego nie ma się uwzględniać* **prasłowiańskich** *brzmień* **ą** i **ę**, *które z języków wszystkich słowiańskich przechował jeden tylko język polski?!*

Digitized by Google

Chcąc się zajmować nazwami spiskiemi, trzeba najpierw znać język polski!

W przeciwnym razie można zejść na takie manowce, jak to się wydarzyło księdzu Mišíkowi z nazwą: *Gniazda.*

Ksiądz Mišík napisał nazwe tę w brzmieniu: Gniaz**dy.** Ja to uznałem za błąd i wytknąłem, że się ma pisać Gniaz**da.** Tymczasem ksiądz Mišík nic o tem nie wiedząc, że „Gniaz**da**" jest *nominativus pluralis,* pisze w swej odpowiedzi, że on tam był „za poldruha roka kaplánom nie v Gniazde, ale v Gniazdach"! A dalej pisze tak: „tamejší polski obyvatelia vo Forbasoch alebo Starej Ľubovni vždy hovoria: Gňazdi, do Gňazd, za Gňazdami, teda v množnom počte."

Zgadzam się z tem, że mówią polscy mieszkańcy do Gniazd, za Gniazdami, ale **nie** mówią: Gniaz**dy** *tylko Gniazda, bo to jest* **nominativus pluralis.** Do jakich więc nieporozumień może doprowadzić nieznajomość języka polskiego!!

Niedzica, a nie Nedeca. To jest wieś czysto polska i nazwy tej nie wolno przemieniać.

Co do *Żaru* i *Ździaru,* to trudno, abym tu miał dużo pisać. Znajdzie o tych nazwach ksiądz Mišík wyjaśnienie w mojej pracy: „Tatry Bielskie", (na str. 74 i 74).

Forberg, Vorberg i tp. nazywa się *Folwarki,* tak też *Rokus, Rox — Rakucy;* to są nazwy powszechnie znane i używane. Nie ma pod tym względem *żadnej* wątpliwości.

Hunsdorf, a nie Hundsdorf, — mówią też Niemcy Hunsdrof — nazywa się *Huncowce.* Zapisał tę nazwę już dawno *Janota* (patrz: „Zapiski o zaludneniu dolin Dunajca i Popradu na Spiżu. Kraków. 1864.")

Że trudno się czasem o nazwę dopytać, to jeszcze nie dowód, że nazwa jakaś *nie* istnieje. Tak jest wszędzie na Węgrzech, gdzie mieszkają mieszkańcy rozmaitej narodowości.

Np. raz przychodzę do Mięguszowiec (na Spiszu) i pytam starego górala, jak nazywacie waszą dziedzinę? On mi na to: Menguszfalu. Ale to jest po madziarsku, jak po słowieńsku? — E, to się dawniej nazywało Mięguszowcze, teraz „lem" Menguszfalu (!).

Landek jest właściwie u ludu *Lendak.* Nie Łendak, tylko Lendak, bo to wieś polska, a po polsku nie ma Ł.

Drużbaki tak się nazywają i nazywały się tak samo od wieków. Jest literatura polska o Drużbakach począwszy od wieku XVI. Po słowacku rzeczywiście Ružbachy, ale po polsku Drużbaki, a to jest Spisz polski.

Rysy. Trzeba najpierw wiedzieć, co to są Rysy, aby o nich pisać! Otóż ksiądz Mišík zupełnie nie ma pojęcia, co to są Rysy. W swojej pracy podaje osobno „Meeraugspitze", a osobno „Rizy", opierając się na

Digitized by Google

mapie generalnego sztabu. Otóż Meeraugspitze jest Rysy, a „Rizy“ jest Żabi Wirch.

Nie ma **najmniejszej** *wątpliwości, zkąd pochodzi nazwa: Rysy i jak się ma pisać.* To wszystko, co pisze ksiądz Mišík dowodzi zupełnej nieznajomości przedmiotu. Nazwa: Rysy nie ma nic wspólnego z niemieckiem „Riesen“.

Rysy jest nominat. plur. od rysa = rozpadlina. Szczyt ten ma od północy głębokie rysy wypełnione śniegiem.

Nie Rovinky, ale tylko *Równienki.* Mapa sztabu generalnego *nie jest żadną powagą* i dziwię się, jak uczony słowiański może się na nią powoływać.

Tarajec jest zupełnie nie znany.

Dalej (str. 67) pisze ksiądz Mišík tak: „O Ťažkom vrchu a Šoserci tvrdí p. dr. S. Eljasz-Radzikowski, že ich niet v celých Tatrách. Tu odkazujem menovaného pána na kartu gen. štábu (Zone 9. Col. XXII); tam najde Težký wrch i Šosercu (poťažne Schosserca), ktorej absolútna výška obnáša 1120 m.“ —

O tym Težkym vrchu na mapie gen sztabu pisałem już dawniej (patrz: Zipser Bote, 1897). Jest to wymysł kartografów z sztabu generalnego. Takiego wirchu *nie ma w całych Tatrach.* Nowa mapa Tatr wydana przez sztab. gen. już nie podaje tej błędnej nazwy.

A co jest „Šoserca“? Takiej nazwy nie ma nawet na mapie sztabu gen. Gdyby ksiądz Mišík nie podał, że wysokość tego wirchu wynosi 1120 m., tobym się nie domyślił, o co chodzi. Podług tej liczby 1120 m. doszedłem, że ksiądz Mišík nazwę niemiecką na mapie: *„Schossgrat“* przeczytał w niepojęty dla mnie sposób jako *„Schosserca“*, a to napisał potem pisownią słowacką i dostał *„Šoserca“!*

Do czego może doprowadzić neznajomość przedmiotu!

„Schossgrat“ nazywa się **Czarny Wirch,** o czem może sobie przeczytać ksiądz Mišík w mojej pracy: „Tatry Bielskie“ (na str. 38.).

Czy ksiądz Mišík teraz już wierzy mi, że w całych Tatrach niema Ťažkiego Wrchu, ani Šoserca?

Kolba jest źle. W dziele Pokornego „Z potulek po Slovensku“ jest dosyć nazw błędnych. To jest praca literacka, a nie naukowa. Nikt nigdy nie słyszał Kol*ba,* gen. fem. ale tylko Kol*bach,* albo Kol*bah,* **gen. masc!**

Nazwy miejscowe nie są dowolne. Nie wolno nikomu nazywać Šarkaniego Plesza czyli po polsku Smoczego Stawu — Dračiem Plesem, dlatego że „každý Slovák rozumie, že Dračie pleso je to samé, čo Šarkanie pleso.“ (!) To nie wszystko jedno! *Albo są nazwy, albo ich niema.*

Co do Lodowego Stawu i Zmarzłego Stawu, to znowu nieznajomość przedmiotu. I tak są w Tatrach spiskich następujące stawy mające podobne nazwy:

Digitized by Google

na mapie sztabu gen.

Zmarzły Staw Polski = Gefrorner See.
Zmarzły Staw Czeski = Zamarzły staw, Eis-See.
Zmarzły Staw Mięguszowiecki = Eis-See.
Zmarzły Staw Staroleśnicki = Eis-See.

Innych Stawów Zmarzłych nie ma w Spiskich Tatrach. Zmarzły Staw Polski **nigdy** *się nie* nazywał: *„Ladový stav“*.

Kotlina, a nie *Kotlin,* bo to jest błąd. Takiego słowa: Kotl*in* nie ma wcale w języku polskim, ani słowackim. Trzeba mieć poczucie językowe, że Kotlin jest dziwolągiem, a że „Schematismus Dioecesis scepusiensis“ podaje Kotlin, to nie żaden dowód, bo schematyzm ten podaje nazwy madziarskie lub zmadziaryzovane. *Kotliny* (nom. plur. od Kotlina) zowię się cała okolica (patrz moje: „Tatry Bielskie“ str. 69, 70, 78).

Tego zresztą dosyć. Rozprawka księdza Mišíka, czy jak on chce „príspevok topografický“, ma dużo więcej myłek, niż wytknąłem. Chciałem tylko zwrócić uwagę, jak jest napisana jednostronnie i bez uwzględnienia literatury. O samej metodzie zbierania też nie pisałem, bo pisaćbym musiał bardzo dużo.

W ogóle powiem tylko tyle, że, jeżeli któs chce się *prawdziwie* przysłużyć nauce zbierajac nazwy, to musi sobie *zakreślić mały obszar* i *ten zbadać sam,* a nie odrazu zabierać się do całego żupaństwa, bo z istoty rzeczy praca jego będzie bardzo powierzchowna i pobieżna, a nauce nic nie przyniesie.

Znaczenie onomatologii dla nauki jest wielkie, ale onomatologii zbieranej podług prawideł naukowych.

Dr. *Stanisław Eljasz-Radzikowski.*

II.

Odpoveď p. dr. Eliasz-Radzikowskému na nové poznámky jeho o „miestnych menách vo Spiši.“

Ne quid nimis.
Terentius.

P. dr. S. Eliasz-Radzikowski nezazlí mi, keď na nové námietky jeho a poznámky dotyčne „miestnych mien vo Spiši,“ dám mu tu krátku, ale dobre mienenú odpoveď.

Predne prosím menovaného pána, aby slová: „Mojou povinnosťou ako kňaza a národovca je: rozširovať pravdu a nie bludy“ naskrze nepripisoval prchkosti alebo — ako povedá — „wygórowanej drażliwości.“ Ine sa ani nesníva o tom, že by som akékoľvek práce svoje, či kňazské, či národné, na poli spisby považoval za neomylné a hneval sa, keď ich niekto povolanejší posudzuje a vytýka mi chyby alebo nedostatky. Keď

Digitized by Google

om pripomenul, že som kňaz a národovec, urobil som to jedine tým účelom, aby p. dr. S. Eliasz-Radzikowski nemyslel o mne, že by som ako kňaz, ktorý uprostred spišského ľudu žije a pôsobí, a ako národovec, ktorého živo zaujíma vsetko, čo vzťahuje sa na ľud spišský a kraj nim obydlený, úmyselne rozširoval bludy alebo, ak písal som *bona fide* dačo chybného, nebol hotový napraviť omyly, keď sa mi dokážu. Veď ani najopatrnejší sberateľ miestnych názvov nie je tak zabezpečený pred omylami, že by si smel osobovať akúsi neomylnosť; lebo nie je vždy istý, či tí, od ktorých počul miestne názvy, správne ich udali, alebo či im vždy dobre porozumel.

Lutujem, že som pre veľkú vzdialenosť od Turč. Sv. Martina, nemohol siahnuť do tamejšej knižnice a vyhľadať prácu p. dr. S. Eliasz-Radzikowského pod nadpisom: „Tatry Bielskie“ a „Pogląd na Tatry.“

Nepochybujem ani o tom, že mappy c. a kr. gen. štábu, čo do názvov miestností majú veľa chýb; no v nedostatku lepších prameňov neváhal som utiekať sa k nim, keď predsa len nemohol som predpokladať, že v nich všetky slovenské alebo poľské názvy sú mýlne udané a nevydržia kritiky. Sú v nich bez pochyby mnohé slovenské a poľské názvy dosť správne podané, alebo aspoň tak, že vidno ich slovanský pôvod. Jestli som teda, opierajúc sa výlučne na autoritu štábnej mappy, podal i také miestne názvy, ktoré v skutočnosti nejestvujú, nuž vina toho bludu iste nepadá na mňa, ale iba na spomenutú mappu, ktorej odsek o Tatrách zaslal som i p. tajomníkovi Mus. slov. spol., aby podľa znakov tam urobených, vyhľadal *Težký vrch* a *Schossercu*. Prosím teda p. tajomníka, aby spomenutý odsek mappy zaslal [1]) p. dr. Eliasz-Radzikowskému, ktorý zadivený, poznamenáva: „Do czego może doprowadzić nieznajomość przedmiotu!“ a „ksiądz Mišík dowodzi zupełnej nieznajomości przedmiotu,“ ačkoľvek bol snáď oprávnený len takto poznamenať: „Do akého omylu môže zaviesť mýlna mappa gen. štábu každého, ktorý sa len na ňu opiera!“ Zo spomenutého odseku mappy gen. štábu presvedčí sa p. dr. S. Eliasz-Radzikowski, že som mená *Ryzy, Rovinki, Tarajka* nevychytil z povetria, ale že sú tam čierno na bielom; lenže som ich písal *Rizy, Rovinky, Tarajec*, a len to dalo by sa mi vytýkať.

Nemám ničoho proti tvrdeniu, že Dračie pleso je vlastne *Šarkanie pleso*, alebo po poľsky *Smoczi staw*. Poľské názvy: *Zmarzły Staw Polski, Zmarzły Staw Czeski, Zmarzły Staw Mięguszowiecki* a *Zmarzły Staw Staroleśnicki* môžu byť bežné u Poliakov, to verím a som povďačný p. dr. S. Eliasz-Radzikowskému, že na ne upozorňuje; no nesúhlasím s nim, že názvy poľské majú sa písať po poľsky i Slovákom, ktorí poľských písmen *ł, sz, ó, cz, ą, ę* nepoznajú.

Mus. slov. spoločnosť požaduje, aby sa také názvy a vôbec všetko,

[1]) Stalo sa. *R.*

Digitized by Google

čo počujeme z úst ľudu, ako mená osobné, názvy hospodárskych nástrojov, porekadlá, piesne, povesti atď. písaly foneticky, a síce písmenami, aké sú bežné u Slovákov. A má to svoju dobrú príčinu. Veď tu nejedná sa o pravopis, ale o výslovnosť, aká je u ľudu. Ako francúzske mená Besançon, Brabançon, Boulogne, Bordeaux, Combrai, nemôže prečítať žiaden Slovák, ktorý neučil sa francúzštinu, ale keď sa mu podajú foneticky napísané, vysloví ich aspoň približno dobre, na pr. Bezanson, Brabanson, Buloň, Bordó, Kambré, tak je to i s poľskými menami, keď ich podáme písmenami slovenskými. Poľského *ą, ę, sz, cz* neprečíta, poťažne nevysloví žiaden Slovák, ktorý neučil sa po poľsky, alebo nepočul hovoriť Poliakov. Keby sme teda písali na pr. *łąki* miesto *lonki*, alebo *lunki* (poťažne *lonky, lunky*), čítali by to mnohí ako *laki*. Týmto však naskrze neupierame oprávnenosti písmeny *ą* alebo iných spomenutých písmen v poľštine.

Dotyčne hlásky *ł* poznamenávam, že sa ona tu i tu vyskytuje i v slovenčine. Tak na pr. slová *kobula, klubo* vyslovujú niektorí Slováci spišskí ako *kobuła, kłubo;* no sú to pády tak zriedkavé, že by naozaj bolo zbytočné upotrebovať písmenu *ł*. Veď u jednotlivcov i hláska *r* znie ako hrdelnica, ba v niektorých krajoch spišských, na pr. okolo Podhradia, sykavka *s* znie ako poľské *ś (huś, kośic)* a mäkké *č* ako *ć* v horvatštine *(ćarni, šćesce, jablućko)*. Nuž či k vôli takýmto odchylkám máme rozmnožiť slovenskú abecedu terajšiu novými písmenami? — Odhliadnuc od niektorých zriedkavých pádov, užíva sa u spišských Slovákov len dvojaké *l*, a síce tvrdé, ako ináče všade na území slovenčiny, na pr. v slovách: lapať, lomiť, lúpiť atď., a mäkké *ľ*, ktoré znie úplne tak, ako poľské *l*, v slove *tylko*, alebo ako ruské ль. I v poľskom nárečí magurskom užíva ľud — aspoň ten, ktorý som mal príležitosť počuť — obyčajne len také tvrdé abo mäkké *l*, ako Slováci. Len raz počul som jednoho kosca z Repiska hovoriť *cały* asi tak, ako u Poliakov v Haliči. Ba zdá sa mi, že ani poľskí horali v Orave nemajú poľského *ł*, ale iba *l* a mäkké *ľ*, ako Slováci oravskí. Ostatne otázku túto ponechávam riešiť iným.

Keď teda hláska *ł* vo Spiši patrí k zriedkavosťam nielen u Slovákov, ale aj u Poliakov, nevidím príčiny, prečo by sme ju my Slováci mali užívať. A jestli redakcia Českého Lidu na výslovnú žiadosť p. dr. S. Eliasz-Radzikowského ohlásila jeho „Opis Gierłachowa na Spiszu“ a pritom zachovala *ł*, mohla to urobiť len tým účelom, aby verne podala názov diela poľského spisovateľa, a nie aby nám Slovákom nakladala povinnosť, že by sme Gerlachov, ktorý Slováci spišskí takto menujú, písali Gierłachow. My neupierame práva Poliakom, aby zemepisné názvy obydlených miest na území slovenskom pre seba písali po poľsky; ale žiadame, aby ani nám nebolo zle vykladané, keď pre Slovákov píšeme na. pr. Krakov, Lvov, Nedeca, a nie Kraków, Lwow, Niedzica.

Ždiar menujú tak Slováci spišskí. U tamejšieho ľudu je *Zdzor*, ako mi písal pred dakoľko rokmi tamejší kňaz p. Pavel Haber, keď mi poslal

Digitized by Google

sbiersku ždiarskych ľudových piesní. Úradné meno obce je *Zsdjár*. (O. p. Javorina.)

Nestojí, že by sa *Folvark* u ľudu nazýval Folvarki. Vo Spiši je dedina *Folvark* (= Forberg) neďaleko Kežmarku, *Folvark*, ruská obec asi $1^1/_2$ hodiny od Haligoviec, a blízo tejto i samota, poťažne paropíla *Folvark*. Každé o sebe je *Folvark*, no dovedna sú tri *Folvarky*, teda v množnom počte.

Že *Rokus* (úradne *Rokusz*), *Rox* — *Rakusy* sú názvy napospol známe a užívané, to netajím. Ale dotyčne *Hunsdorfu* poznamenávam, že meno *Huncovce*, ak vôbec jestvovalo, ako udáva Janota vo svojom spise „Zapiski o zaludnieniu dolin Dunajca a Popradu na Spiżu," mohlo vzniknúť len u najbližších poľských alebo slovenských obyvateľov. Dnes ho tam už nik nepozná a neužíva. V listine r. 1611. spomína sa *Hincevec*, r. 1723. *Hinsdorf*, avšak to sú *Hincovce*, dedina pri *Velbachu*, a nie *Hundsdorf* (Villa canis r. 1308, Villa Zobch r. 1325, Honczdorf r. 1471 alebo Hunczdorf r. 1474). Na Huncovce, ako povedám, nedopýta sa dnes nik vo Spiši.

Mięguszowce (či foneticky: Mjengušofce) je bežné len u Poliakov, no nie u Slovákov; títo vyslovujú *Mengusovce* a poznajú i *Mengusovské pleso*. *Menguszfalu*, ako udal horal, je len úradné (maďarské) meno obce, tak ako *Márkusfalu* pre *Markušovce*, *Batizfalva* pre *Batizovce*.

Vzťahom k menu *Rizy*, ktoré na mappe gen. štábu figuruje ako *Ryzy*, musím podotknúť, že som ho udal len ako také bez ohľadu na to, ktorému vrchu v nemčine alebo v poľštine zodpovedá Mojon úlohou, keď nemal som iných prostriedkov, bolo: udať mená vrchov, ako som ich našiel a nie opisovať Tatry alebo skúmať etymologiu miestnych názvov, ktorá často býva nejasná nielen mne, ale veru i odborným znalcom.

Opakujem ešte raz, že som miestne mená písal slovenskou a nie poľskou abecedou, a tak písal som *Łendak* a nie *Lendak*, lebo nie každý Slovák, ktorý je údom Mus. slov. spoločnosti, vie, že poľské mäkké *ł* má sa čítať ako *l*. Ostatne, že obec táto u miestneho obyvateľstva je *Łendak* a nie *Lendak*, o tom môže sa p. dr. S. Eliasz-Radzikowski presvedčiť i z listu tamejšieho farára Jul. Deutscha, ktorý tu pripojujem [1]).

Ružbachy. Tu nepadá na váhu poľská literatúra o Družbakach, počnúc od 16. stoletia, ani listiny od tohože času, ale skôr to, že prvá kolonisácia Ružbachov vyšla od nového zakladateľa Podolinca, ktoré mesto je temer úplne nemecké, že pravdepodobne bývalí Nemci z Podolinca dali novej osade, na potoku (vyšnom a nižnom) Rauschenbachu založenej, meno Rauschenbach, a hlavne to, že tamejšie obyvateľstvo poľské pozná len Ružbachy, ako vysvitá z pripojeného listu tamejšieho rodáka a farára

[1]) Pán farár Julius Deutsch píše: »Beehre mich auf die gestellten Fragen zu antworten, nemlich, dass das Volk Landek *Łendak* nennt, und die obere Mühle heisst in Volksmunde *Kotliny*. *R.*

Digitized by Google

Inoc. Smolka [1]). Možno, že i potok Rauschenbach mal kedysi slovanské meno, asi také, ako potok Revúca v Liptove alebo v Gemeri; lebo terajšiu Revúcu (mesto v Gemeri) nazývali Nemci Rauschenbachom od potoka tohože mena, ktorý Slovákom bol Revúcou. Aké mohlo byť slovanské meno spišského Rauschenbachu, to dnes ťažko uhádnuť. Snáď bolo podobné nášmu slovenskému ručaju, t. j. horskému potoku, alebo revúcej, t. j. bystrej, vode alebo riave. I v ruštine jest slovo **ручей**, t. j. potok, a podobné mohlo byť i v starej poľštine. Ponevádž meno Družbaki nespomínajú najstaršie listiny, ale len z r. 1633 ako *Druschbach* a r. 1774 *Drusbak*, je pravdepodobné, že je to len pozdejšia skomolenina nemeckého Rauschenbachu. (Viď „Szepesvármegye helységnevei" od Joz. Hradszkého.)

Kotlin, mlyn pri Lendaku menuje sa tak len v šematisme biskupstva spišského. V ústach tamejšieho ľudu nie je ani *Kotlin*, ani *Kotlina*, ako chce p. dr. S. Eliasz-Radzikowski, ale **Kotliny**, ako mi píše farár Jul. Deutsch v už spomenutom liste [2]). Otázny mlyn je v obvode fary lendackej. Zakiaľ nemal som zprávy, ako spomenutý mlyn znie v ústach ľudu, písal som ho len dľa šematismu, lebo nevedel som s istotou, či to, čo malo by sa písať Kotlina alebo Kotliny, nie je dnes u ľudu Kotlin asi tak, ako *Slatvina* (dedina vo Spiši) volá sa dnes *Slatvin* a v listine z počiatku 16. stoletia spomína sa ako *Slatvina*. (Srov. i mená Malatín a Malatiná v Liptove.) Kto len koľko-toľko pozná jazyk maďarský, ten iste nebude tvrdiť, že meno *Kotlin* je maďarské alebo zmaďarisované; lebo by tak bolo *Katlan*. Ani koncovka *ín* alebo *in* nie je pomaďarčená, lebo by musela byť *én*. (Srov. slov. Zemplín, Trenčín s maď. Zemplén, Trencsén.)

Primálo myslí o mne p. dr. S. Eliasz-Radzikowski, keď tvrdí, že nevedel som ničoho o tom, že by slovo Gniazda bolo v nominatíve množ. počtu. Primálo preto, lebo veď každý Slovák rozumie, že *gniazda* zodpovedá slovenskému plurálu *hniezda*. Ale zkadiaľže má on takú absolútnu istotu, že poľský názov terajšieho čisto nemeckého mesta *Kniesen* pochodí len od slova *gniazdo*, totožného so slovenským *hniezdo?* Či nemôže byť pozdejšou skomoleninou na pr. od *Gnezdny*, keď v listine r. 1292 spomína sa *Gnezdna*, r. 1412 *Gnizna* a r. 1607 *Gniezna*. Veď podobný názov mesta je i *Gniezno* v Poznani (nem. *Gnesen*), lenže ho tam sotva niekto odvodzuje od *gniazdo*, lebo nie je tak skomolené v ústach ľudu, ako Gniazdy vo Spiši. Poľský ľud v okolí Gniazd sotva by dnes hovoril Gniazdy a nie Gniazda, keby meno toto bol len plurál od *gniazdo* (= hniezdo). Ostatne, ak p. dr. S. Eliasz-Radzikowski neverí ani mne, ani ružbašskému farárovi In. Smolkovi, ktorý v spomenutom liste tvrdí

[1]) Potažný odsek listu zneje: »Bereitwillig beeile mich die an mich gestellten Fragen zu beantworten. Die Stadt *Kniesen* heisst bei den hiesigen Slaven: **Gňazdi**, *Rauschenbach*: **Ruzsbachy**. In alten Dokumenten heisst Rauschenbach: **Družbaki**." *R.*

[2]) Viď hore na prvom mieste uvedený citát z listu. *R.*

Digitized by Google

to samé, čo i ja, že u poľského ľudu tamejšieho známe sú len *Gniazdy* (= Gňazdi) a nie Gniazda, to je jeho vec. No úfam, že sa aspoň ct. rodáci moji, ktorý nebývajú vo Spiši, takým náhľadom nedajú pomýliť.

Kolba. Meno toto známe je dnes vo Spiši len ako rodinné, na pr. v Novej Vsi. Kedysi bolo známe i v Liptove, na pr. v Parižovcach. Okrem toho počul som v Spišskom Podhradí i rodinné meno Kolbaj (a či Kolbay). Toto spomínam len preto, aby som poukázal, že nie je nemožné, že by sa terajší vrch Kolbah (a či Kolbach) nebol pôvodne menoval Kolba. Veď i dnes niektoré mená sú totožné s menami vrchov, na pr. Kriváň, Knoll atď. No toto je len skromná mienka, a netajím, že terajšie meno otázneho vrchu je Kolbach alebo Kolbah, a nie Kolba.

Keď sbieral som miestne mená vo Spiši, nemal som pri rukách žiadneho návodu, akí dnes údovia Mus. slov. spoločnosti majú od p. Križku. Nemohol som čakať, kým taký návod vyjde, ba ani nevedel som, či sa vôbec chystá nejaký návod, a dal som sa do práce sbierania len z tej príčiny, že som hlboko cítil jej súrnu potrebu teraz, keď nepriateľské sily pracujú na tom, aby staré miestne názvy, menovite slovanské, boly zamenené novými, čo pre našu minulosť nemajú významu. Pravdu má p. dr. S. Eliasz-Radzikowski, že sberateľ miestnych mien má si vyznačiť malý okres a v tom náležite pátrať a brať do povahy pofažnú literatúru. Ale u nás Slovákov nie je tak a, bohužiaľ, ani nemôže byť tak, ako u bratov Poliakov, ktorí majú svoje školy odchovávajúce národu tisíce intelligentných sberateľov. V celom Spiši, Šariši, Zemplíne a Abauj-Torne, sotva najde sa 5—6 slovenských vzdelancov, ktorí by boli ochotní podujať takú prácu v najbližších okresoch svojich, a zakiaľ vo všetkých krajoch našich najdú sa ľudia uspôsobení dľa vedeckých pravidiel, orientovaní v literatúre a natoľko zbehlí i v poľštine, aby boli vstave zapamätať si význam každého slova a vedeli, že na pr. *rysa* je rozpadlina, budeme čakať celé desiatky rokov a neprídeme k cieľu. A medzitým mnohé miestne názvy ztratia sa z pamäti, ktoré by sa dnes ešte bez veľkého vedeckého prístroja, t. j. bez prísneho zachovania onomatologických pravidiel, ochotou a dobrou vôľou jednotlivcov zachrániť daly.

Naša Mus. slov. spoločnosť rozposlala potrebnú úpravu k sbieraniu miestnych mien do takých krajov, kde počet slovenských intelligentov je o veľa väčší, než na pr. tu vo Spiši. A výsledok? Čítali sme, že s mnohých strán nedošly ani odpovede na predložené otázky, na ktoré by sa predsa malo odpovedať, ak práca sbierania nemá sa vliecť až do súdneho dňa. Mnoho miestnych názvov nachodí sa i na takzvaných katastrálnych mappách, ktoré však nie sú prístupné každému sberateľovi. Bol by náš potrebný spolok k preskúmaniu našich Karpatov alebo aspoň nejaké družstvo turistov, ktoré by sbieralo i miestne mená; no, keď ho nemáme platí u nás len to: Urob každý, čo môžeš a vládzeš. Môže byť, že tak práca bez náležitej metody a bez všímania pofažnej literatúry, bude l

Digitized by Google

povrchná, jednostranná a vede neprinesie veľa, no predsa prinesie aspoň dačo a bude užitočná, keď zachránia sa potomstvu také miestne názvy, ktoré by ináč ľahko v zapomenutie prišly.

Úmysel môj pri uverejnení sbierky miestnych mien, ani zďaleka nebol ten, aby som vede nejakú platnú službu preukázal, ale aby som rodákov svojich vo Spiši a mimo Spiša k podobnému sbieraniu povzbudil, alebo dal im príležitosť, aby prípadné omyly napravili. Ako zbožie nesejeme na roľu, kým ho neprecúdime na rajtáre, tak ani podobná sbierka, ako moja, sama sebou nemôže mať zvláštnej hodnoty — veď preto nazval som ju „slabým počiatkom“ — ale iba potom, keď bude náležite precúdená a všestranne uvážená. Čo je v nej dobré, ostane, čo plané, odhodí sa. A potom, veď i z chýb cudzích učia sa ľudia aspoň tomu, aby sa ich chránili. Keby sbierka moja nebola uverejnená v Sborníku, nebol by ani p. dr. S. Eliasz-Radzikowski upozornil na jej vady, a tak by mnohé názvy v Tatrách podnes boly celkom neznáme mnohým, ktorí, ako ja, potažných spisov menovaného pána nemajú a nečítali. Preto úctive prosím p. dr. S. Eliasz-Radzikowského, aby bez obalu a milosrdenstva ukázal všetky chyby, aké sa dľa mienky jeho nachodia v mojej sbierke miestnych mien zo Spiša, ale pritom pamätal i na to: *Ne quid nimis.*

Štefan Mišík.

Digitized by Google

O pôvode mena „Ružbachy".

V odpovedi, danej p. dr. S. Eliasz-Radzikowskému na nové poznámky jeho o „miestnych menách vo Spiši," vyslovil som mienku svoju o pôvode mena *Ružbachy* v tom smysle, že toto meno vzniklo z nemeckého *Rauschenbach,* teda od potoka, pri ktorom ležia dediny *Nižné i Vyšné Ružbachy,* a poukázal som na možnosť, že potok tento mal i slovanské meno, snáď také, ktoré by bolo podobné *Revúcej* v Liptove, alebo *revúcej,* od ktorej podistým vzniklo meno terajšieho mesta v Gemeri, pomenovaného Nemcami *Rauschenbachom,* t. j. Revúca.

Viem síce dobre, že spomenuté mesto leží na brehoch riek *Muráňky* a *Zdychavky,* to však neodporuje tomu, že by menované rieky za dávnych čias v ústach ľudu neboly sa nazývaly *revúcou* a *revúčkou;* lebo slovom *revúca* (t. j. voda) označovala sa jednoducho bystrina, bez ohľadu na meno *Muráňka,* aké dostala bez pochyby len preto, že tečie smerom od *Muráňa.* Od čoho vlastne pochodí meno *Zdychavka,* aké dnes nosí *revúčka,* t. j. menšia bystrina, neviem. *Revúca* a *revúčka* boly by teda mená obecné; *Muráňka* a *Zdychavka* sú mená vlastné. I terajšie vlastné meno *Revúcej,* prítoku Váhu v Liptove, vzniklo bez pochyby len z bývalého obecného mena *revúca,* od ktorého dostaly ho i tamejšie tri obce. Že Nemci pomenovali *revúcu* nie Reissenbachom (= rýchlo tekúcim potokom), ale Rauschenbachom (= hučiacim potokom), dá sa snadno vysvetliť tým, že každá bystrina nielen rýchlo tečie, ale aj hučí (= rauscht).

Teraz vrátim sa k menu *Rauschenbach* v Spiši. Dnes pravda potok, ktorého meno prví kolonisátori dali tamejšej osade, nemá ani nemeckého, ani slovanského mena, a síce počnúc od Vyšných až po Nižné Ružbachy. no mal ho podistým pri založení prvotnej osady. Lebo veď by Nemci z Podolinca sotvy jej boli dali meno *Rauschenbach,* ktoré spomína sa v starších listinách (r. 1286 a 1288) u Bárdosyho ako *Ruschenbach* a podnes sa udržalo, keby tamejší potok neboli menovali Rauschenbachom.

Ale je veľmi pravdepodobné, že i meno Rauschenbach utvorili si Nemci zo slovanského, ktoré mohlo byť podobné obecnému menu *revúca,* alebo asi takému obecnému menu v poľštine, aké je v slovenčine *ručaj;*

Digitized by Google

veď koreň tohto posledného slova *ruč* veľmi blízko stojí k tomu, ktorý je v starom mene *Ruschenbach.* Za mienku, že i meno Rauschenbach mohlo vzniknúť zo slovanského — či už obecného, a či vlastného — mena, hovorí menovite tá okolnosť, že ružbašský potok vzniká vlastne vo Vyšných Ružbachoch z dvoch menších potokov, ktoré tam spojené v jeden väčší, tečú k rieke Popradu pri Nižných Ružbachoch. Prvý zo spomenutých potokov tečie od severo-západu neďaleko od *Viderného vrchu,* druhý od severu popri *Skalke* a *Ždžjaroch* až k Vyšným Ružbachom, kde sa stiekajú. I jeden i druhý má slovanské meno, a síce prvý *Zeľazne potok* (= Železný potok), druhý *Ržika* (= Rieka), alebo na štábnej mappe *Rika potok. Ržika* v spišsko-poľskom nárečí značí nielen rieku, ale vôbec akýkoľvek potok. Keď teda ružbašský potok v hornom toku svojom, poťažne v hlavných prítokoch, z ktorých vzniká, má slovanské mená, je veľmi pravdepodobné, že i v dolnom toku mal slovanské meno a že z takého utvorili pozdejší nemeckí kolonisátori meno Rauschenbach, ktoré však zachovalo sa podnes len ako meno tamejších obcí.

Tí ct. rodáci, ktorých vec zaujíma a budú mať príležitosť navštíviť Ružbašské kúpele, čo dnes umožňuje železničná čiara Poprad-Podolinec, dobre urobia, keď tamejšie okolie náležite poprezerajú a potom vyslovia svoju mienku; lebo viac očí viac vidí.

Štefan Mišík.

Digitized by Google

Katalog numismatickej sbierky,

darovanej Museálnej slovenskej spoločnosti Ferdinandom Šándorfim.

Sostavil: Dr. *Ján Petrikovich.*

Zkráteniny: Av. — líce; Rev. — vrub; P = priemer; V = váha.

Kráľovstvo uhorské.

A) Kráľovia z Arpádovského domu. (997—1301.)

Sv. Štefan. (997—1038.)

1. **Denár.** P = 1·7 cm. V = 0·80 gr. Av. Medzi dvoma perlovcami kolopis: ꝏTE⌊⌋HĀNV ꝏ · REX · + Prostriedok na kríž preloženými čiarami na štyri polia rozdelený, v každom poli po jednom kline. Rev. V podobnom perlovci kolopis: RE⌉IĀ ⌊⌉IVITAS +. Prostriedok taký, ako na Av. Zriedkavý.

2. Tiež **denár** len v kolopise na Av. miesto ležiaceho stojace S a na Rev. REᶜ⌉IA ⌊⌉IVITΔS +

Koloman. (1095—1114.)

3. **Obolus.** P = 1·2 cm. V = 0.3 gr. Av. V perlovcach rad čiarok: — — = — — — — — — — — = —, krížom na štvoro rozdelený prostriedok, v uhloch po jednom bode. Rev. Dva concentrické kruhy, v prostriedku kríž, v jeho uhloch po jednom bode a medzi kruhami štyri čiary.

4. Tiež taký len na Av. ramená kríža až vyše vnútorného perlovca vyčnievajú a vodorovnou čiarkou sa ukončievajú; v priestore medzi perlovcami | = — — — — — —. V uhloch kríža po jednom bode. Rev. Concentrické dva kruhy, v medzipriestorí — — — —, v prostriedku kríž v jeho uhloch po jednom bode. Rupp. I. 47.

5. Tiež taký.

6. Tiež taký, len na Rev. v medzi priestorí | — | — | —

7. Tiež taký, ale druhého razenia; na Rev. v medzipriestorí ·⊤· | + — |. Rupp. 65.

Digitized by Google

8. Tiež **obolus**, ale odchýlny od predešlých. Av. V perlovci kríž, v priestore po medzi ramená po dva kliny a v uhloch po jednom bode. Rev. Concentrické dva kruhy, v medzipriestorí vodorovné čiarky, v prostriedku kríž, v jeho uhloch po jednom bode.

Štefan II. (1114—1131.)

9. **Obolus**. P = 1 cm. V = 0·15 gr. Av. V perlovci po celom priestore bodkované S⁂2. Rev. V medzipriestorí dvoch kruhov ⌣ — ⌣ — ⌣ —. V prostriedku kríž v jeho uhloch po jednom bode (kline).

Béla II. (1131—1141.)

10. **Obolus**. P = 1 cm. V = 0·20 gr.; Av. Z polmesiačkov, bodov, čiarok a jednoho krížika sostavená rosetta. Rev. Dva concentrické krúžky, v medzipriestorí: ⌒...⌒..., v prostriedku kríž, v uhloch po jednom bode.

11. Tiež **obolus**. P = 1·3 cm. V = 0·40 gr.; Av. Zo štýr kosákov (polmesiačkov), štýr klinov, štýr krížov a toľko bodov sostavená rosetta. Dva concentr. kruhy, v priestore: ⌒ — | • — | V prostriedku krížik, v uhloch po bodke. Rupp. I. 58. Sp. VI. Rarit. $^2/_7$.

12. Tiež taký, P = 1·2 cm. V = 0·3 gr.; Av. Kríž ôsmymi polmesiačkami, štyrmi malými krížikami a bodami ozdobený. Rev. Dva concentr. krúžky, v prvom priestore: = — — — |) | ⌣ ⌒ +. V prostriedku krížik, v uhloch po jednom kline. Rupp. IV. 88. Sp. X. Rarit. $^3/_8$.

13. Tiež **obolus**. P = 1·2 gr. 0·40 gr.; Av. Vo vrúbkovanom kruhu z čiarok, polmesiačkov, bodov složená, tvári podobná figura. Rev.: v známych krúžkoch: | — — — — —; v prostriedku krížik so samých klinov sostavený. Rupp. I. 55. Sp. I. Nr. 1. Rar. $^1/_{14}$.

14. Tiež taký. P = 1·2 cm. V = 0·45 gr.; Av. Bodkovaný kríž, medzi ramenami polmesiac a bodka. Rev. Dva krúžky so známymi bodami a krížikom v prostriedku. Rupp. I. 61 Sp. XI. Rar. $^2/_5$.

15. Tiež taký.

16. Taký ako čís. 13 s malými odchýlkami. Rupp. I. 55. Sp. I. Nr. I. Rar. $^4/_{14}$.

Géza II. (1141—1161.)

17. **Obolus**. P = 1 cm. V = 0·25 gr.; z perlovitých čiarok kríž, na konci každého ramena malý krížik, spojený so súsednými perlovitými čiarami do štvorhranu. V priestore medzi ramenami po jednej bodke. Zvonku štyri ⌣. Rev. V prostriedku v krúžku z klinov sostavená figura. Rupp. IV. 94.

Ladislav II. (1161—1162.)

18. **Obolus**. P = 1 cm. V = 0·15 gr. V perlovci dvojitý kríž, po stranách symetrický rozostavené bodky a polmesiac. Rev. V krúžku kríž so štyrmi bodami. Rupp. IV. 140.

Digitized by Google

19. **Obolus.** P = 1 cm. V = 0·15 gr. V perlovci z polmesiačkov, krížikov, čiarok, bodov a jednej hviezdy složený ornament. Rev. V krúžku kríž so štyrmi bodami. Eger IV. 12.

Béla III. (1173—1196.)

20. **Obolus.** P = 1 cm. V = 0·15 gr.; Av. v perlovci z bodkovaných čiar a oblukov bránam podobné figúry, na vrchu dvojitý kríž, na spodku po bokoch po malom krížiku. Rev. V krúžku kríž, v každom priestore medzi ramenami po jednom polmesiaci, jehož končeky s bodkami sa ukončievajú, v samých uhloch po bodke. Rupp. 81. 82. Sp. VI. Rar. $^2/_5$.

21. **Brakteat.** V dvojitom perlovci na pravo hľadiaca hlava. P = 1·5 cm. V = 0·20 gr.; Rupp. V. 117. Györik 82. RR.

Imrich. (1197—1204.)

(Pre Slavoniu.)

22. **Denár.** P = 1·5 cm. V = 0·95 gr.; Av. V dvoch perlovcach kolopis: MONETA REGIS ₱ (pro) SCLAVONIA. V prostriedku kuna nad a pod ňou hviezda, konce lúčov sú bodkované. Rev. V perlovci na podstavci apoštolský kríž, pod spodnými ramenami po jednej proti sebe hľadiacej korunovanej hlave. Nad pravou hlavou ⁻ĥ⁻ (= Henricus), nad ľavou ⁻R̂⁻ (= rex). Pri konci pravého vrchného ramena hviezda, s druhej strany polmesiac rožkami hore obrátený vnútri bod. Z vrchných uhlov spodných ramien vyčnieva po jednom lístoku. Györik 1067.

Béla IV. (1235—1270.)

23. **Denár.** P = 1·3 cm. V = 0·57 gr.; Av. Kolopis: BELA — REX, vnútri na širokom obluku sediaci korunovaný, v ľavej ruke žezlo držiaci, na pravo obrátený, do plášťa oblečený kráľ. Rev. [+ MONETA REGIS] HVNGARIÆ. V prostriedku kríž, jehož ramená na koncoch sú rozšírené, cez prostriedok krúžik, v priestoroch medzi ramenami po jednej hviezde. Rupp. 178. Györik 98.

Bela IV. a Štefan V.

24. Medený **peniaz.** Viď kat. MSS. doplňok II. Čís. A.

25. Tiež taký.

26. Tatársky medený peniaz.

27. Tiež taký prevŕtaný.

Štefan V. (1270—1272.)

28. **Denár** P = 1·10 V = 0·42 gr.; Av. Medzi dvoma perlovcami: MON[ETA VNGA]RIE. V prostriedku na pravo hľadiaca korunovaná hlava. Rev. Dva chrbtý proti sebe obrátení, zobákmi spolu sa držiaci vtáci, medzi nimi písmena N. Rupp. 223. Györik 130.

Digitized by Google

29. **Denár pre Slavoniu,** taký, ako čís. 22, len na Rev. nad korunovanou pravou hlavou ⌐Ŝ¬ miesto ⌐ĥ¬.

Ladislav IV. alebo Kumánsky. (1272—1290.)

30. **Denár.** P = 1·5 cm. V = 0·85 gr. Av. V peknom ornamente dvojitý kríž. Rev. Sediaca ľudská postava. Rupp. IX. 249. Sp. XX. Rar. $^4/_5$.

31. **Denár.** P = 1·2 cm. V = 0·45 gr. Av. V perlovci dvojitý kríž, nad ním korunovaná hlava, s bokou po jednej veži. Rev. Korunovaná s rozpiatyma krýdlami na pravo stúpajúca sphinx. Rupp. IX. 250. Györik 132.

Ondrej III. (1290—1301.)

32. **Denár.** P = 1·2 cm. V = 0·50 gr.; Av. V perlovci kríž, ostatné (snáď po bokoch korunované hlavy) sa nedá rozoznať. Rev. Snáď lev? Rupp. X. 272. Györik 138.

B. Královia z miešaných domov. (1301—1526.)

Karol Robert (1308—1342.)

32. a. Strieborný **groš.** P = 2·5 cm. V = 1·3 gr.; Av. Kolopis + MONETA · KARV(tak)LI · REGIS · HVNGĀRIE. V prostriedku na tróne en face sediaci kráľ, v pravej ruke laliové žezlo, v ľavej ríšske jablko držiaci. Rev. Dva kolopisy: + HONOR · REGIS · IVDICIVM · DILIGIT — + IVS · DAT · PACEM · PAX · SALVTEM + V prostriedku u spodku ostro sa končiaci, na dvoje rozdelený štít. V pravom poli osem lalij, v ľavom tri uhorské stuhy. Po bokoch štítu B—T.

Ludvik veľký, alebo **I.** (1342—1382.)

33. **Denár** ako MSS. čís. 2. Rupp. XV. 417. Györik 155.

34. Tiež taký s odchýlkou na Rev. Györik 158.

35. Tiež **denár** druhého druhu: Av. MONETA LODOVICI. Na pravo obrátená hlava. Rev. REGIS HVNGARIE. Dvojitý kríž. MSS. č. 3.

35. a. Denár veľmi sodratý.

Maria (1382—1386.)

36. **Denár.** P = 1·4 cm. V = 0·55 gr.; Av. MONETĀ MARIE. V prostriedku duplovaný kríž; Rev. MĀRIE · D · R · VNGARIE + V prostriedku otvorená koruna. Györik 171.

36. a. Tiež **denár.** Av. taký, ako na predošlom. Rev. REGINA VNGARIE. Korunované M. Najdený vo farskej záhrade lančiarskej.

Žigmond. (1387—1437.)

37. **Denár.** P = 1·6 cm. V = 0·80 gr.; Av. M[ON · SIG—IS]MVNDI. Dvojitý kríž, jehož kolmé na koncoch rozštiepené ramená až ku zovnú-

Digitized by Google

tornému perlovcu siahajú. V priestoroch po priečnych ramenách H—W. Rev. + REGIS VNGARIE. V prostriedku štít so štyrmi stuhami. Pod spodnými dvoma po jednom bode. Györik 177.

38. Tiež **denár.** P = 1·40 cm. V = 0·40 gr. Av. Kolopis, ako na predešlom a medzi ramenami kríža žiadne písmeny. Rev. Kolopis, ako na predešlom, štvordielny štít v dvoch poliach uhorské stuhy a v druhých dvoch braniborské orlice.

39. Tiež taký.

Ladislav V. (posthumus) (1452 – 1457.)

40. **Denár.** P = 1·6 cm. V = 0·95 gr. Av. MONETA · LADISLAI · DEI · GR +. V prostriedku na dve poly rozdelený štít, v pravej polovici dvojitý na koncoch ramien rozštiepený kríž, v druhom poli štyri stuhy. Rev. REGIS VNGARIE.. ďalej nečitateľné. V prostriedku orol, majúci na prsiach v štítku rak. stuhu.

Matiaš Korvin (Hunyady). (1458—1490.)

41. **Denár.** P = 1·6 cm. V = 0·55 gr. Av. M · MATHIE · R · VNGARIE + V prostriedku štyri dielny štít so štyrmi stuhami, dvojitým krížom, dvoma levhardími hlavami a česk. levom, vnútri malý štítik s havranom, majúcim v zobáku prsteň. Rev. PATRONA VNGARIE. V prostriedku Matka Božia s Ježiškom. Po bokoch K—P.

42. Tiež **denár.**

43. Tiež taký.

44. Tiež denár s gotickým písmom.

45. Tiež taký.

46. Tiež taký.

47. Tiež taký, ale na dvoje prelomený.

48. Tiež taký, ale celý.

49. Tiež **denár**, len obraz P. Marie druhý a kolopis dookola obstrihaný.

50. Tiež **denár** z jednoho kraja obštiepaný.

Vladislav II. (1490—1516.)

51. Strieborný **denár.** P = 1·6 cm. V = 0·60 gr. Av. M · WLADISLAI R · VNGARIE. Na štyri polia rozdelený štít, v prvšom 4 uhorské stuhy, v druhom dvojitý kríž, v treťom dve leopardie hlavy, vo štvrtom (bystrický) lev; v prostrednom štítku český lev. Rev. PATRON · VNGARIE. V prostriedku Matka Božia s Ježiškom na pravom ramene. S bokov K—B.

52. Tiež taký.

53. Tiež taký, len na Av. v prostrednom štítka miesto leva je orlica a na Rev. s bokou Matky Božej K—N.

54. Tiež taký.

55. Tiež taký, len Av. Kolopis: M · WOISLAI etc.

Digitized by Google

Ludvik II. (1516—1526.)

56. Strieborný **denár**. P = 1·5 cm. V = 0·55 gr. Av. LVDOVICVS * R * VNGARI * 1525. Štít, ako na predošlých, s poľskou orlicou v prostriedku. Rev. PATRONA * — VNGARIE. Matka Božia, s bokov K—B.

57. Tiež **denár** z r. 1523 bez kolopisu; po bokoch štítu nad dvoma bodami ruža. Rev. Tiež bez kolopisu, po bokoch Panny Marie L—K.

58. Tiež taký z r. 1524.

59. Tiež taký s nečitateľným letopočtom, prevŕtaný.

Ján Zápoľa (1526—1540.)

59. a. **Denár**. z r. 1530. Av. IOHANNES * R * VNGARI * 1530. V prostriedku štvordielny štít, v prostriedku s malým štítkom, Zápoľovský odznak obsahujúcim. Rev. S bokou Panny Marie R—A.

C) Královia z Habsburského domu.

Ferdinand I. (1527—1564.)

60. 61. **Denár** z r. 1534. P = 1·6 cm. V = 0·55 gr. Av. FERINAND · D · G · R · VNG · 1535. Štvordielny štít s prostredným malým štítkom a rak. stuhou. Rev. PATRONA · — VNGARIE. Matka Božia s Ježiškom. S bokov K—B. Dva kusy.

62. 63. Tiež také dva kusy z r. 1535.

64. 65. Tiež taký z r. 1537.

66. Tiež taký z r. 1540.

67. Tiež taký z r. 1541.

68. Tiež taký z r. 1546.

69. Tiež taký z r. 1548.

70. Tiež taký z r. 1549.

71. Tiež taký z r. 1550.

72. Tiež taký z r. 1552.

73. Tiež taký z r. 1553.

74. 75. Tiež taký z r. 1554, dva kusy.

76. Tiež taký z r. 1555.

77. Tiež taký z r. 1556.

78. Tiež taký z r. 1558.

79. Tiež **denár** z r. 1563. Av. FER · D · G · E · RO · I · S · AV · GE · HV · B · R · Letopočet v prostriedku nad štítom. Rev. ako na predešlých.

Maximilian (1564—1576.)

80. **Denár** z r. 1566. Av. MAX · II · D · G · E · RO · [I · S · AV · G ·] HV · B · R. Známy 4 dielny štít s malým štítkom v prostriedku, na vrchu 1566. Známy kolopis, Matka Božia, s bokov K—B.

81. Tiež taký, lepšie zachovaný z r. 1575.

82. Tiež taký z r. 1577 s bokov obštiepaný.

Digitized by Google

Rudolf. (1576—1608.)

83. Striebornú **minca** z r. 1589. P = 2·8 cm. V = 7 gr. Av. RVDOL · II · — D · G · RO · IM · S · AV · GER · HV · — BO · REX + V perlovci na ľavo obrátené kráľovo poprsie. Rev. ✻ ARC · DVX · AVS · DVX · BVR · MAR · MO · 1589 ✻ V perlovci korunovaný, dvojhlavý orol, v jednej driape žezlo držiaci, s bokov K—B.

84. **Denár** z r. 1578. Av. Štvordielny štít so známymi znaky, v prostrednom malom štítku rakúsku stuhu majúci; s bokov medzi dvoma jedno nad druhým stojacimi bodami po jednej hviezde. Rev. Na vrchu a na spodku hviezdičkami ozdobená Matka Božia s Ježiškom na pravej ruke, po bokoch K—B.

85. Tiež **denar** z r. 1579. Av. RVD · II · RO · I · S · AV · G · H · B · R · Známy 4 dielny štít. Rev. PATR * 1579 * HVNG. Matka Božia, s bokou K—B.

86. Tiež taký z r. 1585.

87. Tiež taký z r. 1587.

88. Tiež taký z r. 1590, s bokov obštrbený.

89. Tiež taký z r. 1601.

Matiaš II. (1608—1619.)

90. **Denár** z r. 1612. Av. MAT · II · D · G · [HV · BO · REX] 1612, ale obšuchaný. Vnútri korunovaný, na dvoje rozdelený uh. štít, s bokov K—B. Rev. PATR[ONA HVNGARI] nečitateľný. Matka Božia s Ježiškom.

91. Tiež taký z r. 1613, lepšie zachovaný.

92. Tiež taký z r. 1613, od spodku obštrbený.

93. Tiež **denár** z r. 1614. Viď MSS. 86—90.

94—96. Tiež taký z r. 1615. Viď sbier. MSS. 91—94. Tri kusy.

97. 98. Tiež taký z r. 1617. Dva kusy.

99. Tiež taký z r. 1618.

100. 101. Tiež taký z r. 1620. Dva kusy.

Ferdinand II. (1619—1637.)

102. **Denár** z r. 1626. Av. FRR · II · D · G · R · I · S · A · S · H · B · R · V prostriedku uhorský na dvoje rozdelený štít, po bokoch K—B; na vrchu 1626. Rev. PATRONA · — HVNGARI · V prostriedku Matka Božia, na ľavom ramene Ježiška držiaca.

103. 104. Tiež také z r. 1626, lepšie zachované dva kusy.

105. 106. Tiež taký z r. 1627. Dva kusy.

107—111. Tiež taký z r. 1628. Päť kusov.

112. Tiež taký z r. 1629.

113. 114. Tiež také s nečitateľným letopočtom a kraje oblámané. Dva kusy.

Digitized by Google

115. Tiež taký z r. 1630.

116. Tiež **denár** z r. 1630, ale letopočet na Rev. strane na boku a PATRO · HVNGA.

117. 118. Tiež taký z r. 1631, dva kusy.

119. 120. Tiež také z r. 1633; zle zachované, dva kusy.

121. 122. Tiež také z r. 1635; dva kusy.

123. Tiež taký z r. 1637.

124—126. Tiež také s nečitateľným letopočtom, tri kusy.

127. Podobný; skomolený kolopis.

Gabriel Bethlen. (1620—1622.

127. a. **Denár** z r. 1621. Av. GAB · D · G · EL · H · D \ · CR · SC · R · Na dvoje rozdelený štít. Po bokoch K—K. (?) Rev. TR · PR · ET · SI · CO · 1621. Matka Božia na pravej ruke Ježiška držiaca.

128. Strieborný **peniaz** z r. 1620. P = 2·50 cm. V = 2·30 gr. Av. GABR · D · G · S · R · IMP ✻ · TRANS · PRIN. Vnútri korunovaný, na dvoje rozdelený uhorský štít, v prostriedku s okrúhlym štítkom. Po bokoch C—C. Rev. PAR · R · HVNG · DNS · SI · COP · RAT · DVX · 1620. V prostriedku Matka Božia s Ježiškom.

Ferdinand III. (1637—1657)

129—131. Strieborný **denár** z r. 1638. P = 1·50 cm. V = 0·60 gr. Av. FER · III · D · G · R · I · S · A · G · H · B · R · Nekorunovaný, dvojdielny uhorský štít. Po bokoch K—B. Rev. PATRO—HVNGA · 1638. Matka Božia. Tri kusy.

132. Tiež taký z r. 1640.

133 Medený peniaz z r. 1652. P = 1·5 cm. V = 0·40 gr. Av. Korunované ✻F✻ na spodku III. Rev. v dvoch riadkoch P · H · — · 1652. Na spodku bod. Zriedkavý.

Leopold I. (1657—1705.)

134. Strieborný **pätnásť-krajciarnik** z r. 1675. Av. LEOPOLDVS · D · G · R · I · — S · A · G · H · B · REX. Panovníkovo poprsie; na spodku XV. Rev. PATRONA—HVNGARIÆ · 16—75. Matka Božia, na spodku tri štítky.

135. Tiež podobný z r. 1676.

136. Podobný z r. 1681.

137. Tiež taký z r. 1682.

138. Tiež taký z r. 1683.

139. Tiež taký z r. 1684.

140. Tiež **15-krajciarnik** z r. 1686, len na Rev. druhý kolopis: S · IMMACVLATA · V · MAR · — MA · DEI · PAT · HVN · 1686: Matka Božia, po bokoch N—B; pri nohách P—O. Pod obrazom uhorský štít.

141. Tiež taký z r. 1689.

Digitized by Google

142. Kremnický **šesť-krajciarnik** z r. 1668. Opis viď v kat. MSS. 192. 193.

143. Tiež taký z r. 1671.

144. 145. Tiež taký z r. 1672. Dva kusy.

146. Tiež taký z r. 1676.

147. Strieborný **tri-krajciarnik** z r. 1683. Opis viď kat. MSS. 230.

148. Tiež taký z r. 1690. Av. LEOPOLD · D · G · R · I · — S · A · G · H · B · REX. Poprsie. Rev. PATRONA · — HVNGARIÆ · 1690. Po bokoch Matky Božej N—B.

149. Tiež **tri-krajciarnik** z r. 1693.

150. Tiež taký z r. 1695. Na Rev. po bokoch Matky Božej C—H.

151. Tiež taký z r. 1697, len pod Matkou Božou 3 štítky.

152. Tiež taký z r. 1697, veľmi málo od predešlého odchodný.

153. **Poltura** z r. 1695. Viď MSS. č. 252 a 253.

154. Tiež taký z r. 1697.

155. Tiež taký z r. 1698.

156. Tiež taký z r. 1699.

157. Tiež taký z r. 1701.

158. Tiež taký s nečitateľným letopočtom.

159. Strieborný **krajciar** z r. 1695. Av. LEOPOLDVS D · G · R · I · S · A · — G · HV · BO · REX. Poprsie; na spodku 1. Rev. PATRONA — HVNGARIÆ · 16—95. Matka Božia, pod ňou uhorský štít, po bokoch C—N.

160. 161. Kremnický **duarius** z r. 1696. Viď kat. MSS. 286. 287. Dva kusy.

162. Tiež taký z r. 1697.

163. Tiež taký z r. 1698. Dva kusy.

164—168. Tiež taký z r. 1699. Päť kusov.

169—171. Tiež taký z r. 1700. Tri kusy.

172—174. Tiež taký z r. 1701. Tri kusy.

175. Tiež taký z r. 1702.

176—182. Tiež taký z r. 1703. Sedem kusov.

183. 184. Tiež taký z r. 1705. Dva kusy.

185. **Denár** z r. 1665. Viď kat. MSS. 337.

186. Tiež taký z r. 1668.

187—188. Tiež taký z r. 1673. Dva kusy.

189. Tiež taký z r. 1675.

190—192. Tiež taký z r. 1678. Tri kusy.

193. 194. Tiež taký z r. 1679. Dva kusy.

195. 196. Tiež taký z r. 1680. Dva kusy.

197—199. Tiež taký z r. 1681. Tri kusy.

200. Tiež taký z r. 1682.

201. Tiež taký z r. 1684.

201. a. Tiež taký z r. 1686.

Digitized by Google

202. 203. Tiež taký z r. 1687. Dva kusy.
204. Tiež taký z r. 1688.
205. Tiež taký z r. 1690.
206. Tiež taký z r. 1692.
207. 208. Tiež taký z r. 1693. Dva kusy.
209—212. Tiež taký z r. 1694. Štyri kusy.
213—215. Tiež taký z r. 1695. Tri kusy.
216. 217. Tiež taký z r. 1696. Dva kusy.
218—221. Tiež také s nečitateľným letopočtom. Štyri kusy.

Knieža **Franc Rákóczy.** (1704—1707.)

222. Kremnický strieborný **žlatník.** P = 3·60 cm. V = 14·30 gr. Av. MO : NOV : ARG : — REG : HVNG : ozdobný, korunovaný, dvojdielny, uhorský štít. Rev. PATRONA * — HVNG : 1704. Matka Božia s Ježiškom na pravej ruke, po bokoch K—B.
223. 224. **Dvadsiatnik** z r. 1705. Viď kat. MSS. 445. Dva kusy.
225. 226. **Desiatnik** z r. 1704. Viď kat. MSS. 444. Tri kusy.
227. 228. **Desiatnik** z r. 1705. Päť kusov.
229. 230. Tiež taký z r. 1706. Štyri kusy.
231. 232. Tiež taký z r. 1706. M. zn. C—M. Tri kusy.
233. 234. Medená **poltura** z r. 1704. M. zn. K—B. Viď kat. MSS. 430. Šesť kusov.
235. 236. Tiež taký z r. 1705. Šesť kusov.
237. 238. Tiež taký z 1706. Dva kusy.
239. 240. Tiež taký z r. 1706. M. zn. C—M. Dva kusy.
241. 242. Tiež taký z r. 1707. Sedem kusov.

Jozef I. (1705—1711.)

242. a. Mosadzný **pamätník** na korunáciu za kráľa uhorského z r. 1687. P = 4·5 cm. Av. Vypuklé poprsie mladého Jozefa G · H. Ponad jeho hlavu držia dvaja anjeli stužku s nápisom: DIE SEGEN KOMEN AVF DAS HAVBT IOSEPHS. Rev. Vyobrazenie aktu korunovania otcom Leopoldom I. za kráľa uhorského. Kolopis: DO IOSEPHO PARTEM QVAM TVLI DE MANV HOSTIS IM GLADIO · GEN · 48. Na spodku: IOSEPHVS PRIMVS IN INFERIORI – ATQVE SVPERIORI HVNGARIA REX – PIVS AVGVSTVS ARCHI – DVX AVSTRIÆ.
243. Poltura z r. 1710. Dva kusy. Viď kat. MSS. č. 460.
244. Tiež poltura s nečitateľným letopočtom.
245. Tiež poltura z r. 1711.

Karol III. (1711—1740.)

246. 247. Poltura z r. 1715. Dva kusy.
248. 249. Denár z r. 1734. Dva kusy.
250. Denár z r. 1735.

Digitized by Google

Maria Theresia. (1740—1780.)

251. Strieborný **pätnásť-krajciarnik** z r. 1744. Ako MSS. č. 488 s malými odchýlkami.
252. **Tri-krajciarnik** (groš) z r. 1758. Kat. MSS. 493.
253. Strieborný **krajciar** z r. 1758. Kat. MSS. 496.
254. 255. **Denár** z r. 1746. Kat. MSS. 502. Dva kusy.
256. 257. Tiež taký z r. 1750. Dva kusy.
258—260. Tiež taký z r. 1752. Tri kusy.
261. 262. Tiež taký z r. 1753. Dva kusy.
263. Tiež taký z r. 1755.
264. 265. Medená **poltura** z r. 1763. Kat. MSS. 512. Päť kusov.
266. 267. Tiež taký z r. 1765. Dva kusy.
268. Medená **pol-poltura** z r. 1760. Kat. MSS. 512.
269. Tiež taký z r. 1761.
270. 271. Tiež taký z r. 1763. Dva kusy.
272. 273. Tiež taký z r. 1765. Dva kusy.
274. 275. Tiež taký z r. 1766. Dva kusy.
276. 277. Tiež taký z r. 1767. Tri kusy.
278. Medený **krajciar** z r. 1775.
279. Polkrajciar z r. 1777.
280. Tiež polkrajciar.
281. 282. Polkrajciar z r. 1780. Dva kusy.

Franc, manžel Marie Theresie. (1740—65.)

283. Medený $^1/_2$-krajciar.

Jozef II. (1780—1790.)

284. Strieborný **dvadsiatnik** z r. 1787 Kat. MSS 571. a.
285. Strieborný **tri-krajciarnik** (grošík) z r. 1781, m. zn. A.
286. Tiež taký, ale m. zn. B.
287. Medený krajciar z r. 1782. A.
288. Tiež taký z r. 1782. C.
289. Tiež taký z r. 1782. W.
290. 291. Tiež taký z r. 1790. Dva kusy.
292. 293. Tiež taký z r. 1790. S. Dva kusy.
294. 295. Polkrajciar z r. 1781. A. Dva kusy.
296. Tiež taký z r. 1781. B.
297. 298. Tiež taký z r. 1781. S. Dva kusy.
299. Tiež taký z r. 1782. F.
300. Štvrť-krajciar z r. 1781. A.
301. 302. Štvrť-krajciar z r. 1781. Dva kusy.
303. Tiež taký z r. 1782. B.

Digitized by Google

Leopold II. (1790—1792.)

303. a. Strieborný **korunovačný pamätník** z r. 1790. P = 2·5 cm. V = 4·30 gr. Av. Pod uhorskou korunou sedem riadkový nápis: LEOPOLDVS · II · — D · G · ROM · IMP · S · A · — GER · HVN · BOH · REX · — ARCHID · ARSTRIÆ · — CORONATVS · — POSONII · XV · NOV · — MDCCXC. Rev. Stojací lev, v pravej dlabe dvojitý kríž, v ľavej rak. štít držiaci, nad ním kolopis: PIETATE · ET · CONCORDIA.

304. Strieborný **3-krajciarnik** z r. 1792. Av. LEOP · II · D · G · R · I · S · A · GE · HV · BO · REX · Na ľavo obrátené poprsie. Pod ním A. Rev. ARCH · A · D · BVRG · — LOTH · M · D · H · 1792 × Známy orol, na prsiach 3 majúci.

Franc (II). (1792—1835.)

305. Malý **krížliak** z r. 1796. A. Kat. MSS. 608.
306. Strieborný **dvadsiatnik** z r. 1815. G. Kat. MSS. 628.
307. Tiež taký z r. 1830. E.
307. a. Tiež dvadsiatnik z r. 1832.
308. Strieborný **desiatnik** z r. 1823. Kat. MSS. 650.
309. Str. **päták** z r. 1818. A. Kat. MSS. 654.
310. 311. Tiež taký z r. 1820. Dva kusy.
312. Tiež taký z r. 1821. A.
313. 314. Strieborný **tri-krajciarnik** z r. 1820. B. Dva kusy.
315. 316. Tiež taký z r. 1821. B. Dva kusy.
317. Tiež taký z r. 1826. A.
318. Tiež taký z r. 1830.
319. Tiež taký s neurčiteľným letopočtom.
320. Strieborný sedmák z r. 1802. A. Kat. MSS. 705.
321. Tiež taký, B.
322. Strieborný **dvanásť-krajciarnik** z r. 1795. A. Kat. MSS. 697.
323. Strieborný **šesť-krajciarnik** s nečitateľným letopočtom.
324. 325. Medený **30 krajciarnik** z r. 1807. A. Kat. MSS. 713. Dva kusy.
326. Tiež taký, ale B.
327. Medený **15-krajciarnik** z r. 1807. A.
328. Tiež taký, ale B.
329. 330. Tiež taký, ale S. Dva kusy.
331. 332. Medený **6-krajciarnik** z r. 1800. B. Dva kusy.
333. Tiež taký, C.
333. a. Tiež taký, ale S.
334. Medený **tri-krajciarnik** z r. 1800. A.
335. Tiež taký, len B.
336. Tiež taký, len E.
337. Tiež taký, len G.

Digitized by Google

338. 339. Tiež taký, len S. Dva kusy.
340. 341. Medený **krajciar** z r. 1800. A. Dva kusy.
342. 343. Tiež taký, ale B. Dva kusy.
344. Tiež taký, ale G.
345. 346. Tiež taký, ale S. Dva kusy.
347. 348. **Pol-krajciar** z r. 1800. A. Dva kusy.
349. 350. Štvť-krajciar z r. 1800. A. Dva kusy.
351. 352. **Tri-krajciarnik** z r. 1812. B. Dva kusy.
353. Tiež taký, ale m. zn. G.
354. 355. Tiež taký, ale m. zn. S. Dva kusy.
356. 357. Medený **krajciar** z r. 1812. Dva kusy.
358. 359. Tiež taký. S. Dva kusy.
360. Tiež taký. O.
361. 362. **Pol-krajciar** z r. 1812. A.
363. 364. Tiež taký. S.
365. Štvrť krajciar z r. 1812. B.
366. 367. Medený **krajciar** z r. 1816. A. Dva kusy.
368. 369. Tiež taký, m. zn. B. Dva kusy.
370. Tiež taký, m. zn. O.
371. 372. Tiež taký, m. zn. S. Dva kusy.
373. 374. **Pol-krajciar** z r. 1816. A. Dva kusy.
375. Tiež taký. B.
376. **Štvrť-krajciar** z r. 1816. A.
377. Tiež taký. B.
378. 379. Tiež taký. S. Dva kusy.

Ferdinand V. (1835—1840.)

380. Strieborný **dvadsiatnik** z r. 1835. B. Kat. MSS. 787.
381. Tiež taký z r. 1838.
382. Tiež taký z r. 1842.
383. Tiež taký z r. 1845.
384. Tiež taký z r. 1846.
385. Tiež taký z r. 1848. K·B. s maďarskými kolopismi.
386. Strieborný **desiatnik** z r. 1748. K·B·— Kat. MSS. 803.
387. Strieborný **päták** z r. 1848. A.
388. Tiež taký s nečitateľným letopočtom.
389—391. Strieborné **tri-krajciare** z r. 1837. A. Tri kusy.
392. Tiež taký z r. 1839, ale veľmi pokrívaný.
393. Tiež taký z r. 1840. A.
394. Tiež taký z r. 1848. A.
395—397. Strieborný **šesták** z r. 1848. A. Kat. MSS. 830. Tri kusy.
398. 399. Tiež taký z r. 1849. A. Dva kusy.
400. Tiež taký z r. 1849. B.

Digitized by Google

401. Tiež taký z r. 1849. C.
402. Tiež šesták z r. 1849. N · B. Kat. MSS. 833.
403. Medený **tri-krajciarnik** z r. 1849. M. zn. NB. Kat. MSS. 835.
404. Medený **krajciar** z r. 1848.

Franc Jozef I. (1848—.)

404. a. Cínový korunovačný **pamätník** z r. 1867 s mottom: Éljen a király, éljen a haza.

404. b. Postriebrený medený korunovačný **pamätník** z r. 1867 s mottom: Éljen a haza és az alkotmány.

404. c. d. Malý mosadzný korunovačný pamätník z r. 1867. s mottom: Éljen I. Ferencz József és Erzsébet magyar király párja. Dva kusy.

404. e. **Pamätník** z britanie na rozpomienku snemu z r. 1861. P = 5 cm. Na Rev. dve štrofy z „Hazádnak rendületlenül“...

405. Strieborný **zlatník** z r. 1869. GY · F. Av. FERENCZ JOZSEF A · CSASZÁR. Panovníkova hlava Rev. MAGYAR ORSZAG—AP · KIRALYA 1869. Uhorský dvojdielny štít. nad ktorým dvaja anjeli korunu držia. Na spodku pod vavrínovými ratolesťami 1 · F. Na okrajku: BIZALMAM AZ ÖSI ERÉNYBEN. —

406. Strieborný **štvrť-zlatník** z r. 1858. Kat. MSS. 861.
407. Strieborný **desiatnik** z r. 1852. Kat. MSS. 866.
408. Tiež taký z r. 1853.
409. Tiež desiatnik z r. 1860. Kat. MSS. 870.
410. Strieborný **päták** z r. 1858. Kat. MSS. 875.
411. Tiež taký z r. 1859.
412. 413. Medený **tri-krajciarnik** z r. 1851. Kat. MSS. 884. Dva kusy.
414. 415. Tiež taký len m. zn. G. Dva kusy.
416. 417. Medené **dva krajciare** z r. 1851. M. zn. B. Dva kusy.
418. 419. Tiež taký s m. zn. G. Dva kusy.
420. 421. Medený **krajciar** z r. 1851. A. Dva kusy.
422. Tiež taký len m. zn. B.
423. 424. Medený **pol-krajciar** z r. 1851. A. Dva kusy.
425. Tiež taký len m. zn. B.
426. 427. Medený **štvrť-krajciar** z r. 1851. A. Dva kusy.
428. 429. Tiež taký s m. zn. B. Dva kusy.
430. Strieborný **dvadsať-krajciarnik** (dualistický) z r. 1869. Kat. MSS. 881.
431. Medený **štyri-krajciarnik** z r. 1860. Av. Vo venci z dubového listia čís. 4, pod ním 1860, na spodku A. Rev. K · K · OESTERREICHISCHE SCHEIDEMÜNZE. V prostriedku rak. orol.
432. Tiež taký s m. zn. E.
433. Tiež taký z r. 1861. A. Dva kusy.
434. Tiež taký z r. 1861. B.

Digitized by Google

435. Tiež taký z r. 1864. B.
436. Tiež štyri-krajciarnik z r. 1868. KB. Kat. MSS. 899.
437. Medený **krajciar** z r. 1858. A.
438. Tiež taký z r. 1858. B.
439. Tiež taký z r. 1858. M.
440. Tiež taký z r. 1858. V.
441. Tiež taký z r. 1859. A.
442. Tiež taký z r. 1859. B.
443. Tiež taký z r. 1859. E.
444. Tiež taký z r. 1859. M.
445. Tiež taký z r. 1859. V.
446. Tiež taký z r. 1860. A.
447. Tiež taký z r. 1860. B.
448. Tiež taký z r. 1860. E.
449. Tiež taký z r. 1860. V.
450. Tiež taký z r. 1861. A.
451. Tiež taký z r. 1861. B.
452. Tiež taký z r. 1861. E.
453. Tiež taký z r. 1862. B.
454. Tiež taký z r. 1862. E.
455. 466. Tiež taký z r. 1863. E. Dva kusy.
457. Tiež **krajciar** z r. 1868. K · B. Kat. MSS. 901.
458. Tiež taký z r. 1869.
459. Tiež taký z r. 1872.
460. Tiež **krajciar** z r. 1879 pre Translajtániu.
461. Tiež taký z r. 1881.
462. 463. Tiež krajciar z r. 1882, pre Transl.
464. Tiež taký z r. 1883.
465. Tiež taký z r. 1885.
466. Tiež taký z r. 1886, pre Transl.
467. Tiež taký z r. 1887, pre Transl.
468. Tiež taký z r. 1888.
469. Tiež taký z r. 1891.
470. **Pol-krajciar** z r. 1858. A.
471. 472. Tiež taký m. zn. B. Dva kusy.
473. Tiež taký m. zn. M.
474. 475. Tiež taký z r. 1859, A. Dva kusy.
476. Tiež taký z r. 1860. A.
477. Tiež taký m. zn. V.
478. Tiež taký z r. 1861. A.
479. Tiež taký z r. 1864. A.
480. Tiež taký m. zn. B.
481. Tiež pol-krajciar z r. 1882. Kat. MSS. 909.

Digitized by Google

Sedmohradsko.

Gábriel Báthory. (1608—1613.)

482. Strieborný **groš** z r. 1611. P = 2·66 cm. V = 2·44 gr. Av. GAB · BATHO · — D · G · PRIN · TRAN. Na vrchu kniežacia koruna, po bokoch 16—11. Rev. GROSSVS · REGNI · TRANSYL. V prostriedku na pravo hľadiaci, rozprestreté krýdla majúci orol; na prsiach Báthorovský štít, po bokoch N—B.

Maria Theresia. (1740—1780.)

483. **Dukát** z r. 1761. P = 2·2 cm. V = 3·50 gr. Av. M · THERESIA · D · G · — RO · I · GE · HU · BO · RE. Na ľavo obrátené poprsie. Rev. AR · AU · DUX · BU · ME · P · — TRAN · CO · TY · 1761. Korunovaný dvojhlavý orol, na prsiach majúci štít so sedmohradskými znaky.

484. 485. Medený krajciar (Greschl) z r. 1764. Kat. MSS. 917.

Ferdinand V. (1735—1848.)

486. Strieborný **pamätník**. Viď Györik 1143.

Mince zemí rakúskych.

Dolné Rakúsko.

Mince z XI—XIII. stoletia, takzvané babenbergské denáre a friesachské jednostranné haliere (habránky), podoby viac štvorhrannej než okrúhlej a stopy úderov kladiva na sebe nosiace, razené babenbergskými kniežatmi a solnohradskými biskupmi, väčším dielom vo Friesachu [1]), Viedni, Viedeňskom Novom Meste a v Solnohrade. Máme z nich dvadsať druhov.

487. Strieborný, štvorhranný halier: v priehlbinke pol mesiac s hviezdou.

488. Menej štvorhranný halier.

489. Štvorhranný halier, s dvoma concentrickými kruhy, vodorovnými čiarami, s bodkami, stĺpami a oblukami.

490. Štvorhranný **halier**, v prostriedku podobu rozkrýdleného vtáka majúci.

491—494. Tiež **halier** so šesť papršlekovou hviezdou, a šieštými rosettkami; 4 kusy.

495—500. **Halier** s okrášleným krajom, vnútri kríž; 6 kusov.

501 - 509. **Halier**. Rozpiate krýdla a polmesiac s hviezdou; 8 kusov.

510—513. Halier s podobou kráčajúcej labute; 4 kusy.

514—519. Halier, majúci s trojrohou korunou pokrytú, kaderavú hlavu majúci; 6 kusov.

---

[1]) Friesach mesto v Korutansku so starou mincovňou a biskupským sídlom. oku 1070 prešlo darom do majetku solnohradskému arcibiskupstvu a tak trvalo ! po rok 1806.

Digitized by Google

520—523. Halier s jednoduchon hlavou; 4 kusy.

524—527. Tiež halier s menšou hlavičkou; 4 kusy.

528—538. Haliere s rozkrýdleným kráčajúcim vtákom; 11 kusov.

539. Halier s ľudskou, v každej ruke po jednom kríži držiacou postavou.

540—550. Haliere s na ľavo bežiacim levom; 11 kusov.

551—555. Tiež haliere s bežiacim koníkom; 5 kusov.

556. 557. Podobné haliere, s levom držiacim v pravej dlabe meč; 2 kusy.

558—566. Halier s mužskou, v pravej meč, v ľavej štít držiacou postavou; 9 kusov.

567. 568. Halier so zvieratkom, v pravej dlabe meč držiacim; 2 kusy.

569. 570. Halier so šesť ramennou rosettkou; dva kusy.

571—578. Osem kusov nerozluštiteľných.

Maximilian II. (1493—1519.)

579. Strieborný **groš** z r. 1514. Av. ARCHIDVX · AV — STRIE · M · D · X · IIII. V perlovci kniežacou korunou ozdobený rakúsky štít so stuhou. Pod štítom známka. Rev. STYRIE · CARINTH · TIROLI · + V prostriedku v podobe troj lístka štýrsky, korutánsky a tyrolský štít (erb).

580. Tiež taký z r. 1519, len po bokoch štítu na Av. písmeny W—H. a rok v arabských číslicíach. Rev. taký, ako na predešlom, len TIROLIS.

Matiaš (1612—1619.)

581. Strieborný **groš** z r. 1619. Viď Kat. MSS. č. 13.

Ferdinand. II. (1619—1637.)

582. **Pol-toliar** z r. 1624. P = 3·60 cm. V = 13·95 gr. Av. FERDINANDVS · II · D : G · R · S · AVG · G · H · B · REX. Panovníkovo na ľavo hľadiace poprsie, so španielskym golierom okolo hrdla. Na spodku m. zn. ○. Rev. ARCHID · AVS · DVX · — BVR · CO · TYR · $^2/_0$ 1624. Vnútri korunovaný, dvojhlavý orol s mnohodielnym štítom na prsiach, v driapoch meč a žezlo. Pod orlom rak. dvojdielny štít.

583. Strieborný **groš** z r. 1622, ako čís. 15 MSS.

584. 585. Tiež taký z r. 1624. 2 kusy.

586. Tiež z r. 1626.

587. 588. Tiež taký z r. 1627; 2 kusy.

589. Tiež taký z r. 1630.

590. Tiež taký z r. 1634. MSS. čís. 24, len v kolopise na Rev. M · M.

591. Tiež táký z r. 1635.

592—594. Tiež také s neurčiteľným letopočtom; 3 kusy.

595. Strieborný **krajciar** z r. 1625. MSS. čís. 26.

Digitized by Google

596. Tiež taký s nečitateľným letopočtom.
597. Tiež taký z r. 1627.

Leopold I. (1658—1705.)

598. Strieborný 15-krajciarnik z r. 1659, podobný ako MSS. čís. 39.
599. Tiež taký z r. 1660.
600. Tiež taký z r. 1661.
601. Tiež podobný z r. 1695.
602. Strieborný **šesť-krajciarnik** z r. 1680. MSS. čís. 57.
603. Tiež taký z r. 1685.
604. Strieborný **groš** z r. 1661. Podobný MSS. č. 62.
605. Tiež taký z r. 1668.
606. Tiež taký z r. 1669.
607. Tiež taký z r. 1672.
608—610. Tiež taký z r. 1696; 3 kusy.
611—615. Tiež taký s nečitateľným letopočtom; 5 kusov.
616. 617. Strieborný **krajcíar** z r. 1693 s dvojhlavým orlom na prsiach 1 majúcim; 2 kusy.
618. 619. Tiež taký z r. 1697, m. zn. C · B.; 2 kusy.
620. 621. Tiež taký z r. 1697, bez m. zn.; 2 kusy.
622. 623. Tiež taký z r. 1698, m. zn. C · B.; 2 kusy.
624. 625. Tiež taký z r. 1698, bez m. zn.; 2 kusy.
626. Tiež krajciar z r. 1700, bez m. zn.
627. Tiež taký z r. 1700, m. zn. F · N.
628. Tiež z r. 1703, m. zn. G · E.
629—632. Tiež krajciare s nečitateľným letopočtom; 4 kusy.
633. **Trojník** z r. 1671. MSS. 94.
634. Tiež taký z r. 1681.
635. Tiež taký z r. 1694.
636. Tiež taký z r. 1695.
637—640. Tiež taký z r. 1696; 4 kusy.
641—643. Tiež taký z r. 1697; 3 kusy.
644—646. Tiež taký z r. 1704; 3 kusy.
647. Tiež taký z r. 1705.
648—649. Tiež taký s nečitateľným letopočtom; 2 kusy.

Jozef I. (1705—1711.)

650. Strieborný **groš** z r. 1708, m. zn. F · N.
651. Strieborný **groš** z r. 1709, m. zn. F · N.
652. Tiež taký z r. 1709, len menší.
653. Tiež taký z r. 1710.
653. a. Strieborný krajciar z r. 1705.
653. b. Tiež taký z r. 1706.

Digitized by Google

Karol VI. (1711—1740.)

654. 655. Strieborný groš. z r. 1712; 2 kusy.
656. Tiež taký, s m. zn. F · N.
657. Tiež taký z r. 1729.
658. Tiež taký z r. 1730, na prostriedku prebitý.

Maria Theresia. (1740—1780.)

659. Strieborný pamätník. P = 3·0 cm. V = 8·50 gr. MAR : THERES : — AUGUSTA · R : F : Krásno-vypuklé poprsie. Na spodku W. Rev. v polkruhu: IUSTISIA ET CLEMENTIA. Korunovaná ženská podoba sedí na ležiacom korunovanom levovi, držiac v pravej ruke štít s dvojitým krížom, v ľavej meč a palmu. Na spodku nápis: REGNORUM — FULCRA.
660. Strieborný **päť-krajciarnik** s nečitateľným letopočtom.
661. Strieborný krajciar z r. 1750.
662. Strieborný **dvadsiatnik** z r. 1768. MSS. 196.
663. Medený **krajciar** z r. 1780. H.
664—666. Tiež taký z r. 1780. K. MSS. 223; 3 kusy.
667. Tiež taký z r. 1780. W.
668. Tiež **krajciar** z r. 1760. P.
669. 670. Tiež taký z r. 1760. W.; 2 kusy.
671. 672. Tiež taký z r. 1761. K.; 2 kusy.
673. Tiež taký z r. 1761. P.
674. Tiež taký z r. 1761. W.
675. 676. Tiež taký z r. 1762. G.; 2 kusy.
677—679. Tiež taký z r. 1762. K.; 3 kusy.
680. 681. Tiež taký z r. 1762. P.; 3. kusy.
682. Tiež taký z r. 1763. G.
683. 684. Tiež taký z r. 1763. W.; 2 kusy.
685. Tiež **krajciar** z r. 1772. G. Na Av. len dolno rak. erb.
686—688. Medený **krajciar** z r. 1759 s rak. stuhou na Rev. 3 kusy.
689—691. Tiež taký z r. 1765. 3 kusy.
692. Štvrť **krajciar** z r. 1777. S.
693. 694. **Pol-krajciar** bez letopočtu. K.; 2 kusy.

Franc I. (1743—1765.)

695—697. Medený **krajciar** z r. 1760. W.; 3 kusy.
698. 699. Tiež taký z r. 1762. W. 2 kusy.
700. Tiež taký z r. 1763. W.
701. Pol-krajciar. K.
702. **Krajciar** z r. 1759. W—I.
703. Tiež taký z r. 1765. W—I.

Digitized by Google

Jozef II. (1780—1790.)

704. Medený **krajciar** z r. 1774. S.
705. 706. Medený **pol-krajciar** z r. 1779; 2 kusy.
707. 708. Medený **krajciar** z r. 1781. A. 2 kusy.
709. 710. Tiež taký z r. 1781. S. 2 kusy.
711—713. Tiež taký z r. 1782. B. 3 kusy.
714. **Pol-krajciar** z r. 1781. S.
715. Tiež taký z r. 1782. S.
716. Tiež taký z r. 1783. F.
717. Štvrť-krajciar z r. 1781. B.
718. Tiež taký z r. 1782. B.

Franc II. (1792—1831.)

719. 720. Medený **krajciar** z r. 1805. H. (Hall v Tyrolsku). 2 kusy.
720. a. Bronzový **jubilejný pamätník** na 25-ročné panovania Jeho Veličenstva z r. 1873. Györik 709.
720. b. Mosadzný **pamätník** sňatku arcikňaza Rudolfa s princeznou Štefaniou, z r. 1881.

Franc Jozef I. (1848—.)

721. Strieborný **dvadsať-krajciarnik** z r. 1868. MSS. 313.
722. Medený **dva-krajciarnik** z r. 1848. A. MSS. 326.
723. 724. Medeny **krajciar** z r. 1873. A. 2 kusy.
725. Tiež taký z r. 1878.
726. Tiež taký z r. 1879.
727. Tiež taký z r. 1881.
728. Tiež taký z r. 1885.
729. $^5/_{10}$-**krajciar** z r. 1881.
730. 731. Tiež taký z r. 1885. 2 kusy.

Štýrsko.

Ferdinad II. (1619—1637.)

732. Strieborný **groš** z r. 1622.

Leopold I. (1657—1705.)

733. Strieborný **šesť-krajciarnik** z r. 1691.
734—736. Strieborný **groš** z r. 1700. 3 kusy.
737. Tiež taký z r. 1702.
738. 739. Tiež taký z r. 1703. 2 kusy.
740. Strieborný **krajciar** z r. 1676. Av. Poprsie so známym kolo-

Digitized by Google

pisom a 1 na spodku. Rev. Známy kolopis, štvorramenný kríž, v prostriedku v štítku štýrskeho leoparda majúci. Po bokoch IA—N. Na spodku 16—76.

741. Tiež taký z r. 1695(?).

742. 743. Tiež taký z r. 1702. 2 kusy.

Jozef I. (1705—1711.)

744. Strieborný **groš** z r. 1708.

Karol VI. (1711—40.)

745. Strieborný **groš** z r. 1730. Čís. 3 na Rev. pod orlom.

746. Tiež taký z r. 1740. Čís. 3 na Av. pod poprsím.

Maria Theresia. (1740—1780.)

747. Strieborný **krajciar** z r. 1743. Av. Poprsie so známym kolopisom. Rev. Složený korunovaný štít, v prostriedku so štýrskym leopardom.

Korutánsko.

Maximilián I. (1493—1519.)

747. a. Strieborný **groš** z r. 1517.

Ferdinand II. (1590—1637.)

748. Strieborný **groš** z r. 1636.

Leopold I. (1657—1705.)

749. Strieborný **groš** s nečitateľným letopočtom.

750. Tiež strieborný **groš** z r. 1696.

Gorica.

Leonhard. (1454—1500.)

751. Strieborný **solidus.** Györik 857.

Maria Theresia. (1740—1780.)

751. a. Medené jedno **soldi** z r. 1763. G.

Jozef II. (1780—1790.)

751. b. Medené jedno **soldi** z r. 1788. K. 2 kusy.

Franc II. (1792—1835.)

751. c. Medené **dve soldi** z r. 1799. S.

Digitized by Google

Tyrolsko.

Sigismund. (1439—96.)

752. Strieborný **solidus**. Av. Osemramenný kríž. Kolopis: SI—GIS —MUN—DVS. Rev. Orlica a kolopis.....TIROL.

753. Strieborný **solidus**. Av. Osemramenný kríž s kolopisom: ARCHI —DVX—ILLV—[STRI]. Rev. COMES—TIROL +

Leopold, syn arcikňaza Karola. (1623—32.)

754. 755. Strieborný **groš**, korunované poprsie. 2 kusy.

756. Tiež groš, ale nekorunovanné poprsie.

Ferdinand Karol. (1632—62.)

757. Strieborný **groš** z r. 1638. Györik 908.

758. 759. Tiež taký z r. 1647. 2 kusy.

760. Tiež taký s nečitateľným letopočtom.

Arcikňaz Žigmund Franc (1662—65.)

761. Strieborný **groš** z r. 1663. Györik 916.

Leopold IV. (ako cisár I.) (1665—1705.)

762. Strieborný **pätnásť krajciarnik** z r. 1694.

763. Strieborný šesť-krajciarnik z r. 169..

Karol VI. (1711—40.)

764. Strieborný **groš** z r. 1738.

765. Tiež taký z r. 1739.

766. Strieborný **krajciar** z r. 1712. IFK.

767. Tiež **krajciar** bez letopočtu.

Tyrolsko.

Maria Theressia. (1740—80.)

767. a. Strieborný **päťák** z r. 1779.

768. 769. Medený krajciar z r. 1760, 2 kusy. Györik 948.

770. Tiež taký z r. 1761.

771. Tiež taký z r. 1764.

772. Tiež taký z r. 1765.

773. 774. Tiež taký z r. 1767, 2 kusy.

775. 776. Tiež taký z r. 1768, 2 kusy.

Jozef II. (1780—1790.)

777. 778. Medený krajciar (Groeschl) z r. 1781. 2 kusy. Györik 1281.

779. 780. Tiež taký z r. 1782. 3 kusy.

Digitized by Google

Biskupstvo **Brixen.**

Karol, rakúske arcikniežа. (1613—24.)

781. Strieborný **groš** z r. 1622.

Arcibiskupstvo Solnohradské.

Leonhard Keutschbachský. (1495—1519.)

781. a. Strieborná **minca** z r. 1500. Györik 1047.
782. Tiež podobná z r. 1513.
783. Strieborný jednostranný **halier** z r. 1514. Györik 1053.

Matiaš Lang Wellenburgsky. (1519—40.)

784. Strieborná **minca** z r. 1521.
785. Strieborný groš z r. 1531. Györik 1068.
786. Tiež taký z r. 1532.
787. Strieborný jednostranný halier, bez letopočtu. Györik 1069.
788. Tiež taký.
789. Jednostranný strieborný **halier** z r. 1555.

Bellassi Ján Jakub Khuen. (1560—86.)

790. Strieborný jednostranný **halier** z r. 1561.

Paris, Lodronsky gróf. (1618—58.)

791. Strieborný **krajciar** s nečitateľným letopočtom.

Gróf Guidobaldus Thun. (1654—68.)

792. Strieborný **krajciar** z r. 16..

Khuenburgský gróf Gandolph aximilian. (1668—87.)

793. Strieborný **15-krajciarnik** z r. 1681.
794. Strieborný **groš** z r. 1679.
795—797. Tiež taký z r. 1681. Györik 1090. 3 kusy.
798. Strieborný **krajciar** z r. 1675. Györik 1093.

Gróf Ján Ernest Thun. (1687—1709.)

799. Strieborný **groš** z r. 1690. Györik 1097.
800. Strieborný **krajciar** z r. 1690. Györik 1098.

Dietrichsteinsky gróf Ondrej. (1747—1753.)

801. Strieb. **štyri krajciare** z r. 1747.

Schrattenbachský gróf Žigmond. (1753—71.)

802. Strieborný krajciar s nečitateľným letopočtom. Györik 1111.

Digitized by Google

Gróf Hieronymus Colloredo. (1772—1803.)

803. Strieborný **20-krajciarnik** z r. 1802. Györik 1118.
804. Medené **dva pfennigy** z r. 1781.
805. Tiež dva pfennigy z r. 1793.

Arcikňaz Ferdinand. (1803—1806.)

806. Medený **krajciar** z r. 1805. Györik 1142.

Česko.

Václav II. (1278—1305.)

807. Strieborný **pražský groš.**

Václav III. (1305—1306.)

808. Strieborný **pražský groš.**

Vladislav II. (1471—1516.)

809. Strieborný, jednostranný **halier.**

Ludvik I. (1516—26.)

810. Neurčiteľný pražský **groš** z r. 15.. mosadzný.
811. Strieborný, jednostranný **halier.**

Rudolf II. (1576—1612.)

812. Strieborný, jednostranný **halier.** z r. 1597.
813. Medený **početný peniaz** z r. 1577.

Ferdinand II. (1619—1637.)

814. Strieborný **groš** s uškom, z r. 1630.

Leopold. I. (1657—1705.)

815. Strieborný **šesť-krajciarnik** z r. 1691. M. zn. MV.
816. Strieborný **groš** z r. 1695.
817. Tiež taký z r. 1696.
818. Tiež taký z r. 1697.
819. Tiež taký z r. 1699.
820. Tiež taký z r. 1700.
821. Strieborný **krajciar** z r. 1711.

Jozef. I. (1705—1711.)

822—826. Strieborný groš z r. 1707. 5 kusov.
827. 828. Tiež taký z r. 1709. 2 kusy.

Digitized by Google

Karol **VI.** (1711—1740.)

829. Strieborný **groš** z r. 1719.
830. Tiež taký z r. 1721.
831. Tiež taký z r. 1726.

Morava.

Moravské stavy.

832. Strieborných **12-krajciarov** z r. 1620. Györik. 1314.

Holomúcke arcibiskupstvo.

Lichtensteinský Karol. (1664—95.

833. Strieborný **groš** z r. 1695.
834. Tiež taký s nečitateľným letopočtom.

Lotharingský Karol. (1695—1711.)

835. Strieborný **krajciar** z r. 1701.

Sliezsko.

Karol VI. (1711—1740.)

836. Strieborný **šesť-krajciarnik** z r. 1713, prevŕtaný na vrchu.
837. Strieborný **groš** z r. 1716.

Opava.

Lichtensteinský Karol.

838. Strieborný **groš** z r. 1618. Av. CAROL · D · G · — D · OPPAVIÆ. Nie narozoznanie poprsie, na spodku 3. Rev. PRIN · DE · LICHTENS · 618. Cez prostriedok prevŕtaný.

Galícia.

Maria Theresia. (1772—80.)

839. Strieborný **15-krajcianik** z r. 1776. Györik 1380.

Nemecká ríša.

Nemecké cisárstvo.

Vilhelm I. (1871—88.)

840. Strieborných **50-pfennigov** z r. 1876.
841. 842. Strieborných **20-pfennigov** z r. 1876. 2 kusy.

Digitized by Google

843. 844. Niklových **10-pfennigov** z r. 1876. 3 kusy.
845. 846. Niklových **5-pfennigov** z r. 1876. 2 kusy.
847. Medené **2-pfennigy** z r. 1873.
848. 849. Tiež také z r. 1874. 2 kusy.
850. 851. Tiež také z r. 1895. 2 kusy.
852. Medený 1 pfennig z r. 1874.
853. 854. Tiež také z r. 1875. 4 kusy.
855. 856. Tiež také z r. 1886. 2 kusy.
857. Mosadzných immitovaných **10 mariek** z r. 1874.

Brandenburg.

Georg Wilhelm. (1619—40.)

858. Strieborný **groš** (poltura) z r. 1627. Av. GE · WI · MA · — BR · S · R · I... štyridielny štít s malým štítkom v prostriedku. Rev. MONE · NO · — DVC · PRVS. Ríšske jablko, vnútri 24, s bokov 2—7.

859. Strieborný **krajciar** z r. 1624. Av. Jednohlavý orol na prsiach žezlo majúci. Rev. Ríšske jablko s 96. Na bokoch 16—24.

Fridrich Wilhelm. (1640—88.)

860. Medený **groš** veľmo zle zachovaný a prevŕtaný.

Pruské kráľovstvo.

Fridrich II. (1740—1786.)

861. Strieborné 2 groše z r. 1747. Györik 92.
862. Strieborný **krajciar** z r. 1740. Györik 78.
863. Tiež taký z r. 1744.
864. Tiež taký z r. 1746.
865. Tiež taký z r. 1751.
866. Postriebrený $^1/_{24}$ toliar z r. 1782. Györik 73.
867. Strieborné 3 groše pre mesto Gent vo Flandrii.

Fridrich Wilhelm III. (1797—1840.)

868. Medené **4 pfennigy** z r. 1821. Györik 123.
869. Medené **2 pfennigy** z r. 1822.
870. Medený **1 pfennig** z r. 1836.

Fridrich Wilhelm IV. (1840—58.)

871. 872. Strieborný **2$^1/_2$ groš** z r. 1842. 2 kusy. Györik 141.
873. Strieborný **groš** z r. 1851.
874. Medený **pfennig** z r. 1849.

Digitized by Google

Vilhelm I. (1861—1888.)

875. Strieborný **groš** z r. 1864. A.
876. Tiež taký z r. 1865. A.
877. Tiež taký z r. 1870. B.
878. Streborný $2^1/_2$ groša z r. 1873. A.
879. Medené **3 pfennigy** z r. 1863.
880. Medené **2 pfennigy** z r. 1860.
881. Tiež také z r. 1864.
882. Medený **pfennig** z r. 1863.
883. Tiež taký z r. 1864.

Bavorsko.

Albert IV., alebo **múdry.** (1460—1508.)

884. Strieborný **groš** z r. 1500. Györik 508.

Vilhelm a Ludvik. (1508—1550.)

885. Strieborný jednostranný **halier** z r. 1534.

Max Emanuel. (1679—1726.)

886. Strieborný **groš** z r. 1715.
887. Tiež taký z r. 1716.
888. Tiež taký z r. 1718. Györik 519.

Albert Karol. (1726—45.)

889. 890. Strieborný **groš** z r. 1736. 2 kusy.
891. Strieborný (vicariatus) **groš** z r. 1740. Györik 520.

Vol. kn. **Max Jozef.** (1745—77.)

892. Toliar z r. 1776. Av. poprsie. Rev. Matka Božia.
893. Strieborný **desiatnik** z r. 1769.
894. Tiež taký z r. 1773.
895. Tiež taký s nečitateľným letopočtom.
896. Strieborný **groš** z r. 1752.
897. Tiež taký z r. 1764. Györik 532.

Král **Max Jozef.** (1799—1825.)

898. Strieborných **šesť-krajciarov** z r. 1804. Györik 562.
899. Tiež také z r. 1807.
900. Strieborný **krajciar** z r. 1821.
901. Medený **krajciar** z r. 1806.

Digitized by Google

Ludvik I. (1825—1848.)

902. Strieb. **6-krajciarov** z r. 1827.
903. Strieb. **krajciar** z r. 1840.

Max II. (1848—64.)

904. Strieborný **krajciar** z r. 1849.
905. Tiež taký z r. 1854.
906. Tiež taký z r. 1856.
907. Tiež taký z r. 1861.
908. Tiež taký z r. 1862.
909. Medený **pfennig** z r. 1850.
910. Tiež taký z r. 1852.
911. Medený **polkrajciar** z r. 1854.

Ludvik II. (1864—86.)

912. Medené **dva pfennigy** z r. 1870.
913. Tiež taký z r. 1871.

Bavorské mestá a grófstva.

Mesto **Augsburg**

914. Strieborný **krajciar** z r. 1642, od Ferdinanda III.

Mesto **Kempten.**

915. Strieborný peniaz z r. 1511.
916. Tiež taký z r. 1521.
917. Tiež taký z r. 1525.

Mesto **Nürberg.**

918. Strieborný **krajciar** z r. 1773.

Öttingenské grófstvo.

Wolfgang a Joachim.

919. Strieborná široká minca z r. 1519.

Albert Ernest. (1674—83.)

920. Toliar (falsificat) cínový z r. 1675.

Würzburgské kniežatstvo.

921. Strieborných **šesť-krajciarov** z r. 1807.

Digitized by Google

Sasko.

Fridrich III. (múdry), 1486—1525 s **Jánom a Georgom** (z Ernestinskej línie.)

922. Strieborný **groš** (Schwertgroschen). Györik 867.

Ján Georg I. (1611——56.) (z Albertinskej línie.)

923. Strieborný **groš** z r. 1623.

Fridrich August. (1768—1806, ako kráľ 1826.)

924. 925. Medený **pfennig** z r. 1772. 2 kusy.
926. Tiež taký z r. 1796. Györik 942.
927. Medené **4-pfennigy** z r. 1808.
928. Medený **pfennig** z r. 1811.

Fridrich August II. (1836—1854.)

929. Strieborný $^1/_2$ **nový groš** (5 pfennigov) z r. 1848.
930. Medené **2 pfennigy** z r. 1846.
931. Medený **pfennig** z r. 1838.

Ján. (1854—76.)

932. 933. Strieborné **dva nové groše** z r. 1865. 2 kusy.
934. Strieborný **nový groš** z r. 1863.
935. 936. Medených **5-pfennigov** z r. 1863. 2 kusy.
937. Tiež taký z r. 1867.
938. Tiež taký z r. 1869.
939—941. Medené **2 pfenniqy** z r. 1859. 3 kusy.
942. Tiež **2 pfennigy** z r. 1864.
943. Tiež taký z r. 1866.
944. Tiež taký z r. 1869.
945. Medený **pfennig** z r. 1865.

Kniežatstvo Sasko-Coburg-Gotha.

Ernest. (1826—44.)

946. Strieborné 3 krajciare z r. 1832.

Kniežatstvo Saské-Meiningen.

Bernhard Erich Freund. 1821.

947. Strieborné 3 krajciare z r. 1831.
948. Strieborných 6 krajciarov z r. 1834.

Digitized by Google

Veľko-kniežatstvo Sasko-Weimar-Eeisenach.

Fridrich.

949. Medený krajciar z r. 1755.

Karol August. (1758—1828.)

950. Medené 3 pfennigy z r. 1808.

Veľkokniežatstvo Baden.

Karol Ludvik Fridrich (1811—18.)

951. Strieborných šesť krajciarov z r. 1816.

Ludvik (1818—1830.)

952. Medený **krajciar** z r. 1829.

Leopold Karol. (1830—1852.)

953. Strieborné **tri krajciare** z r. 1848.
954. Medený krajciar z r. 1846.
955. Tiež taký z r. 1849.

Fridrich Wilhelm. (1852—56.)

956. Strieborných šesť krajciarov z r. 1855.
957. Medený krajciar z r. 1856.

Wilhelm Ludvik Fridrich. (1852—.)

958. Medený **krajciar** z r. 1865.
959. Tiež **krajciar** na pamiatku pokoja 1871.

Kráľovstvo Würtenberg.

Ludvik.

960. Strieborný **krajciar** z r. 1725.

Karol Eugen. (1744—93.)

961. Strieb. **desiatnik** z r. 1765.

Wilhelm. (1816—40.)

962. Strieborných **šesť-krajciarov** s nečitateľným letopočtom.
963. Strieborný **dvadsiatnik** z r. 1818. Prevŕtaný.
964. Strieborný **šesť krajciarnik** z r. 1825.

Digitized by Google

Wilhelm II. (1840—49.)

965. Medený $^1/_2$-**krajciar** z r. 1846.
966. Tiež $^1/_2$-krajciar z r. 1862.
967. Strieborný **krajciar** z r. 1864.
968. Tiež taký z r. 1872.

Fridrich württemberg — mömpelgardské knieža.

969. Strieborný **krajciar** z r. 1703.

Hanoveránske kráľovstvo.

Georg IV. (1851—66.)

970. Strieborný **groš** z r. 1858.
971. Strieborný $^1/_2$-groš z r. 1858.

Hanoveránske mestá.

Goslár.

972. Medný **pfennig** z r. 1734.

Osnabrück.

973. Medený **pfennig** z r. 1760.
974. Tiež pfennig z r. 1766.
975. Tiež pfennig z r. 1771.
976. Medené **dva pfennigy** s nečitateľným letopočtom.

Westfálske kráľovstvo.

977. Medené **5 cent.** z r. 1809.

Mestá, kapitule a biskupstvá vo Westfálsku.

Biskupstvo **Minden.**

978. Strieborný **groš** z r. 1590.

Kapitula **Münster.**

979. Medené **tri pfennigy** z r. 1748.

Biskupstvo **Paderbonské.**

980. Medený pfennig z r. 1793.

Kniežatstvo Hessen-Nassan-Frankfurt.

Wilhelm. (1817—39.)

981. Strieborný **šesták** s nečitateľným letopočtom.

Digitized by Google

Adolf. (1839—66.)

982. Medený krajciar z r. 1859.
983. Tiež taký z r. 1863.

Mesto **Frankfurt.**

984. Strieb. **krajciar** z r. 1773. Györik 450.
985. Tiež **krajciar** z r. 1855.
986. Tiež **krajciar** z r. 1864.

Sliezsko.

Ferdinand II.

987. Strieborný groš z r. 1622. 2 kusy.

Vratislavské biskupstvo.

Fridrich Wilhelm. (?)

988. Strieborný **groš** z r. 1621 s poprsím.
989—991. Tiež groše bez poprsia z r. 1622. 3 kusy.
992. Tiež taký neurčiteľný.

Mesto Vratislava.

Ferdinand II.

993. Strieborný **groš** z r. 1621.

Liegnitz.

Georg Rudolf. † 1663.

994. Strieborný **groš** z r. 1622.

Christian. (1653—72.)

995. Strieborný **groš** z r. 1663.
996. Tiež strieborný groš, iného druhu z r. 1669.
997. Tiež taký z r. 1670.
998. Strieborný krajciar z r. 1669.

Münsterberg.

Heinrich Wen. — Karol Fridrich.

999. 1000. Strieborný **groš** z r. 1620. 2 kusy.
1001. Strieborný **halier** z r. 1675.

Digitized by Google

Oels.

Christian Ulrich. † 1704.

1002—1004. Strieborný **krajciar** z r. 1680. Györik 227.

Karol Fridrich † 1515.

1004. a. Strieborný **6-krajciarnik** z r. 1715.

Reichenstein.

Ján Christian 1639 a **Georg Rudolf** † 1663.

1005. 1806. Strieborný **groš** z r. 1621. 2 kusy. Györik 229.

Jägerndorf.

Ján Georg, braniborský pohraničný gróf.

1007. Strieborný **groš** z r. 1620. Av. Poprsie. IOHAN GEO · — D · G · MAR · & R. Na spodku 3. Rev. GROS · ARG · —CRV · 620. Korunovaný štvor dielny štít, v prostriedku malý štít majúci.

Mesto **Hernstadt.**

1008. Strieborný **groš** z r. 1621.

Mesto **Svidnice.**

Ludvik.

1009. 1010. Strieborný peniaz z r. 1526. 2 kusy.

Ferdinand II.

1011. 1012. Strieborný **groš** z r. 1622. 2 kusy.

Porýnske zeme.

Köln.

Kliment August. (1723—61.)

1013. Medený $^1/_4$**-stuber** z r. 1742.

Schleswig-Holstein.

Fridrich VI, král dánsky.

1014. Strieborné 8 Reichs-Bank-Schilling z r. 1819. Rev. Korunovaný monogramm FR VI.

Digitized by Google

Veľkokniežatstvo Hessen.

Wilhelm I. (1802—1821.)

1015. Medené **4 haliere** z r. 1821. Av. Korunovaný monogramm WK. Rev. 4—HELLER—1821.

Hessen-Darmstadt.

Ludvik II. (1830—48.)

1016. Strieborný **šesták** z r. 1835.

Ludvik III. (1848—1891.)

1017. Strieborné **3 krajciare** z r. 1864.

Friedberg in Wetterau, zámocké grófstvo.

1018. Strieb. **6 krajciarov** z r. 1688. Av. LEOPOLDUS D : G · ROM · I · S · AUG · 16—88. Dvojhlavý orol, na prsiach ríšske jablko majúci. Rev. MONETA · NOVA · CASTFRIB WETT · S · Poprsie, pod ním VI.

Kniežatstvo **Waldeck.**

1019. Medené **tri-pfennigy** z r. 1809, s monogrammom F.

Kniežatstvo **Lippe.**

1020. Strieborný **Mariengrosch** z r. 1766. Monogramm ASL.

Kniežatstvo **Braunschweig-Lüneburg.**

Georg Wilhelm.

1021. Medený **pfennig** z r. 1694. Mongramm. G. W.

Karol (1735—1780.)

1022. Striebornych **12 do toliara** z r. 1776.

Veľkokniežatsvo **Oldenburg.**

Birkenfeld.

Paul Fridrich August (1729—53.)

1023. Medené **tri-pfennigy** z r. 1842.
1024. Medený **pfennig** z r. 1842.

Kniežatstvo **Anhalt-Dessau.**

Karol Alexander. (1834—62.)

1025. Strieborný **groš** z r. 1862.

Digitized by Google

Kniežatstvo **Schwarzburg.**

Fridrich Günther. 1835.

1026. Medený $^1/_4$-krajciar z r. 1853.

Kniežatstvo **Reuss.**

Staršia línia Greitz.

Heinrich XIII. (1800—1836.)

1027. Medené **3 pfennigy** z r. 1819. Györik 1253.

Elsas-Lotharingia.

Štrassburgské biskupstvo.

Karol, lotharingské knieža. (1592—1607.)

1028. Strieborný **groš** z r. 1602. Györik 1304.

Mesto **Kolmar.**

1029. Strieborný **groš** (z časov cisára Rudolfa II. 1576—1608). Av. RVDOL · II · ROMA · IMP · PDE. Dvojhlavý orol na prsiach 3 majúci. Rev. MONE · NO · CIV[....] COLM · V prostriedku štít.

Hamburg.

1030. Strieborný **schilling** z r. 1727.
1031. Tiež schilling z r. 1762.
1032. Tiež **schilling** z r. 1851.
1033. Strieborný **dreiling** (trojník) z r. 1855.

Belgicko.

Kráľovstvo od roku 1830.

Leopold I. (1831—1865.)

1034. Medených **5 centimes** z r. 1837. Györik 78.
1035. Medené **2 centimes** z r. 1842.
1036. Tiež také z r. 1846.
1037. Medený **1 centimes** z r. 1845.
1038. Niklových **10 centimes** z r. 1861. Györik 72.
1039. Niklových **5 centimes** z r. 1861. Györik 75.

Leopold II. (1865—.)

1040. Medené 2 centimes z r. 1876.

Digitized by Google

Nizozemsko.

Wilhelm nassauský. (1815—1840.)

1041. Medený **I cent** z r. 1828. Györik 16.
1042. Tiež 1 cent z r. 1830, iného druhu.

Wilhelm III. (1849—90.)

1043. Medený **I cent** z r. 1878.
1044. Tiež taký z r. 1883.

Dánsko.

Christian VII. (1766—1808.)

1045. Medený **skilling** z r. 1771.
1046. Medený $^1/_2$-skilling z r. 1771. Györik 17.

Švédsko.

Oskár II.

1047. Strieborné tio (10) ore z r. 1880.

Britania.

Anglicko.

Žofia, vnučka kráľa Jakuba I.

1048. Strieborný **pamätník** z r. 1701. Györik 55.

Victoria, (1837—)

1049. Strieborné **six pence** z r. 1840. Györik 136.
1050. Medené 2 pence z r. 1854. Györik 143.
1051. Medené 1 penny z r. 1662.
1052. Medené $^1/_2$-penny z r. 1866.
1053. Mosadzný modell na pol — sovereign. Györik 160.
1054. Mesadzná **minca**: H · M · G · M · QUEEN — VICTORIA. Na pravo obrátená hlava. 1867. Rev. Jazdec s kopijou. Na vrchu TO HANOVER. Na spodku 1837. Prevŕtaný.
1055. Tiež taký, len na Av. bez letopočtu a na Rev. 1854.
1055. a. Tiež taký s uškom na vrchu.
1056. Podobný: VICTORIA—REGINA. Hlava. 1849. Rev. Dvojhlavý orol.

Francúzsko.

Ludvik XIV. (1643—1714.)

1057. Mosadzný **jetton** bez letopočtu. Av. LUDOVICUS—MAGNUS REX. Na ľavo obrátené poprsie. Pod ním: H · R · F. Rev. Kolopis: DONEC ·

Digitized by Google

NOVUS · EXCITET · HOSTIS. V prostriedku sediaci athleta, držiac v pravici bunkov. Na spodku na kríž preložené palmové ratolesti.

Ludvik XVI. (1774—1793.)

1058. Medený **peniaz** z r. 1782. Györik 398.
1059. Tiež taký, len niečo väčší z r. 1791.

Revolúcia

1060. Spiežové **2 sous** z r. 1792. Györik 439.
1061. Mosadzný **jetton** z r. 1793. Györik 421.
1062. Spiežový **I sous** z r. 1793. Györik 463.
1063. Medený **I decim**, L'AN 8. Györik 473.
1064. Medený **5 centimes**, L'AN 5. Györik 475.
1065. Tiež taký, L'AN 7.

Republica. (1848—1852.)

1066. Medené **I centimes** z r. 1851. Györik 728.

Napoleon III. (1852—1870.)

1067. Medené **10 centimes** z r. 1853, m. zn. A.
1068. Tiež taký, m. zn. BB.
1069. Tiež taký, m. zn. D.
1070. Tiež taký z r. 1855, m. zn. W.
1071. Medené **5 centimes** z r. 1855. W.
1072. Tiež taký z r. 1856. K.
1073. Tiež taký z r. 1856. W.
1074 Tiež taký z r. 1864. A.
1075. Strieborných **50 centimes** z r. 1865. K. Györik 736.

Švajciarsko.

Kanton Bern.

1076. Strieborný **batren** z r. 1826. Györik 52.

Kanton Vaud (Waadt).

1077. Strieborný **batzen** z r. 1831. Györik 135.
1078. Medená **minca** z neznámeho kantonu z r. 1819.

Švajciarsko od roku 1850.

1079. Jeden **centimes** z r. 1850.
1080. **Billon** 10 centimes z r. 1850. Györik 8.
1081. **Billon** 20 centimes z r. 1859.

Digitized by Google

1882. Strieborný $^1/_2$-**frank** z r. 1878. Av. Stojaca postava Helvetie v pravici drží kopiju a ľavou rukou opiera sa o štít švajciarský, pod ňou nápis: HELVETIA, po bokoch v polkruhu s každej strany po 11 hviezd. Rev. Vo venci z dubových a vavrínových ratolesti $^1/_2$ Fr., pod ním 1878.

1083. Niklových **20 centimes** z r. 1883. Av. * CONFŒDERATIO HELVETICA * 1883. V prostriedku poprsie Helvetie. Rev. Vo vavrínovom venci čís. 20.

1084. Niklových **5 centimes** z r. 1885. Vo všetkom podobný predešlému, len na Rev. stojí 5 miesto 20.

Itália.

Benátky, ako republika.

Ján Kornaro II. (1709—1722.)

1085. Medený **peniaz**. Av. IOAN · CORNEL · DVX · VEN. V prostriedku kríž. Rev. SANCTVS · MARC · VEN. V prostriedku korunovaný štít, pod ním nečitateľný letopočet.

1086. Strieborné **15 centesimy** z r. 1848. Györik 264.

Lombard-venetské kráľovstvo.

Napoleon, ako kráľ itálsky. (1805—1814.)

1087. Medené **3 centesimy** z r. 1811. Györik 230.

1088. Medené **1 centesimo** z r. 1809.

1089. Tiež také z r. 1810.

Franc I. (1814—1835.)

1090. 1091. Medené **5 centesimy** z r. 1830. 2 kusy.

1092. Medené **3 centesimy** z r. 1822.

1093. Medené **1 centesimo** z r. 1822.

1094. Tiež také z r. 1834.

Franc Jozef (1848—59.

1095. Medené **1 centesimo** z r. 1849. Györik 149.

1096. 1097. Medené **3 centesimy** z r. 1852. M. zn. M. 2 kusy. Györik 146.

1098. Medené **3 centesimy** z r. 1852. M. zn. V. Györik 278.

1099. Medené **1 centesimo** z r. 1852. M. zn. V.

1100—1103. Medené **1 moneta spicciola** z r. 1862. 4 kusy. Györik 150.

1104. 1105. Medené $^5/_{10}$ **mon. spicciola** z r. 1862. 2 kusy.

Kráľovstvo **Sardínia.**

Karol Emanuel III. (1730—1773.)

1106. Medené 3 centesimy z r. 1732.

Digitized by Google

Pod republikánskou správou. (1789—1805.)

1107. Spiežových **10 soldy** z r. 1798.

Viktor Emanuel. (1850—1878.)

1108. Strieborná **lira** z r. 1859. Györik 32.
1108. a. Tiež strieb. **lira** z r. 1863.
1109. Strieborné **50 centesimy** z r. 1860.
1110. Medené **10 centesimy** z r. 1863.
1111. Tiež také z r. 1866.
1112. Medené **5 centesimy** z r. 1861.
1113. Tiež také z r. 1862.
1114. Medené **2 centesimy** z r. 1867.
1115. Medené **1 centesimo** z r. 1867. 2 kusy.

Toskana.

Leopold II. (1824—1859.)

1116. Medené **quattrino** z r. 1835.

Sicília.

Ferdinand IV. (1759—99.)

1117. Medené **grano cavalli** z r. 1788. Györik 571.

Cirkevný štát.

Pius VI. (1775—1799.)

1118. Medený **peniaz** z r. 1778. Av. Vo venci s tulipánou tri riadkový nápis: BONO—NIA—DOCET—1778. Rev. V prostriedku pápežský cimer, kolopis: PONT · M · — PIVS VI.

Pius VII. (1800—1823.)

1119. Medené $^1/_2$**-bajocchi** z r. 1802.

Gregor XVI. (1831—1846.)

1120. Medené **bajocco** z r. 1843.
1121. Medené „mezzo-bajocco“ z r. 1838.

Pius IX. (1846—1878.)

1122. Medené **jedno soldo** z r. 1867.

Rusko.

Anna. (1730—1740.)

1123. Medená **denga** z r. 1736. Györik 104.

Digitized by Google

Elisabeta. (1741—62.)

1124. Medených **5 kopejok** z r. 1757.

Katarina II. (1762—96.)

1125. Medených **päť kopejok** z r. 1766. Györik 171.

Pavel I. (1796—1801.)

1126. Medená **kopejka** z r. 1791. Györik 200.

Mikuláš I. (1825—1855.)

1127. Strieborných **20 kopejok** z r. 1848.
1128. Strieborných **15 kopejok** z r. 1839. Györik 244.
1129. Medená **pol-kopejka** z r. 1841. Györik 267.

Alexander II. (1855—1881.)

1130. Strieborných **desať kopejok** z r. 1868.
1131. Strieborných **päť kopejok** z r. 1877.
1132. 1133. Medené **dve kopejky** z r. 1856, 2 kusy.
1134. Medená **jedna kopejka** z r. 1855.
1135. Medená **kopejka** z r. 1860.
1136. Medená **denežka** z r. 1860. Györik 280.
1137. Medené **tri kopejky** z r. 1877.
1138. Medená **kopejka** z r. 1875.

Mesto **Riga.**

Žigmund III., kráľ poľský.

1139. Strieborný **groš** z r. 1588. Györik 286.
1140. Tiež taký z r. 1595.

Poľsko.

Kazimír IV. (1445—1492.)

1141. Strieborná **moneta.** Györik č. 1.

Ján Albrecht. (1492—1501.)

1142. Strieborná **moneta.** Györik č. 3.

Alexander. (1501—1506.)

1143. Strieborná **moneta.** Györik č. 6.

Žigmund I. (1506—1548.)

1144. Strieborná **moneta** z r. 1509. Györik č. 13.

Digitized by Google

Žigmund III. (1587—1632.)

1145. 1146. Strieborných **6 groší** z r. 1596. 2 kusy. Györik 22.
1147. Tiež taký z r. 1623 s karikou.
1148. 1149. Tiež taký z r. 1626, 2 kusy.
1150. Strieborné **tri groše** z r. 1594. Györik 28.
1151. Tiež taký z r. 1595.
1152. Tiež z r. 1585, ale odchýlny.
1153. Tiež tri groše z r. 1596.
1154. Tiež taký z r. 1597.
1155. Tiež taký z r. 1598.
1156. Tiež taký z r. 1599.
1157. Tiež taký z r. 1600.
1158. Tiež taký z r. 1601.
1159. Tiež taký z r. 1624.
1160—1162. Tiež taký z r. 162... 3 kusy.
1163—1165. Tiež strieb. **tri groše**, ale druhého druhu z r. 1622. Györik 50. 3 kusy.
1166. Tiež taký z r. 1623.
1167. Tiež taký z r. 1624.
1168. Tiež taký z r. 1625.
1169. Tiež taký z r. 1626.
1170—1174. Tiež také s nečit. letopočtom. 5 kusov.
1175. Strieborný **solidus** z r. 1587. Gyöik 56.

Ján Kazimír. (1648—1668.)

1176. Strieborných **šesť groší** z r. 1661. Györik 58.
1177. Tiež taký z r. 1662.
1178. 1179. Tiež taký z r. 1664. 2 kusy.
1180. Tiež taký z r. 1667.
1181. Tiež taký s nečit. letopočtom.
1182. Medený **solidus** pre Litvu z r. 1661.
1183. Tiež taký z r. 1666.
1184. Tiež taký s nečit. letopočtom. Györik 130.

Stanislav August. (1764—1795.)

1185. 1186. Medené **tri groše** z r. 1791. Györik 82. 2 kusy.
1187. Medený **groš** z r. 1776.
1188. Tiež taký z r. 1790.

Katarína II. carica ruská. (1762—1796.)

1189. Medené **tri groše** z r. 1794.
1190. Medený groš z r. 1794.

Digitized by Google

Mikuláš, cár ruský. (1825—1855.)

1191. 1192. Strieborných **desať groší** z r. 1840. 2 kusy.
1193. Strieborných 5 groší z r. 1840.
1194—1196. Medený groš z r. 1839. Györik 111. 3 kusy.
1197. Tiež **taký** z r. 1840.

Mesto **Gnesen**, arcibiskupské sídlo v terajšom Pozňansku.

1198. Strieborné **tri groše** z r. 1602. Av. MONETA : CIVI : GNESENSIS : + V prostriedku mestský címer. Rev. SINE : CON : [SERVA] NOS : IN : PACE :

Srbsko.

Miloš Obrenovič III.

1199. Medené **10 para** z r. 1868. Györik 20.
1200. Tiež také, postriebrené.
1201. Medené **5 para** z r. 1868.
102. Medené **1 para** z r. 1868.

Milan I.

1203. Medených **10 para** z r. 1879. Györik 28.
1204. 1205. Medené **5 para** z r. 1879. 2 kusy.
1206. Niklové **20 para** z r. 1883. Györik 24.
1207. Niklové **10 para** z r. 1883.
1208. Tiež také z r. 1884.
1209. Niklové **5 para** z r. 1883.
1209. a. Tiež 5 para z r. 1884.

Bulharsko.

Alexander I. (Battenberg). 1879.

1210. Medené **5 stotinky** z r. 1881. 3 kusy.

Rumunsko.

Karol I. (1866—.)

1211. 1212. Strieborných **50 bani** z r. 1873. Dva kusy. Györik 7.
1213. 1214. Medené **10 bani** z r. 1867. 2 kusy.
1215. 1216. Medené **5 bani** z r. 1867. 2 kusy. Györik 10.
1217. Tiež také z r. 1883.
1218. Tiež také z r. 1884.
1219. 1220. Medené **dva bani** z r. 1867. 2 kusy.

Digitized by Google

1221. Tiež **dva bani** z r. 1879.
1222. Tiež také z r. 1880.

Novo-Grécko.

Georg I. (1863—.)

1223. Medené 10 lepta z r. 1869.
1224. Medené 5 lepta z r. 1882.

Turecko.

1225—1235. Jedenásť strieborných, ešte neurčených.
1236—1241. Šesť kusov medených peňazí, tiež neurčených.

Čína.

1242. Mosadzná minca so štvorhrannou dierou v prostriedku.

Prídavok.

1243. Strieborný bližšie neurčiteľný malý peniaz.

Amerika.

Spojené štáty.

1244. Medené **2 cents** z r. 1865.
1245. Nikl. **5 cents** z r. 1883.
1246. Medený **1 cents** z r. 1885.
1247. Tiež taký z r. 1886.
1248. 1249. Tiež taký z r. 1889. 2 kusy.
1250. Tiež taký z r. 1891.
1251. Tiež taký z r. 1892.

Južná Amerika.

Brazilia.

Peter II. (1831—89.)

1252. Strieborná **sto réis** z r. 1870. Györik 155.

Nové Škótsko.

Victoria. (1837—.)

1253. Medený **1 cent** z r. 1861.

Digitized by Google

Už po zakončení katalogisovania došlé mince:

Uhorsko.

1253. a. **Mar. Theresia.** Denár z r. 1752.

Rakúsko.

1253. b. **Ferdinand II.** Strieb. krajciar z r. 1625. (W.)
1253. c. **Leopold I.** Trojník z r. 1693. M—B.
1253. d. **Jozef II.** Medený krajciar zle zachovaný.
1253. e. **Jozef II.** Medený $^1/_2$-krajciar z r. 1781. S.
1253. f. **Mar. Theresia.** Mosadzný dvadsiatnik z r. 1771. (falsum.)

Biskupstvo **Brixen.**

Karol, rak. arciknieža. (1613—1624.)

1253. g. Strieborný **groš.**

Štýrsko.

1253. h. Leopold I. strieb. **groš** z r. 1705.

Prusko-Sliezsko.

1253. i. k. Strieborný **groš** z r. 1696 a 1697.
1253. l. Tiež **groš**, ale obšuchaný.

Rimanské mince z časov imperátorov.

Tiberius Claudius, (41—54.)

1. Medený **peniaz.** Av. TI · CLAVDIVS CAESAR AVG..... Na pravo obrátené poprsie. Rev. CONSTANTIAE AVG... S · C · (= Senatus Consulto). V prostriedkn ak iste Minerva. Zle zachovaný.

Trajanus. (98—117.)

2. Medený. Av. IMP · NERVAE TRAIANO AVG · GER · DAC · P · M · TR · P · COS III. Na ľavo obrátená, vavrínovým vencom ozdobená caesarova hlava. Rev. Písmo sošuchané, dobre znať len S—C.

Marcus Julius Philippus I. (244—249.)

3. Medený. Av. IMP M IVL PHILIPPVS AVG. Na ľavo obrátené, hlavu ovenčenú majúce poprsie. Rev. PMS · COLVIM · Bohyňa (?), s pravej strany býk, s ľavej lev. Pod čiarou na spodku ANV.

Herennia Etruscilla, Trajan Deciusova žena.

4. **Argent. Aurel.** Av. HER ennia ETRUSCILLA AVG. Na ľavo obrátené, hlavu diadémom ozdobenú majúce, na pol mesiaci postavené poprsie. Rev. PVDICITIA AVG. Stojaca Pudicitia.

Digitized by Google

Publius Licinius Gallienus. (259—268.)

5. Medená **minca.** Av. GALLIENUS AVG. Korunovaná na ľavo obrátená caesarova hlava. Rev. IOVI CONS · AVG. Jelen.

6. Tiež taká, len na Rev. PAX AVG. Bohyňa; S—I.

7. Tiež taká, len na Rev. VIRTVS AVG. V prostriedku stojí na hlave šišak majúci vojín, držiaci v pravej ruke guľu, v ľavej kopiju. Za vojakom P.

8. Tiež medená, ale chybne razená.

9. a. **Medená**, na Rev. srnec.

Kornelia Salonina, žena Gallienusova.

10. Medená **minca.** Av. SALONINA AVG. Poprsie Solonine. Rev. IVNO REGINA. Stojaca Juno.

Marcus Auresius Claudius Gothicus. (268—270.)

11. Medený **peniaz.** Av. IMP · C · CLAVDIVS AVG. Korunovaná hlava. Rev. SALVS AVG. Ostatné je sošuchané.

12. **Billon** — (consecratio). Av. DIVO CLAVDIO; lúčovou korunou ozdobená, na ľavo obrátená hlava. Rev. CONSECRATIO; orol s rozpiatýma krýdlama.

Lucius Claudius Domitius Aurelianus. (270—275.)

13. Medený **peniaz.** Av. IMP · C · AVRELIANVS AVG. Lúčovou korunou ozdobená, na ľavo obrátená hlava. Rev. Nezreteľný.

14. **Billon.** Av. ako na predešlom. Rev. ORIENS AVG. V prostriedku boh slnca s globusom v ľavej ruke, pravú držiac zodvihnutú. Na spodku AXXIR. Dobre zachovaný.

15. **Medený.** Av. ako na predešlom. Rev. RESTITVTOR ORBIS · Victoria podáva veniec caesarovi.

16. Tiež taký, len na Rev. RESTITVTORI ANTIS · (tak). Victoria s vencom v ruke stojí pred caesarom.

17. Tiež taký, len na Rev. ktorý je obšuchaný, možno vybadať: CONCORDIA MILITVM. Aurelianus so Severinou si podávajú ruky.

18. Tiež taký. Rev. IOVI CONSERVATORI. Aurelianus s Jupiterom.

19. Tiež medený. Rev. ORIENS AVG. Boh slnca ľavou nohou pritláča porazeného nepriateľa. S pravého boku H.

Marcus Claudius Tacitus. (275—276.)

20. Medený **peniaz.** Av. IMP · C · M · CL · TACITVS AVG. Hlavu lúčovou korunou ozdobenú majúce, na ľavo hľadiace, caesarovo poprsie. Rev. FELICIT · TEMP. V prostriedku Felicitas, na spodku V.

Digitized by Google

Marcus Aurelius Probus. (276—282.)

21. Medený **peniaz**. Av. PROBVS S · P · F · AVG. Na pravo obrátené, hlavu lúčovou korunou ozdobenú majúce, na pravo obrátené caesarovo poprsie. Rev. ROMAE AETER. Šesť stĺpcový kostol, pod ním R—Δ.

Marcus Aurelius Carinus. † 285.

22. Medený (**billon**). Av. M · AVR · CARINVS NOB · C · AVG. Na ľavo obrátené, hlavu lúčovou korunou ozdobenú majúce caesarovo poprsie. Rev. CLEMENTIA TEMP. Carinus s Clementiou, medzi nimi B. Na spodku XXI.

Cajus Valerius Diocletianus. (284—305.)

23. Medený (billon) peniaz. Av. IMP · DIOCLETIANVS AVG. Na ľavo obrátené, hlavu lúčovou korunou ozdobenú majúce poprsie. Rev. IOVI CONSERVAT · AVG. Na pravo stojací Jupiter s hromom a berlou. Na spodku XXIΔ.

Galerius (Valerius) **Maximianus.** (292—311.)

23. a. Medený. Av. MAXIMIANVS NOB CAES. Na ľavo obrátené poprsie. Rev. SACRA MONETA AVGG · ET CAESS NOSTR. Na pravo obrátená moneta v pravici s vážkami, v ľavej ruke s rohom šťastia. Ostatné sošuchané.

Marcus Aurelius Valerius Maxentius. (306—323.)

24. Medený peniaz. Av. IMP · C · MAXENTIVS P · F · AVG. Na ľavo obrátené, hlavu vavrínovým vencom ozdobenú majúce caesarovo poprsie. Rev. CONSERV · VRB · SVAE. V chráme na štyroch stĺpoch Maxentius s nejakým bohom.

Starší Licinius. (Publius Flavius Claudius Galerius Valerius Licinianus Licinius.) (307—324.)

25. Medený **peniaz**. Av. IMP · LIC · LICINIVS P · F · AVG. Na ľavo obrátené, hlavu vavrínom ozdobenú majúce poprsie. Rev. IOVI CONSERVATORI AVGG NN. V prostriedku Jupiter Nicephor s Victoriou, pri ňom orol s vencom. Na spodku T · S · A.

26. Tiež taký a veľmi dobre zachovaný, len na Rev. pod Jupiterom SIS a s jeho ľavého boku Γ.

27. Tiež taký, ale trochu menší a na Rev. od ľavého boku Jupitera 3. Na spodku S.

Flavius Valerius Licinianus Licinius junior. * 315 † 326.

28. Medený **peniaz**. Av. DN · VAL · LICIN · LICINIVS NOB · C · Na pravo obrátené, na hlave šišak majúce poprsie. Rev. IOVI CONSER-

Digitized by Google

VATORI. Už známy Jupiter, s ľavého boku X a pod ním III. Na spodku neurčiteľné písmeny.

28. a. Medené. Av. VAL · LIC—INIVS AVG. Na ľavo obrátené poprsie so šišakom na hlave. Rev. VIRTVS—EXERCIT. V labarume VOT — XX; na bokoch S—Γ. Pod labarumom dvaja sediaci zajatí. Na spodku SIS.

Flavius Galerius Valerius Constantinus Magnus. (306—337.)

29. Medený **peniaz**. Av. CONSTANTINVS P · F AVG. Na ľavo obrátené vavr. vencom hlavu ozdobenú majúce poprsie. Rev. SOLI INVICTO COMITI. Na pravo obrátený boh slnca, od bokou S—F. Na spodku PLG.

30. Tiež taký, len na Rev. s bokov boha R—S. Na spodku ADIΔ.

31. Tiež medený. CONSTANT—INVS AVG. Poprsie. Rev. PROVIDEN—TIAE AVGG. Nad praetorskou bránou hviezda. Na spodku CMTSΓ.

32. Tiež taký, len na Rev. pod bránou ASIS.

33. Tiež medený. Av. IMP · CONSTAN—TINVS MAX · AVG. Na ľavo obrátené, na hlave šišak majúce poprsie. Rev. Pri oltáre dve anjelské postavy. VICTORIAE ..... Na spodku STR.

Constantinus Magnus, Crispus I. a **Constantinus** II.

34. Malý medený peniaz. Av. CONSTANTINOPOLIS. Na pravo hlavu šišakom pokrytú majúce poprsie (Roma). Rev. nezreteľný.

34. a. Medený. Av. VRBS—ROMA. Na pravo obrátené poprsie (Roma) so šišakom na hlave. Rev. Vlčica pridája Romulusa a Remusa. Na vrchu dve hviezdy.

Flavius Claudius Julius Constantinus junior, II. (317—340.)

35. Medený peniaz. Av. CONSTANTINVS IVN · NOB · C. Na ľavo obrátené caesarovo poprsie. Rev. Praetorská brána s hviezdou na vrchu. Kolopis obšuchaný.

36. **Tiež taký**, len že dobre zachovaný s dierkou na vrchu. Av. Hlavu vavrínom ovenčenú majúce poprsie. Rev. PROVIDEN—TIA CAESS. Pod praetorskou bránou: ES..

37. Tiež taký, len na Rev. GLOR—IA EXERC—ITVS. Dvaja vojíni s válečnými odznakmi.

38. Celkom taký.

39. Tiež taký, len na Rev. na spodku SMKB.

40. Tiež taký: IMP · CONSTANTINVS IVN · N · C. Hlavou neozdobenou na ľavo obrátené poprsie. Rev. PRINCIPI I—VVENTVTIS. Na ľavo obrátená postava caesarova s kopiou v ruke a v ľavej s globusom. S bokou T—F. Pod nohami BTR.

Flavius Julius Crispus. (317——326.)

40. a Medený **peniaz**. Av. FL · IVL · CRISPVS NOB · CAES. Na pravo obrátené poprsie. Rev. CAESARVM NOSTRORVM. Vo vavrínovom venci: VOT · X; na spodku ΓSAVT.

Digitized by Google

40. b. Medený. Av. IVL · CRIS—PVS NOB C. Na ľavo obrátené, hlavu ovenčenú majúce poprsie. Rev. CAESARVM NOSTRORVM; vo venci VOT · X. Na spodku S.

Flavius Julius Constans. (Syn Konstantina Veľkého.) (333—350.)

41. Medený peniaz. Av. FL · IVL · CONSTANS NOB · CAES. Hlavu vavrínovým vencom ozdobenú majúce, na ľavo hľadiace, poprsie. Rev. GLORIAE · EXERCITVS. Vojíni s valečnými odznakmi.

42. Tiež medený. Av. CONSTANS P · F · AVG. S hlavou diadémom ozdobenou na ľavo hľadiace poprsie. Rev. VICTORIAE DD · AVGG · ON. Dve proti sebe stojace Victorie s vencami v rukách, medzi nimi HR; na spodku FSIS.

43. Tiež taký, len na Rev. pre obštrbenie neznať m. zn.

44. Väčší **medený**. Av. DN · CONSTA—NS P · F · AVG. Na ľavo obrátené poprsie, s jednej strany A. Rev. FEL · TEMP · REPARATIO: Ostatné obšuchané.

45. Malý **medený**: CONSTAN—S P · F · AVG. Poprsie Rev. GLORIAE EXERCITVS. Dvaja vojaci.

Flavius Julius Constantius II. (337—362.)

46. Väčší medený peniaz. Av. DN · CONSTAN—TIVS P · F · AVG. Na ľavo obrátené, hlavu diadémom ozdobenú majúce poprsie. Na predku A. Rev. FEL · TEMP · RE—PARATIO. Caesar na nepriateľovi klačiac, kopijou ho prebáda. Na boku A. na spodku RT.

47. Tiež taký, ale voľačo menší.

48. Tiež taký. Av. DN · CONSTANTIVS IVN · NOB · C · Ostatné, ako ua predešlom.

49. Tiež taký: IVLIVS CONSTANTIVS NOB · C. Poprsie. Rev. GLORIA EXERCITVS. Dvaja vojaci s válečnými odznakmi.

Flavius Clauduis Julianus Apostata. (355—363.

50. Medený **peniaz**. Av. DN · IVLIANVS AVG. Na ľavo obrátené poprsie. Rev. Celá caesarova postava s globusom v ruke..

51. Tiež medený, ale väčší. Av. DN · FL · CL · IVLI—ANVS P · F · AVG. Na pravo obrátené, hlavu šišakom pokrytú majúce poprsie. Rev. Vo vavrínovom venci: VOT(is)X—MVLT(is)XX. Na spodku nezreteľné známky.

Flavius Valentinianus. I. (364—375.)

52. Medená **minca**. Av. DN · VALENTINIANVS P · F · AVG. Na ľavo obrátené, hlavu diadémom ozdobenú majúce poprsie. Rev. GLORIA ROMANORVM. Sám caesar s labarumom v ľavej ruke, pravou za hlavu malú postavu držiac. Na spodku FSISC.

Digitized by Google

53. Tiež taký, len menej dobre zachovaný.

54. Tiež taký.

55. Tiež taký, len na Rev. SECVRITAS REIPVBLICAE. Victoria s vencom v ruke.

56. Tiež taký, len na Rev. RESTITVTOR REIP. Caesar s labarumom a s Victoriou v ruke. 2 kusy.

57. Tiež taký, len na Rev. SECVRITAS REIPVBLICAE. Victoria s vencom, s bokov K—B. Na spodku SISCV.

Flavius Valeus I. Brat Valentinusov. (364—378.)

58. Medený **peniaz.** Av. DN · VALEN—S P · F · AVG. Na ľavo hlavu diadémom ozdobenú majúce poprsie. Rev. GLORIA ROMANORVM. Na ľavo kráčajúci caesar pravou rukou za vlasy malú postavu, ľavou labarum s kresťanským odznakom držiaci. Na spodku ASISC.

59. Tiež taký.

60. Tiež taký, len horšie zachovaný.

61. Tiež taký.

62—66. Tiež takých 5 kusov, zle zachovaných.

67. 68. Tiež medené. Av. ako predošlé, Rev. SECVRITAS REIPVBLICAE. Victoria s vencom v ruke, s bokou P—M, na spodku ASISC. 2 kusy.

69. Tiež taký, ale obštrbený a na Rev. pred Victoriou R.

70. Tiež taký, len s bokov Victorie Γ—Π.

71. Tiež taký, len s bokov Victorie P · M.

72. Tiež taký, len s bokov Victorie R—S.

73. Tiež taký, len s bokou Victorie F—M. a na spodku ASISC.

74. Tiež taký, ale bez známok.

Gratianus. (367—383.)

75. Medený **peniaz.** Av. DN · GRATIA—NVS P · F · AVG. Na ľavo obrátené, hlavu diadémom ozdobenú majúce poprsie. Rev. SECVRITAS REIPUBLICAE. Victoria s vencom v ruke.

76. Tiež medený, ale väčší. Av. DN · GRATIA—NVS etc. Hlava caesarova pokrytá šišakom. Rev. nezreteľný.

77. Medený. Av. DN · GRATIANVS P · F · AVG · — Rev. GLORIA RO—MANORVM.

Neurčiteľné od rozličných caesarov.

78—81. Štyri strieborné mince.

82—91. Deväť kusov medených mincí.

91—95. Päť kusov celkom neupotrebiteľných.

96. Bronzová minca, zle zachovaná.

Digitized by Google

Thracia.

97. Medený (billon), bližšie neurčiteľný peniaz, s hlavou na Av.

Judea.

98. Strieborný **peniaz** = svätý sekel z r. 141 pred Kristom. Av. V perlovci kolopis v samaritánskom písme = Izraelský strieborný. Kalich nad ním písmeny rok označujúce. Rev. V podobnom perlovci samaritánske písmo, = Svätý Jeruzalem, v prostriedku tri mandlové kvietky.

Miešané pamätníky, medalliony, mince, známky atď., politického, svetského, cirkevného a zábavného rázu, povestných ľudí a miest.

Pamätníky povestných ľudí.

1. **Blücher**, mosadzný jeton. FELDMARSHALL—VON BLÜCHER. Na pravo hľadiace poprsie. Rev. DIE SCHLACHT V · DRIENNE · — D · 1 FEBRUAR—1814. Pole bitky.

2 **Deák**, bronzový pamätník. P = 2 cm. Av. DEAK FERENCZ A VEZÉREK VEZÉRE. Na ľavo obrátené poprsie. Rev. HA ISTEN VELÜNK KI ELLENÜNK · 1867. Korunovaný uhorský címer.

3. **Esterházy**, strieborný pamätník. P = 2·5 cm. Av. EMERICVS EC · ESTERHAZY · A · E · S · S · R · I · P · P · R · H · — Na ľavo obrátené poprsie. Rev. SACERDOS—ITERVM. Obetnica · MDCCXXXVIII.

4. **Leo XII.** mosadzný pamätník. P = 4 cm. Av. LEO XII—PONT · MAX · Na pravo obrátené poprsie. Rev. ANDENKEN VOM IUBILAEUM IM IAHRE—1826.

5. **Pulszky**, bronzový pamätník. P = 4·8 cm. Av. Na pravo hľadiace poprsie, s jedneho boku: PVLSZKY—FERENC, s druhého boku: LXX ÉVES—KORABAN. Rev. Vo vavrínovom venci: ÖTVEN ÉVES—IRÓI MŰKÖDÉSE—ÜNNEPÉLYÉRE—AZ—ORSZ · RÉGÉSZETI—TÁRSVLAT—1834—1884.

6. **Scitovszky**, bronzový pamätník. P = 4·6. Av. JOANNES · BAPT: CARD: SCITOVSZKY · PRINC: PRIMAS · AEPPUS: STRIGON: Na pravo hľadiace poprsie. Rev. SEMISÆCULO · SACERDOS · — VI · NOVEMBRIS · MDCCCLIX. V prostriedku kalich.

7. **Scitovszky**. Mosadzný pamätník. P = 2 cm. Av. SCITOVSZKY JÁNOS BIBORNOK PRIMAS ESTERGOMI ÉRSEK. Na pravo obrátené poprsie. Rev. FÉLSZÁZADOS—PAP 1859 — NOVEMBER VI.

8. **Washington**, spiežový jeton. P = 2·2 cm. Av. GENERAL—WASHINGTON. — Poprsie. Rev. Vo venci: JETON.

9. **Zichy** rábsky biskup. P = 2·4 cm. Av. FRANC · COMES ZICHY EPISC · IAVRIN. Na ľavo hľadiace poprsie. Rev. V prostred stôl s krča-

Digitized by Google

hom a chlebom. Na vrchu: PRIMITIAE SECVNDAR. Na spodku: IAVRINI XV AVG. — MDCCLXXIV.

10. **Arad.** Bronzový pamätník trinástim mučedlníkom v Arade. P = 3·4 cm. Av. Kolopis: A NEMZET 13 VÉRTAVÚJA * 25 ÉVI GYÁSZEMLÉKÉRE + V perlovci ARAD—1874—Oct. 6. Rev. SZABADSÁG EGYENLŐSÉG TESTVÉRISÉG + 1848 Márt. 15. V prostriedku dvoma anjelmi korunovaný štít s uhor. znakmi.

11. **Belokostoly.** Medený pamätník na vydobytie mesta v r. 1688. P = 3 cm. Av. DEN STUHL SOLL—BESTEHEN EWIG · 2 · S · 7. V prostriedku na tróne sediaci Leopold so žezlom v ruke, na pravo štít s rak. stuhou, nad ním LEOP. Na ľavo MAG. a pod ním uhorský erb.

12. **Budín.** Strieborný pamätník znovu vydobytia Budína r. 1686. P = 3·3 cm. Györik 1153.

13. **Nové Zámky.** Bronzový pamätník vydobytia Nových Zámkov r. 1685. P = 3·5 cm. Av. Tábor a opevnené Nové Zámky. Hore: GAVDIVM IMP · Rev. NEUHEUSEL — ERBAUT A : 1581 · — VOM TÜRCKEN EROBERT—A : 1663 · — VON KAYS · MAY · — BELÄGERT DEN $^{27}/_{7}$ $^{IUNI}_{IULY}$ —MIT STÜRMENDER HAND—EROBERT DEN $^{9}/_{19}$ AUG · — A : 1685.

14. **Ostrihom.** Medený pamätník na bitku pri Ostrihome v r. 1685. P = 4 cm. Györik 1182.

15. **Ostrihom.** Strieborný pamätník posvätenia ostrihomskej basiliky r. 1856. P = 4·5 cm. Av. Budova basiliky. BASILICA · — STRIGONIENSIS. Na spodku primatialne insignie. Rev. 13 riadkový nápis: D · O · M · — IMMACVLATAE · DEIPARAE · V · — AD · COELOS · ASSVMTAE —S · S · STEPHANI · P · R · ET · ADALBERTI · E · M — HONORIBVS— PIO · IX · P · M · — FRANCISCO · IOSEPHO · AVSTRIAE · CAESARE — HVNGARIAE · REGE · AP · —FELICI · CONCORDIA · REGNANTIBVS— DEDICATA · ET · CONSECRATA—A IOANNE · CARD · SCITOVSZKY— PR · PRIMATE · A · EPISC · STRIGON · — MDCCCLVI.

16. **Prešporok.** Mosadzný pamätník z príležitosti valného shromaždenia uhorských hasičov v Prešporku r. 1880. Györik 1209.

17. **Trnava.** Medený **pamätnik** na opravu kostola sv. Mikuláša r. 1844. MSS. 929.

18. Cínový **pamätnik** k 300-ročnému jubileu šaštinskej p. Marie z r. 1864. P = 4 cm. Av. Pod obrazom Matky Božej 7-riadkový nápis: MEMORIA — MARIANI — TRISAECVLARIS JUBILAEI— SASSINIENSIS —SUB PONTIF · PII IX · —REGIMINE FRANC · JOS · I · — ANNO DOMINI—1864. Rev. Budova šaštinského kostola s dvoma vežiami. N spodku drobnými písmenami: DRENTWETT.

19. Medená **medallia** s uškom pre rád jesuitov. Av. GYMNASI S(CIETATIS IHS JESU AD S · STEPHANUM. V prostriedku Matka Božia s Je žiškom na lone pred kľačiacim kňazom. Na spodku COLOCAE. Rev. Koru novaný uhorský štít a v polkruhu nápis: UNUS ACCIPIT BRAVIUM. N spodku dve vavrínové ratolesti. Drobnými písmenami M · MATHES F.

Digitized by Google

20. Medená **medallia**. Av. SOCIETA LET. ED ARTᴬ DI SAM BARTOLOMEO IN GALDO. V kartuschi budovy. Na Rev. vavrínový veniec.

21. Strieborný **pamätník** sv. krstu pre pokrstencov, v podobe osem lúčovej hviezdy s krásnymi filigránskymi ornamentami a na vrchu s uškom. Prostriedok vyplňuje umele prevedený obraz pokrstenia Krista skrze sv. Jána s holubicou na vrchu a v úzadí s trimi ženskými kľačiacimi postavami. Od HEUBERGERA. P = 9·5 cm. V = 41·50 gr.

22. Strieborný **pamätník** s allegorickým obrazom na oboch stranách.

23. Mosadzný **medallion** s uškom. Av. IE—SVS · MA—RIA. Poprsie Ježiša a Marie proti sebe postavené. Na spodku: ROMA. Rev. Štyria svätí na podstavcoch. Na spodku nečitateľný nápis.

24. Mosadzný **medallion** sv. Georga (Ďura). Av. S · GEORGIVS EQVITVM PATRONVS. Známy obraz sv. Ďura na koni. Rev. IN TEMPESTATE SECVRITAS. Obraz loďky so spiacim Kristom. Prevŕtaný.

25. Mosadzný **medallion** srdca Kristovho. P = 1·8 cm. Av. JÖJJETEK—HOZZÁM! Postava Kristova so srdcom na prsiach. Rev. IME A TE—ANYÁD! Panna Maria so srdcom na prsiach.

25. a. Mosadzný **medallion** Kristu venovaný: GVOD PAUPERI—MIHI. Kristus. Rev. CENT—U—PL—UM—REDDO. Päť kusov; v rámci čís. 1.

26. Bronzový **medallion** sv. Benedicta patinisovaný. (Crux Sti. Benedicti), najdený v Čachticiach v rim. kat. chráme, v maľovanej rakvi s letopočtom 1713.

27. Bronzový **medallion** maria-zellskej Matky Božej s uškom.

28. Tiež taký, len zle zachovaný.

28. a. Tiež m. zellský, ale v podobe srdca.

29. Mosadzný **medallion** Ježišovho srdca. Av. JEZUS SZ · SZIVE IRGALMAZZ NEKÜNK! Srdce. Rev. MARIA SZ. SZIVE LÉGY MENEDÉKÜNK! Srdce.

30. Mosadzný na vrchu prevŕtaný **medallion** sosňatia tela Kristovho s kríža. Av. MORS CHRISTI—VITA NOSTRA. Obraz. Rev. Na vrchu: AH FILIUS—O MATER. Obraz.

31. Mosadzný **medallion** utrpenia Krista. Av. IESUS—NAZA. Kristus nesie kríž. Rev. S · — CAT · — D · — GEN. Obraz.

32. Mosadzný **medallion** Spasiteľa. Av. SALVATOR—MVNDI. Hlava Kristova. Rev. MATER—IES · CHRI · — Poprsie Mariino.

33. Mosadzný **medallion**. B : V · MARIA—BOGENBER. Postava P. Marie. S. BENEDICTVS. Čítajúci sv. Benedikt.

34. Spiežový **medallion** sv. Cyrilla a Methoda. Av. Obraz oboch bratov. Rev. CYRILL—A—METHODEJ—APOST · SLOVANSKI · —PAMATKA—INA—VELEHRAD....

35. Medený a postriebrený **pamätník**. Av. PRO PETRI SEDE · PIO ·

Digitized by Google

IX · P · M · A · XV. Kríž hada na hlavu porážajúci. S oboch strán kríža prebití. Rev. VICTORIA QVAE VINCIT MVNDVM FIDES NOSTRA.

36. Mosadzná **soška** sv. apošt.....

37. Spiežová **soška** Matky Božej s Ježiškom na ľavej ruke.

38. Mosadzný dvojitý **kríž** s ukrižovaným Kristom.

39. Mosadzný jednoduchý kríž.

40. Olovený srdcovitý medallion s ukrižovaním (s umučením).

41. Hrnčený **medallion**, snáď z Maria-Zellu s ukrižovaním.

42. Tiež taký, menší.

43. Tiež taký.

43. a. Mosadzný srdcovitý medallion sv. Benedicta.

43. b. Mosadzný oválny amulet: Av. S · ALPHM · CON · SS · REDEM · Rev. GNADENBILD AUF DEM MUTTER GOTTES BERG—B · GRULICH · Obraz Matky Božej.

Náhradné a herné známky. (Ciašky. — Spielmarken.)

44. Olovená **známka**. Av. BOHÓC—ESTÉLY A LÖVÖLDÉBEN * PEST * Bajazzo. Rev. NARRENABEND—SCHIESSSTAETTE—1865.

45. Zinková jednostranná **známka**. BUDAPESTI LANCHID · 1866. V prostriedku s dierkou.

46. Tiež taká bez dierky.

47. Mosadzná, jednostranná **známka**: SPAR & CONSVMVEREIN · WIEN. V prostriedku 5—KREUZER.

48 Plechová tiež taká známka, len miesto 5 stojí 1.

49. Cínová **známka**: NYITRAI · FIZETÉSI BÁRCZA. V prostriedku 5—kr. Rev. NYITRAI TAKARÉK ÉS FOGYASZTÁSI EGYLET. Dve spojené ruky.

50. Medená **známka**: 1 na oboch stranách. Na jednom boku J. D. razené.

51. Medená známka: 1. NIED · ÖSTER · — ARBEITER · — CONSVM · VEREIN – 25. Rev. 25.

52. Tiež medená: PHILIP BEST · — LAGERBEER. Pohár naplnený pivom, pod ním 1863. Rev. EMPIRE BREWERY ✕ MILWAUKEE ✕ Pivovárske odznaky.

53. Medená **známka**. Rev. DEUTSCH OSTAFRIKANISCHE GESELLCHAFT · 1890. Rev. Vo vavrínovom venci turecké písmo.

54. Herná **známka** s rížskym jablkom na jednej a s trimi korunami na druhej strane. Kolopis v gotických písmenách nečitateľný.

55. Tiež herná **minca** z mosadze. Nad dvoma ratolesťami 1., na druhej strane jednohlavý orol s rozpiatyma krýdlama. Na vrchu SPIEL MÜNZE.

56. Tiež taká, ale menšia.

57. Tiež taká, ale ešte menšia.

Digitized by Google

58. Mosadzná herná minca: V dubovom venci: SPIEL—MARKE. Na druhej strane v prostriedku jedna veľká a s krajov 16 malých hviezd.

59. Tiež taká, len na Av. strane stojí: NAPOLEON III — KAISER V · FRKR.

60. Mosadzná kartová známka, na jednej a na druhej strane po tri karty.

61. Mosadzný **početný peniaz**. Av. ANNA DG · ANG · — SC · FR · BT · HIB · REGIN. Panovnicino poprsie. IOHANN JACOB TETZEL · RECHEN · PFENING. Korunované štyri štíty.

62. Tiež mosadzný **početný peniaz**. Av. LUD · XV · — D · G · FR · EN · REX · Panovníkovo poprsie. Rev. AD NVTVM · ASSVRGVNT. Na spodku: RECH · PF · — I · I · D.

63. Tiež taký. Av. LVDOVICVS · — MAGNVS · REX. Ludvikovo poprsie. Rev. IOHANN WEIDI—NGERS RECH · PF. Korunovaný štít.

64. Tiež mosadzný „početný peniaz." Av. LOVIS XIV. ROY — D · FR · ET D · NAV. Kráľovo poprsie. Rev. CORNLAVEFERS · RECHN · PFENING. Štít.

65. Tiež taký: LUD XV D · G · — FR · ET NA REX. Poprsie. Rev. MICHAEL LEICHKAVT RECH · PF. Korunovaný štít.

66. Tiež početný peniaz. Av. LVD · XIIII · — D · G · F · E · N · REX. Poprsie. Rev. LAZ · GOTTL · LAVFFER · RECH · PFEN. Korunované 4 anjouske lalie.

67. Tiež taký. Av. LVD · XV · D · G · — FR · ET NA REX. Poprsie Rev. DVRCH GLÜCK VND FLEIS. V prostriedku loď, po bokoch R—PF. Na spodku (A · N.)

68. Tiež taký, len na Rev. lalie.

69. Tiež taký, len na Rev: CHRISTO · SIGMUNDIANER RECH · PF. V prostriedku štít.

70. Tiež mosadzný, ale nečitateľný.

71. Mosadzná **známka**. Av. NAPOLEON—EMPEREUR. Pod poprsím H. Rev. Dubový venec.

72. Mosadzná **herná známka**. Av. LOUIS NAPOLEON. Poprsie. Rev. vo venci SPIEL—MARKE.

73. Tiež mosadzná: Av. CAROLINA—D · G · FR · R · Na ľavo obrátené ženské poprsie. Rev. IOH · ADAM · — VOGEL. Pod slncom strom. Na spodku NE · PP. Dva kusy.

74. Tiež mosadzná: Av. mužská hlava; Rev. korunovaný štít.

75. Tiež mosadzná: Mládenecká hlava s klobúkom s dvoma krýdlami na hlave. Rev. AUFMERK—SAM. Dáma hrá na klavíre.

76. Tiež mosadzná. Av. SIGNOR—PAGATO. Mužská postava. Rev. Vo venci: SPIEL—PFENNING — . . .

77. Tiež mosadzná. Av. Vo vavrínovom venci: SPIEL—MARKE · Rev. Jelen.

Digitized by Google

78. Tiež mosadzná. Av. ANFANG · BEDFNCK · DAS · END. Slnce, polmesiac a hviezdy. Rev. PLVS—ULTRA. Loď, pri bokoch RE—PF. Dolu: I · A · V.

79. Tiež mosadzná, ako predešlá — len kolopis nečitateľný.

80. Tiež mosadzná. Av. GOTTES REICH BLEIBT EWIG. V Kartuschi ríšske jablko. Rev. HANS · WEIDINGER IN NVRN... G. Štyri koruny.

81. Mosadzná početná známka so slncom, polmesiacom a hviezdami. RECHN · PF · IOH · CONRADT HÖGER. Rev. Plachtová loď.

82. Medená **náhradná** minca. Av. Vo vavrínovom venci 4. Rev. Dvojhlavý korunovaný orol, na prsach v stuhe C · VI. majúci.

83. Mosadzná známka s dierkou na vrchu. Av. GEORGIVS III DEI GRATIA. Poprsie. Rev. B · BROS · REX · F · D · CLX · X · HOCKLEY · B · I · R · M · 1790. Korunovaný štvordielny štít.

84. Mosadzná herná **známka**. Av. KEEP—YOUR TEMPER. V prostriedku sediaci mužský. Rev. Tri karty.

85. **Mosadzná známka**. Av. VICTORIA QUEEN OF GREAT BRITAIN. Panovnícino poprsie. Rev. Dvojhlavý orol. Dva kusy.

86. Tiež mosadzná herná **známka**. Av. SIGNOR—PAGATO. V prostriedku pagat. Rev. SPIEL — MÜNZE. Dve karty s nápisom: XXI — EXCUSEZ.

87. Mosadzná **herna známka** so slncom, hviezdami a mesiacom na jednej strane; s loďou — PLVS — VLTRA, na druhej strane.

88. Medená **náhradná minca**. Av. Korunovaný dvojhlavý orol, v stužke na prsiach C · VI majúci; Rev. Vo vavrínovom venci: 2.

89. Tiež taká, ale na Rev. miesto 2 stojí 1.

Papierové peniaze.

(Banknoty.)

Rakúsko.

1. „Fünf Gulden", wiener Stadt Banko-Zettel z r. 1800.
2. Tiež taká z r. 1806.
3. „Fünf Gulden„ öst. Währ. z r. 1866.
4. „Ein Gulden" öst. Währ. z r. 1858.
5. „Zehn Kreuzer" z r. 1866.

Uhorsko.

5—7. Takzvané kossúthky: 5 zlatých z r. 1848. 3 kusy.

8. Kossúthka: jeden zlatý.

9. Kossúthovská poukázka na 30 kr. z r. 1849.

10—13. Papierových 10 krajciarov šajnových z r. 1849. 3 kusy.

Francúzsko.

14. „Assignat de cinquante sols z r. 1793.

Digitized by Google

Turecko.

15. Turecká banknota.

Niekoľko starožitných vecí.

16. Drevená, krásne perlovkou vykladaná kassetka na zamykanie.

17. Sedem kúskov granátov z Drégely-Palánky, kde sa vo veľkom množstve nachodia.

18. Desať upálených ražových zŕn vo vykopaninách v Pompeji najdených.

Oprava.

Chyba tlače. Na strane 40 v riadkoch 10, 15 a 19 miesto *rožkách*, má stát *nožkách*, a v riadku 14 miesto *dokázalo*, má stát *dokásala*.

Digitized by Google

OBSAH.

Strana

Drievna mestská administrácia v Kremnici a v iných slobodných kráľovských mestách. Píše *Pavel Križko* 3, 101

Miestopisné úryvky z Gemera. Podáva *Julius Botto.* I. Veľká Revúca. II. Jelšava 27, 131

Androdynamia u Zádušníka. (Glechoma hederacea L.) *A. Kmeť* 38

Floristické odrobinky. Podáva *Andrej Kmeť* 40

Dakoľko povier, liekov atď. zo Solčian. Dľa sdelenia *Jána Ondruša* podáva *Vršatský* 47

Ľudové zvyky a obyčaje. Podáva *Andrej Klimo.* Svadba v Liptovskom Jamníku 51

Miestne mená vo Spiši. *Štefan Mišík* 60

O ústrojnosti nápevu „Nitra milá, Nitra." Podáva *Ľud. Ad. Reuss* . 69, 121

Záhada dejepisná. Rozjíma *Fr. V. Sasinek* 78

Traja bratia. Povesť z okolia *Hrabušic, Štiavnika* a *Viderníka.* Spišsko-slovenským nárečím podáva *Ján Kovalčík* 85

Katalog numismatickej sbierky Museálnej slovenskej spoločnosti v Turč. Sv. Martine. Dr. *J. P.* 92

Obyčaje a povery z roľníckeho predmestia Štálov v Novej Bani. Podáva *Štefan Volf Kňazolúcky* 139

Záhadné dejepisné otázky. Napísal *Fr. V. Sasinek* 146

Bronzový hromadný nález na Hrádku pri Istebnom v oravskej stolici. Dr. *J. P.* 154

Ešte raz „Miestne mená vo Spiši". I. Dr. *Stanisław Eljasz-Radzikowski.* — II. **Odpoveď** p. dr. **Eliasz-Radzikowskému na nové poznámky jeho o „Miestnych menách vo Spiši".** *Štefan Mišík* 159

O pôvode mena „Ružbachy". *Štefan Mišík* 170

Katalog numismatickej sbierky, darovanej Museálnej slovenskej spoločnosti Ferdinandom Šándorfim. Sostavil dr. *Ján Petrikovich* 172

Digitized by Google

Prosíme všetkých priateľov dedovizne slovenskej, i tých, ktorí už v *Sborníku* uverejnenými vzácnymi plodmi ducha svojho podnik národný a vlastenecký na spôsob uznaný, cenný, chtivo podopreli, i tých, ktorých s vďakou prijaté literárne príspevky pre úzkosť priestoru nemohly byť uverejnené až posiaľ, a ktorým všetkým za priazeň a vrelosť k veci dokázanú vyslovuje správa hlboké poďakovanie; no i všetkých tých, ktorí i vedia i majú o čom písať v obore účinkovania Museálnej slovenskej spoločnosti, všetkých prosíme, aby dielo naše či väčšími, či menšími článkami, dopisami, opisami, krátkymi zprávami atď. atď. láskave podopreť ráčili.

Redaktor.

Novým členom Museálnej slov. spoločnosti môžeme prepustiť šesť sošitov *Sborníka,* soš. I. a II. (r. 1896, 1897 a 1898) pri doplatku za každý sošit po 1 zl., v to počítajúc aj porto.

Správa.

Digitized by Google

Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti vychádza v neurčitých dobách, avšak každého roku aspoň v dvoch sväzkoch.

Členovia Museálnej slov. spoločnosti dostávajú ***Sborník*** zdarma, no pri doplatku 1 zl. za ročník, ktorý doplatok ku zásielke členovského príspevku pripojiť prosíme.

Poneváč vydávanie ***Sborníka*** so značným nákladkom je spojené, správa s povďačnosťou prijme všetky väčšie-menšie na vydávanie ***Sborníka*** znejúce obete a príspevky.

Všetky zásielky venované museálnym alebo knižničným sbierkam, ako i dopisy týkajúce sa správy ***Museálnej slovenskej spoločnosti,*** prosíme na meno tejto, všetky články a dopisy týkajúce sa ***Sborníka,*** prosíme zase na meno redaktora ***A. Sokolík-a*** do Turč. Sv. Martina láskave posielať.

Pl. t. priaznivci museálnych sbierok našich prosia sa úctive, aby pri každom kúsku prípadnej zásielky nesťažovali si poznamenať — nakoľko možno — kde ktorý predmet najdený bol, zkade pochodí, čím nález, poťažne príspevok, získa na zajímavosti.

Výťah zo stanov.

Členovia Museálnej slovenskej spoločnosti.

Zakladajúcim členom môže byť, kto raz na vždy složí 25 zl. r. č., poťažne 50 korún.

Riadnym členom stane sa, kto ročite najmenej 2 zl. r. č. alebo 4 koruny platiť sa zaviaže.

Činným členom je, kto ciele spoločnosti sbieraním a zasielaním predmet museálnych a knižcevných sbierok tvoriacich vecí podporovať sa zaviaže a aj skutočne podporuje.

Kto chce stať sa zakladateľom, alebo riadnym a poťažne činným členom, ten oznámi to predsedníctvu buďto bezprostredne, buď kroz daktorého člena.

S úctou prosia sa ct. členovia Museálnej slovenskej spoločnosti, aby, každý v svojom kruhu a podľa možnosti, hľadeli budiť záujem za národnovlastenecký tento ústav. Keby každý dosavádny člen behom roku získal aspoň jednoho nového člena, čo veru — aspoň po väčšine — nemožno pomenovať nemožnosťou, nielen že zdvojnásobnily by sa materiálne prostriedky spoločnosti, ale zmohutnela by táto aj o vec zaujímajúcimi sa členami a účinkovanie jej stávalo by sa ďalej a ďalej i širším i vnikavejším.

Cena 1 zl.

Digitized by Google

Príloha ku 3. číslu Časop. Mus. slov. spoločnosti z r. 1900.

Roč. V. Sv. I.

ZBORNÍK

Musejnej slovenskej spoločnosti.

TURČIANSKY SV. MARTIN. 1900.
Tlačou Knihtlačiarskeho účastinárskeho spolku. — Nákladom vlastným.

OBSAH.

Strana

Georgii Ribay Sexcenta et octo Adagia slavica. *Z.* 3

Vývin keramiky a slovenská majolika. Podáva *Pavel Socháň* 26

Miestopisné úryvky z Gemera. Podáva *Julius Botta* III. Muráň a hrad Muráň 47

Upozornenie na dejepisné, náboženské a prírodné pamätihodné veci v stolici trenčianskej. *Romuald Zaymus* 55

Starobylý nápis rimanský. *Fr. V. Sasinek* 63

Zvyky a obyčaje v Košťanoch. Podáva *Janko Párička* 67

Soznam sbierky húb, in natura, v prirodzenej podobe, sosbieraných a präparovaných *Andrejom Kmeťom,* venovaných Museálnej slovenskej spoločnosti . 75

Ľudová liečba v Turci. (Pokračovanie z II. roč., sv. II.) Podáva dr. *J. Petrikovich* 83

„Rozmlúvání mládence se smrtí". Z čechmistrovských pohrabných »vinšov a rečí« v Trenčiansku. Podáva *Joz. Ľ. Holuby* 89

Archív 93

Digitized by Google

SBORNÍK

MUSEÁLNEJ SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI.

Rediguje:

A. SOKOLÍK,
tajomník.

Ročník V.

TURČIANSKY SV. MARTIN.
Tlačou knihtlačiarsko-účastinárskeho spolku. — Nákladom vlastným.
1900.

Digitized by Google

Digitized by Google

Georgii Ribay [1])

Sexcenta et octo Adagia slavica.

A.

1. Aby všem ústa zavázal aneb zašil, musylby mnoho plátna míti. (Na pomluvače a utrhače netbey.) Z. V. 462.

2. Ač žobrák syt, ale mošna není. (Je nesyta [nenasytník] a lakomec). Z. X. 930.

---

[1]) Riegrov »Slovník Naučný« píše o ňom toto:

„Ribay Jiří, evang. kazatel a sběratel kněh, nar. 1754 v Trenčíně na Slovensku, vycvičiv se v základních vědomostech literních ve vlasti své, navštívil r. 1780 universitu v Jeně; navrátiv se domů, stal se kazatelem ev. sl. B. v Bohunicích, pak v Cinkotě; na to žil několik let v soukromnosti v Pešti, posléze uvázal se zase v úřad kazatelský v nově zřízené církvi sv. na Torži v Báčské stolici, kdež † 31. pros. 1812 na úplavici. *R.* byl muž nevšedně vzdělaný, v jazycích a historii literární, zvláště slovanské zběhlý, a zanášel se přede vším sbíráním starších kněh československých, tištěných a rukopisných; k tomu konci putoval velmi často po městech a vesnicích, kupoval staré knihy československé za hotové peníze, aneb je vyměňoval za jiné knihy a jmenovitě v čas drahoty za obilí a jinou potravu, nešetřiv při tom žádných výloh ani jiných nesnází. Tím zjednal sobě takovou zásobu staročeských kněh a rukopisů, že času toho žádná soukromá ba ani veřejná biblioteka na Slovensku s jeho sbírkou porovnati se nemohla. *R.* pokusil se také jakožto spisovatel na poli vlastenské literatury, vzdělav: *C. k. mandat ve věcech evang. náboženství se týkajících* (v Pešti 1792, prel.); *Pravidla moresnosti aneb zdvořilosti, jakož i opatrnosti* (tamtéž 1795); *Katechysmus o zdraví pro obecný lid* (tamt. 1795). Mimo to zůstavil v rukopisu přes sto archů rozličných linguistických sbírek a zápisek: 1) *Specilegium vocum bohemicarum circiter 7500, ad modum lexici Tomsiani collectarum, eidem aut alteri cuipiam in supplementum inserviturum*; 2) *Idioticon Slovacicum voces bohemicas aut plane non, aut alio sensu usitatas, circiter 14,700 complectens*; 3) *Kniha přísloví českých a slovenských přes 3850 s výklady*; 4) *Jadrnost české řeči aneb sepsání jadrnějších vysloveni českých a některých slovenských, na spůsob fraseologie*; 5) *Des slo-*

Digitized by Google

3. An chodí, co by mu z nosu kapalo. (Přišel do neštestí pro neopatrnost a hněvá se bez příčiny pro ledacos.)

4. An již s chvoštištetem chodí, hledaje penez. (Pozdě lituje utracených penez.)

---

wakischen Idiotikons 2. Theil; 6) *Slovář biblický vykládačný, v kterém zatmělejší a nezvyklá slova česká Slovákům se vysvětlují*; 7) *Vocabularium symfonum vocum bohem. et germ., item latinar. et boh. vocum.* (Palkovičův Týd. 1813, str. 109.) Rukopisy tyto prodávala po smrti *R*-ově manželka jeho Alžběta (r. 1816). Staročeské knihy dostaly se z části do rukou maďarských; větší jich část koupil však za našich dnů Pražský antikvář Šálek, který r. 1856 o ni vydal obšírný katalog. *R.* zůstavil syna Ludvika, který se však přílišným studováním na mysli pomátl a pak neustále po Slovensku putoval, až po r. 1850, neznámo kde, smrtí sešel.«

Skôr než by som niektoré moje poznámky k prítomným »Adagiam« pripojil, nech stoja tu ešte niektoré dáta, a síce najprv bezprostredne za »Adagiami« napísané:

»Abgeschrieben von J. Michalovsky, einem Doktor Medicinae, aus der Ausgabe vom J. 1705 in 12.

Eine ältere Ausgabe ist vom J. 1599. Noch eine ältere einige Jahre früher, die ich jetzt nicht bei der Hand habe, 1582.

Der erste Sammler war Jacob Srnec von Werwažova.

Das 1. ist so zu lesen: Aby všem ústa zavázal aneb zašil, musylby mnoho plátna míti. Signific. Na pomluvače a utrhače netbey.

Die lateinischen, oft weitschweifigen Erklärungen hat der Abschreiber hier ausgelassen.«

Iné rukopisy Ribayove v »Magyar nemzeti muzeum-e« sa nachodiace sú:

1. Vocabularium Hungarico-Slavicum, scive vocabula Slavis et Hungaris communia. A—Z.
2. De differentia et classificatione Slav. in Hungaria. Differentia Slavo-Bohemica.
3. De studio linguae Bohemicae apud Slavos Hungaros.
4. Idioticon Slavico-Bohemicum.
5. Recensio Codicis Manuscripti Bohemici Csernanszkiani.
6. Snár Wawrince v Praze. A. 1483.
7. Lucubrationes de lingua et natione Slavorum in Hungaria.
8. Miscellanea Bohemico-Slavica.
9. Sylloge vocum, formularumque loquendi, quae vel obsoleta sunt hodie, vel singulari significatu, aut construendi rationem notatu dignae habentur inter Slavos Hungariae.
10. Observationes de florione tam Nominum quam Verborum antiquis Bohemis usitata, sed a consuetudine hodierna aliena.
11. a) Über die Slovaken in Ungarn nach dem (Anton?).

b) Über die Slaven und Ungarn aus Dobrovszky's Geschichte der Slawischen Sprache und Litteratur.

c) De Slavis et lingua Slavorum in Hungaria, excerpta ex magno opere Mathiae Bellii Notitia Hungariae nova. Pars I.

Túto častejšie, konečne i v mojom diele spomínanú, ale zatarasenú sbierku »Adagií« podarilo sa konečne môjmu synovi medikovi, láskavým pričinením p. dr. Melicha, bibliotekárneho úradníka »Magyar nemzeti muzeum-a», vykutiť, aby ju mohol odpísať. Písmo je, ako som z odkreslenia niektorých slov videl, nanajvýš nezreteľné,

Digitized by Google

5. An to Malostranští švecy na kopyta vypískali. (Věc již vúbec všem všudy známá jest.)

6. Ani vúl darmo (?) smrtí neumírá. (Co príliš, to príliš.)

7. Až mi dáš jísti, teprva mi spívej. [1]) (Pánúm poslušni, dobrodincúm vdečni býti máme.)

B.

8. Barana po rounu poznáš. (Každého po skutku znáti hleď.)

9. Baran vlku kalí vodu. (Aby škodil, nenáležité príležitosti plodí.) [2])

10. Ber rád, když dávají. (Neodkladeg, abys nepykal.) Z. VIII. 603.

11. Beží mu o grunty. (Jedná sa o vecech velikých a nebezpečných.)

12. Blázna by (v staupě?) opísal, jiný nebude. (Nenapraví se.)

13. Blaze rybám u vodi. (Čerstvý jako ryba ve vode.)

14. Bližší kopito než súkno (?). (Jednomu spíž než druhému práti sluší.)

15. Brzo vysedl na větvičku. (Pred časem mudruje, jest vyvýšen.)

16. Brzo vypráhl, brzo vyhasyl. (Promařil dedictví.) Z. X. 332.

17. (Chybí).

18. Bylina bez květu, panna bez studu řídko přichází k jakému úžitku. (Děti bez kázne a bázne vychováni bývají ničemni.) [3]) Sr. Z. VII. 207. (Vidz 432.)

---

k čomu aj vybľadlosť tynty nemálo prispieva. Nech sa tedy vďačne prijme i odpis trochu anomaličný. (Bodky . . . značia tiež nečitateľnosť.) Podávame vec tak, ako — aspoň nateraz — možno, poneváč neradno by bolo spoliehať sa, že sa skoro najde iný ochotný človek, a to taký, ktorý by to všetko doviedol správne prečítať.

Že sa pravopis týchto »Adagií« tak kolotá, nebude divné, lebo, ako to z poznámky vyššie položenej vysvitá, nenie to ani sbierka, ani písmo Ribayho, ale odpisoval to istý Michalovský, a síce z knihy. Že z knihy (1705), to sa snáď bezpečne môže dosvedčiť zo slov »Ausgabe in 12«. Ale že »Slovník Naučný« spomína Ribayho rukopis »Kniha príslovní českých a slovenských přes 3850 s výklady«, tedy z toho vysvitá, že tuto podaných 608 »Adágií« je len jeden z príspevkov, z ktorých Ribay čerpal. Že je na vrchu rukopisu napísané »Georgii Ribay«, to nič nemení na veci, poneváč je to patrne inou rukou písané, pravdepodobne Jankovichom, predošlým majiteľom rukopisov Ribayho, majúcim na nich všade svoje meno.

Aby sa historická pamiatka nerušila, podávam všetky vety, tedy i tie, ktoré sú v mojej knihe. Poznačil som ovšem citáty z mojej knihy. Oddeliť všetky slovenské od českých nenie možné; niektoré ovšem. Mnohé direktné mravné naučenia v »Adagiach« sú zbytočne vysvetľované, na pr. 283, 292, a niekde zase vo výklade podáva sa nové príslovie, poťažne porekadlo, často zvláštnejšie od vysvetľovaného, na pr. 329, 386. Dvojnásobné *w* v rukopise písal som len *v*, taktiež Y sa začínajúce J. Pred každým výkladom stojí v rukopise Sig. (significat). Pri niektorých nepravých výkladoch dovolil som si poznámky pod čiarou.

Vidno, že rukopisy z musea vypísané nesrovnávajú sa s tamtými, v Slovníku Naučnom udanými. *A. P. Záturecký.*

[1]) Zdá sa byť prevrátené z toho: Najprv vtáčik zaspieva, potom mu dajú. *Z.*

[2]) Nemá smyslu výklad tento v oči bájke o vlku a barancovi. *Z.*

[3]) Výklad má zostať len pri panne. *Z.*

Digitized by Google

19. Byl tu, kde všem čertům vocase svazovali. (Je chytrák.)

20. By sebau vo zem bil, nic býti nemože. (Je prac(ov)ný a nešťastný člověk.) Sr. Z. XII, 446, 456.

21. Boha neprevalíš. (Práce daremní.) Z. I. 21.

22. Bude dobrý až pes na lišku vleze. (Nikdy se nepolepší.)

23. Bude z neho hospodár, co z kozla zahradník. Sr. Z. VIII. 957, 972.

24. Bůh štestím vládne. (Pánu Bohu to poruč.) Sr. Z. I. 25.

C.

25. Caufá za (vzpátkem?) (Odvolává, odstaupí.)

26. Chladního jest žalúdku příliš. (Nic nemúže tajiti.)

27. Chtě káče lapiti uhonil lišku. (Nezbedný lituje, že musí trest snášeti.)

28. Chtě se lauže uvarovati, upadl do blata. (Místo malého přišel do velkého neštestí.) Sr. Z. XII. 320.

29. Chybila mošna měchúru. (Ošizen je v své nadeji.)

30. Chybila mu modla. (Težká rána neb škoda.)

31. Co kúň a vlk kausají, vúbec říkávají, že se po tom nerádo hojí.

32. Coby mne blecha ukausla. (Špatní ublížení, škoda.) [1])

33. Coby se po něm voda (strhla?) (Již jest po nem veta.)

34. Co musí toliko udelá. (Pro samau šibenici zdržuje sa od zlého.)

35. Co nashromaždil stýskal, to utratí a promrhá výskal. (Zle nadobytý statek brzy mine.) Sr. Z. X. 737.

36. Co rozum nedává, čas přináší. (Rozšafnost přichází s léty.) Z. XII. 592. Srovn. VII. 55. 57.

37. Cvičení a skúšení dává umení. (Pilnost pomáhá k učenosti.)

38. Cykána miji. (Daremní práce.) Sr. Z. II. 197.

Č.

39. Čas nese ruže. (Každá věc má svuj čas.) [2]) Z. IX. 75.

40. Čas všemu přijde. (Neujde pomsty. Časem svým umyslí sobě. Časem vše přijde. (Polepší se nekdy.) Z. IX. 85. XII. 597.

41. Černá kráva vstupila mu na nohu. (Z neopatrnosti do neštestí přišel. Brzy se hnevá.) Z. XVI. 482.

42. Čert všudy musí svau provésti. (Nemúž tajiti své zlosti.)

43. Člověka po řeči poznáš. (Prozradí se co je zač.) Sr. Z. V. 20.

44. Člověk myslí a pán Bůh obmyslí. (Nechej pánu Bohu o se péči.)

45. Človek pretrelého čela. (Nestydatý.)

46. Čí koza, drž ji za rohy. (Buď s svým stavem spokojen.)

47. Čí kráva, drž se ji rohú i vocasu. (Idem.)

---

[1]) Značí niečo iného. Z.

[2]) Má zvláštnejší význam: Za časom príde dobré. Z.

Digitized by Google

48. Čije kosa kámen. (Predoznává své zlé.)

49. Čím kdo vyvýšenější, tím bývá sebau nebezpečnější.

50. Čím dál vždycky húř, jakž ona bába řekla. (Všecky věcy časem hynau.) Sr. Z. XII. 553.

51. Čím víc chlapa prosíš, tím ho víc popauzíš.

52. Činí, jakoby v tom dole vody nebylo. (Přetváří se, jakoby nic nevědel.)

D.

53. Dal kozlu vejce, an s ním neumí hráti. (Je hlaupý, neumí se obveselit.)

54. Dali mu na znamení. (Nesmí vyjevit.)

55. Dali mu pytlem. (Mezy urozených se plichtil.)

56. Dali mu točiti provázek. (Nemilého hosta podvodne odbyli.) [1])

57. Dal svini hausle a osli buben. (Nenáležitý auřad na koho vložili.)

58. Dalo by se, není odkud. (Je v dluzých po(d) uši.

59. Darmo sa páni učili hausti. (Od přirození neschopný.)

60. Darmo ve mlyně hausti. (Nepříhodným místem a časem.)

61. Darmo vlkem orati. (Který se živým spúsobem nedá napravit.) Sr. Z. II. 223.

62. Darmo osla učiti čísti.

63. Dáť, až pes na líšku vleze. (Vidz 22.) (S dluhem odkladá.)

64. Děj se Boží vúle. (Poruč se Pánu Bohu.)

65. Dělá co musí. (Vidz 34.) Je lenoch, neb nesytý lakomec.)

66. Dlauze přivázaný. (Rozpustilý.)

67. Dobrá mysl púl zdraví. (Kde mír a pokoj, tam všechno dobré.) Sr. Z. IX. 115—117. 119.

68. Dobrá vúle koláče jí, zlá hlavu tepe a řídký pivo pí. Sr. Z. X. 55.

69. Dobře bývá, když sú vlcy sytí a kozy celé. (S obau strán dobře.) Sr. Z. VIII. 1100.

70. Dobře jazyk za zuby míti. (Přílišné mluvení škodí.) Sr. Z. V. 278.

71. Dobře ustaupiti, kde .... není. (Sylnejšímu ustúp!)

72. Dobře z předu y z zadu oči míti. (Opatrnosti nikdy nezbývá.) Z. IX. 228. 236.

73. Dobrý až na něm kúže praští. (Dobrý je dokúd se beykovce bojí.)

74. Dobré milo odkudkolí. (Nic darmo. [?])

75. Dobře naň sedlo, dobře mu se navalilo. (Poštestilo se dobře.)

76. Dobře v čas jiskri hasyti. (Předejdi veliké zla.) Z. IX. 200.

---

[1]) Kdesi sa nemohli sprostiť žobráka, ktorý bol u nich aj prenocoval. Dali mu tedy krútiť dlhý motúz. Krútiaci musí zpätkujúc vždy ďalej ísť, v prípade potreby i von z pitvora. Keď žobrák už bol von, zamkli dvere na pítvore a jeho handry vyhodili mu von oblokom. *Z.*

Digitized by Google

77. Dočkej času co hus klasu. (Vše delej svým časem.) Z. IX. 429.

78. Dokladá ani .... (Kde nestupí ....)

79. Dokud se lýka drau, tedy na ne s detmi jíti. (Pohodlného času užívat.)

80. Do lesa dříví nikdy nevoz a do moře vody nenos. (Zbytečného nic nedelej.) Z. X. 1010.

81. Doma kdáče, jinde nese. (Pokrytec, cyzoložník.) Z. VII. 576.

82. Domnení mnoho v pytel vchází. (Ne všemu se má veřiti.) Sr. Z. V. 83.

83. Dosáhl ho živý. (Dútklivé kárání.)

84. Dostál až do kolkú. (Stálý až do smrti.)

85. Dostál se do vomizýna. (O všecko přišel.)

86. Došel čelem místa (Dostal odměnu za všetečný skutek.)

87. Dotud vlk vláčí, až ho taky povlekau. (Dotud bude krásti, až ho dopadnau.) Sr. Z. X. 1206.

88. Drbe se an ho nesvrbí. (Pozde premrhaného statku želí.) [1])

89. Drž Pane Bože káry, ať je vúz nezvrátí. (Nečitateľné.)

J. [2])

90. (Jačí?) mu v kolibe. (Je púl blázna, je dlužen do (třešti?)

91. Jde mu cez vody. (Co z štedroty rozdá, to mu Búh žehná.)

92. Jde mi z toho strach, co z pečeného vrabce. (Nic se toho nebojím.)

93. Jde mu netoliko o řemen, ale o celú kúži. (Je u velikém nebezpečenství.)

94. Jede Janek na koníku. (Hněvy [?] utíká.)

95. Jeden vúl nemá dvau koží. (Mírnosti v pokutování užívati.) Sr. Z. VIII. 1103.

96. Jest blázen, ale neholený. (Staví se, jakoby ani neuměl počítati.)

97. Jest blážkovi za čepicy dlužen. (Je blázen.) Z. IV. 221.

98. Jest Boží a Michalú. (Je opilý, že ani sebou nevládne.)

99. Jest beze cti co pes bez ocasu. (Je nestaudný.) Z. IV. 275.

100. Jest coby s nožíkem nebo ohněm zacházel. (Nedotklivý, nevrlý.)

101. Jest Čert a (dvě?) nedele. (Zlostný a všem protimyslný.)

102. Jest jonak z (Kolo... nečitateľné.)

103. Jest líškau podšitý. (Chytrý.)

104. Jest ho potřeba, co pátýho kola u vozu. (Zbytečný.) Z. XVI. 302. 356.

105. Jest medzi lžícy a usty. (Jest blízký k zahynutí.)

106. Jest mi míl, co sůl v očích. (Nevražím naň.). Z. VIII. 796

---

[1]) Snáď skorej: Starie sa do toho, čo sa ho netýka. Z.

[2]) Vidz Y.

Digitized by Google

107. Jest na poskoku, na cestě. (Do.... hotový.)

108. Jest platno, co by na stěnu hrách sypal. (Nečitateľné.) Z. IV. 148.

109. Jest stará líška, starý zajíc. (Chytrý, opatrný.) Z. VIII. 698.

110. Jest na obě strany braušený. (Pomluváč přítomných chválí, nepřítomných haní.)

111. Jest neupřahaný (?). (Tvrdošijný.)

112. Je pacholok od Žamborka. (Nečitateľné.)

113. Jest žebrák syt, ale mošna není. (Vidz 2.)

114. Jest pravá ovce. (Upřimný, mírný.) Srovn. Z. IV. 373.

115. Jest právě dokřtěný. (Potutelný.) Srovn. Z. III. 309.

116. Jest pravý kopí. (Člověk veliké postavy.)

117. Jest pravý druhý (psohlavec?). (Lakomec, dráč, stúchlík.)

118. Jest vlny na koze, jako chlupů na žabě. (Málo má.) Z. X. 356.

119. Jest všech (....) pravý dvořák. (Umí všem vyhovět.)

120. Jest tvrdé šípe. (Neustupný.)

121. Ještě si sám nepreskočil. (Neraduj se, můžeš i ty do toho neštestí přijít.) Z. IX. 408.

122. Ještě mléko mateřino na bradě, a chce se ženiti. (Nestatečné jednání.)[1]) Z. VII. 123.

123. Ježí se co ježek. (K hněvu se popouzí.) Srovn. Z. IV. 460.

124. (Jede?) na střechu.. . a spadnou mu dva. (Klidným Bůh žehná.)

125. Jidáš uhodil ho vačkom. (Lakomec.)

126. (Chybí.)

127. Již ho hlava nebolí, ani zuby. (Umřel.) Z. VI. 684.

128. Již sem na břehu. (Dovtípil sem se; 2. sem (jsem) na bezpečním místě.) Z. XII. 344.

129. Již... psem zelý. (Všechno promrhal.)

130. Již neví, kam koz hnát. (Prostořečný všude přemožný (?).

131. Jistěj pták na talíři pečený, nežli dva v povetří znešení.

H.

132. Hada za ňádry sobě chová. (Nevděčnému dobře činí.) Z. VIII. 680.

133. Hadr vonuci našel. (Jednostejných poväh lidé.)[2])

134. Hlaupý Klíma dal vejce za žejdlík vína. (Vtipně (?) víc dostal, nežli ztratil.)

135. H.... vejskal již dává na lidí (?). (Neví co delat, nezbednost tropí.)

136. Hladí a vometá liščím ocasem. (Jináč mluví, jináč myslí.)

---

[1]) »Mlieko na brade« je vôbec výčitka mladému, keď si chce počínať veku svojmu neprimerane. *Z.*

[2]) Má snáď špeciálny význam, ako: „Hnida hnidu berie«, = dvaja chudobní sa berú. *Z.*

Digitized by Google

137. Hlava živá klobaučkem dobývá. (Je zdráv, všecko stra... snadníčko dostane.)

138. Hluchý tetřiv, lelek, traup, vejce. (K ničemuž není schopný, jako mamlas hledí jen.....)

139. Hledá včerejšího dne. (Hledá, což nemožností.)

140. Hleď, aby si se nespálil. (Nic všetečně nezaviníš.) Srovn. Z. IX. 240—244.

141. Hleď, abys nezablaudil, se nezmeylil.

142. Hoden delník zásluhy své. Hoden služebník pokrmu svého. (Dej mu, co jeho jest.) Z. X. 388. (Luk. 10. 7.)

143. Hodna poklička toho hrnečka. (Sešli se dva stejní kluci.) Srovn. Z. VII. 314. IX. 490. X. 606.

144. Hodíš (se?) se zadu na vúz, abys brzo vypadl. (O chytrácích tak říkáme.)

145. Hol na dlani, kde nic není. (Nic nemal.) Srovn. Z. X. 341.

146. Holič lazebnýka drbe, a čert ďábla skube. (Dva rovní.. vedy (?).

147. Horké železo nejlépe se kuje. (Teď jest příležitost, uznání je (?). Z. IX. 446.

148. Hotov pešky i na koni. (Ku všemu hotov.)

149. Hrdey se pyšnýmu rovná. (Vadí se chuděrák pyšný s druhým o předek.)

150. Hrncují (?) se praví, dva chodcy (?) (Přezdívají se.)

151. Hrnec kotol kárá, černá sta (?) oba. Hrnec hrncy káže, oba černí jako sáze. (Dva stejní se špincujú.) Z. II. 262. 263.

152. Hrubýho díla pacholek, pravý zevel. (K ničemuž se nehodí.)

K.

153. Každá líška svůj ocas chváli, a blázen cepy. (Nečitateľné.) Z. VIII. 22.

154. (Nečitateľné.)

155. Kam vítr, tam plášť. (Je nestálý.) Z. IV. 626.

156. Kaupej se, drže se brehu. (Nedávej se do nebezpečenství.)

157. Kauří se za ním. (Nestydatě zapírá, co promluvil, patrnau nepravdu hájí.) Sr. Z. V. 200.

158. Každý hřích svau výmluvu má. (Žádný se za vinného neuzná.)

159. Káž se lačnému postit, a sýtému sedláku mlátiti. Káž vlku vorat. (Všechno svým časem má se poraučet a dělat.)

160. Kázali mu tři krále napsat. (Nemeli ho vypuditi z domu.)

161. Kdo v neštěstí, všechni se ho štítí. (Nečitateľné.)

162. Kdo v pecy býval, umí jiného tam ožehem hledat. (Nečitateľné.) Z. II. 254.

163. Když ovcy střiží, koze řit lupá. (Vida neštěstí cyzý, hleď ujít svého.)

Digitized by Google

164. Když nemůžeš přeskočit, podlez. (Kde syla neplatí, pokora pomáhá.)

165. Kdo maže, ten jede. (Nečitatelné.) Z. VIII. 612.

166. Kdo sýt, ten táhne. (Nečitatelné.)

167. Když ruka ruku myje, obe bílí bývají. (Svorná pomoc mnoho dobrého činí.) Z. VIII. 86.

168. Kdo slíbí, ten dej. (Těžko za jiného slíbit .....)

169. Kdo čeho neskúsyl, neumí o tom rozprávet. (Skúsenost nejlepším mistrem.)

170. Kde milost, tu oči; kde bolest, tu ruce. (Milovník miláčka vždy v očích nosý; nemocný proti nemocy .... (Oculi item amant duos [?]). Sr. Z. VIII. 48.

171. Když kocaur přejde, myši v kaut lezau. Sr. Z. VIII. 956.

172. Kde husy, tu smrad a štěbety; kde ženy, tu svár a klebety. Sr. Z. VII. 175.

173. Když se žení, tu tolary mění; jak se ožení, malýho peníze není. (Chtěje se po pansku chovat, korábiskom [?] umíra. Pro neopatrnost dostal se v bídu.)

174. Když prase připovědí, jítí pro ne s pytlem. (Příležitosti, dokud je před rukama uznej.)

175. Když hrušky zrají, tehdáž se česati mají.

176. Kdo roste bez kázně, stará se bez bázně. (Děti ať dobře se svedau.) Sr. Z. VIII. 872.

177. Když se mu pravdy nedostává, umí opremovati. (Kde syla nestačí, tu chytrost podstrčí.)

178. Kdo komu jamu kopá, sám do ní padá. (Zlý rádce sobě nejhorší.) Z. II. 164.

179. Komáry cedí a velblaudy požírají. (Malých se děsí, z velkých si nic nedělá.) Z. VIII. 513. (Mat. 23, 24.)

180. Kdo se s smolou obíra, zmaže se od ní; kdo s ohněm, spáli se. Sr. Z. VIII. 443. (Sir. 13, 1.)

181. Kdo tě nezná, kaupil by tě, a kdo tě zná, darmo by tě nevzal. (Potutelný.) Sr. Z. VIII. 504.

182. Když je nejmilejší hra, prestaň. (V štěstí mírnost užívej.) Sr. Z. X. 1169.

183. Kdo mluví, co chce, uslyší [?], co by nerad. (Netláchej, abys přes nos ..... nedostal. Žvavýmu jazyku nedej ....) Sr. Z. V. 271.

184. Kdo chceš pokoji (?), nečiň zmínku o boji. (S lehkomyslnau žádné cti nedojdeš.)

185. Kdo mnoho slibuje, málo plní. Kdo mnoho mluví, neb lže, neb se chlubí. (Co mluví, toho neučiní.) Z. V. 77.

186. Kdo chce užívati sladkýho, musí prvě okúsyti kyselýho. Kdo chce požíti dobré vůle, musí pokúsyti nezvůle. (Bez práce nic nedobydeš.)

Digitized by Google

187. Kdo chová svýho, nebude žáden (žádostivý) cyzýho. (Pracovitým Pán Bůh žehná.)

188. Kdo čí chléb jí a pivo pí, toho píseň spívej. (Dobrodincy dobře čiň.)[1]) Sr. Z. VIII. 1042.

189. Kdo dluh dluhem platí, klin klinem vyráží. (Lesť lstí nahražuje.)[2])

190. Kdo svého nehledí, ten nedlauho dedí. (Kdo není svého dědictví pilen, ochudne.)

(Neočíslené.) Kdo je trošky živ, bude-li bohat, bude div. (Nečitatelné.)

191. Kdo čoho dosti má, rád s tým plytvá. (Boháč múž rozdávati.)

192. Kdo se chřestu bojí, nechoď do lesa. (Třese se co osyka.)[3]) Z. IX. 45.

193. Kdo se bojí nauze, neřád pro bůh davá. (Třese se na peníze.)

194. Kdo jak činí, tak odplatu beře. (Jaký dílo, takový plat.)

195. Kdo má koláč, najde y družbu. (Dives ubique placet.) Z. X. 26.

196. Kdo má koně, snadno k němu sedlo najde. (Nečitatelné.) Z. IX. 108.

197. Kdo má peníze v kapse, múže jít do karet. (Kdo má nazbyt, múže přidavati [?]).

198. Kdo má škodu, nestarej se o posměch. (Nešťastnému lidé ....) Z. X. 130. 131.

199. Kde te nesvrbí, nedrbej, aby příčesú neudelal. (Když tě nepálí, nehas.) Sr. Z. VIII. 412.

200. Kde bázeň, tu kázeň.)[4]) Sr. Z. VIII. 872.

201. Kdo příkre přistavuje (?), rád spátkem padá. Kdo příkre pristavuje (?), rádo se .... obracuje. (Kdo ťažký vecy bere, od nich přistane [?]).

202. Kdo neyvíce remesel umí, nejistější vopsy bývá. (Taulavý .. nic nemúže býti.) Sr. Z. XI. 98.

203. Ke všemu se hodí. (Je spúsobný.)

204. Klobásau srazil polt slaniny. (Málem mnoho dostal.) Z. X. 1158.

205. Klátí se co býk na bahne. (Nestálý, ledakamsy se dá zaplýst do díla. [?])

206. Klin klinem vyrazil. (Lesť lstí nahradil.) Z. IX. 502..

207. Komu sám Bůh, tomu všickní Svatí. (Všem, Bohu y lidem príjemný.)[5]) Z. VIII. 1125.

208. Kostka kostky nehyndruje. (Stejní sobě proti nerovným vůli drží.)

---

[1]) Skorej: Od koho si odvislý, toho musíš poslúchať. Z.

[2]) Výklad je skorej: Nič neumenšil svoj dlh. Z.

[3]) Toto naskrze nemá smyslu, ale: K podniku treba odvahy. To v zátvorke je porekadlo, to prvé je príslovie. Z.

[4]) Naopak: Kde kázeň, tu bázeň. Z.

[5]) Nepravý to výklad; má byť: Komu je mocný, vyššie postavený, priateľom, tomu prajú i nižší. Z.

Digitized by Google

209. Koštovati brodu aneb neštěstí. (Tento se bál [?]).

210. Koho oči bolí, nechoď do mleyna. (Kdo si bojácný, nechoď na vojnu.) [1])

211. Kohaut na svých smetých rád kokrhá a spívá. (Quisque domi ....) Sr. Z. VII. 908, 909.

212. Kuřátko chce již maudřejší bytine žli slepice. (Nečitateľné.) Z. VII. 64.

L.

213. Laupil ježka. Lapá ježky. (Nedůtklivého človeka dráždí.)

214. Laudí se co líška z daleka. (Chce něco zlého tajně způsobiti.)

215. Leze co pes po bříše. (Lstivě chce škodit.)

216. Leze vojak jako rak, sdvihuje se z klepet. (Uznav zlau radu, od ní odstupuje.)

217. Leze co maucha z pomyjí. (Když se zhanobili, chcí aby se slízali. [?])

218. Lépe státi se svým snopem, než se cyzým mandelem. Lépe za svým krajícem, než za cyzým pecnem. (Nečitateľné.)

219. Líhá na čertove plachti. (Hryze ho svědomí.)

220. Lítá prv než mu křídlá dorostli. (Nečitateľné.) Z. VII. 50.

221. Lišku po ocase, lva a medvěda po pazauřích poznáš. (Vše se po něčem pozná.) [2])

222. Líná ruka holý neštěstí. (Kdo nechce pracovat, ochudne.) Z. X. 510.

223. Lonský slívy připomíná. (Nečitateľné.)

224. Lže ve všecky hambalky. (Nestydatě lže.)

M.

225. Maucha mu přes nos přeletěla. (Jest popudlivý.) Sr. Z. IV. 412.

226. Má sojky v hlavě. (Je půl blázna.) Z. VIII. 732.

227. Má sršne y kočky v hlavě. (Je zlobivý a pošetilý.)

228. Má křeč na jazyku. (Nesmí s pravdou na jevo.)

229. Má řeči co vody. (Lecos tlachá.)

230. Medle uč vrabce lítati. (Nečitateľné.)

231. Má řečí, co kozý řit bobků. (Stále by hubau mlel.)

232. Medle hroz svého půl(?) (Nic mu neuškodíš.)

233. Mít statek jakkoli. (Lakomec sy nic nevšíma, dobře aneb křivě peníze bére.)

234. Mistr nauze naučil Dalibora hausti. (Chudoba učí remeslúm.) Sr. Z. IX. 591.

---

[1]) To je len jednotlivý príklad, ale značí vôbec: nečiň proti sile; nečiň, čo ti môže škodiť. Z.

[2]) Príslovie to vzťahuje sa na vlastnosti zlých ľudí. Z.

Digitized by Google

235. Mívej (radímť) jazyk za zuby. (Kdo příliš mluvívá, snadno zavadí.) Z. V. 278.

236. Mluví, co mu slina k ústům přinese. (Lecos mluví.) Z. V. 618.

237. Mluví, jakoby mu ústa zamreli; jakoby mu ústa zavřel, zašil. (Nesmí povedět.)

238. Mnoho čapú, málo žab. (Mnoho jedlíků, málo jísti.) Z. X. 493.

239. Mnoho příliš mluví, ale málo škodí. (Hrozý, luže, málo může.)

240. Mnoho vody dotud uteče. (Neboj se málomyslný.) [1]) Z. XII. 406.

241. Mnoho vřesku, málo zysku. Mnoho vřesku, málo vlny. (Mnoho připovídá, málo plní.) Sr. Z. V. 230.

242. Míní, že mu samýmu slunce svítí. (Své činy vynáší. (Slídílek (?) Z. VIII. 581.

243. Mol v drahém rauše, živá ryba na súše, vlk mezy kozami, žák mezy pannami, kozel v zahradě. Z. VIII. 957.

244. Motovidlem střelit. (Mluví, co k jeho koncy je ničemné.)

245. Moc železo láme. Sr. Z. XII. 650.

246. Mohou spolu peníz projíti. (Sám sobě rovní.)

247. Moře nevypiješ. (Díla se ujímáš, o které tě není.) Z. XII. 634.

N.

248. Nahlédá co pes do kuchyně. (Je špehéř, přišel na zvedky.)

249. Není toho manželství, aby se mezy manžely něco odporného nepřihodilo. (Nečitateľné.)

250. Nauze zvůle nemá. (Pristaň na tom, co máš.)

251. Nahlédni sám do svých ňáder. (Nosce te ipsum.)

252. Nazobal volie. (Byl prvé chudák, nyní že bohatství přišlo, vede sy.)

253. Nahradil mu, neb nalil zase vrchovatou. (Nečitateľné cudzie slová.)

254. Nebyl tu, když Pána Boha zrazovali. Je Pavel sprosták. (Sprostý.)

255. Nemauže se šídlo v pytli tajit. (Sám se pozradí.) Z. VIII. 564.

256. Ni to pták, kto se sklube. [2]) (Jisté věcy sobě váž.)

257. Nespolíhej na telšinky (?) cyzý. (Co sám múžeš, udělej.)

258. Nezapomene hrušky v popeli. Hledí na zadné kolo. (Je opatrný.)

259. Není v týmě uražen. (Je maudrý.) Z. III. 187.

260. Nerád se potí. (Je skaupý.)

261. Nenechanec. (Rád krade.)

262. Nesýtý nepotáhne. (Nečitateľné.)

263. Nemazaný vůz tíšej se táhne. Sr. Z. VIII. 612.

264. Nedmi nedvědu v ucho. (Hnevivýho nepopauzej.)

265. Nezapášej s nedvědem. (S mocným se nesúď.)

---

[1]) Porekadlom tým označuje sa daleká budúcnosť, inšie nič. Z.

[2]) Nesrozumiteľné. Jesto: Ne toho je vtáča, kto ho šklbe, ale kto ho sjie. Vidz Z. IX. 396.

Digitized by Google

266. Nepřilívej lauže k blatu. (Zarmaucenému zármutku nepřidávej.)

267. Nepauštěj se bez vesla na moře. (Quidquid agis etc.) Z. IX. 253.

268. Není dobře stáda vlku poručeti.

269. Nespomohlo babě ani kauření. (Povístky neprospívají.)

270. Není Řím ani Praha jednoho roku vystavena. (Velké věcy...)

271. Nebeře se z jedneho vola dvau kožĺ. (V trestání má se dáti pozor. [1]) Z. VIII. 1103.

272. Neveyskey, ješte si nepreskočil. Z. IX. 408.

273. Nežertuj, s kým sy nerostl. (Majori cede.) Z. VIII. 377.

274. Nejprve svau střešku sluší přikrýti. (Více o sebe jako o jiné se starej.)

275. Nedbám na měsýc ani na hvězdy, když mi slunce svítí. Z. VIII. 896.

276. Nerád by, aby po něm tráva rostla. (Závistlivý.) [2]) Z. VI. 673.

277. Nemá všech doma. (Je šašek.) Z. III. 244.

278. Nesebral havránkú všech. (Je nerozšafný.)

279. Nemůželi kovati, ale pomáhá dýmati. (Jak může, pomáhá.)

280. Nerovná spřež nerada spolu dobře a zároveň táhne. (Věcy nestejné.) [3]) Z. VII. 323.

281. Nedoptal se toho. (Je tlachavý.)

282. Neumřejí s tím hříchem. (Pán Bůh to bez pomsty nenechá.)

283. Nesluší žádnému zaufati. (Nebuď malomyslným.)

284. Nevděčnému nic není vděk, by mu pak y za krk pěstí dal.

285. Nevděčnému čiň co čiň, nic mu vděk není.

286. Netáhni, ještěs nevyhrál. (V štěstí pomni ná neštěstí.)

287. Nerád kordem vrtá. (Lenoch.)

288. Nerád se potí. (Id.)

289. Ne vždycky rak na mleyně, někdy také žaba se nachodí. Ne vždycky prosvícení. (Ne vždy vše po vůli plyne.) Sr. Z. IX, 123.

290. Nejspíše blázni a dítě pravdu poví. Sr. Z. VI. 298.

291. Neveyskej, daleko eště do večera.

292. Nesluší pýchati. (V štěstí se nevznášej.)

293. Nesluší se přílišně vypínati. (Id.)

294. Není již kam koz hnáti. (Nesmí strachem své zdání pronésti.)

295. Ne vždycky sluší kvapiti. (Nečitateľné.)

296. Nespomínej již toho, co již pominulo. (Nečitateľné.)

297. Není tak dlauhá píseň, aby ji konce nebylo. (Vše má svůj konec.) Z. XII. 624—5.

298. Není toho kostelíku, aby v něm jednau do roka posvícení nebylo. (Každá těžkost své polepšení má.)

---

[1]) Priobmedzený to výklad. Z.

[2]) Iný, bežný výklad: nerád by ešte zomrel. Z.

[3]) Užíva sa zvlášte o manželstve. Z.

Digitized by Google

299. Není té krčmy, aby v ní při kvasu nekdy svády nebylo. (I mezy přátely.)

300. Nedarmo čert svau mateř bil, že jej neuměla vymluvit. (Umí se vymluvit.) Sr. Z. V. 110.

301. Nedá se prodat. (Umí tlachati. [1]) Z. V. 759.

302. Neví, kdy má přestat mluvit. (Id.)

303. Nadarmo se dal v zadek mrskat. (Je němý.)

304. Nestarey se dál, (?) řeči co vody. (Mnoho slibuje, málo plní.)

305. Nedal Pán Bůh svini rohú, aby netrkala. (Na hlaupé, pyšné, bohaté ženy.) Sr. Z. VII. 527. XVI. 360.

306. Nemůž ani někdy oddechnouti. (Má mnoho práce.)

307. Nemá oddychu žádného. (Id.)

308. Ne vše zlato, co se bliští. Z. IX. 254.

309. Ne vše krása, co se líčí. (Id.)

310. Ne vše pravda, když se pěkne mluví. (Id.)

311. Nepíš čerta na stenu, sám se on namaluje. (Časem a místem nepříhodným nežartuj.) [2]) Sr. Z. IX. 189.

312. Neštestí vždy hotové. (Nečitateľné.) Z. XII. 147.

313. Neštestí nechodí po horách. Z. XII. 143.

314. Neníli zvůle, přistaň na mále.

315. Nemášli koně, choď pešky. (Id.) Z. X. 689.

316. (Chybí.)

317. No tak kusá (?) jako s vocasem ..... pěnkava spívá. (Na ženy šperkované a pyšní lidi z nižšího stavu.)

318. Neumí holubú lapat. (Je hlaupý traup, stojí všudy jako slaup; na všechno ústa otvírá, jako kráva na nové vráta.)

319. Nebude po čertové vůli. (Latinské nečitateľné.)

320. Nezdá se umět kuřátek rozvázati. (Staví se, jakoby třech neuměl počítat, zatím je vybraná kopa.) Z. VIII. 546.

321. Není zysk na nedvědí kúží píti. (Prodal, čeho ještě nemá.) Sr. Z. IX. 373—4.

322. Není toho ... ku (?), aby nebylo pravdy trochu.

323. Neví ještě, kam pěnkava nosem sedá. (Je sprostý.)

324. Nepujde po druhy do líčky ani do vrše. (Je rozšafný.)

325. Nepodobno pazdeří k té červené ruži. (Latinské nečitateľné.)

326. Nemá všech doma. (Je bez rozumu.) Z. III. 244.

327. Nedá jinač, jen za hotový. (Je lakomec.)

328. Neprodáliť plátna, mnoho mluvíš. (Kdo mnoho slibuje, málo splní.)

329. Nebožátko, nedali mu píti. (Je tak střízlivý, až je mu koňský trh auzký a vokna za kamna vidí.)

---

[1]) Hovorí sa o známosti cudzej reči. Z.

[2]) Pravý výklad: nespomínaj ľahkovážne nešťastie, aby naozajst neprišlo. Z.

Digitized by Google

330. Někdy byl vážný, nyní žádný. (Pro všetečnost přišel o milost.)

331. Neveyskej až přeskočíš. (Z cyzýho neštěsti se nevesel.) [1]) Z. IX. 408.

332. Nepárá se mu po švu. Proti srsti se mu vede. (Nevede se mu po vúli.)

333. 334. (Chybejú.)

335. Nic mu dobrého milo není. (Je nestydatý.)

336. Nyní se tvá kůže mýlí (myla?). (O tobě se jedná.)

O.

337. Obrazyli mu křídla, aby tak prudce nelítal. (Pyšný po třetí [?] se polepší.) Sr. Z. VIII. 810.

338. Odmokli mu hnidy. (Prv byl chudý, teď pyšný. Auřad auřadu pohrdá jiného.) Z. IV. 547.

339. Odvolává již odstaupá. (?) (Nečitatelné.)

340. Od kádi, (odkudy?) rád ryby kradeš. (Kteří se od toho odhání, co rád má.)

341. Osla na most těžko bezděk hnáti. (Malis bobus [bovibus] arare. Z. XXI. 11.

342. O zejtrek se nestarey. (Deus prandebit.)

P.

343. Pán Bůh vysoko, král daleko, pravdy a spravedlnosti na světě málo. (Mnozý od pánú utískaní bývají.)

344. (Nečitatelné.) Sr. Z. VIII. 1157. 1164.

345. Pánu Bohu poručeno. (Cede....)

346. Perno [2]) to musíš zaplatit.

347. Pes, který mnoho štěká, nerád kauše. (Kdo mnoho hrozý, málo škodí.) Z. V. 346.

348. Pes psu blechy vybírá. (Čtverák se s klukem kočkuje.) [3]) Z. II. 247. 248.

349. Platný čo pátý kolo u vozu. Z. XVI. 302. 356.

350. Pištec trefil na bubeníka. (Oba našlapaní [?] šelmy mali sy co vytíkat.)

251. Pivní molek nerád piva pije, než ... (Je dopita, moc súká.)

352. Pozdě bycha honí. Z. IX. 320.

353. Pozdě melí boží kola. (Bůh dlauho shovívá.)

354. Potmě se učil (nedávat?) kandelares. (Je nevycvičený slamotřes(?).

---

[1]) Vôbec: neraduj sa vopred pred prekonaním ťažkostí, pred istotou zdaru. *Z.*

[2]) »Perno« (pernô, perné) bude bez pochyby nejaký titulus poplatku, ako u pastierov *vyhnanô*, u tesárov *rohovô* (t. j. keď postavia rohy väzbové, tedy im pán dá pit.) Alebo snáď perný = trpký, ťažký. *Z.*

[3]) Iný výklad, vidz Z. II. 247.

Digitized by Google

355. Pomáhá potokú soliti. (Daremně pracuje.)

356. Poradil se s Wankem. (Utek.)

357. Poruč vlku berana. (Nečitateľné.)

358. Pohořel od kostky. (Hráním o vše přišel.)

359. Po slibu škody čekej. (Za neznámého neslibuj.)

360. Podášli mu prstu, ujme tě za celau ruku. Jestli mu drozda dáš, za bažanta tě požádá. (Nestydatý prosytel.) Z. VIII. 465.

361. Pokora milosti, peycha dochází žalosti.

362. Pode všecka sedla se hodí. (Ke všemu je spúsobný.) Sr. Z. IV. 623.

363. Poštval ho na zajíce. (Za cyzý vini trpí.)

364. Po smrtí času nebude. (Neodkládej.) Sr. Z. VII. 78.

365. Polepší se co řemen v ohni. (Latinské nečitateľné.) Z. II. 320.

366. Pod ruží [1]) mluviti. (Někomu tajné svěrit.)

367. Posedl ho Mařík. (Je peciválek, lenoch.)

368. Pojednau pic (hic?), podruhý nic. Z. X. 725.

369. První vyhrání z kapsy vyhání. (Štěstí se mění.) Z. X. 1174.

370. Prvé dozrál, než rozkvetl, neb dorostl. (Před časem mudruje.) Z. VII. 118.

371. Proti palicy šernu (šermu?) není, ani žádného fortelství. (Mocnější [mocnejšímu?] ustúp.)

372. Práce bezděčná nebýva vzácná.

373. Pravý škřítek, neb pidimužíček. (Je malý, ale zralý.)

374. Prudká voda prudce běží, tichá břehy podmývá. Tichá voda bývá hluboká. (Kdo málo mluví, mnoho zlého obmeyšlí.) Sr. Z. VIII. 559—562.

375. Pro toť slunce vyjde. (Z toho si nic neděley.) Z. XVI. 97.

376. Prosýš mošny od žebráka a soli od vovčáka. (Žádáš, co potrebuje.) Sr. Z. X. 985.

377. Pravý vojselko. (Do všeho se plichtí, všudy vleze, co slíddný pes do kuchyně.)

378. Propekl pánvičku. Propálil řesátko. (Je zastuzeného žalúdka, všechno vyvrhne. Co se doma vaří, neumí to doma sníst.)

379. Prvé chce lítati, než mu krýdla dorostau. (Magna petis, Phaëton.) Sr. Z. VII. 50.

380. Pravé vlčí střevo. (Žraut, misy by snedl.) Sr. Z. VI. 431.

381. Přílišní štestí, pauhý neštestí. (Kdo neumí štestí užívat, ono brzo mine.)

382. Přišel k řeči, co Turek k šavli. (Je žváč.)

383. Příliš náramne svau cení. Jako slepice, když veyjce snese, kdáče. Chlubný plíce z hrnce lezau. (Chlúbí se.)

384. Premohl chudobu. (Nyní zpyšnel.)

---

[1]) Sub rosa. Z.

Digitized by Google

385. Přestaň na domácým.
386. Přeje mu co pes kočkám. (Rád by ho na lžicy utopil.)
387. Ptáka po pěří poznáš. Z. V. 20.

R.

388. Rak hey (?) od vody! (Zloději táhnau.)
389. Rádby hauserem berana vylaudil. (Dárkem chce mnoho obdržet.)
390. Rád o něm slyší, coby mu sůl v oči sypal. (Nečitateľné.) Sr. Z. VIII. 796.
391. Rádej ho vidím, aby byl dál ode mne. (Id.) Sr. Z. VIII. 820.
392. a. Rádby něco svalil. (Lstivě o něco ukladá.)
392. b. Rcy vlku patěr, a on vždy k ovcy. (Asinus ad lyram.)
393. Rozlila svině džban oleje. (Nečitateľné.)
394. Rovně, coby motovidlem a nevopeřenym kuklem (?) strelil. (Sotva ústa otevře, selže.)
395. Rovný s rovným rádo táhne zaroveň.
396. Rozumí tomu, co svině a koza petrzeli. (Nic nerozumí. Z. III. 253.)
397. Rovné, coby to do bláta uvrhl. (Latinské nečitateľné.)
398. Rozpukl by se závistí. (Nic nepřeje.)
399. Rozvázal špačky. (Je žvavý.)
400. Rozpauští špačky. (Je žvavý a .....)

S.

401. Sádlem nedvězým namazaný. (Je prhký.)
402. Sám do svého hnízda naprášiv, musý zase do neho vlýzt. (Sám je neštestí púvodem.)
403. Sám každý ví, kde ho střevic hněte. Vidlí (?) se v pytli netají. (Každý zná své nedostatky.) Z. VIII. 31.
404. Sám na sebe metlu ulomil. Sr. Z. IX. 334.
405. Sám se chválí, má zlý sausedy (?). (Propria laus sordet.)
406. Seč nemúžeš býti, o to se nepokaušej.
407. Sedlák se neumí skrýtí, když ho y pod lavicy strkají, však mu vždy (boky vyhlídají?) (Opilec a žvavý snadno se prozradí.
408. Skoč zhúru neb dolu. Huš tele na vlka. (Audaces fortuna juvat.) Sr. Z. V. 468.
409. Skočil by proto do ohne. (Lakomec.)
410. Slyby se blázni kojí, ale maudří se jimi kají. (Slybúm neuvěř.)
411. Sluší mu co svini sedlo, neb kopí, co oslu donát[1]). Jako svini chomaut. (Nic mu nesluší.) Sr. Z. XV. 130.
412. Sluší ustaupiti, když zniku není.

[1]) Donatus, grammatik, a po ňom zvala sa tak učebná kniha latinskej reči, v pospolitých školách za dlhé časy užívaná. *Z.*

Digitized by Google

413. Slušĺ držením (?) delati. (Moderate age.)

414. Slepý šilhavého dojíma. (Jeden jak druhý je z toho plotu kúl.)

415. Sláma se nehodí než do chomauta a kraupy do jelita. (Hlaupý k tomu se nehodí.)

416. Slybujeť hory doli, a když k skutku přijde, nepodá vody. Z. V. 92.

417. Snedl vúl blány. (Judex erat corruptus.)

418. Snedl mnícha, a kápě mu v hrdle zustala. (Chraptí.)

419. Snadno tomu pískati, kdo rád tancuje. (Currentem mutare.)

420. Spravdaťť nám pred boha jíti. (Veritatem loquere.)

421. Spěšný dílo nerado se daří, nebývá ani trvanlivý. (Festina lente.)

422. Spadl mu cípek, nemúže jíti. — Spadl mu zub, nemúže se vymlúvati. (Umí táhnaut, co po líhách. Jeho huba mnoho drží (?), ohubatel (?). Staví se co zmoklá slepice, zmrzlá košila, zatím je vybraná kopa.)

423. Spomenula babka dědka svého. (O věcech minulých, smutných připomíná.)

424. Spaříš mu drštky. Vybereš toho, co (Keč?) u Jankova.

425. Sprav svý doma.

426. Sráží búh pyšným rohy. (Deus superbis resistit.) Z. IV. 515

427. Srazyli mu rohy, aby netrkal. (Piscator ictus sapit. Pyšného zahanbí.)

428. Stará líška. Sr. Z. VIII. 698.

429. Starý hrích novau hanbu činí. (Toho nepřipomíney.) Z. II. 161.

430. Stará kuna, starý zajíc. (Chytrák.)

431. Straka ze kře a tří v kěr. (Jedna práce druhau stíhá.) Sr. Z. VII. 264.

432. Strom bez květu, panna bez studu řídko přicházý k jakému úžitku. (Vidz 18.)

433. Střílí co v holuby. (Až hanba lže.)

434. Strach, by se nebe neobořilo. (Latinské nečitateľné.)

435. Strach, by slunce nesvítilo. (Id.)

436. Svého stínu se bojí. Z. IV. 214.

437. Štedrého dárce sám Búh miluje. (Qui cito dat, bis dat.)

T.

438. Tajnej, jakoby biřicy groš dal. (Všechno vyzvoní.)

439. Také šteňátkům zuby dorastají. (Y malí škodí.)

440. Také blazen někdy pravdu poví. (Kde se nenadáš, pravdy se doptáš.) Sr. Z. III. 149.

441. Také černá kráva bíle mléko dává. (Id.) Sr. Z. III. 150.

442. Teprv závory delá, když mu kone vyvédly. (Po škode se brár Sr. Z. IX. 323.

443. Ten chléb k tomu seyru se hodí. (Nečitateľné.)

Digitized by Google

444. Ten darmo nebude strícy Božího hrobu. (Je lakomec.) Sr. Z. VIII. 67.

445. Ten nerád darmo z lavice spadne; jest pravý žid. (Id.)

446. Ten bezděky dobrý jest. (Quia timet puerum (?).

447. Má dlauhé prsty, kupuje za pět prstú a za píd. (Zloděy.) Z. X. 1235—6.

448. Ten rozumím, že slyší travu rústi. (Chlúbí se.)[1]) Z. VI. 205.

449. Ten trpí za (vopičních?) (Za cyzý vinu trpí.)

450. Ten nedá bez holého. (Kdo zde hrá, zysku nepozná.)

451. Ten nedojde s celou kúži. (Bude bit.)

452. Ten by rád svau krátku vyvedl. (On, čím múže škodit, na jevo pronáší.)

453. Ten se vypíná, a za ňádry mu vši na (varlu?) hrají. (Ven se pyšne nosí, doma sotva kus chleba má.)

454. Vně má vonně naprášené vlasy, doma smrdí trápny od nauze, zlý chasy. (Id.)

455. Ten méně věří bohu, než svemu tlumoku. (Je lakomec.)

456. Rozdelilby duši. Vydal by do posledního. (Je štedrí.)

457. Teč voda, kam Pán káže. (Není zbytu.)

458. Ten jináč nedá, než zač procení. (Jde na peníze, jako čert na duši.)

459. Ten proveyskal, proheysal statek. (Učinil se korábníkem.)

460. (Nečitateľné.)

461. Točí se co holub na baňce. (Je nestálý.)

462. Toho se nikdy nedostává. (Do všeho svuj čapí nos strká.)

463. Toť by se pilo, ne to pachovský. (Latinské nečitateľné.)

464. Ty svy slova držíš, co pes post[2]). (Pripoví, nesplní.)

465. Trefí se, co sedm loket v kuklu. (To se ku sobě netrefuje.)

466. Trhají se o kúži oslovau. (De lana caprina.)

467. Trefný gsy, co jelito neb kožich na ruby. (Morosus.)

468. Jsi veselý, jako bys deset vsý vypálil. (Id.) Sr. Z. IV. 390.

469. Trefil čert na ďábla, pišťec na bubeníka. (Similis.) (Vidz 350.)

470. Traupem (ze štokú smýsti?) (Asinus ad lyrum.)

471. Trápení dává rozumu. (V veysměchu bývame opatrní.)

472. Cvičení a skúšení dává umění. (Id.) Sr. Z. IX. 631.

473. (Trpelivost misle?) dať Pán Buh vše. (Nereptey.)

474. (Nečitateľné.) (Voběsylby se pro tronik.) (Snáď trojník, malej ceny peniaz.)

U.

475. Uč svy deti doma kaši jísti. (Admone.) Z. VIII. 424.

476. Udělá z lejna muškát, z ničehož svadu. (K roznícení náchylný.)

---

[1]) O ostražitom. Z.

[2]) Takto je bezpochyby správne, nie »chvost«. Vidz Z. V. 102.

Digitized by Google

477. Udělá z černého bílý. (Id.)

478. Uhodil (Mečníkem v Došku?), až se (kaudnice?) zatrásla. (O věcech mluví, co mu žádný neuvěří.)

479. Ujíti mu (brokú?), aby tak neskákal. (Pyšnýho zahanbit.)

480. Ukazuje straku na vrbě. (Aulisností podvádí.) Sr. Z. V. 104.

481. Ukrátit mu skokú, aby tak neheysal. (Marnotratnému peníze ujmi.)

482. Umí více než hrách vařiti. (Žena kauzedlná.)

483. Umí čápem točiti. — Umí líšku štváti. (Nečitatelné.)

484. Umí odštekati, odsekati od svýho. (Umí se vymluvit, nedá sobě darmo jísti.)

485. Umí dobře tlachem delati. (Vždy hubau mele.)

486. Umí dobře s ručnicý pod vodou. — Umí rybám nástrahu strojit. (Je to šašek.)

487. Urozený co třetí břevno podlavičnί. (Latinské nečitatelné.)

488. (Nečitatelné.)

489. Ústa mu zavázali. (Nesmí s pravdau k světlu.)

490. Uštip ho sršeň. (Jracundus.)

491. Utíká, ani (ant?) ho nehoní. (Po čím barva?)

492. Utekl se v kožíšku do vody. (Festina lente.)

493. Utíká mu svoboda před rozumem. (Prostorečný.)

494. U veliké vode veliké ryby. (Magnos magna decent.)

495. Uživeš toho co pes sádla. (Po čem dlauho dychtil, toho s škodau pozbudeš.)

V.

496. Vadí se o kozý vlnu. (De lana caprina. Není to hodný, aby proto hubu otevřel.)

497. Varuj se příliš zdravých krmí, dobrých lidí a velikého štestí. (Aurea mediocritas.)

498. V cyzý nádeji hrachu nevar. (Na jiné nespolíhej.) Z. IX. 392.

499. Veyše popínati o nekolik dírek. — Rohy bráti. (Pyšněti.)

500. Veyše chce zadkem, než múž hlavau dosáhnauti. (Magna petis Phaëton.)

501. Vezl na trh cybuli, zase přinese vošlejch. (Daremná práce.)

502. Vlk vlka neruje. (Stejní se radi mají.) Z. II. 242.

503. Vlka míní a vlk za humny. (Lupus in fabula.) Z. XVI. 21.

504. Vlka po srstí poznáš. (Ex cantu lumina.) Z. II. 137.

505. Vlka po chodu, berana po raunu poznáš. (Id.)

506. Vlk y čtené beře. (Lupus non curat numerum.) Z. X. 1207.

507. Vše než rozumí chce mudrovati. (Utrhálek.)

508. Víc múže s hrst (?) mocy, nežli plný pytel práva. (Tyrannus .... jus.)

Digitized by Google

509. V malé vode malé ryby. (Parvos parva decent.) Z. X. 31.
510. Voslovi ve spolek se (drbí?) (Jeden druhému pochlebuje.)
511. Voda a úk .... není židší. (Latinské nečitateľné.)
512. Vodu měří, vítr lapají; Cykána mijí. (Daremná práce.)
513. Voslu když se dobře vede, vtedy jde na led tancovat. (Nečitateľné.) Z. IV. 485.
514. Voblaupil ho tauš. (Hráč a marnotratný žráč býva svýho statku dráč.)
515. Vopravdu má taky Pán Búh svy. (Novit Deus .... vindex.)
516. Volý dobrý hus i prase. (Darovanému koni na zuby se nedívej.)
517. Vobvinul by ho okolu prstú. (Poslušný.) Z. IV. 376.
518. V potřebe přítele poznati. (Prítelu v neštestí miluje.) Z. VIII. 119.
519. Vrabcy v trní .... když ....
520. Vrána vráne oka nevykline. (Impius impium amat.) Z. II. 244.)
521. Vrtí se co šiška na másle. (Nestálý.)
522. Vsadil ho na zajíc, vsedl na koník. (Hnevěm utíká.)
523. Vsadil Janka na koník. (V nebezpečenství ho uvedl.)
524. Všudy musí nos strčiti. (Všetečný.) Z. IV. 288.
525. Vše domú přijde, co vlcy nesnědí. (Tuláci noční bídně hynau.)
526. Vše chce na (saustruh?) míti.
527. (Nečitateľné.)
528. Vše vhod dobro, co příliš nezdravo. (Optima mediocritas.)
529. Všecko by rád sám pohltal. (Lakomec.) Z. X. 979.
530. Vyšel z .... co čáp z konopí. (Ušel nebezpečenství.)
531. Vypadl po měsýcy. (Utekl.)
532. Vyňali mu z hráchu slaniny a masso z polívky. — Vzal mu to před hubau. (Latinské nečitateľné.) Sr. Z. VIII. 836.
533. Vyrezal mu sádlo z libového.
534. Vyhráš co Vavoda v kúly. (Ante [victoriam?] non canas.)
535. Vyhral jako onen (vzadu) běže. (Nic se mu nedaří.)
536. Vymlauvá se an je neviný. (Je si zle povědom.)
537. Vydřel by jednomu z hrdla. (Lakomec.)
538. Vytrhl trn z cyzý nohy, vstrčil do svy. Sr. Z. XII. 348.
539. Vydrbal mu slušne, vydrbal mu vešky. (Slušne ho potrestal.)
540. Vyčesal mu lačný z libového. (Id.) (Sr. 533.)
541. Vymluvil by tele na krávě, neb prase na svini. (Impertinens petitor.)
542. Vytrhali mu brky, aby tak neheysal. Sr. Z. VIII. 810.
543. Vytrhl z bláta na sucho. (Nosý se co vzactný zeman; káže si říkati vašnost, zapomnev na chudau pracnost, za staré známé se stydí, před nymi co vítr mijí.)
544. Vyvedl ho na vopice. (.... ho podvedl.)
545. Vyrazyl ho z brku. (Zmatl mu smysl.)

Digitized by Google

546. Vypadl (z rukávu?) (Přišel o milost.)
547. (Chybí.)
548. Vzal by i s měšcem. (Zloděy.)

Y. (J.)

549. Jablko nerado daleko od jabloni padá; paklič padne, rado se zase špičkau obrácí. (Latinské nečitateľné. [1]) Z. VII. 646.
550. Ja bych za to sedna nevstal. (Latinské nečitateľné.)
551. Jakoby mu kúl nepohořel. (Mlčí, jakoby o tom nevědel.)
552. Jakoby za stenu zastaupil. (Ze štestí na mizinu přišel.)
553. Jakoby v moři utonul. (Latinské nečitateľné.)
554. Já o hruškách, on o slivách.
555. Já o strace, on o vraně. Sr. Z. 692.
556. Já o slivách, on o cybuli. Sr. Z. V. 692.
557. Jak prišlo, tak odešlo. (Male parta male dilabuntur.) Z. XVI. 585.

Z.

558. Zastyženého je žalúdka, nic nemúže zažíti. (Vše prozradí.)
559. Zaplatil mu, když noví škorni kaupil. (Utekl.)
560. Zastrelil holuba. — Umí mezy holuby stríleť. (Lže.)
561. Zavra oči se bíti. (Král se má o podaný starati.)
562. Zažívaš toho co pes meydla.
563. Za horka jest zakvašený. (Je hněvivý.)
564. Za zelena trhaný (česaný) kyselí bývají. (Latinské nečitateľné.)
565. Zaplatiť na malé letničky. (Nikdy.)
566. Zanechal sobě kozých vratec. (Je mudrý, musí se vyvésti.)
567. Za zubu se chleba najisti ....
568. Za času hrušku česati, (kašeň?) trhati, jahody zbírati. (Id.)
569. Zanechá tu (pýra?) [2]) (Zanechal po sobě znamení.)
570. Zadusý se v konopách. (Obešen jest.) Z. VI. 717.
571. Za nova řešatko pověsý, staré pod lavicy se dá. (Nečitateľné.)
572. Zachová, jako žid víru. (Nečitateľné.)
573. Páni se perau, sedlácy nastavte vlasů. Sr. Z. XI. 13. 14.
574. Zboží pozdvihuje aumysla, aumysl peychu, peychá delá válku, válka púsobí chudobu, chudoba dává pokoj.
575. Zdráhá se co selská nevěsta.
576. Zdá se býti co ovce, ale trkal by co beran. (Scit simulare.) Z. VIII. 506.
577. Zeyskal co .... na svinech. (Chtěl mít zysk a prodělal.)
578. (Nečitateľné.)

---

[1]) Non procul a stipite poma cadunt.
[2]) Piera, peria? Z.

Digitized by Google

579. Z..dká matka (metla?) dobré dítky činí. (Matka (metla?) vyhání dítky z pekla.)

580. Z lonského smíchu plač. (Nečítateľné.)

581. Zlým čím více se heybá, tím více smrdí. (Čím se víc o nečí hanbě mluví, tím větší býva.) Sr. Z. VIII. 212.

582. Zle statku nabytí nedočká tretí koleno.

583. Zmokl ani nepršelo. (Je opilý.)

---

584. Ani kuře nerado darmo kutí a hrabe. (Delník žádostivý platu.) Z. VIII. 64.

585. Každá líška svúj vocas chválí. Z. VIII. 22.

586. Kdo chce z kuchyni psa vyhnať, snadno najde húl. (Kdo chce zlé komu činit, najde příležitost.) Sr. Z. VIII. 1160.

587. Kdo je všude, nikdež není.

588. Kde masso, tu psy, kde myši, tu zloději.

589. Musí saused s sausedem kysela, jablka y plané hrušky hrýzti.

590. Má se jako ryba ve vode. (Je zdravý.) Z. VI. 47.

591. Syt chleba neodhadzuj, ani v horko šatu. (Pamatuj na budaucý čas.)

592. .... bývá malokdy maudrí.

593. Jsy obratný, jako sochor v pytli.

594. Auřad nemeylí, jestli neteče, aspon kape. Sr. Z. X. 75.

595. Chytá heyle. (Nastudil se.)

596. Jaký aùřad, taková osádka, jaký hospodár, taková čeládka. Sr. Z. VIII. 871.

597. Mnoho se tu plaše děje, mnoho se též plaše rozveje. (Quid cito fit, cito perit.)

598. Polámali se mu vusy. (Nemúže to učinit.)

599. Prodává lelky. (Sem i tam zhlídá.)

600. Snědl by ho po večeři. (Je mu mdlý.)

601. Zwlčil se.

602. Zapomnel na to, jako na smrt. Z. III. 220.

603. V Praze blaze, kdo má peníze.

604. Dále od hradu. (Varuj se toho.)

605. Dále od plátna. (Id.)

606. Do neþe daleko, do pekla hluboko. (Cikánúm není prístupu.)

607. Starí ptácy jak spívají, mladí po nich tak vrzají. Sr. Z. VII. 670.

608. Vlk co vezme a uchvátí, nerád toho zad navrátí. Sr. Z. X. 923.

Pozn. Asi 116 je takých, ktoré sa v Záturecského knihe nachodia; asi 77 na rovnanie; asi 400 výhradných. *Z.*

Digitized by Google

Vývin keramiky a slovenská majolika.

Podáva *Pavel Socháň.*

(Prednesené vo výťahu vo valnom shromaždení Museálnej slov. spoločnosti v Turčianskom Sv. Martine dňa 9. augusta 1899.)

I.

O keramike vôbec.

1. Podstata hliny a jej spracovanie.

Z lona zeme našej odokrývame popri nástrojoch z dreva, kosti a kamenia, ktoré človek, neznajúc ešte kovov, v praveku (v dobe neolitickej) používal, vo veľkom množstve hrnčené *črepy,* čo je dôkazom, že ľudstvo už v barbarskom stave svojom hotovilo si nádoby z hliny a iných zemín.

Hlina povstáva zvetraním istých minerálov, hlavne živca, na prášok kremičitan hlinitý (kieselsaure Thonerde), ktorý „bielou hlinou" (kaolin) voláme. Keď zvetralinu živcovú dážď a voda na iné miesta odnesie a ju so zvetralinami a rumami iných nerastov a ústrojnín smieša, povstávajú rozličné druhy hliny. Od toho, s čím je ktorá hlina slúčená (smiešaná, znečistená) závisia aj jej chemické a fysické vlastnosti; dľa týchto nachádza aj svojho upotrebenia v priemysle, menovite hrnčiarskom.

Hlina je materiál, z ktoréko ľahko dajú sa sformovať predmety potrebné ku živobytiu človeka, a objavuje sa na površí zemskom v takom množstve, že mimovoľne ponúka sa ku priemyselnému spracovaniu. Preto hlina slúžila prvotnému človeku aj za hlavnú pomôcku v jeho kultúrnom snažení. Z hliny vytvoril si nádobu, ktorou vodu čerpal, aby uhasil smäd, nádobu v ktorej varil si pokrmy; z hliny hotovil si rozličné nástroje i stavaľ príbytok svoj.

Už v starom veku bola hlina najvzácnejším materiálom v domácej potrebe, v obchode, v staviteľstve i vo výzdobe svätín. Zo žiadneho odvetvia industrie a umenia antických predkov našich nezachovalo sa toľko predmetov, ako práve hlinených, lebo vypálená hlina je materiál, ktorý pretrvá všetky iné látky; k tomu črep súc sám v sebe bezcenná vec, nedráždil lakomosť, preto predmetov takýchto zbudlo hojnosť, a pre nás má dnes každý čriepok svoju dôležitosť. Starí naši hotovili si z hliny

Digitized by Google

riad k potrebe kuchyňskej, obrovské nádoby (sudy), v ktorých zásobili sa potravinami, nádoby na uschovanie v zemi posvätného popola po zomrelých svojich (popolnice), nádoby, v nichž podávali obete bohom svojim (urny); i formovali si rozličné nástroje (závažia, presleny a pod.) ozdoby a hračky i bôžikov a bohov svojich: formovali vôbec počnúc od jednoduchej tehly až po vypuklé obrazy a sochy vysoko umeleckej ceny.

Hotovenie hlinených nádob nie je nejakým špeciálnym vynálezom daktorého národa, ale vzniklo u jedneho každého samosebou, len hmotná jakovosť, forma, ozdoba a prevedenie sú si rozdielne a súvisia často s prirodzeným nadaním a výškou kultúry patričného národa.

Na niektorých miestach našej zeme množstvo a dobrota hliny vyvolaly popri umeleckom talente národa veliký rozvoj hrnčiarskeho priemyslu, ktorý dospel ku vysokej dokonalosti umeleckej. V Mesopotamii v nadbytku nachodiaca sa hlina vedľa k obrovským stavbám Ninive a Babylonu. V relikviach dávno zaniknuvších národov vynikajú zvlášte produkty hlinenej industrie. Ku pr. po Assyroch objavily sa tabulky z hliny, na ktoré klinovým písmom vyryté výklady dávajú vzácny materiál k objasneniu historie. V Egypte vynašli tehlové stavby, jichž vek odhadujú na 12.000 rokov.

Všetky z hliny hotovené predmety zahrňujeme pod menom *keramika,* dľa starogréckeho slova *keramos* = *roh,* lebo pred vynajdením hlinených nádob užívali rohy za nádoby k pitiu. Preto pozdejšie znamenalo slovo „keramos“ *hlinu,* t. j. materiál, z ktorého sa hrnčené nádoby robia. Dnes na celom vzdelanom svete pod slovom „keramika“ rozumie sa kollektívne označenie všetkých odvetví hlinenej industrie.

Človek prvé nádoby zaiste umiesil si voľnýma rukama bez všetkých nástrojov z hliny, a síce takej, akú kde v prírode hotovú ležať našiel. Z počiatku umiesenú nádobu sušil len na slnci, ale skoro prišiel na to, že hlina vypálením dostáva velikej pevnoty. Postupom času začal k vôli pevnote a barve i k vôli forme, primiesovať hline rozličné prísady (substancie), tak: piesok, tuhu, vápno i slamu. Substancie sú na prospech hline hrnčiarskej; naproti tomu nachodia sa v hline také telesá, ktoré sú jej na veľkú ujmu a musia byť z nej odstránené, čo deje sa rozličným mechanickým preciedzaním. Preto s pokrokom hrnčiarstva hlinu čistili a pridávali jej cieľom tvrdosti vápno, živec, železo, gyps, kriedu atď.

2. Tvar (forma) hlinených nádob.

Podoba nádob a iných výrobkov z hliny bola u všetkých národov zprvopočiatku nemotorná a neumelecká, len čisto životným potrebám vyhovujúca. S vývinom vzdelanosti javily sa vkusnejšie, ušľachtilejšie tvary. Forma nádob u každého národa v starom veku vykazuje väčšie-menšie odchýlky. Tieto javia sa na dutine brušnej, na hrdle, tak aj na ušiach

Digitized by Google

(držadlách,) na ich umiestnení a polohe, a konečne na podstavci (nôžke, dne); hrdlo, uši a podstavec často aj chybia. Forma javí sa ďalej na rozmeroch a na pomeroch (proportii) jednej čiastky k druhej. Dľa týchto rozličných známok roztrieďujú archäologovia starožitné nádoby na rozličné „typy“.

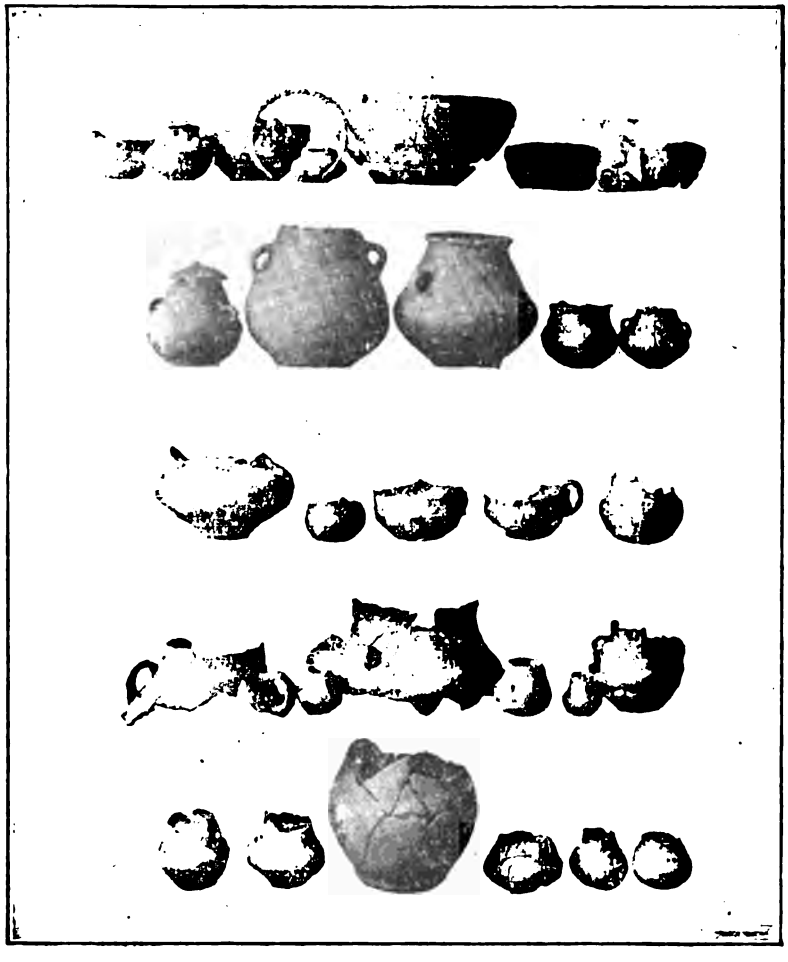

Obr. 1. Predhistorické nádoby v Domanikách (Hont).

V *Egypte* v staršej dobe dávali nádobám formu oválnu, ku nejž zaiste našli vzor na pštrosovom vajci. Pozdejšie vystupujú vlivom Asie nádoby okrúhlej formy dyňovej. Najstaršej epoche patriace nádoby *assyrských* hrnčiarov sú tiež nemotornej formy i bez všetkej umeleckej výzdoby. Ale v Assyrii ani pozdejšie hrnčiarstvo v hotovení hlinených nádob nevyniklo, poneváč v tomto despotickom štáte boháča obľubovali výlučne

Digitized by Google

nádoby z kovov, hlinené ale boly odkázané len na chudobnú triedu, ktorá nádoby svoje nehotovila na luxus, ale len pre svoju potrebu.

Četnejšie, rozmanitejšie i krajšie sú výrobky *Feničanov*. No najušlachtilejších a nesmierne rozmanitých foriem sú nádoby (menovite vásy) *grécke*, tak že *etrursko-rimská* epocha ich len málo bola v stave rozmnožiť, a stredovek i nová doba len opakovaly antické formy. Tvary tieto sú viac alebo menej duté: niekdy dutina je pravidelná, alebo postupuje s hora na dol, niekdy zase naopak; inde je parallelná, alebo aj prehĺbená, štihlá alebo stlačená. Hrdlo je kračšie, lebo dlhšie, celkom krátke i veľmi dlhé,

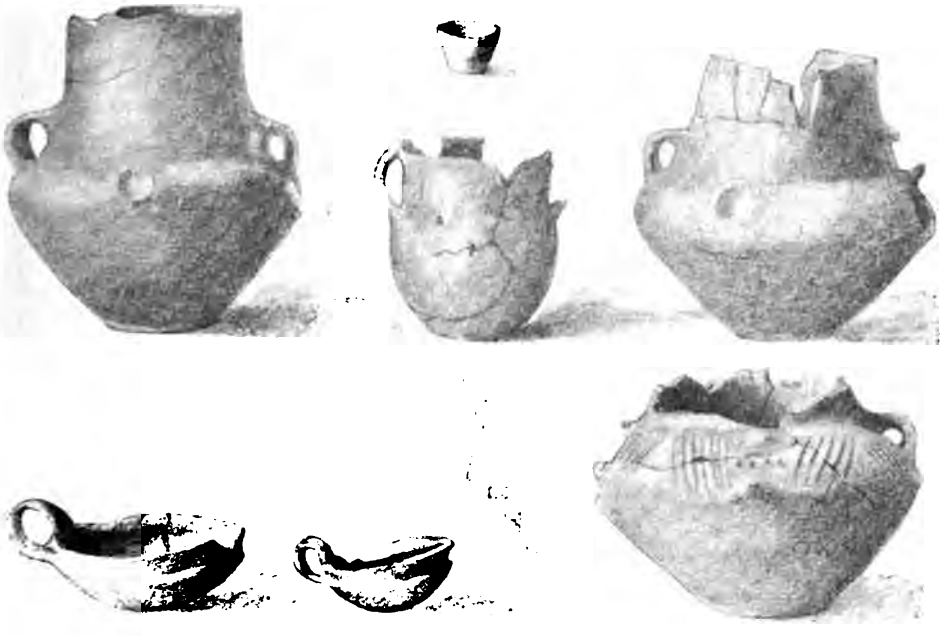

Obr. 2. Predhistorické nádoby v Medovarcoch.

úzke alebo široké, kolmé (cylindrovité) alebo k otvoru sa úžiace (konické) alebo sa rozširujúce i vypuklé (konkávne) alebo cele vypuklé. Boly to nádoby rozličného určenia, a každý jednotlivý kus mal svoj názov, preto grécko-latinská nomenklatúra na označenie tohoto bohatstva foriem je veľmi rozsiahla.

Na hradištiach a osadných sídlach našich predkov vyskytujú sa črepy až na tri palce hrubé mierneho sklonu kruhovitého, čo poukazuje na nádoby obrovských rozmerov. Boly to zásobné sudy, (osudia), baňaté, až tak veľké, že celý chlap do nich ukryť sa mohol. Často nemaly podstavca, ale len okrúhle dno, preto musely stáť na jednom mieste vhrabané do zeme. Slúžily za zásobárňu potravín (obilia, ovocia, oleja, nápojov atď.), ukladali v nich vlnu, šatstvo a pod. Zo sudov čerpali obsah konvicami, črpákmi, vedierkami. Vedrami zase zo studne alebo potoka. U Grékov

Digitized by Google

túto službu konaly *amphory*, ktoré boly rozličných rozmerov, celkom malé, ale i vo výške chlapa veľké, tedy tiež sudy.

Zprvopočiatku dával človek svojim hlineným výrobkom podobu voľnýma rukama, ale už v tejto dobe pozorujeme u rozličných národov rôzne typy v nádobách, často velice ušľachtilých foriem. Jemnosť v spracovaní i väčšia lahoda vo forme dala sa ľahšie docieliť, keď prišiel v známosť *hrnčiarsky kruh*. Tu vyrabatelia nádob boli už zkúsení hrnčiari, ktorí ich nerobili len pre vlastnú potrebu. S jeho príchodom hlinený priemysel všade značne postúpil vo vývine.

Nádoby na kruhu formované dajú sa od výrobkov voľných rúk veľmi ľahko rozpoznať, lebo na týchto badať stopy od prstov povtláčané, kdežto na kruhu vytvorená nádoba prezradzuje rovnobežné čmáry vôkol nádoby, ktorá je ináč zdnuká i zvonku hladká.

Kedy a kde vynajdený bol hrnčiarsky kruh, nedá sa určiť. Jeho pôvod siaha do najvčasnejšej doby ľudskej kultúry, lenže v niektorých krajinách stal sa len neskoršie známym, kdežto inde už dávno bol v úžitku. Bol to prvý nástroj v hrnčiarstve, za nimž nasledovaly potom skoro aj iné pomôcky. Ako vysvitá z egyptských nástenných vyobrazení na starých hrobkách Beni-Hassanu, bol tam hrnčiarsky kruh už známy, ale manipulácia bola s nim iná, ako u nás, lebo tam hrnčiar nepohyboval ho nohama, ale rukama. V takzvaných „Mastaba“, hrobkách najstaršej dynastie, v Memphis nalezené nádoby hlinené, sú všetko v pravidelných formách na kruhu točené a pečlive vypálené. Pozostatky assyrských hrnčiarov sú už tiež na kruhu prevedené. Aj u Grékov a v Malej Asii znalosť hrnčiarskeho kruhu padá do veľmi včasnej doby; už Homér spomína ho, ako dávno známu vec; a nádoby, ktoré Schliemann v Troji našiel a ktoré ešte ďaleko do predhomérovských časov siahajú, sú tiež väčšinou formované na kruhu. V strednej Europe ujal sa dosť neskoro, za doby laténskej. Avšak tu i potom dlho ešte v obľube zostaly hlinené nádoby voľnou rukou formované a na nich dlho ešte zachoval sa vkus z časov predošlých.

Ponevádž dnes nenie ešte určite známo, ktoré a aké národy v starom, alebo až v predhistorickom veku, rozličné territoria našej zeme obývali, snažia sa to archäologovia pomocou vyhrabaných zo zeme nálezov aspoň približene označiť, v čom formy, „typy“, nádob hlinených im veľkú službu preukazujú. S bádaním a určovaním slovanského typu zabýva sa najnovšie dr. Ľub. Niederle v Prahe.

Novším vynálezom je formovanie hlinených predmetov pomocou *tlaku, (prasu)*, v dutých formách. Konečne moderná doba vyhotovuje v gypsových formách *liate nádoby*.

3. Glasúry a s tým spojené výzdoby.

Hrnčiarske výrobky vo svojich prvopočiatkoch neboly ohňovzdorné a vodu ľahko prepúšťaly. Preto ľudia snažili sa pory pozatierať a upotrebili

Digitized by Google

ku tomu kliehový alebo lakový náter, ako to ešte mnohé národy v Amerike robia. Takýto náter ale nemá stálosti a najmenej vzdoruje ohňu. Značný pokrok bol, keď sa ludia naučili natierať nádoby tuhou. Ušľachtilé grécke nádoby hlinené sú istým druhom kryjúceho čierneho firnissu opa-

Obr. 3. Ornamenty misiek zo Sv. Antola.

Obr. 4. Predhistorické nádoby z Lišova.

Obr. 5. Predhistorické nádoby z Vyšného Kubína.

trené, jehož chemická povaha najnovším skúmaním dokázala sa čo kremičitan sódnatý. Tento povlak ovšem proti ohňu a vode tiež nedával dosť ochrany.

Hrnčené nádoby staly sa pre všestrannú potrebu len vtedy možnými, keď ich ludia dovedli opatriť sklovitým povlakom, ktorý *glasúrou* [1]) alebo *gliedou*, aj *polevou* voláme. Glasúra pozostáva z roztopných kovov a zemín, medzi nimi olovo, cín, soľ a živec v rozličných spojeniach hrajú veľkú

[1]) Názov *glasúra* pochodí z nemeckého slova *Glas* (sklo), ponevač glieda v tekutom stave podobá sa roztopenému sklu a po vypálení nádoby vyzerá táto akoby bola sklom poliata.

Digitized by Google

rolu. Tieto prvky tlčením a mletím rozmrvia sa na prášok, tento rozmieša sa s vodou na kašičku, ktorá sa na vypálenú nádobu namáča. Toto deje sa tým spôsobom, že nádoba ponorí sa do pripravenej gliedy, ktorej sa následkom svojej porósnosti nassaje; alebo sa nádoba gliedou poleje; ale môže sa aj štetcom natierať. Nato vloží sa nádoba ešte raz do pece, kde mierna páľa dostačí, aby z nádoby gliedou nasiaknutej vlhkosť sa vyparila, a aby glieda na nádobe sa roztopila, ktorá po ztuhnutí ako sklo sa leskne.

Glasúry nemajú len ten účel: nádobu nepresiakavou urobiť, alebo jej nahé telo hlinené zaokryť, ale sú aj výdatnou pomôckou vo výzdobe keramiky, v čom docielilo sa skvelých výsledkov.

Hrnce a popolnice starého veku, aké z osád a pohrebíšť pohanských predkov našich vykopávame, nemajú žiadnej glasúry, tak nie sú ani hrnčené nádoby starých Grékov a Rimanov glasúrou opatrené. Rôzne glasúry boly ovšem v keramickej industrii orientu už dávno upotrebované, ale v Europe vošly vo všeobecnú známosť len na konci stredoveku. V úžitku skutočne bola glasúra u Egyptčanov, ktorí hotovili množstvo malých ozdôb z veľmi tvrdej bielej hliny a poťahovali povlakom (so sódy a kremenky) barvy tyrkysovej.

Za východište glasúrových výrobkov pre Europu nutno považovať Mesopotamiu, kde už 1000 rokov pred Kristom pokrývali si tehlové steny glasúrovou vrstvou, aby chránili ich proti vplyvom povetrnosti. Od Assyrov naučili sa barevným glasúram Peršania a pestovali s veľkým výsledkom ďalej.

Najhlavnejšie glasúry sú: *soľná, olovená* (na obyčajných nádobách ale aj na fayence), *cínová* (na fayence) a *živcová* (špecifičný povlak na porcelláne).

Všetky glasúry v podstate svojej pozostávajú zo skiel, ktoré sa v teple topia, s hlinenou hmotou, na ktorej spočívajú, sa spájajú, túto naproti tekutinám a plynom robia neprenikavou a zároveň celému predmetu vrstvou svojou lesk udeľujú.

Soľná glasúra tvorí sa z niektorých solí cestou vyparovania v rozožhavenej peci, kde usadzuje sa a obostiera tam vsadené predmety hrnčené. Upotrebúva sa na gliedenie obyčajného hrnčeného riadu a jemné anglické kameniny.

Najobyčajnejšia glasúra je *olovená,* pripravovaná z olova alebo z kysličníku olovnatého [1]) s prídavkami soli, nátronu, kali a menovite skla. Je priehľadná, takmer bezbarevná, tak že barva hliny vo výzore nádoby spolu pôsobí. Naproti tomu nádoba z bielej hliny leskne sa bielobou ako porcellán. Upotrebuje sa na obyčajný hrnčený riad ale aj na jemnú fayence, tiež aj na anglickú kameninu.

[1]) Kysličník olovnatý v reči ľudu *glejt* z nemeckého *Bleiglätte,* od čoho i názov *glieda* = glasúra.

Digitized by Google

Keď do olovenej glasúry dajú sa obarvujúce prísady z kovových oxydov, teda možno s týmto priehľadným povlakom malebné effekty značne stupňovať. Červenkastá olovená glieda premiešaná železnou hrdzou, vyvolá na žltohlinených nádobách lesklú zlatú barvu. Červenohnedá barva nádoby zakalí na zeleno barvenú gliedu. V takom prípade, kde chcú docieliť na nádobach čistú zelenú barvu a na dostač bielej hliny nemajú, pomáhajú si tým, že opatria nádobu bielym povlakom z kriedy alebo z hliny, a len na to nanesú olovenú gliedu, ktorá potom už čistou jasnou barvou žiari. Takýto kriedový povlak, ktorý sám v sebe sa neroztápa, ale práve len za podlohu (folie) slúži, nazýva sa gréckym menom *engobe* (náleva).

Obr. 6. Popolnice z Lišova.

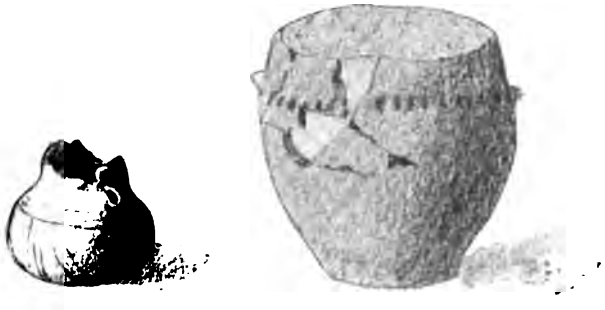

Obr. 7. Popolnice z Tatárskej.

Na tento spôsob bývajú hotovené zelené kachle. Také boly menovite všetky kachľové pece nemeckej renaissancie, ktorá teraz zase do veľkej obľuby prišla. Zvláštny účinok dá sa dosiahnúť, keď nie celá plocha nádoby potiahne sa týmto bielym podkladom, ale len biele vzorky sa namaľujú; keď na to príde zelená glieda, tak táto potom na bielych miestach jasne svieti, kdežto na hnedej pôde nádoby kalnú barvu ukazuje. Takýmto veľmi jednoduchým spôsobom dekorácie dosahujú sedliacki hrnčiari v oriente skvelých účinkov.

Digitized by Google

Druhý spôsob výzdoby engobovej je, že rozriedená hlinka vylieva sa pomocou lievika na nádobu. Takto vyzdobené sú nádoby rimského a gréckeho staroveku. Dnes ale už hrnčiari vedia pomocou obarvujúcich oxydov dať hline ľubovolnú barvu. Takéto barevné nálevy dávajú nádobám veľmi pestrý výzor, kdežto predtým boly len na nepatrný počet bariev obmedzené.

Iný spôsob engoby je ten, že na nádobu ornamenty nanesú sa z miešaniny vosku a loja, nato prevedie sa náleva ku pr. v barve modrej, ktorá na vosk nechytí a tak táto partia ornamentov podrží základnú barvu nádoby. Ku predošlým nanesú sa voskom ďalšie ornamenty, ktoré zase ku pr. žltej barvy hlinkou sa polejú, chránené voskom zachovajú barvu predošlej nálevy. Takýmto spôsobom dá sa vystrojiť nádoba pekne polychromovaná.

V stredoveku v Itálii a Francii rozšírená bola výzdoba hrnčenčho náčinia známeho pod menom *sgrafitti.* Nádoba opatrí sa viac rozličnobarevnými nálevami jedna na druhú, do ktorých sa potom ornament viacmenej vyškrabuje, čím sa patričné vrstvy nálev odhaľujú a povstáva ornament prehĺbený. Sgrafitta sú aj v hrnčiarstve našej krajiny známe.

V 15. a 16. stor. pestovali v Itálii aj jeden ľahší druh v dekorácii keramiky. Vzali nádobu, ktorá bola od prírody biela, alebo bielou engobou opatrená, a pomaľovali ju kovovými barvami, na to poliali to všetko priehľadnou glasúrou olovenou. Pod touto obdržaly barvy žiarivý lesk, ktorý sa na pravú majoliku tak velice ponáša, že povaha jeho nedá sa ľahko rozpoznať. Je to tovar, ktorý v Itálii nazvali *polomajolikou* (mezza majolica). Pri tomto spôsobe výzdoby je tá výhoda, že maliar môže ľahko opraviť si kresbu, lebo, keď sa mu niečo nepodarí odstráni na tom mieste kriedovú vrstvu, novou nahradí a kresbu tam znova namaľuje. Podobné pokračovanie je pri pravej majolike takrečeno nemožné.

Vo všetkých tu uvedených prípadoch nádoby sa len po výzdobe glieďa olovenou glasúrou a na to vypaľujú v peci. Ordinárny riad hrnčiari len raz vypaľujú, pri ktorej operácii pálenie hliny a stápanie gliedy naraz sa deje. Olovená glasúra na kuchyňskom riade je nezdravá, ponevač olovo nachodiace sa v glasúre rozkladá sa pôsobením kyselín obsažených v jedlách a tieto otravuje.

Ďalší pokrok v keramike nastúpil, keď vynalezená bola *glasúra cínová,* známa pod menom *email,* ktorá jednotlivým národom orientu už známa bola, ale v Europe upotrebovali ju len arabskí hrnčiari v X. stor., a síce na ostrove Majorka, v nachodivších sa tam hrčiarskych fabrikách. Od dávnych čias upotrebovala sa už na sklo a skvosty. Cínová glasúra môže byť rozličného složenia, najobyčajnejšia je ale z olova, cínu, soli a piesku. Cín (oxyd) robí glasúru bielou nepriehľadnou a tedy črep úplne zakrýva, olovo napomáha tekutosť, soľ robí ju rovnomernou a piesok (kremičitý) sklovitou a tvrdou. Rozumie sa, cínová glieda dá sa tiež vo

Digitized by Google

svojej masse obarviť istými oxydami kovovými. (Naše čierne a brnavé pece kachľové.) Umeleckého upotrebenia našly tieto barvené gliedy zvlášte v dielach preslávenéhо sochára italského Luca della Robia, v Nemecku na takzvaných Hirschvoglových a vo Francúzsku Palissyho prácach. Jestli volí sa biela barva, tak docieli sa výzor, ktorý veľmi ponáša sa na porcellán. Poneváč všetky snahy starých hrnčiarov maly za cieľ napodobniť čínsky porcellán, nasledovne upotrebovali skoro výlučne bielu cínovú glasúru, ktorá behom storočí bola v nesmiernej rozsiahlosti produkovaná v polievaní majolikového (fayencového) tovaru.

Jestli plocha má sa ozdobiť rozlično barevnými glasúrami, nutno je ich od seba oddeliť a tak zamedziť, aby sa spolu neslialy. Toto Arabi

Obr. 8. Popolnica z Nemiec.

na stenových dlaždiciach v Alhambre tak previedli, že sostavili mustru zo samých priehlbín, oddelených od seba tenkými priehradkami. Do týchto jamók vliali glasúry rozličných bariev. Tento spôsob prevádzali už v Ninive a v Babylone a ním si Peršania i Araby velikej slávy vyzískali.

Cínová glieda používa sa na majoliku.

Glasúra živcová upotrebuje sa výlučne na porcellán, preto volá sa aj *porcellánovou;* pozostáva zo živca a kremeňa.

Od ostatných keramických glasúr líši sa hlavne tým, že je tej samej sústavy čo základná hmota predmetu s rozdielom, že do nej viac sklovín sa pridáva. Je nesmierne tvrdá, že ocľou poškrabať sa nedá, ťažko sa roztápa a vzdoruje chemickým účinkom i vysokej temperatúre.

Digitized by Google

Hrnčiarstvo delí sa teda ohľadom glasúr na tri hlavné skupiny: 1. jednoduchá neglasurovaná terracotta (pálená hlina), 2. glasurovaná terracotta a 3. porcellán, ktoré skupiny v historickom vývine jedna za druhou nasledovaly.

V barevnej výzdobe hlinených výrobkov sú rozličné spôsoby a prostriedky, z ktorých niektoré už tu uvedené boly. Barvy sú dvojeho druhu: 1. také, ktoré vpaľujú sa naraz s glasúrou a teda znesú prudký oheň, bez toho, že by sa zmenily, a volajú sa *prudko ohňové barvy* (Scharffeuerfarben). Týchto bariev je veľmi obmedzený počet. Väčšina bariev je takých, ktoré silnú páľu bez zmeny neznesú, preto nanášajú sa na vypálenú glasúru, t. j. na úplne hotový predmet a vpaľujú sa zvlášť pod olovenou glasúrou v mufflách, od čoho volajú sa *barvami mufflovými* (Muffelfarben). Pri maľbe porcellánu nakladajú sa barvy prvého druhu pod glasúru, z pod ktorej po vypálení jasne presvitajú a nádoba hladká zostáva, kdežto pri barvách mufflových sedia na povrchu vypuklo a ľahko sa ošúchajú.

Mimo tohoto spôsobu maľby, kde barvy nanášajú sa štetcom, jesto viac spôsobov, kde mechanickou cestou (tlačou) kresby alebo celé maľby na nádoby sa prenášajú. Tento druh výzdoby upotrebuje sa na náčinie lacnejšej kvality, lebo práca je ďaleko drahšia.

Ku zvýšeniu effektu nakladajú sa na glasúru aj rozličné kovy, menovite zlato, striebro a platina v rozpustenom stave a zvlášte sa vpaľujú, následkom čoho nádoba taká pôsobí metalloskvúcim i prekrásno perletovým leskom (Metall-Lüster).

4. Vývoj ornamentálnej výzdoby keramickej.

Predhistorický človek robil prvé pokusy výtvarného umenia na svojich hlinených výrobkoch. Na týchto teda možno sledovať postupný vývin ornamentálnej výzdoby. Avšak tento dial sa tak pomaly, že umenie formové dlho dominovalo nad ornamentálnym. Sú ovšem isté nádoby, pri ktorých pre ich účel viacej padá na váhu forma ako výzdoba (osudie, kuchyňský riad), avšak pri väčšine nádob ukazuje sa snaha po ornamentálnej výzdobe.

Najstaršie nádoby predhistorické sú bez všetkej okrasy. Prvé počiatky boly celkom primitívne, vtláčané prsty a nechty, punkty a čiarky vškrabované ostrým alebo tupým nástrojom, vráže okolo nádob a to priame, krokvité (cikcak) alebo vlnité (vlnice, vlnovky), pozdejšie už mreže, šachovnice, trojhrany, kríže, hviezdy, kruhy, kolesá, spirály, ružice (rosetty) konečne geometrické, rastlinné komposície a zvieracie i ľudské figúry Zdobili ale aj plastickými prílepkami: pupčeky i jamky, čiary a krúžky a mnohé z hore uvedených motívov. Okrasy dávaly sa hlavne na vydutinu nádob a menej na hrdlo, často ale ozdobili aj vnútrok nádoby. Nádoby z pozdejšej doby nosia na dne vytláčané vypuklé znaky hrnčiarske.

Digitized by Google

Pokrok v keramike starovekej nastúpil, jakmile naučil sa človek maľovať barvami. Z počiatku vypĺňoval len vyryté rýhy, žliabky vápnom alebo hlinkou, pozdejšie ale začal už aj samostatne barvami narábať. V Europe na úsvite doby kovovej nachodia sa na hradištiach i v hroboch pomaľované nádoby, takže v čas rozkvetu doby hallštattskej majú maľované nádoby už dosť umelecký výzor. Z bariev najviac vynikajú čierna, hrnavá a biela. Maľovanie dialo sa nanášaním bariev, bez toho, že by ich vypaľovali. Na ten spôsob maľovali aj starí Gréci barvami čiernou, červenou a bielou.

Človeku prirodzená je snaha a potreba okrášliť seba a svoje okolie. Tento úkaz javí sa u všetkých národov zeme. Vývin výzdoby stúpa s pokrokom kultúry, a ako táto nie všade stejne a razom sa rozvíjala, niekde prv, inde ďaleko neskoršie, tak i ornamentika u istých národov pred vekami dosiahla už vysoký stupeň dokonalosti u niektorých ešte len teraz sa rozvíja, a u mnohých nachodí sa ešte len v prvom stadiume.

V Egypte zavčasu rozvila sa kultúra (pod faraonami 1461—1393 pr. Kr.) a dávno vykvitla i zakvitla tam ornamentika. U Egyptčanov dekoratívne elementy na keramike boly figurálne a rastlinové, menovite *lotus papyrus* a *palma,* ktoré vrývali do nádob a tak povstalé vráže čiernou barvou vypĺňali; preto tu o maľbe hovoriť nemožno. V starom Egypte mala výzdoba hlavne mysticko-symbolický účel, a slúžila viacej náboženskému kultu ako pôžitkom zraku. Symbolistika bola vôbec v oriente bežná, menovite charakteristická je ona pre Egypt, kde mystické znaky boly viacej písmom ako ornamentom.

Rozličné mystické symboly prichádzajú v celom vývoji ľudstva a boly užívané aj vo výzdobe Slavianov, kde ale ľud, ačkoľvek ich ešte aj dnes značí, významu ich nezná [1]). Dr. Wankel sostavil a rozlúštil ich celú radu, aké často prichodia medzi starými i novými ornamentami slavianskymi [2]).

V Assyrii vysoko vyvinutá bola (721—606 pr. Kr.) výzdoba na dlaždiciach z hliny, ktorými svoje svätiny a paláce krášlili. Dedictvo Assyrov nastúpili Peršania, ktorí umenie toto s veľkým výsledkom ďalej prevádzali.

Barvy a mustry na týchto perských dlaždiciach patria ku tým najkrajším výkonom svojho druhu. Ornamenty na nich sú prísne stylisované a pestro kolorované: prepletané stuhy, geometrické komposície, lístie a kvetiny i shodujú sa úplne s tými, ktoré vídavame na tkaných kobercoch perských. Nie menej výtečné sú nádoby, ktoré barevno emailované a prekrásne ornamentované slúžily Europejcom za vzory. Umenie Peršanov osvojili si Arabi a behom stredoveku rozšírili na ostrovy Stredozemného mora až do Španie. Vplyv, aký tieto pestrobarevné dláždice na moderný vkus vyvinuly, je nesmierne veľký. Väčšina stenových obkladov, ktoré v Europe,

[1]) J. Koula, Český Lid. VI. 1896 str. 277.
[2]) Moravské ornamenty. I. str. 12.

Digitized by Google

menovite v Anglii a Francii, hotovia (mosaiková industria), i veľká časť moderných vzoriek na tapety a koberce (tepichy), sú prevzaté z perských dláždic.

V gréckom hrnčiarstve je vplyv asijského umenia veľmi značný a hralo ono veľkú úlohu v starom veku. Avšak pozdejšie zavládol sloh domáci a vo vásovej výzdobe hellénskej prevzaly hlavný zástoj veľmi správne kreslené ľudské i živočíšne figúry popri klassických ornamentoch čisto gréckeho štýlu.

Najhlbšie do minulosti človečenstva siaha kultúra a teda aj dekoratívne umenie v Indii a v Číne. Posledná charakteristická je svojou neviazanou fantásiou. Dekoračný sioh Číňanov je vôbec neobmedzená ľubovôľa v prehadzovaní tých najrozmanitejších foriem. Vo výzdobe Číňania verne napodobňujú prírodu, ale pre štylisovaný ornament smyslu nemajú. Avšak v tejto strakatine neštylisovaných motívov panuje veliká jemnosť a cit v kresbe, zvučný súlad v barvitosti (kolorite) a veľká zbehlosť a čistota v technickom prevedení. Tieto vlastnosti dekorácie pôsobia na čínskom porcelláne veľmi pôvabne. V takomto stadiume nachodilo sa čínske výzdobníctvo už pred vekami a s malým pokrokom nachodí sa v ňom aj dnes. Z časného vývoja čínsko-japonského umenia čerpali všetky národy Asie, a konečne holdovala mu aj Europa a holduje mu menovite dnes, kde ho vychytila secessionistická snaha najmodernejšieho umenia.

V prähistorii severnej a strednej Europy tvary nádob často prezradzujú jemný cit pre formu, kdežto ich výzdoba obmedzovala sa na celkom elementárne počiatky. Sú to tie samé ozdoby, ktoré pozorujeme na keramických výrobkoch aj iných nekultúrnych národov všetkých dielov sveta v prítomnom i minulom čase.

Táto obmedzenosť, stereotypnosť vo výzdobe keramickej v severnej a strednej Europe dlho stagnirovala, pokým iné umenia tu už vysoko prekvitaly; lebo keď prehliadame hlinené nádoby stredoveké z XI—XV. stoletia a iné výrobky hrčiarske, musíme vyznať, že po celú tú dobu pozorovať malý pokrok, a to i čo do tvaru a ornamentu i čo do remeselného prevedenia. Príčina väzí v tom, že hrnčiari, neznajúc ešte glasúry, len rozmanitými hlinkami barevnými natierali svoje výrobky. Následkom nespôsobnosti materiálu hrnčiari nemohli vyhoveť požiadavkám časovým, a ich tovar zostával odkázaný na najnutnejšiu potrebu. Jakmile ale v Itálii došla emailová glasúra v známosť, celá stredná Europa učila sa od itálskych majstrov a v hrnčiarstve nastal náhly obrat k rozkvetu.

Arabskí a italski majolikári docielili s maľbou v súvise s barevnými glasúrami veľkých effektov a v lesku a v harmonii bariev prevádzali celé bravúry, nie menej i s vypuklou výzdobou (reliefnou plastikou).

5. Vplyv Asie na europejskú industriu keramickú.

Kultúrne národy východnej Asie, menovite Číňania a Japonci, už v dávnom čase doviedli hlinený priemysel na najväčšiu dokonalosť, a ume-

Digitized by Google

lecké diela tohoto druhu už vyvážali, keď európejské národy sotva ešte boli prekročili najnižší stupeň hrnčiarskeho umenia. Dľa čínskej povesti mal byť porcellán v Číne už r. 2700 pr. Kr. vynájdený, kdežto v Európe ešte len začiatkom XVIII. stor. začali s výrobou porcellánu pokusy robiť. O spôsobe spracovania porcellánu doniesol prvú určitú zprávu do Európy cestovateľ Marco Pólo v XIII. stor.

Aj v *Indii* dorábali porcellán, ktorý do nedávna za čínsky považovali. V Persii tiež už v X. stor. dorábali porcellán.

Arabi viedli už v VII. stor. po Kr. rozsiahly obchod s Čínou a Indiou a ako zvláštnu raritu dovážali do Európy výrobky z porcellánu. Že aj európejskí Židia boli v direktnom spojení obchodnom s východnou Ásiou, vysvitá zo zprávy jednoho arabského spisovateľa z IX. storočia, dľa ktorého židovskí kupci podnikali obchodné cesty z Francie do Číny.

Živé obchodné spojenie utvorilo sa s východom od počiatku XII. stor. následkom križiackych ťažení a úzkych stykov, ktoré vyvinuly sa z pomeru k východnej ríši rimskej. Tu Benátky, ktoré už od X. stor. viedly s Bisanciou živý obchod, boly poprednou sprostredkovateľkou medzi východom a západom.

Nenie teda nemožnosťou, že čínsky porcellán bol už v XII. stor. v Európe známy. Veľké množstvo čínskeho porcellánu, ktoré v XVI. a XVII. stor. do Európy dovezené bolo, dopravili hlavne hollandskí kupci.

V *Tunisu* hotovili z bielej hliny amphory ako bublina ľahké. V *Egypte* dnes objavujú nádoby najušľachtilejších foriem. Na šíročiznej rovine *Mesopotámie,* kde je na kamenie a drevo ku stavbám súce veľká núdza, museli na výrobu tehlového materiálu pomýšľať. I prirodzeno, že svoje dlaždice, ktorými steny pokrývali, doviedli na najvyšší stupeň.

V Európe najsamprv v *Grécku* dospelo hrnčiarstvo ku vysokej umeleckej dokonalosti. V Itálii po *Etruskoch* objaviwšie sa nálezy považujú sa za hlavnú ozdobu keramických sbierok, a boly už v dobe rimských cisárov vysoko cenené.

Rimania sami nedokázali v hrčiarskom umení nič pozoruhodného. Uspokojili sa len tým, že napodobnili s väčším-menším zdarom grécke a etruské nádoby.

Počas búrlivého sťahovania sa národov zaspalo v Európe všetko umenie. V stredoveku, ponevádž cirkevný kultus vyviňoval veliký luxus v nádobách kovových vysoko umeleckej práce, nevenovalo sa hrnčiarstvu žiadnej pozornosti, preto nebadať v ňom ani žiadneho umeleckého vývinu, len stereotýpne napodobňovanie antických foriem.

Najstaršia keramika stredoveká dlho nemohla sa vyšinúť s toho stupňa, na aký došla koncom doby predhistorickej. Ten samý ráz nádob, aký nachádzame v posledných hroboch pohanských, dlho sa udržoval, až do XV. stol. Istého významu dosiahla stredoveká industria keramická vo vyrábaní fayencových dlaždíc a kachiel v slohu gothickom.

Digitized by Google

Vo vývine stredovekej keramiky orientu má nesmiernu zásluhu islam, ktorý vytvára zo svojho kultu upotrebovanie nádob kovových a pripúšťa len hlinené, kostené a drevené, preto nielen k cieľom rituálnym, ale aj na panovníckych dvoroch boly zvlášte hrnčené nádoby používané, následkom čoho vyspela keramika moslemická k tým najdokonalejším tvorbám. Tento mrav, dávať prednosť hlinenému náčiniu, udržoval sa u Turkov ešte do XVIII. storočia.

Preto s rozširovaním sa islamu rozširovala sa aj keramická industria. V Persii tak sa zmohla, že mnohé mestá prekvitaly následkom svojich hlinených výrobkov, ktoré Arabi spolu s arabskými a tureckými výrobkami vyvážali do Europy.

Výbojní arabskí Mauri, ktorí obsadili severná Afriku a r. 712 vydobili Španiu, preukázali mimoriadnu dovednosť v spracovaní hliny a zaniesli fabrikáciu arabsko-perskej keramiky po celej Malej Asii, severnej Afrike až do Španie, kde okolo r. 1300 povstaly nádherné paláce Alhambry a Alcasaru, ktorých rozsiahle steny celkom obložené boly glasúrovanými dlaždicami, a ich siene naplnené boly skvostne ozdobenými nádobami hrnčenými, ktoré dnes obdivujeme ako neprekonané výkony na tomto poli umeleckom. Na Pyrenejskom polostrove vyvinuly Arabi rozsiahlu umeleckú činnosť v tvorení hrnčiarskom, ktoré ako *španielsko-maurská fayence* označené býva. Keď Arabi obsadili aj Siciliu, prenieslo sa umenie hrnčiarske do dolnej Itálie, tak do Nemecka a Francie, Nizozemska a behom XVII. stor. rozšírilo sa po celej Europe.

V keramike asiatské národy teda ďaleko predišli Europu, ktorej hrnčiarsky priemysel len pod ich vplyvom sa vyvinul. S príchodom islamu do veľkej časti starého sveta nastúpily vôbec nové časy vo vede i v umení. Vo vývine stredovekej keramiky v Europe má orient takú zásluhu, že ju právom menovať možno *moslemickou*. Persko-arabská ornamentika dlhú dobu dominovala v europejskej majolike.

6. Majolika (fayence).

Arabskí hrnčiari založili fabriky aj na Balearských ostrovoch hlavne na ostrove *Majorka*, podľa nehož arabská fayence dostala meno *majolika*. Jedna taká spomína sa r. 1442. Odtiaľto menovite v XV. storočí v značnom množstve vyvážaná bola majolika do Itálie. Taliani skoro priučili sa fabrikácii majoliky a dovedli to tak ďaleko, že už v XVI. stor. stála italská majolika, čo do malebnosti dekorácie, na najvyššom stupni. V meste *Faenca* stály prvé italské fabriky a tak povstal z pomenovania „faenský tovar“ aj rovnak platný názov pre majoliku *fayence* (čítaj *fajans*) [1]).

[1]) Dnes je vo zvyku nazývať *majolikou* tie keramické predmety, ktoré povstaly v 16. a v 17. stor. v Itálii, kdežto *fayencou* zase tie, ktoré v 17. a 18. stor. zhotovovali Nizozemci, Francúzi a Nemci.

Digitized by Google

Majolika líši sa viacerými vlastnosťami od obyčajného hrnčiarskeho tovaru. Tento záleží z dosť ordinárnej hliny, ktorá po vypálení nie je dosť pevná a značne porósna, obyčajne len raz sa vypaľuje a zároveň aj gliedi; kdežto majolike venuje sa väčšej pozornosti i čo do glasúry, a ona ďaleko prevyšuje obyčajné hrnčené náčinie i svojou vnútornou kvalitou i krajšou zovňajšou výzdobou. Hliny, ktoré sa k výzdobe majolikovej berú, bývajú ale tiež rozličnej kvality, tak aj glasúry, podľa toho aj v majolike býva väčší menší rozdiel v tovare.

Hlina obarvuje sa sama sebou pri vypaľovaní, a síce dľa toho, aký bol jej vnútorný obsah na žlto, až do ruda, alebo do šeda až celkom biela. Ačkoľvek táto barvitosť nemá pri majolike žiadneho vplyvu na zovňajší výzor predmetu, lebo telo pokrýva nepriehľadná glasúra cínová, predsa dľa jemnosti hliny rozoznávajú sa dva druhy: *fayence obecná*, (ordinárna) a *fayence jemná* alebo *biela*.

Massa, ktorá ku výrobe jemnej fayence sa upotrebuje, sostavuje sa z dobre šlamovanej hliny, vápna a kremeňa. Menovite glasúra musí byť veľmi pečlive pripravovaná a predmety sa ňou buďto polievajú, alebo do nej namáčajú; nato odložia sa cieľom usušenia. Teda cínová glasúra nepáli sa na nádobe hneď za vlhka, ako sa to deje s gliedou olovenou. Cínová glieda spočíva na nádobe ako suchá kriedová vrstva. Aby pri sušení gliedová hmota sa nesprášila, pridáva sa jej niečo smoly, medu alebo dextrinu. Najbežnejšia glasúra je biela. Bielosť a kryjúca vlastnosť glasúry tejto závisí od množstva namiešaného cínu, čo však má tiež svoje nesnádze, lebo primoc cínu obťažuje roztopčivosť glasúry, ktorá sa potom odlupuje, z príčiny tej, že s podkladom svojim sa nesliala.

Barevné glasúry sostavujú sa tak, že sa do bielej pridá ešte nejaký kovový oxyd. Na glasúrovu pôdu maľuje sa kovovými barvami (t. j. barevnými glasúrami), ktoré ona rýchlo vssaje, tak že barvy nezostávajú sedeť na povrchu, ale gliedovú hmotu preniknú. Keď potom nádoba vsadí sa do rozpálenej pece a povlak dostane sa do sklovitého toku, teda naložená barva presiakne gliedu v celej jej hrúbke a následkom toho dostane sytý lesk. Maľovanie na túto glasúru je obťažené tým, že korrigovanie je s najväčším nebezpečím spojené. Tu maliar musí práve tak, ako pri maľbe na fresco, štetcom ľahko, široko a škicovito narábať. Pri miešaní a vyobrazení glasúry musí sa ohľad brať ešte na jedneho dôležitého faktora, totiž na rozťažitosť oboch ingrediencií nádoby. Pri vypaľovaní sťahuje sa ako hlinená hmota (teleso nádoby), tak aj glasúra. Aby toto pri oboch dialo sa rovnomerne, musí byť glasúra k tomu prispôsobená, lebo ináč nádoba pokryje sa jemnými, ako pavučina, puklinami, čo je ináč pri majolike viac-menej bežný zjav.

Za pôvodcu vlastnej majoliky italskej, t. j. za takého, ktorý prvý na to prišiel, ako Arabi, email cínovú si pripravujú a upotrebujú na za-

Digitized by Google

okrytie červenej hliny, považuje sa *Luca della Robia* (nar. vo Florencii r. 1400, zomrel tamže r. 1481). V rodine jeho bola email dlho tajomstvom.

V dorábaní majoliky povstali zanedlho v Itálii veľkí umelci, ktorí tamejšie fabriky preslávili. Také boly fabriky vo Faence, v Toskáne, kde fabrika v Caffaggiolo stála na čele ostatným fabrikám a existovala ešte do počiatku XVII. stor. V meste Pesaro r. 1462 založená fabrika hotovila ešte v XVIII. stor. majoliku, taktiež do XVIII. stor. vytrvala fabrika v Castel-Durante. Najvynikajúcejšie a v umeleckom ohľade najvýznamnejšie výrobky italskej keramiky XVI. stor. pochádzajú z rodiska Rafaelovho, z mesta Urbino, kde pôsobili znamenití majstri, ako Guido Durantino, Francesco Xanto Avelli da Robigo, Oracio Fontana. Významné boly fabriky v Gubio, kde pracoval chýrečný majster Georgio Andreolli, ďalej v Mantue, Ferrare, Florencii, Benátkach, Neapoli. Počet ostatných fabrík, ktoré s prospechom majoliku produkovaly, je nesmierne veľký, a massa tovaru, ktorý z nich v XVI—XVIII. storočí vyšiel, musí byť ohromná.

Italská majolika pre svoju krehkosť nie je veľmi súca k praktickej potrebe, ale mala dekoračný účel, v čom svojho času veľký luxus sa vyvinul. Preto italská majolika mala zázračný odbyt, ako doma, tak v zahraničí; objednávali mešťania, boháči, aristokracia, ale aj panovníci, ba slávnych umelcov v majolike povolávali na kráľovské dvory, aby tam pre umenia milovné kniežatá pracovali. Z týchto umeleckých diel ovšem behom storočí mnoho sa roztrepalo, a po zjavení sa porcellánu bola majolika z príbytkov vytískaná, vzdor tomu ale počet predmetov, ktoré nachodia sa po europejských museách číta mnohé tisíce, z nichž zaiste vo Francii, Anglii a Nemecku viacej sa dnes nachodí, ako v samej Itálii.

Koncom XVI. stor. začala fabrikácia majoliky v Itálii klesať, fabriky pomaly zanikaly, a ktoré i sotrvaly, ich výrobky nevyrovnaly sa fabrikátom označenej periody.

Fabrikácia majoliky ujala sa skoro aj v iných krajinách, zpočiatku pod vedením italských umelcov, ale skoro priučili sa aj domáci majstri tajnostam vyrábať cínovú glasúru a rôzne barvy. Vo Francii pôsobily slávne dielne s výtečnými silami: Lyon, Oyron, Nevers, Moustier, Strassburg, so svojimi umelcami Claude Gouffier a Bernard Palissy. Francúzska industria majoliková (pre ktorú tam názvu *fayence* užívali) dosiahla svoju výšku pod maliarom Guillebautom v Rouenu, okolo r. 1730.

V Nizozemsku vynikly fabriky v Delfte, kde ich okolo r. 1700 stálo 43.

V Nemecku tiež silne vyvinula sa keramická industria a mnohé mestá pretekaly sa jedno pred druhým. Vynikly Nürnberg, Regensburg, Siegburg, Grenzhausen; v Rakúsku Salzburg, kde pracoval od r. 1736 maliar Michal Moser z Dol. Rakús, jehož diela majú moc podobného so slovenskou majolikou. V Uhorsku viacerím väčším-menším fabrikám stála na čele kr. továrňa v *Holiči*; popri týchto pracovalo množstvo remeselníckych dielní majolikových menovite v krajoch západného Slovenska.

Digitized by Google

7. Kamenina.

V neunavnej snahe sostaviť hmotu, z ktorej záleží porcellán, vynašli v Anglii v prvej polovici XVIII. stor. spôsob vytvoriť z bielej hliny pomocou prísad nádoby veľmi podobné porcellánu, takzvanú *anglickú kameninu* (Englisches Steingut, Englisches Geschirr, Halb-Porzellan), ktorú, začiatkom druhej polovice zdokonalil Josiaš Wedgwood (Wedžvúd) (1730—95) i dostala meno *wedgwoodska kamenina* (Wedgwood Geschirr).

Vlastnosti anglickej kameniny sú podstatne rozdielne od majoliky. Hmota kameniny pozostáva z bielej hliny, do ktorej primiešajú sa menovite kaolin, kremeň a živec, ktoré spolu s hlinou nielen sa vypália, ale aj slejú, tak že kamenina aj vo svojom lome je sklovitá a tak tvrdá, že kresaním iskry dáva. Poneváč je tak sliata, že vodu neprepúšťa hotoví sa kamenina aj neglasúrovaná. Ináč dáva sa glasúra olovená a soľná. Massa dá sa rozlične obarviť a jej jemnosť a hustota je tak veľká a plastická, že dopúšťa reliefne výzdoby pomocou tlaku (prasu). Menovite dá sa ale na povrchu ľubovoľne pestro obarviť. Hodí sa teda ku všemožným dekoračným cieľom, ako aj v príhodnom sostavení massy ku kuchyňským a chemickým potrebám. Formovanie, vypaľovanie, maľovanie a vypaľovanie bariev deje sa ako pri porcelláne. Od porcellánu rozoznáva sa ľahko tým, že je proti svetlu nepriehľadná.

Kamenina následkom týchto výtečných vlastností svojich tak rýchle sa ujala a všestranne rozšírila, že skoro vytisla majoliku z lepších domov úplne, tak že táto potom už len na sedliacky ľud odkázaná zostala.

Keď spôsob fabrikácie kameniny vošiel v známosť, povstaly zanedlho v Anglii četné fabriky. V Nemecku začali ju najsamprv v Míšne r. 1781 hotoviť; v Rakúsko-Uhorsku v Holiči r. 1786. Akých veľkých rozmerov dosiahla fabrikácia kameniny v Anglii, vysvitá z toho, že r. 1852 stálo tam 185 fabrík so 60.000 robotníkmi, a ročne za vyšše milliona funtov šterlingov tovaru sa exportovalo.

V Uhorsku za holičskou nasledovalo zakladanie viac kameninových fabrík: *Tata, Pondelok, Košice, Kremnica* (1800—), *Púpa* (1802—1866), *Telkibánya, Novejsa, Prešov, Rôžňava, Kežmarok, Herend* (1838—), *Muráň, Miškovec, Varašdín, Nagy-Márton, Városlőd* (1845—), *Hollóháza, Apátfalva;* v Sedmohradsku *Brašov, Görgény Szt. Imre, Batiz, Parajd.*

Fabrikácia kameniny mala v Uhorsku krátky život, lebo sotva začala víťaziť nad majolikou, už zjavil sa porcellán, ktorému aj ona poddať sa musela, takže ani dostatočne rozviť sa nemohla.

8. Porcellán.

V XVII. stor. stal sa čínsky porcellán v Europe veľmi hľadaným článkom nielen u sberateľov kuriosit, ale i u kniežat, aristokratov a boháčov ku výzdobe tabúl, sieň ale aj pre dennú potrebu. Ako neobyčajne

Digitized by Google

vysoko držaný bol porcellán v XV. stor. vysvitá z toho, že ho do zlata alebo striebra montirovali a v osobitných etuis, čo aj roztrepané kusy, opatrovali. Tak bolo ešte v XVI. stor. Niektoré knieżatá založili si celé sbierky, počítajúce viac tisíc kusov orientálneho porcellánu, čo representovalo ohromný kapitál.

Ačkoľvek v Europe na poli keramickej industrie previedly sa už mnohé a veľké vynálezy, predsa darmo namáhali sa technikovia vyhotoviť z hliny také predmety, ktoré by vyrovnaly sa čínskému a japonskému tovaru hlinenému, totiž porcellánu. Vynasnažovali sa teda aspoň takú massu sostaviť, ktorá by čo len približne mala vlastnosti porcellánu. Francúzske fabriky, menovite v Sèvres, dorábaly a ešte aj dorábajú veľkého chýru nádoby, známe čo *mäkký porcellán francúzsky* (Pâte tendre), ktorý však viacej na sklo sa ponáša. Bližšie stojí pravému *anglický porcellán mäkký*, natoľko, že je menej ohňovzdorný a má mäkkú glasúru ktorá sa dá oceľou škrabať; ani k umeleckým cieľom nehodí sa tak, ako pravý porcellán. V Itálii už v XVI. stor. známy bol istý druh porcellánu pod menom *florentínsky* alebo *Medici-porcellán*.

Rozumie sa, chemické i alchymistické laboratória a fabriky keramické v Europe usilovne pracovaly na tom, aby rozlúštily podstatu čínskeho porcellánu. Konečne podarilo sa r. 1710 alchymistovi *Jánovi Bedrichovi Böttgerovi* v Dražďanoch, kde ho saské knieża August držal zavretého cieľom „dorábania zlata“, vynájsť v bielom púdre na vlasy *kaolin*, ako takú zeminu, ktorá ku výrobe porcellánu nezbytne sa vyžaduje. I podarilo sa mu vyhotoviť porcellán, ktorý čo do tvrdosti, priehľadnosti a ohňovzdornosti čínskemu úplne sa vyrovnal. Saské knieża August, aby vynález pre seba vyúžitkoval, založil v Dražďanoch fabriku, avšak z obavy pred vyzradením tajnosti dorábania, preložil ju z Draždian do Albrechtsburgu pri Míšne (Meissen).

Nedostižné produkty míšenské všeobecne sa rozšírily a ich export dosiahol takého stupňa, že vo Francii kráľ Ludvik XV., vidiac tým ohrožené domáce fabriky mäkkého porcellánu, vynaložil všetko možné, aby to zamedzil, preto r. 1756 založil veľkú továreň v *Sèvres*, čo „Manufacture royale“, ktorá pozdejšie stala sa chýrečnou a aj dnes existuje.

Všetka námaha a opatrnosť so strany saskej vlády, aby tajnosť vynálezu Böttgerovho zachovala v Míšne, boly márne, lebo zanedlho povstalo v Europe viacej porcellánových fabrík. Prvá bola vo Viedni založená ako súkromný podnik r. 1716, pre ktorý získané boly dve znamenité sily míšenské. Úspech bol tak veľký, že továrňu zakúpila r. 1744 Mária Therésia za 45.000 zl. a ju na štátny ústav pozdvihla. K najvyššiemu rozkvetu prišla továreň pod Jozefom II., pod nimž počet robotníkov, ktorý r. 1750 obnášal len 40, zrástol r. 1782 na 320, a r. 1816 počítala ich až 500. Mimo viacerých vynikajúcich umelcov, mala výtečného technika v chemikovi *Leithnerovi*, ktorý vynašiel podľa neho na-

Digitized by Google

zvanú zvláštnu modrú a intensívnu čiernu barvu. Posledná zavdala r. 1755 podnet ku hotoveniu rozličného náčinia dekorovaného portraitami silhuettovými (stínovými). Viedeňský porcellán vyznačuje sa svojou zvláštnou jasnou bielobou a vykazuje sa vo svojich dekoráciach, ako v krajinárskej tak vo figurálnej maľbe vynikajúcimi prácami. Poneváč r. 1864 ríšsky snem rakúsky odoprel prostriedky ku ďalšiemu vedeniu fabriky, bola jej činnosť zastavená, a aby napodobnenie jej produktov bolo znemožnené, nariadilo sa zničiť všetky formy a modely.

Vo Francii podarilo sa sostaviť *tvrdý porcellán* po mnohých nezdarených pokusoch až r. 1765, a fabrikovali ho v štátnej továrni v Sèvres popri mäkkom porcelláne. Až od r. 1800 bol konečne výlučne len tvrdý porcellán produkovaný. Pri veľkej štátnej podpore a kráľovskej protekcii fabrika v Sèvres dominovala nad ostatnými ústavmi vo Francii, na ktoré svojim umeleckým smerom i technickou produkciou stále vplývala, tak že všetky výrobky francúzske v technickom sostavení i v dekoratívnej výzdobe veľkú podobnosť medzi sebou majú. Francúzskemu vkusu v dekorácii zanedlho podľahly aj ostatné fabriky porcellánové, kameninové i majolikové v Europe.

Tvrdý porcellán (pravý porcellán; hartes Porzellan, echtes Porzellan, Feldspath-Porzellan) [1]) je čo do fysických vlastností aj vnútri čistej bielej barvy, proti svetlu priehľadný a tak tvrdý, že sa oceľou poškrabať nedá a pri údere vydá jasný zvuk; črep jeho je ostrohranný, zrnitý a krištálový. Hlina, ktorá sa ku výrobe jeho potrebuje, je tá najčistejšia, aká existuje: kaolin [2]). Porcellán robí sa z hmoty dvojakej, totiž z hliny neroztopiteľnej (kaolin) a z hmoty roztopiteľnej, rozlievajúcej sa v horúčosti na sklo (topidlá), ktorá smiešanina v horúčosti zhustne a zosklovatie. Hlavné látky, z ktorých robí sa massa porcellánová, sú teda kaolin, živec, kremeň a krieda i črepy porcellánové, všetky spolu smiešané a náležite upravené, utvoria v horúčosti jednotnú rovnocennú massu. Glasúra skladá sa ž tých samých látok ako smes porcellánu, ale dostáva viacej topidiel. Vo viedeňskej erárnej továrni pozostávala smes porcellánova zo živca, kremeňa, mramoru a kaolínu; glasúra zo živca, kremeňa, dolomitu zemitého a kaolinu.

Bez glasúry vypálený porcellán volá sa *biscuit* a upotrebuje sa na statuy a figúrky.

Vo všeobecnosti sú rozličné processy porcellánovej fabrikácie v Číne tie samé ako v Europe. Ačkoľvek porcellánové fabriky čínskeho pôvodu slúžily europejským za vzor, predsa zanedlho Europa v zdokonalovaní

---

[1]) Porcellán má podobu s tvrdou blyskavou škrupinou slimáka *porcella* zvaného, od tohoto mal dostať svoje meno.

[2]) Kaolin je čínske slovo *Kao-lin* = »vypuklý vrch« a dostal svoje meno od pahorku ležiaceho pri King-te-thin v Číne, ktorý zo samej tejto bielej hliny pozostáva.

Digitized by Google

porcellánu tak ďaleko to doviedla, že dnes už prevýšila čínske výrobky čo do akosti hmoty i umeleckej hodnoty.

Porcellán dá sa nielen všestranne umelecký spracovať (čo do formy i dekoratívnej výzdoby) a slúži za ozdobu v príbytkoch, ale, ponevádž vydrží ak massa tak glasúra vysokú temperatúru, nachodí aj v domácnosti vôbec všemožného upotrebenia.

Maľuje sa v úplne hotovom stave, na gliedu, tak že potom ešte dodatočne vkladá sa do mierneho ohňa, aby sa barvy upevnily. Pri tejto maľbe možno korrigovať a premieňať podľa vôle. Čo sa dotýče štylistického a umeleckého vývoja v porcellánovej fabrikácii v Europe zpočiatku s použitím čínskych foriem napodobňovali aj v dekorácii čínsko-japonské motívy vyvedené menovite v barve modrej. Hollandia, vedúca obchod s čínskym porcellánom, zaviedla do svojich majolikových fabrík už zvláštnu výzdobu orientálnu. Týmito výrobkami, na čele s fabrikou v Delfte, vyvinuli v XVI. stor. taký v plyv na dekoráciu majolikovú v Europe, že už v XVII. stor. vytisla vkus italskej výzdoby a zanedlho všetky fayencové fabriky Europy pretekaly sa v napodobňovaní čínsko-japonských mustier. Ako v Hollansku bola fayence skoro výlučne modro a bielo dekorovaná, tak to samé dialo sa v Itálii a iných zemiach. A keď nastala dôroba porcellánu v Europe, čínsky vkus už bol tu udomácnený, tak že europejský porcellán mal v XVII. stor. celkom orientálny charakter a udržoval sa až do počiatku XVII. stor. Ale už asi od r. 1720 nastala s vývojom slohu *rokokového* (štýl Ludvika XV.) v Europe úplná zmena. Francúzsky vkus a sloh zavládol v umení aj v industri.

V prvej polovici XIX. stor. vznikla náklonnosť ku starým pestromalovaným predmetom majoliky italskej. Začali úsilne pátrať a sbierať staré dobré kusy, takže tieto stúpaly do vysokej ceny: za výrobky z Gubbio a Urbino platilo sa 8—12.000, ba až 20.000 frankov. Tento antikusujúci smer nastúpil aj vo fabrikách, ale netrval dlho a na výstave v Paríži r. 1867 už vystavené boly prvé produkty *modernej fayence*. V najnovšom čase italské mustry ustupujú naturalistickému smeru. Majolika však s veľkou záľubou fabrikuje sa popri porcelláne, ba povstaly fabriky, ktoré výlučne k dekoračným cieľom majoliku produkujú, a čo luxuriósna industria znamenite prosperujú.

Fabrikácia porcellánu je zaiste najvyšší stupeň celej hrnčiarskej industrie a behom tohoto storočia vyvinula sa na samostatný priemysel mohutných rozmerov. S rozširovaním sa porcellánu klesaly aj ceny jeho. Jemu podľahla aj slovenská majolika, ktorá ešte nejaký čas medzi sedliactvom vegetovala, až konečne v polovici 19. stor. zanikla úplne.

(Pokračovanie.)

Digitized by Google

Miestopisné úryvky z Gemera.

Podáva *Julius Botto.*

III. Muráň a hrad Muráň.

Náš básnik slovenský, Samel Tomášik, složil pesničku: „Pod Muráňom stojí lipka zelená," ktorá ujala sa vo vrstvách ľudu a intelligencie v rozmeroch dosť veľkých a ako veľmi obľúbenú často počuť ju spievať aj na Muráňskej doline. No náš básnik upotrebil tu licenciu poetiku. Za jedno: strom, pod ktorým tá studená voda tečie, nie je lipka, ale je hrab, a za druhé, voda nemá tú vlastnosť, že „kto z tej vody piť bude, nurcha ženu mať bude, bo jest mnoho ľudí, ktorí chutne napili sa z nej a mali výtečné manželky; no zato má voda táto inú dobrú vlastnosť: je ľahká, troviaca a je veštcom počasia. Popri nej častejšie prechádzajúci pozorujú, že keď má byť stále pekné počasie, vtedy je voda táto čistá, sťa kryštál. Keď sa počasie premeniť má, je srvátkovitej, nažlklej barvy. No nie piesnička, nie lipka so studenou vodou, ani romantika a očarujúca krása, ktorá sa v ohromných vápencových kolmých, Muráň od severu objímajúcich balvanoch zjavuje, robia tento bod severného Gemera zanímavým, ale jeho veľavýznamné dejstvovanie v minulosti. Pravda, tu rozumeť treba historický význam dejov, odohravších sa na Muráňskom hrade; samé, pod hradom ležiace slovenské mestečko Muráň, hralo vo verejnosti len dva razy, i to pre nás Slovákov dosť zarmucujúcu úlohu: raz, keď dobrovoľníkov slovenských 1849. roku gemerská garda pri Muráni na hlavu porazila; a druhý raz, keď 1861. roku nepriaznivci sväto-martinského Memoranduma protestujúcu schôdzku ľudu horno-gemerského tu v bezprostrednom susedstve sídla Daxnerovho vydržiavali.

Samé mestečko Muráň, ležiace na svahu vysokého zámockého vrchu, počitovalo roku 1800 v 123 domoch 211 rodín s 1112 dušami, náboženstva r. katolíckeho, národnosti slovenskej. Dnes má Muráň 1400 obyvateľov, medzi nimi asi 80 Židov. Obyvatelia, ako rečeno, Slováci, zaoberajú sa roľníctvom, furmanstvom, remeslami a priemyslom. Priemyselné podniky sú: menšia, Nemcovi Majerovi náležajúca dielňa na porcellán, a ešte menšia Slovákovi Laurenčíkovi prislúchajúca dielňa na dosť dobré kachle. Fluktuáciu peňažnú napomáha veľká, kniežaťu Koburgovi

Digitized by Google

náležajúca píla, ktorá značný počet robotníkov a furmanov slovenských zamestnáva.

Charakteristikou mluvy muráňskej slovenskej je vyslovovanie a užívanie dlhého a; na pr. *vedá,* miesto vedia; *hreší,* miesto hrešia; *svieťí,* miesto svietia; *kvitlák,* miesto zemiak; *mrlák,* miesto ovca; kdežto na súsednej Muráň-Dlhej-Lúke charakteristikou mluvy je dlhé é, na pr.: A na pétok svétok a grajcéra nit. (A na piatok je sviatok a krajciara niet.)

Hory, bralá a polia, mestečko a hrad Muráň od východu otáčajúce, menujú sa:

Spišskô, Hnicová, Lučanskô, Pod Orlovú, Mravec, Kadákov vrch, Vojtková, Spišská, Prehalina, Uhliarská, Ostrý vrch, Laz, Rybník a Chotár; od juho-západu: Pod Breziny, Dolnie lúky, Medzi vodami, Makšiná, Hôrka, Prieslop, Pod Hôrku; od západu: Za humná, Pod Hrby, Hrby, Za Hrby, Peprovice, Na poľane, Kadlubnô, Diel, Pod Diel, Paseky, Prepadúvačka, Pod Skalku, Pod Laclavovú, Javorníková, Pod Smrekovinu; na severe sú: Suchý Dol, Pod Hrabím, Suchodolská dolina, Piesky, Smrekovica, Maselníková, Šiarkanica, Skalka, Laclavová, Sivákov vrch, Dudlavka, Stošky, Fabová, Kľak, Vohan, Kostelec, Bodolová, Na Skalu, Malý Cigáň, Veľký Cigáň, Lopušnô, Šance a Pod zámkom.

Poznamenať nutno, že asi 20.000 kat. jutár obnášajúci chotár muráňsky, náleží, až na nepatrnú, pár sto jutár obnášajúcu urbariálnu horu a až na role po hrboch roztratené, kniežaťu Koburgovi, vlastne fideikomissu koburgovskému ako dedictvo po kniežaťu Kohárymu. Tomuto patria i rumy hradu Muránskeho, na vrchu teraz „Pod zámkom“ zvanom ležiace, ktoré ako pozostatky dávnej slávy a dejateľnosti zaslúžia, aby sa o nich prehovorilo.

Hrad Muráň, v gemerskej ľudovej mluve „zámok“ zvaný, pripomenutý je v dejepise Uhorska prvý raz roku 1440, ako majetok husítov. — „Antiquissima diplomata, arcem in potestate Bohemorum fuisse testantur,“ hovorí o ňom historiograph Gemera Lad. Bartholomaeides. Prvý husíta, z jehožto rozkazu na široko rozloženom, so všetkých strán strmom brale hrad, ako nedobytná pevnosť. povstal, bol Valgata, vodca Jiskrov, ktorý sem od Spiša prišiel; a zanechajúc na Muráni posádku, šiel malohontské a dolno-gemerské zámky a pevnôstky: Drienčany, Blh (Balog), Žirkovce, Hodejovo a Krásnu Hôrku ovládať a Jiskrovej moci podrobiť. Keď pozdejšie roku 1450 všetky tieto zámky Sebastian Rozgonyi husítom odobral, prišiel rad aj na hrad Muráňský, ktorý po dlhom obliehaní a zúfalej obrane konečne Štefan Zápoľa, vodca Matejov, husítom r. 1461 vyrval, obdržiac hrad od Mateja kráľa darom. Od tohoto kúpila hrad s panstvami rodina Tornalyaiovská roku 1500. Člen tejto rodiny Jakub Tornalyay poručil hrad aj s panstvami svojmu štyriročnému synovi Jánovi, dajúc mu za tútora gemerského zemana Mateja Bašo z Čoltova, ktorý, neverný

Digitized by Google

svojej vznešenej úlohe, sverenca na výchovu do Poľska k starostovi Jánovi Tarnovskému poslal, hrad ale a panstvo zaujal pre seba.

Vedený nenásytnou hrabivosťou, sostavil si Bašo zbojnícku bandu, s ktorou vidiek, menovite panstvá dynastu Františka Bebeka de Plešivec, pustošil a zbíjal, rimavsko-sobotský, rimabaňský chrám, na Spiši ale kláštor „Lapis refugii" vyraboval; ba opovážil sa so svojou vojensky sriadenou čatou na lúpež i do Poľska, Sliezska a Valachie chodiť, nashromažďiac takouto do neba volajúcou lúpežou na Muráni nesmierne množstvo drahocenných pokladov. Na týchto zbojníckych výpravách brali účasť aj jeho dvaja bratia Martin a Demeter, a gemerskí zemania František Tórnoky, Ondrej Bejey a Peter Serényi. Ruka spravedlnosti zastihla zlosynov roku 1549, keď na potrestanie zlodejov snemom vyslaní Mikuláš Salm a František Bebek, po formálnej vojne — bellum muranense, hrad zaujali a slapaných zlodejov pod hradom odpraviť dali.

Zaujatý hrad spravovali, zatým kráľovskí prefekti, ako majetnosť kráľovskú, až do roku 1600, keď ho od ärára nemecký gróf Rotthal kúpil. Avšak kúpa táto nepozdala sa stavom uhorským; roku 1608 medzi gravaminami krajinskými nachodí sa i táto kúpa, ako urážka krajinských práv, následkom čoho v povstaní bočkayovskom pokúsili sa hajdúsi Bocskayho hrad zaujať. Stiesnený Rotthal zavolal si kráľovského generála Fridricha Koloniča z Liptova na pomoc, ktorý hajdúkov odduril a hrad kráľovi zachránil. Roku 1620 kúpil Muráň a Slovenskú Ľupču Jur Széchy za 100.000 zl. Tu začína sa doba slávy a kvetu Muráňskeho hradu; bo Jur Széchy, kroz svoju manželku Mariu Drugeth, s najprednejšími rodinami sošvagrený, bol popri Jurovi Thurzovi najmajetnejším šľachticom uhorským, keďže, ako privrženec Bocskayho, pri smrti tohoto prítomný súc, i značnú čiastku bocskayovských pokladov si osvojil. Nadobudnúc si pri uzavieraní viedeňského mieru u kráľa Rudolfa a Mateja veľkú popularitu, bol za dedičného hlavného župana Gemera, rytiera rádu zlatého rúna a tajného radcu menovaný. Keďže stálejšie i so svojou veľkou rodinou na Muráni býval, vynaložil na jeho okrášlenie tisíce, dal stavať paláce, zakladal záhrady a premenil takto hrad na mestečko, v ktorom i trhy vydržiavať dovolil, a v ktorom početnému obyvateľstvu dvaja evanjelickí kazatelia slovo Božie hlásali.

Po smrti muža tohoto — zavraždil ho úkladne jeho sluha v Zemplíne — bývala na hrade jeho vdova so štyrmi dcérami a so zaťom Gabrielom Illésházym. Najstaršia dcéra, dobrodružná a povestná Mária Széchy, vdova po Štefanovi Bethlen, zapredajúc rodinné tradície, — Széchy-ovci držali totižto s Bocskayim a s Betlenom a roku 1644 so sedmohradským kniežaťom Jurom Rákóczym, — oddala hrad lsťou pozdejšiemu palatínovi, vtedy kapitáňovi Fiľakova, Františkovi Vesselényimu, stanúc sa roku 1545 jeho manželkou.

Keď Vesselényi hrad do moci dostal, zaujal a vyrval rodine spolu i panstvá Blh, Rima-Szécs a Slovenskú Ľupču. Rodina Széchy-ovská

Digitized by Google

protestovala síce proti lstivému a násilnému odobraniu roku 1647 i na sneme, no keď na základe žaloby krajinské, snemom vyslané poverenícтvo stav veci a predmet ponosov vyšetrilo, navrhlo hrad a panstvá k nemu patriace, v záujme krajinskej obrany, ponechať v rukách Vesselényiho.

Zato, že hrad Muráň Széchyovcom a tak prostredne Rákoczyovcom vyrval, bol významnými hodnosťami odmenený; tak kráľ Ferdinand III. menoval ho grófom, hlavným županom stolice gemerskej, hlavným kapitáňom horného Uhorska. Konečne roku 1655 bol za palatína zvolený. V tejto hodnosti udeľoval aj zemanské listy; ním menovaní zemania, menovaní boli zemanmi Vesselényiovskými, ako na príklad zemania kameňanskí.

Za časov Vesselényiho bol hrad Muráň silne opevnený; ohľadom počtu v ňom nachodivších sa budov, podobal sa malému mestu; nad bránou hradu bola silná bašta so strážnicou; do okola na hradbách vyčnievaly strážne veže; na pravo od zámockej brány nachodily sa rozsiahle vojenské kasárne; asi v prostriedku hradu stál palác Széchyovský, s pobočnými budovami. Pred palácom bolo otvorené námestie so stromoradím a kvetinovými kolesami, medzi tymito i kolkáreň. V spojitosti s palácom stál zámocký kostol s hrobkou Széchyovskou; fara bola vedľa kostola. V zadnej čiastke hradu stály mnohé budovy, v ktorých remeselníci: kováči, zámočníci, murári, povrazníci, mäsiari, pekári remeslo prevodzovali. Ako za Jura Széchyho, tak i teraz bol tu každý týždeň trh. Na východnej strane hradu a síce pri bašte, ktorej oknom Mária Széchy Vesselényiho potajomne do hradu pustila, bol umelecký prístroj pripravený, pomocou ktorého v časoch pokoja ťažké predmety, stavebné drevo, skálie, potravné články, delá, náboje, ľudí, dobytok do hradu ťahali. Pod hradom bola veľká zahrada, v nej slivky, na Muráňskej doline i teraz vešelinkami zvané. Najväčšou nehodou hradu bol nedostatok dobrej pitnej vody; pod hradom, pod takzvanou tureckou hlavou, bola síce dobrá voda, no včas obliehania hradu nebolo možno z nej čerpať. Tým cieľom dali Széchyovci v hrade na nížine hlbokú studňu do skál vylámať.

Doba Vesselényiho bola tiež kulminujúcim bodom kvetu Muráňského hradu; tu schádzali sa hodnostári krajinskí, bohatá šlachta, vyslanci bližších i vzdialenejších stolíc, slobod. kráľ. miest, jágerského tureckého pašu, sedmohradského kniežaťa Apaffyho; sem prichádzal i bán horvatský, ba i diplomatickí vyslancovia. Manželka palatínova usporadovala týmto panstvám rozmanité kratochvíle, zábavky, hostiny, poľovačky, rybačky; tieto posledné v rybníkoch muráňskych a jelšavských. Niekedy prišla s väčšou spoločnosťou i na svoj ľubenícky majer, ktorý sa vtedy Ľubovníkom [1]), milým miestom zval; často prechádzala koňmo cez vrch Trstie Kraskovom, Drienčanmi na svoj majetok Blh (Balog).

---

[1]) Na ceste z Veľ. Revúcej do Jelšavy vedúcej. *P.*

Digitized by Google

S Muráňa povolával Vesselényi i menšie schôdzky bližších stolíc: roku 1646 do Rožňavy, 1647 do Levoče, 1648 do Prešova, 1650 do Košíc; schôdzke zemanov v Jelšave roku 1647 predsedal Vesselényi sám. Poľské knieža Lubomirski pustošil totižto v ten rok severo-východné stolice uhorské, akoby na odmstenie toho, že kňaz Jur Rákóczy, pomáhajúc švédskemu kráľovi Karolovi proti Poliakom, poľské mestá a dediny plienil. Rákóczy stiesnený, hľadal pomoc u Vesselényiho, tým cieľom povolal tento schôdzku zemanov do Jelšavy, kde uzavreté bolo, aby insurrekcia zemanská Poliakov vyhnala. Kým sa ale zemanstvo poschádzalo, za ten čas Lubomirski vykonal dielo pomsty, odkážuc sucho Rákóczymu: vicem pro vice.

No za dobou slávy nasledoval strašný úpadok: zapríčinilo ho sprisahanie Vesselényi-ovské, z ktorého mnohé vážne a dôležité episody odohraly sa na tomto hrade.

V tejto búrlivej dobe náležalo kráľovi Leopoldovi v Uhorsku vlastne už len 13 stolíc, jedna čiastka Zadunaja a Horvatsko; ostatné čiastky Uhorska náležaly sultánovi, ktorý i tie zbytky podmaniť hodlal. Zo spánka vyburcovaná Európa odhodlala sa konečne k tuhej borbe: pápež poslal 700.000 toliarov, nemecká ríša 15.000, Francúzsko 6000 vojakov; Španielsko, Toskana, Mantua, Benátky, Genua poslaly i vojská i peniaze; Uhorsko dalo 20.000, Horvatsko 15.000 vojakov pod velitelstvom bratov Zríniovcov. Všetkým týmto vojskám velel kráľovský generalissimus Montecuculli; poneváč si ale vo všetkom veľmi váhave počínal a Zríniovcov v Horvatsku v ničom nepodporoval, rozmrzení utiahli sa títo s bojiska; Mikuláš šiel na svoje panstvá do Horvatska, Peter na Munkáč ku svojmu zaťovi Františkovi Rákóczymu. Váhanie Montecuculliho rozdráždilo i palatína Vesselényiho v tolkej miere, že jeho odstránenie naliehave žiadal, menujúc ho zaťatým nepriateľom Uhorska. So všetkých strán tlačený, odhodlal sa konečne Montecuculli k rozhodnej bitke, i porazil pri Sv. Gotharde Turkov na hlavu. Víťazstvo bolo skvelé, no mier vašvársky po ňom uzavrený, bol dľa mienky magnátov uhorských pre Uhorsko ponižujúci. Mier bol totižto na 20 rokov uzavretý; pevnosti Nové zámky, Nový Hrad, Veľký Várad ostaly i naďalej v rukách tureckých a k tomu kráľ Leopold poslal sultánovi 200.000 zl. do daru, kdežto palatín a s ním uhorská aristokracia rozhodne žiadali neodstúpiť od válčenia, kým Turek z Uhorska vyhnatý nebude.

Táto okolnosť, rozdávanie svetských a cirkevných úradov cudzozemcom, drancovanie obyvateľstva kroz cudzozemských válečníkov, boly pohnútkou sprisahania Vesselényovského.

V smysle vašvárskeho mieru ostala pevnosť Nové Zámky v rukách tureckých, následkom čoho bolo celé Považie tureckému plenu otvorené; aby sa tomuto akotak odpomohlo, uzavreté bolo Leopoldovskú pevnosť postaviť, ktorú slávnostne v prítomnosti kráľovských generálov, palatína

Digitized by Google

a uhorskej aristokracie posvätili. Hneď po posviacke išiel palatín Vesselényi s magnátmi na poradu do Trenčianskych Teplíc, kde sa aj povolaný arcibiskup ostrihomský, Jur Lippay, ustanovil.

Uzavretia porady teplickej nevyšly na javo, bo účastníci dali čestné slovo, všetko v tajnosti držať; no nasledovavšie udalosti dosvedčily, že zámery sprisahancov boly kráľovi Leopoldovi a jeho vláde nebezpečnými.

V smysle týchto uzavretí, povolal Vesselényi roku 1666 veľkú poradu na hrad Muráň; prišli do nej početní aristokrati, zemania, vyslanci slobod. kráľ. miest a povereníci Michala Apaffyho.

Vo valnom shromaždení účastníkov držal predsedajúci Vesselényi vzletnú poburujúcu reč, hovoriac dľa zápisiek sedmohradského kancellára, Jána Bethlena, medzi iným: „Keďže už vôbec pre nás niet žiadnej nádeje, keď nám už aj sám kráľ našu po otcoch sdedenú slobodu závidí, keďže už cele zahynúť máme, nuže zahyňme na spôsob Samsonov spolu s tým, čo nás vysmieva, nás lúpi, — na našej záhube pracuje. Zúfalosť núti nás hodiť sa Turkovi do náručia!“

Ten Vesselényi, ktorý len pred veľmi krátkym časom Turka z Uhorska vypúdiť naródzal, zato úsilne sa zasadzoval, teraz navrhoval spolčiť sa s Turkom.

Účastníci muráňskej porady, keďže sa čestným slovom a podpismi všetko v tajnosti držať zaviazali, uzavreli podrobiť sa sultánovi, platiť mu 60.000 dukátov ročnej dane, Apaffymu ale 30.000 zl. Ďalej uzavreté bolo všetky listiny a dopisy na Muráni ochraňovať a dopisovať si tajnými písmenami. Vymenovaný bol konečne revolucionárny výbor tým cieľom, aby povstanie rázne pripravoval a keď vybúši, ho spravoval. Spoločná válečná pokladnica bola manželke Vesselényiho, Márii Széchy, sverená.

Muráňsky revolucionárny výbor sosnoval nasledujúci válečný plán: Rákóczy mal na Tise vojská sosbierať, spolčený s Apaffym, Košice a baňské mestá zaujať, kráľovské vojská pojedine porážať, konečne, zaujmúc Prešporok, do Viedne vtiahnuť a tu podmienky mieru kráľovi nanútiť. Prvý nezdar zastihnul sprisahancov v Carihrade; ich povereníci odniesli ta síce hojné dary, no vyjednávanie neviedlo k cieľu, bo turecká vláda žiadala odovzdanie všetkých sprisahancom náležavších pevností, čo toľko ako bezpodmienečné poddanie sa, znamenalo.

Zatým nasledovaly iné nehody a neúspechy. Najprv nanáhle zomrel Jur Lippay v Trnave, mocný to záštitník a patrón Vesselényiho, a keď carihradský tlumač, Talian Panajotti, za ťažké peniaze sprisahanie Vesselényiho rakúskej vláde odkryl, nachodil sa tento vo veľkom nebezpečenstve. Nehýbal sa ani Turek, ani Apaffy, nedali pomoc ani požiadaní volenci nemeckí.

V smutnej nálade a v ťažkých predtuchách išiel Vesselényi z Baň. Bystrice do Slovenskej Ľupče, kde na porážku modzgov, iní myslia, že

Digitized by Google

otrávením sa, nanáhle zomrel. Jeho mŕtvolu doviezli na Muráň, a pochovali ju slavnostne v Széchyovskej hrobke.

S mŕtvolou Vesselényiho, mohlo byť i sprisahanie vesselényiovské pochované. No súčasne horkokrevní veľmoži: Peter Zríni, Krištof Frangepán, Erasmus Tattenbach a František Nádasdy nasnovali spyknutie a povstanie v Horvatsku a v Štýrsku, ktoré pravda nevydarilo sa a zapríčinilo uväznenie a odpravu týchto pohlavárov, a keďže aj hlavný župan stolice zemplínskej, Štefan Bocskay, veliteľa tokajskej kráľovskej posádky, generála Stahrenberga, úkladne uväznil a zaprisahal sa, že nevydá ho, kým Uhorsku sloboda prinavrátená nebude, tu uzavrela viedeňská vláda najprv Muráň, ako hlavné hniezdo odboja a sprisahania, do moci dostať.

Roku 1670 prišiel tedy sám knieža Karol Lotringenský pod Muráň tým cieľom, aby hrad odbojcom odobral. Na Muráni velela Vesselényiho vdova Mária Széchy. Keďže knieža veliteľku viac ráz vyzval, aby hrad dobrovoľne vydala, odpovedala táto zavše hrdo, odmietave, následkom čoho obliehanie pretiahlo sa až do nasledujúceho roku. Po takýchto, válečníka na slovo vzatého, zahaňbujúcich nezdaroch sľuboval knieža opätne všetko možné, menovite, že jestli sa poddá, istotne milosť a odpustenie obdrží. Omámená a získaná sľubami, pustila Mária Széchy knieža a jeho vojsko do hradu v istotnom očakávaní úplnej amnestie, knieža ju ale, a jej tajomníka Nagya, hneď uväzniť a ťažkými reťazmi sputanú, pod silnou strážou do Viedne odviesť rozkázal. Vo Viedni hrozne mučený Nagy soznal, že všetky na sprisahanie vzťahujúce sa písma sú na Muráni v kostole pod oltárom ukryté, a podal i kľúč k tajným písmenám. Nagy zomrel následkom mučenia na tretí deň. Máriu Széchy vrhli do doživotného žalára, udajne preto, že ona ako vysokomyseľná a ctižiadostivá žena a manželka muža k povstaniu primala a viedla. Keď ju v žalári istý uhorský magnát navštívil, k čomu povolenie len veľmi ťažko si vykonal, našiel už len kostru. Hrdinská amazona, pre svoju niekdajšiu krásu Muráňskou Venušou nazvaná, umrela po dlhšom väznení, ako najbiednejšia žobráčka.

Muráňske tajné písma kompromittovaly mnohých, menovite gemerských zemanov; nasledovaly hrozné pokuty, konfiškovanie majetkov, žalárovanie, hrdelné pravoty, ktoré skončily sa odpravami kompromittovaných. Ponevač mená sprisahancov v listinách na cedulkách boly popísané, dostali títo posmešný názov: „nobiles cedulati."

Na Muráni osadil knieža Karol silnú posádku; no o krátky čas odkúpil hrad a panstvo zase gróf Ján Rotthal; avšak posádka kráľovská pod veliteľstvom kráľovských prefektov ostala tam i ďalej.

Roku 1683 zaujal hrad na krátky čas Imro Tököly, roku 1704 František Rákóczy II. Tento daroval ho svojmu miláčkovi, grófovi Mikulášovi Bercsényimu, ktorý tu svoju manželku osadil. Vysokomyseľná pani Bercsényicska udomácnila sa tu tak, ako kedysi Mária Széchy, žijúc luxuriósne, v prepychu; no i jej pobyt trval tu len za 3 roky. Po porážke Rákóczyho pri

Digitized by Google

Trenčíne — dňa 3. augusta roku 1708 — zaujal Gemer a s ním i Muráň kráľovský generál Viard. Bercsényicska utiekla za prvočasu. Pánom hradu stal sa zase kráľovský fiškus; načo darovaný bol za veľavýznamné služby roku 1720 grófovi Štefanovi Kohárymu.

Na hrade držala vláda viedeňská i zatým posádku, ktorú stolica gemerská chovať musela, čo menovite okolitým dedinám bolo trapné a veľkou ťarchou. Avšak hrad upadúval, krov hnil a to, čo po ohni roku 1702 ostalo, rúcalo sa. Konečne už len vojenských vyslúžilcov sem posielali, tak že sa hrad vojenskej nemocnici podobal.

Roku 1790 odkúpili košickí klampiari cínové truhly hrdinov muráňskych, vysypali z nich kosti Széchyovcov, Vesselényiho a odvezúc ich do Košíc, upotrebili tieže na plátačku.

Od tých čias je hrad Muráň v rumoch, už len miestom príjemných turistických výletov.

Na zámockej, ešte vždy pokrytej veži najde cestovateľ, vchodiac do zámku, tento do červeného mramora zlatými písmenami vrytý nápis: „Siste gradum viator, fortitudinem summam considera, pietatis exemplum, expende constantiam hujus comitissae. Je to náražka na Máriu Széchy. Asi na juhozápadnom kraji hradu je ešte vždy, turistike k vôli v dobrom stave udržovaný domček a v prednej izbe tohoto na ľavo od dvier do steny zamúraná mramorová tabulka s nápisom zaujatie hradu kroz Vesselényiho oznamujúcim: „Ad dei ejusque immaculatae matris honorem, ad emolumentum patriae arcisque hujus defensam, quo comes Franciscus Vesselényi de Hadad arcis hujus perpetuus comes, palatinus regni Hungariae fortalitium hoc a fide regia deficiens in obedientiam redegit, dum omnibus antehac inexpugnabile et impervium fuisset, quae fortitudini ex hac parte intranti cessit anno Salutis 1646. Propugnaculum hoc erectum anno Salutis 1650.

Digitized by Google

Upozornenie na dejepisné, náboženské a prírodné pamätihodné veci v stolici trenčianskej.

Dávnou túžbou mojou bolo pribrať sa k opisu milej domoviny mojej: stolice trenčianskej, bohatej na prírodné krásy, tajuplné pamätnosti, chovajúcej v sebe poteraz zbytky náboženské pohanských predkov; ale — ako bez vesla neradno je pustiť sa na more — monografiu takú napísať netrúfam si, bo schádzajú mi k tomu odborné vedomosti. Prítomne tedy len upozorniť chcem odborníkov na jedny-druhé veci v stolici trenčianskej sa nachádzajúce.

I.

Za drievnych časov — súc so všetkých strán vrchmi, hradmi, zámkami a valmi chránenou — bola trenčianska stolica jednou velikánskou, nepremoženou pevnosťou. — Matúš Trenčiansky. — Nad vrúteným (Vrútky) z Turca do Trenčianska Váhom stráž držal na ľavom brehu jeho zámok Strežno = Strečno; s pravého brehu zahradzoval voľnú plavbu Starý hrad. Nad priesmykom do Oravy, stála i stojí dnes, Stráža — zemanská osada v doline Varínsko-tarchovskej. V ústi Kysuckej doliny, ťahajúcej sa ku Haliči, Sliezsku, Morave, tam, kde rieka Kysuca spája sa s Váhom, stál Vodotýn = Budatýn s východnej strany, na ľavom brehu tejže rieky; so západnej strany, čiže nad samým ústim jej, a nad Váhom opevnený bol Chlumec (teraz nosí toto, ale skomolené, meno osada pod Chlumcom tým: Chumec). Oproti Vodotýnu = Budatýnu na ľavom brehu Váhu stála Silná = terajšia Žilina; nižšie od tejto k západu vrch Hradisko a pod ním doteraz viditeľné valy strážily okolie žilinské; obec Stražov upomína na drievne to zariadenie obranné. Juhozápadne odtiaľto pne sa k oblakom — po Trenčianskom najväčší — zámok Lietavský, ktorému predstrážou bol Hrádok v užine doliny Žilinsko-rajeckej. O zámku Riečnickom, blízo oravskej hranice, málo kto má vedomosť. Zo zámku tohoto pochádza vraj obraz Madonny, viditeľný v kostole riečnickom, udajne dielo Rafaelovo. K vôli tomuto obrazu putoval som do Riečnic r. 1848. Maľba tváre a rúk je ušľachtilá; rúcho Madonny však sotva maľoval Rafael. Na vrchu, východne od Kotržinej Lúčky, ponad Nededzou, mal byť kedysi tiež hrad. Pevnosťou bol — ako všetky starobylé chrámy (od záchrany?)

Digitized by Google

i nededzský, teplický kaštieľ. V tomto bolo povestné vešelíňovské sprisahanie. Mimochodom spomenúť sluší, že telo nábožnej manželky Vešelíniho, Žofie, spočíva neporušené dosaváď v kostole teplickom. Nad okolím hričovsko-bytčianskym panovaly zámky Hričovský a Bytčianský; tamten v rozvalinách, tento v dobrom stave sa nachodiaci, kedysi mocnému palatínovi Turzovi, teraz barónovi Popperovi patriaci. Od Bytče južne, v doline Súľovskej, bola pevnosť Hradná a medzi bralami ukrytý zámok Súľovský. Oproti vrchu Manínu na pravom brehu Váhu sa pnúci, včul rozvaľaný hrad, bol sídlom mocných Podmanickovcov. Poniže tohoto hradu, tiež na pravom brehu Váhu, usmieva sa v krásnej polohe so svojimi 365 oknami kaštieľ „Orlové“ rečený. Akýsi čudák nazval ho Zsigmondház-om. Stredný Trenčín — najpôvabnejšia to časť Považia — opanovaný bol na pravom brehu, medzi vrchami skrytým na mramorovej skale vystaveným Lednickým zámkom s povestnými v tejže skale vyrúbanými schodmi, ktorými som sa v junáckom veku neraz s gitarou na osobitný vrchol vyštveral, a potom tam — čo nejaký fušer Lumír — vyspevoval. Nad Pruským, medzi hrebeňmi skalnatými, vypína sa Vršatský zámok. Horovecký kaštieľ, — tak krásne sa predstavujúci cestovateľovi idúcemu či po železnici, či po hlavnej hradskej, ľavým brehom Váhu ku Trenčínu sa vinúcej, iste slúžil tiež kedysi čo pevnosť. Na ľavom brehu Váhu ľadecký kaštieľ, košecké valy, a zámok, v doline ku Zliechovu vedúcej, Košeckým zvaný, tiež i kaštieľ ilavský spolu s mestom, dubnický konečne kaštieľ — boly pevné miesta na obranu okolia. Konečne o Trenčianskom, Beckovskom, ako o všeobecne známych zámkoch, netreba slov šíriť; a že i nad Zemanským Podhradím bol hrad, a že daktoré zemanské kurie niže Trenčína tiež boly opevnené, toho sa možno domýšľať.

Trenčianska stolica rozprestiera sa mimo obvodia Váhu i do obvodia rieky Nitry, do takrečeného Záhoria — Processus Transmontanus — zaujímajúceho okres bánovský. V tomto, potokmi Radišou, Machnáčom, Svinnicou a tieto v sebe spojujúcou Bebravou ovlažovanom okrese boly pevnosti: Bánovce, Malá Hradná, Zay-Uhrovecký zámok, Hornie Motešice, Zemanské Mitice a nad Podhradím (Zay-Uhroveckým?) mne dľa mena neznámy hrad, čiže zámok.

Prečo jedny z opevnených tých miest volajú sa hradmi, iné zámkami, to nech rozlúšťa odborní znalci. Ja prejavím svoju mienku bez toho, že bych ju vyhlasoval za správnu. Od detinstva vozím sa okolo Podhrádku; bola tu do nedávna krčma, potom barónom Popperom vystavená dielňa na kyselinu uhličitosirkovú (proti filoksere); oboje, i krčma, i dielňa zhorely, teraz vyčnieva len komín z pohoreniska. Z hrádku neni ani stopy kdežto miesto zborenísk bude volať ľud navždy len Podhrádkom. Raz, rybáriac — cez poludňajšie hodiny, keď sa ryby nepasú — vybral som sa na milý kopec, v nádeji, že dajaké pozostatky najdem z hrádku; ani zbľa som nenašiel; iba na jednom mieste zdalo sa mi, že si voľakedy

Digitized by Google

hradní obyvatelia vyrúbali priehlbeň — cisternu — kde si udržiavali vodu; o múroch ani chýru, ani slychu. — Hrad, v dávnovekosti grad [1]) bolo miesto opevnené brvnámi, hradami, kolmi, týnim (palisada); zámkami pomenované boly pevnosti múrom obohnané. Pôvodné meno „hrad“ zostalo takýmto drevom otočeným pevnostiam i potom, keď sa drevená ohrada zamenila kamenným múrom. Odtiaľto si vysvetľujem, že pevnosť na pravej strane Váhu v užine Strečňanskej, menuje sa dosávaď „Starým hradom“. Týn, staroslovanské slovo, značiace drevenú ohradu, je dôkazom starobylosti opevneného miesta. Budatýn, Temätýn, Trenčín = Tritýn [2]) iste sú najstaršími pevnosťami na Slovensku.

Spomenutý Chlumec zdá sa mi byť pamätníkom toho, že českí bojovníci pod Jiskrom ho obsadili, čo pevné stanovisko; bo slovo chlum, chlumec sotva užívali Slováci k označeniu vŕšku, kopca; preto ho i spotvorili na Chumec.

Že niektoré z uvedených hradov, zámkov boly i hniezdami lúpežníckych rytierov a trýzniteľov roľníckeho ľudu slovenského, tvrdia pospolité povesti a dokazujú dejepisci. [3])

II.

Starožitníkov — archäologov — upozorňujem na pozostatky pohanské, zachované v podhorských osadách Rajeckej doliny. Pamiatka konávanej svätovítskej pohanskej slávnosti — ako iste viem — zachovala sa v Podhorí, filialke fary lietavskej. V štedrý večer utiahne sa gazda, otec čeľade, za osúchy, t. j. koláče na stole nakladené; čeľaď v pitvore stojí, hľadiac otvorenými dvermi do chyže i čaká dychtivo na otcovo sa ozvanie. Tento, schovaný za koláčmi, sviatočne sa pýta: Deti moje, milá čeľaď, či ma vidíte? Na čo mu odpovedajú: Drahý ňanka — otec — nevidíme vás. Otázku tú do tretieho razu vždy silnejším hlasom predkladá otec, čeľaď tiež tak odpovedá, ako prvší raz. Otec potom zaželá svojim, aby ho ani na tak rok nevideli, že by totižto na budúci rok tiež hojné požehnanie od Boha obsiahli. Pospolito spomína sa v Rajeckej doline Parom, Pikulík, Škriatok, Diblík, Vila, Morena; túto mládež topieva; vajanské ohne sa páľa, pri nich sa spieva, tance sa vystrájajú, a zvlášte dievky ich preskakujú.

---

[1]) Pre etymologov zajímavé byť môže, že v šematisme biskupstva nitranského dosavád píše sa farská obec Hradná (v okolí bánovskom): Gradna, archidiaconatus Gradnaensis. Teraz je slávna kedysi Gradna nepatrnou osádkou.

[2]) Trenčín počul som odvodzovať od slova Tritýn, čo znamenať malo, že troma radmi týnov obohnaté bolo miesto, kde sa uzamknuli bojovníci. I to som počul, že sa mal volať Trenčín kedysi: Trčín, preto, že pevnosť trčala do Váhu. Že kedysi Váh tiekol popod samú skalu, na ktorej stojí Trenčiansky zámok, je vec pravdepodobná. Odvodzovať Trenčín od Terenciusa, rímskeho vojevodcu, považujem za nesmysel.

[3]) O 14. hradoch trenčianskych viď Letopis Matice Slovenskej r. III. a IV. 1, str. 32—47, a 2, str. 43—68. *R.*

Digitized by Google

Na pomedzi trenčiansko-nitriansko-turčianskej stolice vypína sa skalnatý hrebeň vrchu Kľaku, ďaleko viditeľný v Prievidzkej a čiastočne v Rajeckej doline, ba i na stredňom Považí. Vrch tento mojim zdaním dostal meno od pohanských predkov našich, kľakaním boha svojho velebiacich. V tomto mojom tušení utvrdzuje ma to, že nábožný predkovia naši miesta svojej bohom konanej poklony významnými menami označovali. Tak v Marikovskej doline isteže tiež mali božište, ktoré do dnešného dňa sa zachovalo v pamiatke mena Modlatýn. — Roku 1848 bol som na Kľaku, zvedavosťou vedený, či by sa nenašly tam dajaké pamätnosti pohanské; výlet sa mi nezdaril, bo veľký dážď zachvátil ma na samom temeni, a nemajúc sa kde skryť, utekal som preč ztadiaľ; ako sa tak dolu náhlim, len-len, že som nespadol do jednej podlžno-štvorhrannej, machom zarastenej jamy; pravidelná tá jama upútala pozornosť moju, i sohnul som sa a nakúkal do vnútra; k podiveniu môjmu videl som schodík — stupeň, tiež zarastený machom; ale, že sa mi za krágeľ lialo, upustil som od ďalšieho skúmania v tom predsavzatí, že iným časom podujmem nový výlet a tajomnú skrýš preskúmam. Zatým iné starosti a zábavy tu s vtákmi, tu s kvetinami a stromkami ma zaujaly, a zamýšľaný výlet a výskum vystaly.

III.

Zemezpytcom — geologom — odporúčam skúmanie sopečných pamiatok stolice trenčianskej. Teplé vody majú snáď pôvod v sopečných útrobách zeme; a takýchto vôd, čiastočne horúcich, teplých, nemrznúcich je na viacerých miestach tejto stolice; tak blízko kaštieľa Vešelíňovského v Tepličke je silný prameň nemrznúcej vody; od Lietavy tečie potok do Rajčanky, ktorý nikdy nemrzne; podobne potok domanižanský, a povestné v Dolných Motešiciach jazierko, Vrchovišťom nazvané, tiež nikdy nezamŕza. Teplé kúpeľné pramene sú v Rajeckých Teplicach, v Beluši, a horúce v Trenčianskych svetochýrnych Teplicach. Ja myslím, že tieto vody len plutonické, podzemské ohne zohrievajú.

Keď požehnanej pamäti trenčiansky Matew Štefan Závodník bol vystavil školu na Mojtýne, — povestnom to rodišti najstaršieho, snáď čo svet svetom stojí, vojaka — husára, jeden a osemdesiat liet zástavu nosivšieho Ladislava Škultétyho — z obetí u regimentov nasbieraných, a a z osobne vyproseného milodaru od dobrotivého kráľa Ferdinanda, a keď nato pribral sa postaviť tamže kostol a faru: mňa bol vyzval obzrieť si Mojtýn, od matky cirkve pružinskej poltretej hodiny vzdialenú filiálku. S radosťou šiel som s ním na tú púšťku, obdivujúc cestou všelijakých útvarov a podôb skaliny a skaliská. Čo mi bolo nápadným po trápnom vyštveraní sa z hlbokej, *Hluchá* menovanej, doliny na vlastné územie mojtýnske, boly to nádržky, cisterny, na salašoch; do nich napúšťajú si Mojtínci sňahovú a dážďovú vodu, v nedostatku blízkych prameňov. Chodiac po cho-

Digitized by Google

táre sem-tam roztratenej tej obce, videl som na lúkach a pasienkach nálevkovité, misovité, dosť pravidelno okrúhle jamy; tieto mi boly ešte nápadnejšie; i myslel som, či nie sú to pozostatky baníckych šacht; ale Mojtýnci o baniach ničoho udať nevedeli. Keď som sa ich potom pýtal, či tie priehlbne nevykopali ich predkovia k vôli nedostatku vody, riekli mi, že to byť nemohlo, bo vraj voda sa v tých jamách neudrží; hneď vraj sa ztratí pod zem. O jednej takej misovitej jame udávali, že z nej prúdi sa teplota, a pastieri v čase sichravom, že sa v nej sohrievajú. Mojtýnsky neveliký chotár je nepravidelná kotlina, obrúbená príkrymi úbočiami vrchov, a len na západnej strane prervané sú steny vrchov úzkou úžlabinou, zvlažovanou skromnučkým jarčokom. Podzemné vody hodne nižšie predierajú sa na površie. Zdá sa mi, že kotlina tá povstala následkom zavalenia sa velikánskeho kráteru, jehož bokmi, okrajmi, sú tie okolité prudké úbočia. V súsedstve tohto tajomnostného kúta stolice trenčianskej vypína sa tá v Slov. Pohľadoch tak pôvabne opísaná *Malenica*. Keď som čítal opis trojho výletu p. J. Ľ. Holubyho na Malenicu, vzbudily sa vo mne milé rozpomienky na tento pamätný vrch; bo behom troch rokov, čo som kapláňoval v Beluši, častejšie som bol pod Malenicou a na nej. Pod ňou farský salaš choval od jary do zimy početné kravy; voňavé mlieko občerstvovalo ma, keď som sbieral pre vtáčkov svojich mravenčie vajíčka, keď som sa po skalnatých úbočiach, zvlášte južnej strany, túlal a kochal na krásnych divých kvetoch. Milo sa pamätám, ako ma raz do vytrženia uviedol pohľad na krásny červený orlík.

Raz, potulujúc sa krovím blízo samého severného končiara, vyplašil som spiaceho zajaca a tento zmátaný, prebehnul mi pomedzi nohy. Inokedy, nocujúc s dvoma kamáratmi pod skalnatými končiarmi, kládol som veľkú vatru; v noci, práve keď sme sa chystali pražiť slaninku, strhol sa víchor, a ten rozmetal horiace halúzky medzi rozškerené, rozpukané skaliská; v rozpuklinách chytila sa suchá tráva, a z tejto horiace iskry metal víchor na poniže skál stojaci les. No mal som ja tej noci bolestnú zábavku. Pre tenže víchor a tmu neodvážil sa z nás nikto liepať sa kolo príkrych skál, obísť ich a nazrieť, či ozaj nechytil sa les. Až k ránu, po utíšení vetra, zbavený som bol velikého strachu.

Nad Višňovím, na reťazi Veterných hôľ, tvoriacich hranicu medzi Turcom a trenčianskou stolicou, poťažne dolinou Rajeckou, vyčnieva pekná šlapkastá homoľa: vrch *Minčov*. Na vrcholi jeho nachádza sa miesto, kde — keď sa silno kráča, alebo poskočí — zaduní podzemná ozvena. Vrch tento bol stredobodom silného, ďaleko až do Sliezska zasiahnuvšieho zemetrasenia r. 1858 dňa 15. jan., ktoré veľké strachy ľudom a nemalé škody na murovaných budovách v okolí žilinskom spôsobilo. Či to miesto zunenia podzemného je zasypaná šachta banícka, keďže za dávnejších a i za novších časov robily sa tu pokusy s dolovaním na zlatú rúdu, alebo či to zasypaný kráter vulkanický: to by objasniť sa dalo len vedeckým

Digitized by Google

skúmaním. Vrch tento kolo temena zarastený je samým čučoredím a brúsničím. Z lesných týchto ovociniek dorába v Ture Jožko Pažický chutnú a liečivú čučoriedkovicu a brusnicovicu. Tamtá dokázala sa čo špeciálna medicína proti behavke (šmíkavke, dľa tu obvyklého pomenovania = lakse) a proti červienke. Odležaná, pár ročná čučoriedkovica zastúpi poctive i na boháčovom stole drahé víno bordóvske.

Juhozápadne od Rajca, nad osádkou Trstenou, vypína sa malebne kúželovitý vrch „Srnák", typický, predhistorický vulkán.

Na hranici nitriansko-trenčianskej južne od Ilavy, juhovýchodne ale od Trenčianskych Teplíc, nad sedlom, prievalom do doliny Valasko-belanskej, stoja dva homolkovité vrchy, skutočne *Homôlkami* menované. Ja ich mám za vyhasnuté sopky; veď neďaleko vyvierajú mohutné pramene sirkovité Trenčianskych Teplíc.

Dodatkom ku kapitoli tejto uviesť sluší i medokýše, po trenčansky kyselky, akých je mnoho v strednej trenčianskej, ba i v Záhorskom Trenčiansku, bánovskom to okrese. V horňom Trenčiansku známe je len jedno žriedlo vody minerálnej v doline Hríčovského Podhradia; voda táto málo sa pije, bo je chuti záprdkovitej. — Dobré, chutné kyselky nachádzajú sa v okolí Púchova, v Nimnici, Strezenicach a v dolinke Kebľov rečenej; tieto dve posledné s chuťou som píjaval. — V doline Súčanskej jesto viac prameňov kyselky. Blahej pamäti patriarcha náš, Miško Rešetka, vystavil bol nad viac studničkami takejto vody úhľadné búdečky; bol ma k nim vyviedol v spoločnosti nášho mladšieho patriarchu Miška Chrásteka, keď som ho navštívil r. 1848. — V Malej Kubrej, blízo Trenčína, je povestná dobrá kyselka, ktorá má odbyt dobrý v Trenčianskych Teplicach a v meste Trenčíne. Chocholňanskú ostrú kyselku okúsil som čo chlapec otcom do Pezinku pojatý. V kostolňanskej biskupskej zahrade nachádza sa prameň chutnopitnej kyselky, ktorá sa v zámku Nitrianskom popíja. Haluzická, rožoň-mitická, mníchovo-lehotská kyselka majú tiež miestny odbyt. Tieto medokýše hodno by bolo základne lučbársky preskúmať, bo ktorési z posledne menovaných majú byť veľmi výdatné, jedna na hnanie na moč, druhá na vyháňanie vetrov. Ľud jednu volá — Cikušou a tú druhú — Prdušou!

Ku vypočítaným tu kyselkám pridružiť sluší ešte dva mne známe pramene sladkovodné, ktorým ľud okolitý pripisuje liečivú silu. Jeden prameň je niže Varína, pod jednou kaplnkou, stojacou na kopečku *Hrádok* rečenom, u samej cesty do Gbelian vedúcej. Chorí ľudia okolitých i vzdialenejších osád vodou touto umývajú sa; zvlášte tí, čo majú bolavé oči, prichádzajú ku studnici tej. Druhé také žriedlo nachodí sa blízo hradskej cesty zo Žiliny do Rajca vedúcej, hneď povyše mostu polusanského, pod skalnatým ozrutným balvanom, *Hlasnou,* i *Prašivou skalou,* menovanom. Vodu toho prameňa volá ľud *hromovou;* že vraj hrom kedysi udrel do nej. Ku studničke tej zanášajú utrápené matky do suchotín upadajúce deti a umývajú ich vodou z tejže.

Digitized by Google

IV.

Stolica trenčianska vyniká aj inými ešte zvláštnosťami: obdivovania hodnými útvarami skál. Tieto je hodno obzrieť. Odporúčam výlety do „Vrátnej", v rodisku Janošíkovom, Tärchovej, nachádzajúcej sa doliny: ku podskalnému prietoku potoka vyše Stráňav; do Rajeckej doliny, do Súľova, ku Podmanínskej skalnej prietrhline, ku vrátam Belušským, do jaskyne Pružinskej, Mojtýnskej. Rozštiepenú skalu a v rozpukline kamenný klin vidieť je tiež hodno; táto zvláštnosť nachodí sa nad ústim doliny vyše Púchova.

Perlou krásnych týchto tvorieb Božích neodškriepiteľne je *Súľov*. Perlu túto obzrel si už i kráľ saský, keď šiel obdivovať naše Tatry a poctil návštevou svetochýrny Kriváň. — Viackrát prešiel som v mladosti svojej hore-dolu dolinou Súľovskou, obdivujúc povždy tamejšie divotvorby Božskej všemohúcnosti. Bol som i na tamejšom zámčoku. Tento návštíviť neodporúčam nikomu, už i preto nie, že len pomocou rebríka možno dostať sa naň. Spoločnosť, v ktorej som sa nachádzal, bola v pomykove, ako sa dostať dolu, bo rebrík sa bol polámal. Ja som sa pobral dolu múrom opierajúc sa o mladý strom, vyrastený vedľa múru; mal som sa rozštiknúť! Spoločníci moji vystáli tiež veľké strachy, sliezajúc po nalomených stebloch rebríka. Videnie rozrumeného zámčoku nestálo naskrze za tie úzkosti.

Namiesto neodplácajúceho sa lezenia na zámok Súľovský odporúčam vybrať sa na hrebeň „Patúcha". Takto sa volá reťaz vrchov deliaca, Rajeckú od Súľovskej doliny. Cestujúcim s hora od Žiliny radím ísť do blízkej Bánovej a ztadiaľto hore bánovskými lúkami, ktoré vznikly z dakedajších rybníkov, do osádky Závadky. (Komu by sa zachcelo pochodiť po rumoch veľkého zámku Lietavského, má ho na blízku.) Zo Závadky pomocou vodiča dostane sa človek pekným lesom po zapustenej vozovej ceste ku prielomu hrebeňa Patúcha. Kto tento dosiahol, nech neberie sa dolu, ale hodiac sa na pravo, nech ide hrebeňom, smerom severným; postupujúcemu takto, zjaví sa na ľavo strašná priepasť. (Do tejto, ležiac na bruchu, díval som sa s hrúzou a obdivom!) Smelší nech postupujú len ďalej až pod sám „Roháč"; na tento potom už nutno sa vyštverať, bo stojačky kráčajúc, dostať sa naň, sotva kto by sa odvážil. Ja na bruchu ležiac a do hlbočiznej kotliny sa dívajúc, videl som množstvo viac menej štihlých, vysokých skál, pyramidám, obeliskom, stĺpom a iným útvarom podobných. Tí však, čo majú smelosť na sám Roháč výjsť, majú odmenenú námahu krásnym výhľadom na Považie, a každý jednotlivý ku nebu čnejúci roh tých skalín majú pod nohami. S vtáčieho hľadiska dívať sa na to more kamenia; to pôžitok veľapamätný! — Kto sdola sa díva na tie na východ, sever a západ rozložené skaly, domýšľa sa, že sú to nerozorvané steny kamenné; ale tomu nenie tak, bo vtáčie hľadisko otvára vlastne bránu k videniu divokrásnych tvorieb Božej prírody.

Digitized by Google

Cestujúci sdola od Predmiera prijde do osady Jablonové. Ztade vedie cesta pri potoku k blízkej prietrhline skál; tieto zatvárajú obzor južný. Keby človek nemal pred očima potok, domnieval by sa, že nemožno ďalej ísť pre skaly. Skalnaté steny — postupujúc k dedine Súľovu — berú na seba všelijaké podoby; človek nevie, kam má hodiť zrak svoj. Čudesné je všetko, čo vidí; aby ale videl ešte zázračnejšie veci, treba sa brať na označený prielom, cestou, ktorou sa kedysi vozievali horliví luteráni, na čele s barónom Kališom z Bytčice, do súľovského chrámu svojho; a od prielomu toko hajde na Roháč.

Ja ako kvetinár, — dozvediac sa, že na skalách Súľovských najdem vresovú zem, (je to čierna s drobnučkým pieskom smiešaná prsť, potrebovaná na pestovanie erik, azaleí, kamellii), vybral som sa na Patúch, raz i vozmo, pre tú prsť, a neobanoval som; bo čo som hľadal, našiel som, a nadto pokochával som sa na rozličných tam rastúcich divých kvetinách. Milovníkom takých, menovite botanikom, vrelo odporúčam výlet na skaly Súľovské.

Romuald Zaymus.

Digitized by Google

Starobylý nápis rimanský.

Dopisovateľ latinského, v Ríme vychodiaceho, časopisu „Vox Urbis“ v č. 21. na str. 167. r. 1899, pod menom Forfex, uverejnil starožitný nápis na náhrobnom kameni, v Tusculanskom museume sa nachodiaci, a vyzýva archäologov, aby prispeli k jeho objasneniu. Nápis je tento:

ᴐIVS
VIR. S. F.
PR. AVGVSTI. CAESARIS.
RANS. FLVMEN. DANIVIVM
M. ET. BASTERNARVM. EXER
GAVITQVE. COTINOS. ᴖ
S. ET. ANARTIOᴖ
ᵛGVST.

Hneď na prvý pohľad poznal som, že nápis týče sa nášho Slovenska, a čítal som ho nasledovne: (Lu)cius Verus sacris faciundis, praefectus Augusti Caesaris trans flumen Danubium Mysorum et Basternarum exercitus, (fu)gavitque Gotinos, Osos et Anartios (coan) gust(atos).

Dľa mojej mienky pod tým kameňom pochovaný bol Lucius Verus, coimperator [1]), vojevoda Augusta Caesara Marka Aurelia Antonina († 138) za Dunajom, a síce vojska z poddunajských Mýsov a naddunajských Bastarnov záležajúceho.

Bastarni, národ galský (keltický), teda Valasi a predkovia doterajších Valachov (Rumunov), bývali v terajšom Sedmohradsku, tak že hory, ktoré otáčajú Sedmohradsko, nazývaly sa „Alpes Bastarnicae.“

Pre nás hlavným predmetom však sú tí Cotini, Osi a Anartii, ktorých bol onen vojevoda Lucius k úteku prinútil; a síce:

a) Anartii, ktorých pripomína Julius Caesar, keď praví (De bell. gall. VI, 25), že Horkynský les od hraníc Helvetiov, Nemetov a Raurakov, a rovným poriečim rieky Dunaja, tiahne sa ku končinám Dakov a Anartov. Ponevráč Dakovia čili Getovia dľa Plinia (Hist. natur. IV, 25) bývali medzi Dunajom a Horkynským lesom čili Karpatom, a tiahli sa vedľa Malých Karpatov až k brehu Dunaja (prešporskému) naproti Carnuntuma čili Pe-

[1]) Joannis Severini Pannonia. Lipsiae, 1770. aag. 141.

Digitized by Google

tronelle: Anartovia, bývavší nad nimi, museli mať svoje sídla až pod vysokými Karpatami. Ta ich klade i Ptolemeus (Georgr. III, 8), podotýkajúc o nich, že sú Dákom najsevernejší. Netrpí pochybnosti, že sú oni tí istí, ktorých (Geogr. III, 5) na inom mieste nazýva Anartofraktami a ich sídla označuje takto: „Avarini vedľa hlavy Visly, pod nimi Ombronovia, potom Anartofraktovia, potom Burgionovia, potom Arsietovia, potom Saboci (Zaboci), potom Piengitčania a Biessi vedľa hory Karpatskej.“ Hlava čili žriedlo Visly leží v Malých Karpatoch, ktoré delia Sliezsko od Uhorska, nad sliezskou Jablonkou a uhorskou Čacou: teda Anartovia, pod ktorými Julius Caesar bez pochyby rozumel i Avarinov a ostatné spomenuté kmeny, bývali v horňom Trenčiansku, a to nie na strane sliezskej vedľa Visly, ale na strane uhorskej vedľa Karpatov.

Jestli pamiatka Avarinov zachovala sa vo Varíne: i toto potvrdzuje polohu Anartov v horňom Trenčiansku, ako sa bol domýšľal už Vojtech Šembera.

b) Na tom nápise stoja Cotini a zlomok ᶜ S, ktorí bez pochyby zostal z mena *Osos*. Na každý pád i títo i tamtí bývali v tej krajine, v ktorej i Anartovia, čili v Uhorsku. Tacitus (Germaniae cap. 43) hovorí, že za chrbátom Markomanov a Kvadov bývajú Marsigni, Gothini, Osi a Burii; že Marsigni a Burii majú mluvu a obyčaje Suebov; Gothinov mluva galská, Osov ale mluva pannonská prezradzuje, že nie sú Germanami.

Ponevač bydlá týchto kmenov stoja v súvislosti, treba ich sídla hľadať podobne v súvislosti. Dľa mojej mienky Marsigni sú Moravania na pravom brehu Moravy (Maris, Marus), Burii ale Slováci na ľavom brehu Moravy, od Lamača k Skalici, kde dosavád niektoré osady (Sv. Mikuláš, Sv. Peter) prichodia s príveskom „na Búroch“, t. j. v lesoch borových.

Pozoruhodné je, že i Moravania na pravom brehu Moravy dosavád sa menujú Slovákmi; ako i to, že napriek českému školovaniu — blíža sa k mluve slovenskej.

No, vráťme sa k nápisu, vlastne k Osom a Gothinom, na tomže nápise naznačeným.

1. Osi bývali na ľavom brehu Dunaja, naproti Pannonii, počnúc od Prešporka k ústiu Hrona. Tacitus (Germaniae cap. 28), ktorý chybne Germaniu rozširuje i na ľavý breh stredného Dunaja, vraví: „Zdáliž Aravisci od Osov, národa to germanského, do Pannonie, alebo Osi od Araviskov do Germanie sa preniesli, ponevač dosavád majú jednu mluvu, ústavu a obyčaje, neisté je; lebo požívali jednakú biedu a slobodu, jednaké dobro a zlo obojho brehu“, totižto brehu Dunaja.

Ačkoľvek Tacitus zrejme nespomína Dunaj, predsa isté je, že ho mal na mysli, ako i to, že Aravisci bývali na pravom, Osi ale na ľavom brehu Dunaja. Vysvitne to z toho, určíme-li sídlo Araviskov.

Ptolemeus (Geogr. lib. 2. tab. 5.) vraví, že ležali Aravisci na severnej strane Pannonie: teda až na Dunaji. Predsa však dejezpytci buď

Digitized by Google

neznali určiť ich sídla, alebo hľadali tieto až kdesi na Save; až Šembera dôkladne objasnil vec, že bývali pri rieke Arabo (Ráb) a preto menovaní boli Arabiskami čili Araviskami [1]). Bývali-li už asi od Carnuntuma k ústiu rieky Rábu, Osi, na im protivnom brehu stredného Dunaja, bývali medzi Prešporkom a ústim Hronu.

Je pravda, že Arabisci bývať mohli jedným bokom svojim i na pravom brehu horného Dunaja; Tacitus však na ľavý breh tohože horného Dunaja kladie iné kmeny, nie ale Osov, ktorých kladie až za chrbát Markomanov a Kvadov čili pod Malé Karpaty; a boli-li Osi spoločníkami Anartov vo válke proti Rimanom, museli podobne bývať pod (Malými) Karpatami na ľavom brehu Dunaja.

Že Osi bývali na pôde uhorskej, hlásal to i Ján Severini [2]), ačkoľvek z iných, a to dosť slabých dôvodov.

c) Na spomenutom nápise spomínajú sa Cotini, ako ich aj cisár Marcus Aurelius vo svojom liste na senát rímsky menuje, vlastne ale Gotini. Vysvitá to i zo samej vojny Marka Aurelia, ktorý, poraziv (r. 165) Markomanov nad riekou Moravou a Jazygov nad Tisou, vtrhol z Pannonie prez Dunaj na Slovensko proti Kvadom. Uderiť musel ovšem najprv na Osov; ale títo behom vojny menovite sa neudávajú, ponevádž zahrnutí boli pod menom Kvadov. No, podrobiv si Osov (v prešporskej, nitrianskej a tekovskej stolici), tiahol k horám rudonosným (v hontianskej, zvolenskej a liptovskej stolici); ale tam *(in Cotino)* zle sa mu poviedlo. Vojsko jeho dostalo sa do takého miesta, kde nebolo vody, a mdlelo od žížne; avšak z nenazdania nastala búrka a silný dážď. Blesky hromov a ľadovec trieskaly do Kvadov, lejak ale občerstvil Rimanov [3]). Z toho poznať, že výraz Marka Aurelia *in Cotino* a na svrchu podanom nápise meno *Cotini,* označujú vlastne Gotínov, ktorých Tacitus (Germaniae cap. 43.) pripomína s Osami a Burami. Náležali-li Anarti a Osi do Slovenska, ta položiť treba i Gothinov, a síce medzi Anartov severných a Osov južných alebo západných obyvateľov Slovenska.

Tacitus poznačil o Gothinoch, že mali mluvu galskú a preto nenáležali ku Germanom; ako i to, že vykopávali železo, a to poukazuje práve na rudonosné hory stolice hontianskej, zvolenskej a liptovskej. Ako ale vysvetliť, že hovorili jazykom galským čili valaským? Tacitus (Germaniæ cap. 46) je na rozpakoch, či má Peucinov čili Bastarnov počítať medzi Germanov alebo Sarmatov; poznamenáva však o nich, že mluvou, obyčajmi, sídlom a príbytkami napodobňujú Germanov; ako i to, že so Sarmatami vstupujú do sväzku manželského. K nim náležali Gothini, t. j. Valaši, ktorí zo Sedmohradska (Alpes Bastarnicæ) vytiahli a rozšírili

[1]) Západní Slované. Ve Vídni, 1868 str. 188 a 208.

[2]) Commentatio historica. Sopronii, 1767. pag. 55.

[3]) Známa je tá udalosť pod názvom »legio fulminatrix.« Vidz môj »Slovenský Letopis. V Skalici, 1882. VI. str. 121.

Digitized by Google

sa ďalej po Karpatoch. Z počiatku pridŕžali sa mluvy svojej, potom ale miešali sa so Sarmatami, až konečne sa posarmatčili čili poslovančili, tak že po nich zostalo len meno Valachov, prenesené na pastierov; poneváč sa Valaši (Galli, Celtae) hlavne boli s pastierstvom zapodievali [1]).

Ako sa to stalo, že ich Tacitus menuje Gothinami čili Gotinami, nie ale Bastarnami? Moja mienka je táto: V Sarmacii europejskej, ako píše Strabo (Geogr, lib. 7.), prebývali Getovia, ktorých Rimania nazývali Dakami, pred i za Karpatami. Pozdejšie ich chybne písali i Gotami, premeniac *e* na *o* [2]): teda pogetčených čili (nesprávne) pogotčených Bastarnov pomenovali Getinami čili Gotinami.

Pozostáva k rozlúšteniu ešte jedna otázka, a síce: ako sa ten kameň so svojim nápisom dostal do Italie?

Lucius Verus od r. 162. s cisárom Markom Aureliom Antoninom spolupanoval a r. 169. s ním viedol válku proti Markomanom a Kvadom; r. 172. nastúpil odtiaľ cestu do Ríma, ale ta nedorazil, poneváč medzi Concordiou a Altinom mŕtvicou ranený zomrel [3]). Tak sa ten kameň dostal do Italie, vlastne povstal v Italii.

Fr. V. Sasinek.

---

[1]) Vidz o tom moj »Slovenský Letopis«. V Skalici, 1882. VI., str. 177.

[2]) Na pr. Devin — Dovina, Pomoransko — Pomerania, Uhorsko — Uhersko, dievka — diovka, pro — pre, sobě — sebe, seznam — soznam; peklo — pokol atď.

[3]) Joannis Severini: Pannonina. Lipsiae, 1770. pag. 142. Joan. Christoph. de Jordan: De originibus Slavicis. Vindobonae, 1745. IV. pag. 36. Julius Capitolinus in Marco Antonino.

Digitized by Google

Zvyky a obyčaje v Košťanoch.

Podáva *Janko Párička.*

Na Tri Krále.

Chudobnejší chlapci chodievali po domoch s hviezdou. Prijdúc do domu, zaspievali nábožnú pieseň, a daktorý z nich povedal vinš. Domáci ich zato obdarovali obyčajne peniazom.

Teraz to už zriedka kedy videť.

Na Blažeja (3. febr.) a na Gregora (12. marca),

chodievali školskí chlapci z dom do domu spievať. Išlo ich 4—5; na Blažeja nosili ražeň, a na ňom mäso napichuté, čo po domoch dostali. V pôste na Gregora nedostávali mäso, ale niečo inšie na pr. vajcia slepačie, ktoré so sebou v košíku nosili. V pitvore, alebo v izbe zaspievali daktorú nábožnú pieseň z „Kancionála" alebo zo „Zpěvníka" (Pripomíname pamätku dnes svatého Blažeje... atď.), niektorý povedal vinš a išli ďalej. Keď už celú dedinu pochodili, vajcia alebo mäso odniesli učiteľovi, s peniazmi sa ale rozdelili.

V novšom čase to už zaniklo.

Fašiangy.

Na ostatné fašiangy chodia „fašanguvať". Obecný sluha a horár nechybia v žiadnom dome; iní ale len ta idú, kde vedia, že ich dobre prijmu a že dostanú niečo.

Fašangujúci, keď príde do domu, krúti sa s ražňom po izbe a spieva:

„Fašiangy, Turíce, Veľká noc nám príde;
kto nemá kožuška, zima mu bude.
Ja nemám, ja nemám, len sa tak trasiem:
dajte mi slaninky, nech sa popasiem.
A tam hore, na povale
máte mačku na slanine;
choďte si ju sohnať,
a mne kus odrezať.
Kus, kus, ako hus;
ere, ere, ako dvere —
(vyskočí a ukiažuc ražňom na povaľu, povie:)
Aby ste mali toľkéto konope!"

Digitized by Google

Zato dostane na ražeň slaniny alebo mäsa.

Pôst nezachovávajú. Sú niektoré jedlá, ktoré v istých dňoch pôstu nesmú chybeť na stole. Tak ku pr. na púčkovú nedeľu (3 ned. pred Veľkou nocou) jedia takzvané púčky, aby boly na obilí toľké klasy, koľké púčky ušúľajú; na Veľký piatok rezance s makom atď.

Veľká noc.

Na Veľkú noc uvaria šunku a vajcia, ktoré zafarbia, a síce cibuľou alebo šefranom.

Vo Veľkonočný pondelok chodia mládenci „kúpať" dievčatá. Zachytí sa ich viac pospolu hneď od večera a chodia z dom do domu, kde majú dievčatá. Niekedy idú aj na druhú dedinu, ak majú tam známe dievčatá. Dievča (pravda len dospelejšie) v tú noc nejde spať, ale čaká mládencov. Keď prídu a ju okúpajú čerstvou vodou zo studne abo potoka, pohostí ich hriatym, šunkou, vajcami a koláčmi. Keď si náležite zajedli a zapili, idú o dom ďalej.

Menší chlapci tiež chodia kúpať svoje vrstovnice, ale len ráno. Títo kúpajú vôdkou (vodou voňavou, v ktorej sa hrebíčky močily) alebo čistou vodou.

Kúpanie na Veľkú noc považujú ako pamiatku toho, že keď Kristus Pán vstal z mrtvých, že sa okolo hrobu mnoho ľudu nahrnulo, a Židia že šibali a oblievali prítomných, chcejúc ich tak rozohnať.

Na druhý deň, t. j. v utorok, kúpajú zas dievčatá mládencov; toto ale už nejde tak, ako keď ich kúpali mládenci. Keď voľaktoré dievča niekde pochytí mládenca, nuž ho obleje vodou (niekedy aj celú krhlu vyleje naňho). Ale ho tiež len nenazdajky musí prekvapiť, lebo — vidiac, že je zle — uvrzol by jej.

Máje. (Turíce.)

Na Turíce stavajú mládenci pannám takzvané *máje*.

Ktorý mládenec chce postaviť daktorej panne máje, zachytí so sebou so pár kamarátov, a v noci zasadia vo dvore (a síce pred dvere) dve konárov pozbavené mladé jedle alebo svrčiny; to sú máje, na vrch májov priviažu chvojku z borievky.

Keď sa domáci zobudia, pri sadení májov, zavolajú mládencov dnu a pohostia ich.

Ktorý mládenec staval tie máje, ten dostane od patričnej panny nejakú odmenu; obyčajne so pár šestákov.

V novšom čase — tak ako aj väčšina ostatných zvykov — i tento už zaniká, a len zriedka kedy vídať ešte máje.

Na Jána Krstiteľa (24. júna).

Večer pred Jánom Krstiteľom idú na cintorín „Vájanka páliť". Tým cieľom už vopred sbierajú staré metly, a namazané kolomažou, aby lepšie

Digitized by Google

horely, nastrčia na dlhé palice a zapália. Spievajúc chodia s nimi po cintoríne, kde rozložia aj hodnú vatru.

Keď prídu s cintorína do dediny, dievčatá prechádzajú sa po dedine do 11—12. a spievajú rozličné piesne. Býva to len na Jána Krstiteľa; v iný čas nepočuť v dedine spevu.

Tiež večer pred Jánom dávajú do oblokov polnie králiky; každý člen rodiny dostane jeden králik. Čí králik do rána uvädne, ten do roka umre.

V žatve.

Pri doviazaní pšenice uvijú z kvetov a zo pšeničných klasov veniec, ktorý daktorá žena, alebo dievka, nesie na hlave domov. Zvyk je, že ak ju môžu, nuž jú oblejú. (Prečo to robia, na to nemohol som sa dopýtať.)

Hostina.

Na „ostatniu“ t. j. v nedeľu ostatnú pred Adventom, býva v Košťanoch, na pamiatku posvätenia chrámu hostina. Na hostinu príde obyčajne najbližšia rodina z okolitých dedín, tu ich pohostia a si pobesedujú. V iných dedinách býva hostina v iný čas (avšak vždy pod jaseň) a tak jeden druhého navštevujú sa vzájomne na hostinu.

Pôvodne to mal byť len evanjelický zvyk, ale udržiava sa aj u r. katolíkov.

Druhá taká hostina býva na Petra a Pavla; menujú ju „kärmeš“-om. Kärmeš nebýva v každej dedine. Tí, kde nebýva kärmeš, si ho vraj prepili.

Na Mikuláša.

Večer pred sv. Mikulášom (6. dec.) chodia „Mikuláši“ po domoch. Sú preoblečení za šedivých starcov a nosia so sebou nejaké darky pre deti, obyčajne cukríky. Deti sa musia pred nimi modliť, a za to im dajú cukríkov; ktoré sa ale nevedia modliť, tie nedostanú nič.

Na Luciu.

Deň Lucie je plný všelijakých čarov a povier. Na Luciu vraj strygy tancujú na krížnych cestách; v ten deň nesmú nič požičať z domu, lebo by sa vraj v tom dome celý rok zle vodilo; keď na Luciu príde žena prv do domu, ako chlap, bude sa taktiež v tom dome celý rok zle vodiť atď.

Večer pred Luciou jedia cesnak, taktiež aj statku dajú po kúsku cesnaku s chlebom, ďalej spravia cesnakom kríž na každé dvere: aby strygy nemaly nad tým domom žiadnej moci.

Obecný sluha (ktorý je pritom aj hlásnikom a sviňským pastierom dedinským) vytrubuje po dedine na veľkej trúbe, ktorú len v tento čas upotrebúva; pred každým domom zatrúbi, začo mu potom niečo vynesú (obyčajne krajciar).

Ráno chodia chlapci „oceľovať“, pričom vravia:

Digitized by Google

„Doniesov som vám ocele:
aby vám boly hrnce celé,
aby sa vám reťazy netrhaly,
a sekery nelámaly.“

Aj títo dostanú niečo.

Vianoce.

Na dohviezdny deň chodí obecný sluha z dom do domu s prútami. Tieto prúty sú lieskovce, na ktorých je priviazané so pár stebiel ovsa a ratolesť so stromu tisy. Keď rodičia týmito prútami deti pošibú, nebudú vraj mať vredy.

Keď príde obecný sluha do domu, zavinšuje:

„Vinšujem vám v tieto slávne sviatky: aby vám dal Pán Boh zdravia, šťastia, hojné božské požehnania; na poli úrod a v dome príplod, na statečku rozmnoženia a na dietkach potešenia, aj vám všetkým dobrého zdravia.“

Dostane potom *biaľoš* (koláč) a do krčiažka *hriateho.*

Stromček robia v každom dome, ešte aj tam, kde nemajú detí. Svrčinku zavesia na hradu pod povalu, navešajú na ňu jabĺčeк, cukroviniek a so pár sviečočiek, ktoré potom po večeri zapália. Stromček ostane viseť pod hradou až do Nového roku a niekedy aj dlhšie.

Pred sviatkami vyriaďa, omažú pekne izbu, aby všetko čisté bolo. Do dvier každých pripevnia kúsok čečinky; k tomu cieľu vyberajú čečinku, ktorá tvori krížik.

Jedlá pri večeri sú obyčajne nasledujúce: lokše, hríby (v nich klobása), oblátky s medom, orechy atď.

Lokše jedia všetci z jednej misy; ak voľakomu odpadne niečo s vidličky na obrus, to nezdvihne; ale to spolu s inými omrvinámi so stola odložia, a s tým kädia, keď niektoré domáce zviera, alebo človek, ochorie.

Na „štedrý večer“ chodia pod obloky spievať, pastierikovia a iné chudobnejšie deti; obyčajne spievajú: „Čas radosti, veselosti, svetu nastal nyni...“, „Narodil se Kristus Pán, radujme se...“ atď. (viď v „Zpěvníku“). Speváci dostávajú alebo koláče, alebo po krajciari.

Na druhý deň chodia deti „vinšuvať“. Ktoré deti chodia do školy, tie sa tam naučia vinše. Menšie deti, ktoré ešte nechodia do školy, obyčajne vinšujú:

A ja malý, neveličký,
pýtam si ja do kapsičky
kus koláča, kus pagáča;
donesiem vám zajtra vtáča.

Alebo:

A ja malá panna
vítam Krista Pána;
a ja si ho vítam,
peniažtek si pýtam.
Peniažtek mi dajte:
zdraví ostávajte.

Digitized by Google

Alebo:

V tej koštianskej škole
tam je vesele:
tam žiaci spievajú,
Pána Krista vítajú.
A ja si ho vítam,
peniažtek si pýtam.
Peniažtek mi dajte:
zdraví ostávajte.“

Vinšujúce deti dostávajú koláče, orechy, krajciare a pod.

Hlásenie.

Každú noc o 9. 11. 1. a 3. hodine „hlási“ hlásnik po dedine; a síce o 9. nasledovne:

„Chváľ každý duch Hospodina,
i Ježiša jeho syna.
Uderila deviata hodina:
opatrujte svetlo oheň,
že by nebol ľuďom škoden;
spočívajte s Pánem Bohem.“

O 11. 1. a 3. hlási celkom tak, lenže posledné tri riadky vynechá.

Krštenie.

Keď sa priateľky *šestonedieľkine* dozvedia o pôrode, napečú *krapní*, a zanesú jej.

O pár dní býva *krštenia*, t. j. hostina. Z každého domu, ktorý na krštenie povolajú, vezmú so sebou fľašu vína, krapní (ak ešte predtým nedali), ba niekedy aj polievky, upečené kura alebo sliepku.

Keď si pri krštení zajedli, zapili dokonále, kmotra ďakuje domácemu hospodárovi a jeho manželke za pohostinnosť. Jeden taký vinš odpísaný sa mi dostal náhodou do ruky. Obyčajne takéto vinše sú veľmi presiaknuté češtinou, a tak aj tento. Znieje nasledovne:

„Mojí milí páni kmotrovia alebo priatelia. Čas nám bov prísť, čas nám bude vo meno božie sa rozísť. Slušná vec je teda, napredok Pánu Bohu zaďakovať, a potom našim pánom kmotrom. Medzi iným dôvodom Písma svätého nachádzame, že nevďačný človek je ten, ktorý také dobrodenia prijíma a požíva, a za ne nevie poďakovať. Ani my tak nechceme učiniť, a v nevďačnosti nalezení byť, ale pamätáme na prikázania Pána Boha, ako to hovorí v piatej knihe Mojžišovej, v kapitoli ôsmej: Kdekoli jísti budeš, a nasýtiš se, dobrorečiti budeš Hospodina a nezapomínej na prikázaní jeho. Pritom aj našim pánom kmotrom z kmotorskej, priateľskej lásky ponížene ďakujem, čo ste vaše spižírne na nás vyprázdniť ráčili. Nech že vám ich Pán Boh sám bohate naplní a rozhojní, a z toho maličkého nemluvňatka, že by ste sa mohli radosti a potešenia dožiť. To

Digitized by Google

vám srdečne vinšujem a žiadam, a vás, pani kmotra moja milá, v ochranu Božiu porúčam a komendujem. A teraz za všetek tento húf ponížene odpytujem.“

Svadba. [1])

Mládenec, ktorý sa chce ženiť, vopred si vyzerá dievča; chodí na priadky, na zábavy i do druhých dedín, až sa mu konečne zapáči niektoré dievča. Ak je dievča tunajšie, tak sa ho jednoducho opýta, či pôjde zaňho, a to mu odpovie či áno, alebo nie. Keď je ale vyvolenica z druhej dediny a ešte sa dosť nepoznajú, tak to nejde tak ľahko. V tom prípade sa najprv prezvedá u nej, už či pošle dajakú starú babku (a takých sa dosť najde) alebo nejakým iným spôsobom. Keď dostane priaznivú odpoveď, dohovorí sa s vyvolenicou, kedy príde (k nim) *na pytačky*. Táto na ten čas očistí, oriadi dom, aby pytačia všetko čisto a v poriadku našli.

Na pytačky si vezme mládenec so sebou jednoho lebo dvoch starších mužov, z ktorých jeden, keď prídu k nádejnej mladuche, predloží pred hospodára svoju žiadosť. Nato dostane odpoveď, vždy skoro priaznivú, lebo do takého domu, o ktorom vedia, že by tam dostali *košík*, ani nejdú. Pri tej príležitosti si mladoženíši prstene vymenia; a síce pytač im obom stokne prstene na prsty.

Za týmto bývajú *prepačky*. Pod prepačkami rozumejú to, že sa budúca rodinka navzájom navštívi, aby sa s pomerami jeden druhého oboznámili. Samo sebou sa rozumie, že pritom jeden druhého náležite pohostia. — Na prepačky chodia len vtedy, keď mladoženíši nebývajú v jednej a tej istej obci.

Kým ohlášky vypršia, za ten čas šijú, poťažne dajú šiť šaty pre mladuchu, a vôbec chystajú celú výbavu. Matka mladuchina nasýpa periny, na ktoré peria od pár rokov sbierala a odkladala. Mladý zať za tento čas už častejšie navštevuje mladuchu. Toto sú *vohľady*.

Pár dní pred svadbou, chodia z oboch domov takzvané *zváčky* po priateľoch, a povolávajú ich na svadbu. Tak z domu mladuchinho, ako aj mladého zaťovho majú osobitnú zváčku. Za zváčku zavolajú obyčajne tú ženu, ktorá v tom dome najviac robieva, a je k tomu súca. Tejto sa dobre vodí; všade dostane nejakú *diškréciu*.

Hlavný zástoj hrajú pri slávnostiach svadobných, okrem mladoženíchov: pytač, oddavač, prvý družba a družica; ostatní nemajú žiadnej zvláštnej úlohy.

Mladý zať má skoro vždy dvoch starejších, kdežto mladucha len jednoho oddavača. Mladý zať má ešte mimo toho aj *širokú*. Predný (prvý) družba býva brat mladého zaťov, predná družica sestra mladuchina. Keď mladucha alebo mladý zať nemajú brata alebo sestry, tak býva prednou družicou, poťažne družbom, najlepšia priateľka mladuchina, poťažne niektorý kamarát mladého zaťov.

[1]) Ináč: *veselia*.

Digitized by Google

Páni starejšovia, mladucha, ako aj predný družba a družica vopred naučia sá vinše, ktoré im budú potrebné pri svadbe. Vinše starejších sú obyčajne biblickými výrazmi a výpoveďmi silno popretkávané.

Pár dňami pred svadbou, tak z domu mladuchinho ako aj mladého zaťovho, roznášajú po dedine *priedbežníky* (malé okrúhle koláčiky.) Každý mládenec a dievka dostane priedbežník, aby sa vraj skorej poženili, poťažne povydávaly.

V každom dome, ktorý je volaný na svadbu, vopred napečú koláčov *na poctu,* ktoré dňom pred svadbou alebo v deň svadby donesú. S koláčami dajú k pocte niekedy aj živú sliepku alebo kohúta a iné veci. Ten dom, ktorý je volaný so strany mladého zaťovej, donesie jemu, ten ale, ktorý je so strany mladuchinej volaný, zase mladuche donesie poctu; mladuche dávajú s poctou aj nejaký dar.

Večer pred svadbou (obyčajne v sobotu) býva prevážanie perín. (Pod perinami rozumejú celú výbavu mladuchinu.) Pre periny idú so strany mladého zaťovej 2—3. družbovia, široká, a iné ženy (vydaté). Idú na vozoch, pritom spievajú. Periny u mladuchy stráži zváčka alebo daktorá iná žena. Družbovia prídu k nej a spýtajú sa jej:

„Začo nám dáte tie periny?“

„Za sto zlatých,“ odpovie zváčka.

Družbovia jej sľúba za ne dva groše; ona im odpovie, že keď nechcú, aby nechali tak. Oni vyhovárajú, že sa tie periny aj tak len sečkou naplnené; že jest na nich mnoho dier (pritom ukážu na čipky). Tak sa trhujú, kým konečne aj predavačka spustí zo summy, a kupci jej dačo tiež prihodia; dajú jej teda so pár šestákov a — kúpa je hotová. Periny, výbavu a iné veci pokladú na vozy, oni si ale ešte zajedia a len potom idú domov.

S perinámi idú, so strany mladuchinej, prvá družica, 2—3 družbovia a ešte so pár žien.

Idúc domov, spievajú, ba niekedy aj strieľajú. Ak sú mladoženísi tunajší, i vtedy idú pre periny na vozoch. Keď už idú domov, nevyvolia si najkratšiu cestu, ale tú najdlhšiu, aby mohli celú dedinu obehať. Keď prijdú k mladému zaťovi, tam ich zase pohostia, načo sa porozchádzajú.

Na druhý deň pred obedom svolávajú zváčky svadobníkov (každá svojich.) Zváčka prijde do domu a povie: „Odkázali vám N....é poníženú službu a že keby sa vám páčilo prísť na *fruštik.* Pred sobášom sa teda ešte *nafruštikujú.* Čo by to bolo už aj popoludní, predsa idú vždy len *fruštikuvať,* a nikdy nie *obeduvať.*

Schádzajú sa teda hostia; mladého zaťovi u mladého zaťa, mladuchiny u mladuchy. Zájdime najprv do domu mladého zaťa.

Tu sa začne „fruštik“. Starejší (pytač) sa pomodlí a potom rozdávajú jedlá. Muzikanti pritom vyhrávajú. Začnú od kraja a každý hosť povie, ktorú nótu mu majú zahrať, alebo im pieseň aj zaspieva. Tak to

Digitized by Google

ide, až kým po všetkých neprejdu. Po skončení obedu sa starejší zase pomodlí.

Teraz vyšle mladý zať svojich *legátov*, a síce starejšieho (alebo ak má dvoch, nuž oboch), dvoch družbov (predného a ešte jednoho) a širokú pre mladuchu. Títo si posadajú na voz, a idú pre ňu, pričom ich muzikanti s muzikou vyprevádzajú, družina ale ešte ostane u mladého zaťa.

Medzitým sa u mladuchy hostia tiež poschodili (rozumeť sa majú tí hostia, ktorých mladucha povolala), čakajú len na mladého zaťových legátov. Konečne aj títo prídu a začne sa pýtanie. (Texty rečí svadobných funkcionárov z ľudu, k vôli vernosti, podávam nezmenené čo do slova, písma i obsahu, ako mi ich sdelil jeden po svadbách zkúsený.

Pytač vynšuje:

„My, vkročíce do tohoto poctivého príbytku, uhlídame vás pri dobrem zdraví postavených býti. Z toho se netoliko radujeme, ale také zato Pána Boha velebíme, jako to z písma svatého poznávame u Matúše, 18. kapitoli, že kde se dva nebo tri ve jmene Pána Boha všemohúciho zejdu, že i sám Kristus Pán jest uprostred takových. Dajže tedy milý Pán Buh všemohúci, aby i nynejšího času ráčil uprostred nás zustávati, pri takovemto predsevzetí nás ostríhati, tak zde časne, tak potom nekdy v sláve nebeskej večne; srdečne vinšujem a žádam."

Na to oddavač odpovie:

„Že s pekným a kresťanským vinšováním pricházite do tohoto poctivého príbytku, zato my vám též veliké podekování činíme. Hospodin, Buh všemohúci, ráčiž aj vaše mnohovážne opatrnosti všeckými temi vecmi korunovati, a po této smrtedlnosti, aby nás ráčil v tej sláve a radosti večnej účastných učiniti."

Pytač vraví ďalej:

„Slušná a hodná príčina nás k tomu prinútila, abychom sme času nynejšího, tento poctivý príbytek navštívili. Prosíme tedy, že by ste náš príchod vdečným úmyslem prijali a krátičkú reč, která by se predne Pánu Bohu líbila, nám pak i vám užitečnú byti mohla, dopustili mluviti a láskave vyslyšeti ráčili.

Poctivý a šlechetný mládenec N. N. jmenem, vzkazuje vám pozdravení; jakožto ponejprve pánu hospodárovi, tak podobne jeho milej manželce, i svojej nejmilejšej verenici, i všetkému prítelstvu, predne zdraví dobrého, požehnáni a pokoje stáleho srdečne vzkazuje."

Oddavač:

„Mnohovážny a opatrný muži, prosíme, oznámte, zač jest žiadosť vaša?"

(Dokončenie.)

Digitized by Google

Soznam sbierky húb,

in natura, v prirodzenej podobe, sosbieraných a präparovaných *Andrejom Kmeťom* venovaných Museálnej slovenskej spoločnosti.

Vopred poznamenať sluší, že sbierka táto, záležajúca zo 450 kusov, pozostáva prevažnou väčšinou (1—273.) z húb, prináležajúcich k rodine Polyporei (Chorošovité); a keď pripočítame k nim rodiny Thelephorei (Plesniakovité, 311—329) a Hydnei (Lošákovité, 330—367.), tkanivom a húževnatosťou im najbližšie: povedať nutno, že sbierka táto záleží z húb tvrdých a trvanlivých. Vyzdvihnúť však treba, že ešte jedna rodina je tu početne zastúpená, rodina ináč na druhy maličká (v Uhorsku len okolo 85 druhov), a pravá protiva tamtých tvrdých a trvanlivých, rodina totiž hubiek najútlejších, najslabších, (tak že na daktoré ani dýchnuť nesvobodno, už miznú), ale spolu i najnežnejších, rodina Myxomyceteae alebo Myxogasteres (390—450, 53. druhy).

Prečo zastúpené sú tie tvrdé a tie slabé? — Tamtie bývajú zväčša i veľké, a preto pre riadnu sbierku mycologickú režú sa na okrúžky a smydky, alebo stlačujú sa, aby boly spratnejšie, ktorým pokračovaním tratia svoju podobu, tak že neraz pri cudzích hubách, ktoré sme sami čerstvé nevideli, z obdržaného prímerku rezaného, pravú podobu nevieme si ani predstaviť. Tu teda, v tejto prirodzenej sbierke sú tieto huby nielen v prirodzenej podobe, ale i krásne vyberané a veľké kusy. Tie útle húbky oproti tomu, v sbierke skrze stlačenie utratia svoju milú podobu: tu teda zapravené sú v trúbkach a sklených zvonkoch, aby od úrazu, ešte aj od povetria chránené boly. Táto naša sbierka húb in natura, slúžila by za ozdobu i veľkým botanickým alebo akademickým sbierkam; len to jej je na ujmu, že veliký materiál pre nedostatok priestoru stesnaný je v jednej jedinej škrini, kdežto potreboval by aspoň dve.

I. **Polyporei.** (Chorošovité.)

1. Porothelium fimbriatum (Pers.) Fr. Nalezená na breze; v Prenčove, v Banišťach.

Digitized by Google

2—5. Merulius lacrymans (Wulf.) Schum. Nebezpečná domová huba. Na jedlovom dreve, v pivniciach, v školských budovách a inde, na Prenčove, Štefúltove, Píle.

6. 7. Merulius Corium (Pers.) Fr. Na hrabe. Sitno, Prenčov, Bardínová.

8. Merulius tremellosus Schrad. Na dube. Bađan.

9—17. Daedalea unicolor (Bull.) Fr. Na dube, hrabe, klene, jaseni. Prenčov: Bohojo vršok, Široké prielohy, Baništia. Sitno: Vlčí trh.

17 b. Daedalea unicolor; forma resupinata, podoba plazivá. Na hrabe. Bardínová.

18. Daedalea confragosa (Bolt.) Pers. Na osike. Prenčov: Uhelnice.

19—26. Daedalea quercina (L.) Pers. Huba dubová. Aj podoba odchylná rezíkami a dierkami z obidvoch strán (Lamellae ex utraque parte). Na dube. Prenčov: Uhelnice, Bardínová, Dolina. — Jalové mycelium (t. j. prvé stadium) v podobe dlhých hrubých plstvín, z báň v Štiavnici a Slávodole (Wendšachta).

27—30. Trametes mollis (Sommerf.) Fr. Útkovka (Autkowka). Na osike a klene. Na Sitne.

31. 32. Trametes mollis forma Kmetii Bresadola n. spec. Na buku. Sitno.

33. 34. Trametes serialis Fr. Na jedli. Sitno: Almašská.

34 b. „ „ z baní v Kremnici.

35—41. Trametes suaveolens (L.) Fr. Na vŕbe a osike. Prenčov: Bardínová, Saský vrch. Sitno. Bzenica.

42—52. Trametes rubescens (Alb. et Schw.) Fr. Na buku, rakyte, čerešni a klene. Prenčov: Mesiackameň, Jalšava, Na háj. Šmink, Uhelnice, Bardínová, Havran. Sitno.

53—58 b. c. d. Trametes gibbosa (Pers.) Fr. Na hrabe a buku. Prenčov: Mesiackameň, Lahotská bukovina, Uhelnice, Bohojo vršok.

59. 60. Trametes Kalchbrenneri Fr. Na buku a hrabe. Sitno: Petrova hora. Bardínová.

61—64. Trametes Trogii Berkl. Na osike. Sitno. Prenčov: Uhelnice.

65. Trametes cinnabarina (Jacq.) Na čerešni. Vyhne.

66. 67. Trametes odorata (Wulf.) Fr. Na jedli. Sitno: Petrova hora.

68—70. Trametes Abietis Karst. Na jedli. Orava. Ústie: Jedličník.

71. Trametes protracta Fr. Na jedli. Štefúltov.

72—74. Polyporus Radula (Pers.) Fr. — Choroš. Na hrabe a osike. Prenčov: Uhelnice, Stankojo vršok, Baništia.

75—78. Polyporus vulgaris Fr. Na osike. Sitno: Uhrinojo dolinka.

79. 80 b. c. Polyporus aneirinus Sommerf. Na osike, hrabe a čerešni. Sitno.

81. Polyporus floccosus Fr. Na dube. Lahotská bukovina.

82. Polyporus umbrinus Fr. Na buku. Prenčov. Uhelnice.

Digitized by Google

83. 84. P. obducens Pers. Na dube. Sitno. Žibritov. Chvojno.

85. 85 b. P. dubius Bresadola n. spec. Na hruške. Prenčov. Fanťovská.

86. P. medulla panis (Pers.) Fr. Na jedli a dube. Prenčov. Píla.

87. P. dentiporus Pers. Na osike. Sitno.

88. P. molluscus (Pers.). Na hrabe. Prenčov: Uhelnice.

89. P. vitreus (Pers.). Na dube. Prenčov: Na háj.

90. P. micans (Ehbg.) Fr. Na dube. Prenčov. Baništia.

91. P. undatus Pers. (P. Broomei Rabh.). Na jedli. V bani v Štiavnici.

92. P. rhodellus Fr. Na klene. Sitno.

93. P. Braunii Rabh. Na jedli. V bani v Kremnici.

94—96. P. abietinus (Dicks) Fr. Na búre a jedli. Sitno: Zbojnícko bralce.

97—108. P. versicolor (L.) Fr. Vo všetkých barvách a na všeliakom dreve, obecný. Štiavnica. Prenčov. Bađan. Beluj. Sitno.

109—112. P. zonatus (Nees.) Fr. Na osike. Prenčov: Uhelnice, Baništia. Sitno.

113. P. velutinus (Pers.) Fr. Na breze. Sitno: Valovská.

114—119. P. hirsutus (Schrad.) Fr. Na rozličnom dreve, obecný. Prenčov.

120. P. nodulosus Fr. Na buku. Sitno.

121. 122 b. c. P. radiatus (Sowerb.) Fr. Na jalši a hrabe. Bardínová.

123. P. vulpinus Fr. Na buku. Lahotská bukovina.

124—128 b. c. P. populinus Fr. Na osike, buku, hrabe. Prenčov: Stankojo vršok, Uhelnice. Sitno.

129—131 b. P. annosus Fr. Na jedli. Sitno. Štiavnica. Slavodol v baniach.

132. P. connatus Fr. Na jedli. Sitno.

133—144 b. c. P. marginatus Fr. Na čerešni, osike, breze, hruške, buku, jalši, jabloni, hruške. Prenčov: Čistá voda, Uhelnice, Baništia, Bazový jarok, Dolina, Háj. Sitno: Prostredná poľanka.

145—147. P. pinicola (Swarz.) Fr. Na jedli. Sitno. B. Belá: Ptáčnik.

148. 149. P. salicinus Fr. Na vŕbe a rakyte. Sitno: Petrova hora. Píla.

150. 150 b. P. conchatus (Pers.) Fr. Na osike a rakyte. Sitno.

151—156. P. Hartigii Allescher. Na jedli, dube, rakyte. Sv. Antol. Lahotská bukovina. Sitno.

157. 158. P. igniarius (L.) Fr. Na dube, vŕbe. Prenčov: Havran, Baništia.

158 b. c. P. nigricans Fr. Na breze. Beluj: vrch Šmink. Prenčov.

159—177 b. P. fomentarius (L.) Fr. Huba tvrdá, ale vnútri mäkká, z ktorej robí sa trúd. Na buku, orechu, hrabe, jabloni, klene. Vyberané, krásne prímerky. Prenčov. Beluj. Bzenica. Sitno. Holík. Až s Ptáčnika v Klakovských horách.

178. P. Inzengae De. Not. Na dube. Prenčov.

Digitized by Google

179—187. P. applanatus (Pers.) Wallr. Na hrabe, osike, jalši, dube. Klak: Ptáčnik. Prenčov: Uhelnice, Bardínová, Baništia. Sitno.

188—192. P. betulinus (Bull.) Fr. Na breze. Sitno. Havran.

193. 194 b. P. resinosus (Schrad.) Fr. Na buku. Sitno. Beluj: Kazárka. Lahotská bukovina.

195—197. P. benzoinus (Wahlenbg.) Fr. Na jedli. Sitno: Petrova hora.

198—202. P. dryadeus (Pers.) Fr. Na dube a cere. Prenčov: Bardínová, Baništia. Mesiackameň.

203. 204 b. P. pubescens (Schum.) Fr. Na hrabe, bréze. Prenčov: Baništia, Stankojo vršok.

205. P. spumeus (Sowerb.) Fr. Na jabloni. Prenčov.

205 b. P. Schulzeri Fr. (P. Irpex Schulz.). Na dube. Havran. Prenčov. Durian.

206. 207. P. cuticularis (Bull.) Fr. Na klene a osike. Prenčov: Uhelnice, Noviny.

208—212 b. P. hispidus (Bull.) Fr. Huba, ktorou grznári kožu barvia na žlto. Na moruši, jabloni, orechu. Prenčov. Nemce.

213. P. amorphus Fr. Na jedli. Sitno.

214. 215. P. dichrous Fr. Na dube. Prenčov: Široké prielohy, Noviny.

215 b. P. crispus (Pers.) Fr. Na hrabe. Prenčov: Bardínová.

216—220. P. adustus (Willd.) Fr. Na lieske, hrabe, osike, rakyte. Sitno. Prenčov: Uhelnice, Čierne blatá.

221. 222. P. albus (Huds.) Fr. Na osike, jabloni. Sitno. Baništia.

223 b. c. P. nidulans Fr. Na dube. Sitno. Holík.

224. P. aurantiacus Peck. Na jedli. Sitno.

225. P. caesius (Schrad.) Fr. Na jedli. Sitno.

226. 227. P. lacteus Fr. Na jalši, osike. Sitno. Bađan.

227 b. P. chioneus Fr. Na hrabe. Bardínová.

228. P. stipticus (Pers.) Fr. Na jedli. Sitno.

229. P. epileucus Fr. Na buku. Prenčov: Uhelnice.

230—235. P. biformis Kl. (P. pergameneus) Na dube, buku, lipe, breze. Prenčov: Čierne blatá, Stankojo vršok, Bazový vršok, Mesiackameň. Beluj: Šmink, Kalamár.

236. P. imbricatus (Bull.) Fr. Na dube. Sitno-Lahotka: Orlie, Durian.

237—239. P. sulphureus (Bull.) Fr. Na dube, čerešni. Prenčov.

240—246. P. giganteus (Pers.) Fr. Na buku, hrabe, dube. Sitno-Lahotka: Nehutín. Tepličky. Štiavnica. Sitno. Prenčov: Bardínová.

247. P. cristatus (Pers.) Fr. V listnatej hore, na zemi. Sv. Antal.

248. P. frondosus (Fl. dan.). Na buku. Sitno.

249. P. umbellatus (Pers.) Fr. Na zemi. Prenčov. Čierne blatá.

250—261. Polyporus lucidus (Leyss.) Fr. Krásna huba, ako lakovaná, najrozmanitejšej podoby. Na dube, jalší, lieske. Krupina. H. Šipice. Sitno: Vlčia jama. Prenčov: Babí potok.

Digitized by Google

262—264. P. elegans (Bull.) Fr. Na buku, dube. Sitno. Holík.

265—269. P. squamosus (Huds.) Fr. Najväčší choroš, ktorý rastie i na $^1/_2$ m. šírky. Na buku. Sitno. Holík. Dekýš. Prenčov. S. Lahotka: Durian.

270. P. biennis (Bull.) Fr. Na zemi okolo hnilých koreňov. Bardínová.

271. Fistulina hepatica (Huds.) Fr. Sriem. Na dube. Havran.

272. Boletus edulis Bull. Dubák. Prenčov.

273. Boletus strobilaceus Scop. Sitno.

II. **Agaricinei.** (Bedlovité.)

274. Lenzites abietina (Bull.) Fr. Na jedli. Orava: Ústie.

275—277. Lenzites sepiaria (Wulf.) Fr. Na jedli. Sv. Antol. Forma abnormalis, tiež odtiaľ.

278. 279. Lenzites betulina (L.) Fr. Na dube, hrabe. Prenčov: Stankojo vršok, Baľov kút.

280—282. Schizophyllum commune Fr. Olšovka. Na hrabe. Prenčov.

283—286. Panus rudis Fr. Na buku a dube. Bađan. Prenčov.

287. Mycena corticola Pers. Na kôre dubovej. Prenčov.

288. Pleurotus applicatus Fr. Na kôre dubovej. Sitno: Vlčí trh.

289—292. Pleurotus ostreatus Jacq. Hliva. Na dube, buku, osike, breze. Sitno. Holík. Prenčov: Uhelnice.

293. Cantharellus cibarius Fr. Stroček, kuriatko. Prenčov.

294. Russula spec. Plávka. Čirůvka. Krajom lesov. Sitno.

295. Armillaria mellea Fl. dan. Václavka. V zahradách. Prenčov.

295 b. Mycelium k Václavke: Rhizomorpha subterranea Fr. Z bane štiavnickej.

296. Armillaria mucida Schrad. Na hrabe. Prenčov: Baništia.

297. 298. Pholiota squarrosa Müll. Prenčov.

299. 300. Lepiota excoriata Schaeff. V zahradách. Prenčov.

301. Lepiota cepaestipes Sow. V zahradách.

III. **Gasteromycetes.** (Prašné huby.)

302. Phallus impudicus L. Jelenia smradľavá huba. Prenčov.

303. 303 b. Scleroderma vulgare Fl. dan. Prenčov. Kotliny.

304. Hysterangium stoloniferum Tul. Prenčov. Jalšava. Nové pre Uhorsko!

305—308. Lycoperdon caelatum Bull. Prchavica plná i prázdna. Obecná. Prenčov.

309. Lycoperdon Bovista L. Len capillicium. Prenčov. Zlatný vrch.

310. Lycoperdon gemmatum Batsch. Prenčov.

310 b. Cyathus striatus (Huds.). Holík.

IV. **Thelephorei.** (Plesniakovité.)

311. Corticium flocculentum Fr. (Cyphella ampla Leg.) Na osike. Sitno.

Digitized by Google

312. 313. Corticium puteanum (Schumach.) Fr. Na jedli. Sitno.

314. Corticium salicinum Fr. Na rakyte. Sitno-Lahotka.

315—320. Stereum hirsutum (Willd.) Pers. Na dube, hrabe, jalši. Prenčov: Hlava, Kotliny, Havran. Sitno. Holík.

321. Stereum tabacinum (Sow.). Na buku. Prenčov: Stankojo vršok.

322 a. b. Stereum rugosum Pers. Na dube, hrabe. Prenčov: Čierne blatá. (Podoba sväteničky. Šmink.)

323. Stereum insigne Bres. Na dube. Baništia.

324. Stereum lacteum Quèl. Na buku. Prenčov: Uhelnice.

325. 326. Stereum insignitum Quèl. Na buku. Prenčov: Mesiackameň.

327. Stereum frustulosum Fr. (V obraze: rámik obrazu z dub. dreva, myceliumom tejto huby napadnutého.) Na dube. Sitno.

328. Thelephora terrestris Ehrh. Plesniak. Prenčov. Havran.

329. Melampsora Goeppertiana Thüm. Na brusnici. Orava. Ústie.

V. **Hydnei.** (Lošákovité.)

330. Phlebia spec. Na Polyporuse pinicolus. Sitno.

331. Radulum quercinum Fr. Na dube. Šmink.

332—334. Radulum orbiculare Fr. Na čerešni, jarabíne. Sitno. Prenčov: Bardínová. Dolina.

335. Irpex obliquus (Schrad.). Na dube. Prenčov: Kamenný vrch.

336. Irpex paradoxus (Schrad.). Na breze. Sitno.

337. 338. Irpex sinuosus Fr. Na osike. Sitno.

339—346 b. Irpex lacteus Fr. Na dube a buku. Sitno. Lahotská bukovina. Prenčov: Kopaničky. Stankojo vršok. Uhelnice.

347. 348. Hericium alpestre Pers. Na jedli. Sitno. Petrova hora.

349—352. Hydnum flavicans Bres. n. spec. Na dube pod kôrou. Prenčov: Stankojo vršok, Na háj.

353. Hydnum cirrhatum Pers. Na buku. Sitno, Medvedzia.

354—356. Hydnum Schiedermayri Heuff. Na jabloni. Prenčov.

357. Hydnum Erinaceus Bull. Na dube. Prenčov. Kopaničky.

358—361. Hydnum coralloides Scop. Na dube, buku, jedli. Prenčov: Uhelnice. Lahotská bukovina.

362—364. Hydnum suaveolens Scop. Orava. Ústie. Prenčov: Uhelnice.

365. 366. Hydnum pudorinum Pers. Na dube. Prenčov: Uhelnice.

367. Hydnum diversidens Fr. Na hrabe. Prenčov. Uhelnice.

VI. **Pyrenomycetes.**

368—370. Hypocrea fungicola Karst. Na hube brezovej. (Polyporus betulinus (Bull.) Fr. Sitno.

371 a. b. Nectria cinnabarina Tode. Na klene. Prenčov: Mesiackameň. (Prvé štadium, Tubercularia vulgaris Tode.)

372. Valsa spec. Na kôre.

Digitized by Google

373. Daldinia concentrica Ces. et De Not. Na hrabe. Prenčov: Kiepa.

374—378. Xylaria polymorpha L. α) acrodactyla N. β) hypoxylea N. Na dube, hrabe. Sv. Antol. Prenčov: Bardínová.

379. Hypoxylon coccineum Bull. cum Isaria umbrina Pers. Na hrabe. Prenčov: Háj.

VII. **Rozmanité.**

380. Gymnosporangium juniperinum L. Na borievke. Prenčov.

381. Exidia repanda Fr. Na buku. Prenčov: Uhelnice.

382. Tremella mesenterica Retz. Na hrabe. Sitno.

383. Auricularia sambucina Mast. Na dube. Baďan.

384. Helvella esculenta L. Chrapáč. Sitno: Pastierska.

385. Helvella lacunosa. Afzel. Sitno.

386. Morchella esculenta L. Sitno. Havran.

387. Peziza aeruginosa P. Na hrabe. Prenčov: Uhelnice.

388. Phyllosticta cruenta (Fr.) Kxr. Na Polygonatum vulg. Sitno.

389. Exoascus deformans (Berkeley). Na čerešni. Hostec. Viac kusov prerozmanitej podoby; jeden úplne ruke podobný.

VIII. **Myxomyceteae (Myxogasteres).**

390. Ceratium mucidum (Pers.) Rohuška. Na hnilom dreve. Sitno.

391. 392. Ceratium poroides Alb. et Schw. Na jedlovom dreve. Sitno.

393. Licea flexuosa Pers. Na Corticium pubescens. Sitno.

394. Tubulina cylindrica (Bull.) Na trúchlom dreve. Bahništia.

395—397. Lindbladia effusa Ehrenbg. Na jedlovej daske. Sv. Antol.

398 a. b. Clathroptychium rugulosum (Wallr.). Na dreve. Prenčov.

399. Cribraria rufa Roth. Rešetovka. Na pni. Sitno.

400—402. Cribraria intricata Schrad. Na pni. Sitno.

403. Dictydium cernuum (Pers.). Na jedli. Sitno.

404. Perichaena strobilina Alb. et Schw. Turiec. Blatnica.

405. Perichaena corticalis. Batsch. Prenčov: Baništia.

406. Cornuvia circumscissa Wallr. Na kôre. Prenčov. Koľadka.

407. a. b. Arcyria punicea Pers. Vyvalitka. Na trúchlom dreve. Prenčov.

407 c. Arcyria cinerea Bull. Na dreve a machu. Prenčov: Bohojo vršok.

408 a. b. Arcyria pomiformis Roth. Na jedli. Prenčov.

409. Arcyria incarnata Pers. Na haluziach. Prenčov: Hlava.

410 a. b. Arcyria nutans (Bull.). Na jalši. Prenčov: Nemcov potok.

411. Lycogala Epidendron L. Vlčie mlieko. Na hrabe. Široké prielohy.

412. 413. Trichia fallax Pers. (Plasmodium.) Na jedli. Sitno. Petrova ora.

413 b. Trichia scabra Rostaf. Prenčov. Bardínová.

Digitized by Google

414. Trichia varia Pers. * [1])
415. Trichia chrysosperma (Bull.). *
416 b. c. Trichia contorta (Ditm.). *
417. Hemiarcyria rubiformis (Pers.). *
418. Hemiarcyria clavata (Pers.). *
419. Hemiarcyria serpula (Scop.). *
420. Amaurochaete atra (Alb. et Schw.). *
421. 422. Reticularia Lycoperdon Bull. *
423—425. Stemonitis fusca Roth. Pazderka. *
426. Stemonitis ferruginea Ebg. *
427. Comatricha typhina Roth. †
428. Comatricha nigra (Pers.). †
429. Comatricha Friesiana de Bary. †
430. Lamproderma physaroides Alb. et Schw. †
431. Lamproderma columbinum (Pers.) †
432. Brefeldia maxima (Fr.). †
433. Diachaea leucopoda (Bull.). †
433 b. Spumaria alba (Bull.). †)
434. Didymium serpula Fr. †
435. Didymium Clavus (Alb. et Schw.). †
436. 437. Didymium squamulosum (Alb. et Schw.). †
438. „ „ f. leucopus Schr. †
439. „ „ f. herbarum DC. †
440. 441. Chondrioderma floriforme (Bull.) Rostk. †
442. Tilmadoche nutans (Pers.) †
443. Tilmadoche mutabilis Rostaf. †
443 b. Leocarpus fragilis (Dicks.). †
444. 445. Craterium leucocephalum (Pers.). Čeratka. †
446. Physarum gyrosum (Bull.). †
447 a. b. Physarum sinuosum (Bull.). †
448. 449. Badhamia hyalina. (Pers.). †
450. Fuligo septica (L.) Gm. †

Faječník z huby Polyporus fomentarius (L.) Fr. Viac kusov, čo náš lud volá „hlasom“ a potrebuje na práchno; v rozpukaných svieżich bukoch.

[1]) * označené nachodia sa na hnilom a trúchlom dreve. Prenčov. Sitno. — † označené nachodia sa na hnilom a trúchlom dreve, na tráve, machu v Prenčove a okolo Sitna.

Digitized by Google

Ľudová liečba v Turci.

(Pokračovanie z II. roč., sv. II.)

Podáva dr. *J. Petrikovich.*

169. *Všelijakého mäsa,* aké sa v jatke dostane kúpiť, spolu navariť a chorému dať piť tú polievku, odporúčajú proti žltačke v Žabokrekách.

170. *Kňazov múd,* bršlen (Evonymus europeus L.), ovocie jeho potĺcť, s maslom na masť rozrobiť, proti chrastám v tvári detí odporúčajú v Dolnom Jasene.

171. *Teplý popol,* zašitý vo vrecúšku, prikladá sa zvonku proti boleniu zubov.

172. *Tabakový list,* alebo kúsok cigary uvariť a ten odvarok vypiť na dávenie proti pokazenému žalúdku, radia v Turanoch.

173. *Majeránkovým* (= Origanum majorana L.) odvarkom smývajú hlavy na homporu (eccema) nezdravých detí v Štiavničke.

174. *Balsamínku* menujú v Priekope aj lakáčom (Inpatiens noli tangere L.) a upotrebujú ho ako odvarok proti zrádniku pri deťoch.

175. Keď niekomu z očú príde, dá si prosiť od tej osoby, ktorú má v podozrení, že mu od nej z očú prišlo, *kúsok vlasov s hlavy.* Tieto sa spália a nemocný sa nimi okadí. V Sv. Martine známe.

176. Proti zapáleniu očí radia na Vrútkach na *tvrdo uvarené vajce* obieliť, pozdĺž prerezať, žĺtok vybrať, jeho jamku cukrom posypať a tak jamkou na oči priložiť. Takto pristrojené a zaviazané nosí sa za deň a noc.

177. *Medvedím sadlom* mastia väčším deťom, ktoré sa v noci posykujú, brucho nad mechúrom, v Príbovcach.

178. *Cmar* s rascou dávajú piť šestonedieľkam, hneď po pôrode na prečistenie, v Trebostove.

179. Tiež tam je vo zvyku, keď sa žena *zle lažie* (rodí), rodičku do plachty na zem položiť; každý koniec plachty chytí jedna žena a tak kolíšu rodičku ako malé dieťa, — že vraj ľahšie zľahne.

180. Na posilnenie bôľov k pôrodu, alebo na odstránenie lôžka (postieľky) dávajú do flaše dúchať, alebo rodí medzi dvoma stoličkami. Tiež tam.

Digitized by Google

181. *Štrkáč z raže* (Thlaspi?) varia a nad ním kážu sa parit, keď komu v hlave, resp. v ušiach hučí. Aj proti hluchote. Sv. Martin.

182. Šamutinou z hovädzieho mäsa potierajú homporu v Jahodníkach.

183, V Priekope zakazujú pred ubehnutím prvého roka deťom vlasy strihať, aby vraj hostec nedostaly alebo nepohly.

184. Suché *hrušky* variť a ten odvarok piť odporúča sa proti laxe (behavke) v Nolčove.

185. Upáleným a na drobnú múčku potlčeným hrachom posýpajú popáleniny v Sv. Martine.

186. *Rakovou* masťou mastia malým deťom slabiny, keď majú bôľ, koliku, na Vrútkach.

187. *Paradajku* rozpučenú prikladajú na rany, na ťahanie.

188. V Záturčí a v Štiavničke prikladajú široký, hustý, rohový hrebeň, alebo aj viac takých hrebeňov, na prsníky, ked deti odstavia, aby matka mlieko ztratila.

189. Proti krvotoku pijú v Belej *mačí chvostík*.

190. Na popukané hlávky prsníkov dávajú v Belej *banský loj*.

191. *Temian, zrnko soli a blenové semä* vkladajú do boľavých zubov. Tiež tam.

192. *Samokýšku* (kyslé sadnuté mlieko) medzi dve handričky vloženú, prikladajú na zapálené opuchliny v Priekope. (Phlegmone.)

193. Proti nárazu (opuchlina od udretia) prikladajú v Sv. Martine *ovsenú múku* so špiritusom rozrobenú.

104. *Podbel* fajčiť radia v Sv. Martine proti záduchu.

195. V Zniove radia proti klaniu boku: ten bok, v ktorom kole, obnažiť a obrátiť proti slnku, aby tam úpal dostal.

196. *Kostrnky z čerešieň* radia v Sv. Martine variť a ten odvar vypiť, proti kašľu od zapálenia hrdla.

197. Do *parenej kaše* s priesnym zelím (Senecio vulgaris L.) okrúcajú údy na žihlavník (urticaria) nezdravého v Košťanoch.

198. *Hlinu s octom* prikladajú na boky proti klaniu na Vrútkach.

199. Do *bobovníka* obkladajú brucho ženským v šestonedeli, keď sa na bôle ponosujú, na Bystričke.

200. *Uložník* (Lysimachia numularis L.) a *nechtík* spolu uvaria a jeho odvarok dávajú piť proti slabým pôrodným bôľom v Rakove.

201. V Rakove varia *rozchodník* a *odolen* v sladkom mlieku a prikladajú na prsníky na ztratenie mlieka.

202. V Štiavničke *koňským špikom* mastia opuchliny v kolene (porobeninu); alebo aj vešticu hladajú, aby tú chorobu (porobeninu) začítala

203. *Pušný prach* dávajú piť s vodou proti vražobníku (epilepsii v Priekope.

204. *Slez* na mlieku uparit a na brucho prikladať proti kolike, od porúčajú na Dubovom.

Digitized by Google

205. *Decheť* so sladkým mliekom dávajú piť proti hlístam v Sv. Martine.

206. Proti zrádniku radia v Sv. Martine košeľu tak chorého dieťaťa vo troje rozdrapiť a na chodník (do najtvrdšej zeme) zakopať.

207. *Sedem lístkov zimozelenu* (Vinca minor L.) palcom a prostredným prstom pravej ruky vziať, uvariť v mlieku a dať vypiť proti zrádniku radia na Bystričke.

208. *Mlieko* osličie odporúčajú piť na Bystričke proti somárskemu kašľu.

209. *Srsť* zo somára na masle upražiť, na prášok potĺcť a s cukrom vypiť, radia proti somárskemu kašľu na Bystričke.

210. Vo Valči na rukách a nohách palce hodvábom posťahujú proti krvotoku rodičiek; alebo im prikladajú krvavník na brucho.

211. Tiež tam paria pradivo (ľan, konope) a teplé prikladajú na brucho ženám, keď sa postieľka opozdieva, alebo bôb sušia, tlčú a tú múku s teplou vodou na cesto pripravia, tohoto na handričku natrú a na brucho prikladajú.

212. *Šmehlinu* (Anthriscus vulgaris Pers.), alebo orechový list, i kapustný list z hlávok bielej kapusty, prikladajú na prsníky alebo sťahujú prsníky vo Valči na ztratenie mlieka. V Belej aj surovú kapustu zo suda tým cieľom upotrebúvajú.

213. Starú *brindzu* (horkú) aj oštiepok odporúčajú jesť na Bystričke proti kašľu.

214. *Zelené borievky* (Juniperus communis L.) na hrubo potlčené, v octe močené, potrebujú v Sklabine na potieranie omdletého tela a ustatých údov.

215. *Rozchodníkom, čistcom* a *kúskom cukru* kadia v Štiavničke opuchlé údy.

216. *Šúš so živicou* (samotečená smola z jedle alebo svrčiny) a s lojom na masť pripravený, prikladajú v Dianovej na vredy.

217. *Páperia so smotánkou* prikladajú na vredy k vytiahnutiu strženia v Košťanoch.

218. *Cibuľu* s mydlom v sladkom mlieku varenú prikladajú na slzké rany v Košťanoch.

219. Koreň *horca* (Gentiana lutea L.) variť vo vode a podávať na pitie proti pokazenému žalúdku kážu v Priekope.

220. *Blenom* (Hyoscyamus niger L.) kadia tvár proti boleniu zubov v Duliciach.

221. *Čakanku,* celú bylinu aj s koreňom, uvaria a odvarok dávajú piť ženám proti ženskému krvotoku v Sv. Michale, a myslia, že ak je matka zhnitá, že od čakanky narastie.

222. Červený *pečatný vosk* s kašou (krúpami) uvarený užívajú v Podhradí proti laxe.

Digitized by Google

223. *Dubovú kôru* (Quercus pedunc. L.) uvariť a ten odvarok po lyžici užívať viac ráz denne, radia proti rezáku vo Valči.

224. *Bodliak* (Carduus acanthoides L.) a *drobné králiky* (Bellis perennis L.) varia a ten odvarok pijú v Sv. Martine proti záduchu.

225. *Chren* narajbaný, s medom a bielou cibuľou smiešaný, dávajú užívať v Sv. Martine proti kašľu v záduchu.

226. V *mocnici* (Carlina acaulis L.) kúpajú deti v suchotách (zastaralý črievny katarrh) v Martine. Proti tej samej nemoci odporúčajú aj v obare kúpať.

227. *Ženským mliekom* zastrekujú boľavé oči deťom v Kľačanoch a v Priekope.

228. *Materinu dúšku* varia, tým odvarkom hlavu kropia a ho aj pijú proti boleniu hlavy a pomätenosti v Turanoch.

229. *Holubácú krv* odporúčajú v Sv. Martine na potieranie bradovíc, aby zkapaly. Tým cieľom sa tu ešte každodenné oblyzovanie bradovíc odporúča, alebo ich aj kriedou potierajú.

230. *Svätojanský chlieb* dávajú jesť proti hnačke v Štiavničke.

231. Parenie nad vareným (sviňským) bôbom (Vicia Faba L.) odporúčajú v Turanoch proti hučaniu v ušiach.

232. *Mrkev* narajbať a prežmýkaním cez plátno z nej docielenú šťavu ocukriť a podávať malým deťom proti kašľu, radia v Košťanoch.

233. *Harmanček, prominca, tŕňkový kvet a kôpor*, ako čaj varia a piť dávajú proti kolike, od vetrov, v Sv. Martine.

234. *Kafor s páleným* pijú na Bystričke proti opuchline. (Hydrops.)

235. *Rascu* žujú a prežierajú proti napínaniu; malým deťom, ktoré na stavené vetry trpia, do úst zaduchujú paru zo sožutej rasce (Sv. Martin).

236. Konopné *povesno*, onucu alebo štrimfľu okrúcajú okolo hrdla: proti zapáleniu hrdla (Sv. Martin).

237. *Kelový list* maslom namastiť a ním dieťa obložiť radia proti zdutiu (Košťany, Jahodníky).

238. *Suchotník* (?), sťahák, (Convolvulus sæpium L.) mocnicu a rascu varia do kúpeľa pre deti na suchoty trpiace (Dyspepsia, chron. gastro-enterit.) v Jahodníkach.

239. *Jelšový list* (Almus glutinosa L.) prikladajú na rany na nohách v Sv. Martine, a *krvavník* v Sučanoch.

240. *Papriku* so špiritusom smiešanú cez plátenko prikladať na líce, proti boleniu zubov radia v Beniciach.

241. V Jahodníkach popálené údy mastia drevenným olejom a posýpajú drobno tlčeným jedľovým uhlím.

242. Keď komu tečie krv z nosa, v Martine radia ruku z tej strany zdvihnutú hore držať, z ktorej nosovej dierky krv tečie.

Digitized by Google

243. Proti krvácaniu z nohy radia v Príbovcach šesták na to miesto priložiť.

244. Omrzliny zaväzujú v Sv. Martine do surovej kapusty zo suda a do hliny.

245. *Samokýšku* (sadnuté kyslé mlieko) medzi handričku poklásť a prikladať na boľavé oči, alebo keď čo padlo do oka, radia v Priekope.

246. V Príbovcach na boľavé oči radia zašiť do vrecúška *riečneho piesku* a studený na oči prikladať.

247. *Šúšoví masť*, včelný šúš s masťou (maslom, šmalcom) rozrobený, prikladajú v Sv. Martine na hrdlo proti opuchlinám žláz za uchom (parotitis idiopatica).

248. Z čoho sa chorý strávil (od čoho na žalúdok ochorel), to (jedlo) nech prepečie a s opaprikovaným páleným nech užije. Keď na pr. niekto si žalúdok s praženou husacou krvou pokazil, nech husacú krv prepečie a na hore udaný spôsob užije. Radia na Trnove.

249. *Vozovú masť* (kolimahu) prikladajú na nohy proti lišajom (Eccema squamosum) v Sv. Martine.

250. Oparené telo posýpajú v Martine soľou a popolom a potom mastia dreveným olejom.

251. Kožku z vajca priliepajú na popálené miesta v Sv. Martine.

252. Proti uštipnutiu hadom odporúčajú v Belej do vreca žiab nachytať a uštipnutý úd dnu medzi ne položiť.

253. *Vrabčačince* s mliekom dávajú deťom na prehnanie, keď trpia na koliku, po kávovej lyžičke, v Záturčí.

254. Naškrabanú *kriedu* s mliekom alebo pivom užívajú proti gonnorrhoë.

255. *Kapustnicou* umývať radia svrabovitého v Košťanoch; v kapustnici svetlý liadok uvariť, 2 pačky tabaku pridať, tiež proti svrabu má byť dobré — v Markoviciach. V Žabokrekách zase čistým svetlým liadkom natierajú svrabovitého.

256. *Borsučú masť* (tuk) užívajú na Bystričke proti kašľu, dotyčne proti suchotám.

257. *Živoohňový kvet* so sladkým mliekom po kávovej lyžičke užívať dávajú malým deťom proti zrádniku (Sv. Martin).

258. *Vrávor s cintáriou* pijú ako odvarok aj proti pokazenému žalúdku v Podhradí.

259. *Rosou* z obloka potierajú lišaje (eccema marg.) v Jahodníkach.

260. *Drevko z metly* na ohni zapáliť, aby žeravý uhlík ostal, a tým vypáliť bradovice na rukách kážu v Príbovcach.

261. *Z mocnice koreň* usušiť, potĺcť a so sviňskou masťou rozrobiť, a takto pripravenou masťou mastiť chrasty na hlave malým deťom, radia v Belej.

Digitized by Google

261. *V tunkovej vode* (pri páleniciach) kúpajú v Belej ludí na zastaralý plúcny katarrh trpiacich.

263. Huby, hríby (Boletus edulis Bull.) nasušené oparit a také teplé porozkladat a uviazat okolo hrdla detí, trpiacich na hrče pri chrípke, alebo šarlachu, odporúčajú v Sv. Martine.

264. *Laliový lístok,* na ražovom pálenom močený, slúži na kropenie poslabených očí.

265. *Cviklovej šťavy* (saftu) nažmíkat, s pridaním pár kvapák octu a trochu bieleho liadku na gurglovanie odporúčajú proti boleniu hrdla.

266. *Figy* v sladkom mlieku uvarit a tým gurglovat tiež proti boleniu hrdla odporúčajú.

267. Na zatvrdnutie, alebo zapálenie prsníkov v šestonedelí prikladajú hlinu s octom (Sv. Martin).

268. *Borievkorým olejom* mastia okolo pupka malým deťom, keď majú hlísty; že sa vraj od toho popučia!

269. Koreň *líštenca* (líštenec) (?) na masle upražit, potlct a tým posýpat chrasty deťom na hlave radia v Belej.

270. *Rascové plevy* s steplou vodou v handričke prikladajú na žalúdok, proti kŕčom žalúdkovým, v Turanoch.

271. Na bolavé, dopukané, pressaté hlávky prsníkov radia (v Sv. Martine) do škrupín vlaského orecha kúsok namasteného plátenka položit a na bolavé hlávky prikladat.

272 *Črvotočou* zasýpajú popreté miesta malým deťom.

Digitized by Google

„Rozmlúvání mládence se smrtí".

Z cechmistrovských pohrabných »vinšov a rečí« v Trenčiansku.

Podáva *Joz. Ľ. Holuby.*

Nielen v Bošáckej doline, ale aj inde v Trenčiansku a Nitriansku u evanjelikov sú pohrabné cechy, na čele majúce cechmistra a mládkov, ktorí opatrujú umrlčie rúcho k pokrytiu rakve a smolné alebo živicové fakle, horiace pri sprievode pohrabnom, od domu až po hrob. Že som tie prímluvy a vinše cechmistrovské k uverejneniu poslal do Prahy: tedy tu zvyky a obyčaje pohrabné spomínať a tie „vinše a reči" znovu uvádzať nemôžem. V jednom rukopise, takéto „vinše" obsahujúcom, nachodia sa aj daktoré pohrabné piesne a verše, ktoré, keď je mrtvé telo v dome vystreté, spievajú, a tie verše cechmister, obyčajne až po pohrabe, na kare reční. Podávam tu jednu takú rýmovačku od neznámeho pôvodcu, ktorá sa nespieva, ale reční, a síce po pohrabe mládenca. Odpis, ktorý som mal v rukách, je veľmi chybný, a o akomsi pravopise, alebo aspoň o dôslednom spôsobe písania, prepisovateľ nemal ani potuchy; preto neprepisujem ho so všetkými chybami, ale tak, ako ho cechmistri pri rečnení vyslovujú.

Rozmlúvání mládence se smrtí.

Ještě sem byl krásný, mladý,
Pustila se smrť do zvady
  Se mnú, ještě zdravým, mladým:
  Ach, co si já včil poradím?
Že mi nedá déle žíti;
Nu, čože já mám činiti?
  Nevím, co sem ti zavinil,
  Abych ještě v svete nežil.
Co ty smýšláš, smrti, smrti,
Snád já mladý mám umríti?
  Budem-li se moct vymluvit?
  Nemám, nemám chuti s ní jít.
Co bys nemel jaké chuti,
Musíš se mnú predce jíti;
  Já sem si tak rozmyslela,
  Abych te já umorila.

Digitized by Google

Musím ťe já, mládence, vzit,
Musíš se mnú do hrobu jít;
  Nebudeš dél v svete žíti,
  A tvú mladosť užívati;
Neb si mladý, samopašný,
Život vedeš roztopašný;
  Nechceš ani slúžit Bohu,
  Dokud ty máš mladosť svoju;
Na mne ani nepomyslíš,
Že ty mladý umrít musíš;
  A že já mám také právo,
  Vzít mladého, jak starého.
Smrti, smrti, čo ty smýšláš,
Když mladého nahováráš?
  Já jsem mladý, zdravý, silný,
  Asnád bych já šel do jamy?
Škoda by mne ješte bylo,
Aby moje ťelo hnilo.
  Já sem mladý, pekné tvári,
  Ješte žily ve mne hrají.
Ješte krev má po mne behá,
Ráda by si povolila;
  A ty ji chceš zastaviti,
  A její beh umoriti.
Cože je mňe po tvé krvi,
Že ti behá prez tvé žily?
  Byť ti ony jako hraly:
  To musí byt po mé vúli.
Jen se pristroj, mládenčeku,
Nedámť, nedámť déle veku;
  Nebo já mám také právo,
  Vzít mladého, jak starého.
Já múžem vzít mladú pannu,
Velmi peknú, pristrojenú;
  Nemúže mi povedeti,
  Že nemúže se mnú jíti;
Nebo múžem všechňech brati,
Starých, mladých, ba i deti.
  To právo sem v raji vzala:
  Já musím byť v ňem vždy stálá.
Nemúžem ho ja zmeniti,
Pokud bude človek žíti;
  A to jest má radosť velká,
  Když múžem vzíť mládenčeka,
Který se jen svetu smeje,
A na mne si nespomene:
  Že sem já vždycky hotová,
  Duši odebrat od ťela.
Zdáliž mladý má pamatať,
Že ho v mladosti smrť má vzáť?
  On si na to více myslí:
  Mnohé roky múže žíti.

Digitized by Google

Šanuj, smrti, moju mladosť,
Však máš na zemi starých dosť,
  Kterí mohú rádi mríti:
  Nu, takových múžeš brati;
Nebo mnohé roky žili,
A svoju mladosť užili;
  Oni rádi s tebú pújdú,
  I tam do tmavého hrobu;
A mne predce máš nechati,
Bych mohl mladosť užíti;
  Však když i já starý budu,
  Ach, rád s tebú, smrti, pújdu.
Budem umírat s radostí,
A v hrob složím svoje kosti;
  Jen mne nechej, milá smrti,
  Bych mohl mladosť užíti.
Darmo ty mne nahováráš!
Appelláty více nemáš;
  Položím ťe do postele,
  Na cinteri, pri kostele.
Mládenčeku, jen se polož,
Mladý, silný své kosti slož!
  Postelem ti mekké pérí,
  Mezi hroby na cinteri.
Budem tvoja žena mladá,
Veď ťe já mám velmi ráda!
  Nemáš appelláty více,
  Když já poraním tvé srdce.
Není v svefe žádná pomoc:
Jen se polož, své kosti slož!
  Milý, silný mládenčeku,
  Podtnem ťe svú ostrú kosú!
Nuž, cože již mám činiti,
Když musím predce umríti?
  Nic neprospeje výmluva:
  Mladosť tu nic neprospívá.
Nespomúže mi bohatství,
Bych mel všeho sveta pánství;
  Smrti nepremúže sila,
  Byť by jakákoli byla.
Nic si hodnosti neváží,
Císare, krále v hrob vloží,
  I rímskemu Otci poví:
  Stroj se! Já jsem tvoja paní!
Musíš tu všecko nechati,
Svet opustif, v hrob lehnúti;
  A když nemúž jináč býti:
  Nu, musím i já umríti.
O Pane Kriste Ježíši!
Vezmi moju mladú duši,
  Do tvého krásného nebe,
  Ať tam oslavuje tebe.

Digitized by Google

Kdež nebude žádné smrti:
Tam mne více nezarmútí,
  Kde smrť nemá žádné právo,
  Až tam ono konec vzalo.
Amen, amen, o Ježiši,
Prijmiž moju mladú duši
  Do toho tvého království,
  Do tvého večného panství. Amen.

Túto naívnu rýmovačku, cechmistrom na kare pohrabnom slávnostne a vážne odriekanú, prítomní s velikou pozornosťou počúvajú, bár by ju už mnoho ráz boli počuli. Ako z obsahu, tak aj z formy týchto veršíkov poznávame: že ich složil dajaký pismák z ľudu, ktorý českú Bibliu pilno čítaval, lebo reč veršíkov týchto, vzdor slovakismom, velice sa nanáša na reč Biblie královskej. Príležitostne uverejním aj iné podobné verše, pri pohraboch u hrobu alebo v dome odriekané písma znalým cechmistrom.

Digitized by Google

Archív.

21.

Joannes Fridrich, v službe postavený u mesta (?) Zvolena, prosí rychtára b.-bystrického o ochranu proti útiskom Morgenthallera, pisára zámku Zvolenského; súčasne prosí byť prijatým do služby u mesta B. Bystrice.)

Maudry a Oppatrny Pane Rychtary, sstestí zdraví požehnaní Božýho, yak v duchovných tak y v telesnych vecech v. o. na mych nehodnych modlitbach vinssovat neprestavam. Dale prosym v. o. ponižene, aby ste mně v tegto meg žalobe, v kteregž nemohu se po Bohu k žadnemu ginemu utecy, gedine k v. o. yakožto k panum mym milym, vyslysseli. Gest vec znama v. o. že sem ya z v. o. dopusstením byl poradně odpraven a do Zvolena k službe propussten, kdežto vykonavsse svug Rok, počet sem vydal: vssakže nad ginu Summu zustal sem na počtu 47 fl. bez 27. d. Nadto vssecko z služby me nevzal sem nic vice, než 5 sstvrten žyta, ostatek pak služby me gest mj od pana pisaře zamku zvolenskeho zadrzany, totižto peněz 25 zlatych a 7 sstvrten žyta. Nadto drabi byli mi dlužny 6 fl. kterych peněz Pan Pisař do počtu prigati nechce: ale tak se mnau zachazy, yako by byti nemělo, nebo giz 2 teydně u vězeni sedim. Utikam se tehda k v. o. prosyce aby V. O. račila konati to u Geho Mlti Pana Morgenthallera, aby mne ten dluh na mogi službe odratati račyl. Prosym take, gestlize V. O. mozna vec gest, abysste mně na vassy poctivů hlavu a na mystra Yakuba Pivovarčyho poctiveho mesta Bystřice hore vzali. Ya gako chudy, vssakže poctivy czlověk slibugem předkem Panu Bohu, potomne V. O. že z pomocy Pana Boha, takovych gesste lidi najdem, kteřy za to stati i budau, aby moga služba v celostj zustala. Což veřím, že V. O. pro ochranenj chudych lidj učyniti račyte. Nebo Pane Rychtaři, sami to znati muožete, že dokudkolvek u vezení budu, gisteho take rukogmi nagiti nebudu mocy. S tym V. O. y z Panem mistrem Yakubem Pivovarčým v Božsku ochranu poraučým. Dan v Pondelí post Dnicam Jubilate 1601. V. O. Ponízeny služebnyk Joannes Fridrich.

Maudremu a oppatrne. Panu Rychtarovj Slavneho a kralovskeho mesta Banske Bystřice etc.

(Archív b.-bystrický, fasc. 182, Nro. 8.)

Digitized by Google

22.

Jur Putiss z Banskej Bystrice soznáva svoj z 20 zl. moravských záležajúci dlh.

Ja Gyrzyk Putiss z miesta Banske Bystricze przýznavam se tymto ssultpryffem zie som dlužen za dva postavy sukna menovyte 20 fl. na moravsku Summu poczytagycze gyrzykový blýnový z mesteczka Liethovýcz takove penjze przypovýdam datý a zaplatity przý garmarcze kromerzýžskem o svatym Mataussy Leta 1604 pro Splneny toho sekret svug k tomuto ssuldpryffu sem przytyskl.

Stalo sa v miestie Brodie Uherskem v nediely den Matky boży na nebe vzety. Letha 1604. Ja Gyrzyk Puttyss manu propra.

(L. S.)

(Archív b.-bystrický, fasc. 385, Nro. 50.)

23.

Michal Szentivany zo Sv. Jána napomína Fraňa Rakovského ku zaplateniu 7 fl. obnášajúceho dlhu.

Egregie dn̄e ef fr obser. Salut. et servit. comend.

Zvolen mesto geden list prosiaczi podla tehoto dobreho czloveka Simiana L ..ka zebi ste mu bilj dlžnj fl. 7. a ... abi ste pod svojim czloveczenstv̄o dost uczinilj a zaplatilj. Proto že mili Pane brate vecz sobe važte a dobrim ludom platte, že by na potomne czasi verilj, a gestli ze dobrovolne nezaplatite, musite y vedla prava dost uczinity. Protoze narovnaite sa s nim a uczinte mu dost, žebi sa tento dobry czlovek giz tak dlho a czasto sem nemordoval darmo, Proto že jakoste slibovali tomuto dobremu czloveku že Almanovj zaplatite a dost uczinite za tochto dobreho czloveka, pak gestly mů koneczne y pan dvorsky dost z vas uczinj tak vice sebe vazte recz a czloveczenstj nez ten maly dlch, proto ze napominam vas, abi ste mu dosti uczinily. S tim vas Panů bohů porucza ... Sv. Jana 4 July Anno 1604... Michaël Szentjvany m. p.

Egregio D̄no Francisco Rakovskj dn̄o et fratri obser.

(Archív b.-bystrický.)

24.

N. Berkovych v liste na rychtára a obec b.-bystrickú určuje ohľadom čiastky mestom B. Bystricou zámku Zvolenskému dodávaného cinzu; žiada, aby 50 fl. zaplatili z povinnej summy akémusi pánu Pokovi.

Prudentes atq. Circumspecti Viri, dni Amici et Vicini obserdissim. Salutem Servitior. meor. paratam semp. Commendationem.

Ponevadss Vass: mylo: gest vecz velmj dobre znama se gyss svaty Mychal gest pred namy, chtel sem V. M. vczas napomenutj Strany Czynsu

Digitized by Google

kterysto V. M. k zamku Svolenskemu vedle stareho obyczege sau povynnovatty. Nycz menye gest ma pryttelska prozba k V. M. Ponevadss pak od pana Poka vzel sem do dvuch tydňou padeszatt zlatych na Interessu pana Czolbayna [1]) kteresto penjze prosym V. M. Jakosto svjch dqbrych a uprimnych Panou a Prytelou abyste V. M. tutto mu prozbu daremnu nenechalj ale u sebe mjsstta dalj, nebo Jako pryslovj gest Amicus certus in re incerta cernitur tak Ja totto u V. M. uffaguczy czinjm abyste V. M. te penyze panu Pokovi oddalj. Gestlj V. M. to uczyny kdekolvek budu muoczy chczem se V. M. oddatty y odslusytty, a na to prosjm od V. M. odpoviet abych mohol ugysten byttj a svym slybom zadosty uczinittj dobrymu panu pre buduczny pottrebu. Quod Reliq. est Dom. Vras fctr Valere Cupio. Datum Veterosolj 11. Septembris 1608. Stor Amicus et Vicinus Dom. Vrar. N. Berkovych m. p.

Prudentibus atq. Circumspectis Viris, Dno Judici N. N. Ceterisq. Ciuibus Regiae Liberaeq. Montanae Civitatis Novosolien. Dnis Amicis et Vicinis mihi semp. observssms.

(Archív b.-bystrický, fasc. 330, Nro. 106.)

25.

Magdalena Esterhass, vdova po Laclavovi Kubínskom v Madáčanoch, v liste na rychtára a radných mesta Baňskej Bystrice hľadá stopu zneuctiteľa jednej svojej mladej poddanej.

Slovutny mudri a opaterni Pani, susedy mne mily, službu svu vassinu slovutnostiam vskazugy a vsselikeho dobreho vinssugy na dlhe čzasy. — Vassich slovutnosti prosim žeby ste my odpustili že stimto listem mogim obtezugem Vassich slovutností, dal bi to bol pan buoch žebich v ginssich veczach bola hledala vassich slovutnosti, ne v takich ne slichanich, a to len na mogu tiasskost! kde okrem toho dosti sve pracze y starosti mam. Stala se takova vecz pred včzeragsskom, že ssli dva lide pres Malatinu z Polskeg sem do Lipthova geden Martin Kosstial menom z druhim Tovarissem kteremu meno ne viem. Na hore strietli gednu dievku dczeru poddaneho meho Ondreja smertia z malatinej, stretnuvssi dievku Tovariss tohoto zvalil dievku usiloval a svou zlu vuoli previedol na neg a Rukavicze sve zostavil tam, dievka uchitivsse Rukavicze prissla zapeť za nimi, a mne geho nesslechetni skutek oznamila, Ya sem hnetky poslala za nimi, aby gich obstavili, vinovati utiekol, a tohoto Tovarissa v Tepleg obstavit nechczeli, než sem do Rossonbergku poslala a y tam toho druheho nemohli zachitit, abich mohla vivedieť o Tovarissovi geho, menuge sicze niekoho ale gistostne neviem tenli jest može geho zatajit, a na ginsseho potvorit, a pre tu priczinu geho sem dala prepustiť, a statek ktery ma tu obstavila dotuď Dokaď vassim slovutnostiam tato vecz zla v znamosti

[1]) Recte: Zalvein, bol rychtárom b.-bystrickým.

Digitized by Google

bude. A Vassich slovutnich opatrnosti prosim žebyste mi za zle nemali že sem to učzinila ponevadž divna vecz gest y ya se slobode vasseg radujem mavssi tež čzastku tam vassem pocztivem meste, czinila sem to ufagicz a mam tu nadegu žo se od tohoto čzloveka doviete kdo gest ten čzlovek a geho prinutite že prigde sem a tu svogu vecz spravi a tak tohoto statek oslobodj, gestli se bude mocz yako se vecz istiť čzas ukaže, než tegto dievky poniženost ktera gesste mlada gest, poniženost odpustiti nemožem ponevadž y otecz matka y ona sama z velikim krikom a s plačzom obtežovat prissli predemne S tím Vassich milosti Panu bohu v geho ochranu poruczam. Datum in Madaczan 19 Xbris Aō 1616. Vassich milostiam dobra suseda Rada služy. Magdalena Ezterhass pozostala vdova urodzeneho Pana Laczlava Kubinskeho.

Slovutním mudrim a opaternim mužom, Panu Richtarovi, Panom Radnim a Zemanom pocztiveho mesta Banskeho kralovskeho Bistricze a Panom susedom mne milim.

(Archív b.-bystrický, fasc. 152, Nro 27.)

Digitized by Google

Prosíme všetkých priateľov dedovizne slovenskej, i tých, ktorí už v *Sborníku* uverejnenými vzácnymi plodmi ducha svojho podnik národný a vlastenecký na spôsob uznaný, cenný, chtivo podopreli, i tých, ktorých s vďakou prijaté literárne príspevky pre úzkosť priestoru nemohly byť uverejnené až posiaľ, a ktorým všetkým za priazeň a vrelosť k veci dokázanú vyslovuje správa hlboké poďakovanie; no i všetkých tých, ktorí i vedia i majú o čom písať v obore účinkovania Museálnej slovenskej spoločnosti, všetkých prosíme, aby dielo naše či väčšími, či menšími článkami, dopisami, opisami, krátkymi zprávami atď. atď. láskave podopreť ráčili.

Redaktor.

Novým členom Museálnej slov. spoločnosti môžeme prepustiť osem sošitov *Sborníka,* soš. I. a II. (r. 1896, 1897, 1898 a 1899) pri doplatku za každý sošit po 2 K, v to počítajúc aj porto.

Správa.

Digitized by Google

Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti vychádza v neurčitých dobách, avšak každého roku aspoň v dvoch sväzkoch.

Členovia Museálnej slov. spoločnosti dostávajú ***Sborník*** zdarma, no pri doplatku 1 zl. za ročník, ktorý doplatok ku zásielke členovského príspevku pripojiť prosíme.

Poneváč vydávanie ***Sborníka*** so značným nákladkom je spojené, správa s povďačnosťou prijme všetky väčšie-menšie na vydávanie ***Sborníka*** znejúce obete a príspevky.

Všetky zásielky venované museálnym alebo knižničným sbierkam, ako i dopisy týkajúce sa správy ***Museálnej slovenskej spoločnosti,*** prosíme na meno tejto, všetky články a dopisy týkajúce sa ***Sborníka,*** prosíme zase na meno redaktora ***A. Sokolík-a*** do Turč. Sv. Martina láskave posielať.

Pl. t. priaznivci museálnych sbierok našich prosia sa úctive, aby pri každom kúsku prípadnej zásielky nesťažovali si poznamenať — nakoľko možno — kde ktorý predmet najdený bol, zkade pochodí, čím nález, poťažne príspevok, získa na zajímavosti.

Výťah zo stanov.

Členovia Museálnej slovenskej spoločnosti.

Zakladajúcim členom môže byť, kto raz na vždy složí 25 zl. r. č., poťažne 50 korún.

Riadnym členom stane sa, kto ročite najmenej 2 zl. r. č. alebo 4 koruny platiť sa zaviaže.

Činným členom je, kto ciele spoločnosti sbieraním a zasielaním predmet museálnych a kniževných sbierok tvoriacich vecí podporovať sa zaviaže a aj skutočne podporuje.

Kto chce stať sa zakladateľom, alebo riadnym a poťažne činným členom, ten oznámi to predsedníctvu buďto bezprostredne, buď kroz daktorého člena.

S úctou prosia sa ct. členovia Museálnej slovenskej spoločnosti, aby, každý v svojom kruhu a podľa možnosti, hľadeli budiť záujem za národnovlastenecký tento ústav. Keby každý dosavádny člen behom roku získal aspoň jednoho nového člena, čo veru — aspoň po väčšine — nemožno pomenovať nemožnosťou, nielen že zdvojnásobnily by sa materiálne prostriedky spoločnosti, ale zmohutnela by táto aj o vec zaujímajúcimi sa členami a účinkovanie jej stávalo by sa ďalej a ďalej i širším i vnikavejším.

Cena 2 Kor.

Digitized by Google

Príloha ku 6. číslu Časop. Mus. slov. spoločnosti z r. 1900.

Roč. V. Sv. II.

ZBORNÍK
Múzejnej slovenskej spoločnosti.

TURČIANSKY SV. MARTIN. 1900.
Tlačou Knihtlačiarskeho účastinárskeho spolku. — Nákladom vlastným.

Digitized by Google

OBSAH.

Strana

Vývin keramiky a slovenská majolika. Podáva *Pavel Socháň* (Pokračov.) 97

Miestne báje a skazky. Podáva *Lud. Ad. Reuss* 133

Miestopisné úryvky z Gemera. Podáva *Julius Botto.* III. Muráň a hrad Muráň. IV. Údolie gemerského Turca 152

Príslovia, porekadlá a úslovia. Z novej sbierky *L. V. Riznera* usporiadal *A. P. Z.* 162

Hry našich detí. *Vršatský* 179

Archív 187

Digitized by Google

Vývin keramiky a slovenská majolika.

Podáva *Pavel Socháň.*

(Prednesené vo výťahu vo valnom shromaždení Museálnej slov. spoločnosti v Turčianskom Sv. Martine dňa 9. augusta 1899.)

II.

Slovenská majolika.

1. Dejinný vývoj keramiky na Slovensku.

Nesmierny počet keramických nálezov svedčí, že v Uhorsku v prähistorii hrnčiarstvo všeobecne bolo známe. Stopy tieto zanechali rozličné národy, ktoré premávali sa tu v rozdielnych dobách. Avšak väčšinu nálezov na Hornom Uhorsku pripísať musíme Slovákom, o ničhž vieme, že sú praobyvatelmi tejto zeme a ako stáli a pokojní občania upotrebovali hrnčené nádoby a predmety z hliny v hojnosti. Nomádnym národom nemožno mnoho hlinených predmetov privlastnovať, poneváč na jednom mieste dlho sa nezdržovali a krehké nádoby hlinené sebou neradi nosili, ani veľmi nepoužívali. Nachodia sa ovšem z časov rímskych nájezdov črepy (Púchov), ktoré značnú kultúru prezradzujú a preto ľahko dajú sa rozpoznať od črepov obyvateľstva domáceho.

Akí prastarí sú Slováci na území, ktoré dnes obývajú, to dokazujú početné prähistorické „Hrádky", „Hradištia", „Žiare", hlavne ale veľký počet „Náklí". Kde ktoré miesto názov „Náklo" nosí, stálo tam neomýlne kedysi skutočné *náklo,* t. j. obydlie na kolách, aké ľudia stavali si už v dobe neolitickej, aby chránili sa pred dravými zvermi i nepriateľmi. Že Slováci stavali a obývali nákle, dokazuje už smysel toho slova. Jestliby Slovákom v prähistorii nákolné stavby neboly bývaly známe a názvy „Nákle" dávali by boli istým miestam preto, že tam našli koly, čo pozostatky náklov drievnejšieho národa, neboli by im dávali názvu „Náklo" = stavba na kolách = nákolie, ale najviac asi: „Kolá" (koly), „Na kolá", „Na kolách", „Na klo", „Na klovie". No takých mien u nás niet, ale všetky sú „Náklo" alebo „Nákle", lokatívna forma nomen proprium

Digitized by Google

„Na Náklo“, „Na Nákloch“ a tedy ohľadom dvojeho *na na* žiaden pleonasmus. Nákle stavali obyčajne na rovinách, močarinách, vodách; na vŕškoch hrádky, hradištia. Ale keď si dnes všímneme tieto „Nákle“, často najdeme, že tu už nenie ani potuchy po močarine alebo vode, ba niezriedka nachodia sa „Nákle“ na stráňach, vŕškoch, lebo voda od tých čias, čo tu nákle stály, dávno vyschla, alebo vymila si inde hlboké koryto, utvorila dolinu.

Nálezy v „Nákloch“ sú teda neomylne pozostatky z prähistorie Slovákov a typy črepov, nádob sú bezpečným vodítkom a merítkom pri nálezoch ostatných. Práve tak pri nálezoch na „Hrádkoch“, „Hradištiach“, „Žiaroch“, „Mohylách“ s určitosťou možno zatvárať na ich slovenský pô-

Obr. 9.

Obr. 10.

vod. Pokojamilovní Slováci skrývali sa v čas nepriateľských plenov v jaskyňach, brali sebou ta k živobytiu potrebné hlinené nádoby, preto črepy v jaskyňach družia sa k nálezom predošlým.

Výrobky hlinené v prähistorii nachodily sa na Slovensku po celé veky v primitivnom stave. Nemožno ani tvrdiť, žeby to bol býval priemysel vyžadujúci cvičených remeselníkov. Každý urobil si z hliny dom to, čo práve potreboval, sformoval a pri ohni, pozdejšie aj v peci vypálil; tak vyvinúť sa mohlo hrnčiarstvo v *domový priemysel*. Pozorujeme to doposiaľ na slovenských dedinách, že chlapi a ženy všetk potrebné veci v domácnosti a hospodárstve sami doma vedia si dorobi

Digitized by Google

Ženy sú pradleny, tkáčky, švadleny; chlapi krajčíry, ševci, tesári, murári, košinári; ba dedina má i svojich samoukov kolárov, kováčov, stolárov, ktorí potrebám svojich spoluobčanov úplne vyhovujú. — Postupom

Obr. 11.

Obr. 12.

času zdokonalovala sa výroba hrnčených nádob a tu vyžadovaly sa aj rozličné a dokonálejšie prostriedky i väčšia technická dovednosť, ktorú hrnčiar len praksou zadovážiť si mohol. Preto s pokrokom hrnčiarstva samo sebou vzniknúť museli aj ludia, venujúci sa dôrobe hrnčených člán-

Digitized by Google

kov, teda *hrnčiari-remeselníci*, ktorí si hlinu príhodne pripravili, sformovali, gliedou opatrili a v peci vypálili. Tak povstal na miestach, kde dobrá hlina sa nachodí *ľudový priemysel hrnčiarsky*, ktorým často i celé dediny a kraje sa zaoberaly a tovar svoj ďaleko-široko vyvážaly. To sú tie *hrnčiarske dediny*, akých je menovite v Gemeri hojnosť. Starí spisovatelia Korabiňsky r. 1786 [1]) a Bartholomaeides r. 1805 [2]) uvádzajú v Gemeri nasledujúce hrnčiarske dediny a mestečká: *Dreškovú, Gemer, Gice, Jelšava, Levard, Migles, Mikolčany, Muráň, Nastraj, Ožďany, Prihradzen, Pondelok, Ratkovo, Revúca, Rimavská Brezová, Rimavská Sobota, Rožňava, Šice, Šivetice, Sucha, Šušany, Zalužany*, v ktorých všetkých prevádzajú ešte i dnes hrnčiarstvo. V ostatných stoliciach hornovidieckych cituje Korabinsky nasledovné obce: *Bardiov* (Šariš), *Belluša* (Trenčín), *Biely Potok* (Orava), *Breznička* (Novohrad), *Považská Bystrica* (Trenčín), *Brežany* (Nitra), *Dechtice* (Nitra), *Dubodiel* (Trenčín), *Gáč* (Novohrad), *Giraltovce* (Šariš), *Kalník* (Novohrad), *Modra* (Prešporok), *Paludza* (Liptov), *Piechov* (Trenčín), *Pudmerice* (Prešporok), *Trstená* (Orava). Zipser [3]) r. 1814 spomína hrnčiarov vo Zvolenskej stolici: *Baňská Bystrica, Lubietová, Rybáry, Hájniky, Sielnica, Vlkanová*. Známe sú ešte nasledovné obce, v ktorých kvitlo hrnčiarstvo: *Častá, Devín, Klčovany, Kuchyňa, Sereď, Suchá, Trnava, Vistuk, Zvončín* (v prešporskej stol.); *Brezová, Frašták, Holič, Myjava, Nitra, Senica, Šintava, Skalica, Sobotište, Stará Turá, Vrbové* (Nitra); *Beckov, Kysucké Nové Mesto, Púchov, Srnie, Varín, Žilina* (Trenčín); *Slovenské Pravno, Sučany, Turany* (Turiec); *Ružomberok* (Liptov); *Zvolen* (Zvolen); *Krivá, Osada, Veľká Ves* (Orava); *Bátovce, Beluja, Brehy, Krupina, Prenčov, Pukanec, Štiavnica* (Hont); *Nová Baňa* (Tekov); *Poltár* (Novohrad); *Tomašovce* (Gemer); vo Spiši *Levoča* a hranice Haliče. Mimo toho vo všetkých tých obciach, kde stály čbankárske dielne nitrianskej a prešporskej stolice.

V Uhorsku až do času kráľa Matiaša panstvo užívalo zlaté a strieborné nádoby a len ľud hlinené, preto v hrnčiarstve do tejto doby nebadať pokroku. Hrnčiarstvo pravdepodobne len v XV. storočí stalo sa v rozvíjajúcich sa mestách samostatným priemyslom. V listinách zo XVI. storočia nachodia sa už stopy, kde do cechu patriaci hrnčiari ohradzujú sa proti tomu, aby necechovní hrnčiari dedinskí navštevovali trhy. Trnava dostala r. 1567 v slovenskej reči vystavené artikule cechy hrnčiarskej. Podobne i Trenčín a Žilina v XVI. století.

Medzi hrnčiarmi boli v predošlých časiech, a sú menovite dnes, veľmi

---

[1]) *J. M. Korabinsky*: Geographisch-historisches und Produkten-Lexikon von Ungarn. Pressburg 1786.

[2]) *Ladislaus Bartholomaeides*: Comitatus Gömöriensis notitia historico-geographico-statistica. Leutschoviae 1805—1808.

[3]) *C. A. Zipser*, Ueber die Natur- und Kunstprodukte der Sohler Gespannschaft. »Hesperus« Prag 1814.

Digitized by Google

dovední remeselníci, ktorých produkty majú umeleckú cenu. Prvé hrnčiarske výrobky, ktoré našly prístupu v teremách panských kaštieľov a zámkov boly *kachle*, z počiatku neglasurované, pozdejšie ale olovenou glasúrou opatrené, bez nálevy alebo s ňou, všetko plasticky ornamentované.

Hrnčiarske výrobky majú hlavne praktický účel v kuchyni a v domácnosti, ale v sedliackych izbách vešajú a ukladajú pomaľované nádoby na rámiky cieľom okrasy. Formy nádob sú veľmi rozmanité a podmienené ich účelom, dľa toho aj mená svoje majú, a je ich celý lajster: blbľak, bucoľák, butkáč, buškák, cedák, cedáčik, črpák, črpáčik, čbán, čbánok: pyskatý, rovný, veľký, tovarišský; furmy na koláče, glgáč, grešľovka, hampuľa, hrkáč, hrniec, hrnček, íbrik, kanvica, kanvička, kanta, karafínka, kastról, kastrólik, kmotornák, korbeľ, krčah, krčiažtok, krpka, krpôčka, kuľač, kvietnik, latka, mliečnik, misa, miska: plytká, hlboká, škuteľa (s vyhrnutým okrajom), uchatá; nosák, obedár, párnik, pekáč, pintouka, ploštek (plochý krčah), spuštiak, šálka, šáločka, sykáč (na polievanie), širáň, ucháč, ušiak, rajnica, (ranica) rajnička, dolková ranica, smetaník, tanier, tanierik, vajlink, variak, várnik, várniček, vereždúr; kachle, bahríky atď.

Vo výrobe remeselnícko-hrnčiarskej rozoznávame dva druhy: *hrnčený riad*, *obyčajný riad* (Ordinäres Geschirr, cserépedények) a *biely riad* (Weisses Geschirr, fehéredények) t. j. *majolika*.

Kedy započala sa fabrikácia majoliky v Uhorsku, na to doposiaľ nieto určitých dát. Letopočty na nádobách vypísané poukazujú, že dôroba majoliky na Slovensku stála už v polovici XVII. storočia na vysokom stupni. V našom museume nachodí sa viac predmetov zo XVII. storočia, menovite: misa s letopočtom 1643 (daroval p. G. Krčméry, obr. 11.) najdená vo Zvolene, na nej ornament renaissančný v barvách: modrej, zelenej a žltej; obrysy brnavé. Iné misy s podobným ornamentom a stejných bariev sú: s nápisom C. C. F. 1677. pôvodom z Radvane (dar Dan. Kopu v Hlbokom, obr. 12.); tretia s mäsiarskym emblemom a nápisom JAN MARTINA: 1694 (zakúpená od predavačky z Krakovian, obr. 13). Jedna misa je s letopočtom 1688 zo Skalice. V tom samom štýle hotovená je aj misa s letopočtom 1723 (dar A. Kmeťa na Prenčove, obr. 14.)

Výroba majoliky na Slovensku započína sa s príchodom exulantov česko-moravských, členov to českobratrskej jednoty, do Uhorska. Po bielohorskej bitke (r. 1621), keď cisár Ferdinand II. nechcel trpeť evanjelické náboženstvo v dedičných zemiach a vyznavačov evanjelických vždy ostrejšími mandátmi nútil, aby sa vysťahovali z vlasti, evanjelické obyvateľstvo Čiech a Moravy, ktoré vyššie cenilo drahú vieru, než časné pohodlie, sťahovalo sa do súsedných krajín. Z Čiech počali sa húfne sťahovať r. 1625, z Moravy r. 1627 a 1628 a vyvolili si za dočasný útulok pohraničné kraje Uhorska.

Digitized by Google

Najväčší prírast dostalo Trenčiansko a Nitriansko v čiastkach svojich k hraniciam Moravy priliehajúcich. Od Púchova po Skalicu niet snáď dedinky, mestečka a kopaníc, kde by nebolo sa osadilo niekoľko exulantských rodín. Zemskí páni, ako: Illésházy, Révay, Nádaždi, Vízkelety, Szúnyogh, Nyári a menovite Rákócovci vďačne ich prijali na svoje panstvá. Boli to ľudia mravne zachovalí, pracovití a čo zvlášte na váhu padalo, bolo medzi nimi hojne obratných remeselníkov, z ktorých mohli očakávať hojný osoh.

Remeselnícka trieda exulantov usádzala sa vo väčšom počte v mestečkách, pojedine i po dedinách, zakladajúc cechy rozličného remesla. Exulanti blahodarne vplývali na priemysel a hospodárstvo. Je istá vec, že mnohé remeslá u nás exulanti uviedli, mnohé zase na vyšší stupeň povzniesli. [1])

Aj majolikovú výrobu v Uhorsku uviedli (česko-moravskí bratia, lebo na Morave bol tento umelecký priemysel už dávnejšie známy, driev ešte v Čechách, kde už v XVI. storočí prekvitaly mnohé dielne, vyzdobujúce svoje výrobky ornamentom renaissančným, ktorý pomaly behom XVII. storočia ustupoval ornamentu domácemu, samostatnému — českému.[2]) V Uhorsku prvé štádium výzdoby majolikovej je tiež renaissancia, ktorá, ako v Čechách tak i tu, ustúpila domácej ornamentike ľudovej a dostala ráz čisto *slovenský*, ktorý udržoval sa od konca XVII. do konca XVIII. storočia, ale i potom. Toto je perioda najvyššej slávy slovenského hrnčiarstva. V ňom vyspela slovenská keramika vo zvláštny typ, ktorý nielen odborná veda, ale i širší vzdelaný svet uznáva a pravým jeho menom nazýva, to jest: *„slovenskou majolikou“*, (tót fayenceok, tót typus, slovakische Bauern-majolik). V druhej polovici XVIII. storočia začína zjavovať sa v slovenskej majolike vplyv francúzsky, vychádzajúci z továrne holičskej. Avšak všetky zovňajšie vplyvy podľahly a prispôsobily sa vkusu domácemu.

Boli to teda jednoduchí remeselníci, ktorí prevádzali tento umelecký priemysel, ale výrobky ich maly taký odbyt, že v XVIII. storočí eksistovalo množstvo hrnčiarskych dielní, ktoré svojími emailovanými výrobkami zaplavovaly celé Uhorsko i súsedné kraje.

Značná zásluha o vývin slovenskej majoliky patrí *habánom*. Habáni boli anabaptisti, ktorí vyhnaní z Nemecka utiahli sa na Moravu, odtiaľ tiež vypudení, prišli r. 1546 do Uhorska a tu hlavne v stolici nitrianskej a prešporskej vo viacerých obciach sa osadili. Meno „habán“ všeliak sa odvodzuje i zdá sa, že ono bolo z počiatku posmešnou prezývkou. Ponevráč ale títo sektári boli poctiví, pilní a šikovní ľudia, ktorých re-

[1]) *Ján Mocko*, Príspevok k historii exulantov česko-moravských v Uhorsku. »Cirkevné Listy« 1892.

[2]) *Jan Koula*, Příspěvky k historii hrnčířství v Čechách. Praha 1888. — *Dr. Lub. Niederle*, Keramika v Čechách, na Moravě a uhorském Slovensku. Praha 1895.

Digitized by Google

meselnícke výrobky staly sa chýrečnými a vysoko cenenými, zmenily sa opovržlivé náhľady o anabaptistoch a názov „habán“ znamenal konečne statočného, znamenitého človeka. Kto riekol na nejaký výrobok, že to je „habánska robota“, vedel, že je to solídna práca. Ako dovední remeselníci rýchle osvojili si spôsob výroby majolikovej a značne prispeli k rozkvetu týchto výrobkov so stránky technickej, umeleckej aj obchodníckej, preto majolika slovenská rázu toho, aký v nitrianskej a prešporskej stolici zavládol, označuje sa v bližšom určovaní ako „habánska majolika“. [1])

Remeselníci, ktorí zaoberali sa fabrikáciou slovenskej majoliky, volali sa *„čbankármi“* na rozdiel od *hrnčiarov*, ktorí sprostejší tovar vyrábali. Čbankári, ktorí ku prevádzaniu svojho remesla potrebovali väčšie

---

[1]) Avšak za habánov považovali — a považujú i mnohí dnešní spisovatelia — aj česko-bratských evanjelikov, ktorí mali vo viere i v mravoch mnoho podobného z anabaptistami. V neznalosti rozdielu medzi nimi stotožnovali ich, a to tým viacej, ponevač českí bratia, v tom samom kraji sa osadili, často i tie samé obce obývali, čo habáni, obe sekty boly protestanti a exulanti a všetko dovední remeselníci i usilovní, poctiví ľudia. Tak *Korabinsky* vo svojom Lexikone r. 1786 píše na str. 210 o *habánoch*: ».... welche als Überbleibsel der mährischen Brüder schon zu Anfang des vorigen Jahrhunderts nach Ungarn gekommen sind.«

Dr. Szendrey János v článku: A Habánok története Magyarországon és a Habán majolika, »Művészi Ipar« 1890 str. 166 píše celkom popletene: »Mindannyian a cseh és morva testvérek vallási felekezetéhez tartoztak, kik a táboriták maradványainak tekintendők, kik a fehérhegyi csata után széledtek el. Tanaik keletkezése 1430-ig a kalixtinusokhoz vezet visszafelé pedig a XVIII. század Herrenhuter-jei tekintendők tanai örököseinek. Ujra keresztelési szokások folytán általában anabaptistáknak is neveztetnek.«

Dr. Luh. Niederle: V článku »Místři cechu hrnčířskeho v Novém Městě nad Váhem«, uverejnenom v »Národopisném Sborníku československem« III. str. 67: »Protestantští hrnčíři odcházejíce z Čech a Moravy usazovali se v severních Uhřích (»habáni«), tam zařizovali svoje dílny a řemeslo provozovali «

Že habáni majolikový priemysel na Slovensku neuviedli, dostačí poukázať na tú okolnosť, že habáni o celé jedno storočie sem driev prišli než českí bratia a predsa na poli majoliky nič sa tu nestalo a len po príchode týchto úsilne pustili sa i habáni do výroby majolikovej; a tak tedy aj oni naučili sa tomu tiež len od tamtých.

K tomuto mýlnemu náhľadu prispela i tá okolnosť, že habáni prežili českých bratov skoro o celé storočie, lebo títo boli prinútení vieru kalvínsku r. 1647 prijať, a teda ako takí len krátky čas existovali. Kdežto habáni boli r. 1763 pokatoličtení a tedy 227 rokov v Uhorsku ako anabaptististická sekta zotrvávali. Dejstvovali ale ešte i napotom, lebo rôznila ich nemecká reč i mravy od reči a mravov ľudu domáceho; osihotili sa majetkom, samosprávou, rozličnými privilegiami i zachovali sa lo nedávna čo osobitný typ. Kdežto českí bratia amalgamovali sa a rýchle splynuli následkom blízkej príbuznosti kmenovej i rečovej s obyvateľstvom domácim a tak skoro vymizli z pamäti.

Menoslov hrnčiarov v Novom Meste nad Váhom sostavený na základe cechovej knihy dokazuje, že to boli skoro samí česko-moravskí exulanti. Keby sostavili sa takéto menoslovy aj v iných obciach, kde vtedy kvitlo hrnčiarstvo, dala by sa otázka táto ľahko a definitívne riešiť.

Digitized by Google

technické známosti i vládli umeleckou dovednosťou, tvorili, kde spolu vo väčšom počte sa nachodili, osobitný cech a len v obciach, kde boli pojediní, pripojili sa ku cechu hrnčiarskemu.

Obr. 13.

Obr. 14.

Najväčšie čbankárske dielne boly v obciach: *Sobotište, Dobrá Voda, Dechtice* a *Modra;* potom boly dielne v obciach: *Stupava, Malacky, Kuchyňa, Smolenice, Košolná, Hor. Orešany, Pudmerice, Boleráz, Častá, Skalica, Holič, Senica, Brezová, Stará Turá, Chtelnica, Vrbové, Čachtice, Nové Mesto* nad Váhom; ďalej v *Beckove, Trenčíne, Púchove,*

Digitized by Google

Obr. 15.

Digitized by Google

Bánovcach. V týchto hotovilo sa náčinie druhu habánskeho.[1]) Slabšieho druhu majolika produkovala sa aj vo všetkých tých obciach, v ktorých kvitlo hrnčiarstvo a ktoré sme už horevyššie uviedli.

Výrobky týchto malofabrikantov boly často tak výtečné, že neboly na rozpoznanie od práce holičskej fabriky, lebo mnohí delníci tam zamestnaní, založili si sami vlastné závody a zkúsenosti v Holiči nadobudnuté, využitkovali.

Predmety, ktoré čbankári hotovili, boly tiež rozmanité i čo do podoby, veľkosti a určenia: baňaté väčšie-menšie *krpky* a *čŕpáky* na nápoje, niektoré i na 10—12, až 40 litrov, *čbány* a *čbánky, krčahy* a *krčiažky, vásy, misy, taniere, kvetníky, svietniky, sväteničky, kalamáre,* ba i reliefne tabulové *obrazy,* všetko ušľachtilým ornamentom, v utešených farbách pomaľované. Predmety tieto maly odbyt v mestách, dedinách i panských kaštieľoch, najviac k cieľom dekoračným. Preto misky a taniere boly na zovňajšej obrube dna (obtáčke) opatrené jednou-dvoma dierkami, cez ktoré prevliekla sa tkanička na zavesenie. Z tej príčiny dostávaly kresby na miskách a tanieroch svoj vrch a spodok. Slovenský ľud krášlil si nimi svoje izby a svetlice a to v niektorých zámožných krajoch v takom množstve, že pokrývaly celé steny. Vo svetlici jednoho gazdu v Zeleniciach (Nitra) napočítal som ešte r. 1886 vyše 150 kusov tohoto maľovaného riadu rozvešaného v izbe na fogašoch, na policiach nado dvermi a nad oblokami. Ale i kuchyne a pitvory bývajú na tento spôsob vyzdobené. I pozoroval som, že evanjelici viacej vyzdobujú si izby hrnčenými nádobami ako katolíci, ktorí prednosť dávajú obrazom svätých, kdežto u evanjelikov akékoľvek obrazy sú zriedkavé.

Následkom toho, že konsumentom slovenskej majoliky boli prevažne sedliaci, ale hlavne preto, že čbankári súc prostí remeselníci, slabšej akosti tovar dorábali, než ako bol ten, ktorý vychádzal z rúk cvičených a učených umelcov, volá sa majolika táto *„sedliackou majolikou“.* (Bauern-Majolik, Ordinäre Majolik, paraszt majolika, durva fayence).

Tretí druh keramických výrobkov v Uhorsku tvorila fabrická industria väčších závodov, ktoré koncom XVII. storočia a v prvej polovici XIX. storočia hlavne v mestečkách pôsobily a jemnejší tovar produkovaly, prečo volá sa *„jemná fayence“,* (Feine Fayence, Feines Geschirr, finom fayence). Tieto fayencové fabriky boly v Uhorsku nasledovné: *Apátfalva* (185?—), *Baňská Bystrica* (180?—?), *Budín* (179?—181?), *Gáč* (178?—), *Giraltovce* (178?—?), *Holič* (1746—184?), *Hollóháza*

[1]) Ačkoľvek nielen habáni ale hlavne Slováci a českí bratia ho vyrábali, lebo v Stupave, Malackách, Kuchyni, Modre, Smoleniciach, Hor. Orešanoch, Pudmericiach, Boleráze, Častej, Skalici, Holiči, Senici, Brezovej, Starej Turej, Vrbovom, Púchove, Bátovciach vôbec habánov ani nebolo, naopak, v mnohých obciach, kde habáni osadení boli, čbankárstva žiadneho nebolo, ako sú: Búrsky Sv. Jur, Farkašín, Časkov, Kostolany, Brodské, Šaštín, Dol. Orešany, Kúty, Podola, Dubnica, Soblahov.

Digitized by Google

(184?—?), *Keżmarok* (1818—182?), *Košice* (179?—?), *Kis Bér* (178?—?), *Miškovec* (1841—?), *Muráň* (184?—), *Nagy Márton* (185?—?), *Novejsa* (18??—1869)[1]), *Pondelok* (1770—?), *Prešov* (181?—?), *Rožňava* (18??—?), *Šárošpatak*, *Stupava* (1811—1817), *Tata* (178?—?), *Telkibánya* (1820—?); v Sedmohradsku: *Batiz* (182?—?), *Brašov* (184?—?), *Görgény szt. Imre* (179?—?).

Z týchto tu uvedených niektoré ešte dnes existujú popri niekoľkých, ktoré sa v krajine v novších časoch postavily. Avšak všetky stoja na nízkom stupni výroby až na fabriku *Zsolnayho v Petikostoloch*, založenú v rokoch šesťdesiatych, ktorá si už svetochýrne meno zadovážila.

Väčšina z uvedených po úpadku fayencovej industrie premenila sa na kameninové továrne a mnohé pokúsily sa i v dôrobe porcellánu.

Fabrikácia majoliky v Uhorsku bola v najväčšom kvete, keď v Nemecku už dávno dorábali porcellán.

Že fabrikácia slovenskej majoliky dlho ešte medzi ľudom prosperovala, keď porcellán dávno bol rozšírený a z vyšších kruhov bol už majoliku celkom vytisol, príčina väzí v tom, že porcellán bol pre svoju drahotu ľudu predsa len neprístupný; až keď klesaly jeho ceny, začal vťahovať do sedliackych chalúp a aj z tadiaľ vytískať majoliku, ktorú aby mohli fabrikanti udržať, museli tiež na cene popúšťať. Následkom toho klesala aj kvalita výroby čo do materiálu i čo do výzdoby. Dnes čbankári keby aj vedeli, nuž nemôžu za lacný groš tak strojné a dobré nádoby hotoviť ako kedysi, preto dnešný riad nedá sa ani porovnať s onými preslávenými výrobkami. Dnes na Dobrej Vode a Dechticiach maľujú len jednobarevne (na modro) a len ledabolo.

Že v tomto kraji (Prešporok-Nitra) hrnčiarsky priemysel kedysi tak rozkvitol, väzí aj v pôde samej, kde nachodí sa na veľkánskych priestranstvách 8—10 siah hrubá vrstva čistej hliny hrnčiarskej, ktorá nenie ani najmenším kamienkom znečistená a vyzerá akoby jemne preciedzaná.

2. Technika majolikovej výroby a výzdoby.

V slovenskej majolike badať veľkú príbuznosť s italskou majolikou čo do technického spracovania i barevnej výzdoby, a z doby, keď čistý ornament renaissančný bol u nás v úžitku, vyskytujú sa predmety, ktoré sú italským úplne podobné.

Technický process čbankárskej výroby ako aj zariadenie takýchto dielní je síce dosť jednoduché, ale veľmi interessantné. Tu podám opis čbankárskej procedúry, ako som si ho zaznačil u čbankárov v *Dechticiach*. Je to tedy spôsob výroby habánskej. Hlinu berú z „Novej hory“; vrchné vrstvy, ktoré držia sa pospolu ako klej, odhodia preč a upotrebujú vrstvu

[1]) L. Petrík a V. Wartha kladú jej pôvod do r. 1832, avšak J. Čaplovič spomína ju už r. 1821 (Archív II. str. 302), ako aj Rožňavu, Košice a Prešov.

Digitized by Google

spodnú, ktorá je biela a sa rozpŕchne. Hlinu túto močia doma v *trčafte* (Drehschaft), t. j. v jame s vodou, aby v nej zredla. Tu ju miešajú do tých čias, kým voda ňou nenahustla, tak že ju „sito prijme“ (prepustí), na ktorom špina sa usadzuje a na bok shadzuje. Preciedza sa do *„córinga“* (Seihring), kde, keď sa ustálila, soberie sa s vrchu voda a hlina stojí tam tak dlho, až utuhne, že môže sa rukou brať a neprepadne cez prsty. Nato vyberá a kladie sa kopcom (vrchom) na misky, na ktorých necháva sa vonku na slnku stáť, až tak obtuhne, že dá sa miesiť a na prsty sa neoberá. Takáto hlina dáva sa do *verkštatu* a ukladá

Obr. 16.

sa z misiek do kúta *hliníka*. Keď sa takáto hlina má upotrebiť, prestre čbankár na zem veľkú plátenú handru, na túto položí širokú dosku a na túto prehodí kus hliny z hliníka, ktorú bosýma nohama dobre rozšliape; keď ju vyšliapal, zdvihne ju, drôtom poreže na kusy a šliape znova z opačnej strany, aby tvrdosť rovnomerne sa vyrovnala; potom ju ešte rukama rozmiesi dva razy na lavici — a hlina je „vyrobená.“

Z tejto hliny odtrhne si kus potrebný na nádobu. Tak pripraví si po ruke toľko kúskov, koľko potrebuje. Z týchto po jednom berie a kladie na *kruh*. Kruh pozostáva z kolmej asi 70 cm. vysokej týče, upevnenej tak, aby sa ľahko otáčala; na tejto vrchnom konci leží doštené koleso: *hlava;* na spodnom konci týče upevnené je väčšie *koleso hnacie*. Hrnčiar, sediac pri kruhu, pravou nohou strká spodné koleso, ktoré ľahko

Digitized by Google

v stálom pohybe udržuje, ľavou nohou o zem sa pripiera, rukama ale na *hlave* pracuje. Po ruke stojí mu nádoba s vodou.

Prácu na kruhu začína tým, že očistí a navlaží *hlavu,* na ktorú položí si kus pripravenej hliny, navlaží ruky, pravú vtlačí do hliny a začne kruh točiť, následkom čoho sa v hline jamka prehĺby a okolo ruky zodvihuje sa hlina rýchle dohora. Tu začne formovať, tak, že pravou rukou zdnuká a ľavou (voľnou alebo *šínom)* zvonku naproti sebe pri-

Obr. 17.

tláča, a síce raz jednou raz druhou silnejšie, dľa toho, akú podobu nádoba vyžaduje: vydutú alebo prehĺbenú. Pri stejnomernom tlaku tvorí sa forma cylindrová. Nato nádobu kožkou vyhladí, aby nebola strapatá a *šínom* srovná. Keď otvor na nádobe tak sa súžil, že ho pravou rukou už formovať nemôže, vloží dnu *kulmík* a tým si pomáha. V páde, že robí čbánok, sformuje najprv *hrdlo* osobite, nato spraví *brucho,* dno na ňom vyrovná *físlom* (Füssel); na brucho priloží *hrdlo,* slepí a vyhladí. Čbán odreže drôtom od *hlavy,* odloží obschnúť natoľko, aby mohol prilepiť *ucho,* žeby sa pri tom *brucho* neprehlo. Vnútro na mise formuje *pechltálom.* Aby mohol na mise urobiť *obtáčku* (na dne vypuklý okraj), prevráti misu, položí na *stuk* (kus hliny, ktorá misu vyplní), obtočí *tratlínom* (Drahtring, pravídko podoby L) a vyberie vyrezanú hlinu von. „*Vráže*", žliabky na krčahoch, vyrezávali *tratlínom* a pucovali vlhkou pongiou.

Digitized by Google

Vyformovaný riad necháva sa vyschnúť na doskách a potom dáva sa do pece raz vypáliť. Keď hrnčiar surový riad: taniere a misy dáva do pece, vkladá medzi každý po tri kúsky surovej hliny, *bobky*, aby bol medzi nimi voľný priestor, („aby to malo luft"), a v peci ich netrhalo. Tak kladie do 15 väčších-menších kusov na jednu kopu. Nádoby ukladá medzi vypálené hrnčené *kachle* a *pláty*, tamtie horekoncom, tieto na ne priekom, tak že tvoria komôrky (kapsle, kasety), aby na nádoby plameň direktne nešľahal a dym, popol, uhlie, nezanečistily ho. V peci je *štonder* (Ständer) a *interšicht* (Hinterschicht) z dierkovaných trúb, cez ktoré prúdi plameň. Oheň do pece prikladá sa cez *čelesno*. Len raz sa *prežne*. Takto vypálený riad volá sa *kliksír* (Glühgeschirr). Naraz v peci vypálené kvantum riadu zovie sa *pálka*.

Keď riad v peci vychladol, vyberá sa von a nakladá sa naň *glieda*, zvaná aj *„bielou barvou"*, lebo slúži zároveň aj za bielu barvu. Glieda sostavuje sa zo súčiastok:

olova	22	mierok,
cínu	3	„
soli	9	„
piesku	12	„

a pripravuje sa nasledovne. Olovo sa v peci rozpáli, k nemu pridá sa cín a upália sa spolu na prach, takzvaný *cínoš* (Zinnasche, calcin), ktorý železným ohrabielcom shŕňa na bok. Táto práca trvá aj 5 hodín. Keď všetko sa spálilo, zoberie prach do hrnca aby ostydol. Potom roztlčie soli zvánovej, vezme piesok a všetko pomieša spolu na koryte. Odtiaľ vyberá a nasýpa miešaninu do *perničiek* (Schmelztiegel), ktoré sú tým samým pieskom oblepené a vloží do pece, kde miešanina spolu sa sleje a utvorí sa *kuch* (Kuchen). Dáva sa aj 50 perníkov naraz do pece. Kuchy tlčie v mažiari železným tĺkom na drobnú kašu, a vyberá do misy vodou naplnenej, aby sa tam namočila. Z misy načiera lyžicou a vylieva do *„mlynca"* medzi kamene, kde sa mele a zomletá vyteká do nádoby. Premieľa sa tri razy. Tento hlien je už pripravená glieda, ňou polievajú sa vypálené nádoby, na ktorých hneď rýchle usichá. Od cinku a od špionu zostáva glieda modravá, ako zadymená.

Na suchú gliedu sa maľuje. A síce najprv kontúry (obrysy), ktoré buďto voľnou rukou načrtá alebo vezme dierkovanú patrónu, (ktorých mávali kedysi veľkú zásobu), pretlačí cez ňu nejaký prášok a podľa toho vyvedie kontúry tenkým štetcom („pemzlom") namočeným do čiernej (poťažne rudej) barvy. Medzi kontúry *nanáša*, vypĺňa širokým štetcom ostatné barvy, *(„nanášaná robota")*. Maľovali tiež dľa predložiek, ale bez nich, z pamäti. Nanáša sa však aj bez obrysov hneď hrubým štetcom, ale tu vyžaduje sa už veľká šikovnosť, a istá, pevná ruka.

Takto maľované sú výrobky dnešných čbankárov a maľovaný bol i všetek ten riad predošlých časov, ktorý je prevedený modrou barvou ako aj všetky mustry ružicové strassburského vplyvu.

Digitized by Google

Barvy (vlastne tiež glasúry) sostavovali: žltú, modrú (svetlú), zelenú, červenú a čiernu (vlastne rudú, fialkovú) a síce dľa nasledovných receptov.

Žltá barva:

Antimon (Antimon oxyd)	1 liter,
piesok (kremencový)	3 litre,
glejt (Bleiglätte)	3 „
soli	niečo.

Miešanina musí sa prepaľovať aspoň 4 razy, čo sa viac páli, to je peknejšia.

I. *Zelená barva:*

meď (Kupferoxyd)	1 liter,
piesok	3 litre,
glejt	3 „
soli	málo.

Páli sa v silnom ohni. Táto barva však rada sa rozlieva, lebo súc hustá, mnoho z nej vyhorí.

II. *Zelená barva:*

Meď spálená na prach smieša sa s barvou bielou (gliedou).

III. *Zelená barva:*

Sostaví sa smiešaním barvy modrej a žltej. Táto je lepšia ako predošlá. Zelenú barvu musel hľadieť ulahodiť.

Modrá barva:

Smoltňa (Smalte, Kobaltoxyd)	5 kilo,
minium	3 „
piesok	17 „

Táto sa nepáli, len sa mele. Minium sa dáva, aby sa barva roztápäla (aby „flusovalo“, Flussmittel), lebo bez neho je tvrdá.

Červená barva (karmín):

zlato (vypálené na prach)	1 čiastka,
glejt	3 čiastky,
piesok	3 „

Do zlata dáva sa aj arsenikové olovo. Zlato často nahradzovali železnou skalicou. Červenú barvu nanášali na vypálenú glasúru a vypaľovali potom ešte raz v miernom ohni, lebo silný nesniesla; v Holiči vypaľovali ju v muflách. Stala sa známou koncom XVIII. storočia, ale nebola všeobecne užívaná, lebo sa nedarila; správne podávali ju len v holičskej fabrike a v Stupave vo fabrike Putzovej.

Čierna barva (rudá, brnavá):

Čierny kameň (Braunstein) a soľ.

Rudá barva husto nanesená vyzerá ako čierna, alebo ako fialková. Maľovali aj bielou barvou (cínovou glasúrou) na žltej alebo modrej

Digitized by Google

gliede. Aby docielili žltobarevnú pôdu, pridávali do glasúry aj zlato, čo dekoračný výzor nádoby veľmi vyzdvihlo, avšak pre jej drahotu zriedka gliedili na žlto, najviac na bielo s nádychom do modra, alebo zelena; niekdy gliedili aj na modro.

Gliedou poliaty a pomaľovaný riad dával sa po druhý raz do pece, kde naliata glieda i na ňu nanesené barvy sa roztopia a na nádobu upevnia. Misky tak dávajú do pece, že neprekladajú sa *bobky* ale *krédle* (trojramenné koníčky, Grädeln).

Obr. 18.

Rúdu na gliedu a barvy kupovali v baňských mestách. O jednom hrnčiarovi z Novej Bane ide povesť, že kupujúc gliedu v B. Štiavnici, dostal miesto gliedy v súdku peniaze a veľmi zbohatol, a keď umrel a niesli ho v rakvi vedľa sochy sv. Kríža, tu nosiči nemohli dlhý čas z miesta sa pohnúť.

Nebude od veci zaznačiť tu aj niektoré obyčaje, povery, hádanky a piesne hrnčiarske.

Hrnčiar tri kúsky spraví a štvrtý prepije.

Keď si tovaryš v sobotu svoje miesto, kde robil, neočistí, chytro to urobí druhý a zato musí mu tamten zaplatiť.

Keď hrnčiarovi vypadne čepeľ z ruky, dostane pomoc.

Keď hrnčiar naloží do pece a začne páliť, vtedy žena nesmie prísť

Digitized by Google

Obr. 19.

Digitized by Google

k peci, lebo keď tam ohrievajúc sa, zadkom sa obráti, teda mu všetek riad sa pokriví a pohubí. To už mnohí zkúsili.

Keď priekupec vyberá sa na cestu s tovarom, ukradne pred odchodom dakde vecheť a vezme ho sebou, aby mal veľa kupcov.

Ktorý remeselník nezodvihne svoj tovar, keď mu na zem upadne?

Ktorý remeselník svoj tovar nepláca?

Krivé nohy, veľké brucho, malý pyštek, veľké ucho. Čo je to? (Rajnica.)

Nemám konca ani kraja, čo ma budú hľadať dvaja. Čo je to? (Miska.)

Hrnčiar, keď má pilno, hovorí: „Jeden, dva, odlož päť!“ Význam toho zakladá sa na nasledujúcej poviedke. Bol jeden hrnčiar. Ten mal za tovaryša zlého ducha (čerta). Ten, keď si sadol ku kruhu, povedal

Obr. 20.

len: „jeden, dva, odlož päť!“ a už bolo päť pekných kusov hotových odložených. Hrnčiar, majster, išiel s týmto krásnym riadom na jarmok a hneď mal všetko rozobrané a draho vypredané. Ale čo? Keď ľudia riad domov doniesli a čokoľvek do neho položili, zostalo z toho — enóno. Ľudia sa hnevali a chceli vypomstiť sa na hrnčiarovi; išli zas na najbližší jarmok, aby ho namastili, ale ho nepoznali. Lebo čo sa nestalo s hrnčiarom? Šťastlivý hrnčiar, majster, chcel totiž vedieť, čo a ako to ten jeho tovaryš bez neho ten riad robí i díval sa cez kľúčovú dierku na neho. A v tom mu tento oko vypichol. Nuž bolo síce zle, ale keď m tovaryš tak dobre robil, len ho nechal. Preto oko ľudia na jarmoku h nepoznali a nič sa mu nestalo. A zas hneď všetek svoj tovar a to veľn dobre rozpredal. Ale nenie dobre so zlým duchom-čertom si počínať, leb ten len hrnčiara zaviedol, aby nepracoval a potom od neho odišiel. Hrnčia

Digitized by Google

odvyknutý od práce, keď aj dačo robil, nepodarilo sa mu to, nemohol to predať a vyšiel na psotu.

Sú hrnčári, sú,
Dobrí chlapi sú:
Ešte hlina nekopaná
Už je ona preslopaná.
Sú hrnčári, sú,
Dobrí chlapi sú!
Vy hrnčári ništ nedbáte,
Keď len muziku máte,
Hrnčári chudobní
Peňazí nemajú,
Pójdu hlinu kopať,
Kde žaby kŕkajú!
Hrnčári, pacholci,
Sú dobrí mládenci,
Tisíceho sedmistého
Remesla myslivci.
Sú hrnčári, sú,
Dobrí chlapi sú:
Ešte hlina nekopaná,
Už je ona preslopaná.
Sú hrnčári, sú,
Dobrí chlapi sú!
Včas ráno vstávajú,
Hlinu si válajú
A už potom pri obede
Vodu popíjajú.

Keď sa drobek podnapijem,
Chcem si také zaspívať,
O tom hrnčárskem professi
Dost maličkú zprávu dať.
První místr sám Bůh byl:
Adama z hliny stvoril
Tak to hrnčárske professi
Velmi krásne ozdobil.
Ništ vy milí, páni bratri,
Z toho se vy nermúťte,
Že ve vaších všedných šatech
Zamazaní chodíte.
Ve všedný deň pri hline
A ve svátek pri víne,
Keď sa pekne oblečeme,
Každá holka nás príjme.

Hrnčári, hrnčári,
Dobrí remesníci,
Inde vás nevidí,
Chyma pri sklenici;
Ve dne pri sklenici
Večer pri divčici.

Digitized by Google

Všetky tieto piesne sú od považsko-novomestských hrnčiarov a poukazujú na český pôvod [1]).

3. Ornamentálna výzdoba.

Čo slovenskú majoliku veľmi vzácnou a vysokocennou robí, je jej výzdoba so svojim ornamentálnym obsahom, technickým vyvedením a utešeným koloritom sýtych a živých bariev. Bohatosť na ornamentálne motívy je veliká, ich komposície sú v šetrení eurhythmie, symmetrie a proporcie často tak správne, že môžu slúžiť za vzory a sú obyčajne bravúrne umelecky smelými silnými kontúrami načrtané. [2])

Obr. 21.

Obr. 22.

Technická zručnosť týchto ľudových maliarov je tým podivuhodnejšia, keď považime, že tu chyby nedajú sa sotierať, ani radirovať, ale nákres hneď istou a pevnou rukou načisto prevádzať sa musí.

---

[1]) Sdelil ich Mich. Erdélsky.

[2]) Joz. Dénes-Diner, referujúc o slovenskej majolike vyloženej na millenárnej výstave v Budapešti, vyslovil sa vo svojom článku: »A történelmi kiállitás és az iparmüvészet« v diele: »Az iparmüvészet a milleniumi kiállitáson 1896-ban«. Budapest 1897., str. 44. nasledovne: »V tejto skupine« (hornovidiecka majolika) »spočíva taký poklad pre umelecký vkus, zanímavej a pôvodnej ornamentácie je také množstvo, vo vysokej miere vyvinutých techník je taký rad, že z týchto impulsov, ktoré podáva, môže náš keramický priemysel roky vyžiť. — V dekoratívnom ohľade sú tak vzorné tieto kusy, a vzdor nepravidelnostiam takú čistotu a znalosť účinku prejavujú, že akademicky vzdelaný kreslič mohol by im ich závidieť. Charakteristické je, že cudzinci aj dnešnú majoliku sedliacku, ktorá bola na výstave vyložená a predsa na stupni o moc nižšom stojí, väčšmi obdivovali, kdežto umeleckej majolike modernej venovali slabú pozornosť.»

Digitized by Google

Na pôde (gliede), ktorá bola obyčajne biela, ornament tak rozložili, že bol vždy zreteľný a v úplnej platnosti, zároveň ale i pôda svojou bielobou spolupôsobila.

Ornamentálne motívy čerpali prevažne z ríše rastlín, ktoré upravovali do bordúr a guirlandov, alebo zaranžovali kytice hneď viazané, hneď svobodné, z kvetníka vyrastajúce kvety. S tymito uvádzali do súzvuku lineálne a geometrické kombinácie. Obľúbená bola aj figurálna výzdoba, zobrazujúca na príklad hlásnika s hellebardou (obr. 25.), pastiera i s ovcami, vyšnorovaných husárov, oráčov s pluhom, s volmi, i s koňmi (obr. 30), alebo i rebrinové vozy s dvojím záprahom a rozličné ľudské postavy

Obr. 23.

(obr. 17.), ktoré dnes pre krojové štúdium dosť vzácny materiál poskytujú. Obľúbené bolo menovite vyobrazovanie svätých, ako: Kristus na kríži, Madonna, sv. Anna, sv. Veronika, sv. Cecília, sv. Michal, sv. Ďuro, sv. Ján Nepomucký (obr. 27.), Baránok Boží atď.

Často prichodia rozličné zvieratá, menovite jeleň v barve žltej alebo brnavej (obr. 15.), ovca, zajac, pes, papagáj, drozd, kanálik a iné zvieratá a vtáčky (obr. 20., 21.). Český lev dvojchvostý prichodí ako nosič rozličných emblémov remeselnických (obr. 18., 22.), menovite na nádobách cechových [1]).

[1]) Že cechy v Uhrách ku svojim emblémom upotrebovaly dvojchvostého lva, znak zeme českej, poukazuje na to, že ho donesli sem českí exulanti a upotrebovali a maľovali ho aj tu ďalej.

Digitized by Google

Nie zriedka sú vyobrazené i domy, kostoly, ba celé fantastické zámky a mestá (obr. 26., 34.). Ačkoľvek figúry, zvery, krajiny sú dosť nesprávne kreslené, ale klassický je čistý ornament rastlinný a geometrický.

Čbankári, dľa toho, kam tovar svoj vystrájali, aj primerane ho vyzdobili: na púť do Šaštína, Mariacellu, Mariathalu s vyobrazeniami tamejších madonn; do Moravy, Čiech išli so sv. Jánom Nepomuckým a podobne [1]).

Obr. 24. Obr. 25.

Dekoratívna výzdoba na dutých nádobách vinie sa horizontálne okolo nádoby, teda opačným poriadkom, než nesie sa smer nádoby. Následkom čoho výzdoba rozčlánkuje povrch nádoby na viacej čiastok proporcionálnych rozmerov. Prostriedok dutiny zaujíma hlavná výzdoba, ktorú shora i zdola lemujú úzke ornamentálne pruhy, ohraničené obtáčkami (obr. 16., 17. a pod.). Na misách výzdoba riadila sa tiež ich formou: na dne hlavný kvet, na vyhrnutom okraji bordúra (obr. 15.). Bordúry sú pásy, kde niekoľko rastlinných a geometrických motívov v totožných intervalloch rhytmicky sa opakuje (obr. 15., 16., 17. a pod.).

Sloh francúzsky rozrušil väčšinu antických pravidiel ästhetiky a

[1]) Na púťoch kupovali si ľudia čbánky, aby si do nich vody nabrali, alebo vína kúpili, lebo pre nával pútnikov kontrolla bola nemožná, preto krčmári svoje nádoby nedávali, ale každý musel si predložiť nádobu svoju, alebo kúpiť si ju od krčmára, do ktorej mu tento nápoj nameral. (Al. Fiala in lit.)

Digitized by Google

umiestňoval výzdobu bez ohľadu na formu nádoby. Pod vplyvom tohoto štýlu uviedol sa v slovenskej majolike naturalismus v kresbe, ľubovôľa v komposícii, a svevoľa v úprave (obr. 20., 24., 26. a pod.).

Zvyčajné bolo i rok, v ktorom bola nádoba vyhotovená, vypísať, čo je pre bádateľa veľmi vítaná okolnosť. Predmety s letopočtom sa dnes i ďaleko vyššie cenia.

Na dne nádob často nachádzajú sa jedna aleba i viac písmen a rozličné iné znaky, ktoré znamenajú obec, v ktorej nádoba bola robená, ako

Obr. 26.

Obr. 27.

na príklad **H** znamená Holič, **S** Sobotište alebo Smolenice, **S T** Stupavu a podobne. Po väčšine ale býva to počiatočná litera mena pôvodcovho, alebo aj monogramm.

Čbankársky tovaryš mal platu 1 toliar na týždeň a mimo toho mal právo tri *tovaryšské čbánky* (obyčajne dvojholbové) si vyhotoviť, s ostatnými nádobami vypáliť a v svoj prospech odpredať. No často odkúpil mu ich jeho vlastný majster za pár holbí vína. Na tieto čbánky tovaryš vynaložil celý svoj voľný čas, aby čo najkrajšie diela vytvoril a všetky svoje kunšty na nich preukázal. Preto tieto nádoby patria k tým najvýtečnejším výrobkom majoliky slovenskej. Za taký čbán dostal tovaryš 30—50 kr. šajnových i vyšše.

Ponevráč čbankári robili nádoby aj na objednávku, a to nielen ce-

Digitized by Google

chovné s emblémami patričného remesla, ale aj nádoby pre súkromníkov s ich menami a emblémami ich zamestnania, čo bývalo veľmi v móde, tieto nádoby volali *nápočnými*. Na obr. 13. vidíme znak mäsiara, na obr. 18. znak čižmára, na obr. 22. garbiara, na obr. 23., 33. kolára.

Cechovné nádoby upotrebovali pri rozličných shromaždeniach slávnych ciech, menovite keď prepúšťali učňov za tovaryšov, alebo uznávali tovaryšov za majstrov. Tu z týchto objemných čbánov, krčahov a črpákov upíjali si páni majstri poctivej cechy sladký mok vína, alebo iného *trúngu*. Že to zriedka nebývalo, vyzradzujú cechovné i obecné protokolly, úprimne soznávajúc: „Item, vypilo sa“, „Item, strovilo sa“. V privátnom živote bola takáto nádoba chlúbou majstra alebo gazdu, a potechou, keď bola plná.

Na takéto nádoby vypisovali čbankári aj meno objednavateľa a rozličné zdravice, prípovede a celé verše, niektoré i dosť vtipné a pre pijakov výstražné.

Kredit zomrel, bôrg nežije,
Kto nemá peňazí, nech nepije.

Kto zomrel, ten nežije,
Kto nemá peňazí, nech nepije.

Pomaly pime, brate,
Abys' sa neválal v blate.

Silný trúnek k užívaní
Vek kráti a rozum tratí.

Kto pije, hoduje, po noci píska,
Ten večnú odplatu od Boha získa.

Essce my deg gen gednu,
At do neho pohlednu,
Mnoholy w nem zostane,
potom hnedky lehnu [1]).

Som zo zeme, ako i Adam,
Ľuďom jesť i piť dávam;
A keď zomrem, nepríme
Ani zem telo moje,
Ani Boh dušu moju.

Na jednom črpáku s letopočtom 1739, nachodí sa vypísaný na štyroch plochých stranách dialog vína s vodou:

---

[1]) Nápis na čbánku z r. 1849, nachodiacom sa v Krajinskom uhor. umelecko-priemyslovom museume v Budapešti.

Digitized by Google

Woda

Kdyby z weku a ſtarosti
Mel ſe Saud o wěcech neſti,
Muſſt a wino byſtre wodě
muſylo by uhnuk ſobe,
neb prwe, než muſſt muſſtem byl,
wodu B. mudře připrawil.

Wino

Geſtli z užitku hognosti,
Ma ſe ſaud o wine neſti,
Lepſſj wino, nežli woda,
mnoha gde z wina pohoda,
Ono lid obw:ſelnge,
Sen dawa, přatelſtwj kuge.

Woda

Kdo na wode Rad preſtawa,
zdrawy rozum zachowawa,
Mnohým mnohe wina piti,
přyneſlo wſſech ſmyſlu zbyti,
když ho bez času a miry,
do žiwota ſweho lili.

Wino

Ale kdó ho mírně pige:
ten užitek čige,
Woda ſlabe břicho duge,
muoha Nemoc po ni pluge,
kažDy mirne weſel byti
muž a wina ſe napiti [1]).

„Item, strovilo sa“ zanášaly do protokolla aj obecné predstavenstvá, keď už boly pár ráz hore dnom obrátily veľký malovaný krčah s bojovným heslom:

Pime, poctivá obec, vesele;
Mladší povkár [2]) nám ešte naleje.
Páni hospodári, složme po groši,
Mladší povkár sa nám hneď poteší
A s radosťou bude behať,
Plné poháre nalievať.
A bude jeho pesnička,
Že ešte plná flaštička.

---

[1]) Verše tieto nachodia sa aj vytlačené v Bohusl. Tablicových: Slowenští Werssowci. Čbankár verše vypísal z tlače, to je zrejmé, otázka je však, či Tablic prevzal verše z dákej dávno tlačenej knihy alebo z rukopisu? V páde, že čbankár vypísal z Tablica, by letopočet na črpáku bol — klam.

[2]) *povkár* = polgár = prísažný obce v hontianskej stolici.

Digitized by Google

Že „poctivá obec“ veselá a pritom aj opatrná bývala, dokazuje ďalší nápis na tom samom krčahu:

Kdo ten krčah zabije,
Hoden zlatý položiti,
Alebo krčah dať spraviti.

„Poctivá obec“ pri vážnych poradách z tohoto krčaha rozumu si dodávala a telo svoje si posilňovala:

Prve šeci sa napime
A potom sa rozídeme,
Tak my pravdu zavreme,

Obr. 28.

t. j. vyhovieme aj Sv. Písmu, ktoré hovorí: A neopíjejte se vínem, v němž jest prostopašnosť, ale naplnění budte Duchem. (Ep. sv. Pavla k Efezským 5 k. 18 v.)

Takýmito nápisami hrnčiari počarbali celý krčah a boli by toho naskladali ešte viac, ako to vysvitá zo závierky na krčahu:

Viac by iste písal,
Ale není místa,
To sami vidíte,
Že je pravda istá.

Krčah tento dali vyhotoviť obecní prísažní svojmu rychtárovi na Beluji r. 1828. (Nachodí sa v našom museume.)

Chcejúc stanoviť historický vývin slovenskej majoliky, vzal som jej dekoratívne elementy do zreteľu, a dľa ornamentálnych motívov a ich

Digitized by Google

komposície roztriedil som nádoby na skupiny a našiel som 9 hlavných typických druhov. Keď nato všimol som si na nich letopočtov, mohol

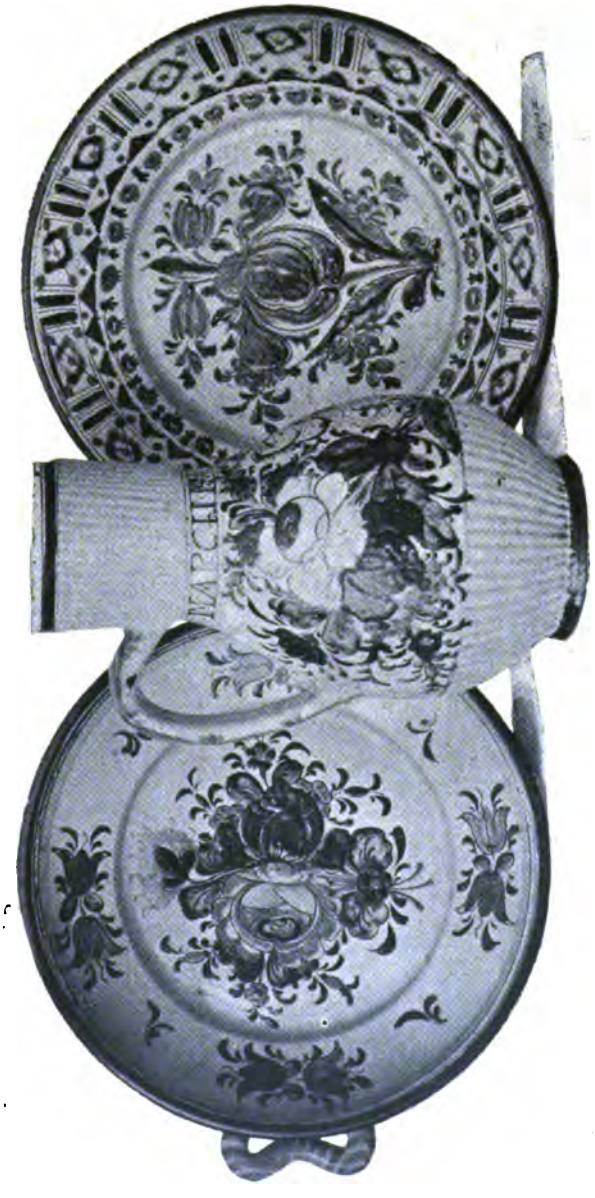

Obr. 29.

som aspoň approximatívne konštatovať, ktorý typ v ktorej periode časovej vystupoval. Typy tieto sú nasledovné.

1. *Starý typ slovenský,* vypestovaný v slovenskom hrnčiarstve od

Digitized by Google

Obr. 30.

Digitized by Google

dávnejších časov s domácimi motívami [1]). V rozličných krajoch s väčšími-menšími odchýlkami rozdielne sa vyvinul tak, že v ňom viacej odrodov

Obr. 31.

nachodíme: *modranský, prenčovsko-belujský, pukanský, zvolenský, oravský,*

[1]) Tieto ovšem pod vplyvom orientu vznikaly, ale vkusu domácemu sa prispôsobovaly a potom samostatne sa vyvinovaly.

Ornament orientálny prejímali sme v Uhorsku v XVI. a XVII. storočí aj direktne od Turkov, s nimiž prichádzalo domáce obyvateľstvo do blízkeho styku, s nimi obcovalo a žilo. Moslemická kultúra počas 150-ročného panstva tureckého v Uhorsku zanechala v rozličných smeroch značné stopy. Turci vplývali prepychom materiálu a nádherou vo výzdobe svojho odevu. I zaiste boly tu Turkine, ktoré

Digitized by Google

malohontský. Glasúry obyčajne barevné, na nálevu olovené a cínové; materiál telesa dosť hrubý a technika maliarska dosť vybrúsená, kolorit prevažne biely, ale aj žltý, zelený a modrý. (Obr. 9., 10.).

2. *Typ italskej renaissancie* započína s príchodom majoliky v prvej polovici XVII. stor. a trvá do polovice XVIII. stor., ale vyskytuje sa ešte aj v pozdejších časoch. Glasúra biela, ornament v barvách žltej, zelenej, modrej, s brnavými obrysmi, motívy renaissančné. Často je imitovaná direktne italská majolika. V našom museume nachádzajúce sa exempláre nesú letopočty od r. 1643. (Obr. 11., 12., 13., 14.)

3. *Typ slovenskej renaissancie.* Slovenský ornament, obrodený italskou renaissanciou, vychytení ľudovými slovenskými umelcami, vyspel v dokonalé tvary a vzletné kombinácie, je tak výtečný, že sa typu italskej renaissancie zahanbiť nedá. I právom môžeme nazvať ornamenty na tomto typu *slovenskou renaissanciou.* Technika a barvy sú tie isté, ako pri type predošlom. Udržoval sa od konca XVII. stor. do konca XVIII. stor., potom už bol premiešovaný, ale staré vzory boly aj v pozdejších časoch napodobňované. V našom museume máme exempláre od r. 1724. (Obr. 15—19.)

Už v druhej polovici XVIII. stor. začaly vťahovať elementy francúzske do výzdoby majoliky slovenskej, s nimi nastúpila aj neviazanosť v stylisácii a komposícii. Francúzske mustry našly v holičskej továrni silného prívrženca a z Holiča šírily sa po dielňach slovenských čbankárov. Ačkoľvek všetky tieto vplyvy musely sa podrobiť vkusu slovenskému, predsa vyrážajú tak, že tvoria osobitné rôzne typy, ktoré, chronologickým poriadkom postupujúc, sú nasledovné:

4. *Typ rokokový,* drobné kvietky a kytice, roztrúsené po nádobe obyčajne bez všetkého systému. Je to vplyv Strassburgu a Moustieru a následok porcellánovej výroby [1]) Objavuje sa už v druhej polovici XVIII. storočia. V museume máme ich od r. 1770. (Obr. 20—27.)

---

samy vyšívaly, od nich priučily sa umeniamilovné Slovenky mnohým novým technikám vyšívacím a mnohým mustrám. Prešporské a nitrianske ženičky netušia, že ich skvostné čepce, ktoré si vyšívajú zlatom-striebrom, majú svoj pôvod v krutých dobách tureckého tyranstva. Prešporské a nitrianske živôtky, vyšívané žltým hodvábom, sú tiež upomienky na skutočný turecký život v Uhorsku. Zvolenské a novohradské ženy zaiste nevedia, že ten rožtek s hviezdou, ktorý vyšívajú na presteradlá, uteráče, ručníky a oplecká, sú polmesiac s hviezdou, znak tureckej slávy a nášho uníženia. Malé šatky, vyšívané vo všetkých štyroch uhloch zlatom alebo hodvábom, kvet so spirálne zatočenou stonkou, šatočky, ktorými potom sedliačky a panie obdarúvaly kostoly, aby nimi kresťanskí kňazi prikrývali kalichy (corporale), sú často direktná práca Turkíň. V Ponikách, vo Zvolene, počul som v jednej sedliackej rodine spomínať, že majú vyšívanú »tureckú šatku«, a skutočne bola to šatka tureckého pôvodu, vyšívaná zeleným hodvábom na ľanovom plátne. I ťažko podarilo sa mi ju zakúpiť, lebo že je to dákasi rodinná pamiatka. Známo je, že Turci viac ráz vyrabovali Poniky.

[1]) Na povrchu porcellánu totiž veľmi často ukazujú sa chyby, aby to maskovali, namaľovali tam kvietok, čo malo za následok veliký neriad v úprave dekorácie ktorá preto nemohla podliehať žiadnemu pravidlu, ale závisela len od náhodilosti

Digitized by Google

5. *Typ geometricko-ružicový.* Jeden z najrozšírenejších typov doby rokokovej. Ruže ako hlavný motív, sú na spôsob rosett a palmett stylisované. Započínajú sa koncom XVIII. storočia. (Obr. 28.)

6. *Typ modro-ružicový alebo kosačníkový.* V Holiči koncom XVIII. stor. silne vyvinul sa sloh rokokový pod vplyvom Strassburgu. Ornament poňatý úplne naturalisticky, ako v kresbe, tak i v barve, s veľmi pestrým koloritom (barvy mufflové), konturovaný s perspektivickými skráteninami, stínovaný dľa formy jednotlivých motívov. Motívy sú hlavne ruža, ružové púky, kosačník (gladiolus) a makový kvet. Nádoby takto dekorované našly hojný odbyt v sedliackych a meštianskych triedach. V našom museume máme viacej exemplárov, najhlbšie ťahá letopočet z r. 1796. (Obr. 32., oba postranné krčahy.) Mustry tieto snažili sa uviesť aj čbankári na svoje výrobky. Avšak barvy nevedeli reprodukovať, lebo ich paleta vždy bola len na 4 barvy obmedzená (prudkoohňové barvy), preto ich ruža musela znášať anomaliu, totižto barvu modrú, no s patrnou snahou stínovaním a perspektívou vyjadriť plastiku foriem. Tak utvoril sa nový typ, ktorý nazval som podľa hlavnej charakteristiky jeho. Ruže a kosačníky sú veľkých rozmerov, až priveľkých pomerne k ploche, ktorú zdobia. V našom museume sú najstaršie exemplár r z. 1813, 1815. (Obr. 29—31.)

7. *Typ červeno-ružicový.* V niektorých dielňach podarilo sa reprodukovať červenú barvu, ktorú applikovali potom na sostavenie červeno-ružicových kytíc. Nádoby s touto výzdobou vo veľkých rozmeroch fabrikované boly na Morave; u nás málo. Mustry tieto sú pôvodu Strassburského. Začínajú sa s XIX. stor. V našom museume je viacej predmetov. (Obr. 32., prostredné dva čbány a spodný tanier na ľavo.)

8. *Typ strapatej ruže.* Ruža strapkavá, sprevádzaná množstvom úzkych čiarkovych lístkov, je takrečeno jedinou výzdobou opakujúcou a rozkladajúcou sa na všetky smery, až fádnou sa stáva. Barva brnavá vymaňuje sa z podružia. Pokým dosiaľ slúžila jedine na označenie kontúr a len v málo prípadoch dostávalo sa jej úlohy označiť rúcho, alebo jeleňa, kde tenko naložená, vyzerala ako fialková, — tu začína byť urovnoprávnenou, ba často i dominujúcou. Zato obrysovanie motívov prestáva a maľba nanáša sa bez predbežných kontúr hneď širokým štetcom. Najstarší exemplár máme v museume z r. 1813. (Obr. 33.)

9. *Typ modro-barevný.* Vzniknul koncom XVIII. stor. I tu prevládajú ruže s pukami a listím, načrtané bez obrysov takmer výlučne modrou barvou. Na Morave bol silno vyrábaný menovite vo Vyškove. Najstarší exemplár je v museume s letopočtom 1800. (Obr. 34.)

S týmto a predošlým typom nastúpil úpadok vo výzdobe majoliky slovenskej a s nimi zavŕšila sa jej výroba. Čo dnes z Dechtíc a Dobrej Vody vychodí, je ornamentom týchto dvoch typov ovšem veľmi chatrne vyzdobené.

Sú ešte aj iné typy, ktoré však obišiel som tu pre ich zriedkavosť.

Digitized by Google

Staré typy boly od šikovných čbankárov aj v pozdných časoch so zdarom imitované. Často jeden predmet nesie motívy a vzorky viacej rozličných typov.

Obr. 32.

Spomeniem ešte krčahy, ktoré hotovili pre žart (Vexirtöpfe). Hrdlo na nich je vydierkované, zato ucho je duté, tak že nápoj len týmto kanálom dá sa vycedit. Kto do tajnosti manipulácie s cuclíkami nie je zasvätený, z nádoby sa nenapije, lebo obsah mrežami sa vyleje prv, než

Digitized by Google

by sa do úst dostal. (Obr. 21., 22.) Takéto krčahy vznikly vo fabrikách anglických v Bramptone a dostaly sa k nám dosť zavčasu, lebo na obrázku prvý krčiažok nesie letopočet 1770, druhý 1786.

Chcieť s určitosťou ustanoviť pôvod (dielňu a majstra) dľa značkov, ornamentálnych motívov, dľa ich barvy a dekoračnej techniky, barvitosti, glasúry, technickej výroby, materiálu a formy nádob, je dnes ťažká vec.

Obr. 33.

Značky vychodily z jednej dielne rozličné, lebo tovaryšia značili menovite „čbánky tovaryšské“ svojimi značkami. Prevažne je značka počiatočná litera mena pôvodcu alebo majiteľa dielne, a len niekdy je to značka obce, v ktorej dielňa stála. A sme často na vážkach, či na pr. **S** znamená *Sobotište* a či *Smolenice*. Jestli značka znamená pôvodcu, nedá sa z toho zatvárať, kde bol predmet robený, lebo tovaryšia sa premávali s miesta na miesto. Jestli však znamená obec, nedá sa zatvárať, v ktorej dielni a kto ju tam robil? Väčšina nádob nemá vôbec žiadnej značky.

Cieľom tohoto výskumu bolo by potrebné sostaviť chronologický register hrnčiarov z rozličných obcí a potom museli by sa nádoby podľa značkov a letopočtov roztriediť na skupiny. Čo je obťažené tým, že predmety sú nie pohromade. To by docielilo sa výstavkou, na ktorej skoncentrovaly by sa privátne i verejné sbierky.

Digitized by Google

Ornamentálne motívy (ráz a sloh výzdoby) nás ešte menej povedú k cieľu, lebo z jednej dielne (majstra), z jedných rúk (pôvodcu) vychádzaly predmety rozličného typu, lebo nie zriedka — ako už bolo rečeno — napodobňovali mustry starých nádob, tak že motívy a celé komposície z doby prvých počiatkov nachodia sa na nádobách z doby pokonnej. Podobne bežné bolo slučovanie motívov z rôznych slohov. A keď vyskytlo sa niečo nového v jednej dielni, zjavilo sa to zanedlho vo všetkých ostatných dielňach iných obcí, lebo obce tieto ležia v Nitriansku a Prešporsku blízko vedľa seba a tovaryšia-maliari putovali s jednoho miesta na druhé. Preto tu viacej zaváži charakter časový ako lokálny.

Barvy prichodia stále tie samé, len niekedy redšie, niekedy hustejšie, tu bľadšie, tam tmavšie, raz mĺkve a raz živšie; závisí to od toho, v akom pomere namiešali barvivá, a od týchto vypálenia. Chemické složenie pri všetkych je to samé, lebo riadili sa rovnakými receptami; preto ani tu na pôvod nedá sa zatvárať s výsledkom.

Podobne sa má i s barvou *glasúry,* ktorá bývala, až na malé výnimky žltej a voľačo modrej, všade biela, s nádychom niekedy do modra, zelena alebo žlta (citron a oranž). Do zreteľu sa musí vziať nielen barva glasúry, ale i jej trvácnosť, chemické složenie, to jest proporcia substancií. *Žltá* glasúra je pozdejšieho pôvodu.

Dekoratívna technika je tak jednoduchá, že tu nápadných rozdielov nebadať, dľa nichž dali by sa pôvodcovia rozpoznávať.

Technická výroba ohľadom hlinenej hmoty dala by sa tak konštatovať, keď by sa preskúmala na črepoch akovosť hliny a porovnala s hlinkami patričných dielní.

Forma nádob bola vo všetkých dielňach rovnako známa a bežná.

I samé predmety hrnčiarske tak sa zanášaly a prenášaly s miesta na miesto, že dľa *miesta nálezu (náleziska)* chcieť konklúsiu robiť, nemohlo by byť dosť hodnoverné.

Ani tak veľkých talentov medzi čbankármi nebolo, že dľa ich vynikajúcich tvorieb dali by sa rozpoznávať.

4. Obchod.

Výrobky slovenských čbankárov maly veľký odbyt nielen medzi domácim obyvateľstvom, ale i po celej krajine, ba aj v zahraničí. Dôkazom toho je, že takéto predmety ešte i teraz sa nachodia po krajine a v zahraničí po sedliackych a meštianskych domoch.

Korabinsky vo svojom Lexikone vydanom r. 1786 hovorí o Dobrovoďanoch, že náčinie, ktoré buďto sami robia, alebo v súsedných obciach zakupujú, šikujú do Košíc, aj ďalej.

Zipser v „Hesperuse“ z r. 1813 napísal o zvolenských hrnčiaroch že so svojím tovarom navštevujú blízke i ďaleké trhy, ba že aj na Dol-

Digitized by Google

niaky ho šikujú, kde ho miesto peňazí za rozličné obilie zamieňajú. Hrnčiar urobí s voziarom smluvu a sľúbi mu polovicu zbožia, ktoré získajú za tovar. Sedliak potom musí tento krehký tovar zaviesť ta, kde dúfa na odbyt, hrnčiar sa ale ani o sedliaka ani o jeho statok viacej nestará. S tovarom tak dlho putuje, pokým ho neodpredá. I stáva sa, že sedliak o 8—10 dní vráti sa a svoju na tovare zarobenú polovicu natešený domov prináša.

Keess r. 1822 zaznačil,[1]) že majolikové a čbankárske náčinie vo veľkom množstve ide z Horniakov do Prešporku, odkiaľ sa po Dunaji na Dolniaky rozposiela.

Obr. 34.

Niederle udáva,[2]) že z Dechtíc vraj vyvážali hrnčiarsky tovar až do Carihradu.

Hrnčiari a čbankári tovar svoj alebo sami predávali alebo chodili s ním zvláštni obchodníci (priekupníci) po krajine. Priekupec platil za 100 kusov habánskeho tovaru 9 zl. aj vyše; v čase úpadku tohoto priemyslu zl. 6·50, a dnes je čbankár rád, keď dostane 4 zl. 50 kr.

Z Gemera na jar, ale zvlášť pod jaseň, križujú krajinou hrnčiarske „koráby" t. j. vozy hrnčiarskym riadom vysoko naložené, alebo lieštím nadpletené, aby 500—800 kusov väčšieho-menšieho toho riadu i viac vpratalo sa na voz. Na stá a stá ide takýchto vozov každoročne v tú stranu k Tise a za Tisu; lebo železnice neprijímajú tento tovar. Hrn-

[1]) *Stephan Keess*, Darstellungen des Fabriks- und Gewerbewesens im österreichischen Kaiserstaate. II. Wien 1822.

[2]) *Dr. Lub. Niederle*, Keramika.

Digitized by Google

čiari najviac začarúvajú svoj tovar za obilie a ovocie i za lan, konope a druhé úrody, lež predávajú aj za peniaze po trhoch. [1])

V Gemeri hrnčiarstvo živí veľkú čiastku obyvateľstva, lebo mnohí tým sa zamestnávajú, že vyvážajú hrnčený tovar a to až po Veľký Varadín, Marmaroš. Jedna pec t. j. 600—700 kusov rozličnej veľkosti nádob stojí 25—28 zl. Následkom svojej lacnoty majú tieto výrobky veľký odbyt, a blahobyt po „hrnčiarskych dedinách" je patrný. Preto tam i pole má vysokú cenu, lebo hrnčiar sa ho nespúšťa, ba práve seba nie za hrnčiara ale za roľníka vyhlasuje, ačkoľvek svoj čas väčšinou pri hrnčiarstve trávi. To z obavy, že odania ho aj od hrnčiarstva, kdežto doposiaľ platí len od zeme. [2])

V Novej Bani (Tekov) predávajú hrnčiari výrobky svoje furmanom 100 kusov miešaného riadu za 4 zl., na jar aj za 3 zl. 60 kr. Furmani vozia ho na trhy a po dedinách koňmi, chudobní somármi a vyvážajú ho až po Komárno, Ostrihom, Pešť, Topoľčany, Nitru. Predávajú tiež za zbožie a za peniaze. [3])

V Brehách pri Pukanci hrnčiari zapriahli do voza svoj vlastný záprah, koníka s oslom. Taký záprah, ač nenie pekný, a na šťastie ani nie v Písme sv. zakázaný (5. Moj. 22, 10), má tú neoceniteľnú prednosť, že nezdurí sa a neprevrhne. [4])

Pukanský tovar roznášajú aj ženy v košach na chrbáte po okolí a predávajú najradšej za obilie, a to gazdiná musí aspoň raz naplniť zbožím tú nádobu, ktorú chce obdržať.

Kedysi v Prešporku a v blízkom Devíne produkované výrobky hrnčiarske maly veľký export do Srbska, kam ho po Dunaji celé nákladné lode dopravovaly.

---

[1]) *Pavel Dobšinský*, Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské. Turč. Sv. Martin 1880.

[2]) *Gróh István*, A gömörmegyei népies agyagművesség. »Magyar Iparművészet.« Budapest 1899. 6. szám.

[3]) *Štefan Volf-Kňazolucký* in lit.

[4]) *Andrej Kmeť*, Veleba Sitna. 168.

(Pokračovanie.)

Digitized by Google

Miestne báje a skazky.

Podáva *Lud. Ad. Reuss.*

Sotva uplynulo pol stoletia, ako spevy a povesti ľudu, porekadlá, obyčaje a starožitnosti začaly sa spisovať a sbierať, a už tak bohaté sbierky sa sostavily, že sa môžu postaviť ku sbierkam i veľnárodov. Od toho času ale, ako sa písmom utkvely, na vidomoči kapú a u ľudu v zapomenutie prichádzajú. Ľud prestal spievať a povesti sa nevykladajú. Príčinou toho môže byť nový nepriaznivý ruch krajinský, zákony, nové inštitúcie, stavanie železníc i v dosaváď neprístupné a osihotené kraje atď. Slovensko naše od pravekov akoby chránené bolo lesmi a horami pred vpádom divých hord tatárskych a tureckých, tak že živé stariny: tradície, skazky, povesti a obyčaje do našich čias mohly sa v pôvodnosti svojej zachovať a zachrániť ako nikde inde.

Poloha nášho kraja je k tomu i veľmi priaznivá. Tu najväčšia rozmanitosť panuje, jednotvárnosti nepozorovať, ale striedave vysoké vrchy s rovinami a hlbokými dolinami, bystré potoky a vodopády so zápoľami, temné lesy s planinami, a to v rozličných útvaroch sa zamieňajú a obrazy krásy, úžasnosti, velebnosti a nežnosti predstavujú [1]). Ale i národ, tento kraj obývajúci, už samo v sebe zvláštnymi názormi a darmi obdarený, všemožne sa snaží túto svoju kolísku a rodisko umnými miestnymi bájami a skazkami ozdobiť a okrášliť, ktoré od praotcov zdedil a na vnukov prenáša. Veď

[1]) Z tejto rozmanitej polohy krajov vysvetliť možno i nápadnú rozličnosť krojov a odevov, spôsob žitia, typus, temperament, charakter a vlohy, čo pri žiadnom inom príbuznom alebo nepríbuznom národe sa nepozoruje. Pri iných totiž národnostiach jedno individuum akoby z oka inému vypadlo, tak je vo všetkom podobné a rovné, a to ako pri nižších, tak i pri vyšších vrstvách. Naproti tomu u Slovákov jedno individuum je samo pre seba samostatné, iným vynahradiť sa nedá, a nemožno ho ako prototyp národa považovať, ono je len doplňujúcou čiastkou. Táto rôznosť povahy ináč dosvedčuje sa i pri politickej administrácii, cirkevnej správe a službe vojenskej. Z tejtože rozmanitej individuálnosti vyplývajú i bohaté sbierky spievanôk, porekadiel, povestí a skazôk, ktoré každý kraj a okolie podľa vlastného názoru a barvy podáva, tak že sa nemože ani z tohoto na jednotný typus zavierať. Sám národ si je pohádkou v krajine, pestrými bájami ozdobenej.

Digitized by Google

keď zovnútorný ťažký osud ho od viac století tlačí ako vampír, aspoň vnútorne chce sa hýbať, žiť a svoju úľubu v týchto tvorených tradíciach a bájkach hľadať. I sama príroda pri jej veľkoleposti zostáva nemá, mŕtva, bez citu, ona potrebuje duchovné obživenie, aby zaníamavými bájami a skazkami živo hľadela a človekovi pôvabnou sa stala. Nie je teda div, že ľud náš o každom významnejšom predmete prírody, alebo o pozostalých z dávnovekosti rumoch, priekopoch, násypoch, mohylách, chlumoch, oltároch, nápisoch, zanechaných baniach, pustých kláštoroch atď. zná zaníamavé poznámky robiť, báječnými dejami, menami, osobami, akoby rúchom ozdobiť. O mnohých dejepis mlčí, mnohé pak báje do prosta z pohanského náboženstva sú vzaté a osobnostiami mythologickými opatrené. V takýchto miestnych bájoch často jedno slovo alebo meno padá do ďaleko predhistorickej doby, a umný dejepisec, ethnograf, skúmateľ starožitností a mythoľog, zná to do spojitosti s historiou, archäologiou a mythologiou uviesť a prekvapujúce výsledky vykázať. Miestne bájky a skazky majú z tohoto ohľadu výbornú cenu, a táto cena nesmie byť zaznávaná. Až dosaváď nikto sa nepokúsil pozornosť na ne obrátiť a ich spisovať, ačpráve je svrchovaný čas, lebo i ony už-už sa tratia, a o nedlhý čas z pamäti ľudu vymazané budú. Veru škoda by bolo, aby také tvorby, ktoré národ slovenský od tisíc rokov v sebe prechovával a hájil, v nich žil i umrel, večne boly zmarené.

Miestne báje a týmto podobné skazky, na prvý pohľad zdajú sa byť naivné a chatrné plody ľudovej obrazotvornosti; keď sa im ale bližšie prizreme, najdeme, že ony hlboko siahajú do geniusa národného [1]). V nich totiž sú vyslovené túžby a žiadosti, nádej, mravné naučenie, v nich sa pripomínajú predhistorické príhody, založenie miest a hradov, objavenie baní, uložené poklady. Ony vysvetľujú úkazy prírody a predstavujú mythologické osobnosti. Pri všetkej ich jednoduchosti sotva podarilo by sa niekomu ich napodobniť a v tomto duchu a smysle napísať. Tak na príklad, mnohé a výtečné hudobné komposície máme, ale sotva niektorú z nich si ľud osvojil a prijal, a keď si aj osvojil, teda musia sa geniusu národnému prispôsobiť a značné premeny podstúpiť. Podobne i novoutvorené slovo alebo porekadlo do života a behu uviesť, nesnadno sa dá docieliť. Práve takejto povahy sú i báje a skazky. Národný genius má isté ladenie, istý spôsob cítenia a prejavenia myšlienok, a kto tohoto ducha náležite nepojal a si ho neosvojil, márna bude jeho námaha — v ktoromkoľvek peknom umení niečo nového utvoriť — zostane cudzím, a obecenstvo to zavrhne. Docela iné sú v tomto spise z ducha slovenského vyplývajúce skazky a báchorky. Ony sú od národa ako spevy, slová a

[1]) A to len vtedy sa objaví, keď podľa možnosti všetky skazky a miestne báje sa spolu posbierajú a do jednej objemnej sbierky poukladajú. Týmto spôsobom ich veľká cena a hodnota, ako pri diamante, progressívne vzrastne. Omrvinky a zlomky sú lahodnej ceny.

Digitized by Google

porekadlá už prijaté a uznané, nepodliehajú viac žiadnej móde, vkusu a doktríne, tak ako skazky grécke a rimské. Ich budúcnosť a trvanie je zabezpečené. Čím častejšie sa čítajú a pripominajú, tým viac sa rozširujú a zaímavejšími stávajú. Obdivuhodná vzdelanosť Grékov a originálnosť v umení a vedách v tom sa zakladá, že oni zdola nahor postupovali, najprimitívnejšie národné pochopy za basis si položili a γνωθι σε αὐτον za heslo si vytkli. Iné národy opačne postupovaly, grécku kultúru síce prijaly, ale k nej nie súc pripravené, v nej živorily a zakrpately. Nezbýva nám teda nič iného, ako poznanie nás samých a sbieranie tých tradícií, ktoré nám národ podáva, a uvedenie ich do súzvuku s dnešnou vysosťou vied a umení.

Lokálnych bájov — ako sa to dá popredku viesť — je nesmierne množstvo; a preto ich spisovanie a štylisovanie má byť čo najjednoduchejšie, bez všetkých štylistických okrás, individuálnych prídavkov a rozvedenia jednotlivých výjavov, lebo nepíšu sa len so stanoviska básnického, pre bájeslovcov, ethnografov, skúmateľov starožitností atď., ale vôbec a jednak pre všetkých. Mnohé skazky sú medzitým i neúplné a kusé, ktorým sa ale tak odpomôže, keď viac podobných sa posberá a tieto sa vzájomne podľa potreby doplnia. Sú medzitým mnohé všestranne, umne složené a bez vadnej ústrojnosti až k podivu. Pozoruje sa totiž pri nich takrečený dramatický uzol, okolo ktorého sa dej točí. Až po uzol sa dej postupne zaviňuje, potom ale záhadné veci sa rozviňujú, vysvetľujú, až celý dej v jeden celok splynie. Tento uzol ako vrchol deju pozostáva často z krátkej výpovede, hrozby, žiadosti, prísahy atď., a pozornosť poslucháčov udržuje až do konca. Tak sostavená býva každá dobrá bájka, povesť, román, ale i každé dráma.

Mnohé podarené báje naše — ako res nullius — prešly do majetnosti iných národov, a tam v literatúre na novelly, ballady a romány, prepracované, ako vzácne perly sa skvejú. No, podľa smýšlania a geniusa slovenského možno ich snadno poznať, ako bieleho havrana medzi čiernymi. Nezbýva teda iného, ako podľa výpovede J. Kollárovej vo „Vzájemnosti“ vyslovenej: „Čo je slovenské, kdekoľvek je naše“, — takéto odcudzené báje a skazky jednoducho reklamovať. Keď súsedia naši Maďari pred tisíc rokami veľmi slabo obydlené dolné kraje zaujali, nie plenom a mečom, ale pri spoločnom usrozumení tehdajších obyvateľov to sa stalo, že mali príležitosť správu krajinskú, remeslá, roľníctvo, názvy miest, hradov, vrchov, riek, ba i mnohé slová do reči svojej pri pokoji a shode prijať. Pri tejto príležitosti prejali od Slovanov i mnohé národné povesti a miestne báje a skazky a podržali ich až podnes v úplnej pôvodnosti, asnáď vernejšie ako by to sám národ bol učinil. Báje naše behom času istotne sa i podľa okolnosti menily a pretvarovaly, ako sa to i s užívanou rečou stáva, tu ale a u tohoto národa akoby skamenelé vo svojej pôvodnosti zostaly.

Digitized by Google

Bohaté sklady miestnych bájov poskytujú zvlášte tie miesta, ktoré kresťanstvo z pohanských časov prejalo. Bola to za oných časov hlavná úloha zvestovateľov Spasiteľa všetko čo na pohanstvo upomínalo, ako oltáre, obete, modly, sviatky, obyčaje, ešte i len mená a slová zrušiť a znivočiť, alebo na kresťanský kultus obrátiť. Tak píše Sulp. Severus o pobaltických modlách, že istý biskup Martin, kde modly znivočil, hneď tam alebo chrámy, alebo kláštory postaviť dal [1]). No sami pohanskí žreci a krevníci najurputnejšími nepriateľmi a najmocnejšími rozširovateľmi kresťanstva sa stali [2]). Slovania vôbec národ zbožný, svoje náboženstvo, ako žiaden iný národ pilnovali a vzdelávali, všetko svojim bohom venovali a posväcovali, všade modly stavali a im obete donášali. Tak píše Ekhard (Monum. Jutrebog 43). „Vyčnievaly po celom kraji slovanskom modly, polia ale a mestá podobne bohami oplývaly. V obciach vystavené boly svätiny a chrámy rozličným bohom venované. Ba práve svojich bohov i do vojska sebou brávali". Že na Slovensku a zvlášte v niektorých krajoch modloslužba rozšírená bola, to dosvedčujú mnohé osobné a známe mená, ako: Perún, Morena, Boba, Mája, Lada, Vila, Rusalka, Runa, Ďonďa,. Kuga, Vesna, Jasoň, Kykymora, Bohynky, Zimbaba, Tur, Pekelník atď., potom názvy sviatkov ešte i podnes užívaných, ako: Kračún, Vianoce, Hromnice, Turíce, Jastry (u Lužičanov Veľká noc), Rusadlia, Letnice, ale i Sobôtky, Vajanô, chodenie s Morenou, Dedkom a Vesnou. Na pohanské náboženstvo poukazujú i mená jednotlivých vrchov a dolín, ako: Lysá, Žiare, Oltárnô, Háj, Sitno, Sinec, Jas, Peklo, Paromisko, Devin, ale i miest, ako: Tur, Lada, Vesperen, Vit a mnohé iné, ktoré pri uvedení kresťanstva menami svätých a svätíc zamenené boly, práve tak, ako sa to so samými bohami stalo. „Z národních písní jihoslovanských dozvídáme se, píše Dr. Máchal (Nákres báj. slovanského 12), kterak jednotliví svatí rozdelili se o statky světa. Bůh dostál nebeské výšiny, sv. Eliáš hromy a blesky, sv. Jíři stal se hajitelem jara a mládeže, sv. Mikuláš správcem moře, vod a brodů, sv. Pantelejmon vládcem tří velikých světel světa, sv. Petr letního hořka, sv. Maria, nazvaná *Ogněna*, vládla blesky a ohni, sv. Michal podzimními víchry, sv. Sava sněhy, mrazy a ledy".

Podobne i legendy o putovaní bohov a ich obcovaní s ľudmi, tým cieľom, aby ich poznali a podľa potreby trestali alebo odmeňovali, prejalo kresťanstvo. V legendách Svantovíta alebo Perúna totiž zastupuje anjel, Kristus alebo Otec Nebeský, vždy ako múdry, dobrý, vševedúci, naproti tomu Pekelníka čili Zloducha zlomyslného a sprostého zastupuje Satan

---

[1]) Martinus ubi fana destruxerat, statim ibi aut ecclesias aut monasteria construebat. (Grimm Myth. 70).

[2]) Grimm Myth. 74.

Digitized by Google

alebo sv. Peter [1]). Takéto legendy pre zjavené náboženstvo nemajú pražiadnej ceny, pre bájeslovie sú ale vzácne a vítané.

Mnohé rastliny boly podľa bohov, alebo podľa ich vlastností, údov, obleku pozvané, na príklad: Čertkov, Perunika, Lulok čiže Rulík, Leknín, Králik, Devina čiže Divizna, Kráľovie zelie atď., ale i takéto pôvodné mená sú kresťanskými menami svätých a svätíc zamenené ako na príklad: Sv. Jakuba kvet (Senecio = Lomihnát); Sv. Jána kvet (Chrysanthenum leucanthemum = Matečník); Sv. Jána víno (Ribes rubrum); Sv. Jána krv (Hypericum perforatum = Čertova krv); Sv. Petra koreň (Cichorium Intybus = Čakanka); Byt boží (Ambrosia elatior); Božie koláčiky (Malva rotundifolia); Sv. Ducha koreň (Aethusa cynapium); Lan Matky Božej (Gladiolus communis); Božia drevina (Viburnum Lantana); Božie drevce (Abrotanum); Božcovník (Asperula odorata); Bohovie kľúče (Primula veris); Boží dar (Eringium) atď. Toto všetko len tým cieľom je predbežne pripomenuté, že pri spisovaní a vysvetlovaní skazok vplyv kresťanstva predpokladať sa má, lebo ony obyčajne v tomto rúchu zavinuté sa predstavujú.

Miestne báje čiže skazky, rozoznávajú sa od povestí tým, že sú k istému predmetu a k istému zemepisnému miestu viazané, a v nich často osoby i menom pomenované. Národné povesti naproti tomu nikdy určené miesto a osoby neudávajú, ale jednoducho neurčite „kde bolo, tam bolo“ sa začínajú.

Istý druh skazok sú už hore uvedené legendy. V legendách sa silne prízvukuje dualismus, princíp totiž belbožstva a černobožstva, ktorý ináče od niektorých mythologov urputne sa zapiera, ale zaznať, ako aj metempsychosis, sa nemôže [2]). Legendy zvlášte u Čechov a Lužičanov sú ob-

---

[1]) Bož. Nemcová v slov. povestach niekoľko takýchto legend uvádza. Jedna taká legenda i v tejto sbierke pod názvom: Červená hora, č. 17. je umiestená.

[2]) Vo všetkých legendách slovanských o stvorení sveta predstavuje sa belbožstvo ako múdre, dobré, a také je i jeho dielo, súčasne predstavuje sa i černobožstvo ako lstivé, zlostné, a jeho dielo je tiež zlé. O čom i A. Weselovsky písal v Sbor. XLVI: Dualističeskija pověrja o mirozdanii. Osobnosti, ako proti sebe postavené v legende haličskej a bukovinskej pripomínajú sa: Boh a Čert; v južno-ruskej: Boh, Hospodin a Ďábel; v olgopolskom újezde: Kristus a Peter; v radomyšlskom újezde: Boh a Satanael; v podolskej gubernii: Boh a Satanail; v belo-russkej: Boh a Čert; v severo-russkej: Sabaoth a Satan; v bulharskej: Hospodin a Ďábel. Poliaci bája, že na počiatku panovali Boh svetla a knieža temnoty. Bogomilovia svoje učenie výlučne na bel- a černobožstve založili, prispôsobujúc sa k bájom slovanským. (Dr. Máchal: Nákres báj. slov. 3—9.). — Helmold (Chron. slav.) píše, že Slovania ctili dobrých i zlých bohov, prvším šťastie, druhým však neštastie pripisujúc. A preto zlého boha Div-om a Černobohom, dobrého pak Belbohom nazývali. — M. Frencel (De idol. slav.) ale dokladá, že Slovania dobrých i zlých bohov ctili. Medzitým jedna povesť i u Slovákov sa rozpráva, ktorú b.-štiavnický žiak do Zábavníka XIV., str. 17. zaznačil, a začína sa takto: »V jednom zámku bývali dvaja bratia: Biely a Čierny duch, ale sa naskrze nesnášali, lebo Biely bol dobrý a Čierny bol zlý, a preto celý

Digitized by Google

ľúbené. Ináče miestne báje, povesti a legendy sú výtvary ducha a geniusa národného, bez individuálneho náteru, kosť z kosti a krv z krvi našej. Nie div, že každý v nich vidí odblesk príbuzný sebe samého, svojho ducha i názoru. Ony sú plody dávno zašlých časov, naše dedictvo: živá starina.

Nasledujúca sbierka miestnych bájov, skazok a legend, ako počiatočná, ani prísny poriadok nevyhľadáva; budúcne však, keď sa sbierka zväčší, i tomu sa snadno odpomôže.

---

zámok prišiel do zakliatia i so všetkým živým tvorom, čo sa v ňom nalezal. Keď do toho zakliateho zámku prišiel človek, vyrútil sa naň drak a bol by ho spálil, keby mu Biely duch nebol na pomoc prišiel« atď. No zretedlný dualismus sa vyráža i v skazke dolu nižšie pod č. 17. stojacej pod názvom: Červená hora. Nuž p. *Boh* s nami a *Zlé* preč! Z toho ale nedá sa následkovať, že by dualismus hlavnú myšlienku v slov. bájesloví tvoril, lebo je len jeden nepatrný faktor, ktorý skrze iných zatlačený býva.

V Slovenských Pohľadoch 1883, roč. III., soš. 1., v článku o solárnych slávnostiach u Slovanov, sa píše rozhodne, že terajšia srovnávajúca lingvistika a srovnávajúca mythologia k netušeným a prekvapujúcim výsledkom vedú, čo je veľmi problematické. Lingvistika vôbec býva nadužívaná a tak applikovaná, ako päsť na oko. V mnohom páde je len na škodu a pôsobí zmätok v bájesloví. Také prekvapujúce etymologické výsledky sa na príklad dovádzajú, že *bog* od sskr. koreňa *bha* = svietiť pochádza, *bies* od sskr. kor. *bhi* = báť sa; *svet* od kor. *sil*-ný; *vit* (v slove Svatovit) od kor. *va*, *vě* = flare; *svarog* od kor. *svarit* = skovať pochádza, čo je všetko neobmedzená ľubovoľnosť, už i v etymologii málo sbehlému nápadná. Veru takáto etymologia slabo podopre bájeslovie.

K takým netušeným výsledkom vedie vraj i srovnávajúca mythologia. Ale naše bájeslovie ešte sa len sostavuje a samo v sebe sa porovnáva, ono tvorí len »Nákres«, a tak nemožno ho porovnávať s mythologiou rimskou, germánskou a gréckou, ktoré na prameňoch starších a hojnejších sa zakladajú, než bájeslovie slovanské, a od dávnych dôb usilovnejšie sa pestujú. Nasledovne porovnávajúca mythologia by bola predčasná a neviedla by k tým netušeným výsledkom. Zostaneme na dosavádnej postati: sbierať a spisovať bájeslovia sa týkajúci materiál, lebo všetky predčasné reflexie sú dieťatom mŕtvo narodeným.

Že by hlavný kultus bol slncový čili solárny býval u Slovanov, — tejto mýlnej domnienky bol už i J. Kollár, ale de fakto z povahy a z prirodzeného utriedenia bájov vysvitá, že *súčasne* i hrom, blesk, oheň, plesá, more, dážď, príval, ale i vojna, smrť, osud, nemoce, zima boly personifikované, vzývané a obeťami poctené. Daemonologia ale u Rusov prvé miesto zaujíma. Ináče slncový čili solárny kultus J. J. Hanuš v báj. kalendári náležite spracoval a vybavil.

Čo sa ale týka môjho porovnania bájky o indickom Putrasovi a v slovenských povestiach o Čertovi, ktorí oba mali papuče skorochody a čiapku nevidímku, tu vo výš udaných Pohľadoch str. 68. podstrčený je *iný blbý smysel*, ako sa to vôbec na mnohých miestach pozoruje a potom tento *nesmysel* hrmotným apparátom sa podvracia. Je to pohodlný spôsob jazdenia, ale nedôstojný pre spisovateľa. Ak klátivé stanovisko je zaujaté v oči dualismu, lingvistike a srovnávajúcej mythologii, už je preukázané, no na druhé vývody a náhľady pre tesnosť miesta odpoveď zostávam dlžen.

Digitized by Google

1. Neobyčajné a divotvorné studničky.

Na Kraskove (gem. stol.) nachodí sa jedna studnička, ktorá sa menuje Svätou, má vraj moc bolavé oči vyliečiť. V jej okolí ukazuje sa studnička, z ktorej kto vodu pije, narastie mu gogoľ (hrvoľ). — Pod Muránskym zámkom, na východ, silný prúd vyviera a hneď i mlynské koleso ženie. O tomto sa nasledovne spieva:

Pod Muráňom stojí lipka zelená,
Pod tou lipkou tečie voda studená:
Kto z tej vody piť bude, mrcha ženu mať bude
A z tej ženy nikdy dobrá nebude.

Neďaleko Piščan, pod rumami nejakého chrámu, ukázal sa v studničke istej Bolkovej Borici sv. Štefan a predpovedal jej, že na druhý deň, keď do kostola pôjde, koho na ulici stretne, za toho sa vydá. Čo sa aj vyplnilo. Od toho času tam chodia devy na vodu, aby také zjavenie videly. — V Prihradzanoch pri Šiveticiach ukázal sa raz obraz svätice. — Na holi Kohút rečenej (gem. st.) nachodia sa dva pramene, jeden sa zove Parajka, z ktorého ako zvláštnosť na svadby voda sa nosí, druhý sa nazýva Hladomor, z ktorého rubári a uhliari keď sa napijú, všetku zásobu stravy prinútení sú stroviť a potom hladom morení bývajú. — V revúckej Kiaškovej bola kedysi studnička, ktorej voda ľudí o rozum pripravovala a preto ju kamením zahádzali. — V Rima-Brezove o jednej studničke sa verí, že plodnosti prekáža a preto sa obyvateľstvo umenšuje. — Na ochtinskom vrchu Hrádok rečenom (gem. st.), prúdi sa studená voda, z ktorej kto sa napije, ukáže sa mu biela panna, potom ho nesmierne sen morí, zimnica vydrví, ale i do roka umre. — V Ochtinej (gem. st.) všeobecne je známa teplá studnička, *žobráčkou* menovaná, do ktorej obyvatelia z chorých a ranavých čepčoky, handry a spodné šaty hádžu, aby sa nemocní uzdravili. — V Rat. Bystrom nazýva sa jedna studnička: Pána Ježiše, do ktorej podobne z chorých a nemocných šaty sa hádžu. — Jedna čiastka Poľany (v tisovskom chotári) nazýva sa Červená, kde vyviera Rejkový potok, ktorý niekdy zlatými rybkami oplýval. Od r. 1596 nazýva sa Kňazovým potokom. (L. Barth. Notit. c. gömör).

O pôvodnom prameni rieky Rimavy nasledovne sa báji. Pod Veprom (v Klenovci) v tej istej pivnici kde Jánošíkov poklad je založený, nachodí sa sieň, v ktorej Jánošík so svojou družinou zvyknul bol hodovať. V tejto sieni visí nad stolom zlatá kačica, ktorej z očí slzy na stôl a so stola dolu kvapkajú, a toto je pôvodný prameň Rimavy. — V Klenovci vystríhajú z jednej studienky vodu piť, lebo kto sa napije, utratí pamäť.

Ako povstaly občasné pramene, o tom sa rozpráva, že za dávnych časov chodila tam ozrutná potvora s koňskou hlavou. Jej bydlom bola široká jaskyňa, zkadiaľ každodenne sa vyteperila a zo všetkých okolných

Digitized by Google

studní, studničiek a potokov vodu vylogala. Ľudia nemali čo piť, pri čom variť a na čom mleť, a čo viac, koho potvora stretla, toho zadlávila. Raz ale ztadiaľ šiel jeden s dlhou šedivou bradou pútnik, svätý človek; smädný súc, vodu hľadal, ale nikde nenašiel ani kvapky a nato ešte i jedna žena v ústrety mu pribehla, aby jej umierajúce dieťa pre Boha pokrstil. Ponevádž vody nebolo, dieťa bez krstu zomrelo. Svätý pútnik sa nad tým hnevom pohnul a potvoru s koňskou hlavou v jaskyni preklial a jaskyňa sa i hneď zarútila. Potvora síce tam zavretá žije, ale sa hádže a metá a vtedy vodu z hlavy občas vypúšťa. (M. Tom. 560).

Poznam. Takýto periodický prameň nachodí sa na pomedzí gemersko-tornanskej stolice u Maďarov pod menom Lófő známy. Druhý ale nalezá sa na pomedzí gemersko-spišskej stolice, vyše Ztraceného v Havranovej doline. Prameň tento po každej 6—7 hodinovej prestávke s hrmotom vyrúti vodu, ktorá asi 20 minút tečie. Aby tento zriedkavý prírodný úkaz zaujímavým sa stal, pripravené je tam vodné koliesko s kladivom, ktoré, keď počas tečenia vody prístroj do pohybu prijde, na železnú dosku silne klope [1]).

V Modre (prešp. st.) tečie cez mesto potok Modra rečený, v ktorom na Bielu sobotu pred Veľkou nocou na prvé zvonenie na oba brehy početné obecenstvo sa shromaždí a umýva sa v tej povere, že peknú a čistú tvár budú mať a špruhliny nedostanú, a koná sa to s veľkou okázalosťou. (Korab. lex. 421).

2. Strečno.

V osade Strečno menovanej (v trenč. st.) ukazujú sa nebezpečné víly, o ktorých J. Kollár (Zpiev. I. 8) nasledujúcu spievanku uvádza:

Tam okolo Strečna cesta nebezpečná,
Pod zámkom sa skryly v bielych plachtách víly.
Na lúkach vo Váhu často sa kúpajú,
Po poli širokom tancúvajú skokom,
Koho raz pochytia, tak ho dlho vrtia,
Až pokiaľ v ich hrsti dušu nevypustí.

3. Skalný mních.

Na zámku Hričove (trenč. st.) bývala dakedy osamelá vdova, ako pustovnica. Prišiel raz k nej zo súsednej Lietavy záletník a uchádzal sa o jej ruku, ale bez výsledku. Záletník sa nad tým pohoršil a silou opanoval Hričov hrad a vdovu v žalári dal uväzniť. Raz ale pred zámkom zjavil sa jeden mních a žiadal, aby ho do zámku pustili, čo keď urobiť nechceli, začal volať, že v zámku veľká neprávosť sa deje, nevinná vdova vo vlastnom zámku v žalári uväznená sedí, a trest Boží musí na celý zámok prísť! Čo keď pán zámku počul, zmocnil sa ho a dal i jeho

[1]) Viď bližšie o prameni tomto pojednanie Dion. Štúra pod nadpisom: »Ztratená, časom tratiace sa vrelo na Slovensku« v Letopise Matice Slovenskej soš. III a IV. sv. 2. str. 9—21. *Red.*

Digitized by Google

uväzniť. Na druhý deň ale, akonáhle svitlo, veľký strach zmocnil sa všetkých ľudí v zámku, lebo pred bránou zase stál mních a rukou hrozil — ale bol už z kameňa. Všetka čeľaď a sluhovia poutekali, len sám pán i s hradným zostal, a kázal ihneď vdovu zo žalára vypustiť, ale tá bola už mŕtva, čo tak prekvapilo hradného, že i ten zutekal a pána hradu zanechal samotného. Keď ale deň sa nachýlil a tmavá noc nastala, začaly sa mu príšery ukazovať, potom zlí duchovia lomoziť, až celý hrad ohňom obsypali a zapálili, v ktorom sa i pán hradu zadusil. Na pamiatku tejto udalosti tam pred bránou až podnes stojí kamenný mních, a od toho času jestli kto čo tam vystaví, na druhý deň rozmetano najde. (Kar. Štúr: Ozvena Tatry).

4. Hromom zabitá Ratka.

Nedaleko od Trenčína pri Uhrovci, medzi dvoma potokami stojí strašná skalná socha, má ruky, nohy, tvár i hlavu podoby ženskej, a podľa nej leží tiež kameň dieťaťu podobný. O soche tejto sa rozpráva, že matka, menom Ratka, svoje dieťa kvorkou z jačmenného chleba očistila, čo keď videl Perún za oblakami, zahrmel jej do čela a hneď i s dieťaťom skamenela. Kamennému dieťaťu, ako nevinnému, i doteraz ten div sa pripisuje, že priesade pri ňom zasiatej mráz nepoškodí. (J. Koll. Zpiev.).

5. Skamenelá mladucha.

Na Lipovskom zámku dávno kedysi býval pán hradu bohatý, s jedným mladým synom. I stalo sa — ako ľud si báji — že mladý dedič hradu zamiloval sa do krásnej devy rodu roľníckeho a prisahal jej večnú, vernú lásku. Keď sa otec o tom dozvedel, hrozil mu, že ho vydedí, a nútil ho k tomu, aby devu nechal a sebe rovnú si vzal. Syn, nemohúc náporu otcovskému odolať, zasnúbil sa s inou a prísahu zrušil. Keď medzitým hlučná svadba mladému neverníkovi na zámku sa konala a hostia sa veselo zabávali, o pol noci sklamaná deva v zúfalstve vyšla — nesúc na rukách i malé dieťa — na zápoľu, aby do priepasti sa hodila, no nad nevinným dieťaťom horko zaplakala a natoľko v hanbe a v smútku nad nevernosťou svojho milého sa rozžialila, že pomaly i s dieťaťom chladla a na tvrdý kameň sa obrátila. Keď sa ale o tom, čo sa stalo, hostia dozvedeli, že tam *deva i s dieťaťom* na rukách *skamenelá* stojí, všetci rozplašení domov sa pobrali, hudba stíchla a zámok prázdny zostal, lebo i slovu neverný mladoženích na večné veky zmizol. (T. 529). Mladucha ale až podnes na tom istom mieste pri Lipovskom zámku stojí, a ľud si o nej toto báji.

6. Kamenné peniaze. [1])

V Bojniciach (nitr. st.) boly pred dávnymi časy chýrečné kúpele. Každý nemocný sa tu uzdravil, ale kúpeľník si dal za to i draho platiť

[1]) Vidz v Časopise MSS. soš. III. str. 52: *Peniaze Petra Pokyho.* R.

Digitized by Google

a *veľmi zbohatnul,* lebo bol hostí nemocných nával veľký, a chudobný človek prístupu ani nemal. Raz ale prišiel ta i jeden chudobný a neduhom skľúčený pútnik a požiadal bohatého kúpeľníka, aby sa mu dovolil aspoň v tej vode čo z kúpeľa nepotrebná odteká, okúpať, lebo veď nemá zlata ani striebra, ale Pán Boh mu to hojne vynahradí. Kúpeľník mu ani to nedovolil, ale zhrda ho odpravil, že len možných vysluhuje a žobrákov nepotrebuje. „No keď si taký tvrdý, riekne pútnik, nech ti budú i peniaze tvrdé a voda nevoda.“ A prv než zašlo slnko, liečivá voda prestala tiecť a žriedla vyschly. Kúpeľní hostia sa rozišli a kúpeľ zostal pustý. No nič preto, myslel si boháč kúpeľník, veď už mám peňazí zlatých i strieborných plné sudy a vrecia, kúpim si tento zámok, čo má toľko oblokov, koľko do roka dní, a budem si žiť v hojnosti a bez starosti. Ale jeho spokojnosť dlho netrvala, lebo keď išiel do pivnice svoje poklady obzrieť, tu vidí, že všetky dukáty na drobné a okrúhle, a toliare na väčšie okrúhle kamienky sa premenily. Bohatý kúpeľník sa síce dávno pominul, ale skamenelé peniažky sa mu ešte vždy v Bojnicach ukazujú. [1])

7. Skamenelé stádo.

Neďaleko Suchej pri Ratkovej (gem. st.) vidno kopec, aboby sa tam stádo oviec páslo a pastierka Cvetka pri studničke stála, ale sú to všetko len kamene. Ľud o tomto stáde si rozpráva nasledovne. Bola raz jedna krásna panna, Cvetkou sa volala; nosila vlasy do pása a chodila v menistom rúchu; ale bola aj pyšná a mužského naskrze trpieť a vystáť nemohla. [2]) Ona len samotu ľúbila a svoje ako sňah biele ovce tuná pri studničke pásavala. Raz sem prišiel i jeden smädom zmorený starček a prosil ju, aby sa mu dovolila zo studničky napiť ako z Božieho daru. Cvetka ho ale okríkla: „Ja z tej pijem, tebe nedovolím, a čo priam smädom zahyneš!“ „No keď sa mi nedáš napiť — povie starček s hnevom — ale i ty a tvoje ovce len raz budete piť!“ a s tým odišiel ďalej. Krásna Cvetka v menistom odeve a s vlasmi do pása, keď sa začalo mrkať napojila stádo a napila sa i sama; ale keď stádo chcela domov hnať, tu, ako pri studničke stála, s celým stádom skamenela a viac sa nepohla. Len na Vstúpenie každoročne nočným časom ožíva; keď už všetko mládne, hory sa rozvíjajú, ona sem a tam behá, vodu hľadá. V tento čas sa stáda jašia, psi pastierski zavýjajú a pastieri strachom trnú. (Levočs. záb. 1844).

8. Tokaj.

Vrch (borš. st.) pod ktorým sa Tisa smerom k východu zatočuje. Sem strigy na deň sv. Lucie (13. dec.) v noci, so všetkých strán, na

[1]) Táto skazka je i vo zvolenskej stolici známa tam, kde takéto skamenelé peniažky sa nachodia. *Pôv.*

[2]) Podľa slov. povestí (Šk. Dobš. 170, 494, 301). Keď krásaviciam Strigôň odníme zrkadlo, stávajú sa zlostnými a vraždia mužských.

Digitized by Google

ometlách, trliciach, ohrablách ale i tátošoch putujú. Tuná sa vydržiava rákoš, kde sa učia od starších čarić, veštić atď., potom ale s mládencami chrbtami obrátené tancujú. Hudec-gajdoš sedí na strome a dudy má z koňskej kože. Po schôdzke naberú si soli a vína a pri bubnovaní letia domov. Privábení ta mládenci tam zostávajú a len po rokoch vracajú sa pomätení na rozume domov.

9. Železník.

Vrch (v gem. st.) na železnú rúdu bohatý. O jeho vzniknutí ľud si rozpráva nasledovne: Akýsi mladík od kráľa vtákov veľké bohatstvo obdržal. Keď išiel za cestou uradovaný, zastavil ho obor, Čierny muž, v železe oblečený a pohrozil mu, aby sa nikdy neproboval oženiť, lebo ináč že ho zahubí.[1]) Mladík na túto hrozbu, ako na žart, zabudol, s jedným dievčaťom sa spoznal a k sobášu sa hotovil, ale Čierny obor sa mu opäť predstavil, s hrozbami: ak sa opováži oženiť, nikdy viac ani on, ani jeho nevesta po svete nebudú chodiť. Mladík sverenicu nechtiac opustiť, na útek sa dal. Ale Čierny obor ho prenasledoval, a bol by ho i so sverenicou zahubil, keby sa mu na šťastie traja veľkí psi do služby neboli ponúkli, že ho pred Čiernym obrom ochraňovať budú. Jeden sa volal: Ďalekovid, lebo ďaleko videl; druhý: Ostrosluch, lebo všetko slyšal; a tretí Mocník, čo všetko prevládal. No Ďalekovid a Ostrosluch za istý čas mladíka pred Čiernym obrom síce chránili, ale keď i to nebolo dostatočné a už ho mal zmárniť, Mocník vyskočil na obra v železe oblečeného a bil sa s ním za pol dňa, až konečne ho prevládal. Obor na hŕbu padol, na hlinu a železo sa rozsypal a vrch Železník z neho povstal, z ktorého podnes železnú rúdu kopú. No mladík sa potom oženil a žije, ak nezomrel. (Rps. XII. 145).

10. Sitno.[2])

Sitno, vrch neďaleko B. Štiavnice. O ňom sa medzi iným báji, že v ňom sú ukryté poklady, v sudoch a kádach peniaze. Tam sa ukazuje nočným časom voz rýchle bežiaci s ohnivými kolesami. Na tomto vrchu

---

[1]) Príčina tejto hrozby iste bola, že Čierny muž o lásku tej istej devy sa uchádzal a žiarlil.

[2]) Pod Sitnom sa rozumie vôbec peklo, ono ale znamená vlastne jasný, svetlý podzemný raj, čo sa etymologicky tak dá dokázať, keď etymon SI s významom: leuchten, schimmern, glänzen sa napíše a k nemu postupne smysel tvorivé súhlasky: j, v, t, n, r, b.... prikladať sa budú, z čoho nasledujúce korene povstanú:

si+j tvorí: r. sij-ať, pro-sij-ať, sieň, Sieč (v gem. st.), Sečeň (železná, novohrad. st.), Sečaň (Ban.)

si+t tvorí: Sit-no, r. Sietun hora, Sit-na gora, Situn, Sič, Sit-ino (v Rusku).

si+n tvorí: sin-ý, Sin-ý, Sin-ec, pro-sin-ec, Siň-a, Sin-e (vulgo Sviňa v abauj. a šar. st.), Sin-i (v satm. st.), Sin-va (v borš. st.) a nem. Sonne.

si+r tvorí: sir-ka, Sir-k (gem. st.).

Digitized by Google

vraj počas tatárskeho plenu ľudia ukrytí za sedem rokov bývali a nevymreli hladom. Na Sitne nachodí sa i miesto močaristé, trasovisko, o ktorom sa rozpráva, že tam niekdy stál mlyn, ale sa prepadol. No časom počuť ho pod zemou klepotať a dve malé deti plakať (Nár. Nov. VIII. roč. 52. Koll. Zpiev. I. 429). V samom vrchu nachodí sa priestranná jaskyňa, v ktorej veľký rad husárov pri osedlaných koňoch, jednou nohou v strmeni stojí, čakajúcich na rozkaz, aby vysadli a vyšli z jaskyne von.

Vo vrchu Sitna je *nový jasný svet,* kde v jednej svetnici jeden starček veľkú knihu na zlatý, strieborný a železný stôl prekladá. Z tohoto nového sveta vychádzajú tie duše, ktoré sa narodiť majú a narodia sa vtedy, keď starček im meno z knihy prečíta. Takejto duše šťastie alebo nešťastie závisí od toho, na akom stole vtedy tá veľká kniha ležala, keď bolo čítané jej meno. (Dobš. pov. 1880 soš. 3.)

---

si+l tvorí: soľ, s'l-nce, Suľ-ová (gem. st.), Sul-ovce (nitr. st.) Z čoho zkráteno: sl-nová, sl-nná a z toho sl-anná, Slaná (gem. st.)

si+v tvorí: siv-ý, s'v-ietiť.

Avšak etymologia sa len tak pravou dokáže, keď takto foneticky tvorené slová i s významom etyma SI (= leuchten) splývajú a niečo svetlého vyznamenávajú. Tak na pr. lat. rosa (Rose) a slov. rosa (Thau) nie sú jednoho koreňa, lebo lat. rosa odvodzuje sa od rug, ruž, roth (červený) a z toho: rosalia (sviatok rúž). Slov. rosa ale súvisí s *rus, rus*-lo (riečište), Rus-ko, Rus-ka, Rus-alka (= vodná panna) a z toho Rusalia a so vsutým d, Rusadlia (sviatky Rusaliek). Latinské *rosa* teda a slov. *rosa* nemajú spoločný význam, a tak mýlny je náhľad, žeby talianské rosalie boly i naše rusalie. (Srovn. Dr. Mách. báj. 122).

Všetky výš uvedené slová z etyma: SI vyvedené prechovávajú i význam svetla v rozličných odtienoch, a tak Sitno, Suľová, Sirk, Sinec, ako miesta svetlo udržujúce považovať sa majú. Pod menom Sitno rozumie sa vo vrchu sa nalezajúca jasná osvetlená priestrannosť, raj podzemný. — Podľa názoru slovanského rozličné božstvá čiže kráľovia i rozličné príbytky, raje a nebá mali. Tak bola *Nava* miesto zomrelých duší, utešený príbytok dobrých ľudí, kde sa tešia večným blahoslavenstvom v zelenom háji. (Paul. Toth báj. a Nar. pov.) Ešte i Hájek o Přemyslovi a Libuši hovorí, že »odešli do Navy a pohřbení jsou.« — *Raj.* Tu stojí jabloň prerozkošná so zlatými jablkami, v ktorých sa rodia dušičky ľudské. Takéto raje napodobňovali si i Slovania, v ktorých nalezaly sa chrámy a v nich postavené modly. Tuná skladali poklady, obetovali, radovanky držali. Na to upomína i vianočný stromček a mená Rajgród (v Poľskej), Rajhrad (na Mor.), Rajský dvůr (v Prahe). (Han. Kal. báj. 13). Ale i na Slovensku Rajec (v trenč. st.), Rajčan (v nitr. st.) atď. — *Nebo* predstavuje sa ako modré klenutie. Nazýva sa i zlatnou krajinou (Šk. a Dobš. pov. 386, 502, 514, 533), Skleneným zámkom, v ktorom veľká vatra horí a 12 mužov okolo nej sedí (Šk. a Dobš. pov. 319, 345, 130, Rim. pov. 46, 5). Predstavuje sa nebo i ako sídlo najvyššieho boha Perúna. Tam sú nakopené: dážď, hrad s veľkou dúhou, tam sa hotujú hromové strely atď. — *Peklo* sídlo Čertov a zlých duší. Miesto tmavé a smradľavé, ohnivou bránou opatrené (Rps. III. Šk. a Dobš. pov. 541.) — *Kryštálové zámky,* drahokamy vykladané, majú pod vodou Rusalky a Vodokrál (Dr. Mách báj 116, 144; Šk. a Dobš. pov. 140; Bož. Němc. pov. 626). — *Soľný palác* má Soľná baba pod zemou a osvetľujú ho Lúdky kahancami. Všetko sa v ňom jasá, ako striebro, a steny vyzerajú ako z ľadu, i náradie a kvety sú zo soli (Bož. Němc. slov pov. 397). — *Ľadový stan* má Zimbaba, štyrmi bránami opatrený, v pustej tichej

Digitized by Google

11. **Kamenná brána v Stracenom** (gemerská st.).

Od Pustého poľa vedie cesta hlbokou dolinou, až sa prijde ku Kamennej bráne, popod ktorú sa prechádza. Túto bránu vraj stavaly na piaď vysoké Lútky ku pocte svojmu kráľovi (Kovladovi)[1]) keď sa ženil, a ozdobily ju kvetami, zelenými ratolesťami, pozlátily ju a drahokamy povykladaly, aby dlho a šťastne i s manželkou žil a panoval. No toho času Hron bol bohatý na zlaté a strieborné bane, ovocie rozličné sa rodilo, polia žitom a pšenicou boly zasiate a ľud bol zámožný. Kráľ Lútok i s kráľovnou žili šťastne, až sa dožili i tej rodičovskej radosti, že sa im narodil pekný syn, a hneď mu i pestúnku z Telgarta zaopatrili, aby ho pestovala a prísne jej prikázali, aby ho s očí a s rúk nespustila. Pestúnka ho verne opatrovala a kam s ním prišla, požehnanie na poliach, i v baňach ešte vzrastalo. No Červený zloduch to závidel a preto dotiaľ unúval, pýtal a prosil pestúnku, aby mu malého chlapčeka dala, až ho i obdržal a odniesol. Kráľ Lútok sa nad tým veľmi zarmútil a hneď rozkázal všetkým Lútkam sa ozbrojiť a Červeného zloducha k tomu prinútiť, aby odňatého syna mu prinavrátil. Tuhá vojna sa strhla, ale zloduch bol mocnejší a kráľovo vojsko zbil. Kráľovi nepozostávalo inšie ako živých ešte posháňať, požehnanie v baniach a roliach sebou vziať, Hron opustiť a inde sa presťahovať. Od toho času Hron schudobnel; na roliach sa sotva ovos urodí, na lúkach len malá tráva rastie a v baniach zostala len železná rúda. Kamenná brána ale ešte stojí ako pomník tejto udalosti. (M. Tompa 501.)

12. **Podivný zvon v Kláštorisku.**

Neďaleko Levoče leží Kláštorisko,[2]) tam stál kedysi kláštor i s vežou. Kláštor bol časom zanechaný a padnul v rumy, veža ale dlho zostala

---

hore, kde všetko íňavou a ľadom pokryté (Šk. a Dobš. pov. 34. 8. Červ. zrcadlo slov. 27.; Hanuš báj. Kal. 87.) — Taký príbytok má, prerozkošnú *záhradu*, i Mája (matka života), Kovlad (kráľ kovov), Snokráľ atd. Podobne i *Sitno* je takýto príbytok alebo raj, bez pochyby podzemského kráľa darcu zbožia a úrod zemských, podzemného pôvodcu jarného rucha prírody. Opisuje sa (Sr. Dobš. pov. 271) ako pol človeka a pol zvera, v noci chodí s ľuďmi zbožím naloženými, z krajiny do krajiny a pôsobí drahotu alebo lacnotu (dáva úrody alebo odníma). Podzemný kráľ má početné vojsko a keď zatrúbi naň (trúba tu odznak prírodného ruchu) všetko vojsko sa soberie a zo zeme vyjde. (Šk. a Dobš. 467.) Tak i v Sitne ukrytí vojaci, čakajú na rozkaz ruchu jarného. Ale i to, že tam ľudia za sedem rokov žili (iste z úrody zemskej, teda z chleba, a tam i mlyn bol. Čo všetko na dary a vlastnosti Podzemského kráľa ináče Zemnika zvaného poukazuje). Pod zlatom a striebrom rozumie sa vôbec bohatstvo, tuná zbožie, zrno. Určovanie ale osudu človeka podľa výroku starcového, vidí sa byť pribájeno.

[1]) Obšírnejší opis Kovlada je pod číslom 32. [1]) umiestený.

[2]) Ináčej sa zovie: Lapis refugii ale i kameň útočišta, kde počas tatárskeho poplenu okolní obyvatelia útočište hľadali.

Digitized by Google

stáť i s jedným zvonom, bez majiteľa, až sa dve najbližšie obce začaly dohadovať, ktorej prináleží zvon. I sišli sa z oboch obcí starší a prednejší gazdovia ku starému kláštoru, aby si zvon sosňali a domov dopravili, ale nevedeli sa dohovoriť. Medzitým ohlásil sa jeden cudzí človek: „Ani vy, ale ani ja neznám, komu z vás ten zvon prináleží, vie on to len sám, a preto probujte ho z miesta pohnúť, komu sa podá.“ I zapriahli hneď dva voly, ale ani z miesta sa nepohnul; zapriahli štyri, potom šesť, zvon zostal ležať. Potom z druhej obce zapriahli a aj dva junce po ľahku ho pohli a domov odviezli, lebo po pravde podivný zvon im prináležal. (M. Tompa 566.)

13. **Devino pleso v Tatrách.**

Žila raz pod Tatrami šumná pastierka Marta a ľúbila mladého lovca divých kôz. Raz keď vyšiel na lov do oblakových výšok Tatier, tam zahynul a nevrátil sa viac domov. Verná Marta ustavične ho chodila v sňažných pustatinách hľadať a jeho milé meno vyvolávať, až ho konečne mŕtveho našla. Rukami nad ním zalomila, drevený kríž mu ku hlave položila, a o zápolu sa oprúc, do tedy slzy ronila, až pleso povstalo a potom od žiaľu na kameň sa obrátila. Preto je toto pleso okrúhle ako oko, a čisté ako Martina slza. (M. Tompa).

14. **Morské oká v Tatrách.**

Morské oká stoja v spojitosti s morom, — čo sa všeobecne báji — a keby sa prepustily, celú krajinu by vytopilo. O tomto spojení s morom nasledovne sa rozpráva. Keď raz kráľ mora (vlastne Vodokráľ)[1]) k morskému brehu sa priblížil a krásu zeme obdivoval, videl tam úžasnej krásy pannu stáť v zelených šatách, ozdobenú poľným kvietim. I zamiloval si ju. A keď sa bližšie vyspytoval kráľ vody, kto by bola? a kde prebýva? odpovedala: „Ja som Zemedcéra, mňa matka zem porodila a vychovala, a moje sídlo až tam v belasých skalných Tatrách“. I počal ju láskave nahovárať, aby prišla bližšie, že ukáže jej krásnu svoju podvodnú palotu i rozšírené vodné kráľovstvo. Zemedcéra nechcela o tom ale ani počuť i zmizla a vrátila sa do svojich milých Tatier. Kráľ mora si ale umienil, že sa musí k nej jaskom k belasým vrchom dostať. I začal hneď popod zem jask robiť a prišiel do vetrovej krajiny, kde dlhé vetry ako hady pokrútené ležaly, a ako im urobil otvor s veľkým piskotom vybehly na svobodu. Potom podkopal sa k vápenným a sirkovým ložiskám

[1]) V slov. povestiach často sa pripomína. Brat Ohňokráľa a Vetrokráľa. Býva vo skvostnej palote pod morom. Dôkladne zná všetko, čo sa v jeho ríši pod- i nadvodnej deje (Šk. a Dobš. slov. pov. 140. Bož. Němc. 626.) Podľa ruského variantu zovie sa: Morský cár. Rád poslúcha hudbu a spev. Od plavcov vyžaduje žertvy a obete. (Dr. H. Máchal Nákres báj. 142.) Pod menom: Vodan bol ctený od pobaltických Slovanov.

Digitized by Google

a tie akonáhle k nim voda prišla, zvrely a dymom a ohňom vybúšily. Naposledy prišiel jaskom pod skalnaté vrchy a tu pri speve vtákov, v zelených horách vyrútila sa do jazier morská voda. Všetko sa dívalo, čo sa to robí. I Zemedcéra zvedavá pribehla na kraj jazera a vodu obdivovala, ale v tom ju Vodokráľ jednou rukou zasiahnul a do svojej podmorskej paloty jaskom odniesol, kde zajatá žialila za svobodou a krásnymi Tatrami. Raz ale keď kráľ mora, ako obyčajne tuhý boj s Víchrom bol zviedol a unavený oddychoval, Zemedcéra rýchlo z paloty sa vykradla a po hladine morskej ku brehu utekala. Všade kde stúpila na hladinu morskú, povstal ostrov a zazelenal sa tými kvety, čo jej odpadly z venca. I dostala sa šťastne k suchému brehu a potom do Tatier k svojej Zemematke.[1]) Vodokráľ ale na tom sa hrozne rozhneval a od toho času ostrovy zelené chce vlnami znivočiť, a tak zúri, že i morské oká búria sa časom. (Návodom M. Tompy).

15. Tatranské víly.

Tatranské víly na vysokých končiaroch majú svoj stán. Na mesačných lúčoch sa do dolín spúšťajú a na hladkých zápolách, ako na oltároch, čo anjeli sa postavujú. Rady sa kúpajú vo vodoparu veľkých vodopádov. Lietajú ako biele holuby v kŕdľoch. Milostné piesne spievajú a v kolách tancujúc, svojich snúbencov si vyvolávajú. Ony sa považujú za zasnúbené, ale pred sobášom odomreté mladuchy, v svadobných šatách a s vencom na hlave.

O jednej víle nasledovne sa báji. Jeden šuhaj zasnúbil sa s mladou devou. Keď ale musel kamsi súrne odísť, oddal neveste svojej prsteň, ako znak vernosti, a pritom i jeden puk z tatranskej ruže s tým doložením, že prv, než kvietok uvädne a opŕchne, istotne sa vráti. Dievča túžebne čakalo a čakalo svojho snúbenca. Minuly sa dni i mesiace, kvietok ruže i zvädol a opadol, snúbenec nešiel a neprišiel. Ale i ona túžbou prejatá pomaly vädla ako kvietok, i uvädla, potom na tatranskú vílu sa premenila a v Tatrách k družkám sa pripojila, s nimi v kole milostné piesne spievala a snúbenca vyvolávala. No na mnohé spevy, osudný snúbenec medzi vílami sa zjavil. Víly ho medzi seba pochytily, lúbezné piesne mu spievaly, lichotily a tak dlho v tanci ho bozkávaly, až im mŕtvy v rukách klesnul. (M. Tompa).

16. Devín a kozí hrad.[2])

Biela víla vychovala dve na podiv i v postave i v kráse rovné dcéry, dvojčatá. Keď odrástly, vystavila im dva skvostne vystrojené

[1]) V gréckej mytologii: Demeter alebo Gemeter. Tu personifikácia prírody, ale i Svetoplodza, Mája a u Bogomilov Matka života sú tej istej povahy, o čom v Slov. Pohľadoch 1882 obšírne.

[2]) M. Tompa str. 495, ktorý túto zanímavú skazku básnicky spracoval, nazýva tieto hrady: Leányvár-om a Kecskevár-om. Leányvár je rozhodne Devín. V Boršode

Digitized by Google

hrady, kde si mohly v bezpečnosti pri harfách milostné piesne spievať. No matka víla, keď každej oddala hrad, sdelila im súčasne, že sú ony polosmrtedlné, lebo i ich otec bol človek smrtedlný, a dala im po jednom jablku života,[1]) v ktorom každej život bol uschovaný, s tým doložením, aby im na zem nepadly, lebo ináče že i ony zomrú, a s tým sa s nimi rozlúčila. Mladé víly po odchode matkinom jablká si vyčarovaly, aby jedna druhej drahý život varovala. Žily teda do istého času, každá na svojom hrade bez starosti, pri radosti a pokoji. No v tichých lesoch tu i tu lovecká trúba sa ozvala a milý mladý lovec hneď tu, hneď tam sa zjavil. Obe mladé víly mladého lovca rady pozorovaly bez toho, žeby jedna o druhej to bola vedela, ba často akoby náhodou s ním sa i stretaly, a bližšie sa obznámily. Mladý lovec začal častejšie mladé víly hladať, lebo boly obe jednako milé, krásne, a na nepoznanie jedna druhej podobné, ale i víly, každá pre seba, tajne si ho zamilovaly. Boly obe šťastné. Raz sa ale prihodilo, že sa náhodou obe s lovcom stretly. Rozpačite jedna na druhú pozrely, obe žiarlivosťou sa zapálily a do svojich osamotelých hradou znepokojené sa rozišly. I stalo sa, že jedna z nich v prchlivosti sestrino jablko života, čo jej sverené bolo, o zem hodila. Úbohej sestrina biela duša vyletela z jablka, telo ale ako hmla rozplynulo sa a jej pekný hrad padol v rumy. Avšak po čase z jadra jablka života strom vyrástol a bielo-červeným kvetom zakvitnul. Od tých čias zradná sestra každú noc o samote chodí pod krásnu jabloň, ako čierna koza.[2]) Tu si ona vylihuje a ohnivými očami svieti. Až podnes tieto dva súsedné hrady, Devín a Kozí hrad, sa ukazujú a táto udalosť sa rozpráva.

17. Červená hora.

V tmavej noci vo víchrici, postavil sa Boží anjel v Červenej hore na vysokú skalu, ale súčasne postavil sa i Pekelník na druhú. Keď sa so zvedavosťou jeden na druhého podívali a ty kto si? sa opýtali, začal anjel: „Ja som ochranca ľudí, prinášam im pomoc v nešťastí; nedá hynúť biednym posol Boží!“ a zajasala sa mu tvár. Načo mu odpovedal

nachodia sa mnohé a sú obyčajne jednoduché násypy. V jednom pri Miškovci najdený bol i drahocenný zo zlata 4 dukáty ťažký šperk. Devíny takéto pravdepodobne boly ochranné miesta pre ženy a devy, v ktorých pri nápadoch nepriateľských i samy sa brániť musely. Na Slovensku prichádza Devín (v prešp. st.), a osady: Diven (novohr. st.), Diven (v borš. st.), Veľká a Malá Divina (v trenč. st.) atď.

[1]) Takéto jablká, v ktorých sú duše ľudské uschované, často sa v slovenských povestiach spomínajú. Ony rodia sa v Zlatnej krajine a sú zlaté. I lúpežník Mataj keď zasadil svoj krvavý kyj do zeme a pokánie robil, kyj sa zazelenal, zakvitnul a jablká obrodil; potom, keď sa spovedal, koho zabil, za každým, čie meno vyslovil toho jablko života spadlo a v podobe holuba duša vyletela z neho. (Rps. XIII. 295. a Šk. a Dobš. slov. pov.)

[2]) Čierna koza tu predstavuje zlého ducha. I čert podobu kozľa berie na seba (Dr. Mách. báj. 166.)

Digitized by Google

Pekelník: „A ja žiadosť ľudí vyplňujem, rozkoše im pripravujem a ich duše získať hľadám“, a celou postavou sa zachvel. „Dobre teda, riekne anjel, hneď začneme konať práce svoje. Pozri len, či vidíš tam v diaľke dvoch úbohých pútnikov, jeden hladom hynie, druhý zimou krehne. Rýchlu potrebujú pomoc, pusť sa dolu, tu máš dve závitky, v tejto oheň, v tejto ale chlieb zavitý, toho ohrej, tomu chleba podaj“. Pekelník ihneď pribehnul k pútnikom, ale hladom zmorenému oheň, a zimou skrehlému chlieb podal. „Tu vraj anjel Boží vám pomoc dáva“. Keď sa ale Pekelník opäť vrátil na vysokú skalu, riekol anjelovi potmešile: „Tvoj rozkaz už vyplnený, ale sotva sa ti za tú pomoc poďakujú“. „Vedel som! povie anjel, že tie veci prečaruješ, a preto som na chlieb povedal, že to oheň a na oheň, že to chlieb. Prelstiť si ma chcel, ale pozri tamto, ako zimou skrehnutý sa ohrieva, a hladom zmorený sa chlebom občerstvuje. Vedel som to; ale ty nevieš, čo ťa očakáva“. A v tom oboril sa anjel na Pekelníka a so zápoly ho dolu shodil, potom v lese ratolesť ulomil a tá sa mu v ruke na blýskavý meč obrátila. Pekelník sa pustil na útek, ale anjel ho mečom počal rúbať, tak že sňah i zem v celej hore krvou zostaly poliate. Zem i do teraz je červená ako krú, a preto táto hora i „Červenou horou“ sa nazýva. (M. Tom.)

18. Šuchova jaskyňa.

Na Španom Poli (v gem. st.)[1] ukazuje sa podnes v jednej osobitne stojacej skale jaskyňa Šuchovou dierou zvaná. Jaskyňa táto má dva otvory na koncoch skaly, z ktorých jeden je ukrytý a potajomný. O jaskyni tejto ľud nasledujúcu skazku si rozpráva.

---

[1]) Vlastne na Županovom poli[2]). Pravdepodobné, že tu niekedy sídlil župan, ako meno ukazuje. Ale boly v tomto okolí najdené i mnohé popolnice, bronzové špirále a šperky. Na blízku nachodil sa rybník, kde teraz toho mena osada leží. Na tento čas je nepatrná dedinka, kde predtým nachodila sa silná kolonia s náčelníkom župy. Takáto druhá kolonia mohla byť i v Šiveticach, kde r. katol. chrám — podľa znalcov staviteľstva — je najstarší v tomto okolí a stavaný bol okolo r. 1230. Neďaleko chrámu leží roľa, ktorú keď zorali, zlomkami popolníc takrečeno pokrytá bola. Neďaleko Šivetíc leží i osada Prihradzane, kam ľud zbožný počas žatvy na odpust chodí. Tu i divotvorná studnička sa ukazuje. Pravdepodobné je, že tu Živa, bohyňa úrod zemských — súdiac podľa mena *Šivetice* — ctená bola a v čas žatvy prinášaly sa jej obete, čo kresťanstvo (ako všade) k svojmu kultu použilo. — Prokoš píše, že u Poliakov vzývaná bola Živa a jej chrám stál na vrchu »Živec«, ku ktorému ľud v prvé dni mája putoval a prosil, ako pôvodkyňu života, o dobré zdravie a dlhý vek. (Han. Wiss. 125.) Tretia takáto starobylá kolonia mohla byť osada Gecelovce a okolie, kde zbroj, menovite meče, sa kuvaly a cecha mečiarska jestvovala. Gecelovský chrám — podľa znalcov — padá do XIV. stoletia. Nedávno spozorovali v ňom fresko-maľbu primitívnu, vápnom zabielenú. Na veži sa nachodí starodávny zvon. Na vchode do chrámu pravý kamenný stĺp vo dverách je nápadne zodraný, čo poukazuje na to, že tu z istej pôverčivosti meče brúsené boly, čo ináče i u Rimanov vo zvyku bývalo.

[2]) O Španom Poli viď bližšie na str. 153.

Digitized by Google

Bývali raz na blízkom zámku [1]) dvaja bratia: Šuch a Muten (?) a mali v ňom veľké bohatstvo složené, len že im v noci zlí duchovia šramotili a nepokoj robili, a preto odpočinku nemali; vo dne ale kedykoľvek túlaví zbojníci ich napadli a vyrabovať chceli. Šuch konečne zunoval takýto nepokojný život a povedal bratovi, že radšej niekde v osamelej diere v horách bude bývať, ako v tom strýdžom hniezde, nech mu len brat čiastku dedictva vydá. Mutenovi to nebolo po vôli, lebo brat mu bol údatný a na dobrej pomoci, ale mu nechcel vydať ani dedictvo. Z toho povstala zvada: „Ty, Šuch, pamätaj, ako vlk zdiveješ!“ A tebe, riekne Šuch, zlí duchovia v noci a nepriatelia vo dne kaziť budú a budeš ma ešte o *pomoc prosiť!* Načo mu Muten odpovedal: „No, ešte i ty sa na mňa *utisneš*“, a s tým sa bratia rozišli. Šuch si dieru vyhľadal, tajný otvor kameňom založil, lože machom vystlal, a bezpečný pred strygami a zlými ľudmi si býval. Ako dobrý lovec cez deň divú zverinu lovil, bukvou a žaludom sa zásobil, ale i natoľko divým a strašným sa stal, že sa ho ľudia začali báť, pred ním sa kryť a utekať od neho. Muten žil si v zámku dosť pohodlne, len že v noci nemal pokoja; zlí duchovia pokladov totiž neprestajne šramotili. Raz ale keď sa tam Psohlavci potulovali [2]) a celé kraje plienili, pripojil sa k nim i divý Šuch a spoločne prepadli i Mutenov zámok. Útok bol tuhý, bojovníci i s jednej i s druhej strany padali ako snopy. Šuch bránu rozrazil a na čele Psohlavcov vrútil sa do zapáleného zámku. Muten vo veľkej úzkosti neznal čo počať, ale keď videl brata Šucha, prosil ho, aby mu ku pomoci prispel a Psohlavcov nazpät zahnal. „No, či som ti nepredpovedal, brat môj, že ma ešte budeš o pomoc prosiť? Ale abys' vedel, že krv nie voda, spomôžem ti“. I oboril sa s bojovníci Mutenovými na Psohlavcov a začal ich tak biť, že máloktorý ušiel so životom.

Šuch sa opäť do svojej diery utiahol, ale čo deň strašnejším človekom sa stával, robotníkov na poliach rozháňal, pocestných znepokojoval a škodu robil, zúril, zbíjal a nikoho sa viac nebál. Keď ho ľudia začali prenasledovať, skryl sa do jaskyne, a keď ho i tam znepokojovali, ušiel tajným otvorom. I zahájili ľudia radu, ako sa osvobodiť od neho? Usniesli sa na tom, poneváč ho ináče dostať nemôžu, aby poslali pre čarodejnicu (Momotku), ktorá by ho von z jaskyne vyčarila a tak aby ho zmárnili. Čarodejnicu doviedli, a tá im i slúbila, že ho síce vyčarí, ale že bude položivý a polomŕtvy, a preto aby sa ho netýkali. Na čo i pristali. Čarodejnica teda oheň pred otvorom rozkládla, čarodejné rastliny doň hodila, potom sa okolo ohňa krútila, nesrozumiteľné slová mrmlala a na-

[1]) Drienok zvanom.

[2]) Pod Psohlavcí rozumejú sa Tatari, ktorí r. 1230 Uhorsko a zvlášte tieto kraje plienili. Spomína si ich ľud často, a predstavuje si ich na koni so psou hlavou. Jamy úzkym hrdlom ale na spodku široké v horách kopané boly tým účelom, aby sa v čas príchodu Tatarov, a pozdejšie Turkov, ľudia do nich mohli pokryť.

Digitized by Google

posledy na dieru tri razy prútikom uderila a zavolala: „Dyka, dyka, Šuch, von!“ Pomaly Šuch začal v jaskyni šuchotať a o chvílku vyšiel, ale celkom skľúčený a zmorený, ani nežil ani nemrel, lebo bol slepý. Čarodejnica mu odňala zrak. Ľud na ten výjav hľadel s úžasom; jedni sa radovali, iní ho ľutovali. Skľúčený Šuch ale riekol: No, tu ma máte, ale prosím vás, len mi pokoj dajte a odveďte ma ku bratovi Mutenovi. A keď ho k Mutenovi odviedli, zarmútil sa brat nad týmto jeho stavom. „No vidíš, brat môj, či som ti nepredpovedal, že sa i ty na mňa utisneš? Ale abys' i ty vedel, že krv nie voda!“ I objal ho, a žili pomerení bratia dlho spolu a svorne. (Z ústavu prešp. 1843.)

(Pokračovanie.)

Digitized by Google

Miestopisné úryvky z Gemera.

Podáva *Julius Botto.*

IV. Údolie gemerského Turca.

Medzi mnohými dolinami Gemer-Malo-Hontu nezaujíma posledné miesto ohľadom krásy a pôvabnosti údolie rieky Turca, v jehožto stredobode leží mestečko Ratková. Muráňskou a Blhskou (Balog) dolinou ohraničené, ako tieto, tak i ono začína sa v značných výšinách a spádom vždy menším a menším tratí sa konečne v doline Šajavskej. Hneď na počiatku je i na severe i na západe holami ovenčené; jeho východná čiastka je už len lesmi obrúbená. K holam náleží vrch *Trstie*, ktorého menšie výbežky až po hámor na *Ploskom* siahajú, oddelené od množstva vysokých vrškov dolinou *Slatvinou* zvanou. Z Trstia rozprestierajú sa hlboké doliny, ktoré mnohé potoky do Turca vysielajú. Temä Trstia je lysé, hranicou (islandicum) zarastené, úbočia jeho poskytujú výtečnú pastvu. V jeho hlbokých údoliach nachodí sa jedlina, spodkami bučina, brezina, jelšou a hrabinou premiešaná. Poniže plošťanského hámra tratia sa ihličnaté stromy, no vyskytuje sa tým hustejšie bučina a dubina. Uvážiac ďalší postup údolia, menovite dolu od Ratkovej, patrné je, že pásmo hôr smeru západného, ustupuje vyšším vrchom, až konečne v okolí Španieho Poľa premieňa sa na kopce. Východná vetev Trstia má pokračovanie vo vrchoch *Hjag, Tri chotáre, Hlaviny a Železník.* I východné i západné pásmo týchto hôr končí sa na Šajave, v okolí Behyniec a Tornaly.

Smer doliny Turca je smeru Muráňskej, Blhskej a Rimavskej doliny podobný. I údolie toto sostupuje takmer rovným smerom k juhovýchodu, kloniac sa pri konci viac k východu. Následkom toho podobá sa vo všetkom dolinám horného Gemera, ktoré, až na údolie Hrona v Šajavskej doline zanikajú. Dĺžka údolia obnáša 5 míl.

Najvyššie vrchy tejto doliny sú: *Trstie, Korymovo, Licínskô, Poľan, Želban, Hlavina, Leso, Ždiare, Černek, Hjag, Železník, Stracená, Kýľ, Rybný vrch, Durďor diel,* pod ktorým u prameňov rieky Turca nachodí sa studnička *Ježišov prameň* zvaná. Spomenutia zasluhujú ešte tieto vrchy: *Kúty, Holeková, Čerťaž, Dudková, Kaliště, Ždiarik, Gálikovä, Poľan.* Ku rieke Turcu vinie sa: *Háj* so *Šagúlovou dolinkou* a *Slatvina.* Ďal

Digitized by Google

už pri Ratkovej nachodiace sa vrchy menujú sa: *Marandová, Pod Štavicu, Dubina, Strmý diel* a *Dubie.*

Vrchy a vršky pásma východného sú: *Javor, Gregorová, Kjašková, Hjag, Jamrichovo, Rakovo, Králova hoľa* (nad osadou Sirk, tedy nie hronská), *Jazvec, Sraz, Nový laz, Hradište, Vysovo, Brusná hora, Kýsová, Panské hory, Turčan-vrch, Stará hora, Mlynská hora* a *Skalnistá.* Výbežkami železnou rúdou oplývajúceho Železníka sú: *Kríž, Skalica, Priepadiská, Hrabina, Zámčok* a *Vodica.* Vrcholec Železníka menuje sa „Králov dvor".

Kotliny, v týchto horách uložené, menujú sa: *Leso, Koňský, Grlický, Slatinský, Lipovský, Špaňopolský, Turčanský, Sirkovský, Hrkáčsky, Otrokočský* a *Valicský* kotol. Hlavnou riekou doliny je rieka Turiec, nad dedinou Bystrie vyvierajúca, od ktorej i dolina meno dostala. Jej prítokami sú potoky: *Les, Rybnô, Čierny, Ždiarik, Kaliště, Bystrý, Kríky, Grlický, Slatvinský, Plošťanský, Kňazov, Koňský, Černíkov, Stánkov, Jamrichov, Rakový, Lipovský, Španopolský, Rákošský* a *Kameňanský.* Týmito sosilnená, vteká niže osady „Behynce" do Šajavy.

V údolí turčianskom nachodí sa viac dedín a mestečko Ratková; v ohľade verejno-správnom prislúcha do správneho veľko-revúckeho okresu.

Tam, kde je dolina najužšia, už na rozhraní živlu maďarského, medzi dedinkami Vyšnovým, Chvalovou a Rybníkom, na pobreží rieky Turca, leží malá dedinka *Brusník.* Je to dedinka čisto slovenská, majúca meno od brúsa. Po maďarsky volá sa Borosznok. I dnes nachodia sa v jej chotári staré kameňolomy, v ktorých voľakedy brúsy hotovili a na nich kosy k odpredaju ostrili. Toto odvetvie kupectva cele zaniklo. Terajší občania, počtom 175, evanjelici a. v., živia sa roľníctvom, uhliarstvom a furmankou. Roku 1808 stál a pracoval tu ešte aj hámor na železo; teraz vídať už len chatrné zbytky po ňom.

Názvy chotárnych honov v osade tejto sú: *Pod stráňu, Vyšnovenská lúka, Sanitrárka, Perešče, Nižnia záhumnia, Dósa, Kopanka, Bane, Salaš, Brišča, Veľká, Pod kostelom, Pod bohatým, Vyšnia záhumnia, Kapusnišky, Pri makové lúke, Pri Draže, Brezina, Brusnišok, Pažič, Hájik, Dalhy, Dráhy, Chrasta, Kopane, Lukášky, Panicerka, Skalie* a *Hvary.*

Avšak z archäologického stanoviska najvýznamnejším bodom tejto doliny je slovenská dedina *Španie Pole* (maďarsky: Ispánmező) na západnej hranici dedinky Brusník ležiaca, v ktorej roku 1808: 440, roku 1855: 500 obyvateľov, medzi nimi 66 zemanov, náboženstva evanj. a. v., napočítali. Občania zaoberajú sa poľným hospodárstvom, chovajú statok, nadovšetko ale kupčia dosť bystro s voskom, so železným a dreveným riadom.

Dedinku pamätnou robí na východ ležiaci takzvaný *Víny vrch,* významný pozostatkami pohanstva, tu sa nachodiacimi. Niet na ňom stopy

Digitized by Google

révy, pravdepodobne nerodilo sa tu víno nikdy, ale ovšem nachodia sa tu predejepisné, vonkajšie znaky tu bytovavších pohanov. Vínny vrch, v okolí špaňo-poľskom v rade iných vrchov, je najvyvýšenejší, nad inými vývodiaci, a je s neho na všetky strany shľadno. Dľa mienky dr. G. Reussa, nedostal vrch tento meno od vína, ale vraj od vinutia sa, ako čo by sa nad iné vrchy bol vyvinul. Podoba jeho je homolovitá, na temeni tvaru tupého, so všetkých strán prirodzene zaokrúhlená, len u päty úzkymi dolinkami poprerývaná. Od západu je značne nízkym hrebeňom s inými vrchmi spojený, majúc, zvlášte v čiastke *Háj* zvanej, mnoho krásnej bučiny a dubiny. Samé temä je skalnaté; u päty vrchu nachodia sa role s priepadiskami a jamami.

Vrch leží na východ od dediny Španie Pole asi na na pol hodinky vzdialený; staroveká tradicia hovorí, že dedina ležala prvotne u jeho päty; občania z neznámej príčiny presťahovali sa na terajšie miesto.

Znateľ gemerských starožitností, Lad. Bartholomaeides, myslí, že dedina svoje meno od „županov", zemanov dostala, tak že meno „Španie Pole" majetok akéhosi župana, kedysi tu sídlivšieho, značí. Veľký počet tu obydlených zemanov dáva tejto mienke náter akejsi pravdepodobnosti. Iná — Reussova — mienka je nasledujúca: kraje slovenské boly i za pohanských i za kresťanských časov na *župy*, to jest na okresy, stolice podelené. Stopy takéhoto podelenia nachodia sa v Gemeri, Novohrade, Trenčíne a Vespríme. Tu mohol byť tedy pravdepodobne župný hrad, na ktorom župan sídlil.

Avšak *župište* v staroslovančine a ruštine znamená pálenište, tedy miesto, na ktorom niečo pálili, zapaľovali, obetovali. Nemožno tedy miestu tomuto upreť význam nábožensko-pohanský, poneváč sa slovo toto vždy na pálenie obetí a mŕtvych vzťahovalo. Keď považime ešte aj to, že tu veľký počet črepov z popolníc ponachodili, pomenovanie vedie nás na pálenište. Črepy tieto sú z hliny dosť neúhľadne vyhotovené a vypálené, poriedku pásikami, okrasami ozdobené. Na východnej strane vrchu vyskytujú sa kde-tu jaminy 2—3 stopy hlboké, na stopu široké, v spodku vyhĺbené, niektoré i na čisto vymazané. V spodku týchto jamín našli popolnice, v ktorých na machu ležiaci popol sa nachodil, niekde so stopami nie cele spálených kostí. Roku 1855 hovorilo sa tu o najdených strieborných peniazoch a o rozličnom železnom i bronzovom náradí. Archäolog gemerský, dr. Reuss, okrem spodku urny s machom a popolom nemohol nič iné ukoristiť. O nejakých násypoch nemožno hovoriť, poneváč je tu už všetko zorané a skopané.

Na prvý pohľad vidíme tu hroby z doby pohanskej; v jamách najdený popol s pozostatkami kostí poukazuje na pálenie mŕtvol, veľký počet rozličných popolníc ale na dakedajšiu ľudnatosť Španieho Poľa a okolia. Avšak možné je i to, že miesto toto slúžilo za pohrobište celému vidieku a s tým súvisle možno, že ľudia tu bohom prinášali obete.

Digitized by Google

Terajšie názvy honov na Španom Poli sú: *Hrašič, Hruboskva, Záhumnia, Brezová, Pod liaščinu, Za hrušky, Na kopane, Drianok, Sanková, Na jemu, Starý vrch, Víny vrch, Tatárka, Za hvaru, Kovášová, Dlhia, Krátia, Do baníšť, Pred osišia, Španý Potok, Krašúnik, Kadlubec, Kapusnice, Konec, Ku mlynu, Maková, Ortáše, Na široké, Mošidlo, Do lúžka.*

Podobne historickým bodom tejto doliny je s Brusníkom súsediaca, na ľavom brehu rieky Turca ležiaca slovenská dedina *Rybník,* pozostávajúca z jednej ulice, ktorou hradská cesta vedie. Dedinka táto je tým pamätná, že v listine kráľa Belu IV. z roku 1243 pripomenutý *Lipoutava* tu hľadať nutno, čo Bartholomaeides tak vysvetľuje, že, ponevráč sa tu dve bočné dolinky a dva potoky s Turcom schádzajú, poniže dediny pre veľmi súžené brehy mohol byť Turiec priečnymi násypmi tak zahatený, že pri Rybníku veľký rybník založiť nebolo ťažko. Takýmto činom, pravdepodobne z rozkazu pánov drienčanských, povstalo tu jazero, alebo rybami preplnený rybník.

Maďarské meno osady *Ujvásár* povstalo ak iste tak, že tu ľudia kupčili, trhy a jarmoky na kosy a iné železné náradie vydržiavali.

Roku 1804 napočítano bolo v Rybníku 55 domov s 326 obyvateľmi, roku 1838 bolo tu 345, roku 1855 zase 326 obyvateľov ev. a. v. Kostol nachodí sa dosť obďaleč von z dediny na osamelom kopci, na ktorom kedysi kláštor stál. Akýsi starý schematismus pripomína totižto: „Conventus Nazarenorum de Ujvásár", o ktorom ale práve tak malo známe, ako o kameňanskom „Conventus Kövi, Ordinis Sancti Francisci." Pravdepodobne zanikly tieto kláštory v dobe husitskej; na ich miestach stoja teraz v oboch dedinách chrámy evanjelické, dľa slohu súdiac, husitského pôvodu.

Za západnou pohraničnou čiarou chotára rybnického jednu hodinu od dediny Rybník, na ráztoke potoka *Drienok* zvaného, vyniká lesnatý kopec, na ktorom nachodia sa rumy hradu *Drienok.* Priestor hradu obnáša v dĺžke asi 40, v šírke 30 siah; kopec, na ktorom hrad stál, dnes je dubinou a bučinou zarastený. Okolo rumov hradu viditeľné sú dosť hlboké šiance; väčšina hradných múrov je v nepatrných rumoch, len na východnej strane, kde bol vchod do hradu, sú steny na poznanie; no rumy i na západnej strane vidno. Podľa ústneho podania pred asi 100 rokmi boly tieto múry ešte dosť vysoké. Zdnu, okrem stôp kopania a fundamentov, už nič nevidno. Obtáčajúce ho bo bočné bralá a hrebene hôr sú značne vyššie, tak že hrad tento nachodil sa v úzkej doline v temnom úkryte. Povesť ľudu udáva, že tu stál kláštor: Conventus Nazarenorum de Ujvásár; no mýli sa, bol to skutočne pánom drienčanským náležavší hrad, ktorí okrem tohoto ešte dvoma, a síce Drienčanským a Blhským vládli. Im náležaly i dediny Lipovec, Rybník, Brusník, Sása a akiste i mestečko Ratková.

Digitized by Google

Už častejšie pripomenutá listina Belu IV. robí rozdiel v týchto imaniach, rozoznávajúc majetok až po caput Turuch rozložený od nepripomenutého panstva, za ktorý Drienok a jeho okolie považovať nutno. Z pravoty medzi Balogovci roku 1297 vzniknuvšej vysvitá, že jedna polovica dedín Drienčany a Ostrany bola výrokom kráľa Ondreja III. Dominikovi a Mikulášovi Balog prisúdená. Syn Mikulášov, Ladislav, prijal, podľa vtedajšieho zvyku, meno *Drienčanský*. Z tohoto rodu pochodil dejepisne známy Peter, „vicevojvodom" menovaný; inde pripomenutý je istý Danch de Balog et Derechen. Ján Derechen mal syna Imricha, ktorý rod okolo roku 1493 k veľkej sláve povzniesol. Z ďalších potomkov tohoto rodu pripomína dejepis Jura a Pavla Derench, ktorých Turci v bojoch zabili. V mužskom pohlaví vymrel rod Drienčanský v sedemnástom storočí. V listine kráľa Belu IV. pripomenutá je ešte i „terra Chaken a Starúch"; teda zem Čákovcov, ktorí v Kameňanoch a v okolí skutočne až do nedávna vládli. Ako vidno, okolie rieky Turca náležalo tedy viacerým dynastiam, ktoré v mužskom pohlaví vymrely, ale po praslici v rodinách Hanvay, Sándor, Farkas a Draskóczy žijú podnes. Z drienčanského panstva zachytila najviac rodina Koháry; ostatný ženský potomok tejto, Antonia Koháry, priniesla široko-ďaleko ležiace panstvá svojmu mužovi kniežaťu Ferdinandovi Coburg, starému otcovi terajšieho bulharského kňaza, do vena; rodina Coburgovská, vlastne jej fideicommiss, vládne týmto krajom i dnes.

Hony v chotáre rybníckom menujú sa: *Za Michalóvo, Humná, Pri stupách, Za lavicu, Povrazy, Kúty, Benediška, Vysocová, Drianok, Pod Lopúchovým, Pod zemišku, Pod Moholice, Za mlynom, Pod bán, Na záhumnia, Jaminy, Lazy, Lopúchovo, Žiare, Moholice, Nad lazy, Šertov Potok, Rúbaň, Serválka, Hrbok, Nad rúbaň, Medzi tóvy, Ternovkä, Ternov Potok, Hlavina, Pod Kosovú, Hlinište, Za Brodík, Okrúhlice, Bránišky, Pod okrúhlú, Na trnia, Ku kadlubu, Pod Dúbravó, Za Dolinku* a *Kostelný hrbok.*

Vyše dediny Rybník, vo vzdialenosti jednej polhodiny v severnom smere, leží malá dedinka *Sása*, majúca v 32 domoch 247 obyvateľov Slovákov ev. a. v. Vysokými vrchami zavrení občania majú z rolníctva ľahodný úžitok, bo i na oboch brehoch rieky Turca rozložené, častej náplave vystavené lúky, poskytujú krm len strednej dobroty.

Hony tejto dedinky zovú sa: *Vyšnia lúky, Turec, Pod Puchelkó, Pod Miklinó, Pod Hradištím, Rovne, Breveno, Tordošová, Mošär, Kosári, Pažit, Strániška, Za Moholice, Hrb, Pod Ščepovým, Široká, Hrbok Prialohy, Stará hrara, Pod dolinó, Brádňanky, Trnov Potok, Vyše rybníka, Dlhia lúky, Niže dediny.*

Osadu túto robí pamätnou zčiastky jej meno, zčiastky pamiatka hradu, z ktorého v predejepisnej dobe vladári hradu nad dolinou Turca panovali. Roku 1243 už ho nebolo, lebo listina kráľa Belu IV. o ňom

Digitized by Google

nič nehovorí, ačpráve, vymedzujúc panstvo Bebekovcom dané, pripomína čiaru „ad Tordas“, čo sa akiste na hon v Sáse jestvujúci, *Tordošová* menovaný, vzťahovať má. Na chlume, pravidelnej pyramíde podobnom, z vápenca pozostávajúcom, na ktorom kedysi hrad stál, o múroch ani chýru, ani stopy; no hon pod hradným chlumom zovie sa ešte i dnes *Pod Hradištím*; pamiatka hradu udržala sa tedy už len v názve a ústnom podaní ľudu. Pamiatku hradov prechovávajú ešte i osady údolia Turca: Grlica, Rovné a Poproč; aspoň názvy honov: Hrádok, Pod Hradištím, Na Hrádok, Hradište, s ktorými sa v týchto osadách stretáme, zjavne poukazujú na preddejepisné jestvovanie hradov. Pravda, tu už ani valov hradných nevídať. Výnimku robí len osada Rákoš, nad ktorou malá pevnôstka, *Zámčok* zvaná, sa nachodila a z ktorej chatrné zbytky múrov i teraz vidno.

Nie málo významným stredobodom doliny Turčianskej je i slovenské mestečko Ratková, pri rieke Turci na príkrom svahu vrchov Dubia a Strmý Dial ležiace, odkiaľ údolím chatrný potôčik tečie. Pamätnosťou mestečka tohoto je na vyšnom severnom konci postavený starobylý chrám pôvodu husitského, s dvoma vežami, kalichom ozdobený, a bol kedysi múrom obohnatý.

Dľa popisu z roku 1720 bývalo v mestečku 30 rodín; census jozefinský našiel tu 226 obyvateľov; roku 1804 bolo tu už 1190 obyvateľov; na dávnejšiu priemyselnú vzdelanosť obyvateľov mesta Ratkovej poukazuje tá okolnosť, že roku 1800 žilo v meste 93 kožiarov, 4 kováči, 3 mäsiari, 3 mlynári, 18 čižmárov, 136 súkenníkov, 16 hrubých krajcov a 4 farbiari. Výrobky svoje roznášali a rozvážali ratkovskí priemyselníci do boršodskej, novohradskej a gemerskej stolice na napakovanom koníku *bisáha* zvanom. Obchod bol tak rozsiahly, že i tu do porekadla prešlo: Vtedy bude súdny deň, keď všetci Ratkovania doma budú.

Dôkazom husitského pôvodu občanov ratkovských sú nielen chrám a industria, ale aj mená rodinné i teraz v Ratkovej žijúcich, priemysel prevodzujúcich rodín: Belán, Balco, Černok, Čitlík, Daniš, Ďurinda, Havran, Halúška, Hrvol, Jädlovský, Klnicko, Koreň, Korenčík, Kráľ, Pánik, Palic, Pakan, Sivák, Sivoš, Tokár, Tunák. I predošlý, výtečný ev. farár ratkovský, August Šulek, dobrý znateľ a podporovateľ ľudu slovenského, zatváral z mravov, obyčajov, reči, priemyslu, z prítulnosti k viere a reči materinskej na pôvod česko-husitský.

Priemyselná sila obyvateľstva ratkovského padla v novších časoch vo veľkej miere; nadnes má Ratková: 33 súkenníkov, 36 ševcov, 27 čižmárov, 21 kožiarov, 7 krajčírov, 2 kušnierov, 9 tesárov, 1 bodnára, 1 hodinára, 1 remenára, 1 pekára, 3 kováčov, 1 slosiara, 4 mäsiarov, 10 kupcov, 3 stolárov, 1 kolára a dohromady už len asi 718 obyvateľov. Ohľadom pozemkov je mestečko ešte dosť bohaté: má totižto 1100 jutár

Digitized by Google

hory, 60 jutár pastvy a 100 jutár lúk; v rukách súkromných jednotlivcov nachodí sa 360 jutár oráčiny a lúk.

Polné hony v Ratkovej menujú sa: *Vajdáška, Lúka za pivovárom, Vyšnia lúky, Gajdoška, Foro pusta, Na mošidlách, Lehotský hrbok, Švanovská, Pod háj, Za horami, Medzi järky, Na mokrinách, Klmy na mokrinách, Nad stránu, Ku stupám, Rúbanka, Na horách, Paseška, Strániška, V lúžku, Melichová, Stráň, Pod strmým dialom, Pod sklady, Dubia, Nad dubmi, Háj, Za dubmi, Na rónách, Hrebenová, Velký hrb, Hlboška, Malý hrb, Ku Jankurovmu ščepníku, Za cintorín, Za humná, Nad studnó, Za pastirnó, Malíková, Do rybniška, Mláky, Sedlište, Škovránok, Nad závoz, Na povrazoch, Na dráhy, Hlbokia, Nad Hlbokým, Širokia chrasty, Hoščisovo, Nad klajník, K Falubóvmu ščepníku, Pod hruščovia, Salašišče, Knezov potok, Pri sásských stupách, Pod klajnik, Okrúhla.*

Slovenský dialekt ratkovský, ktorým takmer všetky dediny údolia Turca, menovite obyvatelia osád: Ratkovského Bystrého, Grlice, Ploského, Repíšť, Suchej, Sásy atď., hovoria, výtečne opisuje v Slovenských Pohľadoch z roku 1899 a 1900 Ilík v článku *Ratková.* Ostatne: ex ungueleonem, mluvu ratkovskú charakterisuje aj tento veršík, výňatok z väčšej humoristickej básne o Hokimu:

Brat! šis vidžev toho ftáka
Toho garabonciáš džiáka
S také piksli tabak smrkav
Len tak na ludží kukav
F takom visokom klobúku
Mahó bis v nom meräč múku atď.

Vrátiac sa k Španému Poľu, nemožno pánu P. Križkovi za pravdu nedať, ako je veľmi potrebné a dôležité miestopisné názvy sbierať. Nie jedno slovo objasní záhadu dejepisnú aspoň zčiastky. Tak je to i s gemerským Španím Poľom.

Maďarský dejepisec Gedeon Ladányi v svojom diele „A magyar alkotmány története" tvrdí, že ohľadom ústrojnosti stolíc v dobe sv. Štefana nie sme na čistom. Neznáme ani ich počet, ani ich ústrojnosť. Netrpí otázky, že stolice v tejto dobe boly ustanovizňou vojenskou, majúc i organisáciu vojenskú. Ale treba považiť, že sv. Štefan ako mnoho iného, tak aj ústrojnosť hradov prejal z Nemecka a preto, poneváč aj nemecké grófstva neboly výlučne organisáciou vojenskou, ale v mnohom i verejnosprávnou a pravosúdnou, preto i stolice sv. Štefana maly, ačpráve v značne menšej miere, to isté určenie. Prevzatie z Nemecka dokázané je už aj tým, že ako v Nemecku, tak aj v Uhorsku comesom zvali prvého úradníka stolice, ako v Nemecku, tak aj v Uhorsku bol ľud na stoličnom hrade na stotiny a desatiny podelený. Toľko medziinýmLadányi.

Avšak ústrojnosť žúp a župných hradov bola aj Slovanom dobre

Digitized by Google

známa. Župa znamenala u Slovanov pôvodne dom, budovu, ľud, čeľaď v budove bývajúcu. Odvodený a širší význam slova župy je krajina, územie, na ktorom ľud býva. I Konštantín Porfyrogeneta vraví, že vlasť Chorvatov rozdelená je na županie. V Slavonii i podnes značí župania okres farský, u Lužičanov osadu, u Slovincov úrad. V Čiernej Hore zvaný bol okres nikšičký župou nikšičkou, alebo župa Gračanica.

Krajiny alebo župy v širšom smysle slova slúžily zpočiatku za základ državného sriadenia u starých Slovanov. Jednotlivé národy slovanské delili sa dľa pokrevnosti na kmeny, majúc alebo volených, alebo dedičných náčelníkov a bývali pohromade v jednej krajine alebo župe. I zem česká a moravská bola týmto spôsobom na župy rozdelené. Takéto rozdelenie zeme na župy bolo i u iných, zvlášte ale polabských Slovanov so sriadením zemskej obrany tak spojené, že každý kmen mal v svojej župe hrad, ktorý v čas války ku ochrane slúžil. Netrpí pochybnosť, že náčelníka župy, župana, volila župa; postupom času stala sa táto hodnosť dedičnou v niektorých rodinách; v niektorých slovanských krajinách znali si kniežatá pri zaplňovaní županov a iných úradníkov taký vplyv nadobudnúť, že prvotné sriadenie župné do cela upadlo. Pokiaľ z najstarších dejepisných zpráv súdiť možno, sväzok medzi županom a kniežaťom bol dosť voľný. Župan, alebo vojvoda, uznával moc kniežaťa zväčša len dľa mena; nad svojou župou vladáril neodvisle, lebo len župné obce ho obmedzovaly.

Je cele prirodzené, že maďarskí spisovatelia neuznávajú, žeby s inštitúciou kráľovstva, vraj z Nemecka prejatou, boly udomácnily sa v Uhorsku i ustanovizne feudalismu. I v Uhorsku zjavily sa síce na počiatku kráľovstva isté príznaky feudalismu, na príklad ustanovizeň rozličných tried a stavov, dedenie skrz kráľa v prípade nevernosti alebo vymretia dedičov, feudálne poddanské postavenie sluhov a služobného ľudu; ale vo veľmi dôležitej veci neudomácnil sa vraj feudalismus v Uhorsku: zemiansky, svobodný majetok totiž nikdy neutratil svoju allodiálnu povahu. Nikdy nestalo sa, aby vyššie stavy svobodnú triedu nižších stavov od seba odvislou urobily, a akokoľvek vysoko stáli vyšší zemania nad nižšími, právneho rozdielu nebolo medzi nimi. V uhorskej dŕžave ostala táto ustanovizeň platnou i v pozdejších stoletiach a prešla zemanom uhorským do krve. Uhorsko tedy nepoznalo tie nemoce, ktoré feudalismus v Nemecku udomácnil.

Je tomu zväčša skutočne tak; pomyslime len na drobných, nemajetných zemanov Kalinčákových: i ten najchudobnejší volá bohatého viceišpána, hlavného slúžneho „pánom bratom“, na znak toho, že majetková prevaha rovnosť nerozrumila. Ale názory na takúto rovnosť nepriniesli do Uhorska ani Nemci, ani Maďari; sú to ešte pozostatky prastarých názorov slovanských o rovnosti ľudí.

I ustanovizeň stolíc neprevzal sv. Štefan z Nemecka; on tú ustano-

Digitized by Google

vizeň našiel už tu; on si ju len prispôsobil tak, ako mu to záujem sosilnenia monarchického princípu predpisoval; on na základe sriadenosti slovanských žúp utvoril silnejšiu, scentralisovanú monarchiu.

Keď Ladányi a s ním i iní maďarskí historikovia tvrdia, že ustanovizeň žúp sv. Štefan z Nemecka prevzal a presadil, odkiaľ je to, že nemčina v obnove štátneho sriadenia uhorského nepatrné, alebo práve žiadne stopy po sebe nenechala. Názvy hodnostárov a úradníkov uhorských sú čisto slovanského pôvodu, tie veru maďarská reč zo slovanskej jednoducho prejala. Dostačí nasledujúci krátky prehľad: zo slovanského kráľa urobila si királya; z cisára császára; z nádvorníka nádora; z pána bána; z dvorníka udvarnoka; zo župana išpána; z vojvoda vajdu; zo svobodného szabada; z prebega pribéka (transfuga); z meždy megye; z izbega üzbég (úskok); z pravdy praudu (právnický výraz vo veľkovaradínskom regestrume: judicium ad praudam); z utieka utieg (u Kézaiho pomenovanie otroka pohana); z tovarníka tárnoka; zo stolníka asztalnoka; z pohárnika pohárnoka; z česta tiszta; z víťaza vitéza; z bojníka bajnoka; z dušníka dusnoka (animator); z radu rend.

Otázka je tedy veľmi oprávnená: keď nemecký duch a nemecká intervencia pomáhaly utvoriť štát uhorský a udomácniť v ňom civilisáciu západu za časov Gejzu a sv. Štefana, prečo v rade slov, ktoré vzťahujú sa na štátny život a na novšie vzdelanostné pochopy, takmer ani jednoho z nemčiny pochádzajúceho slovíčka niet, a prečo jest tak mnoho zo slovančiny prevzatých slov?

V tak hojnom počte sú tieto slová skutočne nápadnými. Dokazujú v prvom rade, že živel slovanský aj za časov Štefana bol v Uhorsku v prevažnej väčšine, že pochopy, vzťahujúce sa na verejno-správne a pravosúdne veci a tým samým i na verejné úrady, u Slovanov predtým a vtedy boly v Uhorsku cele udomácnené a že tedy, istý dľa vzoru západu ustrojený stav bol už i v tom čase v Uhrách len pričinením a vplyvom Slovanov sriadený.

Vezmime na príklad právom prehoreskovaného Anonymusa. Vámbéry vo svojom roku 1895 vydanom diele: „A magyarság keletkezése“ na str. 191. hovorí o ňom doslovne: Žiaľ, že dáta bezmenného notára odporujú kritike a zdravému rozumu; výmyslom sú jeho dáta o počte Maďarov a smere ich putovania, o tej radostiplnej pokore, s akou sa Slovania Vladimírska a Haliče víťazným Maďarom podrobili; nesmyslom a výmyslom sú dáta o osobe Arpádovej, ktorej nikdy nebolo, o smluve krve (vérszerződés), ktorú nikdy neuzavreli atď., lebo Anonymus, dľa spisovateľa Marialiho, keď svoje Res gestae písal, mal pred očima pochod a vpád Mongolov cez Tatry do Uhorska.

Kraje dolného Gemera pripomína v diele Rex gestae i Anonymus, a síce v 32. kapitoli toto vraví doslovne: „V tých časoch vojvoda Arpád, keď už videl sa kroz svojich vojínov povýšeným a zabezpečeným, držiac

Digitized by Google

poradu, poslal mnoho vojakov na výpravu, ktorou mali podmaniť ľud hradu *Gumur*, *Nougrad*, a keby im šťastie prialo, aby postúpili až ku hradu *Nitra*, smerom k hraniciam Čechov. Na túto výpravu ísť majúcemu vojsku ustanovil za náčelníkov a vodcov dvoch synov Huleka: Zuarda a Kadusu, a Hubu, jednoho z najprednejších osôb. Tedy títo traja páni, obdržiac privolenie od Arpáda, vyšli z toho miesta, ktoré sa zovie *Pastuch*, jazdiac popri rieke *Hongu*, a prejdúc túto, popri rieke *Sonyou*, vytiahli odtiaľto cez kraje hradu *Gumur*, prišli až po vrch *Bulhadu*; odtiaľto postúpiac k čiastkam hradu *Nougrad*, prišli až ku rieke *Caliga*.

Povedzme, že všetko toto je bájka, že Arpáda nikdy nebolo, ale hrad *Gumur* skutočne jestvoval a to síce pravdepodobne veľmi dávno. Teraz ho už niet; ostala pamiatka po ňom len v mene „várhegy“ = hradište, ktoré nad teraz maďarským mestečkom Gemer, a síce na jeho severnej strane, leží. Hrad tento stál už pred príchodom Maďarov. Že ho Arpád Boršovi, tomu, ktorý aj hrad Boršodský na kopci pri rieke Bodve vystavil, daroval, to je bájka, ako aj to, že po vymretí rodu Boršovho hrad Gumur zdedila po praslici rodina Mariássy. A že bol hradom župným, to dosvedčuje aj tá okolnosť, že od neho stolica gemerská dostala svoje meno. Dejinami objasnené, istú úlohu historickú odohravšie zámky gemerskej stolice sú: Putnok, Krásna Hôrka, Ajnáčka, Hodejovo, Blh, Drienčany, Magínhrad a nadovšetko Muráň. S týmito menami stretáme sa v dejinách Uhorska častejšie. No hradu gemerského niet medzi nimi, na znak toho, že bol župným hradom, keď v Uhrách Maďarov ešte nebolo. Prirodzená vec, že keď bolo slovenskej župy gemerskej, musela táto mať aj župana, ktorý vládal aj majetkom „Župannije Pole“, teraz Španie Pole, maďarsky *Ispánmező* zvaným.

Bartholomaeides odbavil toto historicky veľmi významné miesto vo svojich „Notitiach inclyti comitatus Gömör“ veľmi nakrátko; on hovorí toto: „Ispán-Mező“, — Slavis Španie Pole dicitur. Utrumque nomen villam, vel praedium denotat, quae comitis alicujus, vel vice comitis fuerit. Nisi forte malimus a nobilibus, qui hoc in vico copiosiores reperiebantur, cum in vicinis nulli essent, ita nuncupatam. Sane anno 1786 sex et sexaginta nobiles personae numeratae sunt.

Ale vedľa tohoto náhľadu, malo by sa miesto toto správnejšie zemianskym poľom menovať. No zemania španopolskí sú pravdepodobne toho istého pôvodu, čo im blízki zemania kameňanskí, totižto Weselinioviského pôvodu, ktorým palatín Wešelini isté nadpráva a výsady, len zemanom náležavšie, udelil. Takýmito zemianskymi rodinami na Španom Poli sú rodiny Gál a Libertiny, v Kameňanoch Ján a Freňo.

No Španie Pole nie je zemanské, ale bezsporne pole slovenského župana, čo už aj historická starobylosť blízkeho vidieku dotvrdzuje.

Digitized by Google

Príslovia, porekadlá a úslovia.

Z novej sbierky *Ľ. V. Riznera*[1]) usporiadal *A. P. Z.*

Pozn. Hviezdička pred výpoveďou značí pochybnosť o jej ľudovosti.

1. Príslovia.

1. Akú si kto palicu zasadil, takou bude bitý.
Jeden začína s Bohom, druhý s čertom.
Keď zahryzneš do chrenu, nekrič, že ťa štípe.
Žabu čo po samom zlate vodiť budeš, predsa najde mláku. (Sr. Z. II. 226.)
5. Mladé ruky, skorá robota.
Keď má niečo človeka nadísť, tu on tomu nevyhne, čo by sa hneď pod zem schovával.
Dni utekajú, akoby kamene do vody metal.
Starému už len kus chleba a teplý kút. (Sr. Z. VII. 85.)
Ak sa furmanovi lení zohnúť vo dvore raz, v cudzom svete sa toľko ponashýba, že ho až chrbtová kosť zabolí. (Sr. Z. XIII. 214.)
10. Vohľačka každému a žena jednomu.
Veľký krčah mnoho vody načre a na veľký voz veľkú fúru kladú.
Nemaj nič, zle je; maj čo, ešte horšie. (Sr. Z. X. 182. naopak.)
On je už na Božom súde a my ešte v ľudskom blude. (Sr. Z. VI. 704.)
Čo jej chýbalo na rozume, doložila jazykom.
15. Keď sa človek cez deň ukýva, večer zaspí, akoby ho do vody hodil.
Nenie väčšieho blázna, ako pálené.
Pri dobrom majstrovi musí byť aj tovaryš dobrý.
Keď kupuješ, jednaj sa, ako bys' nepotreboval, a kúpiš (lacno).
Hrozno pred Ďurom videné nebýva do sudov dávané. (Skalica.)

---

[1]) Pramene: Elena Soltészová (Na dedine); A. Bielek (Poviestky z hôr); M. Kukučín (O Michale a Veľkou lyžicou); Ján Kalinčák (Reštavrácia, čo odtiaľto, v knihe Z. chybuje); Lichardov a Zaymusov Obzor I—XXIV.; T. Vansová (Svedomie); Katolícke Noviny 1899; z Prenčova v Honte; z Bošáce (tieto k vôli krajomluve osobitne na konci) a iné rozličné pramene.

Digitized by Google

Kto primnoho do náručia bere, málo stlačí.
Chcel si — maj si!
Starí ľudia staré veci chvália.
Orava, Orava, celá si bolavá!
Ber rozum do hrsti!
Nič hotové nepadne s neba.
Meno ako meno, to ešte nezabilo nikoho.
Kašeľ iba do smrti trvá.
Psota nemá vôle.
Mladosť radosť a pochabosť. (Sr. Z. VII. 3839.)
Púšťaj svoj chlieb po vode a po nečase ho zas najdeš. (Je vlastne biblické. Kazat. 11, 1. — Sr. Z. IX. 87.)
Neukradnem, nebudem brať; nezabijem, nebudem mať. Sr. Z. X. 1251.
Uhlie na jednej hromade skoro neuhasne. (Sr. Z. VIII. 344.)
Nepúšťaj vlka do košiara.
Nešťastiu málo treba.
I v pekle raz hody bývajú, hoc je už dávno starými hrncami zahádzané. (Sr. Z. VIII. 303.)
Nemaj ničoho, vysmejú ťa; maj sa k dačomu, závidia ti. (Vidz tu 12.)
Školy majú veľké ústa. (Študent mnoho stojí.)
Včela vyšla Kristu Pánu z čela; osa čertovi z nosa.
Prvšia hlava, potom brucho. (Najprv piť, potom jesť.)
Doma ako doma, medzi ľuďmi ľudsky. (Sr. Z. VIII. 308.)
Mohol kňazom byť, nebolo by ho biť. (O koňovi. Sr. Z. XI. 500.)
Čo kde v šíry svet zajdeš, slovenskú reč najdeš.
Chlieb najlepší kamarát v ceste.
Čo jedna dedina, inakšia novina. (Sr. Z. XII. 519.)
Keďby to nevyklebetila, vyhodilo by sa jej na jazyk.
Kto jakým pluhom ore, tak sa mu aj rodí. (St. Turá.)
Boha nikto neprevládze.
Lakomý muž si naučí ženu sám kradnúť.
Aká dobrota, taká robota (vraví čeľaď u zlých hospodárov slúžiaca).
Chorému nepomáha jajkanie.
Štedrý hráč, milostivý zlodej, Urbanov ovos, Havlovo žito (raž), — zriedka býva z toho čo dobrého. [1])
Za dobrými môže človek vždycky kráčať.
Aký rychtár, taká obec.
Aká hlava, také údy.
Keď ošípaná v kŕdli zakvičí, všetky k pomoci sa sbehnú.
Pes okrúti sa desať ráz na jednom mieste, dokiaľ si ľahne.

[1]) Tu sa ľud v slohu prekalopiroval, chtiac povedať: Štedrý hráč, milostivý zlodej, zdarný Urbanov ovos, zdarné Havlovo žito — to všetko býva zriedkavé. Z.

Digitized by Google

Čary — nepodary.
Krčmár má sladký jazyk.
Aj opatrnému niekdy stodola zhorí.
Pani Klára, večer šije, ráno pára. (Sr. Z. XI. 172.)
60. Dobré nemá miesta pri lepšom. (Sr. Z. IX. 3.)
Mamlas je s biedou spokojný.
Pán Boh spravedlivým z mála požehnáva.
Kozy sú kravy chudobných ľudí.
Nieto takého mudráka na svete, ktorý by do svojej smrti učiť sa nemohol.
65. Zbytočné leňošenie ukazuje chodník do krčmy.
Kto hlboko ore, zlato vyoráva.
* Lenivosť je poduška diablova [1]). (Sr. Z. X. 525.)
Kde ničoho niet, tam ani Pán Boh nebere. (Sr. Z. VIII. 1108.)
Pracovitá ruka je najlepšia lutria.
70. Abys došiel groša, máš si vážiť babku.
Osa lichá len do sladkej hrušky pichá.
Blato je pre hospodára zlato (t. j. blato s cesty).
S každým vedrom (okov) hnojnice vyteká pol zlatky do blata ulice.
Prvá zima z dierok strniska fučí. (Sr. Z. XIV. 75. 76.)
75. Oko hospodárovo množí majetok.
Robota nenie zajac, aby ušla. (Sr. Z. X. 508.)
Núdza najlepší majster. (Sr. Z. IX. 591.)
* Dobrá kniha je najvernejší priateľ človeka.
Pomáhaj si sám, keď ti druhí pomôcť či nechcú, či nemôžu.
80. Jeden za všetkých a všetci za jednoho.
O svätom Mikuláši daj kučmu na uši. (Sr. Z. XIV. 80.)
Pojedz bravčovinu za čerstva, nuž nezaliahnu sa nikdy do nej červíci.
Najprv potrebné, potom ozdobné (kupuj).
Človek robí kalendár a Pán Boh počasie.
85. Nech zkazí sa radšej brucho, ako jedlo (vravieva pažravec).
Čím je ťažšia oračka, tým bude i klas ťažší. (Sr. Z. XI. 364.)
Na svätého Ondreje ešte sa nám ohreje (ešte slnko ohreje).
V lete deň ako v zime týždeň.
Pannu krášli ruža: slovo zadržané muža.
90. Gazda bez valca — je sekera bez poriska.
Hospodárovi a lekárovi nesmie sa nič hnusiť.
Čo Banát na pšenicu, to Orava na lesy.
V zime vylihuje na peci a v lete na slnku (lenivec).
Sprostému sa musí rozum do hlavy vbíjať — palicou.
95. Škoda každého úderu, ktorý padol mimo.

---

[1]) Otium pulvinar satanae. Ambrosius. Z.

Digitized by Google

Zdiera koza vŕbu, vlk kozu, vlka sedliak, sedliaka Žid, Žida fiškál a fiškála čert.

Dom bez ženy je ako bez kočky.

Kto sa chce na dedine niečo dozvedieť, nech ide na prástky (priadky).

Keď ide mladý na prehledy (vohľady), má byť polohluchým, polonemým a poloslepým (vtedy sa vraj najskôr ožení).

Láska náhla nebýva stála.

Dobrá obuv, keď aj trochu tlačí, je milá.

Zajac má dlhé uši, a nenie somár.

Keby nebol na krku štegľavý (šteklivý), obesil by sa.

V hlave bom, v kosťach lom, trenie na srdci — hľadaj pomoci.

Vojak bez fúzov, ako dievka bez frajera.

Guľka vojakovi, ako haluška hladnému.

Pán Boh i vezme, i dá.

Obráti sa raz a sto ráz vidí.

Pre dobrý tovar do domu prídu.

Človek má nato jazyk, aby hovoril.

Dal smrti výkupné, nuž ho preskočila. (Sr. Z. VI. 655.)

* Neporiadnemu človeku obracajú sa i samé dary Božie na škodu a zkazu.

* Všetko svojím časom, svojou mierou a na svojom mieste.

Komu zajac, komu prasa.

Na tom, čo nám Pán Boh dáva, duša naša nech prestáva.

Keby mohol, i Pána Boha by stiahnul za nohy s neba. (Sr. Z. VIII. 537.)

Najedz sa v sobotu šušovice, nuž v nedeľu pekná budeš. (Sr. Z. XIII. 52.)

Čo naši predkovia nerobili, ani my nebudeme robiť. (Príslovie hospodárov pokroku nemilovných.)

* Keď si ztratil osnovu, začni to len poznovu.[1])

O svätom Víte vidno hrozno v kvete.

Keď na Medarda prší, potom ešte za tridsať dní smoklí sa bude. (Sr. Z. XIV. 47. 48.)

Kto sa Pána Boha spúšťa, toho on opúšťa. (Sr. Z. II. 53.)

Kto seje, ten chce žať.

Vápno činí otcov bohatými, ale synov chudobnými[2]). (Hospodárske príslovie.)

Ako sype repica, tak bude i jačmeň, žito a ovos sypať. (Dolňozemské prísl.)

---

[1]) Bude snáď len podľa toho: Qui perdidit numerum, incipiat iterum, lebo ľud »osnovu« nepozná, iba na krosnách. — *Z.*

[2]) Snáď že čo hnojivo zem razom ku vydaniu velikej sily napruží. — *Z.*

Digitized by Google

Kostol nie zajac. (Sr. Z. III. 40.)
I v plevách najde sa zrnko.
Krčmári majetnejú, keď furmanom kone dochnú.
Lepší častejší groš, nežli neskorý zlatý. (Sr. Z. X. 646.)
Darmo len žobráci berú.
Dobrým slovom hlavy neprebiješ.
Cudziu kašu nemiešaj. (Sr. Z. VIII. 407.)
Zlé nespí. Nešťastie nespí. (Sr. Z. II. 116.)
Nikto nevie, kde ho šťastie čaká.
Keď páni tancujú, chudoba platí za muziku.
Má už druhé zuby, ale len prvý rozum.
Pravoty majú pažerák bez dna.
Bieda najprv zjaví sa okolo domu, potom klope na okno a konečne sadne si za stôl.
Vrelá prosba až k nebesiam dosahuje. (Sr. Z. V. 376. 377.)
Pred okradačom domácim zámky ani stráže niet. (Sr. Z. X. 1219.)
Diabol rád chodieva v podobe anjela, ale mu vždy vidno kus rožka alebo kopyta.
I mnoho zaplatiť ľahko, kde jest z čoho; i málo ťažko, kde raz niet.
Svet dorobí, svet stroví. (Sr. Z. XI. 557.)
Kto sa nehýbe, zarastie chudobou.
Zmorená mucha sama hádže sa do pavúkovej siete.
Aj pobili sa, aj smierili sa. (Sr. Z. VII. 866.)
Z kamennej hlavy nevýnde nič dobrého.
Jazyk škodí sojke. (Klebetnica.)
Zlé jazyky operú každého. (Sr. Z. V. 444.)
Bieda a starosť po ľuďoch chodí. (Sr. Z. XII. 143.)
Ľahko vystrašiť srnku, len spomenúť poľovníka.
Z malých príčin veľké následky.
K starému ohňu priložil nové poleno. (Hnev.)
Čerta vyhnal, diabla prijal.
Keď ho jednými dvermi vystrčia, vojde druhými.
* Slepý ľud, — križuje i svojich spasiteľov.
Smrdí ako dudok, ale rozum má ako Šalamún. (Sr. Z. XV. 217.)
* Zlý farár je najväčšie pre obec nešťastie.
Lepší kúsok chleba z vlastnej práce, než pečienka z milosti.
Mlčať nenie hriech.
Vďačný ako pes, keď vidí cudzieho človeka jesť; zpredku krúti chvostom a od zadku breše. [1])
Aby jednu dieru zaplátal, dve nové robí.
Rozum chodí peši, nevedomá urodzenosť v koči.

[1]) Nie naopak? — Z.

Digitized by Google

Keď je pohonič „pod hopsom“ (keď má pod klobúkom — napitý), vtedy kone dobre bežia.

Vodu piješ, vodu jiš, čímže črevá napolníš? (Šáriš. Sr. Z. X. 173.)

* Jeden hriech postačí vyhnať celý kŕdeľ cností.

Slovo statočného muža je viac nežli prísaha oplana.

Dom korheľov — hotové peklo.

Čoho niet, to už skapať nemôže.

Plač je pre ženy a deti, nie pre mužov.

Čo Boh z jednej strany ujal, môže nahradiť z druhej.

Lepšie je hľadeť na bláznov, nežli byť bláznom.

Ťažko capovi borit sa s bujakom.

* Bohatým dáva Boh statky, chudobným veselosť.

Dobre prežuj, čo máš preglgnúť, a dobre rozváž, čo máš povedať. (Srov. Z. V. 313—316.)

Hore nad hmlou vždy slniečko svieti.

Ešte múdrosť ľudská Boha nepreviedla.

Dobré víno samo sa núka. (Sr. Z. IX. 6. 7.)

Nemca neprepíšeš, ženu neprevedieš.

Nie je kostola bez kázne a manželstva bez mrzutosti.

Kde blázni, tam on jediný múdry. (Sr. Z. IV. 572.)

Na „prievody“ prvé hody. (Bánovce.)

Aký tovar, taká cena.

* Pracovitému žehná nebe.

Smrť neobíde nikoho. (Sr. Z. VI. 627.)

Smrť chodí po ľuďoch a nie po horách. (Sr. Z. XII. 143.)

Keď človek o všetko príde, len čo zavadzia svetu a sebe.

Človek nežije len sebe, ale i druhým.

Zo sečky nenasúkaš motúzov.

* Keby nebolo dlžníkov, neboio by ani úžery.

Zle je s opilým jarky preskakovať.

Žena desať ráz muža oklame, kým on ju raz.

Ani toho červíčka Pán Boh darmo nestvoril.

Nemá na čele napísané, aký je.

Kto sa nechce zamúčiť, nech sa o mlynára neobtiera. (Sr. Z. VIII. 445.)

Kto snom verí, lapá vietor.

Život je tvrdá škola pre človeka.

Za pravdu trpeť je nie pohanenie, ale zásluha pred Bohom.

Láska neusmrtí.

Zima a hlad -- nepriatelia chudobných.

Krivoprísažník predáva si dušu čertovi.

Dajme si, čo komu svedčí, a konec je všetkej reči.

Boh ešte neprestal dary dávať.

Digitized by Google

* Božie mlyny pomaly melú, ale melú na isto[1]).
Nie je kunšt kradnúť, ale nedať sa chytiť. (Zlodejmi užívané.)
Jednomu Boh požehnáva, druhého v núdzi necháva.
Malé deti mliečko a veľké srdiečko (jedia — žerú). (Sr. Z. VII. 701.)
Kto dlhy robí, sám seba zlobí.
Z rybičky ryby, z chybičky chyby.
Rozum Dora, kopyto do hrsti.
Z mnoho vodcov každý chce byť prvý.
Keď to nešlo s nebom, spojil sa s peklom.
Smrťou vyplatíš všetko.
Horár bez pušky je čižmár bez šidla.
Kto na železo pajuje, vozí sa na šiestich koňoch; kto na meď, na štyroch; kto na zlato a striebro, na dvoch. (Sr. Z. XI. 110.)
Mucha sadá nielen na cukor, ale i na h...o.
* Ďateliny krave — spustí mlieko hrave.
Ako mu pohodil, tak mu vrátil (= aký vitaj, taký bodajzdrav).
Čo si urobí, to bude mať; čo si navarí, to zjie.
Lenivosť nikomu nič dobrého nepriniesla.
Lenivec kradne čas Pánu Bohu.
Darmo ho učili modlitbu za sedem darov Ducha svätého.
Ľahko byť čistým, kým do blata neideš.
Staroba má svoje vrtochy.
Inovec — všetkých vrchov otec[2]).
S pánmi a cigáňmi maj vždy pokoj.
Dievky jedna ako druhá, samí anjeli — pred sobášom (Sr. Z. VII. 498).
I steny majú ucho. (Sr. Z. V. 307.)
Darmo nikde nenalejú.
Kto sa nebojí roboty, tomu sú tri svety.
* Keby voly maly bohov, i títo by mali rohy.
Chlapská vernosť nerastie na vŕbe.
Čo dnes naslubuje, zajtra odtají; čo dnes naprisahá, zajtra zaprisahá (odprisahá).
Dobrému chlapovi zbaví chlp mäsa a liter vína.
Maslom s.re, mliekom ští. (O vychvaľovanej krave.)
Malá voda, malý rak; chvalabohu, že je tak.
Oči na spanie a r.. na s.anie.
Aký peň, taký peň, nech je len za nim cien. (Laz. — Sr. Z. VII. 609.)
Za prudkým dažďom krásne slniečko nastáva (po svade pokoj).
Poctila ho, ako prasa mech (vrece). (Prasa, keď ho v mechu nesú, zanešvári ho. Výklad ku Z. V. 619.)

---

[1]) Z nemeckého. *Z.*

[2]) Obmedzeného, lokálneho významu. *Z.*

Digitized by Google

Duša nie je syseľ (hovorí sa horhľovi mnoho pijúcemu; sysľov totižto vytápajú. Stankovce).
Rozum nemeria sa dľa veku. (Sr. Z. VII. 57.)
Dokiaľ žije, ani čert ho neuchytí.
Radšej boj sa, ako lakni sa. (Sr. Z. IX. 188. 189.)
245. Kto si ako postele, tak aj leží a za šťastím beží. (Sr. Z. IX. 183.)
Každému vtákovi jeho hlas sa páči.
Človek nikdy nevie, kde sa potkne.
Nechcem, nebudem, ponížene ďakujem, ale preto vezmem. (Sr. Z. XVI. 610.)
Keď je človek na dreve, vtedy medveď len reve.
250. Dobrá voda stojí groš, a ešte lepšia dva. (Sr. Z. V. 388.)
Huncúta ztratil, kujona našiel.
* Čo je ťažko uveriť, nedá sa do modzgov vteperiť.
Sviňa až po smrti stojí dačo. (Sr. Z. X. 888.)
Ľahko je tomu teplým byť, kto pri samom ohni sedí.
255. Kto si nedá radiť, ten sa musí trápiť.
Usilovnosť všade najde spokojnosť.
Kto pred cudzími dvermi chce zametať, pred jeho dvermi čisto musí byť.
* Dobrý príklad aj v zlom dome je dobrý.
Korheľ býva v noci jasný, vo dne mračný. (Týmto sa tedy domnienka v Z. XIV. 273 potvrdzuje a rečené tam príslovie patrí do VI. 13. a.)
260. Do Vianoc je hoj! ale od Vianoc joj! (Sr. Z. XIV. 115.)
Naša kapsa úbohá všetko berie, čo kto dá: i slaninu, i rebrá, i čo Pán Boh požehná. (Ako úplné ku Z. X. 80.)
Nemec vymyslí, Slovák spraví a Žid kúpi. (Sr. Z. XVII. 21.)
Sprostáka držia za múdreho dotiaľ, kým hubu neotvorí.
Pes nenosí kapsu, a vyživí sa.
265. Múdremu sa v noci sníva a bláznovi vo dne.
Kúp si páleného a chleba, nebude ti treba ani soli, ani masti. (Z horn. Trenč.)
Múdry učí sa zo škody iného, sprostý zo svojej vlastnej. (Sr. Z. IX. 602. 620.)
Sedliaka ani učený nepremudruje. (Sr. Z. XI. 15.)
Čerta je to dobre už — stará žena, mladý muž. (Sr. Z. VII. 564 atď.)
270. Pes najviac vtedy skučí, keď ho medzi dvere privrú.
Nestojí dom na zemi, ale na žene.
Dobrá žena robí dobrého muža.
Od ohňa, povodne a zlej gazdinej uchovaj nás Bože!
Kto na kravách ore, ten nech voly dojí.
275. Usaď na krčmu židáka, bude žobrák zo sedliaka.

Digitized by Google

Čas nikdy nezaleží, ten len vždy beží a beží.
Najsladšia driemota, keď daždík šuchotá.
* Doma jedom nič nezkúsiš; svetom choď a sa vybrúsiš.
* Kto robil, zarobil, má na stole slíže; kto zaháľa, hlad omáľa, suchú labu líže.
Straku poznáš po chvoste a hospodára po jeho statku.
Aké semä, taký zrost. (Sr. Z. VII. 665.)
Zlý kopáč, čo si prespevuje; zlý kosec, čo vždy kosu kuje.
Planý tesár, ktorý veľa triesok robí.
Nikoho by sa nebál, keby strachu nemal.
Čo tam do toho, čo sa minulo!
Ten je múdry, ktorý sa len raz dopustil hlúposti.
Nebij, nebij — Boh na nebi.
Ani jedna kaša sa taká horúca nejie, ako sa uvarí [1]).
Dážď tak dlho prší, dokiaľ neprestane.
Voda, ako Pán Boh, jednemu vezme, druhému dá. (Sr. Z. XI. 581.)
Krupina — dedina, Bzovík — pustatina, Sebechleby — mesto. (Horný Hont.)
Never hube; keď jej dáš, ona bude.
Dočká sviečka večera. (294 niet.)
Muž so ženou majú byť jedna myseľ a dva žalúdky.
Čert nevie, čo Pán Boh dá.
Akú kto kravu má, takú dojí.
Nátcha panská nemoc, lebo žobrák a sedliak nátchu nedostane. (Sr. Z. VI. 498.)
Aj malá voš kúše.
Slepý nevidí a vidomý sa neprizre.
Sviňa je vtedy dobre vykŕmená, keď sa vrtí na chvoste.
Hnilé drevo a hnilý človek nie je k ničomu.
Človek opilý — čertovi milý.
V krčme „huj“, domov „pfuj“.
Nehľaď len na líca, ale i na ruky.
Nezahasíš oheň, keď ho rozduchuješ.
Lepšie málo dať, než mnoho sľubovať.
Seničania žabám oči vytĺkajú.
Vtedy bude súdny deň, keď.. (dodatočne ku Z. XVII. 111.:) v Trenčianskej všetci drotári na Vianoce budú doma.
Psovi, keď spí, — Cigáňovi, keď sľubuje, never — a peniaze bez čítania neber. (Sr. Z. VII. 533., 534.)
Dobrý začiatok — veci zveľatok.
Keď neskoro výndeš, neskoro prídeš.

---

[1]) Význam snáď: nenáhli s úmyslom; never prvému chýru. *Z.*

Digitized by Google

Kto včasne vstáva, zlato doháňa. (Sr. Z. X. 446., 449.)
Kto sa vyhovára, ten sa zamotáva. (Sr. Z. V. 119.)
Proti Bohu nepohýňaj nohu. (Sr. Z. I. 32.)
Jedna oračka, jeden krajčok, dve — dva krajčoky atď., chleba dávajú gazdovi. (Sr. Z. XI. 361.)
Varuj, kým jest čo; keď nebude čo, ochráni sa samo.
V hojnosti pamätaj na núdzu.
V plytkej vode malé ryby. (Sr. Z. X. 31.)
Mladá žena, starý muž, nebýva tam dobre už. (Má svoj smysel aj protivné tomu Z. VII. 568.)
Ukáž Detvanovi zástavu a zavedieš ho i do Jeruzalema (= je nábožný).
Kňazovi neber, bo on ti neberie. Inému pochyť, čo môžeš, bo i on ti pochytí. (Detvanské.)
Kto si neváži sám seba, neváži si ani druhého.
Kto si neváži jedno prikázanie, neváži si ani druhé, ani posledné.
Jedno zlé samo nechodí. (Sr. Z. XII. 167.)
Len to máme, o čo dbáme.
Kúp, čo nepotrebuješ, a skoro predáš, bez čoho zaobísť sa nemôžeš [1]).
Kto iným na zdravie pripíja, svoje si zapíja. (Sr. Z. IX. 24.)
Mrcha švec, ktorý svojej koži nerozumie.
Čo si sám môžeš spraviť, za to druhému neplať. (Sr. Z. IX. 24.)
Lepšia chudobná robotnica, než bohatá márnica.
Najviac ľudí popáli sa jazykom.
Lepšia plná ruka, nežli prázdny sľub.
Sľúbiť je ľahko, splniť sľub ťažko.
I v pekle dobre, keď máš strýca ďábla. (Orava.)
V krčme piť, v kostole modliť.
Sedliak ide za páleným, ako koza za zeleným.
Koľko mlynárov, toľko mier; koľko farárov, toľko vier.
Keď máš prázdne vrecko, omrzí ťa všecko.
Nie sú rovné masti na všetky bolasti.
Práca vo sviatok, v nedeľu, nie je hodná fajku dymu.
Fajka za sáru, sopeľ na siahu.
Verná slúžka často služby nemení.
Prosbou dôjdeš odpustenia.
Keď ti nevystačí na obed, kúp si len na objedok.
* Jutrenka — učenia milenka [2]).
Na každý fígeľ najde sa protifígeľ.
* Prašivú ovcu odlúč od stáda, bo hneď sa všetkých chytí jej vada.

---

[1]) Podobne tomu: Kúp, čo nepotrebuješ, predáš, čo potrebuješ. *Z.*

[2]) Aurora musis amica.

Digitized by Google

Orech tvrdý, zub červivý — mladá žena, muž šedivý.
Keď kvitnú bôby, núdza o chleby, a keď kvitne mak, to už nie je tak.
Na svätého Martina kúri sa už z komína.
Uhorky s octom a káva s cukrom.
* Koho ľudia chcejú mať, zvykli pálenku mu dať.
Pri pohárkoch uzavrené priateľstvo býva sklené.

Z Bošáce [1]).

Pane Bože, nebe! — každý hladzí sebe.
Daj koňovi ovsa, a on spraví hopsa! (Sr. Z. XI. 462.)
Vavriňec oharky oscává.
Má ďesať chonníkov na jennu cestu.
Zajác má šaďe dokorán dvere otvorené.
Cesta, krčma, kostel a dzievka je pre každého.
Chto riedko seje, riedko bere.
Čas plací, čas trací, šetko sa prevrácí. (Sr. Z. XI. 208.)
Chto malú dziérku zašije, ňetreba mu obšívať.
Koho ňišt nebolí, ňevie, čo je ňemoc [2])
Ňevieme o tom, čo buďe potom.
Hlanná kočka aj po švrčkovi skočí.
Malé dzeci najskôr pravdu poveďá. (Sr. Z. VI. 298.)
Na špás hovorí, naozaj myslí.
Na maléj voďe, veľkéj ryby ňechycí.
Muž ženu želié, zakal nové zelié; žena muža tak, zakal uvre hrach.
Ňečarovaný ženich, jako ňemastný hrach. (Sr. Z. VII. 222.)
Ledakoho za ledačo dycky drží (l. chycí).
Krása do času, žena do smrci. (Sr. Z. VII. 411., 493.)
Požehnal mu pambo stodolu dzecí a plevíňec chleba.
Gazdu poznať po strese a gazdinú po scene. (Sr. Z. XI. 543.)
Husi sa dycky o kukurici sňívá.
Nedbal by žit tak, jako sviňa (krátko a dobre).
Na Marka uharky do járka.
Biele papuče a biely kôň jennaká partéka (potrebujú veľa čistenia).
Dze sú zjíchance, tan sú driemance.
Chto vyňuchcil, ten vypuscil. (Sr. Z. VI. 574.)
Kašu nejedávajú z prostredku, ale od kraja.
Dobre sa mu smát, keď ho ňišt ňebolí. (Sr. Z, X. 12.)
Hlannému koňovi ňesce sa skácat. (Sr. Z. X. 145.)
Chto ňišt ňemá, vie, kam si to má skovať.

---

[1]) Písané dľa tamejšej výslovnosti.

[2]) = Sýty lačnému neverí. Z. X. 133.

Digitized by Google

Nemá na sebe massa za vrabca.
Chto len dycky doma sedzí, ňišt ňepočuje.
Keby ňebolo chudoby, ani páni by sa v kočoch ňevozili.
Keď ňeňie vína, aj voda je dobrá.
Dze sa kadzí, tam horí.
Po dobrém málokedy príďe dobré.
Stará kočka a stará dzievka ňidze miesta nemajú, dycky sa túlajú.
Stará dzievka sa aj s krem vyvadzí. (Sr. Z. VII. 449.)
Časté hody vedú ludzí do škody. (Sr. Z. X. 657.)
Aj sliépka sa stará, ale ňišt nevystará.
Dobrá práca sa vypláca (odpláca).
Zať len zát (vziať), ňišt ňedat. (Zať = zať, Schwiegersohn.) (Sr. Z. VII. 878.)
Keď lajno pohýbeš, vác smrdzí. (Sr. Z. VIII. 212—216.)
Jaké pozdraveňié, také ďakuvaňié.
Somár, čo je jaký cifrovaný, ostaňe somárom.
Kúp si koňa, bič si snanňe zaopatríš.
Aj kerý rovno chodzí, potkňe sa.
Narodził sa peňázom spasiteľ (dostal ich do rúk mrhač).

2. Porekadlá a úslovia.

Narástol jej jazyk.
Dobrý ako maslo (dobrého srdca).
Je ako šíp do roboty. (Sr. Z. X. 536.)
Tak mu ide robota od ruky, akoby umýval.
Zastal mu rozum, ako zaviaznutý v blate voz.
Hýbe sa z rozumu. (Sr. Z. III. 253.)
Nenosieva ruky v záponke (pracovitá).
Dievča, akoby na maline vyrástlo (pekné). (Sr. Z. VI. 116.)
Má čisté ruky (nepošpinené krádežou).
Ide mu remeslo ako z partesov.
Dnes sa so žobrákmi oblak pretrhnul. (V Bošáci „mech“.) (Sr. Z. XV. 315.)
Vyzerá akoby Žida povrieslom na koňa priviazal.
Rednú ako lastovičky v jaseni.
Kričali, až sa im štice parily.
Žmurkal očima, ako žaba z prachu. (Sr. Z. XV. 111.)
Tak ju radi mali, ako oko v hlave. (U Z. VIII. 636. „Chráni ho, ako oko v hlave“, je smyslu plnšie.)
Sedí ako primrazený.
Zem mu utekala zpod nôh a svet krútil sa mu dookola. Tiež: Hlava sa mu točí a zem uteká pod ním. (Opilý.)
Šuhaj ako iskra.

Digitized by Google

Robota mu rastie v rukách.
Prihorelo mu to na prsty. (Sr. Z. XII. 255.)
Mládenci tak lipnú za ňou, ako osy za sladkými hruškami.
Zachodí s ňou ani s medovou pannou.
Čistí sa mu rozum.
Porozliezali sa, ako raky z vreca.
Tak dlho stál na jednom mieste, že skoro korene pustil do zeme. (Sr. Z. IV. 38.)
Hádže sa, ako potkan vo vreci.
Zakráda sa, ako vrana, keď chrústy hľadá v čerstvej brázde.
Odvisla mu hlava, ako nalomenej makovici. (O napilom.)
Kapustná polievka, ako britva (ostrá, kyslá.)
Schoval sa, ako syseľ do diery.
Ukrčil sa, ako zajac do brázdy.
To mu je čez uši dosť. (O veľkej cene na pr. za teľa.)
Vyčítal mu na dlaň (peniaze).
To tak bývalo za Krčaha kráľa, kým sa krížikami rátalo a straky čepce nosily. (Sr. Z. XV. 347.)
Zabil klin do zeme, aní čo by ho bol podťal.
Pustil rybu do vody.
Ostrihaný je vedľa rajnice (špatne, má veľa „schodoch“).
Zarubnul do hrubého stromu. (Sr. Z, XII. 388.)
Bežal ako zajac — na ranu.
Darí sa mu všetko, ako dobrému kalendáru.
Každý sa doňho zadrapuje, ako do hrachu pri ceste. (Sr. Z. XII. 264.)
Drží pec, aby mu neutiekla (kto vždy doma vysedáva).
Nafúkaný, nadutý, ako moriak, keď mu zahvízdajú. (Sr. Z. IV. 405.)
Fučí ako jež. (Sr. Z. IV. 460.)
Taká je, ako na jar mrkev. (O staršej ženskej).
Oddýchnul si, ako by mu bol ťažký kameň so srdca spadol. (Sr. Z. XII. 339.)
Chce, aby každý jeho nótu pískal.
Hlboko siahnul do vrecka.
Radšej otvára ruku k prijímaniu, než k vydávaniu.
Narodil sa v košieľke. (Sr. Z. XII. 92.: „v čepčeku“ = istá blana; poverečné.)
Neprišiel s prázdnou rukou.
Tak mu je, ako slimákovi v chrene. (Sr. Z. IV. 37. XII. 85.)
Postavil sa na všetky štyri nohy.
Nevie, či je žena, či je chlap.
Vystrel sa ako sviečka.
Žije, ako u cesty žobrák.
Mlátil ho, ako Čákyho slamu.

Digitized by Google

Vyceril zuby ako vlk. (Sr. Z. IV. 475.)
Vytreštil oči ako jazvec. (Sr. Z. VI. 121.)
U diabla ryby.
Zapíš si to za uši! (Sr. Z. XVI. 480.)

465. Mrvili sa, ako mravenisko za letného času. (Sr. Z. XV. 153.)
Vyrástol mu ponad hlavu.
Zachodia s ním, ako s rozpuknutým krčiažkom. (Sr. Z. IV. 383.)
Zostal, akoby mu nohy zarazil do zeme.
Stál, ako kolik v plote (nepohnute).

470. Chojí (chodí) obutý a bosého ho vydraží, (hovoria v Mikušovcach o tom, kto chodí v deravej obuvi).
Behajú ako včely, keď ztratily matku. (Sr. Z. XV. 146.)
Smutno, ako na cintoríne.
Bol iba postruhníky zjesť (na pr. ktorý sa remeslu náležite nevyučil).
„Už letia biele husy“ (vraví sa o ženách dačolomských (Hont), keď idú na dolné kraje na roboty, lebo v lete je ich kroj celkom biely. Tak Bošáčania vravievajú o Moravkách z okolia Slavičína a Bojkoviec, ktoré šatia sa červenými látkami, keď v húfoch ťahajú do Uhier na robotu, že „letia červené lastovičky“).

475. Pristane mu to, ako psovi čepiec.
Muchy rozháňa (beha bez ciela).
Behajú ako mravce, keď im do kopy pichneš.
Skrútil sa, ako húsenica v kapustnom liste.
Ztratil sa, ako myš v kostole.

480. Mhla, žeby ju krájať mohol (hustá). (Sr. Z. XV. 188.)
Myslí, že všetek rozum lyžicou pohltal (pochlípal).
Tak mu je, ako husám, keď sa dostanú k žitným klasom.
Bojí sa, že ho veža zarúti (kto vyhybuje chrámu).
Hnevá ho to, ako moriaka červené súkno.

485. Plieska jazykom, ako pastier kocarom.
Ztratil sa, ako s husy voda.
Buchol sa, ako čert do suchej vŕby.
Chlapina na čase.
Uteká, akoby mu zem pod nohami horela.

490. Mlčí, akoby mu rozum zamrzol.
Zostál sám, ako vŕba na zhorenisku.
Behá z dverí do dverí, ako vlkmi naháňaná ovca.
Nie je vrecom okadený. (Sr. Z. III. 231.)
Musel obutý do vody (utiecť sa o pôžičku) [1]).

---

[1]) Snáď nielen to, ale vôbec: nútily ho okolnosti nepríjemnú vec podniknúť. Z.

Digitized by Google

Dobre mi rohy nevyrastú od starosti. (Sr. Z. XVI. 112.)
Mlčia, akoby mali nohy krížom pokladené.
Rozosmial by i lastovičky v hniezde.
Preberá si medzi mládencami, ako medzi malinami.
Vybrala si kyslú malinu (zlého muža.)
Chce nahladiť, čo naježil.
Trhuje sa s tým, ako Žid s peniazmi.
Vytlačí i z kameňa vodu.
Drží sa toho, ako záplata starých nohavíc.
Trvá, ako mach na streche.
Sletujú sa, ako havrany ku mršine.
Bohatší (na fígle, než kremnické bane na zlato.
Viac pojie sĺz, nežli chleba.
(Povážali ho v jarku), ako sviňu v koryte.
Buchnul doňho, ako slepý kôň do stĺpa.
Čaká ho, ako búrku a súdny deň (na príklad muža-korheľa).
Spolu pletú ploty. (Pikle.) Šijú spolu.
Tak mu je, ako vtáčaťu v teplom hniezde.
Do pol cesty pešky a potom na nohách.
Bojí sa, ako pes mesiaca.
Drží sa toho, ako voš vlasov.
Zaplietol sa, ako mucha do pavučiny, — ako kohút do pazderia. (Sr. Z. V. 698.)
Rád ho, ako pes palicu.
Do vysokého zaťal. (Sr. Z. XII. 388. IV. 493.)
Sypaly sa mu slová, ako otruby z pytľa.
Zamĺkol, ako žaba po Jáne.
Ťažilo mu na duši ako mlynský kameň.
Jeho myseľ — ako syseľ.
Má olovom zaliate uši.
Nevesty mu šticu ofúkaly. (O plešivom. Zvolen.)
Navrel mu hrebeň (nahneval sa).
Ušiel do diery, ako myš pred kocúrom.
Nenie syseľ, aby pred každým do diery utekal (nebojí sa).
Nalial mu vody do bôt (narobil mu mrzutých starostí).
Taký je, akoby bol kominára stretol (dobrej vôle, vysmiaty).
Ťaží sa mu sohnať muchu s nosa.
Posmeškuje, akoby ihly pychal do tela.
Cvakly mu zuby na prázdno. (Sr. Z. XII. 444.
(Bunda), čo kurucov pamätá (stará).
Držia spolu ani reťaz.

Digitized by Google

Drží sa ho to, ako starej baby kašeľ.
Prisahám hore dolinou a hrach so slaninou (ľahkovážna prísaha).
Dajte mi oval koláča, nech mi žalúdok roztláča. (Sr. Z. XVI. 757.)
Pochodil, ako žobrák s deravou kapsou.
Býva svetu za chrbátom, kde Boh dobrú noc dáva. (Sr. Z. XV. 359. 366.)
Ani krivý sa mu nevyrovná.
Svedčí mu to, ako zajacovi dlhý chvost.
Vyplatil ho bez peňazí (palicou). (Sr. Z. XVI. 193.)
Napína hrdlo, ako čížik, keď je zachrípnutý.
Tak sa tam dobre cíti, ako sviňa v židovskom dvore.
Pán Boh pri nás a zlé od nás!
Stojí, ako ošípaná, keď ju poškrabkávajú.
Krúti sa ako kôň v mangli.
Ide za uchom a za nosom.
Ukázal mu, čo je to päť (plaskol ho dlaňou, 5. prstami).
Ťahá ho za kratšie.
Škrabe sa i tam, kde ho nehryzie. (Sr. Z. IV. 424.)
Strkajú (strcajú) ho ako trinásteho apoštola z kúta do kúta. (Orava).
Hodí sa to ako rukavica na nohu.
Chvala Bohu! (Odp. žartovná?:) Na prielohu.
Zavesil vdovstvo na klinec (oženil sa).
Dvoch obíde a tretiemu nič nedá.
Dva razy vedľa a raz mimo (strelil) (Sr. Z. III. 328).
Hajda duša do Matúša!

Z Bošáce [1]).

Zavadziť sa jako baran do tŕňa.
Židé trúba na mráz (keď o Michalských sviatkoch trúbievajú).
Nás e tu lunno (mnoho v jednom dvore).
Pán Žalunný odkazuje na pána Zubného (žalúdok na zuby. Sr. Z. VI. 265.)
Behá jako sliepka s vajcom.
Beží jako Cigáň na trh; — jako Cigáň se slivú; — jako s klincí do mesta.
Chodzí okolo toho jako kočka okolo cesta.
Zedél vlk babu za komínom.
Lahké jako židova duša.
Čaká jako krava na dojeňie.
Sedzí jako kmotra na krščeňí.

[1]) Písané dľa tamejšej výslovnosti.

Digitized by Google

Aj hlavu by ztracil, keby ju ňemal na krkoch.
Má panskú hubu (labužník).
Poskacuje jako strnádka.
Hrčí v ňom jako v strhaném koňovi.
Hádže sa jako podrezaná sliépka.
Chodá mu črevá s procesijú (škvrká mu v nich, keď je hladný .
Skočil by od strachu do kozieho rohu.
Je jako ostružlina (černica, rubus) oboma končí k zemi (o starých).
Zmraščil sa, jako by bol do ňezrelej oskoruše zahrýzel. (Srov. Z. IV. 432.)

Digitized by Google

Hry našich detí.

Kto sledoval život dieťaťa, vie, že ono od tej chvíle, ako „poznalo", že má rúčky, nerado zaháľa, lež stále sa zamestnáva, a to na podiv, vytrvale. Pozdejšie, keď dieťa začne „behať", najradšej napodobňuje rodičov, alebo tých, v jejichž spoločnosti žije. Odrastlejšie deti však krem napodobňovania starších, alebo skutočnej práce, majú vlastné zaneprázdnenie — hry.

Niekoľko hier vyšlo sem-tam tlačených, ale je to neúplné, a tuším, nateraz i málo komu prístupné. Zaujímavé však by bolo, sosbierať ich dľa možnosti (lebo — ako na pr. piesne, príslovia, zvyky atď. — i hry majú svoje „varianty") a sostaviť z nich *prehľadný celok.*

Prácu túto (nebárs ťažkú!) mohli by previesť pracovníci v našej Museálnej slov. spoločnosti a sbierky svoje uverejňovať v Sborníku, alebo v Časopise MSS.

Svojou skrovnou sbieročkou z Mikušoviec a Bohuníc v Trenčiansku a zo Solčian v Nitriansku chcel som učiniť počiatok, avšak predbehol ma p. Párička [1]). Preto „pokračujem". Vivat sequens!

---

1. Na kurence.

(Obyčajne dievčence ju hrajú.)

Jeden hráč je „kvočkou", ostatní „kurence". Tieto stanú si jedno za druhým za kvočku a chytia svojho predného za pás. Jeden je „jastriabom" a papre neďaleko od kvočky jamku.

Kvočka sa pýta:

„Čo to kutreš?"

Jastriab: „Janku" (= jamku).

Kv.: „Načo ci je tá janka?"

J.: „Bujem (budem) vodu hriac."

Kv.: „Načo ci je tá voda?"

---

[1]) Vidz Č. MSS. r. III., č. 1, 2 a 3: »Prostonárodné hry z Koštian«.

Digitized by Google

J.: Bujem kurence baric“ (= parit).

Kv.: „Dze (kde) ich nabereš?“

J.: „Za tvojím pásom.“

Kv.: „Ja mám taký zámek, čo ho štyrmi kľúčami neotvoríš, až tým piatym.“ (Zámek je zavrená päsť.)

Tu „jastriab“ príde ku „kvočke“ a začne „otvárať zámek“, vŕtajúc do päste najprv malíčkom, potom prsteňovým atď., až konečne palcom, a tým zámok otvorí. Teraz ukáže „kvočka“ hore a povie:

„Hen je zlatá lyžička.“

„Jastriab“ zahľadí sa ta, a „kuriatka“ sa medzitým raz otočia okolo „kvočky.“

„Hen je zlatý stolík,“ povie potom „kvočka“.

„Jastriab“ díva sa ta zase, a „kuriatka“ zatočia sa druhý raz.

Potom snaží sa jastriab daktoré kura chytiť, pričom ho kvočka pristavuje, brániac si svoje kurence. Ktoré kura jastriab chytí, to prestane hrať. Keď všetky pochytá, naháňa i kvočku, a keď tú chytí, hra je u konca a začne znovu.

2. Kokles.

Hráči stoja v rade za sebou. Jeden — „Kokles“ — stane si pred prvého tvárou proti nim a povie:

„Kokles!

Prvý v rade: „Čo sceš?·

K.: „Toho zannieho.“

Prvý: „Chyc si ho, jak móžeš!“

Teraz „Kokles“ hľadí toho zadného chytiť, ten ale usiluje sa ujsť mu na prvé miesto. Ak sa mu to podarí, „Kokles“ musí znovu zkúsiť šťastie; ak ho však chytí, chytený stane sa „Koklesom“, a hra ide znovu.

Lokeš

je podobná hra v Solčanoch. Dialog „Lokeša“ s prvým hráčom je však tento:

„Lokeš!“

„Čo steš?“

„Pannu.“

„Kerú?“

„Zaňňú.“

„Chyť si hu, až móžeš!“

3. Žiby, gág!

Jeden hráč (obyčajne dievča) je gazdiná, mať; jeden stojí v postraní, to je „vlk“. Ostatní hráči — žiby = húsky — stanú si obďaleč proti gazdinej.

Digitized by Google

Gazdiná volá: „Žiby, gág, pojce domóv!“
Tie odpovedia: „Nesmieme.“
„Prečo?“
„Pre vlčka.“
„Dzeže je?“
„Za kríčkom.“
„Čo tam robí?“
„Umývá sa.“
„Čím sa ucjérá?“
„Z ručníčkom.“
„Chto mu ho pral?“
„Práčka.“
„Chto mu ho vyšíval?“
„Vyšívačka.“
„Ziby, žiby, gág, pojce domóv!

Tu rozbehnú sa húsky ku „gazdinej“, „vlk“ snaží sa daktorú chytiť. Koho chytí, ten stane sa „vlkom“ a hra počne sa znovu.

4. Zvon.

Chlapci pochytajú sa za ruky a utvoria kolo — „zvon“. V prostred kola stojí jeden hráč = „srdce“. Ten rozbehne sa ľubovoľným smerom a snaží sa reťaz pretrhnúť. Keď sa mu to podarí, uteká preč, ostatní pustia sa všetci za ním. Kto ho chytí, ten bude pri opakovaní hry „srdcom“, chytený však stane si na jeho miesto do kola.

5. Prsteň.

Hráči posadajú do kola, majúc pred sebou složené ruky, ako pri modlitbe. Jeden hráč stojí stranou a „žmíká“ (je odvrátený od hráčov, má aj oči zakryté = žmurká), druhý má v dlaniach prsteň — skutočný, alebo len zo slamky, chodí kolom, svoje ruky vsúva do dlaní hráčov, a komu chce, tomu nechá prsteň. Keď už všetkých obišiel — alebo i skôr — zavolá „už!“ Žmíkajúci príde do kruhu, pozre skúmavo po hráčoch a u koho myslí prsteň najsť, pred toho si stane a hovorí:

„Hada — hada — hadaču, ja bych rád hádal, u koho bych vídal, u macere dúcí (= idúci?), tkanice pletúcí, pod harasem pásem, zlatý prscen daj sem!“

Jestli bol prsteň u toho hráča, nuž ten ide žmíkať a prvnejší žmíkajúci ide s prsteňom; v opačnom prípade musí znovu žmíkať a strpeť výsmech.

6. Slepá baba.

Hra táto je inakšia, ako je hra pod týmto názvom všeobecne známa.

Dvom hráčom zaviažu sa oči a postavia sa do kruhu, utvoreného ostatnými hráčmi.

Digitized by Google

„Slepá baba“ č. 1 zavolá na č. 2: „Slepá baba, ďe si bola?“
Tá odpovie: „U kováča.“
„Čos' dostala?“
„Kus koláča.“
„Ďes' ho dala?“
„Na kraj stola.“
„Do (kto) ti ho zau (vzal)?“
„Panna sova.“
„Ďe leťela?“
„Ďe veďela.“
„Ukáž zuby.“
„Ňemám huby.“
„Zasmej sa mi.“
Ňeseťe (nechce) sa mi.“

Pritom snaží sa prvý chytiť druhého, vrhnúc sa na to miesto, odkiaľ zavznela odpoveď na jeho otázku. Ten ho tam ovšem nečaká, lež uniká, ako „slepému“ len najlepšie možno, pričom dosť často padne do rúk svojmu prenasledovateľovi, a tým je hra skončená.

7. Krúcence.

Hráči utvoria kruh (jeden stojí v prostriedku) a hodne sa roztiahnu; potom sa točia a pri tom hovoria:

„Krúcence-vencence, na štiri táčence; toto je to táča (= vtáča), čo po poli kráča, toto je ten andel, čo hovorí ameň.“

Na to slovo ten prostredný označí jednoho z kruhu oboma rukama, zamení si s ním miesto, a hra ide znovu.

8. Na peklo.

(Solč. 4—5 hráčov.)

Vyrýpe sa nožom jamka v pažiti, od tej na vzdialenosť 5—10 „nožov“, zapichne si každý hráč do zeme svoje drevko. Prvý hráč hodí svoj *zahybák* o zem, a koľký sa mu zapichne, o toľko pomkne svoje drevko k jamke. Potom vyhodí nôž do vzduchu a súsed háda „písmo“, alebo „hladké“ (totiž na noži firma, alebo hladká strana); ještli uhádol, hrá on, jestli nie, pokračuje predošlý, až kým súsed neuhádne. Kto došiel so svojím drevkom prvý až do jamky — vyhral, a hra začne sa znovu.

9. Detský pochod.

Deti držia sa za ruky a pochodujúc hovoria:

„Od nedele, do nedele,
šak ten mlynček dobre mele,
čo namele, to prepije,

Digitized by Google

príde domov, ženu bije.
Žena sa mu zlahla,
troje detí mala;
jenno chodí do školy,
druhó šije bačkory,
tretie sedí na kameni,
drží krpce na remeni,
samo sebe hrá,
pekne sa mu zdá."

10. **(Detský pochod.)**

„Bomby, bomby, bom,
zabeu (zabil) žida hrom,
a ty (tie) malé židovčence
utekaly von,
zapálily dom."

11.

Chlapec, najdúc slimáka, zdvihne ho a takto k nemu hovorí:

„Slimáku-máku, vypusti rožky, aš nevypustíš, hodím ťa o zem, bude z teba chlopeň."

Jestli „neposlúchne", vyhrožuje mu ďalej:

„Slimáku-máku, vypusti rožky, až nevypustíš, hodím ťa o kostol, bude z teba starý apoštol."

Ak ani po tomto nevypustí rožky, istotne hodí ho — ak nie ozaj o kostol, nuž aspoň o zem.

12. **Na chleby.**

Jeden hráč je pekárom, jeden žobrákom, jeden vandrovným, dvaja-traja žandármi, ostatní sú „chlebami".

K pekárovi príde „žobrák" a prosí o almužnú. Ten sa mu vyhovorí, že ešte nemá upečený chlieb. — Po ňom príde vandrovný, i tomu sa tak vyhovára. Ten však verí viac svojmu nosu, ktorý je podráždený vôňou čerstvo-pečeného chleba, a keď sa pekár obráti, ukradne mu jeden peceň — t. j. jednoho hráča. Tak zamieňavo prichodí žobrák a zas vandrovný k pekárovi, a tento zakaždým pizne mu peceň. Pekár konečne spozoruje, že sa mu pecne tratia, oznámi to žandárom, tí vyšetrujú a najdú ukradnuté chleby u vandrovného (ten totiž odvedených hráčov na jedno miesto schoval), tie odovzdajú pekárovi a zlodeja odvedú.

Potom opakuje sa hra s novým rozdelením úloh.

13.

Dve-tri deti, alebo i viac, pochytajú si vzájomne dvoma prstami kožu vrchnej ruky, takto spojenými rukami pohybujú hore-dolu a pri tom hovoria:

Digitized by Google

„Kvá-kvá-kvačica,
minárova čapica,
otvorce nám brány,
vyženeme vrany. — Kšš!“

Tu sa pustia a miešajú rukami, akoby vrany rozháňaly.

14.

Chytačka je veľmi obľúbená hra, a tu majú rôzne vyčitovacie formulky, kto má vlastne chytať.

Na príklad:

„Sedzela kačica (v) klokočovém chrasce, vysedzela dzesac vajác, a to jedenásté — holuba na duba — škrk!“

Na koho príde „škrk“, ten ostatných chytá.

Alebo:

„Á-cvá-tó, de-vá-tó, eny-meny, ruci-meny, mik-šan-to!“

15. **Schovávačka.**

(Hrajú obyčajne menšie deti.)

Jeden hráč „žmíká“, t. j. je odvrátený dakde do kúta, aby nevidel, kam sa ostatní schovávajú. Z tých každý hľadí sa ovšem čo „najlepšie“ schovať, bárs často zabudne si aj hlavu neschovanú. Aby žmíkajúci vedel, kedy má ísť hľadať, tí, čo nestačili sa chytro schovať, volajú:

„Ešče nie, ešče nie, až kej búe (bude) židovo krščenie; ešče nie... úúž!“

16. **Jednanie.**

1 hráč: Začo ty volky?
2 „ : Za štyri žmolky [1]).
1 „ : Za piaty slíž.
2 „ : Pámbo nás usłyš.

Pritom plasne vždy ten, ktorý hovorí, druhému na dlaň, ako keď sa jednajú.

17.

Na Veľkú noc chodia chlapci „pod šibáky“. Majú vŕbové korbáče, obyčajne „osmoráky“, t. j. z osem prútkov pletené, tými šibajú dievčence a pritom hovoria:

Šiby ryby, mastné ryby,
dávaj vajcá do korbáča,
a jak nedáš, vyšibám ca!

No, ako hovorím, ani nečaká, či dá, alebo nie, ale šibe už vopred.

18.

Krkanie žiab usilujú sa reprodukovať „áriou“, skladajúcou sa iba z dvoch tónov (sekundy), hovoriac pritom:

[1]) Žmolky = mrvance.

Digitized by Google

Umrel Ján,
plačme zaň:
i ty, i ja,
i Žofia —
u-u-u!

— ovšem v „úctivej“ vzdialenosti od krkajúcich žiab. Na blízku nielen že úst neotvorí, ba ešte pridrží si ich rukou, lebo keby mu žaba zuby prečítala — vypadaly by mu.

(Tu si spomínam na krásne čítadlo, ktoré som počul na Morave v Ždániciach, a uvádzam ho, či azda u nás nepočuť podobné. Znie ono:

Žába krkoce
v černým potoce,
syn se jí žení
v turecké zemi,
bere si Dorku
v černým podolku.)

19.

Starší človek vezme do dlaní hlavu dieťaťa a pohadzujúc ju mierne s boka na bok, hovorí:

Melem, melem múku
v červeném klobúku,
čo namelem, to predám,
minárovi ništ nedám,
len srarú babku (= buchta)
sadzím na lopatku,
fuk s ňú do pece,
nech sa tam upeče!

20.

V Solčanoch plieskajú rúčkama dieťaťa a hovoria:

Ťapu-ťapu-ťapušky,
pojdeme na hrušky,
na hrušky takové,
keré budú makové.

21.

Jednou rukou drží starší dlaň dieťaťa, druhou „krája“ a pritom hovorí:

Krížičkom,
vrážičkom,
prstočkom (dotkne sa prstom),
laktíčkom (zas tým sa dotkne)
— plesk! (tu pleskne.)

Digitized by Google

22.

Prsty čítajú malým deťom takto: Jededen, dededen, cin-cin, tán, págo, lígo, venček, dubček, carigo, čuk.

Ako u nás „myšička kašičku varila“, ako dievčence pečú z blata osúchy, ako chlapci šibenice preskakujú, ako robí baran „drc!“ ako oklepávajú chlapci na jar píšťalky atď., o tom sa nejdem zmieňovať; myslím, že je to s nepatrnými odchýlkami všade rovnako známe [1]).

Vršatský.

---

[1]) Všetko to zasluhuje pilného zaznačenia, a keď dakujeme za prítomnú, hľadíme s radosťou v ústrety novej sbierke. *R.*

Digitized by Google

Archív.

Concordia altera in Negotio Freidenreich.

Nos Comes Georgius Thurzo de Betlenfalva, Regni Hungariae Palatinus, et Iudex Cumanorum, nec non de Arva & ejusdem Comitatus perpetuus Comes ac Sacrmi Principis et Dni Dni Matthiae Dei gratia Electi Romanorum Imperatoris semper Augusti ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regis, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae etc. Consiliarius et per Hungar Locumtenens. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis.

Kdy v predesslich a nevelmy davno pominulých časův, mezy Slovutnymy a Opatrnímy, Rychtarem a Raddu geho, z gedneg strani, z druheg pak strany Erharda Freidenreicha k nemu prip(oje)nich z Společnosty Messtanův Mesta Kralovskeho Banskeho Bystrice nemala hadka a roztržitost se stala a vznikla, títo obe strany k nam se utykaly, yak skrze Supplicatie od obogich Stran k nam dane, tak też skrze svych Prokuratrův anebo Prostrednikův na to gsau nastavaly a pracovaly, aby gsme mi dotknutu mezy nimy panugici hadku a roztržitost ninegssyho času a terminu, kdy se vykonavagj obecne Saudy v osmy den po Svatku S° Lukasse Evangelisti nedavno pominulem vykonaly, na kteryžto čas a termin vsseligake Causy a pryčiny Panův obyvatelův tohoto Královstvy, z častky kraginy okolo y take za Dunagem a giních Sausedskích vidiekův, od vydieku Lyptovskeho dolu počnuce yak predtym, tak y po bitce Mohachien vzniknuteg a nastavagiceg, vedle obsaženy Artikulův obecneho zrizeny giž vydanich, bolo osaudene, z celosty a mocy tech Artikulův skrze predgmenovaného yasného Cysare a krale nasseho, tu v Pressporku obecne byli odložene, spolu s pany praelatmy Baronmy a Radcův predgmenovaneho Yasneho Cysare a krale obogiho radu a Sudcuv královstvy tohoto poradne ustanovenich Mistrův proto Notariusův a královstvy tohoto zemanův, Stolice totižto Saudneg giž predgmenovaneho Cysare a Krale Yasneho Prysažnym Prisedicím podle Saudu gsme revidovaly a uložylj. My pak vezmuce tuto gich vec pred sebe a slissyce y take rozvažugice gegich propositii a allegatii magice společny tractat mezy nami a raddu,

Digitized by Google

tu samu z obogich stran hadku a roztržitosť, y take nesvornost, k večimu užitku a k dobremu obci predgmenovaneho mesta Bystrice, skrze Svornost upokogitj gsme chtely, stranam take tym obogim aby mezy sebu dobrovolnj a pokogní byli, vedle Saudu sme nassly. Ku kteregšto Svornosty traktovanj, potvrzenj a uloženj panův Johannem Lippai de Zombor predgmenovaneg Yasnosti Cysarskeg a kralovskeg v Sudech Námesníka y Radce, a Velikomožneho Pana Andream Ostrositsch de Ghiletiny Stolice Sudneg giž predgmenovaneho Yasneho Cysare y take Krale, Barona, a urozeného Martinum Benicky namesnika nasseho, yakožto za hodnich Comisarův gsme vyvolily. Kterížto potem v Sobotu, hnedky po Svatem Mikulassy Byskupovy a vyznavately, pominulu pred nas a pred predgmenovanych Panův praelatův, Baronův, Radcův predgmenovaneho Cysare a Krale Yasneho z obogiho radu a Sudcův kraginy ustanoveních velikomožných Panův, Proto Notariusův a zemanův krajiny, Stolicy totižto Sudneg giž predgmenovaneho Cysare a Krale ysneho prísažních a prysedících, pred nas se ustanovily a prissly a verne gsau vssecko vypovedalj tymto Spůsobem

Yakoby ony v techto nedavno pominulych dnův tu v Prešporku kdy gesste trval predpsany ninegssy termin k vikonavanj Sudův octavalium, predgmenovanym Stranam a gegích prokuratrům v gegích prítomnostj, pozvaních a vyslisseních, velmi ochotne na gegich zadost y odpoved yak ustne učinenu, tak skrze psanj danu, a tym potom Stranam ku rovnany gegich, kdy se na panův Comissarův daly a na gegich uloženy prestaly, magice o tom časte a pilne traktovany a rozmysslovany y spoločnu raddu, žadost pak obogich stran pilne rozvazugice a rozgímace mezy Artikule skrze strán predgme novaních dobrovolne zapsaty a prigatj, ty pany predgmenovany Comissári uložily a Stranam predgmenovanym oznamily. A to, *Ponajprve:* Kdy Strany oboji v tom se podvolily, aby Artikule giž pred tím v Bystricy skrze Panův Comissarův oznamene, a skrze nas potvrzene neporussitelne pod pokutu v nich uloženu a odsuzenu, zachovane bily, tuto jejich žadost v sveg celostj a ostalosti zanechalj. *Po druhe:* Za Spravedlivu a za hodnu uznávagj žadost a prosbu Freidenreichy aby byla pripusstena, a k nemu pripogenich z obcy messtanův, v druhem artikuly obsaženu, kdy gegich vrchnost chtel tak ustanovenu bitj, aby v počtu Radných Panův, ne geden toliko Národ, anebo Natió, ale podle obecneho — Panův kraginy, ustanoveny Roku Tisiceho Ssestisteho osmeho — vsseckích Slobodnych Mestiech, bez pozoru naroduv neb natii, a rozdílu náboženstvy, ponagprve Rychtary, potom Radny Panj magj volenj biti a gine vsseligake hodnostj Nemcům, Uhrům a Czechům neb Slovakom, a kdyby Uhre na ten čas nebyli, Nemcům a Slovakům gednostagním a rovnym spůsobem magi odavane biti, Proto obydve teže strany obecnému Královstva ustanoveny potom magi se accomodovati. *Po tretí*: Ani to za odporne a proti vůli neb rozumu uznavagj, aby vivolena Společnost neb Cztiryadvacatnicy z veliku

Digitized by Google

Společnostj aneb z obcy, Rychtare a Radnych Panův volily, a gestly by kdo s ních pro giste pričiny nebyl Obcy prospessny aneb schopny v Urade, schopnejssy po vykonany Roka, na geho misto z skrze Radních Panův a Cztyriadvacatníkův aneb vyvolenu społočnostj magj zrizenj a povstavenj bitj. Co Freidenreich a gemu pripojenj z společnosti messtane v tretem gegich Artykuli ne bez pričyni žadagí a prosi. *Po Cztvrte:* Aby osoby inpossessionatae aneb od ginud prichazagici, do Raddy aneb na gine obecne Uradi mesta k vykonavaní nebrali ani nepromovovalj: nez yako v ginich Slobodnich mestech toliko Patritii, possessionati a vlasné domi magíci, do Raddy a k ginim obecním uradům, pripussteni magí bitj, tuto též spravedlivu prozbu a zadost Freidenreichovu a gemu pripogeních z Społečnosti messtanův, uznavagi. *Po Pate:* Co se dotyče paty a ssesti tegže Společnosti Artikulův, ty — vedle Transactii Panův Comissarův v sveg celosti a stalosti zustati magj uloženo gest. *Po Sseste:* Aby Obcy dobre a chvalitebne zrizenu, gedenkaždi z messťanův pri poradku a v urade se sdržoval, potreby gt aby Privilegia meske k Obcy ne Politii prinaležagíci, pry vyvolenj Rychtare, obecne se čtly a oznamovalj, tak aby se gedenkaždj messtan vedle ních vedel spravovati a accomodovatj. *Po sedme:* Že nabožensťvi a pobožnosti, prace a usylovanj nema opovržene a potupene bitj, z teg pričini pobožnostj Slovakům slussne a hodne pomoc datj, uznávagj, aby na potomny čas geden každj Narod a Natii pro svu zskrussenost v svem kostole čas naležity mel, tam teš velebne Svatosti magí se vykonavatj, any skrze ginich, yako timito časy stalo se, magi negakovu prekažku aneb perturbatii míty. *Po osme:* Odbyraní počtův od Rychtare yako se ma prigimati, v tom messtane Deliberatij Panův Comissarův, magi vedeti, yako se magi prokazovatj a accomodovatj, ktere vedle Reguly gis predepsaneg ma bitj. O giních vecech, co se dotíče na pominuly Rok Rychtare, ktery kdy giž predtím Radde počty sve oddal; a gestli Společnost a Obec by chtela znovu svym naležitím spůsobem skrze Panův Comissarův zavrením a oznamením, může spatrity a revidovaty. *Po devate:* Schudzky osobitne, yakozto semena zvadj a roztržitosti k utrhany a nic nevažen vrchnosti, magi biti zapovedene, aby na potomnj čas se nevykonavalj, a jestli kdo negakovu krivdu sobe skrze nekteru osobu učinenu bitj uznaval, o tom Vrchnost svu ma vyhledavatj, kteremu vrchnost bez vsseligakeho rozdilu a važnosti osob Saudem a spravedlivostí ma poslužitj, ktera též proty vssem gednako a rovne se prokazovati podluzna gt. Obec vrchnosti sveg podlužnu ctnost a važnost ma prokazovatj, naproty tes vrchnost slussny a hodny pozor Společnosti aneb Obcy pro podlužnost a slussnost uradu sveho, ma gmitj, rovnost v vsseliakich vecech ma držeti, Spravedliveho Saudcze a Rychtare yako Božske a Lydske Prava vyhledavagj, sobe proti vssem Narodům, pod pokutu dvakrat tysicze zlatych, ktera pri ustanoveny Panův Comissarův utvrzena gt, a tolikrat kolikrát zhresseno bude skrze nas aneb tych, ktery po nas

Digitized by Google

budu, neodpustitedlne pro Fisco Regio vykonane ma prokazat a dosvečit. Ktere Artykule presentibus literis nostris spůsobem giž predpovedaním gsme zapsaly z Raddy gich zvrchu gmenovaních panuv prelatův, Baronův, Radcův predmenovaneg tey geho Yasnosti Cysarskeg a kralovskeg a obogiho rodu, y Sudcův kralovstva poradnich mystruv a Protonotariusův, a království zemanův, Stolice Sudneg giž gmenovaneg geho Yasnosti Cysarskeg a kralovskeg prisažních prisedících, yako spravedlive, slussne y hodne zavrene a dokonane y skrze same stranj dobrovolne prigate, my też sme prigali, spatrilj, chvalili, giste učinili a potvrdily, ano prigimame, approbujeme, chvalime, gistečinime a tvrdime. Na kteregžto vecy večnu stalost a celost presentes nostras literas Privilegiales sub sigillo Nro Judiciali & Authentico stranam predgmenovaním Sudův svych k buducy vystraze potrebne ku vydaní sme uznavalj. Yako vyhledava obecna Spravedlivost. Dano v Pressporku perja 2-da proxima post festum Conceptionis B. Mariae Virginis Anno partus ejusdem Millesiomo sexcentesimo duodecimo.

Georgius Thurzo m. p.

Poznam. Listina táto je preklad z latinského originálu pre slovenskú *natiu* vydaný a Jurajom Thurzom vlastnoručne podpísaný. —

Pohyb v B. Bystrici, na ktorý poťahuje sa listina, zapríčinený Uhrami (?) a Slovákmi proti panujúcim Nemcom, vzbudil istý Erhard Freidenreich, pochádzajúci z Eisenstadtu, v registre mešťanov baňsko-bystrických roku 1595 zapísaný, bydlivší pravdepodobne v dolnom ringu pod č. 8. Muž tento pre svoje energičné vystúpenie musel mnoho pretrpeť. Bol od nemeckej vrchnosti ostro a stále prenasledovaný, v nemocnom stave na mestský dom prenesený a tam inquirovaný, majetok mu ale bol od úradu pre buričstvo zhabaný. — Maďari (Uhri) a Slováci boli za zradcov mesta vyhlásení, preto že si za zástupcov volili advokátov zo stolice, ponevač mestskí advokáti ich obranu prevziať nemohli. Deputácie za deputáciami chodily za palatínom Thurzom, za Martinom Benickým do Žiliny, do Bytče, do Rajeckých Teplíc, do Prešporku k vymoženiu práva utlačovaným, čoho dostalo sa žalobníkom konečne traktátami thurzovskými a pálfovskými. — Boj tento medzi národnosťami baňsko-bystrickými trval za 150 rokov.

(Archív b.-bystrický, fasc. 318, Nro. 9.)

Ján Pogroni z Vígľašu žiada rychtára a radu mesta Baň. Bystrice o pre dĺženie súdobného termínu, pre slúžebníka svojho Jána Horvátha.

Generosi Egregii, Prudentes ac Circumspecti domini amici et Vicini mihi observ. Salutem et meor. servitior. oblt. Uznavam dobre, ze som ya timýto dnamy služebnika meho Janosse Horvatha, yakssto osobú zemjanskú od Vtty z vezeny meskeho vypital az usqu. 22. dnim Maj, do prava. Ale gyz to nevjem, gestlj czo bil ten muoy sluzebnjk provynil Vtt̄m: aneb komu gjinemu neb nic. Mel som pak tehdj k Vtt̄m vedle dokonany sam osobljve prijiti, a tuze zemansku osobú meho sluzebnjka

Digitized by Google

ku pravu Vttm poslati. Nez ponevass Pan Boh vssemohuzj raczil na mogj manzelku dopustitj veliku nemocz a svug boskí krýz, o ktereyssto nemoczj y zatjm budete muoczj Vmti porozumitj, neslusselo my techdy odgitj ale na tento czas o svú milú manzelku starost mitý: [1]) A ponevass tenze Janoss Horvath sluzebyjk muog tohoto czasú gest mne take velmy potrebny, musel som ho pri sebe zdrzety. A tak Vti prosyme ze toto pravo teprva odlozite. A daly Pan buoch dobre zdravy, kdj bude po rakossy, dokoname giný Termín, aneb ya zde na Výglessy; gestlj kdo bude mity nyeczo stymze sluzebnykom mogj, yakssto so sobu zemjanskú czinity, to pravo osadjm. Nepochibugem tehdy ze to Vti podobne pritelstvo a susedstvo mi ucinite. A stym Vtty Panu bohu poruczím. Datum in Arce Vygless, die 21 maj 1620.

Vmtí: Pritel a sused

Johannes Pogronj m. p.

Generosis Egregiis Prudentibus ac Circumspectis Dominis, Judici et Juratis Civibus Liberae regiae Montanaeq. Civitatis Novisolien. Dnis et Vicinis observ.

Novisolium.

(Archív b-bystrický fasc. 190. Nro 47.)

[1]) Táto manželka Pogroni-ho bola rod. Thurzova.

Digitized by Google

OBSAH.

Strana

Georgii Ribay Sexcenta et octo Adagia slavica. *Z.* 3
Vývin keramiky a slovenská majolika. Podáva *Pavel Socháň* . . 26, 97
Miestopisné úryvky z Gemera. Podáva *Julius Botto.* III. Muráň a hrad Muráň. IV. Údolie gemerského Turca 47, 152
Upozornenie na dejepisné, náboženské a prírodné pamätihodné veci v stolici trenčianskej. *Romuald Zaymus* 55
Starobylý nápis rimanský. *Fr. V. Sasinek* 63
Zvyky a obyčaje v Košťanoch. Podáva *Janko Púrička* 67
Soznam sbierky húb, in natura, v prirodzenej podobe, sosbieraných a präparovaných *Andrejom Kmeťom,* venovaných Museálnej slovenskej spoločnosti . 75
Ľudová liečba v Turci. (Pokračovanie z II. roč., sv. II.) Podáva dr. *J. Petrikovich* 83
„Rozmlúvání mládence se smrtí". Z cechmistrovských pohrabných »vinšov a rečí« v Trenčiansku. Podáva *Joz. Ľ. Holuby* 89
Miestne báje a skazky. Podáva *Ľud. Ad. Reuss* 193
Príslovia, porekadlá a úslovia. Z novej sbierky *Ľ. V. Riznera* usporiadal *A. P. Z.* 162
Hry našich detí. *Vršatský* 179
Archív 93, 187

Digitized by Google

Prosíme všetkých priateľov dedovizne slovenskej, i tých, ktorí už v *Sborníku* uverejnenými vzácnymi plodmi ducha svojho podnik národný a vlastenecký na spôsob uznaný, cenný, chtivo podopreli, i tých, ktorých s vďakou prijaté literárne príspevky pre úzkosť priestoru nemohly byť uverejnené až posiaľ, a ktorým všetkým za priazeň a vrelosť k veci dokázanú vyslovuje správa hlboké poďakovanie; no i všetkých tých, ktorí i vedia i majú o čom písať v obore účinkovania Museálnej slovenskej spoločnosti, všetkých prosíme, aby dielo naše či väčšími, či menšími článkami, dopisami, opisami, krátkymi zprávami atď. atď. láskave podopreť ráčili.

Redaktor.

Novým členom Museálnej slov. spoločnosti môžeme prepustiť osem sošitov *Sborníka,* soš. I. a II. (r. 1896, 1897, 1898 a 1899) pri doplatku za každý sošit po 2 K, v to počítajúc aj porto.

Správa.

Digitized by Google

Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti vychádza v neurčitých dobách, avšak každého roku aspoň v dvoch sväzkoch.

Členovia Museálnej slov. spoločnosti dostávajú ***Sborník*** zdarma, no pri doplatku 1 zl. za ročník, ktorý doplatok ku zásielke členovského príspevku pripojiť prosíme.

Poneváč vydávanie ***Sborníka*** so značným nákladkom je spojené, správa s povďačnosťou prijme všetky väčšie-menšie na vydávanie ***Sborníku*** znejúce obete a príspevky.

Všetky zásielky venované museálnym alebo knižničným sbierkam, ako i dopisy týkajúce sa správy ***Muscálnej slovenskej spoločnosti,*** prosíme na meno tejto, všetky články a dopisy týkajúce sa ***Sborníka,*** prosíme zase na meno redaktora ***A. Sokolík-a*** do Turč. Sv. Martina láskave posielať.

Pl. t. priaznivci museálnych sbierok našich prosia sa úctive, aby pri každom kúsku prípadnej zásielky nesťažovali si poznamenať — nakoľko možno — kde ktorý predmet najdený bol, zkade pochodí, čím nález, potažne príspevok, získa na zajímavosti.

Výťah zo stanov.

Členovia Museálnej slovenskej spoločnosti.

Zakladajúcim členom môže byť, kto raz na vždy složí 25 zl. r. č., potažne 50 korún.

Riadnym členom stane sa, kto ročite najmenej 2 zl. r. č. alebo 4 koruny platiť sa zaviaže.

Činným členom je, kto ciele spoločnosti sbieraním a zasielaním predmet museálnych a kniževných sbierok tvoriacich vecí podporovať sa zaviaže a aj skutočne podporuje.

Kto chce stať sa zakladateľom, alebo riadnym a potažne činným členom, ten oznámi to predsedníctvu buďto bezprostredne, buď kroz daktorého člena.

S úctou prosia sa ct. členovia Museálnej slovenskej spoločnosti, aby, každý v svojom kruhu a podľa možnosti, hľadeli budiť záujem za národnovlastenecký tento ústav. Keby každý dosavádny člen behom roku získal aspoň jedného nového člena, čo veru — aspoň po väčšine — nemožno pomenovať nemožnosťou, nielen že zdvojnásobnily by sa materiálne prostriedky spoločnosti, ale zmohutnela by táto aj o vec zaujímajúcimi sa členami a účinkovanie jej stávalo by sa ďalej a ďalej i širším i vnikavejším.

Cena 2 Kor.

Digitized by Google

Digitized by Google

OBSAH.

Strana

Príspevky k dejinám umenia na Slovensku. Niektoré staré kostoly a stenové obrazy z XIII. a XIV. storočia. Napísal *Ján Slávik* 3

Miestne báje a skazky. Podáva *Lud. A. Reuss* 28

Miestopisné úryvky z Gemera. Podáva *Julius Botto* 40

Artikule slovenskej cechy súkennickej v Eberharde na Csallókőzi z r. 1675. Uverejňuje *Ján Kluch* 48

Ukážka podrečia z Tašoli v Ungu. Dľa vypravovania Jána Kotoru z Tašoli zaznačil *Fedor Houdek* 74

Soznam živočíchov, darovaných Museálnej slovenskej spoločnosti predsedom *Andrejom Kmeťom.* Sostavil dr. *J. Petrikovich* 77

Dva kmotrove. Slovenská poviedka z Gánoviec vo Spiši. Spišským nárečím podáva *Ján Kovalčík* 82

Archiv 88

Digitized by Google

SBORNÍK

MUSEÁLNEJ SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI.

Rediguje:

A. SOKOLÍK,
tajomník.

Ročník VI.

TURČIANSKY SV. MARTIN.
Tlačou knihtlačiarsko-účastinárskeho spolku. — Nákladom vlastným.
1901.

Digitized by Google

Digitized by Google

Príspevky k dejinám umenia na Slovensku.

Niektoré staré kostoly a stenové obrazy z XIII. a XIV. storočia.

Napísal *Ján Slávik.*

Keď v jaseni r. 1898 písal mi bol luborečský cirkevný dozorca p. Viktor Goldperger o tom, že stroja sa tamejší starobylý kostol obnoviť a povzbudzoval som tohože, aby dal pozor na staré stavebné pamiatky a možné tam stenové obrazy a v páde nálezu aby hneď telegrafoval ministerstvu osvety a krajinskému museu cieľom zachránenia umeleckých pamiatok: vtedy neufal som sa, že sa moje predpokladanie tak skvele splní a Luboreč stane sa chýrnou svojimi freskami, majúcimi značenie nielen pre dejiny Luboreče, ale i pre dejiny umenia dávnej doby.

Luboreč (mad. Nagy Libercse) v súsedstve Luboriečky (Kis Libercse), Maškovej a Závady ležiaca obec, západne od Lučenca a Haličského zámku, je známa slovenskému obecenstvu už po tom, že tam čo evanjelický farár účinkoval slovenský básnik Daniel Maróthy. Obec má asi 600 obyvateľov evanjelického náboženstva a chotár niečo vyše 5 tisíc katastrálnych jutár poľa a hory.

Vlani r. 1899 hneď z jari chytili sa tam skutočne do práce obnovenia kostola a súčasne i stavby chybujúcej dotedy veže. Stavbu oddali lučenskému majstrovi-podujímateľovi. Menovaný už dozorca spolu s tamejším farárom p. Andrejom Gömörym a inými dali si na veci záležať a pozorne odstraňujúc vrstvy vakovky, na spodnejších vrstvách našli obrazy, o čom keď uvedomili najprv krajinské museum, dlho odpovede nedostávali, za ktorý čas podujímateľ, chcejúc zamestnať svojich ľudí, vzdor zákazu mnohé staviteľské pamiatky zničil, dvoje gotických dverí vylámal, kresané kamene z nich dal čiastočne znovu kresať a upotrebil ich do múru veže i na podporné piliere. Dozorca s farárom obrátili sa potom na ministerium osvety, oznámiac mu nález stenových obrazov; a toto, poťažne krajinská spoločnosť pre umelecké pamiatky potom už vy-

Digitized by Google

slala znalca Petra Gereczeho, ktorý ďalšie rúcanie staviteľských pamiatok pristavil, odkrývanie obrazov upravidelnil, odkryté obrazy fotografoval a v periodickom vydaní Archeologiai értesitőve (XIX, 4. na str. 305—310) o tomže náleze i širšie obecenstvo uvedomil a svoju znaleckú mienku uverejnil.

Počas odkrývania obrazov a prestavby kostola bol som natoľko zamestnaný, že čo ako by som bol rád, nemohol som ísť na Ľuboreč; videl som už prestavený kostol a niektoré zachránené obrazy len v jaseni, i to bežne; zvedavý som bol tedy aspoň na znalecký úsudok p. Gereczeho a na jeho sľúbenú publikáciu, pojednanie. No v očakávaní sklamal som sa nielen ja, ale zvlášte zaslúžilí odkrývatelia obrazov, keď sme čítali už pripomenuté krátke a nedôkladné, patrne spešné a povrchné jeho pojednanie. Odhliadnuc od pobočných vecí, že dozorcu menuje kurátorom (gondnok) a tak mieša dva úrady spolu a tvrdí, že za dobré uznal opatriť kostol novými oblokami, novou povaľou i vakovkou *podujímateľ*, kdežto rozhodla si to *cirkev* sama, aby sa jej nesvalil chrám Boží, už veľmi porúchaný a aby bol vidnejším, primeraným ku službám Božím, i vo váž-nejších veciach je nedôkladným, povrchným. Pre príklad uvediem nasledovné. Podávajúc pôdorys kostola, nepresvedčil sa o tom, že i prúčelná západná strana lode kostolnej končila sa polygonálne a síce troma stranami osemuhelníka, podobne ako apsis (svätyňa). Rozmery pôdorysu udáva na tak malé (1 : 100), akoby dĺžka lode obnášala len niečo vyše štyroch metrov a šírka v svetlosti ani 2 metre. Potom už hovorí, že bol to „igénytelen falusi templom, melynek még sanctuariuma sem volt boltozva"; to stojí, že bol to skromný dedinský kostol: ale už pravidelne stavané oporné piliere zvonku svätyne maly ho upozorniť na to, aby vis à vis ním vo vnútri tejže hľadal pod odrazenou vakovkou znaky sklepenia a bol by našiel odrazené pätky klenbových rebier, ktoré svedčia o tom, že svätyňa skutočne bola sklepená. To sa dalo zatvárať i z inej kombinácie, o čom pozdejšie bude reč. Tiež videl p. Gerecze zlomky oblokov a ránce šiat, kde iní zreteľne videli rám, okraj obraza a podobné. Ani nejasnou reprodukciou udajných stenových obrazov ľuborečských, zhotovenou iste dľa fotografie ním prevedenej, ani písaným slovom neoduševnil smerodajné kruhy ku obeti cieľom reštaurovania alebo zachránenia obrazov, čoho by ešte zaslúžily. Veď sám tvrdí, že spomínané obrazy čím ďalej, tým viac tratia na živosti farieb i je to pochopiteľným, zrejmým, že časom stanú sa neznateľnými.

Niektoré umelecké pamiatky boly už vtedy porúchané, keď Gerecze na Ľuboreč prišiel, a neboly na udržanie; niektoré stenové obrazy ale v lodi chrámovej na jeho slovo, ako vraj menej cenné a príliš porúchané, zkazili, zavakovali, bez toho, že by farevné snímky boli s nich vzali. Pri ich opisovaní teraz už musíme veriť tomuže pánovi, poťažne iným svedkom, zvlášte odkrývateľom obrazov.

Digitized by Google

Povrchnosť a čiastočne nesprávnosť publikácie p. Gereczeho viedla ma k tomu, že som si zaumienil vybrať sa znovu na Ľuboreč a prezrieť, preskúmať čo sa ešte dá a opísať to i nášmu obecenstvu. Pritom mienil som zabočiť i na Turíčky, kde sú ešte staršie stenové obrazy v tamejšom kostole a tiež verejnosťou dosiaľ málo povšimnuté, ač je tomu už 14 rokov, čo sú odokryté zpod vakovky. A poneváč obrazy bez reprodukcií dobre opísať nemožno, preto som prosil tajomníka MSS. p. Andreja Sokolíka, aby ta účinkoval, žeby touže spoločnosťou vyslaný bol p. Pavel Socháň, ktorý by, čo sa dá, odfotografoval, aby tak aspoň obrysy obrazov, ktoré po niekoľko rokoch zaniknú, zachované boly pre potomstvo. I vybrali sme sa koncom mája roku 1900 s priateľom Socháňom ako i s maliarskym akademikom, u mňa sa baviacim pánom Jaroslavom Augustom, na vedeckú žatvu, — ale výžinok, výsledok, bohužiaľ, pochybel zvlášte v tom, že sa fotografie stenových obrazov tak, ako i Gereczemu, nezdarily. Na šťastie Augusta sosňal majstrovsky tri obrazy, dva v Ľuboreči a jeden na Turíčkach, ktoré nám dajú tušiť o umeleckej cene i ostatných tamejších obrazov.

Prv, než by sme si tieže opísali, za potrebné držím pribaviť sa trochu pri tých stavebných slohoch, ktoré poznať nám je potrebné k porozumeniu nasledovného pojednania, totiž pri slohu románskom a gotickom aspoň natoľko, nakoľko to potrebujeme ku tomuto pojednaniu a k rozoznaniu slohu dedinských skromnejších kostolov. Chrámy nemôžu byť novšie, než obrazy na ich stenách namaľované, ale buď sú staršie, alebo súveké; keď tedy chceme čo i len približne určiť vek, v ktorom boly stenové obrazy namaľované, musíme vedieť čo i len približne určiť i časodobu, v ktorej patričný kostol musel byť zbudovaný. A to sa omnoho lepšie, než v novšom veku, dá určiť pri starodávnych kostoloch, keď sa v každom veku len v tom slohu stavalo, aký práve vtedy za vrchol staviteľského umenia považovali, alebo, ak sa tak možno vysloviť, aký práve vtedy bol v móde. V inom slohu stavať, než v akom sa všeobecne stavalo, znamenalo by bolo vtedy toľko, ako keď by teraz niektorá pani začala nosiť — krinolínu. Preto ako po kroji možno aspoň približne poznať vek, storočie alebo i desaťročie, v ktorom tenže panoval, tak je to i s dávnym staviteľstvom. Ak v tomto ohľade sú i výnimky, budú to iste zriedkavé. I keď by bol chcel staviteľ napodobniť staršie vzory, ač sa to v XIII—XV. storočí, o ktorých je reč, z pravidla nestávalo: nemožno, žeby jedným prvkom, ozdobou, premenou nebol prezradil svoj vek. Tým viac, keď sú slohové prvky v súhlase, možno temer s istotou, no čo i len približne zatvárať na vek jednotlivých stavieb.

Románsky sloh vyvinul sa na základe basilikového najprv u Frankov, odkiaľ sa rozšíril medzi národami k západnej rimskej cirkvi sa priznávajúcimi. Z basilikového prevzal mnohé prvky, zvlášte okrúhlu apsidu (zväčša svätyňu), do polkruhu sklepené dvere a obloky. Kostoly stavané

Digitized by Google

boly z pravidla s troma loďmi, z ktorých prostredná zpočiatku opatrená len povalou, bola obyčajne raz tak široká a vysoká, ako pobočná loď, ktorá posledná bývala zasklepená krížovou klenbou. Pod apsidou a čiastkou lode bývala hrobka (krypta). — V románskom slohu možno rozoznávať tri periody, a síce od VIII. po X—XI. storočie dobu vývinu s hrubými, nevyvinutými formami; potom panoval vyvinutý sloh s krásnymi portálami, oblokami, stĺpami a konečne asi od prostred XII. storočia — u nás niečo pozdejšie — až po XIII. storočie takzvaný pozdný alebo prechodný románsky sloh, v ktorom stavali už nie okrúhle, ale polygonálne (mnohouhelné) apsidy a miesto pásikov upotrebovaly sa pri sklepení už vyložené (dolu pod sklepenie visiace) rebrá, a dvere i obloky sklepené boly už do lomeného alebo ostrého obluku, tedy podobne ako v gotike, ale pravda všetko s prvkami románskeho slohu. V románskom staviteľstve obloky zväčša bývaly malé, úzke, poneváč boly ešte bez skla [1]) ale na von i dnu k lícu steny rozšírené, aby viacej svetla prepúšťaly. Zväčša na vežiach bývaly i dvojité, ba až tri i štyri obloky, spojené stĺpikami. Z tej doby máme u nás viacej kostolov, pravda, mnoho ráz prestavovaných, slohu nezodpovedave preinačovaných. Tak medzi inými spomeniem saský a babinský vo zvolenskej stolici; že i krupinský bol v dobe románskeho slohu stavaný, na to poukazujú ešte obloky na veži a okrúhla apsis bočnej lode kostolnej. Ale z najzachovalejších je terajší katolícky kostol dobronivský s troma loďami a vežou, na ktorej nad spodnejšími veľkými okrúhlo zasklepenými oblokami sú v najvyšších dvoch poschodiach dvojité na východnej i severnej strane výtečne zachované obloky, predelené okrúhlym stĺpikom, kresaným z jednoho kameňa. Stĺpik stojí bezprostredne, tedy bez plinty (kamennej dasky) na poprsnom nesošikmenom vodorovnom múre; na vrchu stĺpika je oblún, ako by stisnutá, roztlapčená kamenná guľa, symbolicky zobrazujúca tarchu na stĺpiku zavalenú; na oblúne mohutný hlávik (česky hlavice; náš ľud užíva výraz hlávik), prechodiaci *sedlom* na von i dnu v líce múru, na ktorom sa spájajú pravidelné polkruhy zasklepenia dvoch oblokov. Podobné dvojité obloky sú i na najstaršom kostole Starého mesta pražského, totiž na svetlíku kaplnky Sv. Kríža v Prahe. (Viď Letem českým světem soš. 25. č. 301.) Ďalej zachovalé ale vo väčšine zamurované a na povale nad terajším sklepením ešte viditeľné sú vysoko na stenách hlavnej lode malé podlhovaté románske obloky; tiež i na apside južnej lode

[1]) Na Ľuboreči pred niekoľko rokmi zomrela starká ženička, ktorá vyprávala, že za jej detinstva boly tam len drevené domy s malými oblokami bez skla; a aká to vraj pýcha bola, keď si prvý gazda dal do oblokov sklá osadiť. Ináče boly len drevenè obločnice, ktoré sa s boku na oblok zasúvaly a keď potrebovali svetla, odsúvaly. Obyvateľov domu, ktorý bol na Ľuboreči prvý zo skál stavaný, až dosiaľ menujú múrovcami, *múrovci*. V mnohej obci v Honte a Novohrade sú priezviská Murovaný, Múrovec atď.

Digitized by Google

zvnútra síce zamurovaný, ale zvonku ako slepý viditeľný je ešte oblok, dľa ktorého súdiť možno, aké boly pôvodné obloky na bočných lodiach dľa veľkosti i podoby; nielen boky a zasklepenie, ale i spodok obloka, takzvaný poprsný múr je sošikmený, aby dažďová voda dolu po ňom ľahšie stekala. Zachovalé sú ešte obidve okrúhle apsidy bočných lodí; severná je zakrytá pristavenou sakristiou; pôvodné bude i krížové sklepenie bočných lodí, ako i piliere, na ktorých stoja múry prostrednej lode a veže. Piliere končia sa na vrchu echinami a abakami (kamennými doskami nadol smerom ku stĺpiku zaokrúhlenými), z ktorých vychodia pravidelné obluky. Prvky prechodného slohu na celom stavisku nebadať. Preinačovaný, veľkými oblokami na bočných lodiach ako i priestrannou bránou opatrený bol tento kostol a prostredná loď zasklepená už len v časoch renaissance, dľa dokladov dejepisných už len v XVII. storočí; ani povtedy ani odvtedy — odhliadnuc od vystrojenia — na ňom nebolo mnoho fušované.

Žiadúcne by bolo, aby i iné kostoly románskeho a gotického slohu na Slovensku opísané boly, poťažne aspoň soznam o nich odbornou rukou aby bol sostavený. Bolo by to potrebné nielen k dejinám staviteľského umenia, ale poneváč iste mnohé kostoly ešte skrývajú pod vrchnou vakovkou staré obrazy a ornamenty, tedy i doklady k iným umeniam. A tak vôbec sú a môžu byť svedkami kultúry dávnych časov. Treba ľudí na to upozorňovať, aby v čas reparácií starých budov mnohé umelecké pamiatky pod neumelou rukou navnivoč nevyšly.

Po románskom slohu stavalo sa v gotickom, ktorý zase možno deliť na tri doby: ranný od XIII. storočia s niektorými ešte prvkami románskymi, prevažne valcovými ozdobami a polovalcovými alebo aspoň hrubými, massívnymi hranatými rebrami v sklepení; vyvinutý v XIV. storočí, u nás niečo i pozdejšie, v ktorom prevláda smer svislý, tvary štihlé, článkovanie v priereze neraz i hruškovej podoby, obloky veľké už zasklené (do šesť alebo osmohranných malých olovených vrúbení), často s malbami na skle a mnohými složitými a bohate článkovanými časťami krásnej gotickej stavby; a konečne pozdný sloh gotický po XV. storočí, v ktorom sa ešte i v dobe renaissančného slohu kostoly často budovaly, s prištihlými rebrami, ktorých prierez v pomere hrúbky ku hĺbke prevyšoval pomer jedno ku dvom. Pozdnú gotiku charakterisuje i sklepenie v podobe prierezu oslieho chrbta (Tudorov obluk) a v oblokových kružbách miesto trojlistovej podoby upotrebovali často podobu plameňa, — kruh v jeden bok s cípom, do ostra sa končiacim.

Z gotickej doby máme veľmi mnoho kostolov na Slovensku; početné sú bez veží, lebo k ich stavbe vyžadovali sa nielen umelci-majstri v staviteľstve, ale zvlášte veliký náklad, poneváč zväčša stavané boly z umele kresaných kameňov; preto sa nedivíme, keď pre ohromný náklad i mnohé veľkomestské dómy zostaly až dosiaľ bez dokončených veží, ač na ich

Digitized by Google

dostavení pracovalo sa cez storočia. Miesto veží stavali u nás pri takých kostoloch drevené zvonice, akých z pozdejších časov mnoho jesto zachovaných.

V časoch románskeho a gotického slohu stavaly temer výlučne len staviteľské cechy, poťažne staviteľ-majster, ktorý so svojimi paliermi, tovaryšmi a učňami tvoril cechu, strážiacu svoje tajnosti a usilujúcu sa iné prevýšiť. Do staviteľských ciech patrili i maliari, poťažne títo boli sami staviteľmi.

So zaujímavých gotických kostolov spomeniem tu dačolômsky v hontianskej stolici, majúci dvoje dverí ozdobených dvojitými valcovými kružbami. Južné z nich majú rovné nadpražie, podporované v uhloch konsolami, tedy ešte prvky románskeho slohu; západné v prúčelnom múre sú 2 metre 70 cm. v svetlosti vysoké, ale ostenie majú dosť plytké. — Chrám bol pôvodne bez veže. Na južnej stene chrámovej lode zachované sú s mrežami dva obloky z doby rannej gotiky, vrúbené kameňami, ktorých hrany sú jednoducho sošíkmené, skresané. Na severnej stene nebolo pôvodne žiadnych oblokov. Svätyňa v slohu vyvinutej gotiky pekne sklepená o 22 poliach, tvorených na hranách vyhĺbenými, ale zato nie pretenčenými rebrami, spočívajúcimi na obyčajných konsolách a zatvorenými na vrchu dvoma svornikami, opatrená je z vonku pravidelnými podpornými pilierami, ktorých hrúbka ku hĺbke má sa ako jedno ku dvom; a na nich, ako i na celej polygonálnej svätyni je odskok múru (sokeľ, česky: trnož) z kresaných kameňov na sošíkmenom poli vyhĺbených o mnoho vyšší, než na chrámovej lodi, kde len obyčajný múr, odstavený kosmo, tvorí značne nižšie ležiaci odskok (sokeľ). — Kružba vrchnej čiastky oblokov vo svätyni, ako i jednoho v lodi pri kazateľni, prezradzuje už pozdnú gotiku, zvlášte severo-východný oblok na svätyni, majúci plameňovú kružbu. Tak toto, ako i značne vyšší a ozdobnejší odskok múru na svätyni, než na lodi, prezradzuje, že ku staršej chrámovej lodi v dobe pozdnej gotiky, možno že už v dobe renaissance (na čo by poukazoval nie lomeno, ale do polkruhu sklepený víťazný obluk s gotickými pätkami), bola svätyňa pristavená a oblok pri kazateľni zväčšený; a len dobre pozdejšie, snáď v XVII—XVIII. storočí pristavená mohla byť veža, so slohom kostola nijak sa nesrovnávajúca. Chrámová loď opatrená je tam, kde sa prôčelný múr s bočnými spája, uhlopriečne postavenými podpornými pilierami. — Pozoruhodná je v lodi tohoto chrámu ešte i kasetovaná povala z r. 1713, záležajúca zo 102 tabiel pomalovaných zväčša ornamentom z ríše rastlinstva spojeným s geometrickým; krem toho rak, jelene, Adam a Eva, 7-ramenný svieceň a podobné.

Do každého ozdobne kresaného kameňa vrývaly cechy — krem konštruktívnych znamienok, označujúcich stranu, ktorou má byť s druhým kameňom spojená, — i svoje cechové odznaky, na ktoré treba pri rúcaní, poťažne preinačovaní starých stavísk pozorovať a ich svedomite od-

Digitized by Google

kresliť; lebo ony nám podajú svetla pri určení staviteľských ciech, ktoré kde mohly byť, a ako ďaleko sa ich činnosť rozprestierala.

No ač mnoho kostolov aspoň čiastočne zachovaných máme u nás z tej dávnej doby, musíme predsa uznať, že ani jeden národ v Uhorsku nevytvoril v architektúre a v maliarstve niečo nového, aspoň žiaden nový sloh a smer; áno ani individuálnosť nášho ducha nie je dostatočne v starodávnom staviteľstve vyrazená ani po stránke konštruktívnej, ani dekoratívnej (ornament). V dávnych časoch najmajetnejšími, lebo výsadami opatrení, boli snáď Nemci v mestách; ale i tí prijímali len hotové, to, čo duch ich súplemenníkov v umení vytvoril, poťažne prevzal od iných.

Tak staviteľstvo, ako i maliarstvo prišlo k nám z Italie buď rovno na Benátky, buď prostredníctvom Nemcov a Čechov. Ide teraz len o to, určiť čas, kedy ktorý stavebný sloh dostal sa k nám? A to je možné popri určitých písomných udaniach, na stavbu jednotlivých budov sa vzťahujúcich, len porovnaním dľa slohov čím početnejších starých stavieb. Poneváč sa to v Uhorsku dosiaľ málo konalo, preto sú i mienky znalcov u nás veľmi odchýlne ohľadom určenia veku starších kostolov. Pre príklad uvediem len to, že dr. Rómer niektoré kostoly, ktorých stenové maľby opísal, pokladá za novšie, než sú dľa mojej mienky; kdežto Majláth turíčske obrazy snáď i o jedno storočie považuje za staršie, než môžu byť.

Akže dobronivský kostol stavaný bol po tatarskom vpáde, čo by sa z toho dalo zatvárať, že Tatári skutočne vypálili Krupinu i Zvolen, a tak i medzi týmito mestami ležiacu Dobronivú: tedy v prostred XIII. storočia stavalo sa na tomto okolí všeobecne ešte románskym slohom. A jestli baňsko-bystrický špitálsky, teraz kláštorský kostol v Dolnej ulici bol skutočne r. 1303. a v nasledujúcich vystavený hneď s tými prvkami, aké dosiaľ vidno na ňom z časov rannej a vyvinutej gotiky, tedy už v prvej polovici XIV. storočia bol by sa u nás gotický sloh udomácnil. Na posledne menovanom kostole dvere od ulice s hlboko profilovaným ostením majú v tympanone, totiž nad nadpražím a pod gotickou kružbou dvier poprsie Krista Pána, peknú to na ten čas prácu skulptúrnu. Sakristia sklepená je v rannogotickom slohu s rebrami massívnymi; pri nej postavená kaplnka už vo vyvinutom gotickom slohu s rebrami štihlejšími, malovanými oblokmi a stenovými obrazmi už obnovenými.

Ale keď pripomenuté otázky zostanú ešte i neriešenými, isté je predsa, že umenie, v tomto prípade tak staviteľstvo, ako i maliarstvo, dosť zavčasu prešlo z Italie, poťažne z Nemecka a z Česka i do našej vlasti. Nemáme si predstavovať, že potrebné boly storočia k tomu, kým sa isté slohové premeny od súsedov k nám dostaly. Živé styky našej vlasti so súsednými krajinami umožnily to dosť skoro. Zvlášte pozdejšie panovníci z anjouskeho i českého kráľovského domu, ako i domáci (Matej I.) doviedli sebou, poťažne povolávali do našej vlasti umelcov,

Digitized by Google

stavajúc a obnovujúc svoje sídla, a ich príklad nasledovali veľmoži na svojich početných hradoch a zámkoch, a tiež i mešťania vo svojich chrámoch a domoch. — Netrpí pochybnosti, že zvlášte v XIV. a XV. storočí sotva bolo kostola a to i na dedinách, ktorý by bez všetkých umeleckých ozdôb bol býval; zväčša boly vymalované, freskami opatrené. To vtedy tak patrilo ku potrebám kostola, ako teraz oltár, lavice a iné vnútorné sriadenie.

Veľká potreba na umelcov, početné stavby a maľby dajú s istotou zatvárať na to, že neboly to všetko len diela cudzích umelcov, lebo kdeže by ich boli toľkých z cudziny nabrali, koľkí potrební boli, ale že i tu musely kvitnúť početné staviteľské cechy a maliarske školy, poťažne boli početní staviteľskí a maliarski majstri.

Ktorý staviteľ, poťažne ktorá kde sídliaca staviteľská cecha vystavila ľuborečský kostol, to už sotva kto bude môcť určiť. Ale všetky známky poukazujú na to, že stavaný bol v dobe rannej alebo aspoň na začiatku vyvinutej gotiky. Gerecze udáva na uvedenom už mieste, že postavený bol koncom XIV. alebo začiatkom XV. storočia; Fr. Kubínyi, Flor. Rómer, Imro Madách a zvlášte architekt Henszlmann ale (Orol r. 1874, str. 55.) že v XV. storočí. Ale svoju mienku ani jeden neodôvodňuje. Súdny čitateľ po prečítaní tohto sám bude môcť určiť, že chrám pozdejšie, než koncom XIV. storočia sotva mohol byť stavaný; pravdepodobne ale ani skorej nie, než začiatkom tohože storočia. Že by skorej bol stavaný, poťažne na gotiku prestavený, toho znaky nikde som nenašiel. Až do vlaňajšej obnovy chrámu bola síce hrobka pod svätyňou, čo predchodí v dobe románskeho slohu, ale tá mohla buď zo staršieho, na tom mieste snáď stojaceho chrámu pozostať, alebo mohla byť pozdejšie po vystavení terajšej svätyne vykopaná a vymurovaná, lebo bola udajne značne menšia, než svätyňa, s touto nemajúc spoločné základy a múry. Škoda, že v hrobke najdené a pre antropologov iste zaujímavé dve nerovnej veľkosti kostry, so šikmými, v jeden bok naklonenými abnormnými lebkami neboly zachránené. Mohly patriť otcovi a synovi, niekdajším snáď zemanom a patrónom ľuborečským. Hroby boly najdené i v lodi neďaleko južných dverí smerom ku kazateľni, ale na pravidelne stavanú hrobku v lodi nenatrafili.

Pôvodné múry chrámu, pri spodku značne hrubšie, než pri vrchu, majúce pri zemi 105 cm., vo výške dverí už len 90 cm. a hore vyššie ešte menej hrúbky, stavané boly z posbieraných, nie lámaných, zväčša nie veľkých skál, možno tak, že medzi dve dosky naliali horúcej malty a do nej nahádzali akékoľvek, i potočné skaly a ubili, a keď to stuhlo, potiahli dosky do výšky a pokračovali v nalievaní a ubíjaní múru až do vrchu. Len tie miesta, kde vyžadovaly sa dľa gotického slohu kresané kamene, stavané boly — ale súčasne s ostatným múrom — z hrubozrnného pieskovca; lebo múr okolo týchže kresaných častí nebol pohý-

Digitized by Google

baný a tak tieže nemohly byť pozdejšie, do staršieho snáď múru vkladané. — Výška kostola i svätyne v svetlosti je teraz 6 metrov 20 cm., ale svätyňa bola asi na 1 meter v dávnom veku nadstavená; snáď i len vtedy, keď jej gotické sklepenie bolo dolu sobraté; lebo v nadstavenom múre vidno bolo vraj také kresané kamene, aké z rozobratého sklepenia použité byť mohly.

Pred viacej rokmi videl som, že spodok severnej steny loďovej bol vypadnutý asi na dva metre zdĺže a aspoň na 30—40 cm. zvýše a toľko zhĺbe od vonkajšieho líca; na stene takto pohýbanej visel chór, ktorý v čas slávnosti bol veru ľudstvom preplnený; a múr ten, záležajúci zo skál ako päsť alebo ľudská hlava, nesvalil sa. Takto a podobne pohýbaným múrom pomáhali pristavovaním vonkajších pilierov. Na severnej stene loďovej pôvodne nebolo obloka.

Západný prúčelný múr lode musel byť druhý raz prestavovaný, čo bolo zreteľne poznať nielen na múre, kde sa spájal s južnou i severnou stenou pôvodnej lode, ale zvlášte po tom, že v čas tej prestavby musel byť kostol o niečo predĺžený, tak že vnove postavený prúčelný múr prišiel ponad hroby, prerežúc ich asi cez drieky tak, že jeden konec hrobu poťažne kostry zostal dnu pod kostolom, iný von za múrom. Ale dvere poukazovaly na ten istý sloh i spôsob stavby, čo i južné; a tak pravdepodobne diala sa prestavba prúčelného múru nie veľmi dlho po stavbe kostola. Kedy sa to mohlo stať, na to nám poukážu ďalšie znamenia. Či i pôvodne, pred tou prestavbou, loď zatvárala sa troma stranami osmiuhelníka, alebo len jedným priečnym múrom, to sa teráz už nedá zistiť; ale že vtedy ešte znali pravidlá gotiky, keď priečny múr znovu prestavovali, na to poukazuje i protipostavenej apside zodpovedajúci zátvor lode, totiž tri strany osemuhelníka.

Ako obyčajne v dávnom veku, i tohto chrámu svätyňa stavaná je východne od lode; je užšia, než chrámová loď, oddelená od tejto víťazným lomeným, tedy gotickým oblukom; ako už spomenuté, je polygonálna apsida a okrem krátkych bočných stien víťazného obluka, záleží z 5 strán osemuhelníka; dlhá je 6 metrov 30 cm. a široká v svetlosti 5 metrov 10 cm.; loď bola dlhá 12 m. 80 cm., teraz je ale i s novou prístavbou 16 m. 60 cm., tedy so svätyňou v svetlosti blízo 23 metrov, k čomu príde pripočítať ešte novopostavenú vežu. Tmavé miesta pripojeného pôdorysu ukazujú nám múry, ktoré ešte z pôvodného kostola stoja; polotmavé ukazujú vlani zborené; a jasné s výnimkou víťazného obluku z pôvodného kostola stojacieho, svedčia nám o novej prístavbe. Ako vidno, svätyňa i loď je máličko od osy na juh odchýlená tak, že južné pole víťazného obluka je niečo širšie od severného. Pri dačolômskom kostole je opak toho. — Loď ľuborečského kostola bola pôvodne stavaná bez oporných pilierov, tedy nemali ju v úmysle zasklepiť; ale na apside preväzované sú oporné piliere s múrom a tak naraz s múrom

Digitized by Google

a pravdepodobne v jednom veku i so sklepením boly stavané. Z pôvodných úzkych rannogotických oblokov zachovaný je už len jeden na južnej stene

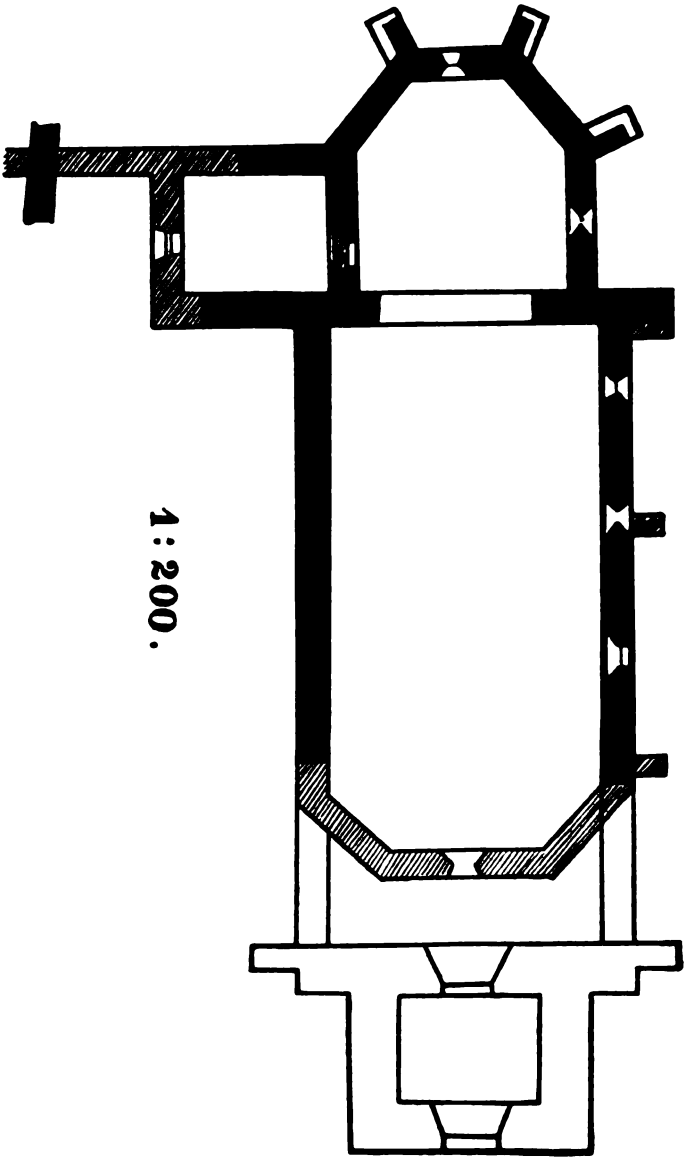

Pôdorys ľuborečského kostola. [1])

apsidy, druhý je zamurovaný pod pilierom vnove prestaveným na južnej stene lode, tretí bol na sakristii, ktorú vlani zborili. Ďalej zachovaný je

[1]) Na pôdoryse tu podatom prvý a tretí pilier na bývalej sakristii má byť bližšie k tejto nakreslený smerom ku ľavej ruke, aby staré piliere padly do osy dvoch na tom mieste spájajúcich sa stien. *Pôvodca.*

Digitized by Google

— ako rečeno — gotický víťazný obluk, deliaci loď od svätyne, na ktorom pätky pod výbehmi oblukov keďby boly odrazené a odrazenou plochou spolu spojené, daly by v malom podobu dolu obráteného víťazného obluka. Zachovaný je predný sošikmený kamenný súm (Thürstock) zamurovaných dverí, vedúcich predtým cez severnú stenu apsidy do sa-

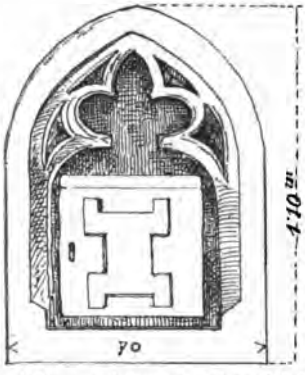

Schránka na oltárnu sviatosť z ľuborečského kostola.

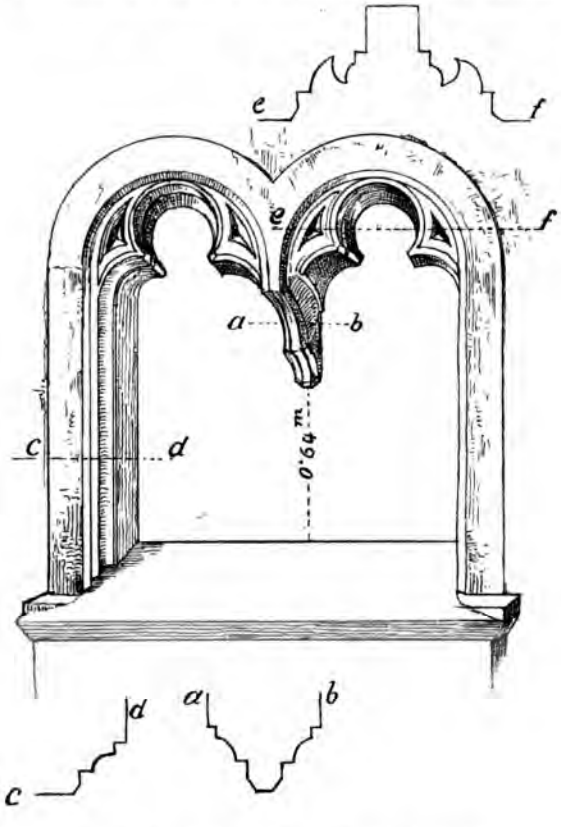

Kňazské sedadlo z ľuborečského kostola.

Digitized by Google

kristie; potom tiež na tej stene schránka na sviatosť oltárnu, zpredu ozdobená z kameňa kresanými kružbami ďatelinového trojlista; nadovšetko ale krásne dvojité sedadlo pre kňazov na južnej stene apsidy, dosť hlboko a pravidelne profilované už v románskom slohu známymi kružbami mníšky, v architektúre preto tak pomenovanými, že sa podobajú okrúhlej hlave, nasadenej na drieku; v celku predstavujú obrysy v plášť zahalenej mníšky. Ponad tieto kružby klenú sa dva polokruhy, v prostred sedadla spojené a dvojitým pekným sedlom prechodia v líce steny. Vrchná kružba v svetlosti 125 cm. vysokého a 120 cm. širokého tohoto sedadla vykresaná je z jednoho kusu kameňa.

Zo zničených terajšou obnovou chrámu architektonických pamiatok zvláštne boly dvoje dvere, jedny na južnej a druhé na prúčelnej tedy tu západnej loďovej stene, udajne dvojitými valcovými kružbami profilované; ale čo je zvláštno, profilovanie roztváralo, rozširovalo sa vraj nie na vonok, ale do vnútra kostola. Na von boly súmy len sošikmené, hrany ostenia gotických dverí skresané tak, ako to ešte vidno na dverach vedúcich niekdy do sakristie. Prečo tu ozdobnejšie kresané ostenie gotických dverí bolo obrátené do vnútra kostola a nie na vonok, ako to pri gotických stavbách zvyklo bývať, to zostane záhadou. Snáď bolo to v súhlase s dvermi, vedúcimi zo sakristie do priliehajúcej budovy, o ktorej bude reč. Pri rúcaní totiž severne od svätyne stojacej, ale už sborit sa hroziacej sakristie, bolo jasne vidno nielen to na múre kostolnom, že táže bola dva razy sklepená, pôvodne gotickým, po druhý raz ale obyčajným dúhovým sklepením, ale i to, že mala okrem dverí južne do kostola, ešte jedny, dotedy zamurované, severne na von zo sakristie vedúce. Pri rúcaní týchže severných zamurovaných dverí bolo zrejmé, že sakristia bola spojená s budovou o túže tesno priliehajúcou, patrne farou, do ktorej zo sakristie viedly dvere, ktoré sa so strany od spomenutej fary zapieraly v stene umiesteným záporom, aký vídať ešte zhusta na starších múraných budovách, zvlášte ku zapieraniu pitvorných dvier slúžiaci a záležajúci zo štvoruhlastého dlhého dreva, ktoré keď sa vodorovne bokom do steny všuplo, dvere mohly byť otvorené; keď ale zo steny von sa vytiahlo poza zatvorené dvere, krížom až do protipostaveného múru-boku dvier, tieto nemohly byť otvorené. Z tohoto vidno, že kostol pôvodne otvárali idúc z fary do sakristie a odtiaľ do kostola z vnútra; a zatvárali zase opačným smerom idúc, najprv kostolné dvere, tak na sakristii a konečne dvere medzi touto a priliehajúcou budovou stojace; alebo aspoň pre bezpečnosť, aby cez kostol nebolo možno do fary vniknúť, dvere záporom zapierali. Múry tejto dľa mojej domnienky pôvodnej fary, ako i sakristie a svätyne, boly naraz stavané; nikde nie sú spájané, ale jednotné. Základy tejže fary vidno nielen z vnútra chrámovej ohrady, pozdejšie nad sboreninou vystavenej, ale i za ohradou sboreninu presekávajúcou, ač pre hlboký závoz, hlboko vymytú cestu, aká časom za touže ohradou povstala, vidno ich len na malom kúsku,

Digitized by Google

Spomenul som to ako moju domnienku, že severne ku kostolu priliehajúca budova, spojená niekdy dvermi so sakristiou, bola farou. Teraz fara stojí na protivnej strane, totiž juhozápadne od kostola. — Ale povesť udáva, že na Ľuboreči bol kláštor červených španielskych mníchov, ktorí bývali vraj v budove stávšej asi na strelenie severozápadne od kostola na pozemku až dosiaľ Španím dvorom menovanom; základy tejže budovy ešte pred jedným ľudským vekom bolo vidno. Udajne dľa tejže povesti i kostol patril týmže červeným mníchom. Zdá sa ale, že je to z pomenovania Španieho dvora pozdejšie povstalá bájka. Španí dvor bude akiste panský dvor, ako Špania dolina vo Zvolenskoj značí panskú dolinu (Herrngrund), Španie pole v Gemeri ale panské pole.[1]) Na Špaňom dvore pravdepodobne sídlili ľuborečskí zemskí páni, z ktorých ako najdávnejších známe Šimona a Tomáša, synov Zoluchových, ktorí ako dediční páni mali Ľuboreč (Lyberche, Lyberchen) r. 1299 medzi seba podelenú. Ešte dávnejšie, menovite r. 1271 vládli Ľuborečou mohutní páni a veľžupani zvolenskí z rodiny Kačicovskej (Kachyz). Po Šimonovi a Tomášovi známi sú ešte z r. 1366. Falkos a Peter, synovia Tomášovi z Ľuboreče (Wenzel: Arpádkori uj okmánytár VIII. str. 353 a 364. Fejér: Codex diplomaticus X. 7. str. 254.) Snáď z tejto rodiny jeden dal vystaviť a stenovými maľbami ozdobiť chrám ľuborečský a na južnej strane víťazného obluka, pri východe na kazateľňu, seba kľačiaceho a modliaceho sa a za sebou podobne svoju manželku na stenu vymaľovať; ich podobizne ešte dosť zreteľne vidno, ačpráve čím ďalej, tým viacej kazí sa i tento obrázok. Vernú snímku s neho, maliarom Augustom v zmenšenej podobe prevedenú pripojujeme. Nápis na stužkách, ponad hlavy oboch postáv sa vinúcich, je bohužiaľ už nie čitateľný. — Krem tohoto obrazu, predstavujúceho ako rečeno akiste s manželkou patróna-donátora, zemského pána to ľuborečského, ktorý dal kostol postaviť a vymaľovať, zachované sú stenové obrazy 12 apoštolov a ešte štyroch biblických výjavov na stenách svätyne; na stenách lode ale už len pieta, totiž Mária, držiaca na lone s kríža sňatého syna svojho Krista. Iné obrazy sú zničené.

Najprv si opíšeme dosiaľ zachované stenové obrazy, pravdepodobne z jednoho veku so stavbou kostola pochodiace a potom bežne spomenieme i zničené.

Obraz donátora a jeho manželky na južnej ploche víťazného obluka, nad schodom na kazateľňu vedúcim, je z dosiaľ zachovaných najmenším. Ešte dosť mladý donátor, obrátený k oltáru, drží složené ruky akoby k modlitbe; oblečený je v dlhý plášť, majúci hore stojací golier; v páse je ponad plášť prepásaný, ale dýku, nôž alebo vôbec zbroj za pásom už nerozoznať. Tvár má podlhovatú s pravidelným pekným nosom, nie veľ-

[1]) Vidz Sborník MSS. roč. V. sv. 2., str. 154. *R.*

Digitized by Google

kýma očima, červenou končitou bradou, tiež takej barvy fúzami a vlasmi, akou barvou vlasy a brady maľovať bolo v tom veku v móde. Za ním kľačí tlstejšia v drieku i tvári žena, majúca na hlave iste čipkový dosť hrubý čepiec, aký zvlášte v druhej polovici XIV. storočia nosili, odená v dlhé rúcho so stojatým golierom; v drieku je nie prepásaná; ruky podobne drží hore složené k modlitbe. Tvár má významnú, dobrotu vy-

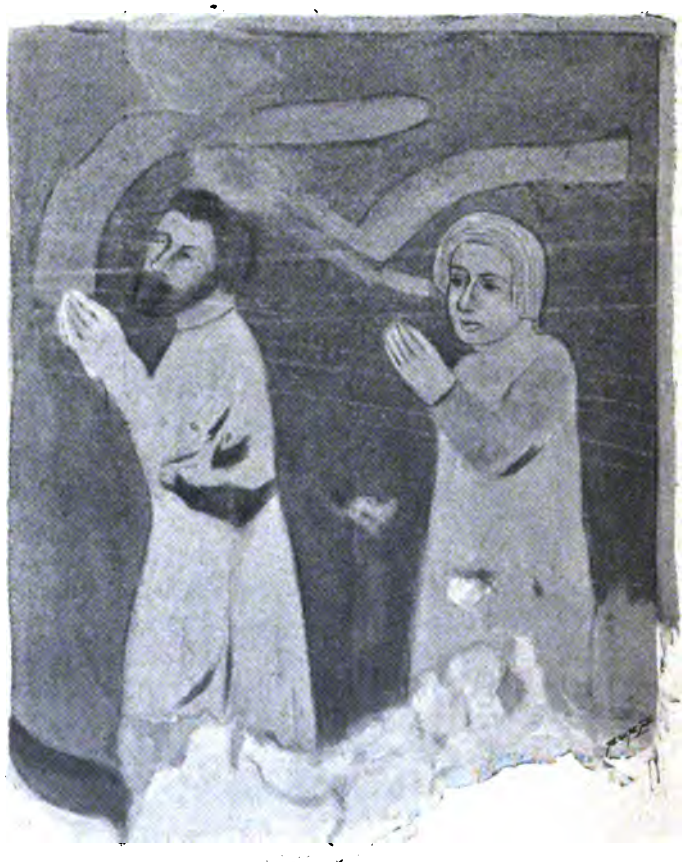

Donator s manželkou z ľuborečského chrámu.

rážajúcu, nos, ústa a zvlášte oči veľké. Aká bola pôvodná barva rúcha oboch, to už nerozoznať; teraz je bľado-červená. Úzadie obrazu červeno orámovaného, je nebovo-modré.

Teraz prejdeme do svätyne. Tam po stenách, a síce nad dvermi, predtým vedúcimi do sakristie, teraz zamurovanými, vodorovne beží na nebovo-modrom úzadí čierny alebo tmavo-modrý, dosť hrubý, veniec z la-

Digitized by Google

lijových listov, obkrúcaný akoby okolo sväzku palíc a asi po každom metre zdĺžky ozdobený veľkou tanierovitou rosetňou alebo sponkou, majúcou okolo veľkého, striedave raz čierneho, raz červeného stredobodu jeden menší a druhý väčší bľado-červený kruh v popolavom poli. I tento veniec, v celku i v podrobnostiach, zvlášte ale v použití lalijových listov a tanierovitých rosetní, motívoch to ornamentu gotického, je patrným svedkom časodoby, v ktorej obrazy maľované boly. Okolie venca je bľadoružové. Nad týmto vencom namaľovaní sú v antických dlhých, bohate ráncovaných rúchach apoštolovia v $^4/_5$ alebo v $^5/_6$ prirodzenej veľkosti; všetci stoja a hľadia smerom ku oltáru a nad ich hlavami zase vodorovne beží podobný veniec okolo po stenách svätyne. Nad vyšným vencom sú už spomenuté 4 biblické výjavy, ktorým najnovšia oprava dala nové, polkruhové orámovanie.

Na severnej stene svätyne sú namaľované štyri postavy apoštolov. Prvý, počnúc od víťazného obluka, drží v pravici o prse oprenú knihu, v ľavej ale obyčajný stojatý kríž červenej barvy a tej výšky, čo on sám. Gerecze menuje ho Ondrejom, môže byť ale i *Filipom*; lebo Ondrej zobrazuje sa viac so šikmým, ležatým krížom, Filip ale buď s krížom v podobe latinského veľkého T (tak zvaným Antonovým), alebo s palicou krížom opatrenou. Ač je tvár tohoto apoštola už silne porúchaná, predsa vidno, že bol pohľadu mužného, odhodlaného a prísneho, muž niečo vyše 50-ročný. Svätokráž (gloriolu) s odstredivými paprškami má do vakovky vškrabanú; spodné dlhé, pri nohách viditeľné rúcho červené, vrchný plášť cez plecia prehodený ale višňovej barvy.

Druhý apoštol v pravej ruke tiež drží knihu červenej barvy o prse oprenú a v ľavej pred sebou sekerku a či topor na krátkom porisku, ktorý znak jeho mučedlníctva dáva nám znať, že má zobrazovať apoštola *Mateja*. Spodné rúcho i vrchný plášť má červenej barvy, hustú nie veľkú bradu ale rozdelenú; brada, fúzy i vlasy sú červené, svätokráž maľovaný.

Tretí apoštol v pravici nad driekom sohnutej drží nôž šikmo koncom ku pravému plecu, ostrím ale dolu obrátený, ktorý znak predstavuje ho ako *Bartolomeja*, ktorého za živa odrali. Na tejže ruke v shybe lakťa má prevesený bunkov; v ľavici ale drží knihu. Pohľad tváre je vyrážajúci bôľ, ale i prezradzujúci um a smelosť. Bradu má hustú, končitú, vlasy bujné; bľado-žltý svätokráž má do vakovky vrezaný a zdobený na vnútornej čiare nasadenými okrúhlymi listami. Spodné rúcho, ktoré mu vidno pri nohách, v drieku, na prsach i rukávoch je tmavo-zelenej barvy, cez plecia prehodený plášť ale červenkavej s bľado-žltou podšivkou.

Štvrtý v pravej ruke dolu pustenej drží knihu, ľavú mu už pre porúchanosť múru neznať. Tvár s riedkou malou končitou bradou vyráža smelosť, čelo má vysoké a vypuklé, spodné rúcho na prsach a na rukáve dolu pustenej ruky viditeľné, je tmavo-červenej, plášť pod bradou sponkou zapätý ale bľado-červenej, višňovej barvy.

Digitized by Google

Na súsednej stene, ktorou sa polygon apsidy severo-východne zatvára, sú nasledujúci dvaja apoštolovia namaľovaní:

Piaty v rade, holobradý mladý muž príjemného, nevinného a úprimného výzoru, držiaci v dolu pustenej pravici knihu, v ľavici pred sebou znak svojho mučedlníctva, valchu (Tuchwalkerstange), akou ho s jeruzalemského chrámu dolu shodeného nejaký súkenník-valchár dorazil. Má to byť tedy *Jakub menší*. Spodné rúcho má fijalkovej, plášť ale snáď blado-žltej, teraz už presne určiť sa nedajúcej barvy. Tmavo-žltý, vo vakovke vrezávaný svätokráž zdobený je na vnútornej čiare nasadenými polookrúhlymi listami.

Šiesty drží v ľavej ruke knihu, v pravej ale, tiež v lakti zohnutej, krátky meč smerom ku pravému plecu opretý; mal by to byť tedy *Pavel*. Bradu má dosť hustú a dlhú, čelo vysoké, nos veľký, orličí; bystré veľké oči, ráznosť i um prezradzujúce. Svätokráž má namaľovaný a nie vrezávaný do vakovky. Spodné rúcho, pri nohách a na prsiach viditeľné, je bladé, plášť ale tmavo-červenej barvy s podšivkou buď tmavo-zelenou alebo modrou.

Zatým nasleduje východná záverná stena polygonu, na ktorej teraz nieto žiadneho obrazu. Gerecze spomína, že nad veľkým gotickým oblokom, ktorý ale mohol byť i pozdejšie, iste ale ešte v časoch vyvinutej gotiky vylomený, mohol byť namaľovaný Kristus. V čas vlaňajšej obnovy bolo tam ešte vidno dva spodné uhly z obraza a na ľavo prsty z nohy anjela tam sa vznášajúceho.

Na južno-východnej závernej stene polygona sú zase dvaja apoštolovia, a síce:

Siedmy držiaci v ľavej dolu pustenej ruke mohutný kľúč, zobrazuje tedy *Petra*; v pravici ale cez plášť, a tak nie v holej, drží oproti prsiam knihu, akoby ju obetujúc Hospodinovi. Hlavu má plešivú, vlasy, fúzy i bradu šedivú, oči veľké, svätokráž žltý; spodné rúcho, ktoré od boku a na prsiach vidno, mohlo byť blado-ružové alebo žlté, plášť ale cez plecia tak prevesený, že i pravú ruku zahaľuje, červenkavej, teraz neurčitej barvy.

Ósmy drží v ľavej ruke o prse oprenú knihu, v pravej kalich, zobrazuje tedy *Jána*; je bezbradý, tváre krotkej a milej; žltý svätokráž má namaľovaný. Spodné rúcho, ktoré mu na prsiach i pri nohách vidno, má červenkavej, cez plecia prehodený, rukama podkasaný a ľavou rukou prichytený plášť ale blado-modrej barvy.

Konečne na južnej stene polygonálnej apsidy sú štyria apoštolovia, a síce v rade.

Deviaty, postavy shrbenej, v ľavej ruke má pálicu na vrchu zaokrúhlenú a tak zobrazuje snáď *Jakuba väčšieho*, staršieho, ktorého čo pútnika

Digitized by Google

zobrazujú, v pravici ale cez plášť drží posvätný chlieb. Bohu v obeť donášané veci zobrazovali umelci v dávnom veku tak, že ich obetujúci držal nie v holej, ale v rúchu zavinutej ruke. Tento apoštol má tu väčší žltou barvou namaľovaný svätokráž, než ostatní apoštolovia; tvár podlhovatú s hustou nie veľkou bradou i fúzami, oči veľké, bystré, pohľad rázny a dosť prísny. Odený je v spodné rúcho barvy modrej, ktoré mu na prsiach a pri nohách vidno, plášť má ale červený.

Desiaty má vškriabanú gloriolu, od iných v tom odchodnú, že je nie okrúhla, ale hranatá, 12—16 hrán majúca. V ľavici drží knihu o prsia oprenú, v pravici ale plášťom až po prsty zahalenej tablu, na ktorej Gerecze videl namaľovanú modlu, následkom čoho menuje apoštola Filipom. Až dosiaľ celkom zrejmá je na table nie podoba nejakej modly, ale stojaceho anjela, majúceho ruky pred sebou k modlitbe složené, krýdla ale polorozpiate, čo je znakom evanjelistu Matúša. Tento milej tváre, mladý bezbradý apoštol má tmavo-zelený svätokráž vškriabaný; spodné rúcho na prsiach a nohách viditeľne červenej, plášť ale bľadoružovej neurčitej barvy tak cez pravé plece a pravú ruku prevesený, že mu nešikovne maľovanú ľavicu voľnou robí.

Jedenásty, krotkej, príjemnej tváre, má neveľkú bradu a zeleno-žltý svätokráž namaľovaný; drží v pravej ruke drúk a tak by bol nie Tomáš, ako ho Gerecze menuje, ale *Judáš Thaddeus*. Ak by mal v ruke oštep, v tom páde predstavovala by postava apoštola Tomáša. — Ľavica skrytá mu je v rúchu popolavej, pôvodne snáď žltej barvy s červeným futrom a podobnej barvy golierom. Konečne na tej istej stene neďaleko východu na kazateľňu

Dvanásty apoštol so zeleno-žltým namaľovaným svätokrážom je starec šedivých vlasov síce, ale plnej tváre. V pravici cez plášť drží otvorenú knihu pred sebou, ľavicu mu neznať, lebo je na tomto mieste vakovka porúchaná. Rúcho mal pôvodne snáď žlté, teraz je neurčité, snáď popolavej alebo umazano-bielej farby.

Úzadie všetkých apoštolov je bľado-modré, nebové.

Značne menšie, ale i menej znateľné sú postavy na štyroch obrazoch nad apoštolmi namaľovaných. Nad prvými štyrmi apoštolmi je zobrazené zjavenie Krista Pána mudrcom, teraz do polkruhu orámované. Na ľavo obrazu sedí Mária v rúchu modrej, teraz už viac čiernej barvy, s opakom žltým, čo vidno ešte na pokryve hlavy. Na lone drží dieťa, Ježiška neodeného. Nad ňou je strecha na stĺpoch, z ktorých dva zreteľne vidno pred ňou. Pri spodku stĺpov jeden z mudrcov s odkrytou hlavou v bľadočervenom rúchu, kľačiac, podáva ľavicou dar Ježiškovi, pravicu má oproti nemu pozdvihnutú. Tento ale siaha oboma rúčkama za darom. Druhý mudrc, majúci na hlave korunu, končiacu sa troma ramenami ďatelinových trojlistov a či lalijovými kvetami, tedy zase príznakom panujúcim v časoch gotiky, v žltom spodnom rúchu a modrým plášťom odiaty; pra-

Digitized by Google

vicou hore zdvihnutou akoby ukazoval na hviezdu, ktorá ale teraz už na obraze chybí, len nejasné papršleky z nej pozostaly; v lavici pred sebou drží kalichu podobnú nádobku. Zatým vidno, ale nejasne, murína, snáď tretieho kráľa, ktorého ako černocha maľúvali, i viacej postáv neurčitých už obrysov; iste sprievod.

Nad piatym a šiestym apoštolom je pravdepodobne narodenie Krista Pána, obraz nejasný, vybľadlý, s neurčitými kontúrami; len v ľavo zreteľne vidno kľačiaceho — snáď pastiera vo fijalkovom rúchu, na ktorom rozoznať dvojitý rukáv, jeden po zápästie úzky a druhý širší, nie úplne po lakeť siahajúci. Ruky má k modlitbe složené a hore pozdvihnuté; hlava mu už chybí. Gerecze ho pomenoval mníchom, ku ktorému pomenovaniu tu ale žiadneho podkladu a príznaku nieto. Ešte vidno hlavu a chrbát nejakého zvera, snáď vola alebo iné domáce zviera predstaviť majúceho, s pyskom ale viac medvediemu podobným. Ostatné postavy, Mária, Kristus, anjeli sú tak nejasné, že len kombinovaním možno si o jednotlivých osobách utvoriť pochop; na pr. kde Gerecze videl Máriu, tam sa mne zdal sedeť bradatý starší muž a podobne. A tak radšej opis tohoto obraza vynechávam, než by som ho mal neprave podať.

Nad siedmym a ôsmym apoštolom je obraz, predstavujúci korunovanie Márie, ktorá od pozorovateľa na ľavo sedí na diváni alebo hrubej perine podobnom sedadle, ľavú voľnú ruku drží si na prsiach, pravú jej zahaľuje zelenkavý plášť, čez ľavé plece prehodený. Kristus v plášti zelenkavej barvy, od pozorovateľa v pravo sediaci, korunuje Máriu, ľavicu drží nižšie sohnutú napred. Koruny sú s výbežkami a či ramenami ľalijovými, potážne trojlistovými.

Konečne nad ostatnými štyrmi apoštolmi je štvrtý výjav biblický, zobrazujúci pozdravenie anjelské. Mária kľačí od pozorovateľa na pravo pred pultom, na ktorom je otvorená kniha a na nej už teraz ceruzou načiaraný nápis: fiat mihi secundum verbum tuum (staň sa mi podľa vôle tvojej), čo videl tam Gerecze pôvodne napísané. Škoda bolo vôbec i na tomto i na obraze zjavenia Krista Pána mudrcom ceruzou doplňovať a tak kaziť starobylý obraz. Rúcho Márie, majúcej ruky na prsiach skrížené, nedá sa už určiť, akej mohlo byť barvy pôvodne. Oproti nej, ale už za úzkym pôvodne ranno-gotickým oblokom vznáša sa s vystretými krýdlami poloklačiaci anjel a v ruke drží stužku, na ktorej bol — dľa Gereczeho — minuskulami písaný nápis: Ave Maria; iní ale tenže nápis od počiatku odokrytia prečítať nemohli.

Viacej stenových obrazov vo svätyni nenašli. Žeby pod apoštolmi počnúc od venca nadol bola niekedy záclona namaľovaná, ako to pri podobných kostolných maľbách bývalo, toho znaky nikde neboly viditeľné.

Značne väčšie, ale od apoštolov málinko snáď menšie, asi v $^3/_4$ prirodzenej veľkosti sú postavy na jedinom v lodi ešte zachovanom obraze *Piete*, ktorého — ale nie celého — odtisk dľa Augustovej vernej

Digitized by Google

snímky tu podávame. Táže snímka slúži nám i k utvoreniu si pochopu o technike, zručnosti a spôsobe, akým malované sú i postavy apoštolov. Každý súdny pozorovateľ na prvý pohľad po akosti, spôsobe a umeleckej cene maľby pozná, že malované sú pripomenuté obrazy súčasne v jednom a tom istom veku od jednoho majstra. Maľba Piety prevedená je blízo kazateľne na južnej do lode obrátenej stene triumfálneho

Pieta z ľuborečského kostola.

obluku, asi vo výške oltára. Mladistvej a peknej tváre Mária drží na lone Krista s kríža sňatého. Jej plášť hlavu, plecia i telo zahaľujúci bol pôvodne snáď žltej barvy so smaragdovo-zelenou podšívkou, spodné rúcho je tmavočervené, karmínové. Na ľavo stojí a trochu skláňa sa proti Márii nad hlavou Kristovou ženská postava s malovaným svätokrážom tiež pravidelných peknych ťahov tváre v rúchu vybľadlom v plášti tmavohnedom. Kristovu tvár s patrne červenou bradou i vlasmi už dobre nepoznať, tým menej jeho rúcho. Na pravo za Máriou poznať trochu mužskú postavu. Svätokráž Márie je zo všetkých dosiaľ spomenutých najozdobnejší, do

Digitized by Google

vakovky vškriabaný, ako i Kristov. Za hlavou Márie je červený kríž. Obraz je tiež značne porúchaný, no vždy ešte dosť živých bariev; a keď snáď i nie prevedením, ale krásami ženských tvár vyniká nad ostatné. Vidno, že umelec tu zvlášte dal si záležať na svojej práci.

Ohliadnuc sa nazpät na opísané obrazy, vidíme, že prevažujú červené barvy; no vzdor tomu kolorit (akoby súzvuk bariev) nie je krikľavý, ale jemný. Odhliadnuc od niektorých, ale dobu povstania obrazov dobre charakterisujúcich chýb, máme pred sebou dielo dávneho umelca na ten čas nie všedných darov.

Zvlášte nohy apoštolov sú nešikovné a netrebne maľované, Pavlove nadovšetko s neobyčajne dlhými prstami. V tom veku buď nevedeli nohy maľovať, buď si na tom nedali záležať; lebo viac-menej netrebne maľované sú i na onodobných viacerých stenových obrazoch, ktoré som videl v Nemecku; a tiež také sú i na obrazoch v zadunajskej vendskej obci Martánci, ako ich bol opísal Rómer vo svojom veľkom diele: „Régi falképek Magyarországon.“ Ďalej nešikovne maľovaná je ruka evanjelistu Matúša, čo už bolo spomenuté. No, čo Gerecze vytýka, strnulé, meravé pohyby a nešikovné držanie rúk, vo všeobecnosti neplatí. V tomto ohľade nemôžeme merať mierou terajšieho, od toho času veľmi pokročilého moderného vkusu. Taká bola vtedy škola, taký bol spôsob prevedenia i všeobecne. Tiež menej dal si záležať umelec na menších štyroch obrazoch biblických výjavov.

Naproti tomu dal si záležať na tvárach apoštolov a dvoch ženských na obraze Pieta rečenom. Typická je kostnatá tvár Petrova, krásna mladistvá Jakuba menšieho a výrazné sú i tváre iných. Súmer čiastok ku celku, údov k postavám, ako i rozpoloženie postáv na ploche je dobré. Draperia (ovisnutie šiat) je na ten vek tiež dosť šikovne prevedená; nadovšetko ale držanie sa postáv (positura) prevyšuje asi tohočasné práce Jána Aquilu v Zadunaji. Patrné hrubé kontúry, totiž čiary okraj postavy a údov označujúce, na týchto obrazoch už nieto; sú pravidelne a jemne odtienkované, čo dobre vidno i z pripojenej reprodukcie obrazov. V celku svedčia tieto obrazy o tom, že boly s veľkou prácou a pilnosťou vyvedené a sú vzácnym príspevkom k onodobným dejinám umenia vôbec a na Slovensku zvlášte.

Dosiaľ opísané obrazy sú všetko freskami (al fresco), t. j. na čerstvú vakovku vodnými barvami vápennou vodou rozrobenými maľované. Tým cieľom obhádzal a vyrovnal murár alebo i sám maliar — lebo v tých časoch maliari bývali súčasne i staviteľmi — vždy len toľký kus steny, koľký mohol byť asi za deň pomaľovaný, aby barva vnikla do vlhkej ešte vakovky a aby z uschýňajúcej vakovky na povrch vystupujúce vápno utvorilo priezračnú kôru, email, ktorý chráni obrazy pred vonkajším vplyvom a robí ich trvácejšími. Aby práca rýchlejšie šla, utvoril si maliar

Digitized by Google

predbežne nielen barevnú škicu v malom, ale i osobitné kartony v tej veľkosti, v akej maľba prevedená byť mala a s nich rýchle preniesol v obrysoch obraz na mokrú stenu. Aby vakovka rýchlo nevyschla, urobil ju murár dosť riedku a hrubú, a keď ju murárskym hoblíkom vyhladil, na kolmej stene podávala sa dolu. Tak sa utvorily vydutiny a priehlbiny, zvlášte v luborečskom chráme veľmi patrné, kde vakovka pod opísanými obrazmi vyzerá, ako by nikdy nebolo na nej murárskeho hoblíka.

Prečo zachovaly sa najlepšie červené a najhoršie snáď žlté barvy, toho príčina bude buď v jakosti barvy, alebo — čo je pravdepodobnejšie — v tom, že maľované bolo vždy najprv červenou a na posledok žltou alebo inou bladou barvou; tamtá sa vpila do vakovky, táto ale bola už viac al secco, temperová, na uschnutú vakovku nanesená a tak nie trváca.

Ako už spomenuté, i v chrámovej lodi bolo viacej obrazov, zvlášte z chronologického ohľadu zaujímavých, ktoré ale — s výnimkou Piety — všetky sú už zničené. Boly totiž až trojaké maľby jedno na druhom. Najspodnejšie mohly byť z tej doby, z ktorej sú i vo svätyni zachovalé; na vakovke na týchže nanesenej boly pozdejšie obrazy, živšími barvami prevedené a ešte na nich ornamentálna neumelecká pomaľovačka, pravdepodobne vraj z doby renaissančnej pochodiaca. Po odstránení vrchnej vakovky pozorovali nasledovné zlomky obrazov:

Na severnej polovici víťazného obluku na stene obrátenej do kostolnej lode, vidno bolo plece i prse, vlastne brnenie nejakého vojaka, akoby rimského žoldniera so šínovým brnením. Na tomto obraze najviac bolo vidno znaky požiaru, aký tu niekdy zúril.

Ďalej na severnej stene lode, nie ďaleko od víťazného obluka bol veľký obraz v ráme, predstavujúci ukrižovaného Pána Krista. Snáď omylom poznačil si Gerecze, žeby na tom obraze bol videl i Jána apoštola a matku Kristovu Máriu, lebo iní ich tam nevideli. Čo on považoval za rúcho týchto a za zlomky obloka, to bol vraj zreteľne viditeľný široký rám, namaľovaný okolo celého obrazu a majúci medzi súbežnými čiarami veľké čierne body, oká. Tiež rance šiat nejakej obrovskej postavy odkrývatelia nepozorovali. Veď s odkrývaním obrazov zaoberali sa celé dni, ba týždne, musela im tedy každá maličkosť lepšie utkvieť v pamäti, než Gereczemu, ktorý si to len bežne poznačil.

Boly na tejže severnej stene ešte viaceré gruppy a postavy namaľované, zväčša malé, značne niže prirodzenej veľkosti; kráľ i kráľovna s korunami, biskup s infulou, mních s tonsúrou, mníška a iní modliaci sa s pozdviženými, k modlitbe složenými rukami, po dvoch stranách papršleka s hora padajúceho. Ale tieto obrazy boly pozdejšie postaveným chórom prefaté, porúchané, tak že správny úsudok o nich si utvoriť bolo ťažko. Gerecze pomenoval jednu gruppu nebom, kde buď Krista alebo

Digitized by Google

Máriu, ktorých obraz už pravda celkom chybel, vzývali nižšie namaľovaní rozdielneho stavu ľudia. Na novšej vakovke na tejto gruppe nanesenej bolo vidno zlomky druhých, väčších postáv, patrne pozdejšie namaľovaných. Na vyššie spomenutom obraze ukrižovania, mladistvej tváre Kristus mal nie veľkú bradu, hlavu k pravému plecu sklonenú, ruky, ramená i prsty asi vodorovne vystreté, nohy jedno na druhú založené a jedným klinom o kríž pribité. Pomer údov k celku tela bol vraj dobrý.

Do ocenenia týchto obrazov, ktoré som nevidel, púšťať sa nemôžem.

Okrem už spomenutého znaku zúrivšieho tu ohňa začadené boly vraj i múry lode zvlášte tam, kde sa spájaly s pozdejšie prestaveným, teraz už zase zboreným západným prúčelným múrom. Kedy mohol luborečský kostol vyhoreť, to je už teraz ťažko určiť. Stalo sa to ale iste ešte v časoch gotiky, na čo poukazujú už spomenuté slohu primerané prestavby.

Dľa toho bol by krátky postupný poriadok tohoto kostola asi nasledovný. Postavený a vymaľovaný mohol byť asi koncom XIV. storočia; zatým vyhorel buď náhodou alebo neopatrnosťou povstalým požiarom, alebo — čo je pravdepodobnejšie — vypálený bol v bojoch. Známo je, že r. 1451 vodca husitov Jiskra zaujal novohradskú stolicu, bojujúc s Jánom Huňadom, ktorý po dva razy, totiž r. 1450 a 1451 vypálil mesto Zvolen. V menovanom roku neďaleko od Luboreče, medzi Haličou a Lučencom sviedol Jiskra rozhodnú bitku a Huňadyho k úteku donútil. V tie časy mohla byť i Luboreč vypálená, fara pri kostole zborená; a pritom prehorelo i do kostolnej lode tak, že po znovupokrytí tejže musely byť na miesto porúchaných nové stenové obrazy namaľované. Pred podobnou zkazou mohly byť zachránené stenové obrazy, nachádzajúce sa v sklepenej svätyni; aspoň tam obrazy nebolo treba znovu maľovať; nad nimi znaky iných novších obrazov sa nenašly. Po ohni dopukanú západnú prúčelnú stenu znovu prestavili a faru pravdepodobne na inom mieste vystavili, keďže bola snáď úplne zborená, čo by poukazovalo na nie náhodou vypuknuvší oheň, ale na vojenný nápad a násilné zborenie, keďže bola tak silne stavaná, ako i kostolné múry. Na jej mieste ponad základy fary, ako i okolo celého kostola, možno, ešte v časoch husitských bojov, tak blízo bývalej sakrestie, ako to na pôdoryse priečnou hrubou čiernou čiarou označené vidíme, postavený bol ohradný múr, ktorý bol od toho času viac ráz tam, kde sa kazil, po kuse prestavovaný. Asi v tom čase mohly byť zamurované i dvere, spájajúce faru so sakristiou; a snáď i niektoré obloky zväčšené, aspoň východný na apside. Na južnej strane ohradného múru bola dosť hlboká, iste len pozdejšie v pôdoryse asi do štvorca stavaná brána, preklenutá dúhovým sklepením, snáď súčasne s pozdejším podobným sklepením sakristie. Nad bránou bola drevená zvonica, teraz už zborená, ktorá bola ale snáď len v minulom sto-

Digitized by Google

ročí postavená, alebo aspoň novým vrchom v tom čase opatrená; lebo na strele (kolmom dreve vo vrcholci dachu, okolo ktorého opierały sa vrcholce rohov) našiel sa vyťatý letopočet 1763. Ale drevo na zvonici zdalo sa byť staršie, než na odstránenej síce, ale ešte v celosti zachovanej „šoptárni", drevenom to, do chrámu niekdy vedúcom pitvorci, nad ktorého vchodom až dosiaľ je sviežo zachovaný nasledovný nápis, vyťatý do dreva a červenou barvou zatretý: CURAVIT. FIERI. AND. KRALOVSKI. AN. BRAXATOR. ΦM. ČERMAK. PAV. TURČANI. 1741.

Zo spomenutých rodinných mien nieto už ani jedno v Ľuboreči.

Mohlo by sa síce nadmietnuť, že faru zboriť a kostol vypáliť mohli i Turci, od r. 1575 sídlivší na hrade Divíne, severovýchodne od Ľuboreče ležiacom a na juhozápadne stojacom Modrom kameni, robivší hodne už predtým sem nábehy. (Viď moje Dejiny Dobronivej. str. 47 a nasl.) Ale v tých časoch začaly sa už šíriť náhľady reformácie, kostolnej umeleckej maľbe nie priaznivé; a tak zatým sotva by už boli dali kostol postavami svätých znovu vymaľovať. Keď stenové obrazy i trpeli a nedali ich zabieliť, ako trpia po Nemecku posiaľ i v evanjelických kostoloch všetky starodávne obrazy a umelecké pamiatky, pochodiace z časov predreformačných: ale záujem o znovumaľovanie týchže obrazov svätých bol tu už klesol. Keď obrazy boly už porúchané a viac nekrášlily kostol, vtedy nedali ich už viac znovu premaľovať, obnoviť, ale ich zabielili. Ich zabielenie tedy nemusí spadať do jednoho veku s prejdením kostola do moci evanjelickej cirkve. — Roku 1522 otázne obrazy neboly ešte zabielené, lebo medzi viacerými vškriabanými nápisami, ako: hic fvit Mathias lipiz, ďalej HF L B a inými, je i tenže letopočet vškrabaný takto: 1522.

Pravdepodobne už v XVI. storočí stala sa Ľuboreč evanjelickou, ač len od Daniela Georgiadesa roku 1615, v ktorý rok superintendent Samuel Melik visitoval i túto cirkev, nepretržene až po naše časy známi sú dľa mena tamejší evanjelickí farári. Pod úradovaním Eliaša Institorisa visitoval cirkev superintendent Peter Sexti a bol tento prítomný dňa 18. júna 1620. na kongregácii novohradského bratstva, zasedavšej na Ľuboreči. Ač prvé dejiny ľuborečskej evanjelickej cirkve nie sú známe, ale od spomenutého 1615. roku až dodnes kostolom ľuborečským nepretržene vládli evanjelici; i muselo sa učenie evanj. cirkve už značne prv, snáď už v prvej polovici XVI. storočia v Ľuboreči ujať. Po zabielení obrazov bez pochyby oni dali kostol zväčša na červeno a modro pomaľovať záclonami, kvetami, vôbec ornamentálnou pomaľovačkou. Roku 1718 už značne porúchaný kostol bol základne obnovený, obloky zväčšované, snáď i svätyňa vtedy štukatorom opatrená, ako o tom svedčil nápis na víťaznom obluku pod vakovkou najdený, z ktorého ale už len nasledovné bolo možno zreteľne prečítať: Renovatum 1718 (obnovené 1718). Zatým roku 1722 po-

Digitized by Google

stavený a 1789 obnovený bol oltár, ako to dosť obšírny nápis na ňom svedčí. Keď kostol početnému veriacemu ľudu nepostačoval, postavené a zatým predlžované boly v ňom chóry; r. 1810 a 1811 dlážka a vnútorné zariadenie bolo znovu opatrené; áno už v tomto storočí bol tenže stánok Boží viac ráz od svojho vzniku až podnes preinačovaný, oprávaný: i je to vskutku Boží div, že vzdor toľkým premenám, pohromám a obnovám dosiaľ trvajú opísané stenové obrazy, ako svedkovia dávnej doby a umeleckého vkusu predkov našich; aby svedčily i po storočiach nielen o nábožnosti predkov, ale i o tom, že umenie u nás pestované a milované bolo a to i v zátiší dolín, v skromných ináče a od hluku sveta vzdialených obciach. Hodno je ľuborečské fresky nielen vidieť, ale i zachovať pre budúce časy.

Z pamätností Ľuboreče spomeniem ešte takzvané tatarské pivnice, jednu starú dubovú hradu s letopočtom a hony v chotáre, z ktorých niektoré svedčia o tom, že tieto kraje boly našimi predkami dávno už pred stavbou opísaného kostola obydlené a obrábané.

Na kraji hory, severozápadne od obce ležiacej, sú dve takzvané tatarské pivnice, kde sa udajne obyvateľstvo skrývalo bolo pred Tatarmi v čas vpádu týchto do Uhorska. No ja pochybujem, žeby pivnice tým cieľom boly do skaly vysekané, ba je veľmi otázočné, či tie pivnice za prvého vpádu Tatarov už boly. Je niečo prirodzeného, že to boly obyčajné pivnice na víno, keďže za nimi boly vinice v hone i teraz Viniciami zvanom, ale už horou porastlom a čiastočne v role obrátenom, a len najnovšie zase na jednom mieste viničom vysádzanom. Kto mal tam vinice, smerom ku obci spravil, poťažne do skaly vyrúbal si k týmže i pivnice; a ač teraz nieto už len dve ako-tak zachovalé, možno že ich bolo i viac, ale sú snáď už zasypané a horou porastlé. Pri zachovaných sú ešte medzi hôrnym stromovím staré stromy dobrých gaštanov, možno ešte posadené za tureckého panstva na tomto vidieku, akých v chotáre a na bližšom okolí sotva viac jesto.

Pred vpádami Turkov a Tatarov mohli si tam snáď Ľuborečania svoje veci skrývať a od toho času, tedy najďalej ak od XVI. storočia mohly sa tieže zvať tatarskými.

Podobné sklamanie, ako so sredukovaním starobylosti tatarských pivníc, pripravil som našim milým hostiteľom i pri ich druhej chlúbe, drevenej hrade z r. 1079. Môj priateľ Gömöry, pozývajúc ma na Ľuboreč, sdelil mi totiž už vopred, že na jednom starom drevenom humne upotrebená je — patrne so staršieho staviska — hrada s udaným letopočtom. Súc na Ľuboreči, vybrali sme sa ju spoločne viacerí pozrieť. Hrada je na 8 metrov dlhá a patrne z iného staršieho staviska tam upotrebená i nadrábaná. Na nej je vrúbaný nasledovný nápis:

EDI · PER · ME MA · MO · SEB · H° · PLAD · 1·0·7·9 · DÉ 6 Ju·

Digitized by Google

Vidiac nápis, hneď som bol na čistom, že je tá hrada nie tak stará. Za jedno arabské číslice začali kupci užívať len začiatkom XIII. storočia, naučiac sa ich od Maurov v Španielsku, a všeobecne boly známe v Nemecku len začiatkom XV. storočia, u nás iste nie skorej; za druhé prichodí už v tomto nápise iste i skrátené rodinné meno a takých pred XIV. storočím vôbec nebolo. Slováci až v XV. storočí začali upotrebovať rodinné mená. Konečne jednotka v letopočte svojou podobou prezradzuje dobu už hodne pozdnejšiu, totiž druhú polovicu XVII. veku alebo až nasledujúce storočie. Zrejmé je, že sa patričný tesár pomýlil, alebo i nevedel napísať rok, ktorým chcel označiť dobu stavby a snáď miesto 1709 vytesal 1079.

Staršou pamiatkou Luboreče, než jej pamätný kostol a v ňom fresky, sú len niektoré hony luborečského poľa a okolia, ktoré do pozornosti jazykozpytcom odporúčam. Hony sú: Gálovo, Lazy, Koštov, blízo obce za humnami ležiaca *Zámrlica*, Háj, *Šofranica*, východne od obce ležiace Viničky, Vinice zkonča Riečok, na konci Dielca ležiace Starie vinice, Piesok, Húšťavka, Sláńčovia, Kabiná, Šiaša, Jalšovík, Holý vrch, Stráňa, Pod klinom, Za Milkiným, Dúbä, Trnovskvo, *Drahy*, Hlinište, Tŕsťa, Sláńčovia, *Raveň*, Kávča, Diniská, *Pútište*, Pod púť, Furákova lazina, Neslanô. *Valacná* lúka, Jeličana, Bujásovo, Makovisko, Babov vrch, Godová jama, Rákytia, Stránička, Do hrád, Vlčia jama, Gádička, Pod chrasť, Treskovka, Velička, Ďalogov vrch, Kopane, ďalej vrch Lysec, *Kostolište*, *Hrádok* atď.

(Dokončenie.)

Digitized by Google

Miestne báje a skazky.[1]

Podáva *Lud. A. Reuss.*

19. Rozličné krátke skazky a bájky.

V Nemecko-ľupčianskej doline, niže kúpeľa Železnô, leží aspoň 30 metrických centov ťažký balvan, na ktorom sa nachodí rukou ľudskou umele vyhĺbená ľudská šľapaj. Domnienka o tejto šľapaji je tá, že bola niekedy upotrebená pri „Božích súdoch“ (ordaliach), tak ako onen kameň na ostrove Rujane. (Čas. MSS. II. 97.) — Na R. Bystrom, podobne v žule, nachodí sa vykresaná ľudská šľapaj, o ktorej sa hovorí, že keď Pán Kristus vstupoval na nebo, tam stúpil. — V Jelšave podanie ľudu hovorí, že Starý hrad s Hradoviskom spojený bol remenným mostom. Týmto mostom vraj prechádzala s jedného hradu na druhý takzvaná *pani Pá* a strážila i na jednom i na druhom množstvo pokladov, ktorú úlohu na Starom hrade teraz vraj vykonáva veľký čierny had. (Sbor. MSS. IV. 134.) — Baníkom v zlatých baňach v doline Vajskové pod holami (stol. zvol.), vždy niekto zjedol potravu. Raz dostihli ale ženu vysokú a silnú, s veľkými prsami. Vlasy mala zlaté.[2] Baníci ju poviazali a hodili do potoka Vajskové, ale voda ju vyhodila na breh pri Kremnici, kde ju ľudia vysvobodili. Za to zmizlo všetko zlato vo Vajskovom a nachodí sa teraz v Kremnici, lebo to bola Runa (Němcovej sebr. spisy IV. 391).

Na Sulovej holi (gem. st.) nachodí sa jaskyňa, v ktorej chýrečná čarodejnica, menom Momatka bývala. — Na tisovskej Hradovej bývala kňaga Manga. — Ako sa z Jelšavy chodníkom ide do Kamenian, leží tam jeden plochý kameň, ktorý má v prostriedku neďaleko jedno od druhého dve vtlačené diery, s jednej strany dve šľapaje a s druhej podobne tak. O tomto si ľud báji, že tu Pán Kristus na nebe vstúpil; kde sú dve

[1]) Vidz Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti, roč. V., soš. 2.

[2]) Tu je reč o Rune čiže Zemskej panej, bohyni zemských pokladov. Čoho sa ona dotkne, to pozláti. Keď vietor silne duje, ľudia povedajú, že Runa plače, a dievčatá vyvolávajú v horách: »Runa, Runa, daj mi zlata plné suna« (škriňu). Dr. Mádc. báj. 133).

Digitized by Google

diery, tam stál rebrík a s druhej strany ho držal sv. Peter. V Kláštorisku (Lapis refugii; spišs. st.) nachádza sa jaskyňa, v ktorej niekdy Drak sídlil [1]). — Šajó-gemerčania si rozprávajú o revúckom starom, 1206. roku liatom zvone *Quirínu*, že keď sa na ňom zvoní, v tamejšom zámku pod zemou brat sa mu ozýva, lebo je z Gemera unesený. — V chyžňanskom chotáre leží pod holou *Kohút* úzka dolina Hladomor zvaná, o ktorej sa báji, že tam pri plenení tureckom obyvatelia chyžnanskí sa utiahli, ale i hladom vymreli. Tak súsedná dedina, *Umrlá Lehota*, počas moru vymrela, len jedna mladá žena zostala. Mrtvých pochovať si z blízka a i z ďaleka zavolala, polia i domy medzi nich rozdelila a hneď z nich i hodného muža si vybrala. — Na muráňskych vrchoch nachádzal sa veliký had, a keď horely lesy na začitku tamtoho stoletia, v požiare hvízdal ako valach. — O veľkom ukrytom poklade píše L. Bartholomaeides (Notit. comit. gömöriensis 558) nasledovne: Niže dediny Čierna Lehota zvanej vídať veľkú hromadu železných trosiek. Medzi týmito troskami v polovici XVIII. stoletia najdená bola železná tabuľa s nasledujúcim nemeckým nápisom: [2]) „An. 1542 dňa 9. oktobra sme našu kassu s 200.000 zl. do malého sklepíku, 36 hodných mužských krokov vyše hámra, proti Slaboške zavreli, práve proti skale na Cimberku ležiacej, pred Turkami a Tatármi skryli a sklepík troskami na štyroch mužov zvýšky zasypali. Na dôkaz toho železnú plochu sme v našej komore pod šiestu dosku od stolice schovali. Daj, Bože, čo skorej opäť milý pokoj. IHB a G. L. S.“ — O založení obce Brádneho (v gem. st.) toto si dnešní obyvatelia rozprávajú. Prví, čo do tohoto pustého kraja prišli, boli traja bratia baníci. Jeden z nich sa osadil v doline na chotári, podnes Starým Brádnom nazývanej, druhý sa umiestil, kde terajšie Brádno leží, a tretí si Zdychavskú dolinu za sídlo vyvolil. Všetci traja bratia na týchto miestach baníctvom sa zaoberali a najstaršieho za hutmana považovali. Tento ale pozdejšie s bratom, Čechom menovaným, sa sdružil a spolu býval. Takto tedy povstala obec Brádno od bratov Bratnô menovaná. A podnes všetci obyvatelia Hutmani čiže Hucmani, alebo Češi sa nazývajú, a aby sa vospolok rozoznávali, priezviská si pridávajú (L. Barth. Notit. com-

[1]) Slovo drak odvodzuje sa od s. dračit = kämpfen a z toho: draka = Handgemenge a dragun = Kämpfer, Schläger. V slovenských povestiach (Šk. Dobš. pov. 515, 295. 325, 557, 481, 81, 319) opisuje sa s 3, 6, 12 hlavami potvora, oheň šľahajúca. V istých pádoch predstavuje sa allegoricky zlodejská banda 3, 6, 12 hláv počítajúca. Pod oheň šľahajúcimi tlamami ale rozumie sa novšia strelná, oheň vydávajúca zbraň.

[2]) „An. 1542. den 9 October haben wir, unser Cassa, mit 200,000. gulden in das kleine Gewelble, 36, gute Mons Schritt ob den Homer, gegen Slaboo zueffast, grod gegn den Fels uber, der in Zimberg steckt, vor den Turkn und Tatr ferstockt, und das Gewelble uber und uber mit Schlockn, für man hoch verfüt. Zum bericht hobn wir das eisern Blech, in unser Komer, unter das sechste Bret von der bonck verbergt. Gott geb nur bald den lieben Fried wider zurück IHB und G. L. S.“

Digitized by Google

gömör. 509). — Prví obyvatelia V. Revúci boli vraj dvaja bratia, ktorí sa osadili medzi zápolou Skalka rečenou a hájom pri potoku Zdychavka. Kde terajšie mesto leží, bola vraj neprístupná, šašinou zarastená močarina, v ktorej sa vlci ukrývali. Títo bratia boli takzvaní kováči, ktorí z rúdy zo Železníka nosenej železo dorábali a skutočne veľké ložiská železných trosiek po sebe nechali. Ponevráč ale boli bezdetní a veľké bohatstvo nadobudli, toto pod rečenú Skalku v nejakej pivnici tajne uschovali. — Na Kraskove pri chráme nachodila sa kostnica preplnená kosťmi zomrelých ľudí, medzi ktorými i jedna neporušená mŕtvola ležala. Na kostiach všetko mäso nachodilo sa vysušené, ako keby bolo zaúdené bývalo. Táto mŕtvola bola z hrobu pre iného určeného vykopaná a v tomto stave dlho v kostnici neporušená ležala. Raz ale jeden tesár, ako dach chrámu opravoval, túto mŕtvolu videl, ale po chvíli i s rozumu podstúpil a mŕtvolu na chrbát vezmúc, po horách s ňou blúdil, až jej hlavu i driek ztratil a po čase, len ľadvie a nohy nazpät priniesol a na predošlé miesto položil, ktoré r. 1777 pochované boly. (Notit. com. göm. L. Barth. 610) [1]). — Na Kráľovej holi nachodí sa na spôsob stola plochý kameň, za ktorým vraj kráľ Matej počas poľovačky stoloval a na pamiatku tento latinský nápis dal vyryť: „Hic hospitatus est Matthias rex Hungariae anno 1474 — Privatum commodum, latens odium, juvenis consilium — Per haec tria omnia pereunt regna". (Tu stoloval Matej kráľ uhorský roku 1474. — Osobná pohodlnosť, tajná nenávisť, nedospelá rada — skrze tieto tri všetky kráľovstvá hynú) [2]). (Not. com. göm. 34.)

20. Jaskyne s pokladmi.

Ako skrýše, sídla a pelechy niekdajších lúpežníkov pripomína L. Barth. Not. gömör. dolinu Zbojská (Tisovec) rečenú, ktorá hustými a nepristupnými horami bola pokrytá. Potom Hajnaš a Kozí chrbet, tiež v tisovskom chotári s chýrečnou zbojníckou jaskyňou, s jazerom čistou vodou opatreným a poklady, tu ukrytými. Medzi Breznom a Tisovcom leží vrch Zvadlina, kde hojne vyviera voda, ale sa zase do zeme tratí a len pod Stambergom opäť sa zjavuje. Pri tomto prameni má vraj chýrečný zbojník Jakub Surovec, kamarád Jánošíkov, skryté poklady. (L. Barth. 44, 45). — O Železnej bráne [3]) (v klenovskom chotári) sa báji, že na samom vrcholi leží zakliaty poklad, ktorý kňaz stráži, ale to vraj má byť duch Jánošíkov, ktorý sa každých sedem rokov dá vidieť. — Jaskyňa

[1]) V slovanskom bájosloví takýto mrtvý, ktorý v hrobe nehnije, nazýva sa Upýrom a má tú vlastnosť, že »bez živého nemůže býti, nemoha sám choditi; proto ho živý nosí na zádech« (dr. Mách. báj. 183).

[2]) O nápise nenachodí sa ani znaku. Žeby kráľ Matej tu, v neprístupných pralesoch bol poľoval, je pochybné. (Prečo? *R.*) Menom »Kráľova« sa veľkosť a rozsiahlosť hole označuje, v stolici gemerskej najvyššej.

[3]) Tento, ako aj nasledujúce príspevky podáva p. Ján Murtin, mešťan klenovský.

Digitized by Google

v Borovej je do bielej mäkkej skaly ako baňa vykresaná a vedie až hen do tisovských Suchých dolov. V tejto jaskyni biele kamenné mlieko ustavične kvapká. O nej si ľud báji, že ju jeden ohromný šarkan vylízal, ktorý na klenovských a tisovských stádach hroznú škodu robil, až ho naposledy klenovčania, zašijúc otravu do volovej kože, otrávili. Iná versia o tejto diere je, že ju nejaká Mária vykresať dala, a v nej, keď bola prenasledovaná, sa ukrývala, a tajný východ do Suchých dolov v čas nebezpečenstva upotrebujúc. Tu sa skrývali počas revolúcie r. 1848 i niektorí kompromittovaní.

21. **Jánošíkov poklad** [1]).

Na vrchu Vepru rečenom nachodí sa bralo, v ktorom ohromný Jánošíkov poklad je složený a stráži ho jeden čierny pes s ohnivými očami. Toto bralo otvára sa každoročne na deň sv. Jána s takým treskotom, ako keby sa podzemné sklepenie rúcalo, pričom veľký blesk z otvoru vyšlahne a do jaskyne sa vniť môže. Raz jeden valach, Martin Smrečok, túto príležitosť použil, lebo mal známosť so zámožnou šumnou Ančou, ktorú otec nechcel dať chudobnému valachovi. Martin tedy potreboval peniaze. I tak, keď vo svätojanskú noc s veľkým bleskom a treskom otvorilo sa bralo, smelý Martin vnišiel dnu a videl, ako sa v sudoch jasalo zlato a striebro, ale videl i strašného čierneho psa s iskriacimi očami. Šuhaj pri tomto pohľade sa zľaknul a chcel sa vrátiť, ale v tom predstavil sa pred neho jeden muž, biely ako ľalia, s plamenným pohľadom — a to bol duch Jánošíkov. „No, vidím, riekne duch, že si poriadny šuhaj a máš potrebu na peniaze, naber si tedy z týchto mojich pokladov, koľko sa ti len páči. Ale že to potom dobre vynalož a z toho i chudobným udel. A keď budeš mať potrebu na peniaze, prijdi smelo i druhý raz, ale len sám, aby si zle nepochodil. Ja, duch Jánošíkov, ti to dovoľujem.“ A ako to povedal, čierny pes, strážca pokladov zmiznul a Martin Smrečok plnučičké kapsy zlata a striebra si nabral, koľko len uniesť vládal. Potom sa duchu pekne poďakoval a zpopod brala von vyšiel. Sotva bol pár krokov od jaskyne, zem sa striasla a s veľkým rachotom sa zatvorila. Tak z chudobného valacha stal sa bohatý gazda a Aničku si vzal za ženu. Žili oni dlho pokojne. Ale Aničku vždy zvedavosť trápila, zkadiaľ jej Martin toľké peniaze nosí. Začala teda doň zapierať, až jej konečne vyzradil, že z Jánošíkovho pokladu na Vepru. Keď ale prichádzala svätojanská noc, žienka dotedy unúvala muža, aby ju sebou vzal, až naposledy i privolil, ale s tým doložením, aby to potom neobanovala. V uložený čas

[1]) Jánošík bol kapitán takzvaných dvanásť hôrnych chlapcov. Ľud si ho pripomína ako dobrodinca a zástupcu nadprirodzenej moci. Jeho valaška bola neprístupná a opasok ho robil noporaniteľným. O jeho nashromaždených zlatých a striebornych pokladoch mnoho sa báji. Odpravený bol 16. marca 1713.

Digitized by Google

Martin vzal kapsu a oba poberali sa ku skalnatému bralu na peniaze. O polnoci s veľkým hrmotom a bleskom otvorila sa Jánošíkova podzemná bohatá pivnica. Oba nemo vstúpili do nej a prišli, kde ležal ohromný poklad. Už chceli kapsu plniť, keď sa stal strašný podzemný hrmot a rachot, zem sa začala pohýnať, potom sa otvorila a poklad sa prepadol. Z prepadliska vystúpil sirkový smrad a vyšľahnul belasý plameň, tak že Martin i Anka mali sa zadusiť a museli von z jaskyne utekať. „Či si videla, povie Martin prestrašený, ako sa Jánošíkov duch nad nami vyvŕšil? — Mohli sme sa dobre mať až do smrti, teraz budeme zas biedu trieť!“ a sronení pobrali sa s prázdnou kapsou domov. No o Jánošíkovom poklade od toho času niet viac ani znaku.

Na Vepru nachodí sa studnička, o ktorej sa báji, že je tak hlboká, ako morské oko, to jest, nemá dna. Do tejto studničky hodil vraj Jánošík od svojich pokladov kľúč, s tou podmienkou, že ho len ten môže dostať, kto sa o pravej svätojanskej polnoci narodí, o svätojanskej noci kľúč v studničke hľadá a v skalnatom brale tajnú pivnicu o polnoci otvorí. No doteraz sa taký človek nenašiel a pokladu sa nezmocnil.

22. Vlkolakov poklad.

V Oltárnom (vrch v Klenovci) nachodil sa dakedy veľký poklad, ktorý jeden Vlkolak so svojimi súdruhmi nashromaždil a tam založil. Tento hlavný Vlkolak býval v jednej jaskyni, a keď na svojej čarovnej píšťalke zapískal, všetci podriadení, na tomto okolí bývajúci Vlkolaci v podobe vlkov sa okolo neho shromaždili. Takto shromaždeným potom vydal rozkaz, aby každý na určitý čas pod pokutou smrti istú summu peňazí doniesol. Vlkolak týmto spôsobom náramný poklad nashromaždil. Keď ale Jánošík tadeto so svojou zbojníckou družinou chodil, na toto vlkolacké hniezdo natrafil a všetkých Vlkolakov svojou kuzedlníckou valaškou pobijúc, peniaze pobral. Z tejto koristi jednu čiastku tu v Oltárnom založil, druhú ale do hlavnej pivnice na Vepor odniesol. Tento na Oltárnom založený poklad sa vraj v každý Veľký piatok presúša, a keď ho ľudia chcú kopať, náramný víchor sa strhne a zpod zeme mumlanie zlých duchov, ako obrancov pokladu, počuť. Nikto sa viac neopováži kopať a peniaze sa i ďalej pokojne presúšajú. (J. Murtin.) Na Oltárnom o najväčšej skale sa vraví, že je to kolešňa (stodola) nejakého gazdova, ktorý tam bol zakliaty a tiež i s ňou na kameň premenený. (Čas. MSS. r. III. 20.)

Tam kde Šajava so Štitnickou rickou sa schádza, leží široký a dlhý vrch, na ktorom proti východu ukazujú sa dve jaskyne, o ktorých sa povesť nesie, že v nich chýrečný Bubek našiel poklad, z ktorého sedem hradov na vysokých skalách vystavil. (L. Barthol. Not. com. göm. 62.)

23. Poklady na Gralichovom a Hradovej.

Medzi Tisovcom a Pílou leží v Rimave zavalený ohromný balvan, „Skalica“ rečený, ktorý vraj za dávnych časov čert na malom prste dolu

Digitized by Google

s Gralichovho sniesol a postavil ho tak tesno nad Rimavou, že táto zúžená a stiesnená pení sa i sipí, ako by z hnevu za to, že jej ten pekelník riečište zúžil a voľný tok zamedzil. Tu sa v noci zjavujú príšery, chlap s pípou v ústach, a na pípe uhoľ; hneď zase kotúľa sa „veľač“, čo je ani človek, ani zver; tu zase ľudia tadiaľ idúci strkaní bývajú do krútňavy. A to zato je tu taký nepokoj, lebo na Gralichovom vrchu sú skryté Jánošíkove poklady i s gajdami. Ale keď prijde taký junák, ako bol Jánošík, a na gajdách zadudá „odzemok“, potom bude i okolo „Skalice“ pokoj. (Let. Živeny II. 104.)

Pod Hradovou (v Tisovci) jednomu starčekovi zjavil sa duch pokladu Jánošíkovho a ukázal mu, že tam za lipou pri buku leží poklad neslýchaný, i kázal mu, aby ho, kým mesiačik nevyjde, samojediný vykopal; tretinu na kostol, tretinu chudobným dal a tretinu sebe zadržal. Starček, nemajúc nástroja pri ruke, bežal domov. „Poďte, vraj, všetci, našiel som Jánošíkov poklad!“ Ale keď všetci prišli, už mesiačik svietil a podivná lipa zmizla, lebo úpravu duchovu starček nezachoval. (E. Č. Slov. Čít. 323.)

24. **Dve zakliate sestry pod Smolenským zámkom.**

Tento báj nasledujúca národná spievanka podáva:

Dolu pod Smolenským zámkom pretekáva voda jarkom,
keď hviezdičky vychádzajú, húsky sa tam kúpavajú;
dve husičky, dve sestričky, zaklnuté od mamičky.
A keď ony vychádzajú, tak sa ony shovárajú:
Sestra s zlatýma kriedlama, už sú hviezdičky nad nama,
plujme nadol po tom jarku, až k tomu našemu dvorku.
Mati sedí u lavičky, drobí kôrky do vodičky,
drobí kôrku aj striedočku, zlatým húskam do jaročku:
Sbierajte si, moje deti, čo vám drobí smutná mati.
Tak sa ony shovárajú a milostne objímajú,
na svú biedu nariekajú, svej mati sa zaželajú,
až do šerého svitania, až do ptáčeho spievania.
Keď hviezdičky zapadajú, žalostne sa rozlučujú,
každá dáva svojej mati z kriedelenka pierok zlatý,
z kriedelenka pierok zlatý, čo stojí za peniaz zlatý.

(Em. Černý. Slov. čítanka I, 101.)

25. **Kremnické bane.**

Kremnické bane odhalené boly nasledujúcim spôsobom. Pán zámku, ktorého rozvaliny na ľavom brehu Hrona vyše sv. Kríža ležia, menoval sa vraj Sachsenstein. Keď raz, poľujúc, až do tých krajov sa dostal, kde teraz Kremnica leží, tu vraj kuroptvu ulovil, v ktorej pri pitvaní v zúžiku zlaté zrnká našli; následkom toho začali kremnické bane otvárať. A keď sa bane ako bohaté ložiská zlatej rúdy objavily, založil ten pán

Digitized by Google

mesto a nazval ho podľa svojej dediny naproti zámku ležiacej Starej Kremničky — „Kremnicou“. [1]) (E. Černý 97.)

26. Zakopaná šabľa kráľa Svätopluka.

Povesť sa nesie, že raz kráľ Svätopluk, vysadnúc na koňa, poprechádzal svoje zámky, prišiel konečne na púšť pod vrchom Sobor ležiacu, kde traja pútnici jeho pomocou zbudovali kostol. Tam prijdúc v noci, zabil v úkryte hory svojho koňa a zahrabal meč svoj do zeme; ráno ale na svite predstúpil pred pustovníkov, aby ho medzi seba prijali, ale nezjavil, kto by on bol. I bol tonsurovaný a v háby pustovnícke oblečený a žil potom na púšti nepoznaný medzi nimi; len keď mal z)mref, dal sa pustovníkom poznať a hneď potom skonal [2]). Táto ale Svätoplukova na Sobore zahrabaná šabľa vždycky vraj na výstrahu pod zemou cvendží, kedykoľvek jeho národ za slobodu vojnu vedie. Bez tohto meča márne bojovali Čechovia i Lechovia. Ale:

Keď tú šablu zakopanú junák za jej hlasom najde:
dá vraj voľnosť vyžiadanú, tisícročná bieda zajde;
lebo svíjať bude ruka šablou kráľa Svätopluka.

(E. Černý 91.)

27. Hrad Beckov.

Na ľavej strane Váhu, neďaleko Nového Mesta, oproti vrchu Turecko menovanému, vo sboreninách leží hrad *Beckov*. Povesť jedna vraví, že hrad ten ešte pred príchodom Maďarov jedna mohutná ženská, dľa iných rytier Bleda staval, odkiaľ vraj i meno Bledskov, zkráteno Beckov, dostal. Iná povesť vypravuje, že Štibor, vojvoda za časov kráľa Žigmonda, mal vraj domového blázna, ktorý sa Becko menoval a pána svojho raz na poľovke tak znamenite zabával, že sa ho Štibor spýtal, čo by si za tú zábavu požiadal; na čo blázon — na jedno končité bralo ukážuc, odpovedal — aby za jeden rok a deň na tom brale pekný zámok bol vystavený. A Štibor vraj sa slovom zaručil, že vyplní žiadosť bláznovu: i vystaviac za rok a deň krásny zámok, pomenoval ho podľa mena blázna svojho Beckovom. (E. Černý 117.)

28. Dolnozemské a považské pleso.

O veľkom dolnozemskom plese nasledujúci báj v ľudu koluje. Tam niže Oršovej, kde riečište Dunaja veľmi úzke, stál niekedy nesmierne veľký a vysoký železný palác jednoho draka, tak že Dunaj nemohol pretekať a takto zahatený, celú Dolnú zem medzi Tisou a Dunajom voda zaliala a toto veľké pleso „Sladkým morom“ sa nazývalo. V drakovom

[1]) Pod kremeňom ľud rozumie vôbec žulu a karniol, ktoré sa tu nalezajú.
[2]) Tak píše český kronista Kosmas, † 1125.

Digitized by Google

železnom paláci ale od pravekov jedna krásna panna zakliata bývala [1]), kým sa nenašiel rytier bezúhonný, ktorý draka v bralách bývajúceho a pannu strážiaceho nepremohol a železné paláce nerozbúral a zakliatu pannu nevyslobodil. Potom voda Sladkého mora prez rumy drakovho palácu valila sa prudko nadol do Čierneho mora, dolné kraje medzi Tisou a Dunajom zostaly suché, a víťazný rytier dostal odkliatu pannu, ktorá sa i doteraz v báječnom rúchu na Dolniakoch v poveterných maľovidlách (vo fata morgane ako Poludnica) zjavuje. (E. Černý 119.)

Podobná asi povesť rozpráva sa i o veľkom plese na Považí týmto spôsobom. Tam vraj, kde teraz Starhrad stojí, stály kedysi medzi Turcom a Trenčínom nebotyčné bralá, v ktorých divý býk Tur [2]) mal bydlo svoje a tam v paláci pod vlnami Váhu rozostavenom, chránil krásnu kňahyňu Margitu. Kým paláce Turove stály, boly vraj doliny Oravy, Liptova, ba i celý Turec hlbokými vodami zaliate a tvorily veľké pleso. Našiel sa medzitým i tu rytier, ktorý býka premohol a zničil, s jehož pádom nielen že kliatba a väzenie Margitino prestalo, ale i paláce jeho v rumy klesly a prez ich rozvaliny z rozsiahleho plesa voda nadol stiekla a zaplavené kraje suché ostaly. Od tohoto Tura dostal meno Turec, a od Margity menujú sa povestné z Váhu von vyčnievajúce skaly Margitou.

29. **Margita a Besná skala nad Váhom.**

O týchto sa ešte tento variant rozpráva. Na hrade Strečno rečenom bývala mladá vdova, ktorá zamilovala si driečneho mladého šuhaja z Lubochne, ale ten jej láskou pohrdol, lebo zamiloval si šumnú devu Margitu, pastorkyňu vdovicinu. Čo keď macocha spozorovala, nesmierne urazenou sa cítila a pastorkyňu Margitu umienila si zmárniť. Raz teda poslala ju do Vrútok do Turca k rodine svojej, a keď sa Margita podvečer domov vracala, tam, kde je chodníček nad Váhom najužší, a pod chodníkom priepasť najväčšia, za strom sa ukryla a na pastorkyňu striehla, a keď blízko prišla, sotila ju dolu do hlbočiznej priepasti Váhu. Mrtvola Margitina zastavila sa na hrebeňoch ostrých skál z Váhu čnejúcich, a od tých čias tieto ostré skaly Margitou sa menujú. Pre pltníkov miesto toto je osudné, lebo ak úzunkým prielazom veslár plť neprevedie, ztroskoce sa táto a on s ňou zahynie. Keď sa ale chýr rozniesol, že Margita je za-

[1]) V istom súvise s týmto väzením devy stojí i slovinský báj, a síce »že Povodné device nalezají se v moci Povodného muže, který je spoutal ve svém zámku silnými řetězy.» (Dr. Mách. báj. 149).

[2]) Tu pod Turom sa rozumeje: Bos urus, Auerochs, zviera nesmierne silné a hrozné. Na Slovensku dávno vyhynul, v Sedmohradsku ale bol posledný okolo r. 1770 zabitý. Po ňom nám zostaly len nesčíselné mená vrchov, riek, hradov, osád a rodín, na pr. Turec, Turany, Turík, Turíčky, Turá lúka, Turopole, Turčok, Turihrad (Zniov), Turovo (Štubňa), Turentýn (Trenčín), Veles-Tur . . ., ale i Turóci, Turčáni, Turánsky, Záturecký atď. Medzitým P. Šafárik v Starož. 51 poznamenáva, že slovo Tur neznamená u Slovákov len býka, ale i boha vojny.

Digitized by Google

vražděná, hneď padlo podozrenie na macochu, táto ale zo strachu pred súdom z Besnej skaly hodila sa do Váhu.[1]) Skalu túto, kolmú ako stena, ľud Besnou menuje, lebo komu sa nepodarí v diaľke asi na siahu od nej plť udržať, ten musí sa stať obeťou jej besu. (E. Černý 119.)[2]).

30. Starobylé lipy.

Na Slovensku najstaršie a najpamätnejšie lipy máme dve: jednu v Bojniciach a druhú na Bukovci; túto vraj zasadili za Mateja kráľa páni z Branču, a tamtú, bojnickú, sadil vraj pán Bojníc, Matúš Trenčiansky, v ten rok, keď posledného Árpádovca Andreja III. (1301) pochovali. Objem lipy bojnickej činí tri siahy; na lavici, pod ňou sa nachodiacej, môže 50 ľudí pohodlne sedeť. Na zachovanie prepamätnej lipy zvláštna opatera sa vynakladá (E. Čer. 112).

31. Založenie Ľubovny a jej hradu.

Keď Spiš ešte pralesami pokrytým a neobydlenou postatinou bol, dorazil vojvoda Ľubina i s ľudom svojím tam, kde teraz Ľubovna i s hradom stojí, aby koloniu založil[3]). Tu sa teda osadili a začali hneď i mesto Ľubovnu ale i zámok budovať. Práca šla pomaly, lebo ich bolo na počet málo, a zvlášte čo na hrade čez deň vystavili. to na druhý deň rozválané našli.[4]) Tu totiž na blízku, pod vrchom Ostrá rečenom, v jaskyni tisíc

[1]) Ináče vypravuje sa, že macocha, morená súc zlým svedomím a víziami: počula, akoby šuhaj z Lubochne na píšťale pod oblokom hral. Zavolala ho dnu ako mladoženícha, ale s ním prišli i podivní svätí, utopenci. Utopenci ale pri hlučnej hudbe a výskaní macochu viedli na sobáš, na Besnú skalu.

[2]) Skazku túto básnicky spracoval J. Botto (Spevy 99), v ktorej, ako variantu sa dokladá, že od tých čias o polnočnej dobe na tých skalách čosi divo kvíli a vreští, a vtedy beda pltiam, lebo to nešťastie znamená. Nejedna plť sa na tom mieste rozletí, kým nevinnej obeti miera sa nedoplní, a len potom vraj celým Váhom plť poletí bezpečne dolu ku Dunaju.

[3]) Územie spišské, ako z listín XIII. a XIV. stoletia vysvitá, už pred dobou sv. Štefana bolo, hoc i riedko, zaľudnatené a praobyvatelia jeho boli Slováci. (M. Sborník I, 21.) Ale i etymologia hlavných miest to dokazuje, na pr. *Levoča* odvodzuje sa od potoka Levča (Giessbad), levča ale má asi ten smysel, čo bystrina, ručaj. *Podolín*, po-dolin, na doline ležiace mesto; Podolina, do ktorého sa vsul nosal *n*, pretvoreno je na Pondelok (v gem. st.). *Gniazdy*, toľko čo hniezdo, dočasné miesto dušičiek, významu čisto mythologického. *Poprad*, po-prúd, prúd, toľko čo nem. Strom, tak tvoreno ako po-tok. Znamená prudký potok, a podľa toho menuje sa i mesto Poprad. *Kežmarok*, Käsmar[k], zrejme poukazuje na Kazmir, Kazimir (?), slovo bežné zvlášte v Poľsku. Ľubica, Ľubovna, Slavkovce atď. sú čisto slovenské mená.

[4]) To samé báji sa i o založení mesta Levoče, že keď sa začala budovať niže terajšieho mesta, tak to, čo čez deň vystavali, v noci bolo rozhádzané, muselo tedy byť miesto zamenené terajším. Príčina toho sa vysvetľuje z bájeslovia tak, že zlí duchovia zeme požadujú obeť a preto pri základoch miest, hradov, mostov živé zveri, deti, panny a mládenci zamurovaní bývali, aby si pokoj zabezpečili. (Mách. Nákres báj. 93. Grimm, d. Myth.)

Digitized by Google

siah dlhej, mal svoje bydlo Zlý duch [1]). I umienil si ho Ľubina v noci vyhľadať a požiadať, aby započatý zámok mu vystavil. Zloduch mu žiadosť milerád sľúbil vyplniť, keď Ľubina mu dušu krvou podpíše. Ľubina listinu podpísal a krv na nej uschla, ale i zámok na vidom oči začal sa nočným časom stavať. Už vysoko sa pnely skalné múry a zámok už-už hotový stál, ale Ľubina vekom začal starnúť a začal sa obmýšľať, že on dušu svoju Zloduchovi podpísal, v noci, vo dne pokoja nemal. Zanechal teda krásny zámok a išiel do blízkeho kláštora k Milosrdným otcom, tam svoju príhodu vyrozprával, svoje hriechy oľutoval a rozhrešenie od Milosrdných otcov prosil, čo mu otcovia i udelili, hlavu svätou vodou pokropili, medzi seba ho prijali a ho ubezpečili, že viac žiaden Zlý duch nad nim moci nemá. Tak uspokojený Ľubina býval v kláštore. Keď ale Zloduch zvedel, čo sa stalo, hor' stal, aby vystavený zámok zničil, lebo dušu ulovenú utratil. Vyšiel teda z tisícsiahovej diery, zručal hnevom veľkým, potom zdvihnul hroznú urvu (ulomený balvan) a niesol ju na malom prste, aby hodil na zámok a stroskotal ho so všetkým, čo v ňom býva. Ale ako urvu zdvihol, aby ju hodil, tu práve o pol noci s veže zvučný hlas posvätného zvona zavznel a Zloduchovi moc odňal, tak že hodená skala len na breh Popradu padla, kde i podnes leží. Tak Ľubina s Bohom sa smieriac, potomkom svojim zámok Zloduchom vystavený zanechal a prikázal, aby jeho i mesto Ľubovnu podľa jeho mena nazývali. (Dľa návodu M. Tompy 554.)

32. **Borová hora.**

Kedysi na Borovej hore nerástly stromy, ale tráva a kríky, na ktoré zlato sadalo a celá hora pri východe slnka od zlata sa jasala. Ľudia nepotrebovali ťažkú baňskú prácu konať, ale len hotové zlato s rastlín sberať. I zbohatli veľmi. No nebolo im na tom dosť; čím viac mali, ako lakomci, tým viac žiadali, horu jedľami vysadili, aby väčšiu úrodu zlata obdržali, pri čom ale zlatonosná tráva vykapala. O príhode tejto nasledovne rozpráva sa táto skazka:

Obývateľom pri Borovej hore podarilo sa vyskúmať, že v nej bohaté *zlaté ložiská* sa prechovávajú. S veľkou teda silou začali kopať, aby ku bohatému pokladu sa dostali, už i znaky zlata sa ukazovaly, keď zrazu strašný huk a hrmot sa v bani strhnul. Zem sa striasla a v zelenom blesku zjavil sa duch zlatého ložiska (Kovlad) [2]). Všetci baníci náramne sa preľakli. Kovlad ale začal im hroziť, že jestli kto opováži sa i len kladivom uderiť, stocentovým kameňom ho zarúti; čo oni tu hľadajú?

[1]) Pod Zlým duchom — ako z jeho povahy dá sa zavierať — tu rozumie sa Čert.

[2]) Tu pod duchom rozumie sa z bájeslovia slovenského známy *Kovlad* (česky Kovera) a opisuje sa ako kráľ zlatých baní, v rýdzom zlate oblečený. Býva v skvelých podzemných palácoch, v jeho kráľovstve stromy i rastliny sú zlaté. Zemetras mu brány otvára a Lúdky ho vysluhujú. (Srovn. B. Němc. Slov. pov. 321.)

Digitized by Google

prečo svoje polia neobrábajú, a jeho o majetok pripraviť chcú? a naposledy dodal: „No, keď vás, lakomcov, predsa moje zlato tak trápi, to vám tam hore vynahradím, na Borovej zlato samo sa vám bude rodiť, tam si ho môžte pri východe slnka sberať. Von, von sa berte a mojich pokladov sa netýkajte!“ Ľudia, týmto strašným krikom prestrašení, von sa z bane vysťahovali, Kovlad ale nahnevaný, otvor bane kamením zarútil. Aby ale zlatobažným baníkom sľúbenú vynáhradu dal, v prostred vrchu topiacu pec založil a ohňom drahé kovy začal topiť tak, že zlatá para von na povrch zeme sa tisla, a srazená opäť svojou váhou, na rastliny a pažiť ako rosa sadala, že sa leskly, akoby zo zlata boly. Zlatobažní ľudia nad tým divom veľkú radosť mali, dobrú príležitosť použili a rýdze zlato každodenne oberali a bohatými ľuďmi sa stali. No s bohatstvom i lakomstvo rástlo. Zlatonosné rastliny sa im nízke videly a pre lakomcov málo zlata dávaly, preto na tom sa v porade usniesli, že celú horu vysokými jedľami vysadia, na ktoré viac zlata nasadá a tak i viac zlata nasberajú, ako s nízkej trávy. I hneď prichytili sa jedle sadiť; pekne rástly, ale sa i rozširovaly a zlatonosné rastliny pomaly vydusily. Zlato prestalo sa rodiť. Čo keď videli lakomci, znovu začali bane otvárať a zlato hľadať, ale všetko márne, v baniach miesto zlata našli len popol a vypálené trosky. Borová hora síce podnes stojí, ale o zlatonosnej tráve a zlatých baniach len bájka zostala. (M. Tom. 468.)

33. **Vodníkova žena v Hrone.**

Jedna žena, keď pri Hrone šaty prala, videla bruchatú veľkú žabu, a to bola Vodníkova žena[1]), i ponúkla sa jej za kmotru. Na tretí deň prišiel jeden utopenec k nej, že žaba porodila dievča, aby prišla za kmotru. Žena išla. Keď prišli ku Hronu, utopenec prútikom uderil vodu, rozdvojila sa a ona po suchom prišla do prostred Hrona ku jednej veľkej skale. Ale i tá prútikom skrze utopenca uderená, odvalila sa a žena vnišla schodmi do veľkej siene. Vodníkova žena ležala v posteli a v suchých žaburinách kolísala dieťa v žabácom korýtku, spievajúc: „Brekeke koaks, brekeke tú.“ Žena kmotra, ač sa jej dieťa i hnusné videlo, predsa ho hore vzala, pobozkala a požehnala, reknúc: Ej ty malá dievčička, krásna ako perlička, rodičomži k radosti, mnoho rokov pri šťastí“. Žabe-postelkyni sa to veľmi páčilo, i prosila kmotru medziiným, aby chyže pozametala, smeti ale nevyhodila von, ale domov so sebou vzala. Potom jej prikázala, aby prichlopené hrnce neoddvihovala. Kmotra však, akonáhle prvý hrniec zachlopený našla, hneď ho na dno postavila a dušička z neho biela ako sňah vyletela. „Pán Boh ti zaplať“ reknúc, ako bublina ska-

[1]) Vodníkova žena podobá sa panne s rybácím chvostom; rada sa premieňa v žabu. Býva v hlbokých vodách, má veliké siene a svetlice samým kryštálom a diamanty vykladané. V zámku tom prechováva duše utopených v prikrytých hrncoch. Všetko tak — ako báješlovie podáva — i v tejto skazke sa opisuje.

Digitized by Google

pala. A tak poriadkom všetky dušičky utopencov z hrncov povypúšťala. Naposledy ešte pri dverách jeden dvojkatý zachlopený hrniec našla, odkryla i ten, a hľa, našla v ňom dve dušičky svojich vlastných dietok, čo sa boly pred dvoma rokmi v Hrone utopily. Rozprávaly ony, ako sa utopily, ako ich žaba polapala, hrncami prichlopila, aby do neba nemohly ísť a ich mŕtve telá Hron nevyhodil, lebo len tak prinútene musely žabe slúžiť. Žena teda opäť dušičky do hrnca vložila, smeti so sebou pobrala a od žaby-kmotry sa odobrala, ale i hrniec s dušičkami ukradomky so sebou vzala. No keď vyšla von dierou z Hrona, už tam utopenec nestál (lebo i jeho dušičku vypustila), ale dve ryby sa pozdĺž postavily a ona po suchom vyšla von; voda opäť sa za ňou zavrela. Potom z dvojkatého hrnca pokrievku sosňala, dve dušičky vyletely. Hron v tom okamžení dve mŕtvoly detí vyhodil na sucho, do ktorých sa dušičky vrátily a úbohá matka živé deti domov si odviedla. Potom i tie smeti, čo v chyžiach žabiných nasmetala, vykrútila, a to bolo rýdze zlato a striebro. (Rps. 146.)

(Dokončenie.)

Digitized by Google

Miestopisné úryvky z Gemera.

Podáva *Julius Botto.*

V.

Údolie štitnícke.

Kraj štitnícky hraničí na východe s údolím slanským, na západe s muráňskym; na severe chránený je holami „Kohút“, „Radzim“ a „Ivadovo“ zvanými; na juhu uzaviera ho mesto Plešivec a vidiek plešivský. Vidiek tento má podobu podlhovastého štvorhranu, jehožto stredom rieka Štitnička tečie; — pozostáva takmer z čistých hôl, ktoré sú miestami priehybinami pretrhnuté.

Keď sa niekto na tento vidiek od mesta Tornale podíva, vidí, že sú v ňom dve velikánske kotliská tromi vysokými hrebeňami hôl a podhôl otočené. Jeden z týchto hrebeňov vinie sa na západe medzi Jelšavou a Ochtinou; druhý, stredný, Dúbrava zvaný, sostupuje s hole Roveň zvanej a tratí sa pri Ochtinej; tretí vinie sa od Radzima popri riečišti Slanej a čez Ivadovo mizne v hore plešivskej. Hole tieto držia smer od západu a východu.

Najvyšším vrchom tohoto kraja je „Čierna hora“, i v listine kráľa Belu IV. „Terna hora“ zvaný; z muráňskej strany zovú ho „revúckou holou“; jeho vrchol volajú všeobecne „Kohút“. Od čierno-lehotskej strany je silne strmý, rozsiahlymi jedľovými lesami pokrytý, mnohé menšie dolinky, výtečné ždiarne vody obsahujúci. — Medzi „Kohútom“ a takrečenou „chyžňanskou holou“ vinúca sa priehybina má meno „Ďúrová voda“. — S „Kohútom“ súvisiace vrchy: „Prieslop“, „Humenec“, „Priehyba“, „Stoly“, „Klimentová“ a „Fabianová“, sú čo do výšky „Kohútu“ takmer rovné. „Dúbrava“ sostupuje k dedine Ochtinej; „Kyprová“ k muráňsko-zdychavskému a rédovskému chotáru vinie sa až po vrch „Tresník“ a tu ohraničuje údolie slanské.

Hoľa „Rovná“ vyčnieva medzi Dúbravou a Radzimom, spojujúc obe tieto hole. Dľa útvaru je Radzim zvláštny vrch, pamätný už aj preto, že u jeho nôh leží slovenská dedinka Kobeliarovo, rodisko Pavla Šafárika. —

Digitized by Google

Nemci pomenovali ho Kupferbergom, Slováci Radzimom pravdepodobne preto, že rád zimu drží. Na jeho severo-východnej strane ležiaca dedinka Vyšná Slaná juho-západného slnca veru nevidí za celé mesiace, čo ovšem musí zapríčiniť zimu.

Hole a vrchy, vinúce sa od Radzima na juh, končia sa na juhu plešivskou horou pri meste Plešivec. Sú na kovy veľmi bohaté. Z nich významné sú: „Ždiar“, vyčnievajúci i poniže Radzima; „Suchý vrch“, Nemcami „Matzhübel“ menovaný; „Ivadov“, vinúci sa až po Rožňavu; so strany štitníckej patria k nemu „Teplý vrch“, údolie „Peklo“ a kopec „Glac“.

„Plešivská hora“, vlastne veľmi rozsiahla hôrna planina, je od týcho hôr cestou zo Štitníka do Rožňavy vedúcou oddelená. Je to od plešivskej a štitníckej strany veľmi kolmo vystupujúci lysý vrch, slovensky veľmi primerane „Plešivec“ zvaný, od ktorého aj maďarské, pod nim ležiace mestečko Plešivec, maďarsky Pelsőcz, v starých listinách Pelesich zvané, dostalo meno svoje. Na vrcholi tejto planiny nachodí sa aj malá dedinka Kőrös zvaná, v bokoch i s jednej i s druhej strany do jaskýň vedúce otvory, v ktorých, dľa Timona, ovčiar Bubek, praded dynastie gemerských Bebekovcov, kozou vedený, nesmierne poklady našiel a z nich 7 hradov gemerských založil.

Hole a vrchy západného údolia sú: „Nemecké bány“, „Magura“, „Ostrý vrch“, „Kjare“ a „Hrádok“. Tento posledný, vrchol jeho zovie sa „Skalicou“, je rumami hradu a bohatosťou dobrej železnej rúdy pamätný. V jednom nemeckom baníckom kalendári stálo o tomto vrchu napísané, že okolo roku 1500 v jeho vnútri za viac rokov horelo tak, že oheň ničím nebolo možno udusiť. Je v skutku pozoruhodné, že kedysi našli tu aj liate železo, najbohatšiu rúdu „kjarnica“ zvanú, nie ináče i pyrites; a poneváč na vrcholi rozmetané skaliská tak vyzerajú, ako čo by sa od ohňa boly rozpukaly, považiac, že pod Hrádkom nachodiace sa údolie „Kýz“ zvané i dnes mnoho sirky obsahuje, možno analogiou k tomu náhľadu prísť, že už i ináče podivne sformovaný Hrádok obsahoval a obsahuje mnoho horľavých látok a že mohlo v ňom za dlhší čas horieť. Cez tento Hrádok vedie cesta z Jelšavy do Štitníka; ihličnaté husté lesy, na ňom sa nachodiace, dávaly dobrý, bezpečný úkryt slovenským hôrnym chlapcom: Surovcovi, Dovcovi, Bobákovcom, ktorí, ako kedysi Jánošík, bohatým brali a chudobným dávali. No pri všetkej dobroprajnej filosofii tejto boli „povýšení“.

Od Hrádku dolu vinú sa mnohé vápenné vrchy k osadám: Kunová Teplica (teraz už polomaďarská dedina), Páskaház a Plešivec. Na ich západnom svahu nachodí sa pustatina-dolina „Jäzereny“, maďarsky „Özörény“ zvaná; jedna čiastka z nej ale má už čisto maďarské meno: „Somkút“.

Starožitníci gemerskí, Barthalomaeides a dr. Reuss, menovite prvý

Digitized by Google

tvrdí, že praobyvateľmi kraja tohto boli Gotovia, Reuss, že Gepidovia. Bartholomaeides podpiera svoje tvrdenie porekadlom na Štitníckej doline panovavším: „Choď do guty marnej“, to jest: iď k čertu; pomenovaním osád teraz čisto-slovenských: Genč, Gecelovce, Gočaltovo, stavbami chrámov gotického slohu v Gecelovciach, Ochtinej a Štitníku; tiež gotickými písmenami nápisov na pečiatkach, vežiach, kalichoch, zvonoch a kostolných laviciach.

Je veľkou smelosťou slovenské názvy osád slovenských: Genč, Gecel, Gočaltovo od Gotov odvodzovať. I pozostatky gotického slohu nemusia byť práve prácou rúk gotských, lebo veď na naše strany dostal sa sloh gotický okolo roku 1100, keď na týchto stranách po Gotoch už ani stopy nebolo. O veľa pravdepodobnejší je náhľad, že praobyvateľmi týchto krajov boli Slovania, aspoň chrámy tohoto vidieku pravoslávnym svätým: Mikulášovi a Michalovi posvätené, hovoria za slovanský pôvod.

A viac pravdepodobnosti je i v tom tvrdení, že sa tu Nemci-baníci zo súsedného Spiša osádzali, ktorí ale pozdejšie buďto cele vyhynuli, alebo sa poslovenčili. Aspoň tak svedčia v železiarskom priemysle upotrebené a i teraz užívané z nemčiny vzaté slová: hangot, ligend, štraichovat, šurfovat, fristovat, šadovat, hámor, šteliar, hiciar, cangár, hicovat, štrekovat, cágle, hus (Guss), flúdrna, hartovať atď. Následkom týchto prímeskov je i slovenská mluva ľudu, tu bývajúceho, pokazená, nečistá, nie mluvničná, príkre tvrdá. Jana menujú Hanzom, Mateja Matajzom; akýsi druh hliny zovú šuferlianom, pečivo kúchnom, nádobu na vodu gamerom; upotrebujú slovo vérat (wätren, durare), cenkäs (hostina pri krstení). I z pokazených miestnych mien možno zatvárať, že Nemci v Štitníku, v Ochtinej, v Rohoviciach, Roštári, Petrmánovciach, Gecelovciach, v Markuške a v Malej Slaboške bývali. Poukazujú na to i názvy honov, dolín, vrchov, brehov, úbočí. Štitníčania natoľko boli hustou sieťou nemectva poviazaní, že okolo roku 1460 i mestské zápisnice viedli nemecky.

Až na nepatrné maďarské dedinky Páskaháza a Kőrös, bývajú na celom priestranstve údolia štitníckeho čistí Slováci, dľa krajomluv súdiac, trojrečoví. Jedna krajomluva mohla by sa pomenovať nemecko-slovenskou, v osadách: Gecelovce, Petrmánovce, Roštár, Štitník a v Ochtinej; druhá čisto slovenskou, alebo ako ju Bartholomaeides pomenoval: slavo-slavica, v osadách: Čierna Lehota a Veľké Slabošovce, lepšie, hádam, Slavošovce, lebo husto čuť i pomenovanie Veľká Slavoška. Títo mäkčia, pravda, často i na rováš rečových pravidiel. Tretia podobá sa mluve hontskej, majúca prízvuk na prvej samohláske a vsúvajúca samohlásky medzi spoluhlásky, na príklad: hernec, perst, herbet, kerv, volna. Tak hovoria v osadách: Kobeliarovo, Redová, Brdárka, Hanková, Vyšná Slaná.

Strážcom a obhajcom tohoto údolia bol hrad Štitník, maďarsky Csetnek, predtým Čitnek, v listine z roku 1243 Chitnek, z roku 1336

Digitized by Google

Chítnik i Chytnuk zvaný. Inde prichodí i meno Chutnok i Czitniczium. Bol síce nepatrnou, na východnej strane mesta Štitník ležiacou pevnôstkou, ale dosť silný nepriateľský nápor odraziť, celú dolinu zaštítiť, preto pravdedodobne i meno od tohoto zaštítenia dostal. Niektorí myslia, že od slova „štiet“, teda od miesta, na ktorom uhlie pálili; iní, že od štítov, ktoré tu hotovili. Mečiarov bolo tu za starodávna ovšem dosť.

Pevnosť táto nemala v dejinách významnejšej úlohy; k sláve prišla asi okolo roku 1640, keď Bethlenov a Rákóczyho človek, Gabriel Bakoš de Osgyán, válečný vodca na slovo vzatý, v ňom prebýval a odtiaľto na válečné výpravy chodil.

Mesto Štitník, nie tedy hrad, pripomenuté je najprv v listine kráľa Belu IV. z roku 1243 takto: „nomina autem posessionum praeattactarum, quae quondam Bors Comitis Fuerunt, haec: Plesuc, cum suis attinentiis, videlicet: Chitnek, Topsucha, Somkút, Mirk, Erdő et Lokuna“.

Hrad nie je tu tedy pripomenutý, ale ovšem sú ďalej: „castrum Ilsva“ a „Gemer“.

Prvými vládateľmi kraja štitníckeho boli grófovia Filip a Detrich, synovia Mateja Bubeka, o ktorom, ako horevyššie už pripomenuté bolo, Timon tú bájku zachoval, že na hore plešivskej, kozou vedený, veľký poklad našiel, z neho i kráľovi mnoho udelil a 7 hradov gemerských, medzi nimi Sádvár, Muráň, Krásnu Horku, Plešivec postavil a tak stal sa „conditor septem arcium“. Ovšem, že bájka táto nemá ceny, keďže už roku 1209 hlavným županom stolice gemerskej bol Pavel Bebek, bánom Horvatska a Slavonska roku 1236 bol Emerich Bebek, Demeter Bebek ale žil okolo roku 1268.

I Plešivec i Štitník staly sa mestami roku 1328; zámok Štitnícky mohol tedy asi roku 1320 povstať, stanúc sa majetkom štitníckych, po maďarsky csetneki zvaných Bebekovcov, lebo druhá ratolesť tejto rodiny menovala sa plešivskými Bebekmi. Jeden zo štitníckych Bebekovcov volal sa i Kún, stanúc sa zakladateľom Kúnovej Teplice, malej slovensko-maďarskej, poniže Štitníka ležiacej dedinky, po maďarsky Kún-Taplócza zvanej.

Ináče dynastia štitníckych Bebekovcov dala krajine viac významnejších mužov. Medzi inými Jura roku 1393 dapiferorum magistra, roku 1412 Mikuláša, Žigmunda a Jána, ktorí dňa 15. marca roku 1412 mier medzi Žigmundom a Vladislavom, kráľom poľským, v Ľubovni podpísali.

Okolo roku 1438 žil Ladislav Bebek, gubernátor prépošstva budínskeho, o ktorom hovorí sa, že vykonal mestu Dobšinej jarmoky. Ondrej Bebek bol roku 1508 vyslancom stolice gemerskej na krajinskom sneme, na ktorom uzavreté bolo — i on rečnil v tom smysle — aby cudzinec nemohol sa stať kráľom uhorským. Peter, syn Žigmunda Bebeka, dal sa roku 1537 na lúpež, sužujúc menovite spišskú stolicu; ale pod Muráňom prichytili ho a na Spišskom zámku zahrdúsili. Iní štitnícki Bebekovci

Digitized by Google

v ničom nepreslávili sa; posledný z nich, Fraňo, zomrel okolo roku 1600 bez potomkov. Po praslici delily sa s panstvom štitníckym rodiny Bakoš, Szepesi, Andrási, Gömöri, Horvát a Borbély, utvorivšie kompossessorát s vlastnou jurisdikciou a administráciou.

Nie tak hrad, ale mesto Štitník stalo sa spravujúcim a smer dávajúcim stredobodom údolia štitníckeho.

Ono leží takmer na konci údolia a hraničí na severe s Ochtinou a Roštárom, na východe s osadou Genč, na juhu s dedinami Kúnová Teplica a Rozložná, na západe s dedinkou Gočaltovo a s mestom Jelšava. Je podlhovatého vonkajšku, pozostávajúce z dvoch križujúcich sa námestí. Pozdĺž doliny a rieky rozprestierajúca sa ulica je zo všetkých najväčšia, na ktorej i jarmoky vydržiavané bývajú. Okrem tejto sú v ňom: ulica „Jelšavská“, ulica „Uličkou“ zvaná, malé námestie pred kaštieľom a oddiel mesta „Za vodou“ zvaný. Na všetkých týchto námestiach bolo r. 1786 258 domov, ktorý počet následkom požiaru roku 1803 klesnul na 233. Niektoré z týchto domov sú verejné, ostatné súkromné zčiastky z dreva, zčiastky zo ská. postavené. Verejné budovy sú: kostol evanjelický a katolícky, školy a fary evanjelické a katolícke, mestský dom a hostinec. Kostol evanjelický stojí na nižnej čiastke mesta; je jediný, ktorý evanjelici hneď po reformácii zaujali a od tých čias ním vládnu. Je slohu gotického; na lavici senátorskej, blízo kancla, nachodí sa nápis, dľa ktorého bol kostol roku 1272 postavený. Nápis znie: „O rex gloriae veni cum pace“. I repositorium, roku 1786 odstránené, malo nápis 1286. V diele dostavania kostola pokračovali v XV. storočí husiti; dosvedčuje to nad oltárom nasledovne znejúci nápis: „Hoc opus continuatum est per magistrum Simonem, anno reparatae salutis milesimo CCCCLX“. Steny chrámu boly krásnymi freskami ozdobené a nápismi opatrené. Teraz sú nechutne zamalované. V hrobke predoltárnej sú pochovaní: Fraňo a Štefan Štitnický, Gabriel Bakoš, knieža holštinský, Ondrej Bodó, Samuel Antony a chýrny superitendent a spisovateľ slovenský Jur Ambrózy. Na veži chrámu, veľkoleposťou podobnej, bol zvon, ktorý roku 1532 dal Fraňo Bebek dodrúzgať a z kusov peniaze raziť. Na počiatku tohoto storočia boly na väčšom námestí zbytky múrov z nejakej obrovskej budovy, o ktorej myslia, že bola kláštorom, ktorý Ladislav Štitnický založil. Viac pravdepodobnosti bude v tom, že bol palácom pánov Štitnických. Na vyšnej strane mesta postavený kostol stojí od roku 1746.

Slovenské meno mestečka dosvedčuje, že zakladateľmi a praobyvateľmi jeho boli Slováci, zaoberavší sa i s baníctvom. Postupom časov osadili sa tu i Nemci. V blízkosti nachodiaci sa vrch „Hrádok“ ukrýva veľké množstvo výtečnej železnej rúdy, preto zkvitnuvší železiarsky priemysel pritiahnul sem Nemcov zo Spiša a Dobšinej, ktorí mesto natoľko opanovali, že Slovákom okrem mena mesta nič nenechali. Výpravy husitov rozmnožily síce počet Slovákov v Štitníku v XV. storočí, ale živel

Digitized by Google

nemecký bol ešte vždy tak silný, že i mestské zápisnice a služby v kostole boly nemecké. Koncom XVI. storočia mizne nemecký jazyk i z mestského domu i z kostola a jeho miesto zaujíma slovenský. Od toho času sú všetci obyvatelia mesta Slováci.

Na počiatku tohoto storočia bolo v meste 444 rodín, z nich 378 meštianskych, počet všetkých obyvateľov 2017, medzi nimi 1425 nezemanov; ostatní zemania. Niektorí z obyvateľov boli takzvaní zemskí páni, tvoriví osobitnú triedu s osobitnou radou, správou, s osobitným zámockým rychtárom, anebožto správcom dynastie takzvaného kompossessorátu štitníckeho. Okrem týchto boli v meste i takí zemania, ktorí neboli členmi kompossessorátu, ale mali osobitnú sriadenosť. Za tymito nasledovali mešťania s vlastnou správou, zvláštnymi výsadami, s právom meča, ktoré im kráľ Karol Robert povolil a Mária Terezia potvrdila. Právo jarmokov dostali od Jozefa II. Ináče meštania štitnícki požívali tie práva, ktoré i krupinskí.

Na dnes sú občania rozličného zamestnania: jedni obrábajú pole, ini sú remeselníci a kupci; predtým pri živšom železiarskom priemysle prevodzovali čulý obchod so železom s Dolnou zemou, s Pešťou a s Debrecínom. Majitelia hámrov na železo volali sa Šteljari, od slova Besteller. Na odvážanie železa, ponevač vtedy cesta zo Štitníka do Debrecína alebo do Pešti s nákladom za týždne trvala, boli potrební zvlášte vyzkúsení vozkári z okolitých slovenských dedín. Privážanie rúdy, odvážanie železa bolo mestu a vidieku na veľký osoh a základom kvitnúceho blahobytu. Dnes pracuje už len jedna Šárkáňovská, Concordia zvaná, maša na surové železo. Hámor na meď má Pavel Szontagh. Ešte roku 1802 bolo v Štitníku 38 vozkárov, 18 čižmárov, 8 kožiarov, 4 tesári, 5 mäsiarov, 3 stolári, 17 kovkopov, 1 obuvník, 11 tkáčov a 2 murári.

Pôda štitnícka je strednej dobroty; pozostáva i z vrchov i z dolín. Významnejšími bodmi chotára sú: vrch „Glac“ menovaný, na rozhraní chotára štitníckeho a roštárskeho ležiaci. Vo vnútri tohoto vrchu nachodí sa i železná rúda, ale že sa železo z nej topené lámalo, zanechali kopaníe.

Medzi týmto a medzi vrchom „Teplá strana“ zvaným, vinie sa dolina „Peklo“ zvaná. Hovoria, že na južnom vrchu „Teplá strana“ boly kedysi i vinice, preto začali Štitníčania tu na počiatku tohoto storočia zase vinice zakladať, od čoho ale pre nezdar odstúpili. Cesta zo Štitníka do Rožňavy vedie popod tieto vinice. Pod nimi sú kamenné lomy a za tým nasleduje dolina, na role a lúky bohatá, hraničiaca už s vrchom plešivským. Najvyvýšenejšie miesto tejto doliny má meno „Psí chrbet“. Vyše doliny je taňa „Trnava“ zvaná, na jaskyne bohatá, v ktorých, vraj, zbojníci svoje poklady ukrývali. Za tým nasleduje hlavná dolina „Jedlovec“ zvaná s výtečnými lúkami. Na juho-západnej strane chotára nachodí sa malý, z dubiny pozostávajúci lesík, „Háj“ zvaný; za vrchom tohoto vyčnievajú vrchy „Drienok“ a „Hrádok“ zvané. V celom štitníckom cho-

Digitized by Google

tári prichodí tedy jedno jediné, nemecký pôvod majúce pomenovanie „Glac“, keď totižto aj toto nemá slovenský pôvod v slove „Holec“. Vidno, že Nemci tu hlboké korene nepustili.

Z dejín mesta Štitníka pamätné je, že tu v XVI. storočí výtečnú oceľ a z nej znamenité meče hotovili. V evanjelickom kostole mali mečiari osobitnú stolicu, mečovníckou zvanú. Mesto vyplenili Bekovci dvakrát: prvý raz Fraňo Bebek, pravdepodobne preto, že stálo na strane Ferdinanda, kdežto on pridŕžal sa Zápolu, a keď sa mu nepodarilo pevnosť štitnícku dobyť, zúril v meste a odobral im zvon. Za tým vyraboval mesto jeho syn Jur, zajal Ladislava Štitnického a odobral mu i majetky. Roku 1556 rabovali na Štitníckej doline Turci; daň odvádzali Štitníčania do Fiľakova, Senderova a Jágra. Roku 1596 plundroval v Štitníku a v okolí rytiersky zbojník Miklúš Serényi a odohnal občanom všetek statok. V XVII. storočí trpeli Štitníčania mnoho i od kurucov i od labancov; v rokoch 1553, 1647, 1678, 1710 a 1739 zúril mor i v meste i v okolí.

V novších časoch stal sa Štitník chýrnym produkciou vytečného dohánu, ale keď tento pôdu vyžil, prestali ho sadiť. Dnes zaoberajú sa občania hospodárstvom, ovocinárstvom a kupectvom.

Mluva Štitníka a okolia, ako už hore vyššie pripomenuté bolo, je, vyjmúc Čiernu Lehotu a Veľké Slabošovce (rodisko Pavla Dobšinského), v ktorých mäkčia a miesto nie „nia“ hovoria, silne tvrdá. Kdežto v Redovej, Brdárke, v Kobeliarove medzi spoluhlásky samohlásky vsúvajú, vyhadzujú obyvatelia dedín Roštára a Ochtinej samohlásky aj odtiaľ, kde sú dobrozvuku potrebné, na príklad v slove tarcha, vyslovujúc ho „trcha“. Infinitívna koncovka „t“ je všade nápadne tvrdá, na príklad: kopat, žobrat, robit; na miesto *čože* hovoria niekde *čaže*, niekde *šaže*, najviac, pravda, *švaže*: kôň vyslovujú kvan, koža kvaže; chlieb, chliab; pôjd pvajd, aké akia, také takia, zlé zlia, dobré dobria, ktorý kotor. Slyšať tu často aj slovo „šomhartiť“, miesto zle hovoriť; jablko vyslovujú *jebúško*.

Dôkazom dávnovekej kresťanskej kultúry tohoto kraja sú predovšetkým 3 starobylé chrámy, a síce v Štitníku, Ochtinej a Gecelovciach, v gotickom slohu staväné, múrami ohradené, z roku 1228 pochádzajúce, jeden druhému veľmi podobné, v oltárnej čiastke veľmi podarenými, život pána Krista predstavujúcimi freskami ozdobené. Tieto maľby boly v Gecelovciah a Ochtinej vápnom viackrát zabielené, v Gecolovciach len v novších časoch ale odkryté; v Ochtinej je aj dnes len jedna čiastka osvobodená; v Štitníku zamenili starobylú maľovačku novšou, ponechali zo starých freskov len hlavy 12. apoštolov, nie ďaleko od kancľa. V gecelovskom kostole nachodia sa na kamennom obluku chrámových podvežových dvier rovnomerné, s hora nadol ležiace úzunké vrypy, jarčeky ako by ostrým nástrojom zúmyselne vyryté, o ktorých znalec starožitných stavieb, peštiansky professor Fridrich Šulek hovorí, že na týchto oblu-

Digitized by Google

koch si vojinovia pred odchodom do vojny meče prefahovaním svätili, aby sa z boja šťastne navrátili. Je podivné, že všetky 3 chrámy sú dosť blízko, vo vzdialenosti malej hodinky, jeden od druhého postavené a že ich patrónami boli pravoslávni svätí: Michal a Mikuláš. Ohradami opatrili ich akiste husiti v XV. storočí, ba poniektorí hovoria, že i freská dali husiti vápnom zatrieť z náboženského puritánstva, o čom ale pri veľkej náboženskej horlivosti husitov pochybovať nutno. V Štitníku premaľovali, na príklad freská len roku 1863, a síce dosť nechutne a neúhľadne. Chrámy tieto boly tedy kultúrnymi strediskami tohto kraja. Gecelovce, teraz biedna dedinka, boly kedysi kvitnúcim mestom; na jednej chrámovej stolici nachodí sa i teraz nápis: senatus oppidi Gecel. Ale ako a kedy sa staly dedinou, kedy prestaly byť mestom, o tom nateraz historickej zprávy niet

Digitized by Google

Artikule

slovenskej cechy súkennickej v Eberharde na Csallóközi z r. 1675.

Uverejňuje *Ján Kluch.*

Nos Georgius Szelepchéni Miseratione Divina Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis Archiepiscopus, locique ac comitatus eiusdem supremus & perpetuus Comes, Primas regni Hungariae, legatus natus, summus et secretarius, cancellarius, Sacratissimi principis ac dominiDomini Leopoldi Dei gratia electi Romanorum Imperatoris semper Augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regis, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae etc. intimus Consiliarius, nec non per dictum regnum Hungariae Locumtenens etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod honesti Joannes Hyross, Michael Thomassovich, Joannes Raychár, Andreas Ilavszky, Georgius Uchwalszky, Adamus Uchwalszky, Nicolaus Szlamka & Nicolaus Beky, nomine et in persona reliquorum etiam Sociorum suorum Pannificum nostram venientes in praesentiam, exhibuerunt nobis & praesentarunt certos quosdam articulos, quorum tenore, se, artiumque labores et mores suos in certum ordinem, cehamque & rectam methodum redigere instituereque volentes, supplicarunt nobis humillime, quatenus nos petitis et instantiae eorundem benigne annueremus, ac in bona nostra in hoc Hungariae ac aliis etiam regnis et provinciis habita, maxime vero Eberhardiensia in Insula Csallokëoz existe. admitteremus, reciperemus, ipsisque et aliis successoribus corundem Ceham errigeremus, et instituueremus, ac eum in finem praetactos articulos, omniaque & singula in iisdem contenta, non solum uti Dominus similium bonorum proprietarius terrestris, verum authoritate etiam nostra Locumtenentiali confirmaremus, & in iisdem priuilegiis obseruatione, et consuetudinibus, tum nos ipsi conseruaremus, quam per successores nostros, aliosque quoscunque conseruari facere committeremus. Quorum nos demissa instantia moti et benigno affectu nostro erga eosdem inclinati, ut iidem Pannifices, eorundemque successores coordinatius ad Dei imprimis gloriam et animarum suarum salutem promouendam viuere, lebores suos diligentius instituere, Artemque Pannificinam prosequi, et

Digitized by Google

nobis ac successoribus, sibique ipsis maiori emolumento esse posint; eosdem non solum in praetacta bona nostra admisimus, recepimus et memoratam Ceham erigimus, verum praementionatos articulos, omniaque et singula in iisdem contenta, rata, grata, et accepta habentes, iuris dominii nostri, ac ipsa etiam locumtenentiali authoritate nostra confirmamus, approbamus & ratificamus, tali, uti nobis Sclauonico idiomate praesentati essent, sub tenore:

Articul 1.

Ponevádz Nagprednegssy wecz gest, Pro kteru sme na tento swet stworeni, abi sme, Pana Boha poznawsse, gemu sluzili, Geho ctili, a doskonani Zywota nasseho zwelebowali; Protož naypredněgssy Articul ukláda se wssem Mistrom a Bratrům Cehownim, aby Pilni byli w sluzbe Boži; a w Posluchány Slowa Boziho k swateg Spowedi, a k Prigimani welebneg Swatosti: chtegili we wssech swych Pracach Požehnani Boske miti. Ktereg weczy sam nas Krystus Pan napomina; kdiž v Swateho Lukasse w dwanasteg kapituly takto mluwi: Hledegte napred Kralowstwi Nebeskeho, a gine weczy budu wam pridane.

Articul 2.

Magy se Pany Bratie, do domu Pana Gechmistrowecho, kazdy treti Nedelo zchazeti, a Pan Cechmister ma Panom Bratom odsilati Cyewku, gestlizeby ktery Pan Brat neprissel, anebo aby se neopowedel, ten ma kazdy polozity do Pokladnicze dwa penize, a gestlibise co nachleho prytrefilo, kolikby Ciwek Pan Cechmister obeslal, a nekteriby z Panuw Bratuw prigiti zanedbal, tolik Funtow wosku trestan byti ma.

Articul 3.

Den Swateczny gak Mistrowe, tak take y pospolity Bratry Cechu tohoto powynnowati budu do Chramu Boziho giti, a pobozne Panu Bohu sluziti, pakliby na ten czás doma zustal, a sluzby Bozij zameskal, trestan bude od Cechu gednym Funtem wosku.

Articul 4.

Tento pak Cech sukenicky bude powinen gednu korichwu (sic) drzety pry stolicach Cechownich, s keruzto koruchwu, wssickny Bratie w Cechu zustawagicy, na Bozie Tielo prigdu, na processiu, a tam wssickny swatu Mssy slisseti budu, a Processiu wikonawaty, kteribikolwek z koruchwy neyssiel, bude pokutowan Mystrowsku winu, totizto fl. 3. Item Rytyrskú swiczu dluzni bude derzati, pry Mssy swateg, spolu y z porádkem Nr. 4., kterez na processigu uziwati budu.

Articul 5.

Ponewadž od sameho Pana Boha zrizena wecz gest, Mrtve Telo k chrobu swemu poctiwe odprowazeti, kterezto Pan Buch netoliko pri-

Digitized by Google

kazem, ale y prikladem, gak skrze stary, tak take y skrze Nowi zakon, zretedlne nam predložil. Protu pričinu powinnowati bude geden kazdy Mister Cechowny, ku odprowadzeni Tela mrtweho swu pritomnosty ustanowiti. A gdizby bez slussneg pričiny zameskal. Pokutowan bude geden funt wosku.

Articul 6.

Gestlizeby se pritrefilo, zeby Pan Buch kryž dopustil na Pana Cechmistra, aneb na nektereho Panow Bratrow, podluzny budu mladssy Bratie, pry takoweg osobe služyt. Pritom pritrefiloby se mrtwe Telo kterehokolwek z Panow Bratrow, pry takowem magi poradkem pani Bratia warowati. Rownim spusobem takowim mrtwim telam magi poradkem hrobi kopati, tak take y nosit, na kterezto weczy magi mladkowe pilnu starost miti. Sami pak na pokrowecz, na swicze dohlidati, podle starobileg zwyklosty. Pod Pokutu Mistrowsku. Od tegto pak služby Pan Cechmister spolu z Pany Try Mistry a z Pisarom, tak take spolu z Prisažnimi z ostatnimi slobodni budu.

Articul 7.

Paklizeby nektery Čzlowek, kteriby w tomto Cechu nebil, chtegicze pocztiwost mrtwemu telu uczyniti, Czech tento ku proprowazeny Hrobu by zawolal, ma ktomu hotowi bity, kterizto za za praczu geho, powinen bude geden Tolar polozity.

Articul 8.

Tento Sukeniczky Cech magu slobodu, kazdy Rok sobe wywoliti Cechmistra Nowecho, a to Pobozneho Bohaboyneho, mudreho, pocztiweho Czloweka, kteriby bil dostateczny tomu vradu, a to dobrim poradkem. Když Rok dosluzy, podle stareho običege, powinen bude wsseczek uplny Cech zebrat, a gim poczet oddati, gdiz to wykona, zatym ma sebe zlozit vrad, a podekowat uplnemu Cechu. Podle obeczneho poradku ma zustat za stareho Cechmistra, podle nowecho, a ma wywolity wsseczkeho Cechu gedneho Mistra, kteriby byl dostatečny sebe. Rownim spusobem pospolita Obecz wsseczkeho Cehu, magy sobe wywoliti gedneho Mistra, kteryby bil na to hodny staremu Cechmistrowi zastul uplny Cech, ma slobodu ktery se gim bude libiti, a weczy poczet Hlasu bude, ten ma biti Nowim Cechmistrem bez wsselakeg wymluwy.

Aticul 9.

Nowy Cechmister ma we dwa Tydnie Cech zebrati, a ma bity sprisahu potwerdeny, ze chce swey mileg wrchnosti Panu dedicznemu nagprwe wernost zachowati, potom wsseliaku posslusnost rowne pocztiwemu Mesteczku y pocztiwemu wsseczkemu Cechu tomuto sukeniczkemu, a ze chce bohatemu chudobnemu sprawedliwe Rosudek czinity dobrich a sprawedliwych branit, nesprawedliwich podle Articul trestat.

Digitized by Google

Articul 10.

Kteryby Mister bosimi nohami do Chramu Božiho prissel, anebo k Telu mrtwemu, takowy propada geden funt wosku.

Articul 11.

V tomto nassem Cechu, geden kazdy ma swe pocztiwe Misto držeti, pakli zeby swe misto premenil a uyal by druheho Pana Bratra misto, takowy pokutowan ma byt geden funt wosku.

Articul 12.

Na ten čas gdyž Cechmistra budu wolity wsseczy spolu magy se zebrati, a wedle Instructie Pana sweho Dedičneho Cechmistra sobe wywoliti. Kteriby pak bez slussneg pričiny, tam ustanowyt se zameskal, bude trestan in d. 50. to iest pul zlatim. A gdybi ten Vrad, kteryby byl wywoleni potupil, a prigati nechtel, bude pokutowan in fl. 40. to gest Čteryczet zlatych, na Pana Dedičneho, a na Cech Dwanast zlatych.

Articul 13.

Nowy Cechmister hned po wiwoleni swem, ma sobe zoswich spolu Mistrow k stolu swemu, tolko prisažnych wywolity, kolko potreba bude ukazowat. Take i zmladssich Mistrow dwuch, ktery gemu budu podlužni služity, gdezkolwek potreba budie uhazowati.

Articul 14.

Mlady Mistrowia dotud budu podluzni Cechu služit, dokud na gich misto giny do Cechu se nepripowedia, zatim budu od služby odslobodzeni, a do knichi Cechoweg zapsani, za kterežto oslobodzeni, podlužni budu Cechmistrowi spolu sprisažnimi pul okowa wina, anebo okow piwa dat.

Articul 15.

Rownim Spusobem Firmistra y Pisar Cechowny, y gini kteri budu wywoleni, k pomocy Cechmistrowy, y Mladkowe kteri budu sluzit, magi též bity prisachu potwerzeni, ze chcu Cechmistra wsseliak, y w Radie, tak tez y wslužbe obswlaste w Panskich weczech wernie sprawedliwe sluzit, gdybi Cechmister nekteru osobu kam poslal, ma ten Mister hotowi byt pod Mistrowsku pokutu.

Articul 16.

Firmistri, y wsseczka Obecz tohoto Cechu, magu sweho Cechmistra w poctiwosti met, y Malženku geho, magu ho posluhat, we wsseliakich weczach Cechownich, kteriby se dopustil, a na odpor by se dal, anebo do zwady, ten bude prawem trestany w Cechu, dwanactmi zlatimi.

Digitized by Google

Articul 17.

Kdybi nektery z teho Cechu nekde mel posedeny, a spusobowalbi tento Cech, anebo nektereho spolu Bratra Cechowniho, ten ma byt trestani w Cechu pet funtuw wosku, a gestli wsseczek Cech, desat funtow, gestli Firmistri duplom bude pokutowán.

Articul 18.

Gestlizeby nektery stohoto Cechu upadl do Chudoby, a nemoholby Panskeho dluhu platiti, a uznalby Cech wsseczek sskodu miti sneho, tomu se nema dati žadneho statku Panskeho, než budu ho robotou fedrowati, gakowukolwek sukeniczy mezy sebu.

Articul 19.

Když Cechmister pokladniczu na stul položy, a otwory, ma se každy Mister spokogiti, a niž (sic) geden druhemu nessusskati, melby neco mluwiti, ma wistat pred stul Cechmistrow a prosit, žeby mu bilo neco dopussteno mluwit, ma se mu dopustiti, gdyž wykona, ma zase na swe misto sadnuti, gdy se kdo toho dopusti, mimo powoleni Cechmistroweho, ten ma bity pokutowan gednym zlatim, kolikrat tolik razuw. Kdy se nekoho Cechmister nečo opita, ma hore postat, a odpowet dat, a potom ma zase na swe misto sednut; když Cechmister pokladniczu zawre, budu slobodno z druhim mluwit, ale tiho, pomali a pocztiwe. Když uderi Cechmister na stul, ma se zase utissit, anebo upokoit, a posluhat co se roskaže, anebo nekomu mluwi, kolikrat tolik razuw.

Articul 20.

Kdyz Cechmister znameni swe ku nekteremu possle, ma se hnedky u neho ustawiti, a gestliby se ustanowiti nechtel, trestan bude in d. 20.

Articul 21.

Kdyby kedy Cechmister nektereho z Braterstwa k swemu stolu powolal, ma ktomu geden kazdy, bez wsseczkeg wimluwy poradne prystupiti, a powikonani ma zase poctiwe se od neho odebrati. Rownim spusobem, kdy se odbiragi z Cechmistroweho domu, magi tez odpusteni wzit od Cechmistra, a podekowani učinit. Mladkowe zustanu, stolice anebo gine weczy, ktereby wipostaly, (sic) zase magi spodekowanim nawratit pod Mistrowsku winu.

Articul 22.

Kdykolwek Cechowna Obec u Cechmistra bude zebrana, ma geden kazdy poradne a poctiwe se zachowawati. Paklibi nektery co takoweho neporadneho, a neslussneho se zachowal, anebo na stul Cechmistruw uderyl, bude powinen dat do pokladnicze geden funt wosku.

Digitized by Google

Articul 23.

Nadalliby ktery Mister w Cechu geden druhemu Lharu, propada geden zlaty vhersky, a pakliby nemohol doswetčity na neho, gdy yak rikagi, kdo komu gamu kopa, sam do niey upada.

Articul 24.

W Cechu geden za druheho mluwiti nema. Pokudby nemel od Pana Cechmistra powoleny, pakliby se sam od sebe witrhel, prepada geden funt wosku.

Articul 25.

Wssyckny tehoto Cechu Mistrowe a Bratri, magi geden druheho ctiti, a gestliby z nich nektery geden druhemu rečv do poctiwosti wkročil, bude pokutowan Mistrowsku winu in fl. 3. to gest trima zlatima.

Articul 26.

Žadna zwada mezy Bratry Cechownymi nema biti. Pakliby nekteri snich se zwadil, a geden druhemu pohlawek dal, trestani bude in fl. 1. to gest gednim zlatim, a gestliby se roskrwawili in f. 4. to gest čterma zlatimi, a za Hogeni rany platit.

Articul 27.

Kdyby se trefilo, zeby nektery z Bratruw spolu pry posedeni byli, a geden z druhim se zwadili, to widuce giny z Bratruw Cechownich, powinowati budu gich uspokogiti, ktery kdizby se uspokogiti nechteli, pokutowani budu w Cechu in fl. 1. to gest gednim zlatim.

Articul 28.

Kteriby Mister prohrage se w krčme, a nemelby čym zaplatit, a sselby wen mimo Hospodaroweg wule, takowy ma dati geden funt wosku.

Articul 29.

Gestližeby Mistrowa gedna druhu chanila, bud kdekolwek, za to gey Muž ma pokutowan bit dwa funti wosku. Rownie pak Mistr gdiby geden druheho zhanil, toho podle wystupku, a podle uznany magy Pani Bratrie trestati.

Articul 30.

Czechowni Mistrowe z wandrownimy a samotnimy Towarissmi wlasce a wpokogi, bez wsseczkeg wady magu nakladaty. Gestliby pak Mistr zawadissw (sic) se z towaryssem, gemu do poctiwosti wkročil, a to by se doswetčilo, bude pokutowan Mistrowsku winu in fl. 3. to gest tryma

Digitized by Google

zlatimi. A gestliby Towaryss Mistrowi do poctiwosti nahanil, starssy Towaryss bude podluzen tu gistu pokutu na wandrownem Towaryssowi wziti.

Articul 31.

Ktery sukenik od ginud by prissel, a chtelby se do tohoto Cechu pripowedeti, dluzen bude swe listi Cechowni pocztiwemu Cechu ukazati, že se Remeslu należite wyučil, a poctiwe se chowal, rownie zachowawagici list, gestli gest rodu poctiweho, když se to wiswedčy, magi ho za poctiweho Mistra prigati.

Articuł 32.

Gestliby se nektery Cechowny Mistr dopustil kradeže, bud to wlny, bud to w sukne, anebo w pradle, ten Mistr propadne swe Remeslo, ktere Remeslo z mladosti tesko dostal, a na starost lechko, hanebne a potupne stratiti musil, ten nema mit slobodu wicze Remesla robiti, chyba kdyby wrchnost nekteremu gratiu dala, a se k tomu primluwila, museliby to učiniti.

Articul 33.

Do Cechu tohoto Sukenickeho, nelen Sukenik, nez i giny gakowykolwek, bud to Remeselnik, bud to žadneho Remesla neumeli, nez Hospodarstwi a kupectwi rozumeli, a hodny bylliby, budu mit slobodu se pripowidati, a wkupiti, a spolu sukenikmi slobody a Priwilegia od nas sobe dane wyužywati, bud to y prespolny bude.

Articul 34.

Kteribykolwek w statku Panskem zustawal, a dotohoto Cechu se nepripowedel, Tomu Sukenikowi ne bude se mu sloboda Sukenicke Remeslo wykonawati, ani suknem kupčiti, pakliby se proti tomu nekdo dopustil, za pokutu wsseckny Sukna budu mu odebrane.

Articul 35.

Kdyžby se nektery stowaryssow chtel do tohoto Cechu pripowedeti, a wkupiti, podlužen bude Rodny a wyučeny list pred Cechem ukazati, to když wikona, powinni su geho do Cechu prigati, a on take powinnen bude Cechmistrowi a Firmistrowi pripowedeneho sest holby wina, a geden zlaty penez polozity, a wsseczkeg Obczy Cechowneg pet Okowy wina, sest Okowy piwa, a za chowanie sest zlatych do pokladnicze, dwa Funty wosku, zatim da swe gmeno do Cechowneg knihy zapsati, za kterežto zapsani podluzen bude Cechownymu Pisarowi d. 25. to gest pet grossy dati, pečet pak Cechowny zeleneho wosku budu užywat.

Digitized by Google

Articul 36.

Mistrowsky Syn, kteryby se chtel do tehoto Cechu pripowedeti, nebude dluzen, toliko polowicz toho nakladu, ktery dawagi giny Towaryssia. Nez Sluzbu mladych Mistrow poradne wykonawati bude.

Articul 37.

Kteribykolwek Towaryss, wzal sobe za Ženu wdowu Cechownu, ten powinen bude pul Cechu kupowati.

Articul 38.

Kteriby Towaryss wzal Mistrowsku Czeru, ten bude dluzen dat w Cechu, gako Mistrowsky Syn, totissto pul Cechu kupowati.

Articul 39.

Kdiz Se mlady Mistr chce pripowedati do Cechu tohoto, magu Mistri prysazni pilny na to met pozor, gestliže gest dostatečny Remeselnik, aby zatim hamby Cechu nedelal, nemagv takoweho mezy sebe prygat, nez kteriby mohol dobre Remeslo robit, podle Articuly, zadosti činit, wssechkich wecech Czechownich dostatečny byt, a to aby byl poctiwi.

Articul 40.

W tomto Cechu Sukenickem slobodu udrzat Towaryssa, ktory wedet bude sukna postrihat, bude tez slobodno postryharskeho včna prygimat, kterižto čtyri Roky ma se učit Sukenickeho Remesla, zatim bude osloboden (sic).

Articul 41.

Žadnemu Remeselnikowi w tomto Cechu zustawagicimu nebude sloboda od zeny Mistroweg anebo od geho čzelady wlnu, pračzv (sic), anebo co gineho bez Mistroweho wedomia kupity; To ktery kdo učinil strati Remeslo, kteremu slobodno dotud robit, dokud z Cechom swogu wecz nedokona.

Articul 42.

Žadnemu Towaryssowi, aneb Pradlicy, nebude sloboda czuzeg wlny kramplowaty, prasti, barwiti, aneb co gineho bez Mistroweho wedomi okrademne činity, gestliby se pak ktery toho dopustil ne ma se mu dat wtom Cechu zadnu Robotu, pod pokutov winu Mistrowsku fl. 3 togest trych zlatych.

Articul 43.

Ne bude sloboda žadnemu Mistrowi, čzelad druheho Mistra odluzati proti tomu gestliby se kdo dopustil, da pokuti štyry funty wosku do pokladnicze Cechowny.

Digitized by Google

Articul 44.

Gysta sprawedliwa waha, bude mat w sobe pul treta funta, skteru geden każdy Mistr ma ważity, gestliby se pak u niektereho Mistra gina nesprawedliwa waha nagssla, bude tresteni Mistrowsku winu in fl. 3. to gest tryma zlatimi.

Articul 45.

Rownim spusobem na tluste sukna waha bude w sebe obsahowat sest funtow, kteružto geden każdy Mistr bude wázity, pakliżeby nektery wačzu wahu deržal, bude trestany Mistrowsku winu in fl. 3. togest tryma zlatimi.

Articul 46.

Osnowy se magi snowat čtyrycatne aneb trebicke, čtyriczet choduw patnactimi ciewkamy, na syrki tkane, tkane pak ma byti na syrki poltreta Rifa, na zdelki čtyricat čtyri Rifij, patdesatni postaw ma se snowat patdesat chodi, patnactimi nitiamy, tkany pak ma byti tkany na syrki na try Riefy. Sedesatne sukno syroko bude snowat sessdesate chodu na sdlusky tak gak prwny, tkane pak ma na ssyrky try Riefy a fertal. Gestliby pak ktery Mistr toho ne zachowal, bude trestan Mistrowsku winu tolikrat, kolikrat wtom bude postižen in fl. 3. to gest Tryma zlatyma. Morawsky take postaw ma se snowat na ssyrki choduw dwa tricat, dwanactmi nityami, na zdlussky pak lokty triczet a čztyri, tkani pak ma bit na ssyrki na dwa Rify

Articul 47.

Na Haleny anebo na tluste Sukna osnowa ma se snowat na dlussky Riffow trycet a čtyry, na ssyrki pak ma se snowat dwanactmi nitmy dwa a dwaczet choduw. Tkany pak postaw ma byt na zdlussky Rifow dwa a trycat, na ssyrki pak ma byti na pol druha Rifa, walani pak na geden Mesky loket ssyra, kteriby pak kratče aneb ussie delal, a dopustilby se toho, po dwa krat bude trestan Mistrowsku winu. Pakliby se po tretie dopustil w tom roce, ten bude trestani podle slobot od geho gasnosty Cysarskeg a krale milostiweho nasseho vherskeho nam widanich, zatim po dwuch Rocych bude se snowat podle stareho obyčzege, choduw Nr. 24.

Articul 48.

Wtomto Cechu slobodno bude wsseliakowe Sukna robiti, nez nebude slobodno spolu dwom Mistrom robiti, ani Otczu ze synem, sloboda bude każdemu sebe postaw wiprawit, gakž muze naglepe postryhati, kdo nemuz, nech da po postrychačowi Cechownemu. Na dwa Roki slobodu poctiwi Cech dawa, po dwuch pak Rocych podle Articul budu se drzeti.

Articul 49.

Czechmister Sukenicky, dluzen bude każde kantery anebo kdykoli sam anebo try Mistrow poslat, trych anebo wyce podle Radu każdemu

Digitized by Google

Mistrowi, a pohlednut gakowu robotu ktery Sukenik robi, tez ma se pohlednut, mali sprawedliwu Cechownu wachu, ma pohlednut osnowy gako kdo snuge, ma tez pohlednut na gine mnohe weczy, takli se Remeslo robi, gaki gych Articule včzy, gdyž nektereho Mistra postihnu, ze podle Cechu a Articuli se nechowa, magi ho trestati Cechownim Prawem, togest nanem dwanast zlatych wzity.

Articul 50.

Kteriby Postaw nebil Cechownym znamenim pretazeny a peczeteny. Ten se ne ma mezy Mistry Postaw prodawat, nez ten čzy gest maho ginde prespole gde ho neznagu prodawati, kterybi se tak ne zachowal, nema se mu dat robit Remeslo za geden Rok, gdyz Rok wystoi, ma sobe od Cechu zase prizen hledat.

Articul 51.

Wandrownim a domacym Towaryssom powinen bude Cech poradek učzinity, a gym Articule wydat, wedle kterich se bude sprawowati, Cechmister pak geden kazdy Rok se mezy nich samodruhi ustawiti, a od starssych Towarissow poczet odebrati, ginich wywoliti, a dobry poradek mezy nimi učzyniti, tak gak gest w ginich Mestech obicej slobody gich pomahat, branit, ktere sebe dostanu.

Articul 52.

Kdyz nektery nowotny Towaryss od ginud priwandruge, budu podlužni domaczy Towarys[illegible] u Mistra Cechownyho gemu misto a Robotu hledat, kteryz to gdyž k [illegible]istrowi dan bude, musi u neho geden uplny tyden zustawati, a za ten [illegible]s k žadnemu Mistrowi nebude slobodno odgit, barby mu tam gak zle [illegible]lo.

Articul 53.

Gestlizeby ktery Mistr, chtel Towaryssa odprawiti, ma gemu dati dwema Nedelami prwe na wedomost, podobne Towariss Mistrowi, paklizeby Mistr neradne Towarysse odprawil, ma dati pokuti geden kamen wosku. Podobne Towaryss, kteribyse nevažne a neporadne odprawil od sweho Mistra, ma pokutowan byt geden kamen wosku.

Articul 54.

Zadnemu s towaryssy nassich nedopusti se meży walachy choditi, wlnu biti, any kramplowati, pod pokutov straczeny Remesla.

Articul 55.

Kteriby se Towaryss zadluzil v sweho Mistra, a druhiby ho wyplatil, tim spusobem aby u neho delal, ten kdozby to učinil, prepada deset funtuw wosku.

Digitized by Google

Articul 56.

Toto Remeslo Sukeniczke samotnemu nebude sloboda wykonawat, krome geden Rok, pakliby zatim chtel to učzyniti, musi do Stawu Malženskeho wkrotčzyti, a pod panem dedicznim zustawati, a dom sobe pod panem kupiti, trestan bude Cechownym prawem, ten Mistr kteriby wyce Roka samotnosty zustawal.

Articul 57.

Kdyz ktery Mister bude Postaw nabigat, ku ktereg praczy potrebowalby nekterych Towaryssow z gineho warstatu, podlužny budu geho zadosti, a potrebe dosti učzyniti, pakliby nechteli, budu trestani w poctiwem poradku w Towarysskem od starssych Towaryssow in d. 10. togest dwama grossmy.

Articul 58.

Zadny Mistr nebude mat na to slobodu, aby swemu Towaryssowi gakowi takowy kus sukenny, bez Cechowskeho wedomi urobiti dopustit (sic), pod pokutu trych zlatych.

Articul 59.

W tomto Cechu nebude slobodno zadnemu Towaryssowi zahalat, krome w pondelek; pakliby ktery gine dni chtel zahalat, wten čzas ma nato Cech slobodu do kasne geho dat, a pokutu z neho wzity d. 25.

Articul 60.

Gestliby ktery Towaryss zle Postaw natkal, nema mu Mistr nic od nic od neho platit. Pakliby mu geho Mistr platil, trestan bude winnu Mistrowsku f. 3. togest tryma zlatyma, a Towaryss pieti grossima.

Articul 61.

W tomto Cechu nebude slobodno Mistrowi krome gedneho včzne držet, nez kdy se geden doučza ostatni Rok, sloboden bude druheho prygati, gestliže se ktery z Mistrow dopustil, a proti slobodam Cechownim powstal, prepadne Remeslo, ktomu any Synka nebude deržat, když ma včzna gedneho.

Articul 62.

Když Mistr včzna prygme, nebude mu ho sloboda pry sobe daleg od dwuch Tydni držat, a probowat, zatym gestli se Mistrowi včzen, a vcznowi Mister zdal a libyl, a v neho chtel zustati, ma ho Mistr do Cechu pripowedeti, gestliby zamesskal, a daleg ho bez wedomosti Cechoweg u sebe zachowawal, bude trestany f. 1 to gest gednim zlatim.

Digitized by Google

Articul 63.

Ktery včzen chce se Remeslu Sukenickemu učzyt wtomto Cechu, ma se učzyt čztiry Roki, bybil yak weliky, nicmeneg, aby chtel poctiwemu Cechu zaplatit, ma swe Roki sprawedliwe wyslužit, a ma swemu Mistrowi a Mistroweg werny byt, gich posluchat, gim sprawedliwe w Remesle robit, a sluzit. Towaryssom se ne ma lenit posluzit, obzwlassče kteri z nim we werstatu robia, a gineg starsseg Čzeledy, ma každu Nedeli, každy Swatek čzastokrat do kostela chodit, a P. Bohu se modlit, chteli swe pozehnani od Pana Boha dostat, gestliže nekam ide, kohokolik stretne, pred nim klobuk segme, a gemu pozdraweni da. obzwlassče Sukennikom a Towaryssom: Gestli se tak ktery včzen podle tohoto Articule nebude chowati, a bude kdo na neho zalovati ma se potrestat w poctiwem Cechu Ferulu anebo prutem, rowne w poctiwem poradku, kdy se oslobody, a oddagi ho Mistri starssim Towaryssom, takowu pokutu ponese.

Articul 64.

Včzen gineho Remesla kterehozkolwek w Cechu w tomto, krome try Roky ma se swe Remeslo učzity, po trech Rocech Mistr geho ma ho oslobodit, a gemu należyte šaty daty, ktere zasluzyl w swem uczeny.

Articul 65.

Sukeniczkeho Remesla včznowi Mistr geho, na druhi Rok ma mu dat doloman, y Nohawicze, Ostatny Rok z dobreho sukna wssecky ssaty: yakožto Mentik, Doloman, Nohawicze, geden par Cziziem, gednu tenku kosselu, mimo toho dokud se bude včit, ma mu dati každy Rok dwe dwe konopne kossele, dwoge gate, a strewicze kolko bude potrebowat, a ma se uczit čztyri Roki sukenickemu Remeslu tenkemu.

Articul 66.

Gineho yakowehokolwek Remesla včzen prwny Rok bude mat z hrubeho sukna doloman, Nohawicze, par kosseli, par gati, z konopneho platna, strewicze co muze zedrat, ostatneho Roku z dobreho sukna doloman a Nohawice, gedny boty, gakowe bude potrebowat.

Articul 67.

Když se vczen Remesla Sukenickeho, aneb ktereho gineho wyučzi, Mistr geho ma ho w Cechu osloboditi, a vczen podluzen bude oslobodeneho w Cechu yeden zlaty polozit, a gdyž bude potrebowat, osloboczeny list pod pečzatu Cechownu magu mu wydat, od ktereg bude podluzen geden Tolar, a Pisarowi gak se bude mocy snim dokonat, a ma wandro-

Digitized by Google

wati ginam za dwa roki, kdyby newandrowal do Cechu se nema prygat. Rownym spusobem syn sukenicky, kteriby kolwek ne wandrowal za geden Rok, ma pokutowan bity Cechownim prawem in f. 12.

Articul 68.

Kdyz včzen gakowehokolwek Remesla bude, do Cechu se prypowi, podluzen bude Cechmistrowi spolu swymi Prisažnimi troge gedla dati a zlaty na trunek, k tomu do Pokladnicze Cechowneg dwa Funty wosku.

Articul 69.

Vczen w Cechu tomto, kteriby se u Mistra Panskeho učzyl, a bylby sirota, za pripowedeny do Cechu, a za swe wyswobozeny z včzenstwa, nist nebude gineho do Cechu platit, krome geho Mistr na pint wina.

Articul 70.

Kdyz ktery vczen do Cechu se pripowie, ma za sebe Porucznikow postawiti we dwanasti zlatych, kteri budu slibit za geho stalost, a zetrwalost u sweho Mistra, pakliby uskoczil, bude mat Cechowni wrchnost na porukomnich dwanast zlaty wzity, a na kryž Cechowny obratiti, dokud Porukomniczy včzna na Misto swe ne ustawia, anebo od Pritelow geho dwanast zlatych nepolozia.

Articul 71.

Gestliby včzen u nektereho zley natury a običege Mistra, anebo geho Zeny nemohol zustawati, ne ma hnet bez vedomosti poručznikuw od neho odgiti, nez ma gim dat na wedomost, ktery podluzni budu, wecz pred Cechem oznamiti, ktomu Cechmister spolu swimy prysažnymi wedle Inguisitie tu wecz wyrozumewsse magi k dobremu konczy prywesti, a gestliby se to doswetčzilo, ze ten gisti včzen do konce u Mistra sweho ne muže zustawati, powinen gest Cechmister, ginemu Mistrowi dati, aby se swe Remeslo doučzil.

Articul 72.

Když ktery Mister včzna prygima, gakowehozkolwek Remesla bude, ma tez swich poručznikow postawiti, zeho chce gako on dela zaležite Remeslo včziti, gestliby se pak ktery Mistr wedle tohoto nezachowal, prepada winu Mistrowsku f. 3. togest try zlaty.

Articul 73.

Kdyz ktery včzen k Mistrowi stane, ma Cechmister gemu pekne naučzeny dat, gak se ma spravovat. Nagperweg Panu Bohu, zatym y swemu Mistrowi werny, poslussny a sprawedliwy byt, Mistrowu, gegich Čzelad w poctiwosti met, zadny zwady a gineg neporadnosti mezy nimi ne czynit, kdy se včzen neco dopusti, trestan bude Ferulu w Cechu.

Digitized by Google

Articul 74.

Gedna kazda wdowa gakowehokolwek Remesla wtomto Cechu, bude mat slobodu Towaryssuw, a včznuw sobe držat, a bude dluzen gu Cech zastat, kdyby se gy gakowa kriwda stala w czemkolwek.

Articul 75.

Platu Towaryskeho zrizeny a dokonani nechawa se na Cechowy vrad, ktery tak magy ustanowiti; gak gich zasluha bude ukazowati, z wnuknuti Boskeho, a sprawedliweg Conscientie. Geden každy Towaryss bude dluzen wlnubitnu strunu držat sebe.

Articul 76.

W tomto Cechu magi se též wywoliti takowi Mistrowe, a magy byt prisahani, ktery budu mat starost na sukna gak se sprawugi, ktere sukna poznagů dobre byt, magu gich znamenim Cechownim wedle obiczege ginich Cechow prorazit.

Articul 77.

Kdyby se trefilo, zeby ty predgmenowany Prysažny Mistrowe, nektereho Mistra postaw wideli, ze gest zle natkany, strayflowiti, anebo zlym obrechtem, anebo zle walkowany, magu dat Cechmistrowi wedomi, ktery spolu swymi prysaznimi ma ta gity, poznawsse ze gest sukno nehodne, ma mu ucho urezati, a winneho slussne potrostati.

Articul 78.

Kdyby Morawsky Postaw na Rame nebyl wytahnuty o geden kratki loket, ma se temu Postawu urezat ssnura od ktery ma dat pokuti d. 25. O pul loktu čo se nedostahne, neda nicz, ten ktery ohleduge, nepowedelby Cechmistrowi, ze gest na miru ne dotahnuty, ma pokuty d. 35. a bude trestany kaznu, a postaw se nema pečzetit kdy na nem prerassky ne bude. Kteremu se opowi, ma bez messkany postaw ohlednut. Kdy gest dobry prerazit znamenim Cechownym.

(Articul 79. chybuje.)

Articul 80.

Ten Mistr, kteremu se postawy opowedugu, a neysselby ohledat postawu na Rame, a neprorazilby ho, ma pokuti d. 30. ktery postaw gest hrubj, ma se gednu prorazit, kdy gest lepssy, ma se dwakrat prorazit; Trebiczky dwakrat se ma prorazit, patdesattny postaw trikrat, šedessatny cztyry krat. Od kteregžto peczeti od gedney kazdeg budu platiti, od tenkich suken den. $2^1/_2$. od tlustich pak d. 1.

Digitized by Google

Articul 81.

Kdyby stupene syroke postawy zle natkane byli, a ritke, ma se tez rownym spusobem ucho urezati neho (sic), a nema byt nanem prerasska Czechowna, ani nema nan dat pečzeti, a ten Mistr, ktereho gest postaw. bude pokutowani Czechownym prawem.

Articul 82.

Wssyckny Mistrowe Cechu tohoto. nech magy giste znameni Sukna swe každy geden značzyti, to kteriby zanedbal, trestan bude pul zlatym.

Articul 83.

Kteribykolwek Mistr, kdyz swug postaw dokona, ma oznamit, tym ktery su nato wywoleni, to kteryby zanedbal, trestan bude winu Mistrowsku f. 3. to gest tryma zlatyma.

Articul 84.

Cechu tohoto Mistrowe, magu takto swe sukna znamenat, a pečzetit. Morawske gednu pečzetu. Trebicke dwema. Patdesatny trema; z gadrney wlny Šedesatne čztyrma. Rownim spusobem y znamenim Cechownim, na Rame se budu proražat, postawy magi se w Cechu pečzetit, w pritomnosti dwuch Firmistrow, který magu pilne pohlednuti, gestli hoden pečzeti, když bude hodny, magu nan dat. Rowne tez y na tluste sukna znameny Czechowne prerassku budu se dawati.

Articul 85.

Zadnemu Mistrowi nebude slobodno, na prednim šlaku lepssy wlnu zatkat, nežli zadny. Gestliby pak ktery toho se dopustil, prepadne winu Mistrowsku f. 3.“ try ziate. Na takowem postawe nema byti prerážka any pečzet pod Remeslem.

Articul 86.

Walchowny takowyto poradek nech nasledugu Mistrowe, ktery prweg tam swug postaw prynese, nech ten y prweg walchuge, gestliby pak ten ktery posled prinese, chtel prweg walchowat, bude trestan f. 1. Nez wten čzas byloby sloboda poslednimu walchowat, kdybi walcha darmo stala, a prwssiho Mistra by tam nebylo.

Articul 87.

We walse kdy se postawy obrechtugu, magu se dobre obrechtowat, pakliby zle bili obrechtowane, budu mat pokutu ktery ho obrechtowali d. 50. Magi na to dwa Mistrowe bity zwoleny, kteri budu dochlidat, gak se postawy obrechtugu we walse.

Digitized by Google

Articul 88.

Kdybi nektery Mistr swogeg wlny dal ginemu postaw robit a ten byho prodal gynemu, geden uplny Rok zapowi se mu Remeslo robit, a chteliby robit Remeslo, musi se wsseczkemu Cechu prosit, gdyz mu dowoli, sloboden bude gako prw.

Articul 89.

Zadnemu Mistrowi nebude slobodno geden postaw dwom kupczom zapredat, gen toliko negprwnegssymu, to kteriby učzinil, bude trestan Mistrowsku wivu f. 3. t. g. tryma zlatyma.

Articul 90.

Zadnemu Bratru w swem kupectwi wgakowemkolwek predkupowati ne bude sloboda, gestliby to ktery nčzinil, bude trestan Mistrowsku winnu f. 3. Ness kupecz ktery negprw kupuge, ma dostat ten postaw, aneb gakeykolwek kupeckeg weczy.

Artikul 91.

Nebude slobodno wtomto Cechu Cechmistra a try Mistrow, anebo prisaznych takowich wolit, kteriby mali pokrwne prytelstwo, swagerstwo, aneb ginu prekažku, ani kteriby bily nepoctiwi lide.

Articul 92.

Item nebude tež slobodno když negakowe prawo u Czechmistra pry stole takowim sedet, kteriby mali pokrwnost, anebo nenawist stimy, kterim prawo stogi, než na czuzych Mistrow, ktery zadneg prekassky w teg weczy nemagu, takowe prawo nech se pusti.

Articul 93.

Kdyby se nektery do tohoto Cechu Sukeniczkeho chtel wkupit, bud to Remeselnik, anebo ne. Pre Towarisstwo a lasku Bratrsku, a pre ochranu mrtweho Tela, takowy ma dati len polowic teho platu, ktery platia Mistrowe Remesla Sukeniczkeho.

Articul 94.

Napomenuty se dawa tim, ktery s kupectwim po cestach, a po Garmacych ziwnost poctiwu sobe wychledawagy, aby y tam Bratrska laska mezy nimi byla pro lepssy bezpecznost, geden druheho nech neodhazagu. Gestliby nektery z Bratruw do nesstessty upadl, z ktereho druhi mohlliby mu pomosti, a wysloboditi to čzyniti podluzny budu, pakliby to nezachowawali, geden kazdy z nich dwanast zlatych pokuty propadne na Cech. Rowne tez mladdssy Bratry starssym predne mista zanechawati magi wsseliakim dobrym poradku.

Digitized by Google

Articul 95.

Cechmister nech nato pilnu starost ma, aby tito Articuli kazdy Rok čtiry krat Bratrstwu Cechownimu se čytali, to gest každe kantry, aby geden kazdy gich wyrozumewsse zachowawaty, a wedle gegich narizeny se riditi a sprawowati mohol. Toto gestli budu czinity od Pana Boha milost, a pomoc w Remesle swem užytečny prospech budu miti.

Articul 96.

Gestlizeby wandrowny Towaryss, z gakowimkolwek človekem mimo Cechu anebo poradku nyakowu zwadu začzal, a nenalezite se chowal, Rychtar podluzenho bude chytit, a do Cechu sukenickeho poslat, a nan pred Cechmistrom geho wystupek oznamit, podle geho winy podluzen ho bude Cech trestati.

Articul 97.

Tento Cech Sukenicky gestlizeby nektery Articul chteli sprawit, kteriby gim byl potrebny, obzwlasste pak proty tim, ktery by se neporadne, a nepocztiwe chowali, wtomto Cechu, slobodu budu mit, a gich tak trestat podle gich wistupkuw, gak gest w prawich Vherskich običeg, kdo wice hressi, wetssy prawo bude miti.

Articul 98.

Na posledy kazdy wtomto Cechu powinen bude swe mile Vrchnosti, potom take Mestečzku, tolikež y poctiwemu Cechu wernost sprawedliwu, w gakichkolwek wecech zachowaty, obzwlasste gestliby se Panskeho statku, bud to wlny, barwy, y ginich wecy od penezich dodalo, na to nech Cechmistr, spolu s prisažnimy na starost, aby se zadna škoda Panu nestala, kdy se stane, dlužny budu zato odpowidat.

Articul 99.

Wtomto Cechu ma Cechmister mit pilnu starost, na spolu Bratrow Cechownich, kteriby neco prohressil, takowu osobu magy negprw Mesku kazny trestati. Potom se ma wyručet gednu osobu z Cechu, podle Articul pokutu dati, gestliby se protiwil bude trestan Cechownym prawem f. 12.

Articul 100.

Kdyby se nektery z Mistrow Cechownych Cechmistrowi protiwil, a posslussnost do kazne Meskeg nezachowal, bude pokutowan Mistrowsku winu f. 3. a predse bude dluzen Cechmister skrze mladssych Bratruw mocne nolle welle poslat a tam ho držat, dokud swu wecz z Cechom nesprawi.

Digitized by Google

Articul 101.

Gestliby se prytrefilo u nektereho Mistra Cechownyho, nektery Čzeledin zle se zachowal, a prykazani Boży prestupil, a dopustyl bi se bezbožne lotrstwa, a prespalby se, ten Mistr u kohoby se to stalo, ma Cechu Poctiwemu dat wedomost, pod pokutu f. 12. Cechmistr hned ma takowich lotruw chytit a dotrestany Meskeg kazne dat wsadit. Zatym gestliby byla slussna wecz se gim pobrat, magu gich spolu sobassit, a pokutu na nich wzit f. 12. Pakliby nebula slussna wecz se gim sobassit Cechmistr ma tych Lotruw prawu Meskemu oddat, a podle Meskeho prawa pokutu nesti bude.

Articul 102.

Gestliby se w tomto Cechu negaka kradež stala, u nektereho spolu Bratra Cechowniho, od nekterey čeladi domaceg, od Towaryssa, od učna, nebo Diewky sluzebneg, a nebo od Pradlice, u ktereho Mistra se to stane, ten ma w Cechu žalowaty, a Cech podle sweho prawa gich trestati, aby se y druhi stoho kazal a wystrihal.

Articul 103.

Tento Cech nato bude myt slobodu, kdybi se pritrefilo (sic) bywsse chudobny Mistr, a nemnohoby prohressyl, ten včinilby se z prosbu swogu pred Cechom, ma bity ulekčeny pokuty, a Cech na maleg pokute geho necha, gestlise zatym dopusti, bude trestan podle Articuli.

Articul 104.

Podluzen bude Cechmister pokuti, ktere budu braty v tomto Cechu zbirat, a do Cechowneg pokladnicze chowat, a časem swym na potrebne weczy Cechowne winakladat pod počztem, gakozto na pokrowce k potrebe mrtweho tela, potomtez na kryž, na koruchwu do kostela, na Stolice Cechowne w kostole, to budu sobe dluzny sprawit, gak gest w ginich Mestech Obyceg Cechow.

Articul 105.

Wtomto Sukenickem Cechu kazdy Mistr powinen bude dobre sukna robit, a lidy neklamat. Tluste, a nebo na Halenu, Sukna Morawske, Trebiczke, patdesatne, Šedesatne, kteriby se opowazil, a nechtel podle Articuluw dobre sukna robit, toho Mistra magu wen z Cechu od sebe wiwrhnuty, a wice gemu Remesla ne dat robiti. Gestliżebi Cechmistr zlechčowal, w Cechu druzy Mistry magi dat sweg mileg wrchnosti na wedomi: ze se nechce podle Articuluw chowat, budu mocy sneho vrad snat, a gineho sebe zwolit, ale zwuli sweg wrchnosti, a bude trestany Articulem dwanactim.

Digitized by Google

Articul 106.

Kteryby spanow Bratrow z Luchtu postawy delal, anebo žeby do wlny miessal, a bylbi wtom poscizeny, takowi ma byti pokutowan šest Funtow wosku.

Articul 107.

Zadnemu z Mistrow nassich, ne do pusti se mezy walki choditi wlnu biti ani kramplowati pod stracenim Romesla.

Articul 108.

Wnassem Cechu Sukenickem, žadnemu Towaryssi, nebude sloboda Harasu robiti, mimo Mistra Cechowniho, ani pasow na prodeg, krome sobe. Ne bude též sloboda Gombarom ani ženam Cechownim bez wedomosti Mistra, zadneg prace, ani wlni prodawati. Paliby se kdo toho dopustil, bude trestany podle uznani Articuluw Cechownich. Gestlizeby pak, ktery z Gombarow pokradme kupil, bude trestani Meskim prawem.

Articul 109.

Wtomto Cechu Sukenickem, kteriby z Mistruw byl pod trunkem, ma pokogne sedeti, a nic ne mluwiti. Kteriby se tak ne chowal, magi ho do Meskeg kazne dati, a dotud držat, dokud newystrezwie. Pakliby neco proti prisažnim a poctiwemu Cechu mluwil, bude trestany podle Artikuluw. Gestliby se trefilo z Prisažnych, ten bude in duplo trestany.

Articul 110.

Gestlizeby se nektery z Mistrow, mohel zalozity napredek na postawy od koholwek, ma slobodu, gak se muže porownat, a tak ma sobe gisti Termin s nim zgednat, žeby mohol sweho weritele contentowat, a zatim zaneprazdneny Cechu nedelat, pakli zeby na Termin sebeulozeny nemohol content byti, bude met slobodu geho w Cechu pohledawat. Cech poctiwy na tem bude, zeby za geden patnacty den sweho weritele upokogil. Pakli zeby neupokogil prepadne Mistrowsku winu f. 3.

Articul 111.

Kdyby se trefilo zeby prissel kregčer do nasseho Mesta, a chtelby sukna kupowati, ne bude sloboda zadnemu z Mistrûw bez wedomosti Cechowniho gemu prodati, než ten Mistr od kterehoby chtel kupit, ma se s nim do Cechu ustawit, a spolu z Pany Cechmistri a Firmistri gednat, po gakoweg Summe bude met, od koho se mu bude libit Remeslo, ponewačz se Sukna budu pod gednu myru robit, a bude se Cechowni znameni dawat. Na kterem pak postawe znameni Cechowneho nebude, takowy nebude sloboda w nassim Meste prodawat. Než ma ho ginam od-

Digitized by Google

nesti, a tam prodati. Kteriby se proti Articulum, anebo dokonani tohoto dopustil, bude Cechownim pravem trestany f. 12. Cechownymu pak Bratrowi, kteremu bude wole, od ktereho pana Bratra, gak muze wygednati.

Articul 112.

Kdyz Cechmistr pre dobre Cechowny chtelby Bratrûw swich zebrati, geden każdy powolany, ma se na den Terminowany ustawiti, kteriby to bez slussneg pricziny (doma biwssy) uczyniti zanedbal, prepadne winu Mistrowsku f. 3. to gest try zlate.

Articul 113.

Wtomto Cechu magi sobe wywoliti dwe osoby, ktere budu dochlidati, gakowase robota u ktereho Mistra robi, kdiž gest postaw (odkany, ma każdy Mistr pohlednuti dat tým dwum, ktery su na to vyvoleni, gestli dobre natkali, aneb nie, gestli ge dobre natkane magi nam (sic) dat znameny, pakli ge zle, magi tych dat do kazne, a nema se gim nic od teg roboty platit pod Mistrowsku pokutu.

Articul 114.

Rownie też ma ukazat postaw obrechtowany, kdyz bude dobre, budu ho mocy walchowat, pakli zle, nema se walchowat, nez tich ktomu met, aby lepeg czessali. Prawy postaw nechtellilyby, magi gich moc wzyt do Meskeg kazne y gine wsseliake roboty nech se pilne dohlidagu. Kdiby Towariss zle pokramplowal wlnu, gakowakolwek ma mu Pradlicza tu wahu posskubat, a počehrat, on bude zase poznowu dluzen nasslahornu snu giti, a zase pokramplowati.

Articul 115.

Wsseczy Mistrowe wtomto Cechu magi postawi pod miru walchowati. Na šyrki šedesatni postaw ma se nechati na sedem fertaly Rifowich. Padesatny pak na ssest čtwrty Rifa. Trebicky na pet fertaly. Morawsky na pul čtwrta fertala. Tlusti pak postaw ma byt walkowany na šingh a na dwa prsty. Na zdlussky ktery gak chce naglepssy uwalchowat, nech tak vwalchuge. Naposledy kteriby tohoto Artikulu prikaz nezachowal, bude trestany pokutu Mistrowsku; Gestlizeby Firmister, aneb nektery z prisaznych prestupil prikaz tento, duplowanu pokutu podstupi, a koliwek razy bi se dopustil, tolik razy trestany bude.

Articul 116.

Plat Towarysky od gedneho każdeho sukennika takowyto se bude dawat, a platit każdý sukennik od wahy Morawskeg wlny. Lib. Nr. $2^1/_2$.

1. Ktery bude wlnu prebyrat na den ma platu . . . d. 8.

Digitized by Google

2. Ktera wlna bude se prehowat de Fleku aneb do barwy d. 1.
3. Kdy se bude na strunie byt, do barwy od wahy . d. $^1/_2$
4. Když bude blankitnu wlnu prehowat . . . . . d. $1^1/_2$
5. Když bude wlnu lazurowu prechowat, dobre dwa krat se bude obratiti, ma plat . . . . . d. 2.
6. Kdy se bude bila wlna kramplowat . . . . . d. 3.
7. Kdy se bude blankitna wlna kramplowat . . . d. 4.
8. Kdy se bude lazurowa wlna kramplowat ma platu d. 5.

Gestliżeby zle pokramplowal, ta wlna se mu ma posskubat od pradlicze, a powinen bude podruhe zbity a kramplowat.

Articul 117.

Plat Pradliczam od gedneho każdeho Sukennika, bude te tak platiti od wahi Libr Nr. $2^1/_2$.

Když bude hrubu wlnu priasti bilu ma plat. . . . d. 10.
Když bude čztyryczatnu bilu wlnu prasty . . . . . d. 12.
Když bude čztyryczatna modra . . . . . d. 15.
Kdyz se bude bila gaderna prasti . . . . . d. 15.
Kdyz se bude patdesatny prasti . . . . . d. 16.
Když se bude ssedesatny tenka prasti . . . . . d. 18.

Ktera pradlicza hrubo poprade nema se gi nic platit od pradla.

Articul 118.

Plat Towaryssom domacim, take y wandrownym od osnow wsseliakich, Morawske, Trebicke, Padesatne, też y šedesatne, y od Garažie, bude se platit od kazdeho kraga postawu takto:

Když bude tkany Morawsku osnowu ma platu . . . d. 10.
Od Trebickeg Osnowy . . . . . d. 20.
Od Padesatneg na dwe podnossky . . . . . d. 25.
Od Trebickeg Garažie Osnowy . . . . . d. 25.
Od Padesatny Garažie . . . . . d. 40.
Od šedesatny we dwe podnože . . . . . d. 40.
Od sedemdesatny Rasse ma`plat . . . . . d. 60.
Kdo bude tkat dwema ramami, a troma na sweg strowe od funta kazdeho bude mat platu . . . . . d. 6.
Od Trebickeg pak Garažie na dwe podnossky . . . d. 5.
Od Trebickeho postawu na dwe podnossky . . . . d. 4.

Articul 119.

Ktery bude Towaryss we walsse walchowat, a obrechtowat sukna, bude met platu, od celeho postawu gedneho każdeho takowito:

Od Morawskeho postawu ma plat . . . . . d. 15.

Digitized by Google

Od Trebickeho postawu . . . . . d. 30.
Od Padesatneho postawu . . . . . d. 40.
Od šedesatneho postawu . . . . . d. 50.

Ktery Towaryss zle vwalchuge sukna, nema se mu dat takowito plat, než ktery dobre uwalchuge.

Od Obrechtu od Morawskeho, od každeho Čygv . . d. ½.
Od ssyrokeho, Trebickeho, od kazdeho Čygu . . . d. 1.

Articul 120.

Plat Towaryssom domacym y wandrownym, ktery budu Sukna prekrčtowaty na czisto postrihati, Do pressu pekne polozit, y od česany ktere budu postawy česat, ty budu met každy od kraga p. d. 5. kolikrat bude česat, tolikrat postrihany.

Ktery bude Morawsky postaw wyprawowat ma platu . d. 5.
Ktery bude Trebicky prekrctuwat cely . . . . . d. 15.
Ktery na čysto postrize Trebicky cely . . . . . d. 20.
Když bude padesatny prekrctowat . . . . . d. 20.
Ktery na čysto postrihne padesatny cely . . . . . d. 30.
Kdiz bude šedesatny prekrctowat cely . . . . . d. 25.
Kolikrat bude prekrctowat, pokažde ma plat . . . d. 25.
Kdiž na cysto postryha cely postaw . . . . . d. 40.
Kdiž kutneruje cely postaw Trebicky . . . . . d. 10.
Kdiž obrecht zestriže na Trebickem . . . . . d. 10.
Kdiž šyroki postaw skutneruge cely . . . . . d. 15.
Kdiz zestrizne Obrecht . . . . . d. 15.
Ktery postrize šyroki postaw . . . . . d. 20.

Articul 121.

Plat Tlusteho Remesla Towarissom a Pradliczam takowyto bude. Od gedney každeg wahi Libr. Nr. 6. kdy načechre a zbyge ma platu d. 4.
Item od tkania od kazdeho kraga . . . . . d. 6.
Item od walanya postawu . . . . . d. 3.
Když spradie Pradlica wahu . . . . . d. 4.

Kdyžby wice platil nez gest ulozeno, bude trestany Mistrowsku winu f. 3.

Articul 122.

Prysaha Cechmistra Sukeniczkeho. N. N. Prisaham Panu Bohu, Otcy, y Synu, y Duchu Swatemu, Swateg Troycij nerozdilneg, Blahoslaweneg Panne Marie, y wssem Bozim Swatym, ze chcem sweg mileg wrchnosti, Panu memu dedičznemu, wernost we wsseckem zachowati, potomtež y poslussnost. Rownym spusobem poctiwemu Mestečku a uplnemu poctiwemu Cechu Sukennickemu, ze chcem každemu sprawedliwe rozsudek

Digitized by Google

učyniti, bohatemu, y chudobnemu, dobrych a sprawedliwych braniti, nesprawedliwich wedle Articuluw podle wistupkuw gegich trestati, a k dobremu gich priwesti, Panske wecy a Cechowne sprawedliwe wikonawati. Tak mi Pan Buch pomahag, Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch swaty, swata Trogice nerozdilna, Blahoslawena Panna Maria, y wsseczy Bozí Swati. Amen.

Articul 123.

Prisaha Firmistrom.

My N. N. prisahame Panu Bohu, Otcy, y Synu, y Duchu swatemu, swateg Trogicy nerozdilneg, Panne Marigi, y wssem Bozim swatim, ze chceme sweg mileg wrchnosti, nassemu dedicnemu Panu wernost wsseliakowu, poslussnost, spolu z nassim Cechmistrom, potomtež poctiwemu Mestecku, y wsseckemu uplnemu poctiwemu Cechu sukennickemu, a chceme každemu sprawedliwe rozsudek uczynit, gak bohatemu taktez chudobnemu, pritelowi, nepritelowi, panske wecy, y Cechowne sprawedliwe wykonawati, nassemu Cechmistrowi w ničem se neprotiwiti, než spolu snim breme Cechowne nesty. Tak nam Pan Bůh pomahag, Buh Otec, Bůh Syn etc.

Articul 124.

Cech Mister bude dlužen prisahat Pisara Cechowniho, potomtez tych ktery budu wiwoleni sukna dohlidati, y tich, ktery budu robotu wsseliaku dohlidat; rownie y tich Mladkow, ktery budu w Cechu sluzit, to niech se poradne každy Rok wykonawa, podle Articuly, tichto sobe wydanich.

Articul 125.

Prysaha Mladich Mistrůw.

My N. N. prisahame Panu Bohu, Otcy, Synu y Duchu swatemu, swateg Trogicy nerozdilneg, Blahoslaweneg Panne Marij, y wsseckim Bozim swatym. Že chceme Panu Cechmistrowi, y wsseckemu uplnemu sukenickemu Cechu werne a sprawedliwe sluzit, conam bude rozkazano od nich, wničem nechceme odporni byti, než wsseliakowich wecech chceme ochotne sluzit, zadnemu nic neprowinit, pritelowi, kmotrowi, tak nam Pan Bůh pomahag Bůh Otec. B. S. etc.

Articul 126.

Prisaha Pisara Cechowniho.

Ga N. N. prysaham Panu Bohu, Otcy, y Synu, y Duchu swatemu. S. Trogicy nerozdilneg Blahoslaweneg Panne Mariy, y wssem Bozim Swatim; ze chcem Panu Cechmistrowi, y wsseckemu uplnemu Cechu sukennickemu we wsseliakowich wecech werne a sprawedliwe mogim vradom sluzit, nic wice neplaty, než co gest sprawedliweho, Rady Cechowneg neprenassati nikde wen z Cechu. Tak mi Pan Bůh pomahag etc.

Digitized by Google

Articul 127.

Mw Cechmistry a Firmistry, y wssecka Obecz, a uplny Cech zwrchu podepsany, tento pekny a obeczny poradek Cechowny sme stwrdili, a podtito Articule sme se poddali. Kterežto Articule priuilega a Slobody od Geho Oswitenosti Pana nasseho, nam su wydane. Kterezto posobe zanechawame buducnym Mistrům Cechu Sukennickeho, y Potomkom nassym. Aby y ony podle nich ridity a sprawowati se mohly. Gestliby zatim Obeczny Bratia Cechowny nektery Articul chteli k dobremu buducnemu sprawity, To z wůli Panow Bratow slobodu budu mity.

Nos itaque praemissa memoratorum Pannificum Supplicatione gratiose exaudita et admissa, praementionatos Articulos, omniaq; et singula in iisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbauimus, roborauimus, ratificauimus, ac pro antelato Coetu seu Contubernio dictor. vniuersorum Magistrorum Pannificum, ipsorumque posteris & Successoribus uniuersis perpetuo valituros confirmauimus. Annuentes insuper et concedentes, ut iidem Pannifices in Bonis nris vniuersis libere degen, alios quoque Magistros Pannifices, Pannitonsores, Tinctores, Lodicumq; confectores, ac reliquos Indigenas Regni Pannorum venditores, qui Cehae huic seu Contubernio Pannificum non essent uniti, et incorporati, quiq; iisdem aeque Articulis, libertatibus legitime uti, frui, et gaudere possunt, in Coetum et numerum eor recipere, annumerare, & aggregare; extraneos autem quosuis, qui pariter qualemcunq; lanam contra tenorem et seriem Articulor Cehae eorum emere, vel aufere vellent, nullatenus admittere, quin sub Confiscatione, & amissione eiusmodi lanae prohibere, interdicere, ac damnificare possint ac valeant. Praeterea etiam cautum esse volumus, ut nemo Mercatorum & Pannificum extraneor Pannos inducentium, & diuendentium, & in Regno etiam extra hanc Ceham Mercatorum ac Pannificum, particulatim per ulnas vel ulnatim (nisi duntaxat per petias integras seu petiatim) Pannos eor diuendere et distrahere possit vel audeat. Toties repetitis vero Magistris Pannificibus in Bonis nris degentibus et commoran (siquidem illi Contubernium a nobis concessum & confirmatum habeant) ubique locorum intra ambitum Bonorum quorumcunq, nrorum, licitum et liberum sit, eor quoslibet pannos per petias & etiam per ulnas ubiq; in Nundinis publicis, libere, secure, pacifice et sine cuiusvis impedimento aut perturbatione vendere et diuendere. Denique hoc etiam eisdem Magistris Pannificibus nostratibus concedere et elargiri voluimus, ut ipsi pro meliori seruan ordine, potissimum vero communiter euitanda et praecauenda quauis Panni & mercantiorum fraude, doloque in quibuslibet eorum celebran Nundinis in Bonis nris existen Aduentitiorum & Extraneor Pannos invisere, inspicereq et diligenter perlustrare, ac si defectum aliquem vel fraudem in illis repererint, aut deprehenderint, eius modi defraudatores pro merito eorum punire, castigareq; valeant atque possint. Ad extremum super eo quoq; memoratos Pannifices

Digitized by Google

nros uniuersos iuxta benignam Suae Maittis Sacrmae aliis quoq; Pannificibus nris Bonensibus vidlt clementer concessam gratiam, eximimus et liberos esse volumus, ne videlicet iidem ullibi intra ambitum attacti Regni Hungariae, de rebus, mercantiis, ac Quaesturis eorum quibuslibet, aliquod Tributum, Vectigal, Telonium, aut Tricesimam soluere teneantur, vel ob id quispiam eorum quouismodo arestetur. Verum siqui contra eosdem aliquid Actionis aut Questionis haberent, id coram nobis tanquam Magistratu ipsor competenti iuridice prosequi debeant ac teneantur, ex parte quorum unicuique contra eosdem Querulanti debitae Iustitiae et Satisfactionis complementum administrabitur. Ac tandem non licebit etiam quempiam praetactorum Pannificum nrorum inter alios Mercatores & Quaestores ullo modo secundum morem Ipsorum baptizare. Imo acceptamus, approbamus, roboramus, ratificamus, & confirmamus, annuimus item concedimus, elargimur, liberamus & eximimus praesentium per Vigorem. Et hinc est quod praespecificatos unuier Pannifices nros Bonensibus simtr Pannificibus per praesentes incorporamus, volentis, ut iidem omnibus priuilegiis, libertatibus, et immunitatibus, quibus nemor Bonenses Pannifices utuntur, uti, frui, et gaudere possint ac valeant. Saluo iure alieno. Harum nrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in Curia nra Archiepiscopali Posoniensi, die decima nona Mensis Septembris. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Septuagesimo Quinto.

Georgius Szelepchényi Archppus Strigoniensis. (m. p.)

Regestrum

Sociorum Pannificum in Ceham seu Contubernium receptorum.

Egregius Joannes Hiros & filii Andreas & Georgius. Michael Tomassouich. Balthasar Telik, Pannitonsor. Thomas Steur sacrae Csrae Mattis Aulae Libertinus & Civis Viennensis & filius Thomas. Joannes Raicsan & filii Georgius & Daniel. Andreas Illauzky & filii Andreas & Georgius. Georgius Uchwalzky & filius Emericus. Adamus Szkoczouzky. Joannes Drdl. Nicolaus Szlanka. Nicolaus Bekő. Michael Tomasowich & filius Michael. Michael Ivanich panni tinctor. Stephanus Ivanich Lodicum confector. Michael Baranek. Michael Juracsek. Petrus Kutny. Martinus Omelka. Joannes Stazny. Michael Pasiczky. Zacharias Drdl. Michael Ukvalszky. Stephanus Zarichta & filius Andreas. Michael Zarichta & filius Thomas. Nicolaus Tomasowich & filii Joannes & Matthias. Georgius Strasowicz & filius Joannes. Stephanus Plezniwi. Joannes Trucz & filius Joannes. Joannes Kucserka. Daniel Melus. Joannes Pokorni & filii Joannes Georgiu Martinus & Thomas. Nicolaus Czepicz & filii Georgius & Joanes. Paulus Szerencsis.

Anno Dni 1676 Die. 9. Junii.

Gegich Slowutnich Opatrnich Milosty Pana Cechmistra Michael Tomassowicha spolu styr Mistrj na ten čas stole Prisedicy zgegich Powole

Digitized by Google

nim Daniel Junek & filius Joannes. (Nasledujú dva pretreté riadky: Wermes Farkass et Filius Georgius, secundus filius Mihal, tercius filius Matgass.) Anno Dei 1688 Die 18 Julij. Gegich Slowutnich Opatrnich Milosti Pana Cechmistra Ivanicz Istvanya spolu sstir Mistri naten csas stole prisadegicy Zgegich Powolenim. Paulus Merta.

Anno Dni 1691. Ivanicz Istvany na ten Casz bol Czech Mister kedy sa dal yakub Gléchman zapysat.

Anno Dni 1692. Jan Szo twiplatil Swug Czéch pred poctiwim Czichom (nasleduje pretreté slovo: Mésstrowim).

Anno Domini 1694 Miczani Martony ki fizétté magat Nemes Czéch böcsülettes Mester emberek élőtt ugy mint Czapo Mihaly Uram élőtt maga Czih Mestersigibé is Omelka Martony élöt. Örök Mesterségeben ezek jelen lévén.

Na prvej strane prvého listu nachodí sa stoličné uverejnenie a potvrdenie tohoto znenia:

Praesentes gratiose Suae Celsitudinis Locumtenentialis Priuilegiales Literae perlectae, peblicatae, ac debito honore aceeptatae sunt, neque iisdem ab aliquo quopiam, praeterquam per Ciuitates Regias, in quantum iudelicet Juribus et Priuilegijs Earundem praejudicare possent, contradictum fuisset. In generali Comitatus huius Posoniensis Congregatione, in Oppido Szempcs, die 8. Mensis Maij Anno Dni 1676 celebrata.

Signatum et extradatum per Substitutum Comitatus Notarium.

(Pôvodina nachodí sa medzi rukopismi c. k. dvornej knihovne vo Viedni pod č. 14021 [Suppl. 1597]).

Digitized by Google

Ukážka podrečia z Tašoli v Ungu.

U jednem ualalé [1]) byval jeden chudobny človek. Tot človek ňimal co jejsc is svojima dzecmi. I jeden raz uon [2]) še dohuarau is švojou ženou, že uon muši pojsc dagdze dasco hľedac, žeby uon priňes dzecom jejsc. I tak uon užau baltu [3]) a pošou is domu na poľo a hľedau dajakoho zajaca, co by jagrove zastrelili a že ho ňenašli. Tak kedz uon ho najdze ta priňeše domou, tak choľem [4]) raz dzeci še najedza.

Ale uon teľo idze teľo idze, i prišou na jednu luku, našou uon tam jednoho elefana na ležaci (co ležeu). A elefan kedz ľehňe raz ta uon ňemože stanuc sam vecej ňigda. I elefan kaže tomu človekoj: Či znaš ty čo, človeče, nazdvihňi ty mňe dajak, ja tebe [5]) zaplacu. I tot človek mu hutori [6]): Hej, tak jak ja tebe nadzvihnu, kedz ty taky češky [7]) a veľiky. Ale elefan mu kaže [6]): Tak pač dajaky sposob, žebyž me nazdvihnuu, bo ja ci zaplacu dobre. I tede človek pošou do ľesa a vyrubal jeden kol. Prišou ku elefanoj i počau ho dzvihac. Teľo dzviha a teľo dzviha, že uon ho jakoš nadzvihnuu. Jak ho pozdvihnuu na nohy, tak elefan jemu kaže: Ta znaš ty co, človeče, jak ja tebe ceper [8]) zaplacu? Človek pyta še jomu: Jak mi zaplaciš? Elefan mu hutori: Ta ja ce žim [9]). I človek počau plakac a kaže jomu: Ta ja tebe nazdvihnuu co bou ši tam i zdech, kedz ňe ja a ty mňe chceš žejs ceper? — Ta darmo ňe bože, bo ja tebe žim. — Ale človek hutori: Ta znaš ty co, elefaňe, ta pojdzeme perši [10]) na pravo [11]), že jak by to mohlo buc, co ja tebe nadzvihnuu a ty mňe chceš žejs. Elefan hutoriu: Ja ňezbam [12]), ta pojme.

I uňi še zabraľi, ta idut teľo idut, až prišli uňi gu jednej starej kobuľe, co še pašla. Človek hutori: No, vidziš, tu naš pravosudňik. Prišli uňi gu kobuľe, a človek še pyta: No, čuješ, ty kobulo stara, povedz ty nam dvom, jak to može buc, pač ľem; ja toho elefana pozdvihnuu, co uon bou i zdoch, keb bou ňe ja. A uon mňe chce ceper žejs. Ta jak to ma bujc toho pravo. Kobula otpoveda na to: Praudu ma elefan, naj ce žje, bo ňit večšeho huncuta, jak človek, bo vidziš, ty doky [12]), ja bula šumna, čoš mi hodna bula behac, ta moj gazda še u mňe paradzeu,

Digitized by Google

a jakš mi ostarela, ta mi ňehce dac aňi slamy a doty [13]) mi davau šena i ovša a ceper me vyhnau tu, to mam ľem toty stary koreňe is travy. Ta praudu ma elefan, bo každy človek huncut, naj ce žje. Ale človek už vidzi, že pravo ňedobri. Tedy hutori: Ja ňepristavam na toto pravo, podzme dzalej na vyšší pravo. Elefan otpoveda: Ja ňezbam, ta podzme. I idut uoňi dzalej, najdut uoňi kolo drahy [13]) jednu chromu ľišku. No, ty, ľiško, znaš ty co? My prišli gu tebe na pravo, ja s tym elefanom. I ľiška še pyta: Jake pravo mace? Človek rozprava jej, že jak toho elefana nadzvihnuu is žemi co ľežiu, ky bou ňe ja, ta bou uon tam zdoch, a uon mňe ceper chce žejs. Ta jak to može buc? Liška patri a čuduje še, že jak by uon hodzen [14]) nadzvihnuc takoho češkoho džvera [15]). I ľiška hutori: Ja to ňeveru ňijak, žeby ty toho elefana birovau [16]) is žemi hore podzvihnuc. Elefan hutori: Oj, hej, uon mňe podzvihnuu. Ľiška zaš kaže: Ja to ňeveru, kebym uvidzela, ta byš mi verila. No, ta znaš ty co, elefaňe, oľe ty šče [17]) raz ľehňi na žem, či uon tebe podzvihňe, aby ja sama vidzela, ta tedy vam budzu pravo sudzic. I elefan tedy ľehnuu. No, ľiška tomu človekoj kaže: Ucekaj ot ňoho, naj uon tu ľeží. Človek počau is ľiškou is heť [18]). I elefan obžerňe [19]) še nazad, vola na človeka: Pytam ce pre boha, poj [20]) me podzvihnuc, veruj že ce už ňežjem. Ale človek vyska na ňoho nazad: Leš ty tam do sudu [21]), nepojdu ja tebe vecej dzvihac.

Prišli gu lesoj is ľiškou tot človek. Ľiška jemu kaže: Znaš ty co, človeče, ja tebe od šmerci mentovala [22]), bo elefan bou ce žjed, kedz ňe ja, a vidziš, ja chroma, ja ňemožu pojis sebe, ňič dostanuc, co bym žjedla, ta priňeš ty mňe daco za toto odmenu. I človek jej hutori: Dobre, ľiško, počekaj me tu, ja idu do valala, ta ja ci priňešu.

Človek pošou do ualala, a u tym ualaľe byvau jeden pan taky, co ľubeu po vadaskoch [23]) chodzic a mau veľo psoch, kopovou. Prišou uon do toho pána, i kaže panoj: Paňe! znajut uoňi co, ňaj uoňi mňe dajut svojich kopovou dvoch, ja jim priňešu jich nazad doraz. I pan mu dau. Uon užal tych kopovou do mecha [24]) na pleco, i neše gu ľišce. Ľiška ho čeka a raduje še, že jej ňeše daco jejs [25]). Pridze gu ľišce, ľiška mu kaže: Tu ši? — Tu. — Ta prineš ši? — No, tak jakbym ci ňepriňeš, ľiško, kedz ty mňe od šmerci odňala. — Ta vysyp mi is toho mecha, co ši priňes. — I uon tedy vežňe mech is pleca, i vysype tych dvoch kopovou. Psi jak uvidzeľi ľišku, ta gu ňej a ľiška počala ucekac. Segiň [26]) chroma ľiška! Ale uona tam mala blisko svoju dziru u žemi, ta ucekla do dziry, ňeulapiľi ju psi. Psi kolo tej dziry dluho chodziľi, kričaci, ale ľiška ňevyšla uon. Aš jak čula, že psoch ňit, ta vyšla uon ostrašena ľiška, i kaže: Ta, praudu mala kobula, že ňit večšeho huncuta na švece, jak človek. Ky [27]) bula ja znala, že ty mňe taku hoscinu priňešeš, ta ja by bula ňekazala elefanoj ľehnuc, ňaj by ce žjed.

Digitized by Google

Poznámky. [1]) Úlal = dedina. [2]) Von = on. [3]) Sekera. [4]) Aspoň. [5]) V slove tebe je tvrdé t. [6]) Vravet. [7]) Ťažký. [8]) Teraz, z rus. [9]) Zjiesť. [10]) Napred. [11]) Na právo. [12]) Nedbať. [13]) Cesta. [14]) Nemôcť, nevládať. [15]) Zver. [16]) Vládať. [17]) Ešte. [18]) Ísť preč [19]) Obhliadnuť. [20]) Pojď. [21]) Posledný. [22]) Zachránić, z maďar. [23]) Poľovačky, z maďar. [24]) Vrece. [25]) Jiesť. [26]) Chudinka, z maď. [27]) Keby.

Vliv mäkkej samohlásky na spoluhlásku označil som vždy mäkčeňom; kde toho niet, výslovnosť je tvrdá. Rozdieľ vo vyalovovaní »y« a »i« nie je tak nápadný, ako v niektorých iných obciach ungských, alebo v severnom Zemplíne. — Vypravovateľ povedal raz »človek«, druhý raz »čievek«, koncovku minulého času »ul«, ako »ou« i »uu«, a právo i »prauo«. Perfektumové »u« (= l) skoro zaniká, »u« (= v) na začiatku slova zneje čiste pred spoluhláskou, nejasne pred samohláskou. On, ona, ono, oni vyslovuje sa: ôn, ôna, ôno, ôňi, lenže to znejúce »u« blíži sa trochu k »v«. — Dlhých samohlások niet.

Dľa vypravovania Jána Kotoru z Tašoli zaznačil:

Fedor Houdek.

Digitized by Google

Soznam živočíchov,

darovaných Museálnej slovenskej spoločnosti predsedom *Andrejom Kmeťom.*
Sostavil dr. *J. Petrikovich.*

Až na malé výnimky obsahuje táto sbierka všetko cudzozemské druhy živočíchov v krásnych a vyberaných exemplároch. Obzvlášte reptílie ozdobujú túto sbierku svojou kompletnosťou a povyšujú ju na prvotriedne miesto podobných sbierok v Europe. Naše museum touto sbierkou veľmi mnoho získalo. Pri sostavovaní tohoto katalogu bol mi na dobrej pomoci dr. philos. Fraňo Werner, privátny docent a assistent na I. zoologickom ústave c. k. university vo Viedni. Všetky v katalogu uvedené živočíchy opatrené boly skrze neho. Ku ich zachráneniu upotrebil som najlepšie sklo a špiritus, ponevač tak cenné predmety toho zasluhujú. Len Boa Madagascariensis samo pre seba cení sa na 150 kor.

I. Crustacea. Krabben. Raky.

1. Telphusa fluviatilis. Süsswasserkrabbe. Malá Asia.

II. Arachnoidea. Spinnen. Pavúci.

1. Pandinus indicus, Riesenscorpion, veľmi jedovatý. Sumatra.
2. Solpuga araneoides. Gliederspinne, veľmi jedovatý. Persia.

III. Myriapoda. Tausendfüsser. Stonohy.

1. Scolopendra subspinipes. Riesentausendfuss. Obrovská stonoha. Ceylon.

IV. Pisces. Fische. Ryby.

1. Carcharias melanopterus. Menschenhai. Mladý žralok. Indický oceán.

V. Amphibia. Lurche. Obojživelníci.

A) Caudata. Mloky.

1. Salamandra atra. Solnohrad.
2. Salamandrina perspicillata, Savi. Brillensalamander. Florenz.

Digitized by Google

3. Molge marmorata, Latz. Južné Francúzsko.
4. Molge boscai, Latz. Portugal.
5. Molge montandoni, Blngr. Šedmohradsko.
6. Molge viridescens, Raf. Sev. Amerika.
7. Molge montana, Savi. Korsika.
8. Molge rusconii, Gené. ♂, Sardinia.
9. Molge (Pleurodeles) Waltlii, Mich. Rippenmolch. Južné Španielsko.
10. Molge pyrrhogastra, Boie. Japan.
11. Molge torosa, Eschsch. Kalifornischer Molch. Kalifornia.
12. Amblystoma tigrinum, Green. Getiegerter Axolotl. Sev. Amerika.
13. Plethodon erythronotus, Green. Rothrück. Erdmolch. Kanada, Sev. Amerika.
14. Necturus maculatus, Raf. Furchen Molch. Sev. Amerika.

B) **Batrachii. Froschlurche. Žaby.**

1. Rana hexadactyla. Sechszehiger Wasserfrosch. Ceylon.
2. Rana mascareniensis, DB. Afrikanischer Wasserfrosch. Egypt.
3. Rana tigrina, Daud. Tigerfrosch. Java.
4. Rhacophorus maculatus, Gray. Laubfrosch. Ceylon.
5. Bufo regularis, Rss. Pantherkröte. Kamerun.
6. Bufo spinulosus, Wiegm. Chile.
7. Bufo melanostictus, Schn. Schwarzpunktirte Kröte. Ceylon.
8. Bufo arenarum, Hens. Sandkröte. Argentina.
9. Bufo marinus L. Riesenkröte. Brasilia.
10. Discoglossus pictus, Otth. Scheibenzüngler. Korsika.

VI. Reptília. Krichthiere. Zemepázy.

A) **Ophidii. Schlangen. Hady.**

1. Nardea boa. Gebänderte Riesenschlange. Nová Britania.
2. Python reticulatus. Gitterschlange. Sumatra. Veľmi zlostný, ale, ako všetky obrovské hady, neškodný had. Narastie aj na 9 metrov dĺžky.
3. Python Sebæ. Assalaschlange. Felsen- alebo Hieroglyphenschlange. Kamerun.
4. Python regius. Königspython. Senegal. Neškodný a nehryzie ani vtedy, keď ho dráždia. Osožný je tým, že sa živí potkanmi.
5. Boa constrictor. Riesenschlange. Obrovský had. Brasilia.
6. Boa madagascariensis. Madagaskar.
7. Enygrus carinatus, L. Nová Guinea.
8. Eryx jaculus. Sandschlange. Egypt (Kairo).
9. Cylindrophis maculatus. Rothe Walzenschlange. Ceylon.

Digitized by Google

10. Polyodontophis subpunctatus, DB. Halsbandschlange. Ceylon.
11. Tropidonotus asperrimus, Blugr. Rauwassernatter. Ceylon.
12. Tropidonotus fasciatus. Gebänderte Wassernatter. Sev. Amerika.
13. Tropidonotus stolatus, L. Streifennatter. Ceylon.
14. Tropidonotus saurita, L. Mexico.
15. Aspidura trachyprocta, Cope. Erdschlange. Ceylon.
16. Aspidura Guentheri, Ferg. Zwergschlange. Ceylon.
17. Lycodon aulicus, L. Wolfzahnnatter. Ceylon.
18. Zamenis mucosus. Rattenschlange. Ceylon.
19. Zamenis diadema. Diademanatter. Egypt (Kairo).
20. Coluber helena, Daud. Glattnatter. Ceylon.
21. Coluber melanoleucus. Tannennatter. Sev. Amerika.
22. Coluber scalaris. Treppennatter. Južné Španielsko.
23. Dendrophis calligaster. Baumschlange. Nová Guinea.
24. Leptophis liocercus, Wied. Brasilia.
25. Philotamnus semivariegatus, Smith. Afrika.
26. Liophis poecilogyrus, Wied. Brasilia.
27. Liophis Andreae. Laufnatter. Kuba.
28. Coronella Getula, L. Sev. Amerika.
29. Contia vernalis, L. Sev. Amerika.
30. Oligodon bitorquatus, Boie. Java.
31. Oligodon sublineatus. Zwergnatter. Ceylon.
32. Heterodon platyrhinus. Hackennatter. Sev. Amerika.
33. Homalopsis buccata, L. Java.
34. Cerberus rhynchops. Süsswasserschlange. Molukky.
35. Dipsadomorphus irregularis. Nachtbaumschlange. Nová Britania.
36. Chrysopelea ornata, Shaw. Gebänderte Baumschlange. Siam.
37. Dryophis mycterizans, L. Grüne Baumschlange. Ceylon.
38. Thelotornis Kirtlandi. Afrikan. Baumschnüffler. Kamerun.
39. Psammophis sibilans, L. Vých. Afrika.
40. Enhydrina valakadyen. Seeschlange. Indic. oceán.
41. Pseudelaps Mülleri. Giftnatter. Nová Britania.
42. Doliophis intestinalis, Laur. Java.
43. Naja haje, L. Schlange der Cleopatra. Egypt.
44. Elaps lemniscatus, L. Brasilia.
45. Vipera Russellii. Daboia-Viper. Ceylon.
46. Bitis arietans. Puffotter. Transwaal.
47. Cerastes vipera, L. Avicena-Viper. Egypt.
48. Ancistrodon Hypnale. Lochotter. Ceylon.

B) Saurii. Eidechsen. Jašterice.

1. Gymnodactylus Kotschyi, Stchr. Malá Asia.
2. Hemidactylus Gleadowii, Murray. Hausgecko. Ceylon.

Digitized by Google

3. Tarantola mauritanica, L. Tunis.
4. Pygopus lepidopus. Flossenfuss. (Zriedkavý.) Austrália.
5. Ceratophora Stoddarti Gray. ♂ Gehornte Eidechse. Ceylon.
6. Calotes versicolor. Veränderl. Schönechse. Ceylon.
7. Calotes ophiomachus, Merr. Gebänderte Baumechse. Ceylon.
8. Agama atra, Daud. Transwaal.
9. Agama inermis, Ros. Tripolis.
10. Amphibolurus muricatus. Stacheleidechse. Austrália.
11. Amphibolurus barbatus, Bart-Agame. Austrália.
12. Uromastix acanthinurus, Veränderl. Dornschwanz. Afrika (Tunis.
13. Anolis carolinensis, DB. Saumfinger. Karolina. Sev. Amerika.
14. Enyalius catenatus. Gefleckter Leguan. Brasilia.
15. Ctenosaura acanthura. Stachel-Leguan. Mexiko.
16. Sceleporus undulatus. Heckeneidechse. Sev. Amerika.
17. Varanus griseus. Wüsten-Waran. Sev. Afrika (Tripolis).
18. Zonurus cordylus, L. Gürtelschweif. Transwaal.
19. Ophiosaurus ventralis. Glasschleiche. Sev. Amerika.
20. Tejus teyou, Daud. Argentína.
21. Blanus Strauchi, Bedr. Wurmschleiche. Malá Asia.
22. Lacerta ocellata. Perl-Eeidechse. Južné Španielsko.
23. Acanthodactylus boskianus, Daud. Egypt.
24. Psamodromus algiris, L. Kieleidechse. Algir.
25. Tiliqua scincoides, White. Riesenskink. Austrália.
26. Egernia Cunninghami. Stachelskink. Austrália.
27. Lygosoma taeniolatum, White. Streifenskink. Austrália.
28. Lygosoma fallax. Pfrs. Zwergskink. Ceylon.
29. Mabuja vittata, Oliv. Brillenskink. Malá Asia.
30. Mabuja striata, Walb. Západná Afrika.
31. Eumeces quinquelineatus, L. Sev. Amerika.
32. Eumeces algeriensis, Ptrs. Glattechse. Západná Algeria.
33. Scincus officinalis, Laur. Apotheker-Skink. Egypt.
34. Chameleon basiliscus, Helm-Chameleon. Sudan.
35. Osteolaemus tetraspis. Sumpf-Krokodil (mladý). Západná Afri (Liberia).
36. Crocodilus porosus, Schn. (Päť dní starý, 30 cm. dlhý.) Sumati
37. Ablepharus deserti, Brandt. Natterauge. Turkestan.

C) Chelonii. Schildkräten. Želvy.

1. Chelydra serpentina. Schnapp-Schildkröte (mladá). Sev. Amerik
2. Cinosternum odoratum, Daud. Karolina v Sev. Amerike.
3. Cinosternum pennsylvanicum, Gm. Klapp-Schildkröte. Sever Amerika.
4. Clemmys caspica. Gm. var. rivulata, Val. Europäische-Flussschi

Digitized by Google

kröte. Ombla v Dalmácii.
5. Clemmys leprosa. Sigriz-Schildkröte. Južné Španielsko.
6. Clemmys guttata, Schn. Karolina v Sev. Amerike.
7. Chrysemys picta, Schn. Karolina v Sev. Amerike.
8. Chrysemys concinna, Lec. Karolina v Sev. Amerike.
9. Chrysemys ornata. Smuck-Schildkröte. Mexiko.
10. Malacoclemmys lesueuri, Gray. Höcker-Schildkröte. Karolina v Sev. Amerike.
11. Malacoclemmys terrapen. Salzsumpfschildkröte.
12. Cyclemys platynota, Gray. Sumatra.
13. Cyclemys amboinensis, Daud. Borneo.
14. Nicoria trijuga, Schw. var. thermalis, Less. Ceylon.
15. Damonia Reevesii. Dreikiel-Schildkröte. Shanghai.
16. Emys orbicularis, L. var. hellenica, Wall. Sumpfschildkröte. Korfu.
17. Cistudo carolina. Dosenschildkröte. Sev. Amerika.
18. Testudo leithi, Gthr. Egypt (Alexandria).
19. Testudo ibera, Pall. Tripolis.
20. Testudo græca, L. Griechische Schildkröte. Dalmacia.
21. Testudo polyphemus. Maulwurfsschildkröte. Sev. Amerika.
22. Testudo tabulata, Walb. Waldschildkröte. Brasilia.
23. Testudo elegans. Schpff. Sternchildkröte. Ceylon.
24. Chelonia imbricata, L. Karettschildkröte. Zátoky Mexika.
25. Podocnemis expansa, Schw. Arrau-Schildkröte. Kolumbia.
26. Hydromedusa tectifera, Cop. Schlangenhalsschildkröte. Argentina.
27. Trionyx spinifer, Les. Weich- alebo Lippenschildkröte (zriedkavá). Sev. Amerika.

Digitized by Google

Dva kmotrove.

Slovenská poviedka z Gánoviec vo Spiši. Spišským nárečím podáva *Ján Kovalčik.*

Do jednej dzedzini pod Tatrami prišol celkom novi a mladi rechtor. Kim še pomocník (starí učitelia menovali ho supplens) teho ščesca dožije, bi še školi dočekal, biva sice na roki bohati, ale na dutky (= groše) opravdzivi džad. Tak še vodzilo i našemu novemu rechtorovi. I jedneho dňa sebe pomišlel: „Naco bich še ja ďalej tak sužoval, vihľedam sebe bohatu ženu a ňeham to rechtorstvo.“ Ale bohate ňevesti ňerosnu jako hubi v leše, žebi mohol lem hocikto isc a sebe ich nazbirac! Naš mili rechtor hodzil dosc dluho, ale ňič ňevihodzil. Naostatku ho to preci omerzlo. Ked vidzel, že bohata sebe z ňeho lem blazna robi, vžal sebe rači lem hudobne dzjefče a zostal rechtorom.

Paňi rechtorka bula žeňička gazdovliva. A hoc aňi bapki nadarmo ňevidala a ňepremarňila, ňebula preci fstave daco zgazdovac, preto že jej muž mal bars skromnu placu. Narodzilo še jim dzecko, a tu lem bulo bjedi f každim kuce. I premišľal pan rechtor, keho bi sebe za kmotra zavolal, že bi ho preci dajak z bjedi vicahnul; a tu mu prišlo na um, že je mlinar pod „lesom“ na calej okolici za najbohačeho muža vyhlašeni. Išol tedi ku ňemu a za kmotra ho požadal. Pan mlinar še ňeodmahal (nezdráhal) a dal do križma (do plienok) dzjecatku tvardi taľar. Ale — to bulo teľo, jako ňič. Pan rechtor sebe ale mišľel: „To ňeškodzi, co ňedal teraz, da ňeskorši, — daskeľa štvertki muki isce pošle.“ — Ale s teho ňebulo ňič! Pan rechtor ňeznal aš podňeška, že je pan kmoter mlinar hrozni skupaň a lakomec, hteri vrabcovi aňi holu strehu ňežičí, a že ho ludze až nahlas prekľinaju tak, že to až na svojo vlasne uši počuc mohol.

Čekal dva, tri dňi; čekal cali tidzeň. Ket ale pan kmoter ešči ňič do kuta ňeposlal a paňi rechtorka okreme daskeľa vajec a kuščik mleka, co jej sedlački poslali, ani cobi do oka fpadlo, f dome ňemala; ošmelil še mili pan rechtor a zašol sam do mlina.

„Pohvaľen Pan Ježiš Kristus, dobre rano, paňe kmotre!“

„Cože nam ňešece?“ privital ho mlinar.

„Ňeňešem ňič, mili paňe kmotričku, ale bi som rad od vas dacc odňesc!“

Digitized by Google

„Co to ma bic? Ket možem, z radoscu vam poslužim.“

„Žadal bi som, kebi sce mi prepuščili a zomleli gbol žita a gbol pšenici.“

„O, ket inšeho ňič ňežadace, to še može stac. Starku, nasipce tam gbol žita a gbol pšeňici; jak budze zomleto, ňech ţo zaveže Mišo panu rechtorovi.“

Pan kmoter še uccive podzekoval a šol z veselu tvaru domu. Večar prišol mlinarov sluha a privezol muku. Do času bul tedi pokoj. Povedaju, že u dahterich ludzi zlosc trovi, a to še robilo tješ i u našeho pana rechtora. Ket prišol zo školi, dze še s dzecmi hodňe nahňeval, bul bi fše polnu misu halušek zjedol. Tim ho sice pribivalo, ale paňi rechtorke muki zo špajstruni navidomoči ubivalo. Koňečňe dojedol še i hleb a pan kmoter zaš išol ku mlinu. Teras ale uš ňevolal pan mlinar tak ohotne na starka, žebi nasipal gbol žita a gbol pšenici do koša, ale lem preci to urobil. U rechtora teras uš kuščik lepši gazdovali. Ale — co to šicko platno, dva gboli muki, to na veki ňeterva!

Ket bulo v špajstruňe prazno, ňevedzel pan rechtor, či ma isc zaš k panu kmotrovi, abo ňe?

„Ja bich mišlela, žebiš ňehodzil“, povedzela žena, „rači (= radšej) sebe dakdze indzej požičime; take bohače ňeznaju, co je bjeda a povedza, ket človek čascejši od ňich daco žada, že je nehaňblivi, doceravi, a jak slišim, pan kmoter ňe je z tich ščirich (= štedrých).

„A ja preci pujdzem, ket da, ta da; a ket ňeda, ta ňeda.“

Ket do mlina vejšol, a zaš o dva gboli zarna žadal, privital ho mlinar jakši ňeduverňe a povedzel:

„Vidzice, paňe kmotre, ja ňedavam ňikemu na dluh, tim meňej dva razi jedno za druhim; ale k vuli kmoterstvu bula u vas viminka. Žebi som vam ale zaš zarna zomlel, mušice skorej stari dluh zaplacic. U mňe su velike vidafki a nudza o peňeže.“

Pan rechtor jak čul o zaplace, zostal stac jakbi hrom do ňeho uderil.

„Majce ešči scerpeňa, paňe kmotre“, prosil a mačkal čapku v ruke, dobre že z ňej ňeceklo. Pan kmoter daco pod nosom zbrumčel a šol do mliňici. O malu hvilku še vracil a povedzel: „Ja vam tedi zarna dam, a ňelem dva gboli, ale polen vos, dam vam ho i zomlec i domu dovjesc, a to šicko zadarmo, ba aňi ten dluh ňehcem, ked še podzvolice, že pri mňe tri noci po šmerci vartovac budzece.“

„Tri noci po šmerci?“ opakoval rechtor a patrel s počudovaňim na mlinara, mišlel, že žartuje. Ale ket vidzel, že je to skutečna pravda, ňemeškal a privolil. Ňebul bojažlivi, na straškoch (= strašidlá) zhola ňič ňedal, a tak sebe mišlel: telo zarna stoji za trinočne vartovaňe, preco by som to ňezrobil? — Ešči še panu kmotrovi uccive podzekoval, podal ruku na iste spelňeňe svojho slova, a išol spokojni domu. Paňi rechtorka še bars hňevala, ket še od muža dozvedzela, jaku zmluvu zrobil s panom kmotrom.

Digitized by Google

„Bez pohibi ma pan kmoter strach, žebi ho čert ňevzal, že sce (= chce), abiš ho vartoval. Ľem sebe s takima vecami rob žarti, šak uvidziš, co ci s teho vykvitňe.“ Tak doložila ku koncu dluheho kazaňa; ale pan manžel še jej višmjal a povedzel:

„Jaj, ciho budz a rada budz, že maš na cali rok co jesc, bez teho biš ňemohla za ten mizerni groš, co ja f potu tvari f škole horko caško vimlacim, aňi pre sebe na sukňu kupic, o mňe še naskerze ňič ňestaraj, šak ja sebe to spravim dobre, jak budze potrebno.“

Pan kmoter mlinar trimal slovo; večar privezol Mišo, sluha, polnučički vos muki, jako kvet. Druheho dňa še ňeprestalo u rechtoroch s komina kuric; kolačoch a hľeba buli polne deski.

Ket rechtorka treci bochňik na stol priňešla, poznamenala ho najsamperši križom, potim ho načala a skrojek (= odkrojený bochník) dolu skurku na stol položila. Tu še začne skrojek kolisac, jakobi ho dakto rušal.

„Pre Pana Boha, pitam ce mužu, popatriže še ľem na ten božidarek, co na tim stoľe robi, to je zli znak!“ zvolala rechtorka a zo strachom požirala na skrojek.

„Tleski, pleski, bože bleski! Tebe še hňet daco zda; polož ho na druhu stranu a ňebudze še kolisac.“

Paňi rechtorka to zrobila a skrojek zostal pokojňe ležec, ale ftim okamžeňu klopal dakto na oblok a zvonka ozval še hlas:

„Pošila me paňi mlinarka, žebi nezapomňel pan kmoter na šlup (= slub), pan mlinar umrel.“

„I, či čerta, tak hitro? Icce (= iďte) ľem na predek, ja pridzem hňet“, odpovedzel pan rechtor, a uš hľedal paľicu, kepeň a piksľu a histal še na vartu.

„Ti idzeš, a ja tu od strahu skapem“, narekala rechtorka.

„A co za strahi, ti glupa? Ľehni sebe a špi, vec še mi ono ňič ňestaňe.“ Tak pocešil svoju žeňičku a išol do mlina.

Pani mlinarka, calkom strapena, zavedla ho hňet do komory, dze neboščik f bielej plachce zakruceny na deske ležel; pri nohoch a pri hlave horeli švečki. Pan rechtor vžal bibliu, hteru mu paňi kmotra prihistala, šednul ku stolu a čital. Ku posilňeňu stal na stoľe tjež džban s pivom, s ktereho sebe časom popijal.

Čas še miňal, hodzina za hodzinu uhodzila, aš prišla dvanasta, hteru uš vachtar po dzedziňe vitruboval. Tu še začňe hjela plachta rušac; spušči še jedna noha, — druha; a tak i jedna i druha ruka, aš naras neboščik na deske šedňe a pita še: „Či sce tu, paňe kmotre?“ — „Sor som“, odpovie rechtor a hľedzi prestrašeno na umrelca. Ten še ale za ciho položil.

„Ej“, mišlel rechtor, „moj kmoter nemuši bic naozdaj mertvi, c mňe ľem tak probovac sce: mušim sebe na ňeho zašvecic.“

Vžal švečku, švecil a makal po tvari ňeboščikovej, ale ta bula zb

Digitized by Google

laveta (= osinelá) a žimna jako ľad. „Mertvi je, ale azdaj ňema duša jeho v očiscu pokoja, a prišla še ľem prešvečic, či som ňedostal zarno zadarmo“, povedzel rechtor, postavil švečku na stol a puščil še do čitaňa. Šedzel do sameho rana, a f komore zostalo ciho. Po dobrim frištiku šol domu, dze ho žena z úskoscu očekavala.

Druhu noc še mu to iste prihodzilo. Jak bila dvanasta, posadzil še ňeboščik, zdzvihnul hlavu a pital še: „Či sce tu, paňe kmotre?“ a ket pan kmoter odpovedzel: „Som“, zaš sebe ľehnul.

Treci dzeň ale mlinara pohrebali a pan kmoter mal vartovac na cintiru; to še mu ňebars pačilo. „Vo mline vartovac je dosc dobre! Cepla komora, dobre pivo, dobra posceľ; ale f chladnej noci na cintiru še trasc, to še mi vera ňepači“, rozmišľal pan rechtor sam f sebe. Uš bul na tim, že ňepujdze ňigdze; ale preci ho to rozešlo. Šol na faru a pital še pana farara o radu, virospravjal mu napret calu prihodu.

„Ket sce dali slovo“, povedzel pan farar, „mušice isc, ale ket scece moju radu posluhnuc, ňehodcce tam ľem tak holo. Dam vam zo sebu švecenu krejdu, švecenu vodu a kropač. Ket pridzece na cintir, zrobce kolo sebe zo švecenu trojkraľovu krejdu krejz (= kruh), potim zrobce blisko hrobu z vodu nat sebu kriš (= kríž), a do teho krejzu še posadzce, — z duhmi ňet co žartovac.“

Pan rechtor nehce bic fararovi proci vuli, vžal tedi krejdu, kropač a švecenu vodu, podzekoval za dobru radu a šol na vartu.

Jak na cintir prišol, postavil še ku mlinarovemu hrobu, zrobil kolo sebe krejz s krejdu, zrobil nad sebu kriš, zakrucil še do kepeňa, a šednul na žem. Mešac švecil jak rybe oko, a do jedenastej hodzini bulo ciho. Jak ale vachtar jedenastu ottrubil, otvorili še na cintiru dzvere a pres hrobi hnali prosto ku panu rechtorovi dva psi jako uheľ čarne.

Pan rechtor še kus prestrašil, ale zostal pokojňe šedzec a pripatral še, co budu robic. Psi še puscili do mlinaroveho hrobu a pazdurami ho cali rozrili; potim otterhli s truhli veko, vivľekli celo von a scahli z ňeho skuru (= kožu), a tak obdrete vrucili zaš do truhli, a začali hrop nazat zasipovac. — Ňeznal aňi naco, aňi preco, vžal rechtor kropač a na stranu odrucenu skuru neboščika kmotra ku sebe do pošveceneho koľesa pricahnul. Ket buli psi z robotu hotove, obžirali še za skuru, a ket ju v koľeše zazreli, začali tak ukrutňe vic (= vyť), že rechtorovi aš f ušoch hučelo. „Idz do čerta, pekelná roto!“ kričel na ňich rechtor, — ale psi vili (= vyli), očima bliskali a koľeso obskakovali aš strach rechtora obhadzal. „Kebi sce mi priňešli mech toľaroch, dal bich vam tu skuru, ale inakši ňe“, povedzel po hvilke pan rechtor a puščil še do šmihu (= smiechu). Sotva to dopovedzel, otbehli psi preč, a cobi do sto načital, privľekli mech polni (= plný) s talarami.

„Ej, vidzme, jak može človek ľehko prisc ku peňežom; ja som to povedzel ľem zo žartu, a panove čerci mi i hňet peňeži dovľekli. Po-

Digitized by Google

čkajce lem, šak i ja ňesom taki glupi. Ja vam skuru skorej ňevidam, kim mi ňepriňešece mech dukatoch."

Čerci bi buli radzi pana rechtora rosterhali, ale do kolesa ňemohli, preto še rači obraciľi a beželi po dukati. O kratku hvilecku rucili mu ku talarom ešči polni mech dukatoch. Ale pan kmoter povedzel: „Ešči mi priňesce taki kus zlata, jak sce sami, a lem potim vam skuru vidam." Psi še mu začali vidrežňac (= skľabiť), okale na ňeho vyvaľovac, ale co maľi robic, dvanasta še už bližila, skuru mac mušeli, a tak hocj-ňehcej še lem zabraľi a po zlato beželi.

Tervalo to ale hodňe dluho, kim zo zlatom prišli; a teho zlata bul taki hodni kus, že ho sotvaj uňesc mohli; ale uš začala bic dvanasta. Čerci jak zbešňete hceli še na šilu rucic na rechtora, ten ale vžal kropač a počal jich kropic. Pri peršim križu straciľi še pekeľňici, a ňeňehaľi po sebe hiba (= iba) nesmirni šmerdzaci puh. Lem ket še rozvidňivalo, višol pan rechtor z kolesa von a rozmišľal, jak dostaňe peňeži do domu, žebi ho nihto ňevidzel. Tu naras sliši za sebu kroki a ket še obezrel, vidzel pri sebe pana farara.

„Jak še vam vodzilo, mili pan rechtor?"

„Núš co, pan farar, mňe še dosc dobre vodzilo; ale še mi mohlo i dosc žle povodzic, kebi som ňebul mal pri sebe kropač. — Patrice lem, velebni paňe, co som dostal."

„Juj, pre pana Jana! hto vam dal telo peňeži?"

Tu začal pan rechtor šicko ot slova do slova panu fararovi rospravjac.

„Ten mlinar mušel bic veľiki hrešňik", povedzel pan farar, ket rechtora vipočul, „vy sce ho ošľebodziľi. Ale jednu vec mušice ešči zrobic. Rano zložce na tim mescu pahrebu (= vatru), položce skuru na ňu a spalce ju; ten prah pozmetajce a rossipce tam, skadzi ot jedenastej do dvanastej hodzini najvecej hodne a poradne ľudze prehadzaju. — Co ale robic budzece s telo peňežmi? Kebich ňebul mal vnuknuce od Boha ku tej dobrej poradze, ňebuľi bi sce tak na ľehko zbohatľi. Preto bi som mišľel, žebi zme še po praceľski podzeľiľi. Ten mech s talarami dajce mne, to zlato na obeti za jeho dušu, a te dukati sebe zohabce."

„Je pravda, velebni paňe, že sce mi daľi dobru radu, ale mne še šicko tak zda, žebi sce vi preci ňebuli mesto mňe vartovaľi, a preto bi to ňebulo po praceľski podzeľeno, lebo som ja pri tim šickim najvecej vistal. Ten mech s talarami sebe vežňice, ale na obeti za dušu budzece jeden kus zlata mac dosc." Tak to rozdzeľil pan rechtor, a pan farar bul spokojni. Nato sebe peňeži odňešli. Paňi rechtorka dobre o rozum ňeprišla, jak telo peňesstva spatrela.

Pan rechtor hcel usluhnuc f takich vecoch uš skušeneho racu (= radcu), vžal rano dreva, išol na cintir, rozduhal tam pahrebu a skuru spaľil, prah pozbiral a daval pozor, skadzi budze od jedenastej do dva-

Digitized by Google

nastej hodzini najvecej ľudzi hodzic. A že to bulo v nedzeľu, hodzili ľudze do koscela; išol tedi a položil popel na sujdy (= schody) pret koscel, a daval pozor, co še z ňim staňe. Pri pozdzvihovaňi premeňil še popel v bjelu holubičku, htera tri razi rechtorovu hlavu obľetala, a potim v hmaroch še stracila.. I pomodľil še rechtor pejc „otčenaše“ a pejc „zdravaše“ a išol do mlina; tam virospravjal paňi kmotre verňe calu prihodu, ľem že o peňežoch aňi ňemuknul, a spolu jej zahvaral, žebi mu mlin predala, ňech je za co sce. Mlinarka mišľela, že je to ľem čisti žart, tak hodňe dužo za ňeho pitala; ale na druhi dzeň prišol pan kmoter a začital cali stol s peňeźmi. Paňi kmotra jich pocešena zharnula, ľem ňemohla ňijak pohopic, skadzi ma pan kmoter teľo peňeži. — Pan rechtor ňehal rechtorstvo a mľel šedlakom mesto dzeci zarno, bo še f kratkim čase do remesla mlinarskeho dosc dobre fsposobil. Často potim jako už stari dzeduško rospravjal svojim dzecom, jak čertoch oklamal a sebe i panu fararovi ku bohactvu dopomohol.

Digitized by Google

Archív.

1.

Rychtár a obec mesta Zvolena uchádzajú sa o pomoc ku stavbe chrámovej u b.-bystrického mešťana a kupca Jána Podgorského.

Generose Domine, amice et vicine nobis observantissime, salute praemissa, servitiorum nostrorum paratissimam commendationem.

Poněvádž mnohe vjme, že vasse Urozenost proti mnohým, obyczeg má prokazovati dobrodinj a negobzvlasstněgj, kdy vidj niekde potřebu a nedostatek při Kosteljch křestianskych: v czem zagisté chválitebná věcz, giným přjkladná, bohu milá a sobě velmi užitečná, Poněvádž Pán Buh vssemohuczy svých věrných cztiteluv a czyrkve sveg svateg fedrovnjkuv, vssjm dobrým hogně a plně korunovati ráči, vykonávate: Y my techdáž prohljdagjce na takové vasség Urozenosti, proti giným Czirkvjm ochotné fedrovanj a napomáhanj, prosýme susedský a czo můžeme negvjcze, aby ste se y na náss kostel, ktery vj Buh, gak mjstrně, v těchto nyněgssjch nassjch velikých nedostatczých, po gebo dosti žalostnem a placžlivem spustatěnj a skazenj napravugeme, a zase ho ozdobiti se usylugeme, ohlednucze, nobis sua munifica et liberali manu corde et animo ut adesse, a ten y podlé svého srdečného a prjtelskeho nám niekdy učžiněného přisljbenj, napomoczy raczila, kteružto vassej Urozenosti lásku, prjvětivost a dobrotu, proti kostolu nassému uczinenú, my věcznu a vděčznu paměti, spolu y s potomky nassjmi, sobě připomjnati nikdy nezanedbáme. In eam vero spem et expectationem adducimur indubitam quod Generosa Dominatio Vestra, nos hujus nostri voti effectualiter sit compotes redditura: A Deo ter optimo maximo, largissimam expectatura remunerationem. reliquo Generosam Dominationem Vestram valere cupientes ex animo luctissime et felicissime: A qua et responsum expectamus. Dabant Veterosolij die 17 mensis Junij Anno 1613. — Generosae Dominatior Vestrae amici et vicini obsersimi. N. Judex Jurati et tota Communi Civitatis Veterisoliensis.

Digitized by Google

Generoso Domino Joanni Podgorsky Regiae Liberaequ. Civitatis Novosoliensis Civi et Institori integerrimo et solertisso Domino amico et vicino nobis observsso.

(L. S.)

Pozn. Na listine tejto nachodí sa dobre zachovalá pečať s dvojitým krížom v prostriedku.

(Archív b.-bystrický, fasc. 368, Nro 102.)

2.

Svedectvo úradu mesta Sv. Kríža v záležitosti Andreja Benču a Samuela Marschala.

My Rychtar a Rada, Vyznavame Pred V. M. že Martin Ukrop spolu svym Synem vyznali sa to pred namy pod prysahu, ze Bencza Andreass Spolu s krczmarom Samuelem Marschalem Pielj a hostinu robieli za try dnj. Albert viducz a znagicze geho umysl Andreassovu, radil Samuelovy, aby merkoval na Andreassa Bencza ze mu y skonmy ugde, Samuel tu radu geho prigati nechtiel. I to gest vyznal Albert ze gmenovani Bencza mluviel pred Albertem te slova, kdybych ga sve kone mohl precz poslatj rad bych to uczynil, nebo se bogim ze my ich krczmar zadrzy v Kremniczy. To slyssavssy Albert hnet to krczmarovy oznamiel, ze Bencza chce ugjtj a to dolozyl že massly neyaky dluch u neho teprv vihledatj mužess pokj neugde, krczmar pak nc zeby se dopominal ale ssedssy do Kremnicze tam se do vuolj sveg hostiel. Actum in S. Cruce 18 aug. An 1616 (L. S.) N. N. Judex et Juratj oppidi S. Crucis.

3.

Magdalena Esterhazy, vdova po Láclavovi Kubínskom z Madáčan, na rychtára b.-bystrického v záležitosti svojho pod stavbou sa nachádzajúceho domu, a dotyčne zlata, nachádzajúceho sa u b.-bystrického zlatníka.

Sluzbu moyu powolnu wskazugem W. Mtti muoy mily Panie Rychtaru, Dobreho a sstyetlyweho zdrawy, y gineho wsselyakoweho boskeho poziehnany wynssugem W. Mtti od Pana Boha wssechmohúceho zie wsseckimy Wassimy na mnoho rokow. — I pred tymto sem W. Mtti nyekolko lystow pysala, ale stie my W Mtti any odpowedy na ziadny niedaly. A protoze W Mtt welycze prosim, zie by stiemy W. Mtt na tieto weczy raczily odpowed daty. Wytie W. Mtt toho dobre, yako sem se ya bola pred W. Mttyow zgednala pred dwomy roky z murarom Lawrynczom, zie my mal wssetczek muoy dom tam w Bystryczy zmurowaty a sprawity y dokonaty zie wsseckym ass na mesto. Ja sem s nim bola dokonala na sto a meru zlatych, gyz sem mu wsseczko zaplatyla okrem try zlatye sem mu gesstie dlzna, y to bych mu bola dawno zaplatila, ale nechcze robity a tak dokonaty, yako sem ya s nym zgednala pred Wassow Mttyow.

Digitized by Google

Čzudugem se tomu welmy Wassa mtt bywssy Wrchnostyow, zie mu w. mtt nie roskazetie a k tomu ho niematie any nie nutytie, zie by giz wsseczko dokonal. Gesstie sem w. mtt chczela tymto mogym lystom prosity a napomenuty, zie bistie mu w. mtt raczily hroznie roskazaty a prikazaty tomu murarowy, aby giss ze wsseczkym dokonal czomu teraz tomu czias, kym gesstie mrazow nye mass. a gestly nie budie chczety zo wsseczkim dokonaty, ya co sem s nym zgednala, musym gyneho murara sgednaty, ktery by my giss wsseczko dokonal, zie by tak giss wycze a dieley na hanbu a lechkost niestalo. Ness y ya potom opaczym czuo maty budie dokonaty. Ya niemuoziem w tom maty nyakej sskody. Y zlatnyk tiess nie wyem czuo misly dobry czlowek, zie moyu robotu nie dokona, a snad se wassa milost tiess tomu radugetye. zie by moye tolkuo zlato tam malo zhynuty ktere wsseczko vcziny y zlatow retjazow Sedemdesyat czerwenych zlatych s ktereho nycz wycze nie vrobyl kreme gednu gombu moymu synowy do zlata zaprawil, ostatnie wsseczko zlato v nieho, za to mam, zie geden Czerwy zlaty na tu gombu sprawil, nebo nyeczo wyacz. A protozie w. mtt welycze prosym yakssto pobozniu a a krestyansku Wrchnost, zie by ste w. mtt. račzily tohto zlatnika pred sebe pozwaty, a gemu racztie prikazaty, aby moye wsseczko zlato, ktere gesstie pry niom gest, zie by W. mtti k rukam wernie oddal. A nech raczie v Wasseg mti moye zlato budie. Od W. mtti na tyto dwe weczy odpowed czyekam. A stym W. Mtt Panu Bohu w ochranu a w obranu poruczyam a na mnoho rokow Wassu Milost, zie wsseczkimy swymy domassnimy w dobrom zdrawy bity ziadam. Dan z Madaczyan na nahlie. 16 die Augusti. Anno 1616. Wassej milosty rada sluzy. Magalena Esterhazy pozostala wdowa niegdi Wysoce Vrodzeneho Pana Laczlawa Kubynskeho vr.

Prudenti ac Circumspecto domino Cristophoro Aurifabri, Judici primario Montanæ Ciuitatis Regiæ Nouizolien. ec. Domino et fautori obseruand. Cito Cito me m.

(Archiv b.-bystrický. Fasc. 332. Nro 36.)

4.

Magdalena Esterhazy v tej istej záležitosti na rychtára b.-bystrického Christophora Lennera.

Sluzbu moju powolnu wskazugem W. mtti Muoy mily Pane Rychtaru, dobreho a dluheho zdrawy, y gineho wsseho boskeho poziehnanj wynssugem W mtti od Pana Boha wssechmohuczeho, ze wsseczkym domom wassym na mnoho rokow.

Odsluzym se W. Mtti muoy mily Panie Rychtaru, zie stie w. mtt krysstoffa zlattnika sem do Madaczyan komnie wyprawily, a ze stie w. mtt ostatnie kusy tey zlatey retiazy k sebe wzaly. Ja som s nym tuna

Digitized by Google

dokonala, zie swogu manželku ma za sebe v w. mtti a gesste gedneho dobreho czloweka zaruczity zie won wsseczko moge zlato, czo gynym ludjom s neho porobyl, ma zase gynuo dostaty anebo kupity, ness zie bi bolo dobruo zlato kremniczkuo, a yak nahlie dostanie alebo kupy, zie w mtti dome tu retyaz zlatu dokona a vrobj, dala sem mu dien za osem tyzdnyow, ale w. mtt welycze prosym, zie bystie w. mtt opačzily gestly ye to dobruo zlato, to ktere w. mttj w ruku gest, a zie bystio mu ho w. mtt nie wydaly od sebe z ruku, kym ostatnie wsseczko zlato niebudie maty, a tak gdy ho dostanie anieb kupy to zlato, aby w. mttj dome wsseczku tu robotu dokonal a vrobyl. Zie stie w. mtt y murarowy Lawryncowy prikazaly zie by guss swogu robotu nn moyem dome dokonal, y zato take w. mttj se odsluzym, ale wssak zie w. mtt welycze prosym zie bystie mu w. mtt gesstie precze prykazalý z Vradu swego, zieby czuo nayskoreý dokonal za tepla kym gesstie mrazov nye, a gestly bych wediela zie by nie mal tohoto leta wsseczko dokonety, musela bych gineho murara nagaty, zieby lien tak dlho na hanbu niestalo, čzomu se giss y sama za to hanbym, zie tak dluho nie dokonano na hanbu stogy. Czoss werym zie to W. mtt pre obecznu sprawedlywost wsseczko vczynytye, Ja se tiess W. mttj wetssych weczech chczem wssetkym dobrym odsluzity. A stým W. mtt. Panu Bohn w ochranu a w obranu poruczyam a na mnoho rokow w. mtt zie wsseckimy swymy domassnymy w dobrom zdrawy bity ziadam. Datum in Madaczyan 22 Aug. 1616. W. mttj dobra suseda rada sluzy W. Mtt. Magdalena Esterhazy pozustala wdowa niegdy wysocze Vrodzeneho Pana Laczlawa Kwbynskeho.

Clarissimo, Prudenti ac Circumspecto domino Christophoro Lenner Judici primario Regiæ Montanæ libere Ciuitatis Nouizolien. Domino et Vicino obseruan.

(Archív b.-bystrický. Fasc. 332. Nr. 37.)

5.

Magdalena Esterhazy v záležitosti nedostaveného domu svoju na rychtára b.-bystrického; tiež chce kúpiť dve hrivny striebra.

Sluzbu moju powolnu wskazugem etc ako wyššie. — Dale muoj mily Panie Rychtaru, wyem ze w. mttj gest pry dobrey pamiety, kterak sem w. mttj tychto niedawnych pominulych dny, y prwey niekolko razow, zie bystie w. mtt roskazaly Lorynczowy murarowy, zie by tam w moyom dome w Bystryczy giss gednow na mesto dokonal, zie by dieley na welyku hanbu tak nestalo. To Pan Buoh wye, zie welmy banugem, zie od tak dlhieho cziasu lyen tak na welyku hanbu stogy, nie dorobenuo, a yako slyssym, zie na kracze Leöryncz nye chcze dorobity, gyny pak mystr murar nie smye, czy nechcze na geho robotu prystaty. Protoze w mtt welycze prosim yakssto sweho dobreho Pana a pryatelya zieby

Digitized by Google

stie w. mtt rozkazaly budto Lorynczowy, budto kteremu ginemu murarowy dorobity, zie by lien na dieley tak hanbu niestalo. wssak ya hnedky zaplatim, ktery kolwek dorobj. — Ponewass na tento czias welmy potrebugem dwe hrywny Stryebra na swoyu wlastnu potrebu, a protoze w. mtt y za to welycze prosim, zie by stie w. mtt za moye hotowe penyze mohly zgednaty, a gestly by dwe hrywny nie mohly bity, kett lyen gednu pary (?) a ma hnedky w. mttj peniaze. A za praczu se W. Mttj wetssey weczy chczem powolnye odsluzyty a wssym dobrym oddaty. od W. Mtti na wsseczko gistu odpowed prosim. A stym W. Mtt w ochranu a w obranu poruczyam y na mnoho rokow w dobrom zdrawy ty zyadam. Dan z Madaczyan 8 Septemb. 1616. Wassey Mttj rada sluzy Magdalena Esterhazy pozustala wdowa nyekdy Wysocze Vrodzeneho Pana Laczlawa Kwbjnskeho vr.

Clarissimo, Prudenti ac Circumspecto domino Christophoro Aurifabri Judicj Primario, Regiæ Ciuitatis Montanæ Nouizolien etc. Domino et fautori mihi observ.

(Archív b.-bystrický. Fasc. 332. Nro 38.)

6.

Paulus Radwanský a Sophy Trnowská z Radvanej vydávajú svedectvo zachovalosti Ďurkovi Korodovi.

Egregii Domini Amici et Vicini nobis obseruandissimi Salutem etservitiorum nostrorum paratissimam comendationem comendanus etc. Wassym Mylostýam znamost czinime týmto nassým psanjm, že prýstûpýl pred nas nass podanj Melicher Koroda spolu swugým mlaczím bratom Z dúrkom korodom, magýcze podlu sebe panow súsedow, obywatelow w banskeg bystricze; yakossto Mathias Oczowský, Gorgius Fifik Andras Hríczowsky Georgius Gerssek, prosycze nas gých menom, yakossto ureczitých Panow swogích żeby sme bolý tomuto mladenczj nassýmu podane na pomoczi, ya że by sme mohlý y swedectwj wýdatý yak se howal a sprawowal meczi swimj úreczitýmy Panj, aneb geho milý óczík, my to swedectwj widavame, że Pán Pan Buoh pochwalen ů nad ý geho milý oczik spolu ý swogými dietkamj żil pobossne a poctýwe yako ý wassa mjlost o tom dobre wiete, tento pak mladenecz syn nebosstýka Martýna Korody sýn, ý po smrtí sweho mileho odcze wiedol swug żiwuod pobossne a poriadne, nevediet do neho nicz o geho marnostý, satým se potom dal poctýweho remesla kússnjrského, ý tam o týal ýslychalý sme ý tess sme sami úhlidalj niekolik rasow że se y u swogich hospodárow sprawowal poryadne a poctýwe až do tohoto czasu, Pán búoch sy mú da kde kolwek budiss żebý sme mohlj o nem wssecko dobre slýchatý, Pak prosime Nejprweý w Mylost, Pana Rychtára potom gých milostý wsseczkich radných panow, żeby ste bolý W. M. w geho remesle pomoczniczi, tak w rade yako w geho po-

Digitized by Google

ctýwostý ponevadž gegich oczík ý prý nassých milostý se drssal a sprawowal poriadne. Werime že tato nassa prosba bude matý u wassých milostý mesto stjm wassých milostj Pánu Bohu poruczame.

Dan z radvanie ultimá die Januarii Anno 1620

Egre Dni Vestr.

Amici et Vicini ad serviendum paratissimi
Paulus Radwansky mp
Sophý Trnowska

P. S. wassich Milostiach take prosím žeby také skrze súsedskú lásku to raczilý vczinitj a gemu na nassu prosbu rodný iist raczilý widatý

Adressa:

Circumspectis prudentíbq Dnis et Amplissimis Dno Judici Assessoribus Lrae Montanaq Ciuitatis Nouisoliensis Dnis Amicis nobis observandissimis

(L S)

(Archív b.-bystrický. Fasc. 206. Nro. 59.)

7.

Franciscus Beniczky z Hor. Mičinej dovoláva sa zadržania uzavretej smluvy straniva mýta, trhového atď. s mestom B. Bystricou.

Službu swu wynsugy milostyam, yakžto panom a Susedum swym a zyadam wasyh mylostyam od Pana Boha dobreho zdrawy. Pry tom skrz tegto weczy musel sem psaty wassym mylostyam, dobre muozte pamatat pred nyekterymy Rokmy yaksme mezy sebů prýtelsky a Susedsky skrz chotáru boly dokonaly. Tak stym obyczayom wye Pan Rychtar z nyekterymy panmy Susedmy kazdy Rok na Swateho Gyura sem prysel poczywe do meho domu pocztywym darem, a tak chotár že by sa gym oslobodylo, a mymo toho czo sa dokonalo penyze od chotára dávat a dwa funty korenya, to že by sa tez na czass dalo, take sme boly dokonaly že od nasych podanych od niczoho nema se braty nyeake myto any trhowe. gyz pak teraz te dokonale weczy nyehczete gych wasse mylosty zadrzyawaty a splnyty, nyewym pre yakú pryczynu a chotár precze gednako wasse mylosty užywate ay wassy, dar pocztywy ktery se pred tym dawal to se nedalo, jeden funt korenya tez tam zadrzaly a nedaly, ubohých lydyh tez mnohych weczych bantugu gych, myta beru a nych (?) y trhowé, a tak ktere se konany medzy namy prytelsky a súsedsky bolo dokonalo, rusyte, kdy ya tez sam ydem do mesta, tak se ukazuge wasse mylosty ke mne, yakobyma neznaly aneb newydely, nye tak ze by wasse mylosty mne pocztywost uczynyly, yakoste boly pry konany pryslubyly, Protož prosym wasse mylosty ze czossme dokonaly gedenraz medzy sebow to zeby stalo bolo, a ze byste wasse mylosty wyplnyly a czo gedenraz slubene to zeby se

Digitized by Google

dalo lebo gestlyže wasse mylosty nesplnyte wedle dokonany, ya tez nem ám czo uczynyty lez mossym gynakse pomyslety a swog chotar budem wedety warowaty a nedam zyadnemu darmo pozywaty, tez czoste wasse mylosty dluzny daty, to žeby ste daly a splnyly, a tak ze by sme mohly geden z druhym Susedsky a prytelsky nakladaty. A tak wasse mylosty Panu Bohu poruczam a odpowed oczekawam. Datum in Feőlseő Miczini 2 die Septembris Anno 1622.

Wassym mylostyam prytel a Sused
službam hotowy

Franciscus Beniczky
Egnes Auratus mp

Mudrym a opatrnym Pánom Rychtarowy Bystryczkemu y wseczkym Radnym Panom mne prytelom a Panom Susedom bud dan tento lyst

(L S)

(Archív b.-bystrický. Fasc. 297. Nro 2.)

8.

Jur Rybeczki, prefekt Judity Forgáchovej v Krasnom, píše rychtárovi bańsko-bystrickému straniva 2 fl. 50 den. vynášajúceho dlhu Martina Voščenáka.

Prestantissime et Prudentissime Vir Domine Amice et Vicine mihi plurimum honorande Salutis voto premisso servitiorum meor. commendationem. Pryčina tohoto meho ku vasseg slovutneg opatrnosty gest toliko ta, a to na zadost a prozbu Ondrega Syanty gey milosty paneg mogeg krčmara v dedine Beleg, ktery niekteremu z obivatelov vasseho mesta poctiveho gmenem Martynovy Vosščenakovy byl predal nyektery statek, yakožto gednu klusu za gistu Summu z kteregžto summy bil gemu dlžen zostal gesste fl 2 d. 50. a sliboval pred dobrými lidmy že chce takove penize predgmenovanemu krčmarovy geg milosty paneg po prvnegssim geho poslu gemu odeslatý a zaplatitý. Že pak giž toho ne po jednu any podruhe ale na trety upominany od dobreho človeka sveho dluhu dostaty nemuže. Z priciny teg Vassy Slovutnu opatrnost yakožto vrchnost a pana Rychtara prosim zebyste teho dobreho človeka Martina Vosščenaka k tomu mely a prinutily, aby giš bez dalssieho odkladaný dobrý človek tento dluh od sebe odvyedol a krcmarový geý milosty paneg po tomto ukazately listu Mategovy Yalichovy odeslal, ginak gesly že neučiny dobry človek ya se pred vassy Slovutnu Opatrnosty osvečugem že za tento dluch kdo ten na mýte gey milosty paneg tamze v Beleg anebo pod strečnom obstavy se. Verim tehdy ze vassa slovutna Opatrnost toho nedopusty ale dobreho človeka k zaplaceny prinuty. In reliquo D. Vestram bene et

Digitized by Google

feliciter valera cupio. Datū ex Curia krasnanensy die 19 marcij: Anno 1628. Prestan. D. Vestrae ad servitia et officia praestanda parat. Stor et Amicus addictissimus Georgius Rybeczki magnificae Dne Juditae Forgach in Krassna prefectus mp.

Prestantissimo et prudentissimo Viro N. N. Domino Judici liberae Civitatis Novosoliensis Domino Amico et Vicino mihi plurimū honorando.

(Archiv b.-bystrický, fasc. 206, Nro 57.)

9.

Georgius Szabo zo Štiavničky domáha sa na Tomášovi Lintnerovi, obýv. b.-bystrickom, zaplatenia dlhu, záležajúceho z flor. 20 cestou Jes. Mehrwalda, rychtára b.-bystrického.

Egregie Dne Amice et Vicine mihi observan. Salutis voto pmisso, servitior. meor. addictiss. commend. Ačkolwek bich W. Mst timto mim psanim nerad obtežowal, ale sama potreba mne k tomu nuti, snad W. Mstý gest znamo kterak ya nebosstičkemu panu Ramingerowi predešlemu Rychtarowj mesta wasseho Bistricze som psal, strani dluhu meho kterí až posawad zustawa pri Tomasovj Lintner Spolu messtaninowi wassem, kterí prissedsse kemne gmenem pana Sturm Danielowim a pital odemne penezí co se nemu dluzno bilo, ya prohlidagicze na osobu geho, dal sem gemu flor. 20. on pak newim odkud pohnutí panu Sturm Danielowi takowich penezi neoddal, a ya sam musim geho uplne contentowati, giž pak až posawad mne se od pregmenowaneho Thomasa Lintnera nemuože dluch nagiti, kteri dluch mug ya bich bil dosawad dossel, než nebosstički pan Richtar, pisal komne abich tu poníženost mestu nerobil, že on dosti s neho mne učini, než až posavad nicz neni. Z teg techdi príčini W. Mst chcel sem timto mim psanim wyhledati, aby giž po tak dluhem čase mne se mug dluch nassel a wiplatil, nebo ya (gestli se mne nenagde) budem wedet yako swe wihledati. Werim, že W. Mst pro me odsluženj, toho dobreho človeka k tomu mitj bude, abi mne bez odkladani wsselikeho zaplatil. za co ya W. Msti wssim dobrim se odsluzitj usilowati budem. S tim W. Mst Panu Bohu poručegicze, dobre se gmitj žadam. Dobru odpowed od W. Msti očekawati budem. Datum in Sstiawnička die 30 Septembr. 1629. Egr. Dnaon Vræ, ftor addictissimus Georgius Szabo mp.

P. S. Ý tomu dobremu človeku list odsilam, asnad se giž wspomene na tak dluhi čas a mne contentowati bude.

Egregio Dno Jessae Mehrwald Judici Primario Regiæ Liberæq. Montanæ Civitatis Novisolien. etc. Dno Amico et Vicino mihi observandissimo.

(Archív b.-bystrický. Fasc. 362. Nro 54.)

Digitized by Google

10.

Safael Szentivani zo Sv. Jána prosí Daniela Sturma, rychtára b-bystrického, aby poduril mu zreparovanie pálenkového kotlíka v b.-bystrickom hámre.

Generose Dne et Amice mihi observandis.

Salutem servitio. mei Comendationem.

Na dalegi ačprawe týmto mogím listem w. m pracu nalozím, ness werjm, ze to pro moge odssuzenj uczinj, Pred niekterjm casem dal sem gedon kotlik palenkowý sprawat do hámru, kteremu boli hajdusi spodok odrazalý ten istý kotlik zweril sem bol na Hanisa který gest rodyč tu od Swatého Mikulassa, a tak až Posawad esste gest nesprawený a dostý i mne samemu prisljbyl Pan sseffan geho sprawiti da Protoss was prosím uczinte tak a proste nechbi ho sprawilj ia cokolwek bude od robotý zaplatjm aj w. m se wssedkím dobrjm odam. odpovetj oczekawati budem od tohoto ukazatela listu, a tak na ten czas was Panu bohu poruczam. Dan od Swateho Jana, 6 februarij Anno 1632

G. D. V. stvr ac Amicus — Raphael Szentivani

Generoso Dno Danieli Sturm Judici liberæ Reque Civitatis Novisoliensis Dno et Amico mihi observandissimo.

(Archív b.-bystrický.)

Digitized by Google

Prosíme všetkých priateľov dedovizne slovenskej, i tých, ktorí už v *Sborníku* uverejnenými vzácnymi plodmi ducha svojho podnik národný a vlastenecký na spôsob uznaný, cenný, chtivo podopreli, i tých, ktorých s vďakou prijaté literárne príspevky pre úzkosť priestoru nemohly byť uverejnené až posiaľ, a ktorým všetkým za priazeň a vrelosť k veci dokázanú vyslovuje správa hlboké poďakovanie; no i všetkých tých, ktorí i vedia i majú o čom písať v obore účinkovania Museálnej slovenskej spoločnosti, všetkých prosíme, aby dielo naše či väčšími, či menšími článkami, dopisami, opisami, krátkymi zprávami atď. atď. láskave podopreť ráčili.

Redaktor.

Novým členom Museálnej slov. spoločnosti môžeme prepustiť osem sošitov *Sborníka,* soš. I. a II. (r. 1896, 1897, 1898 a 1899) pri doplatku za každý sošit po 2 K, v to počítajúc aj porto.

Správa.

Digitized by Google

Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti vychádza čo príloha Časopisu Mus. slov. spol. v neurčitých dobách, avšak každého roku aspoň v dvoch sväzkoch.

Členovia Museálnej slov. spoločnosti dostávajú ***Sborník*** zdarma, no pri doplatku 2 kor. za ročník, ktorý doplatok ku zásielke členovského príspevku pripojiť prosíme.

Ponevráč vydávanie ***Časopisu*** Mus. slov. spol. a ***Sborníka*** so značným nákladkom je spojené, správa s povďačnosťou prijme všetky väčšie menšie na vydávanie týchto znejúce obete a príspevky.

Všetky zásielky venované museálnym alebo knižničným sbierkam, ako i dopisy týkajúce sa správy ***Museálnej slovenskej spoločnosti,*** prosíme na meno tejto, všetky články a dopisy týkajúce sa ***Sborníka,*** prosíme zase na meno redaktora ***A. Sokolík-a*** do Turč. Sv. Martina láskave posielať.

Pl. t. priaznivci museálnych sbierok našich prosia sa úctive, aby pri každom kúsku prípadnej zásielky nestažovali si poznamenať — nakoľko možno — kde ktorý predmet najdený bol, zkade pochodí, čím nález. potažne príspevok, získa na zajímavosti.

Výťah zo stanov.

Členovia Museálnej slovenskej spoločnosti.

Zakladajúcim členom môže byť, kto raz navždy složí 50 korún.

Riadnym členom stane sa, kto ročite najmenej 4 koruny platiť sa zaviaže.

Činným členom je, kto ciele spoločnosti sbieraním a zasielaním predmet museálnych a kniževných sbierok tvoriacich vecí podporovať sa zaviaže a aj skutočne podporuje.

Kto chce stať sa zakladateľom, alebo riadnym a potažne činným členom, ten oznámi to predsedníctvu buďto bezprostredne, buď kroz daktorého člena.

S úctou prosia sa ct. členovia Museálnej slovenskej spoločnosti, aby, každý v svojom kruhu a podľa možnosti, hľadeli budiť záujem za národnovlastenecký tento ústav. Keby každý dosavádny člen behom roku získal aspoň jednoho nového člena, čo veru — aspoň po väčšine — nemožno pomenovať nemožnosťou, nielen že zdvojnásobnily by sa materiálne prostriedky spoločnosti, ale zmohutnela by táto aj o vec zaujímajúcimi sa členami a účinkovanie jej stávalo by sa ďalej a ďalej i širším i vnikavejším.

Cena 2 Kor.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google